

Hacettepe Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü

Sosyal Hizmet Anabilim Dalı

TEKRAR EDEN SUÇ VE ERKEKLİK DENEYİMLERİ ÜZERİNDEN ERKEK ŞİDDETİNİ ANLAMAK

Gizemnur KORDALI

Yüksek Lisans Tezi

Ankara, 2022

TEKRAR EDEN SUÇ VE ERKEKLİK DENEYİMLERİ ÜZERİNDEN ERKEK
ŞİDDETİNİ ANLAMAK

Gizemnur KORDALI

Hacettepe Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü
Sosyal Hizmet Anabilim Dalı

Yüksek Lisans Tezi

Ankara, 2022

KABUL VE ONAY

Gizemnur KORDALI tarafından hazırlanan “Tekrar Eden Suç ve Erkeklik Deneyimleri Üzerinden Erkek Şiddetini Anlamak” başlıklı bu çalışma, 26.05.2022 tarihinde yapılan savunma sınavı sonucunda başarılı bulunarak jürimiz tarafından yüksek lisans tezi olarak kabul edilmiştir.

Doç. Dr. Gizem ÇELİK (Başkan)

Doç. Dr. Burcu HATİBOĞLU KISAT (Danışman)

Doç. Dr. Özge Sanem ÖZATEŞ GELMEZ (Üye)

Yukarıdaki imzaların adı geçen öğretim üyelerine ait olduğunu onaylarım.

Prof.Dr. Uğur ÖMÜRGÖNÜLŞEN

Enstitü Müdürü

YAYIMLAMA VE FİKRİ MÜLKİYET HAKLARI BEYANI

Enstitü tarafından onaylanan lisansüstü tezimin tamamını veya herhangi bir kısmını, basılı (kağıt) ve elektronik formatta arşivleme ve aşağıda verilen koşullarla kullanıma açma iznini Hacettepe Üniversitesine verdiğimi bildiririm. Bu izinle Üniversiteye verilen kullanım hakları dışındaki tüm fikri mülkiyet haklarım bende kalacak, tezimin tamamının ya da bir bölümünün gelecekteki çalışmalarda (makale, kitap, lisans ve patent vb.) kullanım hakları bana ait olacaktır.

Tezin kendi orijinal çalışmam olduğunu, başkalarının haklarını ihlal etmediğimi ve tezimin tek yetkili sahibi olduğumu beyan ve taahhüt ederim. Tezimde yer alan telif hakkı bulunan ve sahiplerinden yazılı izin alınarak kullanılması zorunlu metinleri yazılı izin alınarak kullandığımı ve istenildiğinde suretlerini Üniversiteye teslim etmeyi taahhüt ederim.

Yükseköğretim Kurulu tarafından yayınlanan **“Lisansüstü Tezlerin Elektronik Ortamda Toplanması, Düzenlenmesi ve Erişime Açılmasına İlişkin Yönerge”** kapsamında tezim aşağıda belirtilen koşullar haricince YÖK Ulusal Tez Merkezi / H.Ü. Kütüphaneleri Açık Erişim Sisteminde erişime açılır.

- Enstitü / Fakülte yönetim kurulu kararı ile tezimin erişime açılması mezuniyet tarihimden itibaren 2 yıl ertelenmiştir. ⁽¹⁾
- Enstitü / Fakülte yönetim kurulunun gerekçeli kararı ile tezimin erişime açılması mezuniyet tarihimden itibaren ay ertelenmiştir. ⁽²⁾
- Tezimle ilgili gizlilik kararı verilmiştir. ⁽³⁾

27/05/2022

Gizemnur KORDALI

“Lisansüstü Tezlerin Elektronik Ortamda Toplanması, Düzenlenmesi ve Erişime Açılmasına İlişkin Yönerge”

- (1) Madde 6. 1. Lisansüstü teze ilgili patent başvurusu yapılması veya patent alma sürecinin devam etmesi durumunda, tez danışmanının önerisi ve **enstitü anabilim dalının** uygun görüşü üzerine **enstitü** veya **fakülte yönetim kurulu** iki yıl süre ile tezin erişime açılmasının ertelenmesine karar verebilir.
- (2) Madde 6. 2. Yeni teknik, materyal ve metotların kullanıldığı, henüz makaleye dönüşmemiş veya patent gibi yöntemlerle korunmamış ve internetten paylaşılması durumunda 3. şahıslara veya kurumlara haksız kazanç imkanı oluşturabilecek bilgi ve bulguları içeren tezler hakkında tez danışmanının önerisi ve **enstitü anabilim dalının** uygun görüşü üzerine **enstitü** veya **fakülte yönetim kurulunun** gerekçeli kararı ile altı ayı aşmamak üzere tezin erişime açılması engellenebilir.
- (3) Madde 7. 1. Ulusal çıkarları veya güvenliği ilgilendiren, emniyet, istihbarat, savunma ve güvenlik, sağlık vb. konulara ilişkin lisansüstü tezlerle ilgili gizlilik kararı, **tezin yapıldığı kurum** tarafından verilir *. Kurum ve kuruluşlarla yapılan işbirliği protokolü çerçevesinde hazırlanan lisansüstü tezlere ilişkin gizlilik kararı ise, **ilgili kurum ve kuruluşun önerisi** ile **enstitü** veya **fakültenin** uygun görüşü üzerine **üniversite yönetim kurulu** tarafından verilir. Gizlilik kararı verilen tezler Yükseköğretim Kuruluna bildirilir.
Madde 7.2. Gizlilik kararı verilen tezler gizlilik süresince enstitü veya fakülte tarafından gizlilik kuralları çerçevesinde muhafaza edilir, gizlilik kararının kaldırılması halinde Tez Otomasyon Sistemine yüklenir.

ETİK BEYAN

Bu çalışmadaki bütün bilgi ve belgeleri akademik kurallar çerçevesinde elde ettiğimi, görsel, işitsel ve yazılı tüm bilgi ve sonuçları bilimsel ahlak kurallarına uygun olarak sunduğumu, kullandığım verilerde herhangi bir tahrifat yapmadığımı, yararlandığım kaynaklara bilimsel normlara uygun olarak atıfta bulunduğumu, tezimin kaynak gösterilen durumlar dışında özgün olduğunu, **Doç. Dr. Burcu HATİBOĞLU KISAT** danışmanlığında tarafımdan üretildiğini ve Hacettepe Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Tez Yazım Yönergesine göre yazıldığını beyan ederim.

Arş. Gör. Gizemnur KORDALI

TEŞEKKÜR

Bir tez yazmak uzun ve zorlu bir yolculuğa çıkmaya benzer. Her durak, her manzara size bambaşka kapılar açar ve nihayetinde kendimizi yola çıktığımızdan çok daha farklı yerlerde buluruz. Sanırım zorluğu ve heyecanı aynı anda yaşadığımız bu süreçte onu sahiplenmeye daha fazla meyilli oluyoruz. Ancak unutmamak gerekir ki bu yolculukta tek başımıza değiliz. Yaşamımıza ve kimliğimize dâhil olan her bir bilgi ve duygu çalışmamızın bir parçası haline geliyor ve eserimizle birlikte gelişip, dönüşüyoruz. Bu süreçte bana destek olan herkes, öncelikle içsel dönüşümümün sonrasında ise akademik gelişimimin önemli bir parçasıdır. Her şeyden önce bu tezin ortaya çıkması için duygularını ve deneyimlerini paylaşan katılımcılarıma çok teşekkür ediyorum.

Tezimin gelişim aşamasından sonuçlanmasına dek desteğini ve bilgisini esirgemeyen, çalışmama devam etmem için beni motive eden sevgili danışmanım Doç. Dr. Burcu Hatiboğlu Kısat'a

Tez savunma jürimde yer alan ve tezimin son halini almasında verdikleri önerilerle yol gösteren değerli hocalarım Doç. Dr. Özge Sanem Özateş Gelmez ve Doç. Dr. Gizem Çelik'e

Katılımcılara erişimim konusunda destek olan ve tez sürecinde beni yüreklendiren Enes Erciyas ve Mehmet Yaman'a, tezimin son halini almasında bilgi ve tecrübelerini esirgemeyen; Doç. Dr. Ayşe Alican Şen ve Prof. Dr. Bülent Şen hocalarıma, benimle tezim üzerine saatlerce sohbet eden çalışma arkadaşım Arş. Gör. Hatice Büşra Can'a

Yıllar boyunca bana olan inancını hiç kaybetmeyen, aramızdaki kilometrelere rağmen hep en yanımda hissettirebilmeyi başaran canım arkadaşım Gamze Özçağlar'a

Hayatımın her aşamasında ve her koşulca sevgilerini veren ve desteğini esirgemeyen sevgili aile üyelerim; annem Nurgül Kordalı, babam Şaban Kordalı, kardeşlerim Semih Kordalı ve A. Kayra Kordalı'ya

Bu sürece birlikte girdiğimiz, düşünceleriyle bana ışık tutan ve her umutsuzluğa düştüğümde beni yeniden ayağa kaldıran, varlığıyla yaşamıma anlam katan Ömer Takak’a teşekkürlerimi sunuyorum.

ÖZET

KORDALI, Gizemnur. *Tekrar Eden Suç ve Erkeklik Deneyimleri Üzerinden Erkek Şiddetini Anlamak*, Yüksek Lisans Tezi, Ankara, 2022.

Kimlikler zamana, mekâna, kültüre, yapısal koşullara ve hepsinin odağında bireylerin yaşamsal deneyimlerine dayalı olarak inşa edilir. Kimliklerin nasıl algılandığı deneyimlerden etkilenen, aynı zamanda yeni deneyimlere yön veren bir unsurdur. Eyleme dayalı ve bedene içkin deneyimler olarak suçluluk ve erkeklik ‘suçlu erkek’ kimliğinin iki farklı aidiyet alanıdır ancak kimliğe giden yolda kimi zaman çakışan kimi zaman çelişen güzergâhlar haline gelmişlerdir. Araştırmada tekerrür suç deneyimi olan erkeklerin suç ve erkekliği deneyimleme biçimleri ele alınmış, bu doğrultuda suç ve erkeklik arasındaki etkileşimlerin görünür kılınması amaçlanmıştır. Bu sebeple tekrar eden şiddet suç deneyimi bulunan 14 yetişkin erkek ile nitel görüşme gerçekleştirilmiştir. Katılımcıların yaşam deneyimleri kök aile, evlilik, kurumlar ve toplumsal ilişkiler olarak çok boyutlu bir perspektiften incelenmiştir. Bulgular; kişilerin aile ilişkileri ekseninde değerlendirmeleri (1), toplumsal cinsiyet odağında erkekliği anlamlandırma biçimleri (2), Tekrar eden suçun nasıl deneyimlendiği ve kimliğe etkileri (3) olmak üzere 3 tema altında incelenmiş, postmodern feminist perspektifle yorumlanmıştır. Araştırmanın sonucuna göre; tekerrür şiddet suç bulunan erkeklerin yaşamında erkeklik ve suç ilişkisi kişilerin yaşadıkları çevrenin sosyo-kültürel yapısına, toplumsal yaşamdaki konumlarına, sosyal etkileşimin niteliğine, etiketlenme deneyimlerine, suçun tekrarlılık düzeyine, kurumsal yaptırımların niteliğine ve süresine göre dinamik olarak değişen bir görünümde dir. Erkekliğin belirli koşullar altında şiddet aracılığıyla güçlenebilen bir konum olduğuna, erkeklik ve suçun döngüsel nedensellik ilişkisi içerisinde olduğu sonucuna ulaşılmıştır.

Anahtar Sözcükler

Tekerrür Suç, Kimlik, Erkeklik, Deneyim

ABSTRACT

KORDALI, Gizemnur. *Understanding Male Violence Through Experiences of Repeated Crime and Masculinity*, Master's Thesis, Ankara, 2022.

Identities are constructed based on time, place, culture, structural conditions and, at the center of all, individuals' vital experiences. How identities are perceived is an element that is affected by experiences and also directs new experiences. Guilt and masculinity, as action-based and bodily experiences, are two different areas of belonging to the 'guilty male' identity, but they have become sometimes conflicting and sometimes conflicting routes on the way to identity. In the research, the ways of experiencing crime and masculinity of men who have experienced recidivism were discussed, and in this direction, it was aimed to make the interactions between crime and masculinity visible. For this reason, qualitative interviews were conducted with 14 adult men with repeated violent crime experiences. The life experiences of the participants were examined from a multidimensional perspective as root family, marriage, institutions and social relations. Results; The evaluations of individuals in the axis of family relations (1), the ways of making sense of masculinity in the focus of gender (2), how repeat crime is experienced and its effects on identity (3) were examined and interpreted with a postmodern feminist perspective. According to the results of the research; The relationship between masculinity and crime in the lives of men with repeated violent crimes has an appearance that changes dynamically according to the socio-cultural structure of the environment they live in, their position in social life, the quality of social interaction, their experience of labeling, the level of repetition of crime, the quality and duration of institutional sanctions. It has been concluded that masculinity is a position that can be strengthened through violence under certain conditions, and that masculinity and crime are in a cyclical causal relationship.

Keywords

Repeat crime, Identity, Masculinity, Experience

İÇİNDEKİLER

KABUL VE ONAY	i
YAYIMLAMA VE FİKRİ MÜLKİYET HAKLARI BEYANI.....	ii
ETİK BEYAN.....	iii
TEŞEKKÜR	iv
ÖZET.....	vi
ABSTRACT	vii
İÇİNDEKİLER	viii
KISALTMALAR DİZİNİ	xii
GİRİŞ	1
 1. BÖLÜM : GENEL BİLGİLER	4
1.1. ARAŞTIRMANIN SORUNSALI.....	4
1.2. ARAŞTIRMANIN AMACI.....	6
1.3. ARAŞTIRMANIN ÖNEMİ.....	7
1.4. ARAŞTIRMANIN TANIMLARI	9
1.5. ARAŞTIRMANIN SINIRLILIKLARI	10
 2. BÖLÜM : KURAMSAL ÇERÇEVE	11
2.1. KURAMSAL ÇERÇEVENİN GENEL HATLARI: ÖTEKİNDEN KENDİLİĞE / SÖYLEMDEN PRATİĞE DOĞRU BİR İNŞA.....	11
2.2. ŞİDDET SUÇLARI VE ERKEKLİK.....	26
2.2.1. Toplumsallaşma Sürecinde Erkeklik, Erkeklik Siyaseti ve Suç	26
2.2.2. Tekerrür Suç ve Tekrarlılığın Suçlu Erkek Kimliği Açısından Anlamı	35
2.3. ERKEKLİK KURGULARINDA ŞİDDETİ ANLAMAK İÇİN UĞRAKLAR	38

2.3.1. Siyaset Sahnesinde Kurgulanan Erkeklik: Şiddetin İşlevselleştirilmesi	38
2.3.1.1. Vatanın Heteroseksüelleşmesi	39
2.3.1.2. Cinsiyetin Sembolleşmesi.....	42
2.3.2. Evlilik Birliği İçinde Eril Öznenin Kurgulanması: Şiddetin Hak Görülmesi	45
2.3.2.1. Namus Kavramı ve Erkeklik	48
2.3.3. Adalet Mekanizmaları İçerisinde Kurgulanan Erkeklik: Şiddetin Yerleşmesi	49
2.3.3.1. Yalıtılmış Mekânlar	53
2.3.3.2. Şiddet Kapasitesi ve Güvensiz Ortam	54
2.3.3.3. Mahkûmlar Arası Tabakalaşma	55
2.3.3.4. Suç Statüsü Yoluyla İtibarı Yönetme	56
2.4. ŞİDDET SUÇU DENEYİMİ OLAN ERKEKLERLE SOSYAL ÇALIŞMA	57
3. BÖLÜM : YÖNTEM	64
3.1. ARAŞTIRMANIN MODELİ	64
3.2. ARAŞTIRMANIN ÖZNELERİ.....	67
3.3. BİLGİ EDİNME SÜRECİ VE GÖRÜŞMELER	69
3.4. BİLGİLERİN DEĞERLENDİRİLMESİ SÜRECİ	73
3.4.1. Araştırma Öznelerine Dair Bilgiler.....	75
3.5. ETİK HUSUSLAR	75
4. BÖLÜM : BULGULAR VE YORUM.....	77
4.1. ATAERKİL AİLE İDEALİ ALTINDA AİLE KURUMUNUN GÖRÜNÜMÜ	77
4.1.1. Ataerkil Aile İdealinin Suçla İlişkisinde Kök Ailenin Yeri: Çocukluk Döneminde Şiddet, İhmal ve İstismar Deneyimi “Her Öfkeden Nasibimi Alacak Kadar Güçsüzdüm Demek ki”	83

4.1.2. Evlilik ve İlişkiler Odağındaki Problemler: “Ölüsü Olan Bir Gün Ağlar, Delisi Olan Her Gün Ağlar”	92
4.2. ERKEKLİĞİN ANLAMI	100
4.2.1. İçi Doldurulması Gereken Bir Boşluk: “Adam Olmak”	101
4.2.2. Süreç İçinde İnşa Edilmesi ve Dönüşmesi: Delikanlıdan, Aile Babasına.....	105
4.2.2.1. Geç Çocukluk ve Gençlik Dönemi: “Delikanlılık”	106
4.2.2.2. Evlilik Miladı: “Aile Babası”	109
4.2.3. Gelecek Vadetmek: Gelir Getirmek ve Suç İşlememiş Olmak	113
4.2.3.1. Gelir Getirmek	114
4.2.3.2. Suç İşlememiş Olmak	120
4.2.4. Koruyucu Misyon: Sınır Muhafızı ve Hak Dağıtıcı.....	124
4.2.5. Güçlü Olmak: Fiziksel Güç, Otorite ve Şiddet Potansiyeli	135
4.2.5.1. Fiziksel Güç ve Acıya Dayanıklılık.....	136
4.2.5.2 Otorite ve Kontrol.....	139
4.2.5.3. Şiddet Potansiyeli	143
4.2.6. Öteki Odaklılık: Kadın/Kadınsı Olmama ve Erkekler Arası Rekabet	149
4.2.6.1. Kadın/ Kadınsı Olmama	150
4.2.6.2. Erkekler Arası Rekabet.....	159
4.2.7. Cinsel Özgürlük	164
4.2.8. Hayatta kalmak: Girişimcilik ve Farklılıklara Uyum Becerisi	166
4.3. SUÇ DENEYİMİNİN KİMLİKLE İLİŞKİSİ: ‘SUÇLU ERKEK’	168
4.3.1. Suç Miladı: “Herkes Gibiydik”	169
4.3.2. Cezai Yaptırım: “Kurtlar Sofrası, Kim Ne Koparırsa Kar”	174
4.3.2.1. Ortam ve Etkileşim: Hiyerarşik İlişkiler, Mahkûmlar Arası Gruplaşma, Baskı ve Kötü Muamelenin Kültürleşmesi	177
4.3.2.2. Yaptırımın İşlevselliği	193

4.3.3. Etiketlenme/Damgalanma: “İnsanların Seni İyi Biri Olarak Düşünme Şansı Yok”.....	204
4.3.4. Suçluluğun Sosyal Yaşama Yansıması: “Ne Geçmişte Varım Ne Gelecekte”.....	222
4.3.4.1. Çok Boyutlu Sosyal Dışlanma.....	222
4.3.4.2. Suç Deneyiminin Ruhsal Etkileri	234
4.3.5. Suçun Gerekçelendirilmesi: “Ben Suçlu Değilim, Suçlu Yapıldım”	239
5. BÖLÜM : SONUÇ VE ÖNERİLER	246
5.1. SONUÇ	246
5.1.1. Katılımcıların Aile Ekseninde Değerlendirilmesi.....	248
5.1.2. Erkekliğin Katılımcılar İçin Anlamına Yönelik Değerlendirmeler	253
5.1.3. Suç ve Kimlik İlişkisine Yönelik Değerlendirmeler.....	260
5.1.4. Bulgularının Sosyal Hizmet Açısından Anlamının Değerlendirilmesi....	272
5.2. ÖNERİLER.....	276
KAYNAKÇA	287
EK-1. YARI- YAPILANDIRILMIŞ GÖRÜŞME FORMU	306
EK-2. GÖNÜLLÜ KATILIM FORMU	308
EK-3. KATILIMCI BİLGİLERİ.....	310
EK-4. ETİK KURUL İZNİ	311
EK-5. ORJİNALLİK RAPORU.....	312

KISALTMALAR DİZİNİ

AB	: Avrupa Birliği
CTE	: Ceza ve Tevkifevleri Genel Müdürlüğü
DEPAR	: Değerlendirme, Profil Araçları ve Rehabilitasyon Programlarının Geliştirilmesi
DS	: Denetimli Serbestlik
DVIP	: Aile İçi Şiddetle Mücadele Projesi
HAYDE	: Hayat İçin Değişim Programı
IDAP	: Aile İçi İstismar Bütünleşik Programı
IFSW	: Uluslararası Sosyal Hizmet Uzmanları Federasyonu
ILO	: Uluslararası Çalışma Örgütü
NASW	: Uluslararası Sosyal Hizmet Uzmanları Birliği
SAMBA	: Sigara Alkol Madde Bağımlılığı Programı
TUİK	: Türkiye İstatistik Kurumu

GİRİŞ

"Bugünkü hedef belki de ne olduğumuzu keşfetmek değil, olduğumuz şeyi reddetmektir"

Michel Foucault (2019a, s. 68)

Kimlikler tarihsel süreç boyunca toplumsal yaşamın etkileşim alanlarında, iktidar ilişkilerinin belirlediği kategorilerin ve anlam aktarmalarının nesnesi olmuştur. İnsan zihni ve bedeni bu anlamlar doğrultusunda şekillenmiş, insan figürünün kendisi bir bilgi alanı haline gelmiştir. Enformasyon ürünü olarak sürekli analize ve sınıflandırmaya maruz kalan kimlik, kişilerin dünyayı ve kendilerini algılamalarının en önemli unsuru olmuştur (Keskin, 2019, s. 18-19). Kendini özgür sanan bireyler aslında anlam öbekleri içerisinde, kısmi bir özgürlük çerçevesinde hareket ederler. Ancak bu anlam ağları kimi zaman o kadar aşkındır ki, bireyler kendilerini biçimlendiren bu gücü fark etmez, hatta gönüllü olarak bu sisteme katılırlar.

Araştırmanın temel varsayımı suç işlemiş olmanın ve erkek olmanın da, etrafı anlam ağlarıyla çevrelenmiş kimliklere denk geldiği yönündedir. Postmodern çerçevede suç yasa ve hükmetme ilişkilerinin ön plana çıktığı hükümler ve disiplin modelleri etrafında gelişen bir özdeşleşmeden sürecine işaret ederken; erkeklik bedene gömülü bir öze dayanarak, kimliğe sirayet eden pozitif bir iktidar alanının konusu olarak kabul edilmiştir.

Kimlikler çok boyutlu mekânsal ve zamansal koşullarda üretilmeye ve dönüştürülmeye devam ederken, hakkında çeşitli söylemler üretilen suçlu kimlik ve erkek kimlikleri kimi zaman cinsiyete yönelik anlamlar çerçevesinde birbirine eklemlenmiş halde karşımıza çıkar. Bu ilişkisellik birçok cinsiyet ve suç araştırmasının temel meselesi haline gelmiş, özellikle feminist çalışmaların sıklıkla yer verdiği bir konu olmuştur. Suçun çoğunlukla erkekler tarafından işlenmesine dayanarak, erkek cinsiyet rollerine yüklenen anlamlar ile suç -özellikle şiddet suçları- arasında bazı ilişkiler kurulmuştur (Brownmiller, 1975; Connell, 2002; Doude, 2014; Hall, 2002; Jakupcak, 2003; Mackie, 2015; Nascimento, 2009). Erkeklik ve şiddet suçları arasında kurulan doğrusal ilişki bir taraftan erkekliğin anlamını belirli imgelere sabitleyerek, gerçekliğin

anlaşılmasına ket vuran, diğer taraftan suçun belirli ön kabullerle çevreleyerek tek yönlü incelemelere dâhil edildiği türden yanılgılara kapı aralamaktadır.

Erkeklik ve şiddet suçları arasındaki ilişkiye odaklanan pek çok feminist, erkeklik ve erkek egemenliğini birlikte incelemekte ve şiddetin nedenlerini biyolojik çıktılarını, toplumsal yapılarla ilişkisinde aramaktadır. Ancak bazıları bu iki kategori arasında bir ayırım yapmakta ve birbirini tamamlayan döngüsellığe dikkat çekmektedir. Bu döngüsellüğün merkezinde öznel deneyimler vardır (Segal, 1992, s. 92).

Bireyler ailesinde, sosyal çevresinde, kültüründe, kurumsal yapılar içinde, cinsel yaşantısında, sokakta, okulda bir erkek olmanın ya da suçlu olmanın deneyimlerini yaşar. Deneyimler hem bireyin benimsenen kimliğini inşa eder, hem de yeni deneyimlere aktarılan bir öze dönüşür (Messerschmidt, 2019, s. 195). Bu normatif çerçeve içerisinde bireyler sosyal pratiğe, hem manipüle edilen hem de manipülasyonu üretenler olarak dâhil olur. Suçu ve toplumsal cinsiyeti toplumsal bağlamda tanımlamanın zorunluluğunu oluşturan bağlantı budur.

Araştırmada, yukarıda verilmiş olan argüman kapsamında ‘tekrar eden şiddet suçu deneyimi olan erkekler’ toplumsal yapının kısmi özerk bir parçası olarak kabul edilmiş; kişilerin düşünceleri, öznel deneyimi merkeze alacak biçimde incelenmiştir. İnceleme esnasında siyaset, aile ve kurum gibi öznel deneyim alanlarının cinsiyet ve suça yönelik kabuller açısından anlamına odaklanılmıştır. Bu çerçevede tekerrür unsuru, eylemin kimlik kodlarına yerleşmişliği açısından merkezi bir belirleyici olarak kabul edilmiş; tekrara tabi pratik, yaşamı normlama ve eylemin teorileşmesine aracılık eden tutarlılık biçimi olarak değerlendirilmiştir.

Sonuç olarak araştırmada postmodern paradigma ve feminist görüşler çerçevesinde erkekliğin ve suçun toplumsal mekanizmalar tarafından yaşam boyu üretilen; güç, rekabet, iktidar anlayışları ekseninde kurgulanmasına ve tekrar eden pratikler aracılığıyla kimliğe sabitlenmesine odaklanılmıştır. Bu doğrultuda suçlu erkek, kimliğin iki farklı aidiyet alanı olduğu düşünülen erkeklik ve suçluluk açısından ayrı ayrı incelenmiş ve kesişimlerin güzergâhları takip edilmiştir. Böylece şiddet suçlarındaki

erkek oranlarının yoğunluğuna bağlı olarak, erkek şiddetinin hangi aşamalardan geçerek kimliğe yerleştiğine yşnelik bir anlayış geliştirilmek istenmiştir.

1. BÖLÜM

GENEL BİLGİLER

1.1. ARAŞTIRMANIN SORUNSALI

Suç açısından önemli bir çoğunluğa işaret eden şiddet kökenli suçlar, çözülme ve kutuplaşma gibi bir dizi toplumsal sorunu beraberinde getirmiştir. Sosyal hizmet hem akademik hem de mesleki bir disiplin olarak, toplumdaki bireylerin refahına ve toplumun genel iyilik halini, sosyal değişim ve gelişimi hedefler (IFSW, 2014). Sosyal hizmetin suç kapsamındaki çalışmaları; suç işlemiş olan kişileri, suçtan mağdur olan kişileri, bu kişilerin aile ve yakın sosyal çevrelerini, suçun sosyal etkilerini içermekte, bu doğrultuda hem faili hem mağduru hem de bu ilişkisinin makro boyuttaki etki ve sonuçlarını anlamaya yönelik bütüncül bir perspektifi gerektirmektedir (Çalış, 2022). Bu nedenle suçun türü, tekrarlılığı, kimler tarafından daha sıklıkla deneyimlendiği gibi bilgilerin derinlemesine bir analize tabi tutulması; sosyal hizmet uzmanlarının bağlı bulunduğu politikaların önemli bir aşamasını oluşturmaktadır.

Araştırma sorunsalını açmadan önce suç istatistiklerine bakmak faydalı olacaktır.

“Küresel Organize Suç İndeksi”ne göre; BM üyesi 193 ülke arasında Türkiye 12. sırada yer almaktadır (Global Initiative Against Transnational Organized Crime, 2021). ABD Adalet İstatistikleri Bürosu verilerine göre dünyada cinayet suçlarının %65,3'ü erkeklerden diğer erkeklere karşı işlenmiştir (Bureau of Justice Statistics, 2012).

Türkiye’deki veriler incelendiğinde; suçun son yıllarda sürekli artan bir görünüm sergilemekle birlikte 2020 yılından itibaren düşüşe geçtiği görülmüştür. Ceza infaz kurumunda bulunan kişilerin %96’sını erkekler oluşturmaktadır. Cezaevine hükümlü statüsünde girenlerin en çok işlediği suç yaralamadır (TÜİK, 2020). 2013-2018 yılları arasında Türkiye’de cezaevlerindeki erkeklerin oransal dağılımının sürekli artmıştır (TÜİK, 2019). Şiddet suçları cinsiyet ekseninde incelendiğinde; cinayet suçundan

hüküm giyen 9.574 kişinin 9.334'ü; yaralama suçundan hüküm giyen 34.897 kişinin, 33.994'ü; cinsel suçlardan hüküm giyen 5.800 kişinin 5.758'i; tehdit hakaret suçlarından hüküm giymiş 4.237 kişinin 3994'ü erkeklerden oluşmaktadır (TUIK, 2019).

Suçun sıklıkla erkekler tarafından işlenmiş olduğu bilgisi; suçun erkeksiliğine yönelik bir çerçeve oluşturmuş ve erkeklik suç ekseninde indirgenmiş bir kimlik alanı haline gelmiştir. Erkeklikler ve şiddet suçları arasındaki ilişki, son yıllarda hem toplumsal cinsiyet çalışmaları hem de kriminoloji çalışmaları kapsamında sosyal ve kamusal tartışmalara sebep olmuştur. Özellikle pandemi sürecinin etkisiyle artan ev içi şiddet suçları nedeniyle, toplumsal cinsiyete dayalı şiddet tartışmaları görünürlük kazanmış ve erkek şiddeti siyasi bir eleştirinin konusu haline gelmiştir. Suçun erkeklikle kurulan doğrusal ilişkisi ve erkekliğin suç ekseninde tek taraflı itibarsızlaştırılması, hem toplumsal cinsiyet ilişkilerinin hem de suça yönelik mevcut görünümün anlaşılmasında bir sınırlılık olarak ortaya çıkmaktadır.

Benzer şekilde suçluluk da belirli düşüncelerle sınırlandırılmıştır. Suçluluğun toplumsal anlamları, suç işleyen kişinin tehlikeli, patolojik ve sapkın gibi birtakım indirgemeler çerçevesinde tanınmasına neden olmuştur. Ancak suçlu profili çok çeşitli alt alanları içermekte ve ön plana çıkarılan kimlik, durum ve koşullara göre değişmektedir. Bu temel sorunlar etrafında öncelikle suç ve kimlik arasındaki ilişkinin anlaşılması gerekmektedir.

Diğer taraftan suçta tekrarlılık konusu araştırma probleminde önemli bir noktaya denk gelir. Tekerrür suç, daha önceden suç işlemiş olan kişinin çeşitli sosyal ve kamusal yaptırımlara maruz kalmasına rağmen, suç işlemeye devam etmesini ifade eder (TCK, m.58). Kişinin söz konusu yaptırımlara rağmen şiddet suçunu yeniden deneyimlemesi yaptırımlar ve suçun sönümlenmesi arasında bir çatışma ortaya çıkarmaktadır. Suç hakkında kapsamlı bir literatür, sistemli adli mekanizmalar, pedagojik altyapı ve onarıcı hizmetler oluşturulmuş olmasına rağmen tekerrür durumu; suça yönelik anlamlı bir mekanizmanın henüz geliştirilemediğine, var olan mekanizmanın suçun tekrar etmesine

belirli düzeylerde katkıda bulunduğuna ya da suçun çok daha geniş bir perspektifte toplumsal benimsemeye tabi tutulduğuna işaret etmektedir.

Bu problemler dikkate alınarak erkeklik ve şiddet suçları arasındaki ilişkinin anlaşılabilmesi; tekrarlılık, kimliğin çok yönlülüğü, pratiklerin eylem üzerindeki etkisi, sosyal etkileşim gibi pek çok unsurun hesaba katılmasını gerektirmektedir.

1.2. ARAŞTIRMANIN AMACI

Araştırmanın temel amacı tekrar eden biçimde şiddet suçu işlemiş olan yetişkin erkek bireylerin; cinsiyet, suç, iktidar ekseninde belirlenmiş kimlik kurgularının, ideal erkeklığe dair kabullerinin ve cinsiyetin gündelik hayatlarındaki yerinin, suça dair deneyimlerinin incelenmesi ve erkekliğin tekrar eden şiddet suçları ile ilişkisinin değerlendirilmesidir. Bu amaç doğrultusunda kimliğin iki farklı aidiyet alanından yola çıkılarak karşılıklı bir okuma yapılmıştır. Bir taraftan erkeklik içinde şiddet suçlarıyla ilişkilenebilen türden deneyim ve düşüncelerin belirlenmesi, diğer taraftan suç içinde erkeklikle ilişkilenebilen ve erkeklikte sermaye halini alabilen türden düşünce ve deneyimlerin belirlenmesi amaçlanmıştır. Ana amaç etrafında belirlenen alt amaçlar şu şekilde ifade edilebilir;

- 1- Tekrar eden biçimde şiddet suçu işlemiş olan yetişkin erkeklerin, gündelik yaşamını sürdürdüğü toplumsal arenadaki konumu nedir?
- 2- Tekrar eden biçimde şiddet suçu işlemiş olan yetişkin erkeklerin, suç davranışını ve suç işleyen kişi olmayı nasıl deneyimlemektedir?
- 3- Tekrar eden biçimde şiddet suçu işlemiş olan yetişkin erkeklerin, erkeklik kurguları hangi süreçlerle oluşmuştur?
- 4- Tekrar eden biçimde şiddet suçu işlemiş olan yetişkin erkeklerin, erkeklığe ilişkin düşünceleri, ideal erkeklığe dair kabulleri nelerdir? Cinsiyetlerinin gündelik hayatlarındaki yeri nedir?

1.3. ARAŞTIRMANIN ÖNEMİ

Araştırmanın alana katkısı açısından yerinin anlaşılabilmesi için öncelikle mevcut çalışmaları değerlendirmek, sonrasında ise araştırmanın bu çalışmalardan ayrılan yanlarını vurgulamak faydalı olacaktır.

Suçla ilişkin literatür incelendiğinde Türkiye ölçeğinde sosyal hizmet alanında yapılmış olan çalışmaların bazıları; cinayet suçu hükümlüleri ile cinsel istismar suçu hükümlülerinin suç işleme eğilimleri ile sosyo-demografik özellikleri arasındaki ilişki (Ekmekçi Pektezel, 2019), kapkaç suçundan hüküm giyenlerin, sosyo-demografik özellikleri, sosyal dışlanma süreçlerinin suç ve diğer sapma davranışları açısından incelenmesi (Gökçeaslan Çiftçi, 2008), adam öldürme suçundan cezaevine giren kadınları suça götüren nedenler ve cezaevi sürecinin incelenmesi (Akgün, 2017) şeklindedir. Alanda suç ile ilişkili çalışmaların yoğunluklu olarak çocuk suçluluğunu odağına aldığı görülmüştür (Baksi, 2018; Fırat, 2019; Tezgöz Obuz, 2019; Süleymanoğlu Dinçer, 2020). Erkeklik ve suç ilişkisine yönelik bazı çalışmalar ise; toplumsal cinsiyet bağlamında inşa edilen erkekliğin kadına yönelik fiziksel şiddet uygulamasının değerlendirilmesi (Akkuş, 2018), erkeklik ve kadına yönelik aile içi şiddet: eşine şiddet uygulayan erkekler (Öztürk, 2014), eşine şiddet uygulayan hükümlü erkeklerin özellikleri ve toplumsal cinsiyet algıları (Çelik, 2015) başlıkları ile ele alınmıştır.

Görüldüğü üzere suçun toplumsal cinsiyet ile ilişkisini ele alan çalışmalar görece daha az sayıda olmakla birlikte, sosyal hizmet alanında suç ve erkekliğin birlikte incelendiği çalışmaların çok daha sınırlı olduğu söylenebilir. Sosyal hizmet alanında yapılan erkeklik-suç çalışmaları incelendiğinde, erkeklerin kadınlara uyguladığı şiddeti merkeze aldığı görülmektedir. Yapılan çalışmalar erkeklikte ön plana çıkarılan kabullerin, kadına yönelik şiddet ile ilişkili olduğunu ortaya koymaktadır. Mevcut çalışmalar erkekliğe ilişkin kapsamlı bilgiler sunmasına rağmen erkekler arası şiddete dair çalışmaya rastlanılmamıştır. Ancak veriler erkeklerin şiddeti en sık başka bir erkeğe uyguladığını ortaya koymaktadır (Collier, 2000; Connell, 2002; Fleming ve arkadaşları, 2015; Hutchings, 2008; Jakupcak ve arkadaşları, 2002; Scheff, 2003; Whitehead, 2005). Bu

doğrultuda şiddet suçunun hangi gruba yöneldiği konusunda sınırlandırma yapılmaması araştırmanın önemi açısından ön plana çıkmaktadır.

Araştırmanın önemli olduğu düşünülen diğer bir yönü ise cinsiyet ve suçun tarihsel arenada kurgulanmasındaki ortak noktalara odaklanmasıdır. Toplumsal pratikler yalnızca öznenin kendisini değil, aynı zamanda içinde bulunduğu yapıyı da kurgulamaktadır. Dolayısıyla kurgulanmış özne ile kurgunun kendisi bağımsız değildir. Erkeklik içerisine yerleştirilmiş olan suçun incelenmesi aynı zamanda suçun içine yerleştirilmiş -zamanla erkekliğe atfedilmiş- birtakım değerlerle mümkün olmuştur. Araştırmada hem erkekliğin hem de suçun nasıl kurgulandığı karşılıklı bir okuma ile incelenmiştir. Bu doğrultuda çalışmanın sosyal hizmet açısından; suç ve erkeklik arasındaki ilişkinin ve erkek şiddetinin anlaşılmasına yönelik analitik ve bütüncül bir değerlendirme ölçütlerine, toplumla çalışırken doğru karar almaya yönelik gereksinim duyduğu bilginin çeşitlenmesine, müdahale yelpazesinin genişlemesine ve suçla çalışma açısından işlevsel içerikler üretebilmesine katkıda bulunacağı düşünülmektedir.

Diğer taraftan mevcut çalışmalar incelendiğinde erkeklik ve şiddet ile ilgili araştırmalar yoğunluklu olarak yasalarda suç olarak kabul edilen eylemin gerçekleşme durumuna bağlı olarak yapıldığı tespit edilmiştir. Ancak bu durum söz konusu davranışın cinsiyet kodlarına yerleşmişliği hakkında yeterli bilgiyi sağlamamaktadır. Bu çerçevede araştırmanın önemli olduğu düşünülen diğer unsur incelemelerin tekrar eden suç üzerinden gerçekleştirilmesi olmuştur. Tekrarlılığın araştırmada ön plana çıkarılmasının nedeni pratiğin sağlamlaşmasına uygun ortamı oluşturmasıdır. Suç kavramı yalnızca belirli bir şema içerisinde anlamlandırılmış “yasalarda ceza öngörülen eylemler bütünü” (TCK, m.2) olmasının yanı sıra bir deneyim alanı olarak bireylerin yaşamsal dünyasında yer kaplar. Suç, içinde bulunduğu katı-deterministik yasal çerçevede belirli ön kabullerle ele alınmaya devam ederken, suçu deneyimleyen bireyler suçun toplumsal organizasyonla standartlaşan anlamının birer parçası olarak kendilerini toplumsal yapı içerisinde konumlandırmaktadır (Goffman, 2021a, s. 95).

Bireylerin birtakım deneyimleri, onların kim olduklarına ve kim olacaklarına etki eden bir yapısal çerçeve içerisine yerleştirilmelerini meşrulaştıran zemini hazırlamaktadır

(Butler, 2020). Suç davranışı -özellikle tekrar ettiği biçimiyle- kimliği ıslah edilmeye, tecrit edilmeye, yönlendirilmeye ve etiketlenmeye açık hale getirmektedir (Foucault, 2012, s. 14; Goffman, 2021a, s. 183) Bu doğrultuda araştırmamın konusuna kaynaklık eden temel argüman; bireylerin sistem içerisinde belirli kabuller çerçevesinde ele alındığıdır. Cinsiyet, suç, hastalık vb. konular bu kabullerin yoğunlaştığı alanları oluşturmaktadır.

Kimlikler belirli temel kabuller etrafında arzu edilenler, edilmeyenler, normal ve anormaller olarak kategorize edilmiş ve bu kategoriler aracılığıyla da kimlikler ve pratikler değerlendirilmiştir. Normatif çerçeve içerisinde yeri tayin edilmiş olan bireyler kendileri de bizzat normatif sistemin içerisinde olduklarından, söz konusu kategorilerin yalnızca manipüle edilen tarafı değil aynı zamanda manipülasyonu üreten çok daha geniş bir etki ağının parçası olurlar. Bu nedenle kimliğin yapısal etkiler doğrultusunda inşa edildiğinin kabul edilmesi, erkeklik ve şiddet suçları arasındaki ilişkiyi anlama hususunda önemli bir noktaya işaret etmektedir.

Araştırmanın amaçları ve temel argümanları doğrultusunda söz konusu deneyimi tecrübe etmiş kişilerle görüşmek; şiddet suçları ve cinsiyet ilişkisinin anlaşılmasına yönelik bütüncül bir çerçeve sunmaktadır. Çalışmanın; sosyal hizmetin hem faille hem de faili içine alan toplumsal ve yapısal sistemlerle çalışmalarının içeriğinin değerlendirilmesi, insan haklarına ve cinsiyet eşitliğine dayalı hizmet ve politika alternatiflerine katkı sunması açısından önemli olduğu düşünülmektedir.

1.4. ARAŞTIRMANIN TANIMLARI

Tekerrür Suç: Araştırma kapsamında tekerrür suç, tekrar eden şiddet suçları (basit ve ağır yaralama, cinayet, soygun, cinsel saldırı vb.) ile sınırlandırılmıştır.

Kimlik: Araştırma kapsamında suçlu erkek kimliği odağa alınmaktadır.

Erkeklik: Araştırma kapsamında erkeklik biyolojik ve sabit bir nitelik olarak değil, toplumsal dinamiğe göre değişen varoluşsal bir anlamda kullanılmaktadır. Erkeklik

kimliğin bir alt alanı olarak kabul edilmiş ve aile, kurumlar, devlet ile etkileşim halinde olduğu kabul edilmiştir.

Deneyim: Kişinin yaşamsal pratikleri ve bunları değerlendirme biçiminin toplamını ifade edecek şekilde kullanılmıştır.

1.5. ARAŞTIRMANIN SINIRLILIKLARI

Görüşülmesi planlanan kişilerin bir kısmının yeniden cezaevine girmesi nedeniyle görüşmeler belirli oranda sekteye uğraması, pandemi koşulları ve katılımcıların birtakım endişeleri nedeniyle görüşmelerde araç çeşitliliğine ve metodolojik değişikliklere gidilmesi araştırmanın bazı sınırlılıkları olarak ortaya çıkmıştır. Bu konularda detaylı bilgiler yöntem kısmında bilgi edinme süreci kapsamında belirtilmiştir.

2. BÖLÜM

KURAMSAL ÇERÇEVE

2.1. KURAMSAL ÇERÇEVENİN GENEL HATLARI: ÖTEKİNDEN KENDİLİĞE / SÖYLEMDEN PRATİĞE DOĞRU BİR İNŞA

Bu bölümde çalışmamı içerisine yerleştirdiğim genel şemayı anlaşılır kılmak üzere; kendiliğin hangi aşamalardan geçerek oluştuğunu, hangi kırılmalarda dönüştüğünü ve deneyimlerle nasıl bir etkileşim içinde olduğunu açıkladım. Çalışmada kendiliği hem deneyimden destek alarak tertiplenen dışsal bir unsur, hem de yeni pratiklere aktarılmak üzere kümelenmiş haldeki içsel bir unsurların dışı vurumu (Foucault, 2019a, s. 234-235) olarak ele aldım. Kendiliğin deneyimler etrafında gelişimi ve yeni pratiklere açılan bir kapı oluşunu açıklamaya çalışırken iki kuramcının fikirlerinden faydalanacağım. ‘Suçlu erkek kimliğin’ oluşumu ve suçun tekrarlılığını anlamak üzere kullanacağım ‘kendilik’ kavramını açıklarken; öncelikle Foucault’nun öznel deneyim tertibatına yönelik düşüncelerine değineceğim. Yapısı itibarıyla cinsiyet körü (gender blind) olan bu kuramın cinsiyet açısından eksik kalan kısımlarını tamamlamak üzere ise Connell’in, pratik teorisi¹ üzerine kurmuş olduğu toplumsal cinsiyet yapılanmasına yer vereceğim. Böylece özneyi makro ve mikro yapılar arasındaki kaygan zeminde ele alacağım.

Genel çerçeve içerisinde Foucault’nun külliyatından ciddi ölçüde faydalanacağım noktalar şunlardır; Öncelikle öznenin ve özneleşme sürecinden söz edeceğim. Öznenin tertibatını incelerken; özneyi bir töz olarak değil (Foucault, 2019a, s. 234), çevresine içkin olarak değişen dönüşen ve kurgulanan varoluş biçiminde ele alacağım. Bu nedenle ‘öznel deneyim’ araştırmada kullanılacak olan temel kavramlar biridir. Özneleşme sürecini açıklarken hakikat kavramı odağında genişleyecek bir bilgi kümesine yöneleceğim. Hakikat oyunları, iktidar pratikleri, dispozitifler, söylem, sorunsallaştırma, öteki gibi kavramlar bu noktada devreye girecektir. Bu çerçevede toplumsal cinsiyet ve suça dair toplumsal normların ne şekilde tertiplendiğini açıklamaya çalışacağım.

¹ Bourdieu’nun temel düşünce biçimi yansıtır. Pratiklerin nesnel koşullara göre ayarlanması ve yine nesnel koşullarla uyumlu gereksinimler, istekler ve yeni pratiklere dönüşmesi şeklindeki döngüsellik ifade eder (Bourdieu, 2018b, s. 160).

Anlamlandırmaya çalışacağım nihai nokta bireylerin; suçu birden fazla kez ve erkekliği tüm yaşamları boyunca deneyimlemiş kişiler olarak hangi noktalarda cinsiyet ve suçu birbirine yaklaştırdıkları olacaktır. Bu anlamların oluşmasına katkıda bulunan toplumsal arenadaki konumun, hakikat olarak kült hale gelmiş olan kabullerin ve idealize edilmiş olan bilginin, ne düzeyde öznel deneyimlerin ve dolayısıyla kimliğin içine sızmış olabileceğini kavramak amaçlanmaktadır.

Foucault'nun iktidar teorisi; söylemsel iktidara odaklanması, ırk-cinsiyet-engellilik-suçluluk gibi kimlik kategorilerini sorgulamaya açması, iktidar ve direniş arasındaki ilişkiye dair analizleri, toplumsal hareketlere ve direniş kültürüne verdiği önem sebebiyle sosyal hizmet etiğini yeniden düşünmenin güzergâhını tayin etmektedir (Webb, 2019, s. 148-149). Ayrıca modern dönemde giderek artan bireyselleşme ve post-panoptik gözetim şekilleri; özgürleştirme, güçlendirme, sosyal adalet gibi ilkeleri temel alan sosyal hizmet disiplini için Foucault'nun postmodern analizlerinin önemini artırmaktadır (Pekasıl, 2021).

Foucault'ya göre özne bir töz değil, diğerleriyle ve çeşitli müdahale alanlarıyla ilişkili olarak sürekli kendisiyle farklı ilişkiler kuran ve sergileyen bir biçimdir. Öte yandan kendisini bu ortam içinde kuran özne tamamen bağımsız değildir çünkü kültüründe, toplumsal grubunda kendisine dayatılan ve kendisini yönlendiren kalıplar vardır (Foucault, 2019a, s. 234-235). Foucault'nun özneleşme analizinde; bireylerin kendini tümüyle değiştirme ve geliştirmesi² suretiyle, önceden belirlenmiş bir varoluş biçimine ulaşma çabası üzerine yoğunlaşılır.

Özneleşme; öznenin kısmi bir özerklik içerecek biçimde kültürel ortamda bulunan belli kurallar, tarzlar, uzlaşmalardan temel alan özgürlük pratikleri yoluyla kurulmasını ifade etmektedir. Özneleşme sırasında özne ne tamamıyla özgürdür, ne de kimlik tamamen tahakküm altında filizlenir (Foucault, 2019a, s. 266). Özne (subject) kelime kökeni itibarıyla 'tabii olan' anlamına gelir. Öznenin tabi konumu onu, sistematik biçimde yenilenen bir projeye dönüştürmektedir. Öznenin tabiiliği zorlanımdan kaynaklanan dış

² Foucault buna 'asetizm' der. Asetizm burada ahlaki çileciliğin ötesinde öznenin kendilik kaygısıyla kimliğini tepeden tırnağa değiştirmesi anlamıyla kullanılmıştır (Foucault, 2019a, s. 222).

baskılar yerine, mükemmelleşme ve sürekli gelişim ihtiyacı türündeki bir iç baskıya dayanmaktadır (Chul Han, 2020a, s. 13).

Foucault öznenin indirgenemezliğini merkeze alarak, onu çok çeşitli etkilere açık hale getirmiştir. Çeşitli kavramlar silsilesi vasıtasıyla incelenen özneleşme sürecinde; öncelikle öznenin fikirlerini hakikate eklememesi, sonra ise onu eyleme dökmeyi öğrenmesi gerekir. Böylece özne, yalnızca ruh ve zihinle değil; konuşma, yeme, içme, haz alma vb. pratikleri içerecek şekilde bedenin içkin olduğu eylemlerle özneleşme sürecine dâhil olmaktadır (Keskin, 2019). Özne hakikate erişebilmek ve değişen hakikati yaşamına katmak üzere kademeli bir dönüşüm sürecine dâhil olur (Foucault, 2019c, s. 19). Böylece özne çeşitli iktidar ilişkilerinin etrafında kurulmuş, belirli karakterlere ve toplumsal konumlara sığdırılmış, bilginin konusu haline getirilmiş, nesnel yapılar vasıtasıyla dönüştürülmüş ve şeyleştirilmiş olana denk gelecek şekilde tertiplenir (Revel, 2020).

İnsan kendini deli olarak algıladığında, hasta olarak gördüğünde yaşayan, çalışan ve konuşan bir varlık olarak düşündüğünde, bir suçlu olarak kendini yargıladığı ve cezalandırdığında hangi hakikat oyunlarından geçerek kendi varlığını düşünmeye girişir? (Foucault, 2016, s. 120).

Bireyler hakikatin gösterdiği yolda, hakikate uyumlu bir nesneleşme çabası içine girer. Foucault “Yaşama sanatı” adını verdiği bu özneleşme sürecinde iki çeşit nirengi noktasına vurgu yapmaktadır: Öteki ve Hakikat (Foucault, 2017, s. 32).

‘Öteki’ kavramı; dışsal olana verilen değer ve bu talimlerin yöneldiği bir ethos olduğunu kabul eder. Özünde dışsal olan hakikati içselleştirmek üzere onu aktaran bir ‘öteki’ olmak zorundadır (Yardımcı, 2017). “Varoluş tutumu her zaman başkalarıyla ilişkiyi kapsar, yani bir çiraklık, karşılıklı bir tertibat ve özneleşmedir” (Revel, 2020). ‘Öteki’ kavramı öz bilinç anlamıyla Hegelyen düşüncede özneler arası farkındalık işleviyle beraber kullanılmıştır. Öznedeki bilinç ancak dışarıdan sunulana içe alarak kendinin farkına varabilir. Diğer bir ifadeyle özbilincin kurulabilmesi için kişinin başka bir öz bilinçte kendisiyle karşı karşıya gelmesi gerekir (Lloyd, 2021, s. 124-125). Ancak özne ötekinin karşısında tümüyle çıplak ve anlamdan arınmış değildir. Öteki özneye

dışarıdan yönelen bir tür yorumsama, iddia ya da olasılık olarak kişiyi çevreleyen ve kişinin kendi hakkındaki algılarını yönlendiren bir bakıştır. Bu bakış öznenin gerçekliğinin üzerini ince bir tülle örtmek gibidir (Gasset, 2019, s. 105-107).

Kavramın varoluşta yer aldığı noktayı daha iyi betimleyebilmek adına Foucault Lacancı perspektiften faydalanarak, ‘ayna benlik imgelemi’ ni kullanmıştır. Bir göz kendi varoluşunu bir ayna tarafından yansıtılanı algıladığı zaman tanıyabilir. Ayna, bir başka gözün yansımalarını -ötekini- temsil eder. Lacan’a göre çocuk ayna evresinde (6-18 ay) anne ile ilişkisiyle beraber kendisini dışsal bir imge aracılığıyla kavramaya başlar. Böylece hayatı boyunca kendisini yansıtılmış imgeler vasıtasıyla hatalı olarak kodlanmış bir çerçeve içinde tanımak durumunda kalacaktır (Segal, 1992, s. 120). Birey kendisini dış dünya yansımalarıyla algılayabildiği için, sürekli olarak kendi doğasına hitap edebilecek türde bir ötekine ihtiyaç duymaktadır.

Foucaultcu analizde; söz konusu ‘öteki’ kavramı yalnızca birey olarak dar bir anlamda değil, bireye aşkın olan dışsallıklar bütünü olarak; yansıma imgesi ise, ruhsal bir edim anlamıyla kullanılmıştır. Dışsallıktan yansıyan bilgi ile kazanılan ruhsal edim, öznenin düşünce ve bilgiyi sağlayan unsura yüzünü dönerek kendini tanımasına neden olmaktadır. Foucault’nun çalışmalarının temelini oluşturan sorgulama biçimi, ötekinin etrafında kurulan yansımalar evrenini merkeze alır. Temel soru şudur: Özne kendisini bu yansımalar dünyasında nasıl algılar? (Foucault, 2019c, s. 62). Diğer bir ifadeyle Foucault, öznenin başkasıyla ilişkilerinden ve asgari müşteriğe indirgenmiş pratiklerden bağımsız olarak var olmasının ne derece mümkün olduğuyla ilgilenmektedir. Öteki burada diyalektik bir ilişki içerisinde doğrudan kişiye bir şeyler dayatma, mal etme içeren bir unsur değil, toplumsal ilişkiler alanını genişleten, farklı yorumlara açan ve bu yolla yaşamı rasyonalize edebilen diğer pek çok taktikten birisi olarak düşünülmelidir (Butler, 2020, s. 62). Araştırma kapsamında öteki kavramı eş, çocuklar, diğer erkekler, kurumlar, yasa gibi öznenin kendini algılama biçimine etki eden dışsal unsurları ifade etmektedir.

Sosyal hizmet açısından değerlendirildiğinde öteki kavramı sistem ve ekolojik yaklaşımlar çerçevesinde ifade bulmuştur. Bireyi merkeze alan aile, topluluk ve diğer

sosyal kurumlar bireyle etkileşime girerek onun sosyal çevreye uyarlanmasını sağlar (Payne, 2020, s. 239). Bu yaklaşımlar ‘toplumsal uyum’ odağında bireylerin içinde bulundukları yapılara ve yapıların ürettiği anlam ağlarına bağlı olarak uyumlaştığı ve özneleştiği bir süreci vurgulamaktadır.

Foucault’da hakikat kavramı öteki ile ilişkili biçimde sunulmaktadır. Hakikat ötekini de kapsayan ve daha geniş anlamda özneleri çevreleyen dışsallıkların, yaşamın yegâne gerçekliği halini almasına denk gelir. Hakikat; üzerine kafa yorulmuş, defalarca irdelenmiş, sorunsallaştırılmış ve sistematikleştirilmiş usuller bütünüdür. Özneler bu usuller içerisinde yaşar, eğitilir, denetlenir, kurulur ve dönüşür. Bir şeyin hakikat halini alması, bilginin defalarca tekrar edilmesiyle özneyi varoluş kipine ulaştıran süreci içerir (Foucault, 2017, s. 34). Bu çerçevede Foucault, delilikten suça kadar hakikat varsayılan pek çok konunun bilimsel, ahlaki, siyasi olarak içini oymakta ve yerini sorgulama biçimleriyle doldurmaktadır.

Foucault hakikati bir yanılsama ya da kandırmaca olarak değil, gerçekliğe dönüşen pratikler silsilesi olarak açıklamakta, hakikatin var olan durumu ve özneyi dönüştürebilme kapasitesine odaklanmaktadır. “Eylem dizilerinin nasıl hakikat rejimiyle bir araya gelerek, var olmayı gerçekliğe bağlayan ve dolayısıyla da meşru bir şekilde doğru-yanlış ayırımına tabi tutan bir bilme-iktidar düzeneği yarattığını” (Foucault, 2015, s. 20) göstermeyi amaçlar. Burada hakikat kavramı özneye aslında bir zorunluluklar ağı örüyormuş gibi görünse de kültür, din, gelenek, yasa gibi unsurlar kaçınılmaz olarak değil; öznenin kendisini ve içinde bulunduğu evrenin tanınmasını anlaşılabilir kılan kriterler bütünü olarak değerlendirilmektedir. Yani özne hakikat yasasının gölgesi altında değil, hakikat yasalarına dayanarak ve onlardan güç alarak kendini kurgulamaktadır (Butler, 2020).

Hakikat kavramı araştırma kapsamında; suç ve cinsiyet açısından farklı noktalara işaret edecek şekilde kullanılmıştır. Cinsiyet açısından özellikle toplumsal cinsiyet normlarının deneyim sahasına dâhil ettiği ‘toplumsal zorunluluklar’ ve ‘toplumsal güç elde etme’ amacıyla sürdürülen davranış ve düşünce biçimleri olarak kullanılmıştır. Hakikat olarak benimsenen bilginin toplumsal cinsiyete odaklanan yönü, cinsiyete

yüklenen anlamlarının ve buna bağlı sürdürülen davranış kodlarının anlamlandırılmasına olanak sağlayacaktır. Suç açısından ise hakikat kavramı; yasalar, bilimsel çalışmalar, ceza infaz kurumları ve toplumsal normlar çerçevesinde anlamlandırılan suç imgesine işaret etmektedir. Belirli davranışların suç olarak kabul edilmesi ve olumsuz anlamlara tabi olması içinde bulunulan düzenin hakikat olarak tayin ettiği bilgiye dayanır.

Hakikat olarak değerlendirilen bilgiyi anlamak, makro ölçekte güç ilişkilerini³ anlamayı gerektirmektedir. Foucault hakikati, hakikat olarak kuran şeyin iktidar olduğunu ileri sürmektedir. Ona göre her hakikat kısıntısı, siyasi bir koşullanmaya tabidir (Foucault, 2016, s. 13). Hakikat, iktidar ilişkilerini meşrulaştırmak için aracı konuma yerleştirilen bilgi kümesi ve yönetsel stratejilerdir (Oranlı, 2020).

Meseleyi doğru biçimde anlamak için iktidar kavramı üzerinde Foucault'nun anladığı şekliyle bir düzenleme yapmak gerekmektedir. Foucaultcu perspektifte iktidar; bir kurum, sorgulanamaz güç, tek bir odak, ya da bir grubun ötekiler üzerinde tahakkümü (Foucault, 2012, s. 162), bir devlet aygıtı, tahakküm aracı ya da gizli entrikalar ağı değildir (Foucault, 2012, s. 43).

Özellikle yaşamının son dönemlerinde⁴ belirginleşen anlayışı doğrultusunda Foucaultcu iktidar; güç, egemenlik, disiplin kavramlarının yerine, hayatın akla uygun düzenlemelerini ifade eder (Özmkas, 2020). Burada iktidar tanımının giderek daha fazla muğlaklaşmasının yanı sıra, gündelik pratiklere daha derinlemesine sızdığı ve daha yoğun biçimde hissedildiği görülmektedir. Bu dönemde özne, iktidar ilişkilerine dâhildir ve iktidar kavramı özneye birleşince daha esnek bir görünüm kazanmıştır. Artık “İktidar elde edilen, koparılan ya da paylaşılan, korunan ya da kaçırılan bir şey değildir. İktidar sayısız noktadan çıkarak eşitsiz hareketli ilişkiler içinde işler” (Foucault, 2016, s. 70). Bu doğrultuda Foucault iktidar analizlerinde diyalektik mantık

³ Toplumsal cinsiyet çalışmaları bu açıdan sıklıkla, toplumsal cinsiyeti iktidar kavramı aracılığıyla incelemeye çalışmıştır (Wetherell ve Edley, 1999; Connell, 2002; Kordvani, 2002; Beasley, 2008).

⁴ Foucault'nun iktidar anlayışı üç döneme ayrılmaktadır. Birinci dönemde egemenlik, ikinci dönemde denetim ve gözetleme, son olarak ise kendilik kavramının daha bariz bir şekilde analize karıştığı dönemdir. Biyo-politika kavramı son dönemin iktidar anlayışını yansıtır (Gambetti, 2020).

birbirine karşıt olarak konumlanan iki güç arasındaki homojen bir rekabeti ön plana çıkardığı vurgulamakta ve kral/tebaa işçi/burjuvazi, kadın/erkek biçiminde karşıt ikilikleri içeren diyalektik mantığı reddetmektedir. Foucault bunun yerine tek bir alana indirgenmeyen bütüncül analizleri ve heterojen unsurlar arasındaki asimetrik ilişkileri kullanabilmek için ‘stratejik mantığı’ benimsemiştir (Foucault, 2015, s. 39). Foucault, stratejik düşünümünün ürünü olarak iktidarı hiçbir zaman yapmalısın/yapmamalısın yönetilen/yöneten gibi karşıtlıklara indirgemez. İktidar anlayışını şu 5 madde ile derinleştirmektedir:

1. Toplumsal yapı asla tek bir iktidar biçiminin gözlemlendiği, değişmez bir yönetim anlayışının yerleştiği gövde değildir. Farklı içerikleri farklı stratejiler vasıtasıyla hayata geçiren ve farklı spesifik düşünceleri muhafaza eden, farklı ilişkilene türleridir. Farklı iktidarlara tek bir iktidar türünün içerimlediği ve tek bir merkeze bağlanan güç türleri değildir. Her birinin farklı hakikatleri merkeze aldığı, farklı alanlarda güç arzuladığı ve farklı rekabet biçimlerini içerdiği iktidarlara vardır (Foucault, 2019a, s. 146).
2. İktidar çeşitli yasaklama türlerini içerebilir ancak öncelikli amacı yasaklamak ve disipline etmek değil; başarı elde etmek, yükselmek ve hayatta kalmaktır. Yani temel bir rasyonalite etrafında farklı stratejiler vasıtasıyla hareket eder (Foucault, 2019a, s. 147). İktidar olumsuz bir sonuç değil, hakikate eklenen ve kolayca tersine çevrilebilen stratejik oyunlar bütünüdür (Foucault, 2019a, s. 55).
3. “İktidar ilişkileri toplumsal ağlar bütününe kök salmıştır” (Foucault, 2019a, s. 79). Çünkü iktidar toplumsal eşitsizliğin yarattığı güç ilişkilerinin tekelindedir. İktidar her yerde ve her zaman vardır. Ama bu kapsayıcılık, çevresindeki diğer tüm güç ilişkilerini karşı konulmazlığı altında baskılamasından değil; sürekli farklı ilişkilerin bağlantı noktalarında yeniden üretiliyor olmasından kaynaklanır (Foucault, 2016, s. 69). İnsanın olduğu her yerde iktidar vardır. Değişen koşullar içinde neye değer atfedileceği ya da neyin sorunsallaştırılarak yok edilmeye çalışılacağı önceden kestirilemeyen zamanın dokusunda gizlidir.
4. Çoğu kez iktidar bir tahakküm ya da şiddet biçimi olarak okunmuş olsa da iktidar ve özgürlük birbirinin koşuludur. “İktidar yalnızca özgür özneler üzerinde değil, aynı zamanda onlar özgür oldukları sürece uygulanır” (Foucault, 2019a, s. 75).

Özgürlük ortadan kalktığı zaman artık bir iktidardan değil, tahakkümden söz edilebilir. Öyleyse sıkça kurgulanmış olan iktidar şiddet ilişkisinin aksine, şiddet ve iktidarsızlık arasında pozitif bir ilişki vardır. Şiddet iktidarın riske girdiği durumlarda ortaya çıkan ya da ortaya çıktığında var olan iktidarı tehdit eden bir eylemdir. İktidar hükmetmeye denk gelirken, şiddet hükmedememe riskine verilen kaygının işaretidir (Arendt, 1997, s. 61). İktidar zaman zaman şiddet ya da tahakküm olarak dışarıya taşabilir ancak şiddete yaslanmaz. Şiddet kimi zaman hakikat rejimleri ile kurumsal olarak kurulmuş olan ağ (tıp, hukuk vb.) içine yerleşerek rasyonelleşen, profesyonelleşen bir şeye dönüşebilir. Zaman zaman şiddet kullanımı iktidarın taktiği olarak ortaya çıkabilir (Oksala, 2020). İktidarın özü zorunlu olarak baskıcı, dışlayıcı, sansürleyici değildir, özneyi içten fetheder. Özneyi tabi kılmak yerine ona yaklaşır (Chul Han, 2020a, s. 23-24). Bu yolla özneyi kendi rasyonelliğinin çatısı altına alır.

5. İktidar hakikate eklenmek zorundadır çünkü hakikate eklendiği ölçüde sorgulanamaz bir hal alabilir. Hakikat burada doğrunun baskısı olarak nitelendirilebilecek olan gücü meydana getirir. Doğrunun baskısı; bilim, din, dil, kurumlar gibi söylemsel ve söylemsel olmayan pratikler vasıtasıyla örgütlenebilen bir güçtür. Yani iktidar bir tahakküm gerektirmeksizin, yaşamı rasyonelitenin çatısı altında yöneten bir dışlama sistemi olarak oyuna katılır (Foucault, 1987, s. 27). Doğrunun gücü artık iktidara eşitlenmiş haldedir. İktidar ilişkilerinde kartlar hakikat söylemleri aracılığıyla dağıtılır ve hakikat oyununa katılır. Hakikat söylemleri iktidarı meşrulaştırmak için kullanılır. Bu söylemler hükmetme biçimini belirleyen, dönüştüren, üreten bilgi kümeleridir (Oranlı, 2020).

Keskin (2017) Foucault'yu konu alan 'Öznellik ve Hakikat' seminerinde bilginin iktidar tekelindeki mutlak gücünden şöyle söz eder; Davranış etrafında oluşan söylem akıl ile akıl-dışı arasında kopma meydana getirmiş ve bu kategoriler arasında bir iktidar ilişkisi doğmuştur. Akıl ile akıl olmayan arasındaki diyalog aklın galibiyetiyle sonuçlanmıştır. Günümüzde artık diyalogdan değil; aklın, akıl olmayan üzerindeki monoloğundan bahsedilebilir. İktidar burada konuşlanır. Akıl olmayan (delilik, suç, hastalık vb.) bu yolla kategorize edilir, patolojize edilir ve deneyim sahasından dışlanır (Akbank Sanat, 2017). Konular üzerine söylemler üretmeyi içeren diyalog mefhumu, kimi zaman

şartlandırma ve sınırlama içeren iktidar ilişkilerinin konusu haline gelme ve normatif bir ideal mekanizmasına dönüşme riski taşımaktadır (Butler, 2020, s. 64).

O halde özneyi anlayabilmek için; hakikatin kurulmasından, pratiklere sızmasına ve öznel deneyimlere yerleşerek yeni hakikatler üretmesine dek uzayan ‘hakikat oyunu’ nu incelemek gerekir. Hakikat oyunu, “bir şeyin belirli bir söylemle eklemlenmesi (artikülasyon) ve o söylemin o şey hakkında doğru olduğunu iddia ettiği önermeler üretmesidir” (Akbank Sanat, 2017). Toplumsal düzen; gerçeğin ne olduğundan bağımsız olarak onun yolunu kesen, simasını değiştiren, içini oyan ya da gücünü kullanan hakikat oyunları ile sürdürülür (Foucault, 2016, s. 46). Bilginin bu türden bir politik koşullanma haline gelmesi, doğru olduğu varsayılan iddialara zemin hazırlar ve onu düşünce faaliyetine dâhil eder. Artık o şey daha önceden rotası çizilmiş olan düşünce kavramları sınırlarında düşünülebilir hale gelir.

Hakikat oyunu bir konunun sorunsallaştırılması ve hakkında söylemler üretilmesi yoluyla sorgulanamaz gerçeklik halini alması sürecidir. Burada “söylem” bireyin ruhunu, zihnini bedenini kuşatan dilsel ifadeleri ve maddi pratikleri (kurumlar gibi) belirtmektedir (Foucault, 2018, s. 43). “Sorunsallaştırma” ise bir bilginin hakikat halini alabilmesi için doğru ve yanlış sorgusuna tabi tutulmasıdır. Sorunsallaştırılan her konu söylemsel ve söylemsel olmayan pratikler üretir (Foucault, 2019a, s. 86). Tarih boyunca çeşitli pratikler, çeşitli dönemlerde farklı türden sorunsallaştırmalara tabi tutulmuş ve bu sorunsallaştırmalar neticesinde söylemler üretilmiştir. Örneğin; cinsellik kimi zaman sinir hastalıkları kategorisine yaklaştırılarak tıbbın çatısı altında, kimi zaman üremeye ilişkin suçlar olarak adli mekanizmaların çatısı altında sorunsallaştırılmıştır. Cinsellik; cinsel sapmaları bilinçaltı mekanizmalara bağlayan psikiyatrinin, hazların doğru kullanımını öneren dini ve ahlaki pratiklerin, çocukların cinsel eğitimi ve korunması amacına hizmet eden pedagojinin içinde ele alınmıştır (Foucault, 2016, s. 28-29). Kimi cinsellikler için kapatma ve tedavi kurumları oluşturulmuştur. Cinsellik sorunsallaştırılmış, söylemsel ve söylemsel olmayan pratiklerle zaman içinde büyük bir şüphenin nesnesi halini almıştır. Söz konusu davranış sorun olarak algılandığından çeşitli normatif mekanizmalar ortaya çıkmıştır (Akbank Sanat, 2017). Böylece özne

tanınabilirliğe ulaşmak için bedensel, ahlaki, rasyonel bir yığın norm içinde kendini deneyimlemek durumunda kalmıştır (Butler, 2020).

Araştırma kapsamında suçun ve erkekliğin kimi zaman ayrı ayrı, kimi zaman ise kesişmekte olan birer sorunsallaştırma alanı olduğu kabul edilmiştir. Öncelikle suç; bilimsel çalışmalar, ahlaki ve dini öğretiler, hukuki yapılar içerisinde, söylemsel ve söylemsel olmayan araçlar vasıtasıyla sorunsallaştırılmıştır. Bu sorun etrafında suçun cezalandırılması, rehabilite edilmesi gibi çok çeşitli pratikler oluşturulmuştur. Suçlu kimliği tek taraflı analizlere maruz bırakılmış ve bireyler bu analizlerin ördüğü sınırlar çerçevesinde kendini deneyimlemek zorunda kalmıştır. Diğer taraftan cinsiyet tarih boyunca çeşitli açılardan sürekli sorunsallaştırılmıştır. Kadın ve erkek arasındaki farklılıklara odaklanan geleneksel ve dini öğretiler, cinsiyetlendirilmiş mekânlar, cinsiyetlendirilmiş devlet yapıları, cinselliğin tıbbi ve psikiyatrik kabulleri, cinsiyete göre belirlenmiş olan sosyal pratikler vb. sorunsallaştırmalar neticesinde hakikatler halini almıştır. Bu süreç cinsel kimliklerin kurgulanması ve cinsiyet sahibi öznenin kendini algılama biçimini belirlemiştir. İçinde yaşanan normatif mekanizmalar gerçeklikler biçiminde özneyi çevrelediği ve kimlik bu gerçekliğin bir parçası olarak var olabildiği için, gizli ve sorgulanamaz gerçeklikler olarak kabul edilmiştir.

Kimliğin insanın içine yerleştirildiği deneyimlerin ürünü (Gasset, 2019, s. 92; Keskin, 2012, s. 14) olduğu bilgisine dayanarak araştırma kapsamında kimliğin sorunsallaştırılmış iki deneyim alanına odaklanılmıştır: Suç ve erkeklik. Burada sorunsallaştırmaların ‘eyleme’ ve ‘bedene’ dayalı olarak iki farklı ekseninde ortaya çıktığı söylenebilir.

Suç eyleme dönük bir sorunsallaştırma alanıdır. Özne ‘eyleyen özne’ olduğunda kendini o eylemin gölgesinde algılamaya başlar. Nietzsche’ye göre eylemin ötesinde bir varlık yoktur. Eyleyen, eyleme eklenen bir kurgudan ibarettir. Asıl mesele eylemin kendisidir (Nietzsche, 2011, s. 38). Eylem, ahlaki deneyimden ya da özneye içkin olarak bedende vuku bulan deneyimlerden daha farklı bir biçimde kimliğin kurulmasına katkı sağlar. Çünkü eylem düşünceye dayalıdır. Zihinsel tasarımlara bağlı olarak çevremizdeki nesnelere ya da diğer insanlara yöneltilen etkinliktir (Gasset, 2019, s. 45-46). Foucault

eylemi öznel deneyim açısından önemsemiş, onu beden ile ruh arasına yerleştirmiştir. Bedensel araçlardan (el, kol, dil vb.) faydalanan ruh eylemde bulunur (Foucault, 2019c, s. 52). Eyleyen özne, hem bedene hem ahlaka dayalı pratiklere hâsıl olur. Bu nedenle eylem/davranış, eylemde bulunan kişinin daha sonraki dönemlerde kendini algılama biçimini belirler⁵. Örneğin bir defa suç işlemiş kişi artık ‘suç eyleyen özne’ olarak kendini nasıl algılamaya başlar ve bu algılama biçimi daha sonraki eylemlerini ne düzeyde etkileyecektir?

Erkeklik ise bedene yönelik bir sorunsallaştırmayı ifade etmektedir. Toplumsal cinsiyeti de içine alan toplumsal normlar, cinsiyet, ırk gibi bedene içkin halde bulunan unsurlara çeşitli gerçeklikler atfetmekte ve bedenlerin meşruiyet kazandığı ontolojik konular üretmektedir (Butler, 2020, s. 28-29). Toplumsal cinsiyet “bedenin üstlendiği kültürel anlamlar bütünüdür” (Butler, 2020, s. 50-53) ve beden cinsiyetten bağımsız düşünülemez. Foucault, bedeni geçmiş deneyimlerin izleriyle kaplanmış halde resmeder. Beden dil ile fikirlere, cinsellik ile arzulara içkindir. Beden dışsal fikirlerle sürekli aşınan hacimdir (McNay, 2020). Dokunurken, hissederken dışsal olanı deneyimleyen bedendir. Beden; ruh ve bilinçten ayrı değildir, onun bir parçasını oluşturur. İnsanın sosyal bir varlık olmasına olanak sağlayan duyumsal araçları içerir (Crossley, 1996). Beden “toplumsal belirlenimlerin at koşturduğu bir alandır” Haz alırken, acı çekerken, hapsedilirken, yaşlanırken kısacası bedenler deneyimlerken, bireyler kimlik inşasına dâhil olurlar (Connell, 2019a, s. 108-110).

Bu noktada Foucault’nun temel düşünce biçimini kullanırken; Connell’in bu düşüncüyü cinsiyet çalışmalarına aktardığı literatürden faydalanacağım. Kimliği belirleyen şey toplumsal yapı içindeki ilişkiler ve düşünceler ağı (deneyim) ise cinsiyet bundan ne ölçüde etkilenecektir? Bireyler cinsiyetin çok kapsamlı analizlerine, kategorileştirmelerine maruz kalarak yaşarken; erkek bedeninde olmayı, erkeklere ayrılan toplumsal mekânlarda bulunmayı, erkeklikle eklemelenmiş rol ve sorumlulukları, erkekliğin idealize ettiği eylemleri nasıl deneyimlemekte ve bu deneyimlerle nasıl bir kimlik inşa etmektedirler? Erkek olmanın güçlü olmakla

⁵ Eylemin, sonraki eylemler üzerindeki etki gücü, tekrerrür suç eylemi açısından önemli bir noktaya temas etmektedir.

eklemlendiği bir toplumsal yapı içinde; orduda, cezaevlerinde ya da dizilerde erkeklik ve güç ilişkisi pekiştirildiğinde, kamusal alanda güçlü erkeklere pozitif ayrımcılık yapıldığında, güçsüzlük erkek için bir dalga konusu olduğunda hatta cinsel yetersizlik bile iktidarsızlık adıyla değerlendirildiğinde erkekler gücü nasıl algılamaya başlar? Gücü algılama biçimi onları hangi deneyimlere iter? Deneyimler güçle ilgili düşüncelerini nasıl pekiştirir? Ve nihayetinde ‘erkek kimliği’ güç kavramıyla nasıl bir ilişki kurmuş olur?

Araştırma kapsamında Connell’in teorisinden faydalanmamın nedenlerinden biri; cinsiyet çalışmalarının büyük bölümünün aksine cinsiyeti bedene ya da role indirgemen, toplumsal pratiklerin ürünü olarak daha kaygan bir zeminde ele almasıdır. Toplumsal cinsiyeti yalnızca var olan görünümle yorumlanabilecek bir bilgi alanı değil, devam etmekte olan yaşamsal pratiklerin yansıması olarak değerlendirmiş ve cinsiyete dair daha esnek bir çerçeve sunmuştur. Diğer taraftan toplumsal cinsiyet ilişkilerini makro perspektifin içine yerleştirmiş; bireyi toplumsal olanın, toplumu da bireysel olanın döngüsellliği içinde ele almıştır. Böylece Foucault’nun özne analiziyle birlikte kullanılmaya elverişli bir cinsiyet teorisi ortaya koymuştur.

Connell cinsiyet çalışmalarının pratik temelli teoriye dayandırılması gerektiğini savunur çünkü toplumsal ilişkilerin etkileşime açık yapısı, sürekli değişen bir cinsiyet kurgusu üretmektedir. Cinsiyetin biyolojik belirlenimciliğe ya da cinsiyet diyalektiğine doğru yuvarlanarak ırk-etnik köken- sınıf gibi diğer kesişimselliklerin göz ardı edilmediği, birey ve toplumun iç içe geçtiği ve böylece yaşamsal olanın içindeki muğlaklık ve çelişkileri de incelemeyi mümkün kılan bir analiz ancak pratik teorisiyle mümkündür. Pratik temelli teori toplumsal cinsiyet ilişkilerine; bireylere dayatılmış normlar bütünü olarak değil, tercihin, çıkarın, deneyimin ürünü olarak üretilen ve üretilmeye devam eden bir tür ilişkilene biçimi olarak bakar. Böylece pratiklerin inşa ettiği güç ilişkilerini, stratejileri, kurumsal yapıları, sistemleri fark etmeye olanak sağlamaktadır⁶ (Connell, 2019b, s. 103-104). Pratikler hem bedensel farklılıkları, bedenin imkân

⁶ Toplumsal cinsiyete dair deneyimler ilişkisel ve söylemsel sosyal yapıların etkileşimi ile ortaya çıkar. İlişkisel sosyal yapılar, gündelik sosyal pratikleri, sosyal ortam içerisindeki karşılıklı bağlılığı ifade ederken; söylemsel sosyal yapılar kültürün etkisiyle oluşmuş fikir, temsil ve simgeler sistemini ifade eder (Messerschmidt, 2019, s. 197-198).

sağladığı cinsel aktiviteleri ve fiziksel özellikleri dışlamaz; hem de bunların ötesinde toplumsal ilişkilerin ortam hazırladığı, tahmin edilemeyen diğer deneyimleri de denkleme dâhil eder (Connell, 2019b, s. 131)⁷. Örneğin erkek olmak penise sahip olmanın deneyimini içerirken, aynı zamanda kamusal alanda iktidarı elde tutmanın ya da aile içinde baba olmanın deneyimlerini de içerir. Bu doğrultuda Connell’e göre cinsiyet bir yaşam deneyimidir. Belirli bir toplumsal ortam ve tarihsel süreç bedeni, imajı, deneyimi biçimlendirir (Connell, 2019b, s. 263).

Connell pratiği merkeze aldığı çok boyutlu toplumsal cinsiyet analizini “kompozisyon” adını verdiği 3 ayaklı bir sistem üzerine kurmuştur: Emek- Kateksis ve İktidar. Sistem karmaşık ilişkiler ağını temsil eder ancak eylemlerin koşullarının içini açarak, toplumsal cinsiyetin tüm nüvelerine işaret edecek ölçüde de kapsamlıdır (Messerschmidt, 2019, s. 52). Bu açıdan erkeklerin iktidarı tek bir nedene indirgenemez, farklı temellere dayanan sistemlerle derinlere kök salmış haldedir (Segal, 1992, s. 131). Kompozisyon yapılarının her biri birbiriyle etkileşim halindedir ve bu etkileşimler kendi içinde sistematik bir düzenlilik içerir (Connell, 2019b, s. 178-179).

Connell’in toplumsal cinsiyet yapısının ilk kısmı feminist literatüre sıkça konu olan işbölümü ile ilişkili olarak ‘emek’ kavramıyla ifade edilmiştir. Cinsiyete dayalı işbölümü, işlerin cinsiyet ekseninde kategorize edilmiş olan kimliklere göre dağıtılmasını içeren pratiklerdir. İstihdam olanakları, işbölümü gibi meseleler cinsiyet çalışmalarının sıkça konusu olmuş olan kamusal cinsiyeti merkeze alır. Ancak cinsiyete dayalı işbölümü yalnızca işin kimliklere göre bölünmesini ifade etmez, aynı zamanda temel bir düşünme ve hissetme biçimini ortaya koyar (Connell, 2019b, s. 155-159).

Toplumsal cinsiyet kompozisyonunun ikinci ayağını “kateksis” oluşturmaktadır (Connell, 2019b, s. 176). Kateksis kavramı bireylerin duygular etrafında oluşan ilişkilerini ifade etmektedir. Diğer bir ifadeyle toplumsal cinsiyet bireysel arzusunun ve duygusal yaşamın psikodinamik unsuruyla etkileşim halindedir. Özellikle aile içindeki

⁷ Sosyal pratiğin bir bütün olarak cinsel kimliğin bir parçası olduğu fikrinden hareketle araştırma kapsamında bireylerin; kurumsal yapılarla ilişkileri, aile içi ilişkileri, okul yıllarına dair deneyimleri, yakın ve uzak sosyal çevre ile ilişkileri, iş yaşantısı, suç yaşantısı etrafında gelişen deneyimleri vb. gündelik sosyal pratiğin anlaşılması amacıyla odaklanılan konulardan bazıları olmuştur.

dengeleri belirleyen duygusal süreçler, nesne seçimi, arzu duyulabilirlik unsurları uzun vadede daha kapsamlı bir otorite unsuru olarak yapıya dâhil olmaktadır (Segal, 1992, s. 135). Toplumsal ilişkiler duygusal ve erotik unsurlardan bağımsız incelenemez. Bu doğrultuda Connell, Freud'un kateksis kavramındaki psişik ve içgüdüsel enerjiyi, toplumsal cinsiyet ilişkilerine dâhil etmiş; duygusal ilişkilerin, iktidar ve denetimle bağlantısını kurmuştur (Connell, 2019b, s. 172) .

Connell'in toplumsal cinsiyet kompozisyonunun diğer temel kavramı "iktidar" olmuştur. Bu kavramı toplumsal cinsiyet literatürüne sabitleyen temel argüman; eril düzenin otorite, denetim ve baskı kurumları vasıtasıyla hiyerarşiler, ilişkiler, çekişmeler, şiddet, ayrımcılık ve politik kısıtlamaların kaynağı olduğudur. Ordu ve polis güçleri, kamu kurumları ve yöneticiler ağıyla eril meşruiyetin sağlandığı yönündeki fikirlerin etkisiyle, iktidar toplumsal cinsiyet çalışmalarında sıklıkla ele alınmıştır (Segal, 1992, s. 132-133). Ancak Connell bireysel gücün ya da baskının ötesinde iktidarı; toplumsal tercihlerin, ideallerin, beklentilerin bir yansıması olarak sunmaktadır. Toplumsal yapı içinde aileyi, kurumları, politikayı düzenleyen ideolojiler vardır. Hangi ideolojinin gücü elinde bulundurduğu, sistem içerisinde bu ideolojiye maruz kalan bireylerin deneyimlerini ve kendilerini algılama biçimlerini etkiler. Belirli bir idealin oluşması, belirli bir ideolojinin iktidarına denk gelmektedir. İktidarını kabul ettiren ideolojinin buyrukları, sistemin iklimini belirler. Dayatmalar, stratejiler, saptırmalar, ahlaki tanımlamalar; kısacası hegemonya hakkı, artık iktidarını kurmuş olan ideolojinin tekelindedir. Connell iktidarın şiddet ve ideoloji -baskı ve kabul- arasındaki muğlak karakterini kabul eder. İktidarın hem örgütlü şiddet araçları, hem de demokratik mekanizmalarla işleme soktuğu bir ideolojisi vardır. Kurumlar, aile, yöneticiler bu sistemin birer parçasını oluşturur (Connell, 2019b, s. 165- 169).

Connell iktidar anlayışını toplumsal cinsiyet analizlerine dâhil ederken de aynı esnekliği korumuştur. Ona göre kadın ve erkek olarak ayrılıp, birinin diğeri üzerinde iktidar kurduğu bir cinsiyet düzeni yoktur. Cinsiyet ilişkilerinde maruz bırakan ve maruz kalan değil, bulunduğu konuma ayak uyduran, direnen ya da o konumu güçlendiren, aynı zamanda bu konumun sonuç ve etkilerine açık olan özneler olduğunu savunur. Dolayısıyla toplumsal cinsiyeti erkek egemenliği ön kabulüyle değil, çeşitli

konumlardaki öznelerin birbirlerine karşı iktidar kurma çabası olarak değerlendirir (Öncül, 2016, s. 16-17).

İktidar kurma çabalarının baskı ve şiddete değil, büyük ölçüde kabul ve onaya dayandığı bir iktidar anlayışı; Connell'in yüzünü 'hegemonik' kavramına dönmesine olanak sağlamıştır. Connell, Gramsci'den ödünç aldığı hegemonya kavramının odağını sınıf ilişkilerinden cinsiyet ilişkilerine çevirmiş, bu şekilde çoklu cinsiyet ilişkilerini analiz etmeye çalışmıştır. Kültürel ve ideolojik olarak kabul gören ve bu yolla baskın hale gelen kalıpları hegemonik olarak adlandırmış, hegemonyayı kadın ve erkek dâhil olmak üzere çeşitli grup ilişkilerinin odağına yerleştirmiştir (Kessler ve arkadaşları, 1982, s. 10). Böylece hegemonik olan karmaşık toplumsal ilişkilerden kabul, onay ya da belirli bir strateji aracılığıyla sıyrılarak gücü eline almaya hak kazanmış olanı temsil eder. "Hegemonik Erkeklik" kavramı cinsiyet analizlerini toplumsal, sınıfsal, kültürel ilişkileri ve kesişimsellikleri incelemeye açan kavram olmuştur. Hem ilişkisel niteliği, hem de meşrulaştırma stratejileri ile Connell'in argümanlarının merkezinde yer almıştır (Messerschmidt, 2019, s. 56-60).

Hem Connell hem de Foucault insan ilişkilerinin daima iktidar ilişkilerini içerdiğini düşünür. İktidar ilişkileri toplumsal yapıda rekabeti, çekişmeyi ve birtakım davranış kalıplarını anlaşılır kılar. Özne ise toplumsal yapıdaki iktidar ilişkilerinin, kaygının, rekabetin, normların bir yansıması olarak kurgulanır ve varoluş bilgisi dâhilinde pratiğe katılır. Bu süreçte makrotoplumsal ve mikrobireysel eşzamanlı olarak işler ve bir bütünün parçalarını oluşturur (Connell, 2019b, s. 287). Bu doğrultuda çizmiş olduğum çerçeve, çalışma kapsamında ele aldığım 'suç işlemiş olan erkek' öznenin çağının hakikati içerisinde kendini nasıl algıladığının, toplumsal arenada ne çeşit bir iktidar stratejisine dâhil olduğunun ve bunun deneyim sahasına ne şekilde aktarıldığının anlaşılmasını kolaylaştıran bütüncül bir analizi mümkün kılmaktadır. Suçun ve erkekliğin; çeşitli veriler, normlar ve hakikatler aracılığıyla, 'suçlu erkek' kimliği dâhilinde kurumsal, kültürel, ailevi, bedensel, duygusal alanlardaki deneyimlerle ne ölçüde ilişkilendiği söz konusu öznenin düşünüş ve davranış pratiklerinin anlaşılmasına olanak sağlayacaktır.

Bu çerçeveyi kuramsal literatürün geri kalan kısmının içine dâhil ederek, başlıklarımı ve içeriklerimi buna göre şekillendirdim. Aynı zamanda bu çerçeve, bulguların analizi ve yorumlanmasında da temel hareket noktamı belirlemiştir.

Söz konusu perspektif hiyerarşik ilişkilerden temel alan ikili düşünme biçiminin karşıt ve sıfır toplamli analizlerini aşması ve toplumsal kategorilerin yanlış dikotomilerini ortadan kaldırması açısından sosyal hizmet uzmanları tarafından önemsenmektedir (Sand ve Nuccio, 1992). Aynı zamanda toplumsal kategori ve ikilemlerin etkisinden uzaklaşmak ve sosyal bütünlüğün ve spesifik etkilerine odaklanmak sosyal hizmetteki ekolojik perspektiflerle (Collins, 1986) kesişmektedir. Bunun yanı toplumsal kategorileri, sosyal dışlanma ve ötekileştirmeyi, normun baskısını, yapı-fail etkileşimini, toplumsallığın çok boyutlu etkilerini, toplumsal yaşamdaki güç ilişkileri içermesi sebebiyle sosyal hizmetin özgürleştirme, sosyal adalet, politik güçlendirme, sosyal değişim gibi ilkelerini merkeze alan baskı karşıtı uygulamalarıyla uyum içindedir (Dominelli, 2021, s. 14-16).

2.2. ŞİDDET SUÇLARI VE ERKEKLİK

Bu bölümde erkeklik ve şiddet suçları arasındaki ilişki iki eksenle ele alınmaktadır. Öncelikle erkeklik ve suçun hangi ortak anlam ağlarında eklemlendiğine yönelik olarak toplumsallaşma süreci ve bu süreçteki yapı ve aktör ilişkileri incelenmiştir. Sonrasında ise tekerrürün erkek ve şiddet suçu ilişkisindeki yerine yönelik literatür incelemesi yapılmıştır.

2.2.1. Toplumsallaşma Sürecinde Erkeklik, Erkeklik Siyaseti ve Suç

Tarihsel süreçte bireyler her zaman bir toplum içinde yaşamını devam ettirmiş, birlikte var olan insan ve toplum birtakım ortak değerler oluşturmuştur. Tüm çeşitliliklerine rağmen bireyler, toplumla bütünleşmek ve onunla uyumlu bir kimlik kazanmak adına ortak değerleri benimsemiş ve sürdürmüştür. Ortak yaşamdaki doğal öznelere, toplumsal kimliklere dönüştürülmesi ve bu kimliklerin ortaklaşa bir tanıma esasına dayalı olarak sağlamlaştırılması, toplumsal yaşamın karakteristik özelliklerinden

olmuştur (Habermas, 2002, s. 47). Bu noktada erkek kimliğini, tekerrür suç eylemi ile birlikte ele almak; toplumsal arenalarda inşa edilen ortak değerleri ve bu değerlerin içselleştirilme süreçlerini ifade eden toplumsallaşma sürecini dikkate almak gerekmektedir.

Toplumsallaşma sürecine dair kuramsal açıklamalara bakıldığında, bu sürecin bireysel alanın dışında ve bireylerin ortak alışkanlıklarının tekrarına dayalı olarak inşa (Mead, 2021, s. 7) edildiğine vurgu yapıldığı görülür. Böylelikle bireyler toplum içinde eylemde bulunabilme ve kendini bu eylemin öznesi olarak algılayabilmeleri sonucunda benliklerini inşa ederler (Ritzer ve Stepnisky, 2018, s. 199). Toplumsal kimlik inşası, toplumun diğer üyelerinin yansıttığı verili edimler dâhilinde bireyin toplumsal olana uyum sağlayarak toplumsallaşma sürecine katılımı ve benlik kazanmasına işaret etmektedir (Mead, 2021, s. 181).

Bu çeşit bir benlik düşüncesi kuramının en ayırt edici noktası, “insanların kendilerini doğrudan tecrübe edememeleri” varsayımına dayalı olmasıdır. Benliğe ulaşmak bireyin kendisinin dışında olanı kavraması ve bu veriyle kendini değerlendirmesini gerektirmektedir. Bu açıdan birey deneyimsel bir alanda tasvir edilmiştir (Ritzer ve Stepnisky, 2018, s. 200). Toplumsal kimlik, bireysel kimliğin ötekiler evrenini oluşturur ve onu bir grubun üyesi olarak defalarca bölerek kendine ilişkin algılarını etkiler. Toplumsal modele uyma hususunda herhangi bir seviyede başarısız olmuş olan bireyler normdan sapmış olarak kabul edilir ve değersizleştirilir. Kimlik bu kaygı etrafında edinilen bir tecrübedir (Goffman, 2021a, s. 178). Kişi içinde yaşadığı toplumun tutumundan, toplumun üzerine kurulu olduğu normlardan; toplumsal yapının imkân tanıdığı deneyim alanlarından, toplumsal kategorilerden hareketle bir benlik inşa eder. Kendini bu çerçevede anlamlandırır ve bu anlamlar üzerinden toplumsal hayata katılım gösterir. Goffman’ın ifadesiyle kişi “...bir benlik elbette edinecektir ancak bu benlik, sadece ve sadece göçmen bir benlik olabilir; onun için ve onun üzerinden konuşan grubun sesi olabilir” (Goffman, 2021a, s. 172).

Suç bir eylem etrafında gelişen norm dışılığı ifade eder. Suçta toplumsal normdan sapma biçiminin doğrudan bireyin eylem yoluyla aktif olarak katılımı sonucunda

gerçekleşmesi bireyin yapmaya kabil olduğu eylemi kimliğin yegâne unsuru haline getirmektedir. Böylesine bir kurgu kişinin potansiyeli açısından tanımlanmasını öngören bir kategori inşa etmekte ve onun ‘tehlikeli birey’ olarak algılanmasını pekiştirmektedir. Tehlikeli birey algısı, suçun yapısal mekanizmalara eklemelenmesini sağlayan sorunsallaşmanın temelini oluşturmuştur. Bu yönüyle suç ‘arzu edilmeyenin sosyal ilişkiler sistemindeki çok boyutlu yapılaşmasının en belirgin örneklerinden birini teşkil etmektedir. Toplumsal normların keskin sınırları çerçevesinde yapısal ve ilişkisel anlamlarla örülmüş haldedir. Suçun etrafında gelişen disiplin ağları; ceza aygıtıyla ilişki halinde, giderek daha kapsamlı adli mekanizmalar, sosyal denetim mekanizmaları, psikiyatrik hizmet kurumları, eğitim kurumları, denetim kurumları gibi alanlarla birleşmiştir. Böylece suç tıbbileşebilir, psikolojikleşebilir, pedagojikleşebilir bir eylem olarak yapısal bir form kazanmıştır. (Foucault, 1992, s. 391-392).

Suçun kimlikle ilişkisi onun toplumsal anlamlarına bağlıdır. Suçun toplumsallığı 3 karakteristik özelliğiyle ilişkilidir; Öncelikle suç mevcut otoritenin meşruiyet anlayışı ile şekillenir ve dönemsel olarak değişerek yeni gramere gereksinim duyan ‘görelî’ bir olguya işaret eder (Geçgin, 2019, s. 10; Güllü, 2014). İkinci olarak suç bir iktidar ilişkisine tabidir. Bu nedenle mevcut iktidar anlayışına göre suçun anlamı değişir (Geçgin, 2019, s. 10). Son olarak ise suç toplumsal bir sapma olarak normalin dışında değerlendirilir. Yani çoğunluğun kararını referans alan kabulleniş söz konusudur. Böylece suç onaylanmayan ve reddedilenin neticesinde hem bir norm temsili hem de bir direniş temsili biçiminde çeşitli etkiler üretebilir (Goffman, 2021a, s. 200-203).

Suç etrafında ruhun bedeni hapseden bir çerçeveye dönüşmesi, içselliğinin boşaltılıp disiplinci iktidar mekanizmalarının yönlendirici etkilerine açık hale getirilmesi kolaylaşmıştır. Böylece kimlik suç aracılığıyla işlenebilebilir bir yüzey haline gelmiştir (Butler, 2015, s. 89). Suçun anlamlar yüklenen bir yüzey haline gelmesi, suçu cinsiyetle olan ilişkisi açısından da pek çok sorunsallaştırmanın merkezine yerleştirmiştir. Bunlardan birisi de suçun erkekliği olmuştur. Suçun cinsiyetli doğasına ilişkin veriler, onun öncelikle eril bir eylem olduğunu ortaya koymaktadır (Doude, 2014). Erkekler arasında suç oranlarının fazla olması, kadına yönelik şiddet sorunu, devlet şiddetinin erilliği, ataerkil düzenin eşitsizliği gibi konular erkek olmanın tahakküm ve şiddet

kullanımı ile paralel olarak algılanmasına sebep olmuştur. Bunun sonucunda erkekler şiddet suçlarının başlıca failleri olarak şiddet konusunda aşırı bir temsiliyet kazanmıştır (Hong, 2000).

Bilimsel çalışmaları esir alan diyalektik akılcılık, uzun zaman erkekliği doğrudan şiddet suçuyla itham etmiştir. Özellikle 1970'lerin ortasından 1980'li yıllara kadar aktif şekilde çalışmalar yapan radikal feminizm şiddetin eril doğasına odaklanarak, şiddeti erkek olmanın doğrudan bir sonucu olarak değerlendirmiştir. Bu dönemde özellikle heteroseksüellik ve ataerkilliğin ikili okumaları⁸ doğrultusunda sosyal yaşamın tüm eşitsizliklerinden eril iktidar sorumlu tutulmuş, şiddet ise eşitsizliğin sonucunda bir erkek özelliği olarak görünürlük kazanmıştır. Dönemin radikal feministleri şiddet ve erkekliğin öncelikli olarak biyolojik bir ilişkisi olduğunu savunmuş, erkek-kadın ilişkileri açısından kaçınmaya çalıştığı eşitsizliklerin üreticisi olmuştur (Messerschmidt, 2019, s. 45-46; Yazar, 2015, s. 28).

1980'lerin ortalarına dek toplumsal cinsiyet radikal feminizmin kadın ve erkeği içine alan özsel tanımlamaları dâhilinde ele alınmaya devam etmiş, sonrasında Marksizm'in etkileriyle toplumsal cinsiyet çalışmaları odağını bedenlerden yapılaraya çevirmiştir. Sosyalist feministler toplumsal eşitsizlikleri emek ilişkileriyle açıklamaya çalışmış, ekonomik yapının iktidarını elinde tutmakta olan eril düzeni şiddetin temeli olarak görmüştür. Sosyalist feministler ataerki ve kapitalizmin ilişkili yapılar olduğunu düşünmüştür. Ancak bu dönemde de temel varsayım iktidar ile şiddetin eş anlamlı olduğu yönünde dönüşmüş ve iktidarın olduğu her yapısal sistemin şiddet eğilimi olduğu şeklinde bir varsayım kabul görmüştür. Bu durum yaşamsal pratiğin etkileşimli ve kendindenliğini, kesişimselliğini görme konusunda yetersiz kalmıştır (Mohanty, 1988; Messerschmidt, 2019, s. 35-38; Yazar, 2015, s. 23). Erkeklik ve şiddet arasında doğrusal bir neden-sonuç ilişkisi kurmaya çalışmak, tüm erkekleri temsil ettiğine inanılan bir tipik özellik aramak çeşitli erkeklikleri yok saymak ve erkekliği faillığe indirgemek anlamına gelmektedir (Messerschmidt, 2019, s. 40).

⁸ Bu dönemin teorisyenlerinden, Brownmiller (1975) tecavüz ve şiddetin erkeksiliği arasında (aktaran Pistono, 1987); Dworkin (1987) şiddet ve erkek bedeni arasında (aktaran Morra ve Smith, 1993); MacKinnon (1989) heteroseksüellik ve kadın maduniyeti arasında ilişkiler kurmuştur.

Erkeklik 1990'lı yıllardan itibaren postmodern anlayışın söylemsel kimlik inşası fikrinden esinlenerek; toplumsal olarak kurgulanan, belirli etkileşimler sonucunda biçimlenen ve toplumsal çeşitlilikle çelişmeyen akışkan bir kimlik halini almıştır (Wetherell ve Edley, 1999). Bu dönemin erkeklik çalışmaları radikal ve sosyalist feminizmi çürütecek bir veri olarak erkeklerin şiddeti en sık başka bir erkeğe uyguladığını ortaya koymuştur (Collier, 2000; Connell, 2002; Fleming ve arkadaşları, 2015; Hutchings, 2008; Jakupcak ve arkadaşları, 2002; Scheff, 2003; Whitehead, 2005). Böylece erkek şiddeti doğrudan bedenin, yapıların ve toplumsal cinsiyetin bir etkisi olarak kabul edilebilirlikten uzaklaşmış ve toplumsal yaşamın her yönünü kapsayan iktidar ilişkilerinin konusu haline gelmiştir.

Şiddeti iktidar ilişkilerinin uzantısı olarak yaşamlar pratiklere dâhil edebilen feminist yaklaşımlar; şiddetin nedenleri, bağlamı, tetikleyicileri, türleri, şiddet uygulayan bireyin sosyal yaşamdaki konumu gibi verilere odaklanarak öznel deneyimleri merkeze almıştır. Bu doğrultuda erkek şiddeti tümellik/tikellik yapı/aktör gibi etkileşimler dâhilinde incelenmeye başlanmıştır (Yarar, 2015, s. 26-29). Erkeklik ve şiddet arasındaki ilişki bu alanlardaki kesişimler ve tutarlılıkların izi sürülerek aralarındaki ilişki anlaşılmaya çalışılmaktadır. Foucault'cu postyapısallık bu açıdan bazı feministler için temel uğrak noktası olmuştur. İktidar erkekliği ya da şiddet suçlarını ön kabul olarak almanın ötesinde, onu normatif düzenekler içinde dönüştürmektedir. Erkeklik bu sistemin edilgen ürünüdür (Yarar, 2015, s. 16-17). Bu nedenle iktidara paralel tek bir erkekliğin aksine, iktidarını sağlamış ideolojinin doğrultusunda üretilen birden çok erkeklik vardır. Bu erkeklikler hem yerel hem bölgesel ve küresel düzlemde içinde bulundukları koşullara göre değişmektedir (Connell, 2019a, s. 91).

Bir erkeğin şiddet suçu işlemesi makro-yapısal ilişkilerden, mezzo aile ve dar anlamdaki habitusa ve mikro- bireysel belirleyicilere dek çeşitli alanların etkisi altında olabilir. Erkek saldırganlığı kimi zaman sosyal statüye bağlı ayrımcılıkların (Mackie, 2015), eril ideolojinin aşırı tezahürlerinin (Mosher ve Shirkin 'den aktaran Jakupcak, 2002), kültürel rollere bağlı romantik ilişkiler, çalışma ortamı ve aile ilişkileri gibi bütüncül bir kimlik düşüncesinin (Pleck, 1995) sonucu olabilmektedir. Toplumsal yaşamın baskın eril toplumsallaşma süreci, bu sürecin işlerlik kazandığı aile ve kurumsal sistemler

hegemonik ve sınırlayıcı erkeklik kodlarını telkin ederek erkekleri şiddete yatkın hale getirebilir (Hong, 2000). Şiddet hegemonik erkeklik değerleri dâhilinde belirsizleşebilir ya da biçim değiştirerek sembolik anlamlara eklemenebilir. Erkekten-erkeğe ya da erkekten-kadına yönelen şiddet olarak farklı amaçlara hizmet edebilir. Erkekliği kanıtlama ya da korumanın bir yolu olabildiği gibi, toplumsal bir baskı ya da rol geriliminin bir sonucu da olabilir. Kimi erkeklikler açısından erkekliğe giden yolda araçsal bir nitelik kazanırken, kimi erkeklikler için, eril bir utanç konusu olabilir (Connell, 2019a, s. 160-162). Dolayısıyla şiddet erkekliğin ayrılmaz bir parçası olarak anlaşılrsa da, erkek şiddetinin sabit ve değişmez olduğu düşünülmemelidir. Çünkü toplumsal cinsiyet pratikleri bedensel ve toplumsal olarak ontoformatif, zamana ve duruma tabidir (Connell, 2019a, s. 157).

Erkekliğin nasıl hissedeceği, düşüneceği ve davranacağını normlayan çeşitli rol ve tutum beklentilerinin oluşmasına (Atay, 2004) bağlı olarak erkekliğin net bir tanımının yapılamaması (Collier, 1998) ve bu doğrultuda erkekliğin sosyokültürel etkilerin birleşiminde ilişkisel bir konuma yerleşmesi (Öğüt, 2009) söz konusudur. Duruma ve şartlara göre değişen erkeklik kurgularının olduğu fikri, her kültürün ve her koşulun sürekli olarak ürettiği algı ve eylem dağarcıkları olduğunu ve erkeklerin içinde bulunduğu koşullara göre bazı tercihler yaptığını kabul eder (Wetherell ve Edley, 1999).

Bu doğrultuda erkekliğin bir siyaseti olduğuna yönelik düşünceler yaygınlaşmıştır. Erkeklik siyasetine yönelik fikirler, erkekliğin erkeğin hayatının tümüne yayılarak inşa edilen ve sosyo-politik araçlarla güçlenen bir ideali olduğu varsayımına dayanmaktadır. Erkeklik ideali, değişen durumlara uygun stratejik olarak kullanılan özne pozisyonunu yansıtmaktadır. Erkekler toplumsal etkileşimler içerisinde belirli bir erkeklik modeli olmaktan uzaklaşırlar. Erkeklik önceden belirlenebilen bir tipoloji değil, kimliğin bazı parçalarının söylemsel pratiklerle üretilmesidir (Wetherell ve Edley, 1999). İçinde bulunulan sosyal yapıya, zaman ve mekâna göre hem erkeklik idealleri, hem erkekliği ifade etme ve algılama biçimleri hem de erkek iktidarının kurumsallaşmış biçimleri değişime uğramaktadır (Segal, 1992, s. 15).

Erkeklik anlayışı sıklıkla muhalif bakış açılarının ne şekilde baskı altına alındığını, çeşitli ideolojilerin birbirini nasıl içerdiğini ya da birbirine nasıl eklemlendiğini anlamayı gerektiren siyaset okumasına benzetilmiştir (Hanke 1992'den aktaran Erdoğan, 2011 s. 167; Maral, 2004). Söz konusu bakış açısı aynı zamanda toplumsal cinsiyetin akışkan yapısını, koşullara bağlılığını ve tahmin edilemezliğini cinsiyet analizine dâhil etmeyi gerektirmiştir.⁹ Connell erkeklik siyasetinin toplumsal cinsiyet ilişkileri içerisinde vuku bulan bir tür seferberlik ve rekabete dayalı güç mücadelesi olduğunu belirtmektedir (Connell, 2019a, s. 348-371). Çeşitli erkeklikler arasındaki siyaseti açıklamak üzere 4 kavrama merkezi önem atfetmiştir: Hegemonya, suç ortaklığı, madunlaştırma ve marjinalleştirme. Bu çerçevede erkekliklerin belirli toplumsal koşullar altında bu süreçlere dâhil olduğunu ve çeşitli erkekliklerin üretildiğini ifade etmiştir.

1-Hegemonya; Gramsci'nin sınıflar arası güç ilişkilerini analiz ederken kullandığı bir kavramdır. Gramsci hegemonyasını sağlamış olan kitlelerin, doğrudan güce dayalı olmaksızın, toplumun yaşamları üzerindeki otoritelerinin meşru olduğu konusunda bir konsensüs yaratarak, (Fontana, 2013, s. 239- 242) devletin toplum üzerindeki kontrolünü nasıl elinde tuttuğunu ve bunun 'hegemonik aparatlar' dediği kiliseler, okullar, medya, adli mekanizmalar aracılığıyla sürdürdüğünü ifade etmektedir (Mouffle, 1979, s. 187-188). Bu parametre egemen sınıfın çıkarlarını destekleyen geniş bir tutumlar, inanç ve ahlak sistemi kurmaktadır. Hegemonyasını kuran grupların böylece bilinen anlamda bir disiplin mekanizması ya da baskı araçları gerekmeksizin fikirlerini ve varlıkları meşrulaştıran bir sistem inşa ettiklerini savunur (Fontana, 2013, s. 272).

Connell hegemonyanın cinsiyet ilişkilerinde görünür olduğunu savunarak 'hegemonik erkeklik' kavramını ortaya atmıştır. Hegemonik erkeklik, toplumsal yapı içerisinde kültürden ve gündelik yaşantıdan beslenen güç ilişkilerini ve toplumsal cinsiyet yapıları içerisindeki hiyerarşik düzeni açıklamak üzere kullanılmaktadır. Kavram cinsiyetin her türlü güç ilişkisinin konusu olduğunu kabul eder. Hegemonik erkeklik her zaman benzer nitelikler taşıyan ve bireyleri benzer koşullara ulaştıran değişmez kişilik özellikleri

⁹Connell'in pratik teorisi odağındaki çalışmaları ve Butler'ın performatiflik kavramı bu düşünce biçimini yansıtmaktadır.

kümesi değil; istikrarsız, tartışma ve çelişkilere açık, sürece göre değişken bir idealler silsilesidir (Connell, 2019a, s. 150).

Connell hegemonik erkekliği erkek siyasetinin odağındaki iktidar olarak konumlandırır ve bu doğrultu erkeklerin 3 tip strateji/konum ile toplumsal ilişkilere katıldığını savunur.

- 1- Madunlaştırma hegemonyanın kurguladığı dikotominin sonucudur. Her güç ilişkisinde olduğu gibi cinsiyet siyasetinde de bir egemenlik/madunluk ilişkisi kurulur. Madunluk; politik dışlanmadan sosyal dışlanmaya, fiziksel tacizden yasal şiddete, ekonomik ayrımcılıktan öldürmeye dek uzanan bir spektrumda olabilir (Connell, 2019a, s. 153). Madun erkeklik hegemonik erkekliğin tam karşısında ve erkeklik siyasetinde en alt basamakta konumlandırılır (Sığın ve Canatan, 2018).
- 2- Suç ortaklığı hegemonyanın gizli destekçisi olarak tahayyül edilir. Suç ortaklığı, hegemonik olmayı başaramamış ancak hegemonik erkeklik idealleri doğrultusunda toplumsal çıkar sağlayan erkeklik stratejisini ifade etmektedir. (Buschmeyer ve Lengersdorfb, 2016; Connell, 2019a s. 154, Connell, 2019b, s. 271; Sığın ve Canatan, 2018).
- 3- Marjinalleştirme, madunlaştırma pratiklerine benzer şekilde bir ötekileştirme içerir. Marjinalleştirme erkeklerin ne doğrudan madunlaştırmaya maruz kalması ne de hegemonik güce erişmesini ifade eder. Marjinal-Muhtelif grup, hegemonik idealler doğrultusunda yetkilendirilirler. Böylece farklı bir yoldan yürüyerek aynı yolu kat ederken, toplumsal cinsiyetin ayrıcalıklarından faydalanmaya devam eden suç ortaklığı inşa ederler (Cheng, 1999; Connell, 2019a, s. 206). Marjinalize edilmiş erkekler (muhalif) birtakım özelliklerine rağmen dikey hareketliliğe katılabilmeyi, eğitim ve istihdam olanaklarından faydalanmayı başaramamış erkeklerdir. Böylece normlardan çeşitli düzeylerde zarar görmüş olmalarına ve bunun farkında olarak eleştirisini yapmalarına rağmen, bu normlar çerçevesinde çıkar kazanmak için etkin bir mücadeleye girdikleri için siyasi

olarak bir muhalefeti sağlayamamış neticede ise eril iktidarın güçlenmesine ve görünmez neden olmuşlardır (Sancar, 2016, s. 270).

Bu doğrultuda erkek toplumsallaşmasının hegemonik erkeklik ekseninde toplumsal hareketler ve güç ilişkilerine dâhil olduğunu söylemek mümkündür. Erkek toplumsallaşmasının hegemonik erkeklik etrafında dikey olarak yapılandırıldığı bu tahayyül, toplumun kendisinin bir ast-üst ilişkisi olduğunu ortaya koymaktadır (Buschmeyer ve Lengersdorfb, 2016). Bu aynı zamanda belirli grupların tıpkı iktidar mekanizmalarında olduğu gibi stratejik biçimde konumlanabileceğini gösterir. Belirli stratejilerin ve söylemsel merkeziliğin ürünü olarak sosyal yaşantıya ve kurumsal ilişkilere sızan meşrulaştırma biçimleridir (Messerschmidt, 2019, s. 90). Hegemonik erkeklik; idealize edilerek meşrulaşan erkeklik çerçevesi olarak, toplumsal cinsiyeti bir çatı olarak sarmalayıp diğer erkeklikleri kuşatmakta (Buschmeyera ve Lengersdorfb, 2016; Sığın ve Canatan, 2018) ve tüm toplumsal pratiklere kök salmaktadır (Connell, 2019b, s. 135; Messerschmidt, 2019, s. 90). Dolayısıyla hegemonik erkeklik evrensel bir ideale değil, içinde bulunulan coğrafyanın kültürel etkileriyle şekillenen bir ideal kimlik olarak kabul edilmiştir.¹⁰ Tüm erkeklerin uğruna savaştığı bir hegemonik konumun aksine, belirli kültürlerde kabul edilen ve değer gören erkek kimliği etrafında örgütlenmiş yerel/bölgesel erkeklikleri mercek altına almak gerekir (Messerschmidt, 2019, s. 100).

Sonuç olarak; erkeklik ve suç arasındaki ilişki toplumsal arenalarda üretilen bilginin, iktidar ilişkilerinin, mekân ve koşulların tekelindedir. Bu yönüyle toplumsallaşma sürecinin kendisine içkindir. Öyleyse Türkiye’de erkek egemen cinsiyet rejiminin eklemlendiği bir hegemonik figürden söz etmek ve bunun şiddetle ilişkisini incelemek daha doğru olacaktır. Bu doğrultuda erkekliğin mevcut siyasal iklimden, aile ilişkilerinden, kurumsal yapı ve sistemlerden hareketle bir ideal ölçütü belirleyerek hegemonikleştiğini ve kültüre özgü bazı durumlarda şiddetle temas halinde olduğunu söyleyebiliriz.

¹⁰ Çağdaş literatür hegemonik erkekliği yatay eksenle karşı karşıya geleceği bir erkekliğin olmaması yönünde eleştirmiştir (Lusher ve Robins, 2010; Bridges ve Pascoe, 2014; Johansson ve Ottemo, 2015; Buschmeyer ve Lengersdorf, 2016; Bridges ve Ota, 2019). Hegemonik erkeklik kavramı son formülasyonu ile beraber tamamen merkezisizleştirilmiş; çokboyutlu bir görünüm kazanmıştır (Messerschmidt, 2019, s. 204).

2.2.2. Tekerrür Suç ve Tekrarlılığın Suçlu Erkek Kimliği Açısından Anlamı

Tekerrür Arapça olarak ‘kerrere’ kökeninden türemiş bir kavram olmakla birlikte süreklilik, tekrar etme ve yeniden vuku bulma anlamlarına gelmektedir (TDK, 2005, s. 2172). Aynı kökenden türemiş olan mükerrer kavramı hukuki açıdan hükmün infazına rağmen söz konusu davranışı tekrar eden kişiler için kullanılmaktadır (Göktürk ve arkadaşları, 2012, s. 96-97). Tekerrür suç; kişinin birden fazla suç işlemesi ve bunu alışkanlık haline getirmesi koşullarını sağladığından ceza infazının tehlikeli birey kabulüne dayalı olarak şekillenmesini içermektedir (Selçuk ve Malbeleş, s. 342).

Tekrarlılık, bir durumun, davranışın ya da düşüncenin norm ya da sorgulanamaz bir gerçeklik halini almasında pratiğin çok önemli bir özelliğini teşkil etmektedir. Pratik tekrar eden bir eylemin/düşüncenin doğallaşmasına uzanan süreci ifade eder. Pratik eylemde bulunmanın rutinleşmiş halidir ve rutinin oluşturduğu anlam çerçevesinde dünyayı algılarız (Ritzer ve Steptisky, 2018, s. 383). Gündelik yaşamdaki eylemlerin ritüeller oluşturacak ölçüde tutarlı birleşmeler ürettiği, verili bir akışkanlığa işaret etmektedir. Bir performansın tekrarlanması, o davranışa bağlı bir inancı oluşturur ve bundan sonraki performanslar bu inanca göre yapılandırılır. Tekrarlılık eylem ve inancın sürekli birbiri ardına eklenmesine olanak sağlayarak toplumsal yaşamı normlama gücü kazanır (Butler, 2015, s. 121). Eylemin yeterli tekrara maruz kalarak kuralların somutlaşmasına, pratiklerin nesnel bir gereklilik gibi algılanmasına ve eylemi teorikleşmesine uygun bir tutarlılık zemini oluşturmaktadır (Bourdieu, 2018b, s. 203).

Tekrar eden pratiğin sabitleyici iradesi suç ve sapma açısından önemlidir. Tekrarlılığın; varlığı formüle etme, kimliği yapılandırma ve dünyayı anlamlandırma gücü, suçun ve suçlu kimliğin rasyonel olarak güdülenmiş toplumsal anlamlara eklemlenmesi ile ilişkilendirilmektedir. Tekrar eden pratikler toplumsal normları ve bu normların oluşturduğu normal/anormal kategori doğrultusunda kimlikleri şekillendirmektedir. Toplumsal kategoriler son derece soyut ve değişken bir kümelenmeye işaret etmekle birlikte neredeyse her zaman tüm bu kategorilerin dışına itilmiş ‘norm dışı’ bir grubu zorunlu kılmaktadır (Goffman, 2021a, s. 53).

Bir grubun norm dışı olarak nitelendirilmesi; toplumsal bir ortaklık ilişkisinin sonucunda belirli anlamların ön plana çıkarılmasıyla oluşmakta, ötekiler tarafından kabul edilmiş bir toplumsal kimliğe işaret etmektedir. Goffman kişi hakkında toplumsal olarak oluşturulmuş apriori bilginin, benlikte bir kırılmaya sebep olduğunu, kimliklerin toplumsal olarak kurgulanmış kamusal imgesinin onu kişisel etkileşimler sahasında tanınır bir kimlik haline getirdiğini savunur. Kişi apriori bilgi neticesinde toplumsal olgular seçkisi içinde bütünsel bir fotoğrafı temsil edecektir. Benliğin önceden tesis edilmiş etiketlerle tanımlanması, kişiyi tek bir biyografiye sabitleyen ve döngüsellliği yaratan yapıyı teşkil etmektedir (Goffman, 2021a, s. 110-112).

Böylece norma tabi ya da norm dışı kimlikler damgalanır ve toplumsal bir olgu ötekilerin beklentileri doğrultusunda streotipleşir (Goffman, 2021a, s. 88). Tekrar eden eylemi gerçekleştiren özne, tekrarlılığın gücü karşısında bir tabii konuma yerleşir ve özne -eyleyen- performe edilenin tutarlılığı doğrultusunda oluşturulmuş apriori bilgiye eklemlenmek suretiyle kurulur (Butler, 2015, s. 119-121). Benzer bir düşünce Lemert'in (1951) ikincil sapma kavramında ön plana çıkmaktadır. İkincil sapma norm dışı eylemin toplumsal tepkiye yol açan tekrarlanmalar ile görünürlük kazanması ifade eder. Bu sebeple ikincil sapma istikrarla karakterizedir ve ben'in tanımlamalarına sirayet eder (Lemert, 1951, s. 75). İkincil sapma sosyal organizasyon ve daha ölçekte; resmi statü, roller, ahlak ve moral eşliğinde bir alt kültür veya bir davranış sistemi içinde oluşur ve suçlu kimliği görünür kılar (Lemert 1951, s. 44).

Aynı zamanda bu süreci tersinden okumak da mümkündür. Yani bir eylemin tekrar etmesi kimi zaman yapıların inşa edilmesine uzanır. Goffman'a (2021a) göre bireysel kimliğin toplumsal organizasyonla standartlaşan versiyonları, bir grup vatandaşı diğerlerinden ayırt eden göstergeler setinin kurumsallaşması ve gündelik yaşamın bir parçası olmasıyla sonuçlanır (s. 95). Tekrarlılık bu noktada damganın hem sebebi hem de sonucu olarak kimlik açısından önemli bir noktaya işaret eder. Özne, idrak edilebilir kurallara bağlı söylemlerin neticesinde oluşmuş olur (Butler, 2020, s. 237).

Tekrarlılığın gündelik pratiği tesis etme gücü erkeklik ve şiddet ilişkisinin önemli odaklarından birisidir. Bir grubun üyesi olarak toplumsal yaşama katılan bireyler tekrar

ederek norm halini almış olan bilgi doğrultusunda kimliğini yapılandırmaktadır çünkü kimlik yaşamın farklı anlamlarının tutarlı biçimde bir araya getirilmesiyle tamamlanmışlığa ulaşır (Bauman, 2020, s. 25). Kimliğin tutarlılık arayışı, bireyin düşüncelerini tek bir kimliğin sınırlarına hapseden “tekil adiyetleri” oluşturur. Tekil aidiyet bireylerin çeşitli kimliklere sahip kişiler değil bir grubun -erkekler grubu ve suçlular grubu gibi- ya da topluluğun mensubu olarak kategorize edilmesine dayalı şekilde benimsenen kimliğe işaret eder. Bireylerin diğer tüm aidiyetlerinden daha fazla önem verilen bir mensubiyetinin olması davranışsal ve düşünümsel sınırlılıkları çizen bir güç olarak kişilerin toplumsal yaşamının temelini oluşturur. Bu içe kapanmacı küçümsemenin ürettiği yanılsamalar gruplar arası anlaşmazlıkları artırır, rekabet ve şiddetin kullanım alanını genişletir (Sen, 2006, s. 200-201). Söylemsel ve ilişkisel yapılar vasıtasıyla bireyleri tek bir grubun toplumsal olarak kurgulanmış anlamlarına karşı savunmasız hale getirir. Kültürel olarak dikkate değer temsiller üretir. Böylece kimliğin bağlı bulunduğu sosyal eylem olanaklarını kısıtlama, mümkün kılma ya da sürdürmeye olanak sağlar (Messerschmidt, 2019, s. 197).

Öyleyse toplumsal olarak tekrar eden pratiklerin erkekliği normladığı söylenebilir. Eril pasifliğin kadınsı özdeşleşmeleri, erkekliğin güç ve egemenlik ile eklemlenmesi, erkekliğin sınırlarına dâhil edilen koruyucu ve kollayıcı namus mitleri erkek şiddetini mümkün kılan ve sürdüren pratikleri tayin eder. Messerschmidt (1993) ifadesiyle erkeklik kimi zaman şiddeti de kullanarak başarılan bir “cinsiyet yapma” sürecine dâhil olmaktadır (aktaran Collier, 1998). Bu mekanizma suç açısından da benzer sonuçlar doğurur. Kural koyucular suç işlemiş kişinin nezdinde ötekini temsil ederken, suç işlemiş kimse de diğer toplumsal gruplar için ötekidir (Becker, 2021, s. 2). Bu ikili toplumsallaşma dâhilinde kimi zaman damgalanmış bireyler damgayı gizlemenin aksine onu kendi kimliğinin yegâne ve en değerli parçası haline getirebilir Söz konusu damgayı işlevsel olarak kullanmaya yönelik strateji, kişinin benzer kimliklere yaklaşmasını kolaylaştırır. Kişinin dâhil olabildiği grup kültürü içerisinde, sahip olmasına izin verilen karakter onun kendine biçtiği rolleri oluşturur (Goffman, 2021a, s. 159-160). Diğer bir ifadeyle kişinin suç üzerinden damgalanması onu bu kimliğiyle onaylayarak alt kültürlerin legal statüsü içine dâhil ederek suç döngüsüne hapsedmektedir.

Sonuç olarak; kişinin bağlı bulunduğu toplumsal arenalarda tekrara dayalı olarak üretilmiş olan bilgi, kişinin kimliğine sirayet ederek davranışlarına yön veren bir etki gücüne ulaşabilir. Tekrarlılığın suçlu erkek kimliği açısından anlamı, mikro ve makro bağlamlar arasında döngüsel bir sürece işaret eder.

2.3. ERKEKLİK KURGULARINDA ŞİDDETİ ANLAMAK İÇİN UĞRAKLAR

Hegemonik erkeklik diğer erkekliklerin kurgulanmasında önemli bir ideali temsil ediyorsa, hegemonik erkeklik ve buna bağlı olarak konumlanmış olan diğer erkeklikleri anlamak için toplumsal cinsiyet anlayışının dışına çıkarak toplumsal pratiğin ne şekilde inşa edildiğini ve hangi yapılarla etkileşim halinde örgütlendiği anlamamız gerekir (Connell, 2019a, s. 149). Bu doğrultuda daha önceden toplumsal cinsiyetin toplumsal pratiklerin ürünü olduğuna değinmiştik. Şimdi ise bir pratik teorisi kapsamında kişiliğin nasıl tertiplendiğini, cinsiyetli öznenin sosyal ve siyasi açıdan nasıl kurgulanarak belirli kimlik biçimine ulaştıklarını inceleyeceğim.

Yapılar çerçevesinde sürdürülen gündelik yaşam toplumsal cinsiyetin oluştuğu, işlendiği ve dönüştürüldüğü alandır. Bu nedenle pratiklerin, yapılar çerçevesinde multidisipliner olarak incelenmesi cinsiyet algılarının gözlemlenebilirliğini artırır (Connell, 2019a, s. 31). Cinsiyet rejimlerinin çok yönlü incelemesi; piyasa odaklı, refah devleti formunda, kültürel cemaatler, sivil toplum ve siyasi ideolojiler gibi pek çok alanı dikkate almayı gerektirir (Sancar, 2013, s. 27). Erkeklik ve erkekliğin çeşitlenen anlamlarını incelemek siyaset, ekonomi, beden, eğitim, kültür, gelenek, ahlaki sistemler, yasal sistemler gibi çok boyutlu alanlardaki anlamların tutarlılıklarını incelemeyi gerektirir.

2.3.1. Siyaset Sahnesinde Kurgulanan Erkeklik: Şiddetin İşlevselleştirilmesi

Devletler genel kanının aksine bireyleri yok sayan ve belirli grupların çıkarını savunan değil; toplumu mikro parçalara ayırarak, onları kurgulanmış deneyimlerin nesnesi yapan ve bu yolla kimlikleri örgütleyen bir iktidarı işaret etmektedir (Butler, 2020, s. 46;

Foucault, 2019a, s. 20). Kimliklerin politikleşmesi, yeni cinsiyet söylemlerinin üretilmesine zemin hazırlamaktadır (Ellialtı, 2020).

Foucault devletlerin bireyler üzerindeki, yönlendirici gücünü, büyük ölçüde nüfus kavramının siyasallaşmasına bağlamıştır (Foucault, 2019b, s. 318). Nüfus kontrol edilmesi gereken doğal olguların sonucu olarak sorunsallaştırılmış ve bireyler nüfus olmalarının gereği olarak hukuki-politik bir meselenin doğrudan konusu haline gelmiştir. Bu doğrultuda bireylerin doğal nitelikleriyle algılanmaya başlaması doğum, ölüm, engellilik durumu, ırk, yaş ve cinsiyet gibi çeşitli bedensel özelliklerinin, yönetim açısından devlet nezdinde önemsenmesine sebep olur (Foucault, 2019b, s. 62-67). Böylece bedenler nesneleştirilerek siyasallaştırılmış; birey, toplumsallığın verisi olarak konumlanmıştır. Devlet iktidarı, canlı bir varlık olan insanı kendi özgül nesnesi haline getirirken; özne artık iktidarın nesnesi değil, iktidarın öznesi olmuştur (Agamben, 2020, s. 16; Crary, 2004, s. 160-161).

Devletler bu düşünce ekseninde cinsellik anlayışlarını idealize edip, çeşitli şekillerde normalleştirirken; diğerlerini patolojik olarak kabul edip disipline etmeye çalışır. Modern toplumlarda normatif ve kenar cinsellikler makro çıkarlar ekseninde yapılandırılmıştır (Ellialtı, 2020). Devletlerin yaşamı temel alan politikalarla kimliği bedenler üzerinden yapılandırabilme gücü, toplumsal cinsiyetin kültürel içeriğini oluşturmuştur. Toplumsal cinsiyet bu nedenle dünyanın her yerinde aynı erkek ve kadın kimliklerini içermeyen bir çeşitliliğe sahiptir. Ancak erkeklik ve kadınlığın cinsiyetlendirilmiş bir devlet yapısı içinde toplumsal cinsiyetli hale getirilmesi her zaman benzer ve birbiri ardına eklenen birkaç düzeyde gerçekleşir.

2.3.1.1. Vatanın Heteroseksüelleşmesi

Heteroseksüellik karşıt cinsiyetten insanlar arasındaki duygusal ilişkileri ifade eder. Heteroseksizm ise heteroseksüelliğin normatifleşmesi ve kurumsallaşmasını, bu doğrultuda heteroseksüel olmayan kimliklerin ve heteroseksüelliğin normatif çerçevesine dâhil edilmeyen pratiklerin dışlanmasına işaret etmektedir. Devlet temelli heteroseksist düzen, kutuplaşmış ve hiyerarşik erkek/eril ve kadın/dişil kimliklerine

dayanan ikili bir kodlama esasına göre hareket etmiştir (Messerschmidt, 2019, s. 206; Peterson, 1999). Arzunun heteroseksist ideolojilerin içine yerleştirilmesi ve iktidar ilişkilerine dâhil olması dişil ve eril olan arasındaki asimetrik bir ilişkinin derinleşmesine sebep olur (Butler, 2020, s. 66).

Uluslar cinsiyetsiz varlıklar değil, iktidarın cinsellik yapılandırmasının uzantısı olan toplumsal birliklerdir. Vatan sıklıkla kadın ve erkeğin biyolojik farklılıklarına dayalı olarak farklı roller aldığı ve toplumun nesiller boyunca sürdürülmesini hedef alan heteroseksüel bir normativeyi içinde barındırmaktadır (Karademir, 2018; Peterson, 1994; Sancar, 2013, s. 55). Devletler, cinsel kimliklerin oluşma koşullarını bu ikili sistemin sınırları içine yerleştirmiştir. Uluslar istikrarlı bir düzen kurma amacıyla biyolojik bir unsur olan cinsiyeti, heteronormatif kurgusu dâhilinde kabul eder. Bu yönüyle ulus belirli kadın/erkek rollerinin oynandığı ancak erkeğin aynı zamanda otoritenin temsili olduğu aile sistemine benzer (Nagel, 1998).

Heteroseksist düzen içinde bir erkeğin heteroseksüel olması iktidar ilişkileri açısından önemsenmiş, cinselliğin etkin/edilgen¹¹ özü egemenlik ilişkilerine aktarılmıştır (Foucault, 2016, s. 274). Aktif bir heteroseksüel olarak kazanılan toplumsal kabul ve güç, bunun dışındaki cinsellik biçimlerini kimliğin yitimi, otoritenin kaybı ile özdeşleşerek ‘düşünülemez’ olanı tesis etmiştir. Kültürel olarak var olan ancak egemen kültürün dışladığı bir gerçeklik, gerçek dışılık olarak algılanmaya başlanmıştır (Butler, 2020, s. 148). Hükmetme ilişkilerindeki heteroseksüel vurgu efemine erkeklerin, eşcinsellerin ve kadınların ulusal kurumlardan büyük ölçüde soyutlanmasına sebep olmuş (Mosse 1982; Nagel, 1988); kadın ve erkek kimliğini şekillendirerek yapılar üzerinde yaygın etkiler bırakmıştır. Bu yönüyle erilin dişil üzerindeki kavramsal düzeni, devlet kurmada dayatılan ve devletin hiyerarşik ilişkilerini meşrulaştıran eril söylem (siyaset teorisi, dini dogma) aracılığıyla yeniden üretilen siyasi düzenden ayrılamaz (Peterson, 1999).

¹¹ Haz ilişkileri içinde pasif olan birey boyun eğici rollerle özdeşleşmiştir. Diğer bir ifadeyle cinselliğin etkin-edilgin özü siyasal egemenlik ilişkilerine aktarılmıştır. ‘Etkinlik ilkesi’ aynı zamanda toplumsal alanda iktidar konumuna işaret etmektedir. Eşcinselliğin ve kadınlığın politik arenalardan dışlanması cinsel olarak heteroseksüel erkeğin nesnesi olarak değerlendirilmesiyle ilişkilidir (Foucault, 2016, s. 274).

Özellikle ulusallığın yoğun olduğu militer mekanizmalar, devlet düzeninin heteropatriarkasının üretildiği ve sürdürüldüğü alanlar olmuştur. Bu alanların en bilindik olanı ordulardır. Ordu hükümetleri meşrulaştırmanın, zorunlu askerlik ve halk orduları yoluyla birey ve gruplar vasıtasıyla özgül rejimlerini kabul ettirmenin kurumsal yansımalarından birisi olmuş bu doğrultuda erkekliğin tertibatında temel kurum haline gelmiştir (Sancar, 2016, s. 153; Yuval- Davis, 2007, s. 182-183). Ordular, erkek yoğunluklu mekânlar olarak; Connell'in hegemonik olarak adlandırdığı yenilmez olmak, korkusuz olmak, bedensel acılara dayanıklı olmak, disiplinli olmak, rekabet etmek, heteroseksüel olmak gibi pek çok erkeklik idealini koşul olarak kabul etmektedir (Akgül, 2011, s. 31). Burada militarizmle hegemonik erkekliğin birbiri içine geçmiş olması, ulus devletin belirli bir erkeklik tipini desteklediği anlamına gelmektedir (Fernbach 1981'den aktaran Connell, 2019b, s. 226). Ordulara kadınların alınmaması, engellilik ve yaşlılığın ordulardan belirli ölçülerde dışlanması, orduların askeri eğitiminin egemenlik değerleri üzerine kurulu yapısı, ordu içerisinde eşcinselliğin alay konusu olması gibi ayırt edici unsurlar erkekliği vatani bir simge olarak dönüştürmüştür. Hegemonik erkekliğin mikro kültüründe normatif olarak tanımlanan değerler vatanın korunması amacıyla kurgulanmış olan savaşçı erkek mitini, değer ölçütü olarak kabul etmiştir (Akgül, 2011, s. 58; Sancar, 2016, s. 156).

Bu çerçeve içinde, yasal ve ideolojik kodlamalar yoluyla devlet temelli düzenlerde kurumsallaştırılan ve erkek-kadın cinsiyet farkı ikilisine referansla doğallaştırılan heteroseksüel cinsel kimliğin, cinsel pratiğin tek normal kipi olduğu varsayılmaktadır. Connell'in hegemonik erkekliğinin temel savları heteroseksist devlet kurgusunu destekler niteliktedir. Heteroseksüellik, kültürel olarak biyolojik cinsiyet, toplumsal cinsiyet farkına olan doğal erotik cazibe ve aynı zamanda aktif eril tahakkümü ve pasif dişil kabullenmenin doğal bir uygulaması olarak anlaşılır. Bu nedenle bu doğal cazibe ve eylem kavramı, hegemonik erkekliği ve vurgulanan kadınlığı doğuştan gelen tamamlayıcı ve hiyerarşik karşıtlıklar olarak güçlendirmektedir (Schippers, 2007'dan aktaran Messerschmidt, 2019, s. 205).

Hegemonik erkeklik aklı, gücü, iktidarı, saygınlığı temsil ederken; heteroseksist düzen bu özellikleri erillik içine yerleştirir. Diğer bir ifadeyle heteroseksüellik, cinsiyet kimliği

oluşturan bir siyasi yapı olarak çoğul erkeklikleri biçimlendirmeye, erkeklik kategorileri kurgulayarak hegemonikleşmeye destek sağlamaktadır (Özbay, 2013). Bu çerçevede heteroseksist kurgunun vatanın korunması, sürdürülmesi ve egemenlik alanının genişlemesi için heteroseksüel aktifliği ve homoseksüel şiddeti pekiştirdiği söylenebilir. Burada heteroseksüel şiddet ordular, aile gibi kurumlar içerisine sızarak devlet çıkarı açısından işlevselleştirilmiş haldedir.

2.3.1.2. Cinsiyetin Sembolleşmesi

Kimlik anlatısının aidiyet eksenini, siyasi duyguları yönlendirerek güç dengesinin değişmesinde ya da korunmasında önemli bir alana işaret etmektedir. Kimliğe dair fikirler basit bir komşuluk ilişkisinden, büyük sosyal sermaye fikirlerine ve toplulukların ideallerine dek çok kapsamlı bir alandan beslenmektedir. Kimlik güçlü bir aidiyet duygusu etrafında şekillenir (Sen, 2006, s. 21). Bu sebeple tarihsel süreç boyunca kimlikler siyasi projelerin aracı haline getirilmiş; toplumsal cinsiyete, etnisiteye, sosyal statüye, sınıfsal farklılıklara, dini görüşlere göre çeşitlenen siyasi ayrılıkçı ve birleştirici ideolojilerin temel nesnesi olmuştur (Yuval-Davis, 2007, s. 91-92). Birey burada ideolojik temsili kurmaca atomu olarak imal edilmiş bir gerçeklik halini alır (Foucault, 1992, s. 243).

Ulusal aidiyet fikri kimliklerin kendilerini sürekli olarak otoriteye karşı makbul biçimde sunmaya yönelik ihtiyacını doğurmuştur. Bu doğrultuda her kimliğin temelde bireysel olduğunu ancak sosyal olarak kabul görebilen bir kimlik olabilmesini değerler, ideolojiler, semboller gibi kolektif içeriklere eklemiştir (Balibar ve Wallerstein, 2000, s. 119). Uluslar kendisini diğerlerinden farklı kılan, millet olmayı sağlayan ve ona değer atfeden ‘biz’ sembolleri ile kendisini ondan koruması gereken, ona rakip olan ‘öteki’ sembollerinin dikotomik karşılığında oluşturulmuştur. Milli kimlik siyasi topluluğunun tanımını öteki vasıtasıyla yapar. Millet topluluğunun aidiyet duyacağı kesin şekilde tanımlanmış ve sınırlanmış toprak parçasına ihtiyaç duyar. Milletlerin özündeki ‘bizim ihtiyacı’ onu kutsallaştırırken, üyelerini yalın tanımlamalara hapseder (Smith, 1994, s. 24-25). Devletler yönetebilme ve ulus olabilme gücünü bu sembolik

nüanslardan almakta (Giddens 2008, s. 28), genel çıkarları doğrultusunda sistem içi eşitsizlik ve baskıların üreten sınıf yanlılığını teşvik etmektedir (Giddens, 2008, s. 278).

Milliyetçilik, cinsiyetin sembolleştirilmesine hizmet eden ideolojilerden birisidir. Milliyetçi duygular; dış tehditler odağında toplumsal çıkarı korumaya odaklanan ve ontolojik güveni sağlamak amacıyla ahlaki ve sembolik anlamlar üretmiştir (Giddens, 2008, s. 286-287). Milli sınırlar içinde milliyetçi ideolojiler bir toprak üzerinde ve toplum nezdinde gerçekliği organize etmek üzere vatan kavramını aracılaştırarak, kimlikleri önceden belirlenmiş çıkarlar doğrultusunda dönüştürmekte (Akay, 2004), onları yurttaşlık idealleriyle çevreleyerek, özne olabilmesini bazı önkoşullara bağlamaktadır.

Milliyetçi ideolojiler kapsamında kadın, farklı erkeklikler arasındaki toplumsal dayanışmanın üreticisi olarak konumlandırılmış ve devletler gibi büyük organizmaların temel taşı olarak değerlendirilmiştir. Kadının milli bir simge halini alması, kadının nasıl olması gerektiğine yönelik kültürel kodlar oluşmasına ve kadının yerine getirdiği görevler üzerinden nesneleşmesine sebep olmuştur (Kasımoğlu, 2015; Sancar, 2013, s. 62; Yuval- Davis, 2007, s. 97). Burada kadın, üretici ve bakım verici olarak sembolize edilirken; doğurma yetisinden yoksun olan erkekler, çeşitli ideolojiler ve ritüeller vasıtasıyla bu sembolün koruyucusu ve taşıyıcısı olarak konumlandırılmıştır. Birçok kültürde erkek, iktidara paralel düşünülmüştür. İktidarın tebaayı korumak ve denetlemek gibi görevlerine benzer şekilde erkekler, sembolü dolayısıyla da sembolün taşıyıcısı olan kadını korumak üzerine toplumsal bir tavır geliştirmiştir. Yuval- Davis erkeklerin “sembolik sınır muhafızları” olarak kültürel, etnik, geleneksel ve dinsel değerlerin koruyuculuğunu üstlendiğini belirtmektedir (Yuval- Davis, 2007, s. 121).

Özellikle vatanın kaybına, özgürleşme ve sömürgeleşme hareketlerinin yoğunluğuna bağlı olarak ortaya çıkan toplumsal kaygılar, bireylerin etnik sembollere bağlılıklarını güçlendirir. Toplumsal çıkara yönelik kaygılar cinsiyet farklılıklarının topluma içerilme sürecini hızlandırır (Sancar, 2013, s. 21). Wallerstein, devletlerarası sistemlerin bir kimlik yaratmak zorunda olmasını; devletlerarası kaynaşma sorununun devamı olarak değerlendirmiş, ulusal kimliklerin çeşitli duygular ve ideolojiler ekseninde

kışkırtılmasını devlet çıkarları ile ilişkilendirmiştir (Balibar ve Wallerstein, 2020, s. 103-104). Milli çıkar hedefiyle hareket eden devletler, sömürü tehdidi karşısında milli sembolün koruyucusu ve taşıyıcısı olarak kabul ettiği erkekleri, daha güçlü erkeklik idealleri ile çevrelemektedir. Bu doğrultuda doğu-batı kutuplaşmasının¹² ya da savaş tecavüzlerinin¹³ ulusal çıkarlarla şekillenmiş erkek kimliği ile ilişkilendirildiğine yönelik analizler mevcuttur. (Akgül, 2011, s. 185-186; Sancar, 2013, s. 49-52).

Cinsiyetin sembolleşmesi, kimliğin belirli bir öz ile ortaya koyulması anlamına gelir. Milliyetçi ideolojinin ürettiği özsel değerler yoluyla erkeklik, zaman zaman şiddeti aracılaştıran bir performansa dönüşmüştür. Connell erkekliğin belirli bir norm içinde standart özelliklere indirgenmesini özcü bir tanımlama olarak değerlendirmektedir. Özcü tanımlar erkeklerin hayatının belli bir unsur ekseninde açıklanmasıdır (Connell, 2019a, s. 137). Bu doğrultuda milliyetçi ideolojinin erkekliği üretme biçimi özcüdür çünkü belirli bir ‘kahramanlık’ anlatısını esas almaktadır. Kahramanlık anlatısı içinde eritilmiş politik bir etkileşimle cinsiyet hiyerarşisi ırk ve etnik köken gibi unsurlarla ilişki kurar ve böylece diğer toplumsal konumlar önem kaybeder, kitlesel bir olguyu kimliğe dâhil ederek erkekler arası bir payda oluşturulur (Whitehead, 2005). Böylece kahraman olmak erkekliğin en ayrıcalıklı konumuna işaret eder ve yeterince detaylandırılmış kahramanlık ölçütünün olmayışı kahramanlığı sürekli arzu edilebilen olarak konumlandırmaya devam eder (Yücel, 2014, s. 49-50). Bu yönüyle milliyetçi pratikler, sembolik düzeyde ataerkil düzenin koruyan, düzenleyen, denetleyen erkeklik kalıplarına uygun erkeklik değerlerini sürdürür (Akgül, 2011, s. 29), erkekliği çevreleyerek, onları “erkekçe imal eder” (Yücel, 2014, s. 2-5).

¹² Doğunun erkeği Batıdaki demokrasi ve özgürlük hareketleri kapsamında barbar olarak kodlanmıştır. Batının erkeği ise Doğulu erkek için efemeninliği ve ahlakdışılığı temsil etmektedir. Batıdaki eril iktidar, kadını Doğunun barbar erkeklerinden korumak üzerine bir misyon üretmiş ve sömürge faaliyetlerini cinsiyet ilişkilerine kanallize etmiştir. Böylece kadınların özgürlük, demokrasi ve insan haklarına katılımı Doğu erkekleri için sömürgeyi temsil etmeye başlamıştır. Doğunun eril zihniyeti bunun karşısında kendi tahakküm biçimini inşa etmiş, kadını geleneksel, mazbut bir ev kadını olarak idealize etmiştir. Böylece devletler ve toplumlar arasındaki siyasi kutuplaşma, cinsiyet ilişkilerini sürekli değişen koşullara göre yeniden üretmektedir (Sancar, 2013, s. 49-52).

¹³ Ulusal çıkarlarla şekillenmiş erkek kimliği fethedilen ülkenin toprağına, mülküne, gelirine sahip olmasının yanı sıra kadınlarına da sahip olmayı bu yolla meşrulaştırmaktadır. Erkek askerlerin savaştığı toplumu yok etmek gibi amaçları, o vatanın dışılıkta özdeşleştirdiği her şey üzerinde tasarrufu olduğu algısıyla birleşerek kadın nefretini de içeren bir görünüm kazanmaktadır (Akgül, 2011, s. 185-186).

Diğer taraftan cinsiyetin ulusal bir simge haline gelmesi; toplumsal yapı içinde cinsiyetlerin hiyerarşik olarak konumlanmasına sebep olmuştur. Temsilin yükü; ideal eril mitlerle ve benliğin çelişki içinde olduğu durumlarda erkekliği daha kırılğan ve şiddete eğilimli hale getirir (Whitehead, 2005). Siyaset baskın bir erkeklik idealini desteklemiş, vatan sevgisi ve ulusal istikrar gibi değerleri kutsallaştırarak bu değerler çerçevesinde mücadele etmeyen erkekliği “eril utanç” mitine hapsetmiştir. Vatanın çıkarı uğruna onu koruyup, onun uğruna can vermeyi kahramanlık ethosu çerçevesinde değerli kılarken, bu değerleri benimsemeyen grupları vatani duyguların yetersizliği ile etiketlemiştir (Sancar, 2013, s. 63).

Sonuç olarak ulusal çıkarlar doğrultusunda sembolize edilen erkek kimliği güçlü olmayı, korumayı, görünüşü çeşitli açılardan idealize ederek kurumsallaştırmış ve normatif bir standart üretmiştir. Aynı zamanda devlet düzeni içinde kadın ve erkek sembollerinin üretilmesi ve korunması kadınların baskı altına alınmasına ve erkekler arası güç ve rekabet mücadelelerinin artmasına sebep olmuştur. Dolayısıyla vatanın sembolikleştirilmesi, toplumsal cinsiyet pratiklerine sızarak birtakım şiddet kökenli davranışları doğal ve erdemli bir zemine taşır.

2.3.2. Evlilik Birliği İçinde Eril Öznenin Kurgulanması: Şiddetin Hak Görülmesi

Evlilik devlet tarafından tanımlanmış ve düzenlenmiş, aynı zamanda belirli kuralların bireylere dayatılmasına olanak sağlamış olan hukuki bir eylemdir¹⁴ (Connell, 2019b, s. 195). Toplumsal yapı ile evlilik sıkı bir ilişki içindedir çünkü bireyler hem çiftler halinde hem de bir çoğulluk içinde toplumsal varoluşlarını kazanır (Foucault, 2016, s. 412). Bireyin kendisine yönelik algıları evlilikle güçlü bir etkileşim içindedir (Foucault, 2016, s. 329-330). Evliliğin edindiği kamusal nitelik, evliliği bir yandan toplumsal yaşama dâhil ederken, diğer yandan onu yalıtır. Evlilik birliği içindeki bireyler birbirlerine ve evliliklerine bağlanarak kendilerini bu ilişki ile tanımaya başlar. Kişi kendini tanıırken fazlasıyla yapılandırılmış evlilik sistemi içinde “arzularının öznesi”

¹⁴ Biyo-iktidarın nesnesi haline gelen beden, aile kavramı etrafında ulusal çıkarlara göre şekillenir. Doğum taraftarı ve karşıtı politikalar, kürtaj sınırı, doğum kontrol yöntemleri, annelik statüsü gibi konular devletin aile kurumu ve kadın bedeni üzerindeki hâkimiyetini gösterir (Connell, 2019b, s. 195).

olarak var olur. Bu çeşit bir etki kimliğin kendine dair özgün yanıtlar üretmesine engel olarak onu yapısal anlamlar çevresinde kendini tanımaya zorlar (Foucault, 2016, s. 353-359). Erkekliğe anlamını veren tüm bu yaşantı içinde var olma çabasıyla sürdürülen kendilik denetimidir (Foucault, 2016, s. 407).

Aile, cinsellik tertibatı içinde kristal bir prizmadır; gerçekte yansıttığı ve kırdığı cinselliği yayar görünür. İçine kolayca girilebilir olması ve bunu dışa meşru yansıtma hareketi dolayısıyla aile, cinsellik tertibatı için en değerli taktik öğelerden biridir (Foucault, 2016, s. 82).

Aile ve toplum arasındaki ilişkinin çift taraflı bir etkisi vardır. Söz konusu etkileşimler bir yandan toplumsal olanı, aile yaşantısında gözlemlenebilir hale getirirken; diğer yandan aile içindeki etkileşimlerin, toplumsal neticelere gebe olduğunu gösterir. Aile yalnızca iktidar tarafından belirlenen sınıflamalar üretmekle kalmaz aynı zamanda iktidar ilişkilerinin şekillenmesinde de etkilidir (Sirman, 2003'den aktaran Göksel, 2020). Devletler aileyi konu alan politikalar yapar, bireyleri kutsal aile yapısının bir parçası olarak tanımlar, ailenin kökensel çekirdeğine ideolojik anlamlar yükler. Aile üyeleri bu anlamlar çerçevesinde toplumsal yapıya katılır ve onu sürdürür. Aile bu interaktif konumu doğrultusunda toplumsal cinsiyet örüntülerinin ilk hissedildiği ve cinsel karakterin konu alındığı toplumsallaşma birimi olarak kabul edilmiştir (Connell, 2019b, s. 60-61). Aile devletin güvencesi çerçevesinde sürekli yeniden üretilen, üyelerinin algı ilkelerinin yönlendirilmesi ve daha büyük kurucu eylemlere aracılık etme imkânı sunan bir kurgudur (Bourdieu, 1996).

Peterson (1999) aileyi; heteroseksüel arzunun kurumsallaştığı, kadın ve erkek rollerinin normalleştirildiği, devletin toplumsal roller vasıtasıyla kadın ve erkek bedenlerini kontrol altına alması ve denetlemesine olanak sağlayan, cinsel üremeyi düzenleyerek devlet çıkarlarına bağlayan birim olarak tanımlamaktadır (Peterson, 1999). Modern aile devlet yapılarının “döllenmeye göre düzenlenmiş cinsiyet” üretmesine olanak sağlayan toplumsal birim olarak belirli asimetrisi normalleştirir ve cinsiyet açısından dışa vurumsal özellikler kümesi oluşturur (Balibar ve Wallerstein, 2000, s. 128; Butler, 2020, s. 66-68). Aile içinde cinselliğin ikili kategorilerinin meşruiyeti, cinsel deneyimi

düzenlemeye ve cinsiyet rejimi üretmeye elverişlidir¹⁵. Erkekler ve kadınlar için cinselliği, kimlik mevhumuna bağlar. Kimliği -karşı cinsten farklılıkları ile- muhafaza eder ve kimliğe bir iç tutarlılık tayin eder (Butler, 2020, s. 73-76).

Ailenin toplumsal açıdan ele alınması aileyi, rollerin ve cinsiyet ilişkilerinin toplumsal düzen açısından işlevsel olduğu düşünülen şekilde düzenlenmesine sebep olmuştur. Böylece ailenin işleyiş biçimi toplumsal çıkar ve istikrara dayandırılmış, aile içinde cinsiyete dayalı hiyerarşileri tesis edilmiştir (Connell, 2019b, s. 183-186). Evlilik dâhilinde yaşam hanenin yönetilmesi, korunması, çocukların doğumu ve yetiştirilmesi, hane içi işbölümü gibi yeni konulara açılmıştır. Artık evlilik bağı bireyleri iki eş, yani birbirlerine karşı konumlanmış ve birbirlerini tamamlayarak sistemin sürdürülebilirliğini sağlayan iki ayrı temsil haline getirmiştir. Sancar Türkiye’de toplumsal cinsiyetin “aile odaklı modernleşme”¹⁶ ekseninde yapılandırıldığına dikkat çekmektedir (Sancar, 2013, s. 201).

Sonuç olarak; erkekliğin aile içinde karar verici bir aktör haline gelmesi hegemonik erkekliğe ilişkin fikir vericidir. Aileyi düzenleyen devletin eril formu, düzenin temsilcisi olarak erkekliği milli çıkar ve geleneksel sürdürülebilirlik reçeteleri doğrultusunda kurgularken; erkekliğin ahlaklı olmak, güçlü olmak, lider olmak, heteroseksüel olmak, aile kurmak, koruyucu-kollayıcı olmak gibi niteliklerle paralel olarak algılanmasına sebep olmuştur. Erkekliğin fazla sayıda nitelikle tanımlanması erkekliği kırılan bir konuma getirmiştir. Erkeklerin sürekli olarak becerilerini, iktidarını, etki ağını denetleyen bir sistem içinde var olması, erkekliği kaybedilme tehdidi ile karşı karşıya getiren bir unsurdur (Kandiyoti, 2013, s. 82). Ancak diğer taraftan erkekliğin aile ve toplumsal yaşamın yönlendirilmesinde böylesine büyük bir kontrol gücünün olması aktif niteliklerine zemin hazırlamıştır. Böylece erkeklik aileyi dışardan çevreleyen, ailenin sürdürülebilmesi ve bir arada kalması için dışsal koşulları iyileştiren, koruyucu

¹⁵ Evlilik ilişkisi içindeki karı-kocalık görevleri, bunların toplumsal anlamlarına uyma zorunluluğu, evlilik yasaklarını çiğnemenin hukuka eklenmesi, eşcinselliğin yasal olumsuzlamaları ya da yok sayılması, gibi cinslerin karşılıklı eşleşmesini etkileyen her türlü pratik, arzuların çıkarımı düzenleyen bir sistem haline gelmiştir (Foucault, 2016, s. 35).

¹⁶ Türkiye’de aile hem modernleşmenin hem de ulusun temsili olarak konumlandırılmış, ahlaki yozlaşma ve çağdaş düzenin gerisinde kalma kaygılarıyla şekillendirilmiştir. Aileyi konu alan ideolojiler kapsamında kadın geleneğin taşıyıcı, toplumsallığın devamlılığı, iffetin temsili olarak büyük ölçüde toplumsal çıkarlar doğrultusunda kurgulanmış, kimlik ideolojilerine terk etmiştir (Sancar, 2013, s. 148).

ve denetleyici bir anlam kazanmıştır. Aile sistemi içerisinde erkekliğe yüklenen anlamlar; ailenin devamlılığı, kutsallığı ve korunması amacıyla erkek şiddetinin hak görülmesine yönelik bir içerik oluşturmaktadır. Bu hususta literatürde sıklıkla öne çıkan namus kavramının incelenmesi gerekir.

2.3.2.1. Namus Kavramı ve Erkeklik

Namus kavramı kökenini Yunancadaki “nomos” kavramından almaktadır. Nomos, yaşamı belirli bir düzenlilik esasına göre parçalara ayırmak ve ölçütler belirleyerek siyasal, sosyal ve ekonomik düzenler oluşturmak anlamına gelir (Ecevitoglu ve Etöz, 2012, s. 285-286).

Bir norm biçimi olan namus, toplumsal yaşama belirli ilkelerle katılmaktadır. Öncelikle bir kişinin namusunu koruyabilmesi, meydan okumayı gerektirir. Meydan okuma bir varoluş ve başkasına kendini ispatlama amacı gütmekte olup rekabet unsuru içermektedir. Ancak bu meydan okumanın değer kazanması ‘eşitlik’ ilkesine bağlıdır. Çünkü meydan okumanın anlamı belirli bir karşılığı göze almayı içermektedir (Bourdieu, 2018b, s. 11-12). Namus eşitlik ilkesiyle; ahlaki değerlerin tekleştirildiği, hakların ve görevlerin aynılaştığı bir genellemeye karşı durur. Ahlaki buyruklar ve değerlerin kişilere, olaylara ve durumlara bağlı olarak değişen anlamları gibi namusun da değişen anlam ve davranış öbekleri söz konusudur (Bourdieu, 2018b, s. 35). Bir erkek ve bir kadının namuslu olması farklı içerikleri karşılayabilme durumlarına göre değişir. Diğer taraftan her kadın ya da her erkek için de aynı şeyi ifade etmez. Namus yalnızca bunu arzulayan ve buna layık olan erkek ve kadınlar açısından geçerlidir.

Namussuz olma fikrinin bireyler açısından korkutucu olma nedeni somut cezalara çarptırılmak değil, toplumun dışına itilmeaktır. Burada dikkat edilmesi gereken namusun bir ‘ortaklık’ ilişkisine dayalı olmasıdır. Toplum namusun yargıcıdır. Namus çokselsliliğin ortaklığı dâhilinde belirginleşir (Bourdieu, 2018b, s. 25-36). Diğer bir ifadeyle toplum namusun referans sistemidir. Bireyin eylemleri ve bu doğrultuda düşünme-algılama biçimleri toplumsal referansa uygun görünüm kazanmalıdır. Böylece

kişi kendisini örtük bir çıkarın etkisi altında –toplumdan dışlanmamak- gerçekleştirmek zorunda kalır. Bireyler yeterince namuslu davranabilmek, kendi dışındaki namus ögelerini denetimi altına alabilmek ve bunu sergileyebilmek gibi konularda kaygı yaşar.

Namus belirli bir dışlama ve değersizleştirme kaygısının yanı sıra güç ve değer gibi çıkarlara da eklemlenmiştir yani namus ilkeleri hegemonik bir niteliğe sahiptir. Tıpkı iktidar gibi kaba kuvvete dayanmaz, ideolojinin içine gizlenir. Bir durumu dayatmak yerine idealleri tayin eder (Connell, 2019b, s. 165). Namuslu ve şerefli olmayı başarabilmiş kişi toplumsal olarak değer görür ve belirli bir iktidar elde eder. Bu özellikleri doğrultusunda namus, erkekliği korumak ve denetlemek gibi görevlerle birleştirmekte ve şiddet kullanımını normalleştirerek ona ahlaki bir değer atfetmektedir. Namus, erkekliğin değer kazanmaya ya da kaybetmeye yönelik bir yatkınlıklar sistemi kurgulamaktadır. Erkekliğin hegemonik değerleriyle eklemlenerek erkekliğin anlamına gömülmektedir.

Namusun birine meydan okumak suretiyle kendini ispatlamaya dair içeriği, erkekliğin rekabet, güvensizlik ya da güç eksenindeki analizleriyle bire bir örtüşmektedir. Her ikisi de verili olmayan ve sürekli toplumsal bir konum elde etmek üzerine çaba sarf etmeyi içeren bir öze sahiptir. Erkeklik verili değil, her an kazanılma ve kaybedilme tehlikesi bulunan bir statüdür. Bu nedenle kişinin kendini ispatlaması üzerine sürekli bir kaygı duyması kaçınılmazdır (Kandiyoti, 2013, s. 82). Şeref ve namus meselesinde toplumsal kabulü belirli yönergeler dâhilinde sağlayabilmek adına bir güvensizlik ortamı oluşturmaktadır. Namus söz konusu olduğunda karşılaştığı durumları tespit edip uygun yanıtları veremeyen erkekler değersizleştirilir (Bourdieu, 2018b, s. 18). Toplumsal referansın namus standartlarını karşılayabilen erkekler ise bir otorite elde etmeye başlayacaktır. Böylece erkekliğin güç algısı zamanla namus kavramıyla eklemlenmektedir. Erkekliğin toplumsal yapılar içinde belirli güç ilişkilerine göre tanımlanması; hem onu yaşamın otoriter figürü yapmakta hem de erkekliği sınırlama ve toplumsal kolektifin tabi projesi haline getirmektedir (Connell, 2019b, s. 167).

2.3.3. Adalet Mekanizmaları İçerisinde Kurgulanan Erkeklik: Şiddetin Yerleşmesi

Toplumsal yaşam çeşitli alanlara ayrılmış ve her bir alanın deneyimsel neticeleri kimliğe dâhil olmuştur. Değişen yaşam koşullarının tutarsızlığına rağmen; alanlar, belirli tutarlılıkların sistematikleşmesi ya da sistemlerin tutarlılık üretmesini açıklayan dışsal ortama işaret eder. Alanlar nesnel ilişkiler ağı ya da konumları olarak tanımlanır. Bireyin bağlı bulunduğu habitusun ve sahip olduğu sermaye türlerinin olanak tanıdığı pratiklerin sergilendiği arenalardır (Swartz, 2011, s. 22). Yaşamsal geçişliliklere olanak sağlayan düzenlilikleri içerir. Bireyler ve gruplar sahip oldukları konumları sürdürmek ya da geliştirmek amacıyla, alanlarda kendi sermayelerine en uygun hiyerarşikleştirme ilkesini kullanmaya yönelirler (Bourdieu ve Wacquant, 2003, s. 101; Ritzer ve Stepnisky, 2018, s. 379).

Belirli toplumsal koşullara sürekli biçimde maruz kalmak toplumsal çevrelerin zorunlu koşullarının içselleştirilmesinin sonucu olan kalıcı ve yer değiştirebilir bir yatkınlıklar kümesini bireylere yerleştirirken, dış gerçekliğin yapılandırılmış yaptırımlarını ve ataleti toplumsallaşmış organizmanın en derinlerine kazır (Bourdieu ve Wacquant, 2003, s. 47).

Goffman kurumların kişileri kapsayıcı bir eğilimi olduğunu belirterek, kişinin hayatını dönüştürebilme eğilimi yüksek olan kurumları “bütüncül kurum” olarak kavramsallaştırmaktadır. Bütüncül kurumlar akıl hastaneleri, hapishaneler gibi kitlesini toplumdan yalıtın ve ona yeni bir varoluş yükleyen otoritelerdir (Goffman, 1957, s. 43-44).

Suç ve suç etrafında örgütlenmiş adalet mekanizmaları yasanın müdahalesinin yoğunlaştığı, buna bağlı olarak da öznenin varoluşunu biçimlendiren yapısal unsurların çeşitlendiği alanlardır. Suç işlemiş olmak, kimliği alansal etkilere açık hale getirmekte ve kimlik üzerinde kısmi düzeydeki belirleyici unsurları harekete geçirmektedir. Bireylerin serbestçe hareket edemedikleri, hareket edenlerin tespit ve kısıtlanmaya dayalı olarak hareketsizleştirildiği bu sistem tasarısında, bireyler şeyleşmekte ve suçlu gerçekliğinin sabit/statik duruşu temellenmektedir (Bosworth, 2012; Lukasc, 1971, s. 95-97).

Bilimsel çalışmalar tutukluların hapsedilme pratiklerine tamamen pasif olarak katılmadıklarını, ortamı, ilişkileri ve fırsatları yorumlamaya aktif olarak dahil

olduklarını ortaya koymaktadır (Bosworth, 1996; Garland, 1997; Mathiesen, 1966; Symkovych, 2018). Mahkûmlar, hapsedilmenin sınırlılıklarına rağmen hapishane dışındaki deneyimlerinden ilham alarak kendilerini yeni koşullara uygun olarak başarılı bir şekilde yeniden inşa etmektedir (Bosworth, 2001). Goffman’a (1991) göre hapishaneler “mahkûm yaşantısının bütüncül olarak etkilendiği otoritelerdir.” Dışarıdaki toplumsal yaşantıdan hapishane içindeki dünyaya geçiş, sembolik anlamları içermektedir (aktaran Karp, 2010).

Hapishanedeki mahkûmlar ezici çoğunlukta genç, erkek, işsiz ve alt işçi sınıfından oluşmaktadır. Toplumsal yaşam içerisinde ayrımcılığa maruz kalan grup üyeleri, hapishane içinde kendilerine sunulan kısıtlı koşullarda ilişkilerini şekillendirmektedir (Jewkes, 2005). Günlük hayatın eşitsizlikleri ve daha kısıtlı bir alanın eşitsizliklerinin belirli tutarlılıklar halinde bir araya gelmesi hapishane sosyolojisinin çalışma konularından biri olarak karşımıza çıkar. Hapishanelerde bireysel varoluşa ve hayatta kalmaya yönelik iktidar stratejileri; ırk, suç statüsü, cinsiyet ve cinsellik gibi farklı alanlarla ilişki halindedir. Hapishanelerde cinsiyete dayalı düşünceler; hem bireysel/bireyler arası hem de kurumsal düzeyde toplumsal cinsiyet ve güç arasındaki karşılıklı etkileşime bağlı olarak şekillenmektedir (Bosworth, 2001; Kaufman, 2014).

Son yıllarda toplumsal cinsiyet ve suç arasındaki ilişkiyi alansal dağılım içinde ele almış olsa da hapishane kültürünün erkeklikle ilişkilenererek hiper-erkeklikleri oluşturduğu ve erkekleri şeyleştiren müdahaleler ürettiği hakkında az şey yazılmıştır (Karp, 2010). Ancak suç etrafında kimliğin şeyleşmesi düşüncesi, suçun erkeksiliği ya da erkek şiddeti açısından önemli bir noktaya temas etmektedir. Ceza infaz kurumları erkekliğin kültürel inşasını incelemek için verilerle dolu bir ortamdır. Burada cinsiyet ilişkileri toplumun genelindekinden bağımsız olmamakla birlikte sınırlandırılmış, büyütülmüş ve cesur biçimde sergilenmiş bir minyatürünü oluşturur (Kupers, 2017) Aynı zamanda düzenli rejimleri ve zorunlu tek cinsiyetli üyelikleri göz önüne alındığında, özgür topluluklardan farklılıkları söz konusudur (de Viggiani, 2012).

Toplumsal cinsiyetle ilgili kriminolojik yazılar, Foucault’nun başlattığı eleştiriden esinlenerek feminist literatüre dahil olmuş, cezalandırmacı pratiğe alternatif cinsiyetçi

bir vizyon öne sürmüşlerdir. Sosyal inşayı merkeze alan feminist çalışmalara göre ceza yalnızca cinsiyete bağlı inançları yansıtmaz, aynı zamanda onları üretmekte ve etki alanını genişletmektedir (Howe, 2008, s. 68-69). Ceza politikaları ve bununla ilişkili iktidar yapıları, mahkûmların toplumsal cinsiyet normlarıyla şekillenen erkeksi davranışları pekiştirir ve erkeksiliğin tanımına ilavede bulunur (Kaufman, 2014).

Ceza-infaz kurumları hiyerarşiler, dışlama ve dayanışma mekânları olarak eril bir podyuma benzer (Crewe, 2009'dan aktaran Symkovych, 2018). Erkekliğin en temel haliyle gözlemlenebildiği ve şekillenebildiği eril kurumlardır. Erkekler bu kurumlar içerisinde mevcut sınırlı kaynaklarını kullanarak, kimliklerini ve alansal sosyal statülerini yeniden inşa etmeye zorlanmaktadır. Hapishane ortamının yalıtılmış, güvensiz ve katı sınırlı yapısı erkekliği geliştirmek üzere yeni değerler, tahakküm ilişkileri, davranış ve düşünsel içerikler oluşturulmasına neden olmaktadır. Erkekler bu ortamda hayatta kalmak üzere, daha önce edindikleri toplumsal bilgiyi ve alanda sahip oldukları kısıtlı sermayeyi cezaevi sisteminin alt alanlarında yeniden müzakere ederek yeni bir hiyerarşik ilişkiler ağı kurmaktadır. Bu durum belirli toplumsal rol ve kimliklerin sürdürülmesini zorlaştırırken, yeni cinsiyetçi yapıların gelişimini hızlandırır (Phillips, 2001). Bazı erkekler için bu durum hegemonik erkekliğin çeşitlenen unsurlarını imkânlar dâhilinde bir araya getirmek ve kendi yeniden formüle edilmiş erkekliklerini inşa etmek anlamına gelir. Hegemonyayı çeşitli alanlarda erkekliğin telafisi açısından kullanmak, erkekliğin diğer baskın versiyonlarını içeren alt alanlarda çeşitlenen faaliyetleri gerektirmektedir (Coles, 2008).

Hapishanelerde kurgulanan erkeklikler ya da güçlenen/zayıflayan erkeklik imgeleri hegemonik erkekliğin çeşitli unsurları etrafında yoğunlaşan güç ilişkilerinden temel almaktadır (Jewkes, 2005). Cinsiyete uygunluk, hapishanelerde özellikle güç ve homofobi gösterileriyle harmanlanarak, ortak bir hapishane kültürünün sınırlarında erkeklik kimliği inşa etmektedir (Sim, 2013). Kahramanlık ve heteroseksüellik vurgusu hapishanelerde gerçek bir erkek olmanın ne anlama geldiğinin ifadeleridir. Toplumsal cinsiyet uyumluluğunun iki paralel vurgusu üzerinden genişletilerek hapishane hayatına entegre edilir (Kaufman, 2014). Bu çerçevede gerçek bir erkek olmanın ne anlama geldiğine dair iddialar, kolektif kimlik oluşturulmasına katkıda bulunur. Keskin

hiyerarşilerle şekillenen ceza infaz kurumlarında toplumsal cinsiyet uyumu; hapishanedeki sosyal yaşamın yapısal bir ilkesi ve benliği, kolektif mahkûm statüsünün değişmez bir imgesi haline getirir (Kaufman, 2014). Hapishanede hayatta kalmak ve alansal statü elde etmeye yönelik toplumsal cinsiyet odaklı stratejiler hapishane normları çerçevesinde “aşırı erkekliklerin” üretilmesine neden olmaktadır (Sabo, Kupers ve London, 2001’den aktaran Karp, 2010).

Suçun tekrarlılık düzeyine ve hapishanede geçirilen süreye bağlı olarak, hapishane normlarını ve hapishanede hayatta kalmak üzere uygulanan cinsiyet stratejilerini içselleştirme düzeyi yükselmektedir. Böylece hapishanelerde inşa edilen aşırı erkeklikler mahkûmların dışarı çıktıklarında dahi başarılı bir toplumsallaşmaya dâhil olmasına engel olmaktadır. Ceza-infaz deneyimi olan erkekler azalmış toplumsal kapasiteleri ve artan şiddet eğilimleriyle yüzleşmek zorunda kalmaktadır (Toch, 1998’den aktaran Karp, 2010).

Hapishanelerin kendilerine ait bireyselleştirilmiş kimlikleri vardır (Kaufman, 2014). Bu kimlik cezaevi sistemleri suç yaşantısını terk etmek isteyen kişiler için birçok engelleyici niteliği içermektedir. Böylece suç yaşantısını çeşitli sebeplerle teşvik edebilmektedir (Öncül, 2016, s. 117). Ceza infaz sistemleri uzun tutukluluk süreleri, hak kayıpları, toplumsal yaşamın sınırlandırılması, güvensiz ortam, şiddet kapasitesi, mahkûmlar arası tabakalaşma, suç statüsü gibi birtakım niteliklerine bağlı olarak aşırı erkekliklerin üretilmesine neden olabilmekte, erkeklik şiddet örüntüsüne ivme kazandırmaktadır.

2.3.3.1. Yalıtılmış Mekânlar

Hapishane erkekliğin toplumsal anlamlarının pek çoğunun yok sayıldığı sınırlı alanlardır ve Mahkûmlar kendilerini ötekenden ayıracak sosyal statüye, gelire, eğitim olanaklarına, giyim kuşam imgelerine ya da heteroseksüel güce sahip değildir. Bu koşullar altında erkek mahkûmlar, erkekliğin standart hegemonik belirteçlerinden yararlanamaz. İçerdeki yaşam sınırlı ayrıcalıklar ve statü nesneleri üzerine kurulmakta, cezadan ve mağduriyetten kaçma odağında şekillenmektedir. Bu nedenle sınırlı mal ve

hizmetler etrafında döner. Ekonomik güç ve fiziksel şiddet kapasitesi bir tahakküm ve statü sağlayıcısı olarak gücü sembolize etmektedir. Konumları gereği diğer toplumsal çıkar unsurlarından yalıtılmış olan mahkûmlar marjinalize edilmiş toplumsal içerikler sınırında (güç, şiddet, rekabet vb.) kimlik edinme sürecine girmektedir (Phillips, 2001).

2.3.3.2. Şiddet Kapasitesi ve Güvensiz Ortam

Mahremiyetin sınırlılığı ve şiddetin yaygınlığı nedeniyle hapishaneler hayatta kalma güdüsünün güçlendiği güvensiz ortamlardır. Mahkûmların birbirini ve içinde yer aldıkları sistemi potansiyel bir tehlike olarak değerlendirmesi orada yaşadıkları süre zarfında tehdit altında hissetmesine neden olmaktadır. Herhangi bir organizasyonda olduğu gibi korku iklimi bireylerin birbirlerini zayıf ve güçlü kategorileri üzerinden değerlendirmesine yol açmaktadır (Jewkes, 2005). Kimliğin ‘ötekilerin’ değerlendirmesine açıldığı ve bu doğrultuda yaptırımlara maruz kaldığı bu düzende kişiler, kamusal bir kimlik geliştirmek zorunda kalmıştır. Bu durum kamusal ve özel kimliğin ayrıma uğradığı ve kamusal kimliğin güvende kalma amacıyla maskelenerek biçim değiştirdiği bir süreci beraberinde getirmektedir (Karp, 2010).

Güvenlik ihtiyacı kişilerin kimlerle ve nasıl bir ilişki kurduğunu, kendisinin bu ilişki içindeki konumunu sürekli olarak sorgulamasına sebep olmuş, bireyler damgalamadan ve madunlaştırmadan kaçınma, dışlanma ve utanca karşı hassasiyet geliştirme, güçlü bir itibar edinme güvenlik ihtiyacı gibi konulara daha fazla önem vermeye başlamıştır (Phillips, 2001). Böylesi bir hiyerarşi içerisindeki konumları, mahkûmların doğrudan yaşam kalitesini belirlediğinden onları erkeksi bir çeviklik sergilemeye zorlamaktadır (Symkovych, 2018). Sürekli olarak bu yapısal sistemin tehdidi altında hisseden mahkûm erkekler, erkekliğin telafisini bağlı bulundukları alanın normları dâhilinde inşa ederek, hapishane kültürünün bir parçası haline gelmektedir. Telafi manipülasyon ve itibarın sergilenmesi, çeteleşme ve grup faaliyetleri, suç statüsünün gizlenmesi ya da vurgulanması olarak ortaya çıkabilir (Phillips, 2010).

Hapishanelerin hiyerarşik yapısı ve bu alanlarda kabul gören sosyal düzen hem personel hem de mahkûmlar tarafından şiddet kullanımı ve tehdidi yoluyla ayakta kalmaktadır (de Viggiani, 2012; Maquard, 1986). Cezaevinde erkeksi statü; kişinin şiddet kullanmaya ve şiddete maruz kalmaya hazırlı olmasıyla ilişkilidir (Jewkes, 2005; Symkovych, 2018).

2.3.3.3. Mahkûmlar Arası Tabakalaşma

Hegemonik erkeklik hapishane kültürünün sınırları dâhilinde de işlemeye devam etmektedir. Hapishaneler, büyük güç eşitsizliklerinin yaşandığı yerlerdir. Hiyerarşiler ve tahakküm ilişkileri personel arasında, memurlar ve mahkûmlar arasında ve mahpus nüfusunun kendi içinde mevcuttur. Ancak bu tahakküm ve tabiiyet ilişkileri sabit değildir. Daha ziyade, hapishane hayatı, devam eden iktidar müzakereleriyle karakterize edilir (Bosworth, 2001).

Erkeklikler genellikle dışlama yoluyla oluşur ve erkekler arası ilişkiler sınırları ve güç dengesizliğini korumak yoğun ötekileştirmeyi gerekli kılar. Bu ötekileştirme nefret söylemlerinden, patolojikleştirmeye, utandırmadan şiddete dek uzanmaktadır (Connell ve Messerschmidt, 2005). Hapishaneler çeşitli erkekliklerin bir arada bulunduğu iç hegemonya alanlarıdır. Burada erkekler dayanışma ve dışlamanın diyalektiği içinde kendi erkeksi örgütlenmelerini oluşturur Bu gayri resmi hiyerarşi, grup uyumu ve eril kimliğin konsolidasyonunu sürdürmeyi teşvik eder (Symkovych, 2018).

Hapishane ilişkilerinin en tepesinde savaşıyor, koruyan, yenilmeyen ve liderlik eden “gerçek erkekler” yer almaktadır. Gerçek erkekler dişil imgelerin tümünden yalıtılmış halde olmak zorundadır (Kupers, 2017). Yeterinde eril olmayan, dövüşemeyen ya da saygınlık kazanamayan erkekler dişil olduğu düşünülen rollerle ilişkilendirilir. Fiziksel güç, zekâ, statü gibi önemli kaynaklara sahip olan erkekler iktidar kazanırken; zayıf ve erkeksi olmadığı düşünülenler ezilir ya da dışlanır. Çamaşır, servis gibi ayak işlerine ya da seks köleliğine mecbur bırakılmaktadır (Kupers, 2017; Whitehead, 2005).

Mahkûmlar bunun haricinde işledikleri suçun türüne, ırklarına, ekonomik koşullarına göre de kategorilere ayrılmaktadır (Bosworth, 2012). Mahkûmlar arası hiyerarşiler güçsüzlüğü gizleme, kabul görme, namus, fiziksel hâkimiyet gibi eril kaynaklardan beslenmektedir (Karp, 2010).

2.3.3.4. Suç Statüsü Yoluyla İtibarı Yönetme

Birbirlerini tanımayan ve kapatılma sona erdiğinde birbirinin hayatlarında yer almayacak olan mahkûmların, birbirleri hakkında fikir edinecek imkânı sınırlıdır. Bu nedenle mahkûmların suç statüleri diğerleri için onların kimliklerinin bir temsili halini alabilmektedir. Mahkûm erkeklerin birbirlerini bir düşman, ortak ya da lider olarak kabul etmeleri suç türü ile doğrudan ilişkilidir Suç türü hapishane kültürünün sosyal haritalama sürecinde saygınlık ve namus elde etmek, rekabet edebilmek ve erkeklik inşa etmek açısından değerli bir kaynak olabilmektedir. (Phillips, 2001). Bu doğrultuda bazı suçlar, mahkûmun dışlanması ve damgalanmasına neden olurken; bazı suçlar, iktidar statüsü ve diğerlerine paylaşılan deneyim duygusu vermektedir. Cinsel suçların erkeklik statüsü olumsuz etkilerinin aksine, bazı şiddet suçları hapishanedeki erkeklik statüsünü güçlendirmektedir. Güç, risk alma ve cesaret gösteren suçlar, iyi suçlamaların zirvesini oluşturur. Erkekler arasındaki şiddet suçları insana yenilmez bir hava verir. Hapishanede ayakta duran bir adam olarak ün, kısmen bir yiğitlik ve cüret suçu üzerine inşa edilebilir (Phillips, 2001).

Tüm bunlardan harekete hapishane kültürünün erkeklik açısından bir performans alanı olduğunu söylenebilir. Erkeklikler kaçınılmaz olarak belirli düzeyde erkeksi bir cepheye girmeyi içerdiğinden erkekliği performans olarak düşünmek kaçınılmazdır (Jewkes, 2005). Messerschmidt erkekliğin özünde bir performans olduğunun altını çizerek, yapılandırılmış eylem kavramını ortaya atmıştır. Yapılandırılmış eylem içsel müzakereler ve düşünümsel benliğin; kaynaklandığını ifade etmektedir (Messerschmidt, 2019, s. 195).

Erkekliğin ceza infaz kurumlarında hapisane kültürünün sınırları içinde kolektif biçimde sergilenmesi, erkekliğin yeniden şekillenen kabul edilebilir ve kabul edilemez koşullarını oluşturarak eylemleri yapılandırmakta ve onlara yön vermektedir. Ceza-infaz kurumları kimliğin yapıbozumuna uğramasına, statü ve sosyal varlığın yeni sembolik içeriklere göre düzenlenmesine kapı aralamaktadır. Mahkûm artık, kurumsal mekanizmayla beslenen bir nesne haline gelmiştir (Phillips, 2001). Ceza infaz kurumlarının şiddete ve tahakküme dayalı kurguları erkek kimliğini şiddetle eklemlenmekte ve şiddetin kimliğe yerleşmişliğini sağlamlaştırmaktadır.

2.4. ŞİDDET SUÇU DENEYİMİ OLAN ERKEKLERLE SOSYAL ÇALIŞMA

Şiddet, uygulayan ve maruz kalan arasında ortaya çıkan ve yıkıcı etkileri olan bir eylemdir (Cihan ve Karakaya, 2017). Şiddete yönelik çalışmalar şiddet eyleminin türüne, kime uygulandığına, yol açtığı hasarın boyutuna ve kişiyi şiddet kullanmaya iten nedenlere göre çeşitlilik gösterebilmektedir. Şiddetin hukuki bir görünüm kazandığı ve suçluların tutuklanma, kovuşturma, infaz ve rehabilite süreçlerine dâhil olduğu ceza infaz sistemleri içinde söz konusu davranışın nedenleri, etkileri ve değişim potansiyeli açısından birtakım çalışmalar mevcuttur (Edleson ve arkadaşları, 2015; Hudson 2002; Westmarland ve Kelly, 2012).

Şiddetin toplumsal ilişkiler, yapısal sistemler ve kültürden temel alan biçimleri sıklıkla suçun konusu haline gelmektedir. Şiddetin toplumsal cinsiyete dayalı formu, toplumsal ilişkilerin biçimlendirdiği toplumsal tutumlar ve cinsiyet rolleri üzerinden gerçekleştirilen hiyerarşilerden köken alan şiddet biçimidir (Cihan ve Karakaya, 2017). Toplumsal cinsiyete dayalı şiddeti sona erdirmek ve şiddet içermeyen ilişkileri ve toplumsal uyumu teşvik etmek sosyal hizmetin temel hedefleri arasında yer almaktadır. Bu doğrultuda erkek şiddetine dair sosyal çalışmalar bireysel düzeyde; erkeğin kendisine, erkek şiddetinden zarar gören ya da görme riski bulunan kadın ve çocukların korunmasına; mezzo düzeyde aile içi şiddetin etkilerine, makro düzeyde; şiddetin toplumsal anlamlarını değiştirme ve toplumsal uyumu sürdürmeye yönelik mekanizmalar oluşturma şeklinde geniş bir müdahale yelpazesi içindedir. Toplumsal

cinsiyete dayalı şiddetin ele alınması, sosyal ekosistemlerin çeşitli seviyelerinde özellikle ceza adaleti, eğitim ve sağlık sistemleri ve politika arasında zorunlu işbirliği gerekmektedir (Edleson ve arkadaşları, 2015).

Sosyal hizmet söz konusu suçun nedenleri ve çevresel koşullarla ilişkisi, bu koşulların suçlular üzerindeki etkilerinin anlaşılması üzerine çalışmaktadır. Sosyal hizmet ceza infaz sistemi içerisinde yasak ve cezaların aksine; cezai davranışı etkilemeye, riskleri değerlendirmeye ve değiştirmeye, davranışı tetikleyen sosyal koşulları anlamaya odaklanmakta ve bu doğrultuda birey, grup ve politika düzeyinde çalışmalar yürütmektedir (Tuncay ve Tekin, 2021, s. 339). Sosyal hukuki ve beşeri sistemlerin keşişim noktasında yer alan adli sosyal hizmet; suçlu ve suçtan zarar görmüş kişilere hukuki, sosyal ve psikolojik hizmet (hak savunuculuğu, danışmanlık, eğitim ve rehabilitasyon) sağlamakta olan sosyal hizmet alanı olarak tanımlanmaktadır (Green ve arkadaşları, 2005). Adli sosyal hizmet bu misyonu çerçevesinde adalet mekanizmaları içindeki sosyal çalışma uygulamaları adli sistemin soğuk yüzünü yumuşatma ve durumu farklı perspektiflerden değerlendirme açısından önemli bir aktör haline gelmiştir (Yücel ve Gönültaş, 2017, s. 5). Adli sosyal hizmet suça, suçun nedenleri ve yeniden suç işleme risklerine, refah ve sosyal bütünleşme sorunlarına, toplumsal düzeydeki risk ve ihtiyaçlara odaklanmaktadır. Bu doğrultuda adli sosyal hizmet, adalet sistemlerinin ötesinde çok daha kapsamlı mikro ve makro alana yayılım göstermiştir (Agllias, 2004; Naessens ve Raeymaeckers, 2020; Sheehan, 2012).

Şiddet üzerine yapılan çalışmalar sosyal hizmet uzmanlarının da yer aldığı, çeşitli meslek gruplarıyla (psikolog, sosyolog vb.) yürütülmektedir. Aynı zamanda çalışmaların niteliği ülkeler arasında farklılık göstermektedir. Bu açıdan uluslararası düzeyde yapılan çalışmaları incelemekte fayda vardır. Uluslararası düzlemde erkeklerle sosyal çalışma 1970'li yıllarda feminist hareketlerin güçlenmesiyle başlamıştır. Fırat (2022) uluslararası çalışmaları dönemsel olarak 3 kategoride incelemiştir. İlk dönem 1960-1970ler arasındaki olgunlaşma dönemidir. Bu dönemde erkeklerle şiddete yönelik çalışmalar, öfke kontrol problemini merkeze alan ve şiddetin erkekliğin doğasına içkin olduğu ön kabulüne dayalı çalışmalardır. İkinci dönem 1970-75 arasını içeren, modellerin standartlaştığı ve topluluk temelli çalışmayı önceleyen bir dönemdir. Ancak

bu dönemde şiddet uygulayan erkekler tek bir kategori olarak ele alınmaya devam etmektedir. Üçüncü dönem ise 1990 sonrasını içeren, izleme ve değerlendirmelerin arttığı, çoklu nedenselliklerin ve farklılıkların görünür kılındığı, kültüre duyarlı uygulamaları içermektedir (Fırat, 2022). Söz konusu çalışmalarda farklılık sosyal hizmetin şiddete bakış açısı ve şiddeti kavramsallaştırmasıyla örtüşmektedir. 1977-1992 yılları arasında sosyal hizmette şiddet aile içi şiddet ve özellikle kadın ve çocukların korunması ve erkeklerin tedavisine odaklanırken; 1980 sonrasında etnik farklılıklar, kültür ve toplumsal cinsiyetin makro yapılanması merkeze alınmıştır (Soest ve Bryant, 1995).

Türkiye’de erkeklerle şiddete dair çalışmanın odağını uluslararası bazı programlar oluşturmaktadır. Uluslararası çalışmalar arasında öne çıkan bazı çalışmalar DVIP (Domestic Violence Intervention Project- Aile İçi Şiddetle Mücadele Projesi) kapsamındaki Duluth modeli, IDAP (Integrated Domestic Abuse Programme- Aile içi İstismar Bütünleşik Programı) doğrultusunda ele alınmıştır. Bu hususta öne çıkan bazı kuruluşlar EMERGE ve AMEND’dir (Öztürk, 2014). Söz konusu programların her biri ABD öncü programlarından etkilenecek geliştirilmiş olmakla birlikte başlangıçta mahkemeler tarafından yönlendirilen erkeklere hizmet vermişlerdir. 2005 yılından itibaren uluslararası erkek şiddeti çalışmaları yoğunluklu olarak Ulusal Denetimli Serbestlik Hizmeti ve Ulusal Hapishane Hizmeti tarafından yürütülen CJS içindeki programlarına dâhil edilmektedir. Ülkelerin mevcut politikalarına bağlı olarak faille çalışma zaman zaman Aile İçi Şiddet Uygulama Planlarına ya da Kadına yönelik şiddetle mücadele Programlarına dâhil olabilmektedir (Westmarland ve Kelly, 2013). Şiddete yönelik çalışmaların odağı değişmesine rağmen mikro ve mezo düzeyde yapılan çalışmalarda ortak bazı varsayımlar ve hedefler söz konusudur. Bu doğrultuda erkek şiddetini temel alan çalışmalar; mikro ve mezo düzeyde çalışmalar psikososyal iyileştirme programları, iletişim becerileri eğitimi, aile içi eğitimler, öfke kontrol eğitimleri, grup odaklı uygulamalar kapsamında uygulanmıştır. Çalışmaların temel hareket noktası toplumsal kalıpların kadınlık ve erkeklik rollerine ilişkin risk teşkil eden kalıplarına yönelik farkındalık sağlanarak tekrar eden şiddetin önüne geçmek olmuştur (Çelik, 2017, s. 93).

Türkiye’de şiddet suçlarına yönelik çalışmalar İstanbul Sözleşmesi ile başlamış olup genellikle suçtan zarar görme odağında sürdürülmektedir. Türkiye’deki çalışmaların yapısı, nitelik açısından 1970-75 döneminin karakteristik özelliğini yansıtmaktadır (Fırat, 2022). Bu çerçevede Türkiye’de aile içi şiddet, kadına yönelik şiddet ve çocuk ihmâl istismarı şiddetin en sık çalışıldığı alanlar haline gelmektedir. Erkeklerle yönelik şiddet odaklı çalışmalar genellikle suçlulukla koşullanmakta ve ceza adalet sisteminin bünyesinde sürdürülmektedir. Bu çalışmalar Adalet Bakanlığı bünyesindeki CTE İyileştirme ve Yeniden Topluma Kazandırma Daire Başkanlığı ve DS (Denetimli Serbestlik) Daire Başkanlığı tarafından yürütülmektedir. Bu programlar bireysel çalışma, grup çalışması ve pedagojik hizmetleri kapsamaktadır.

Adalet Bakanlığı’nın CTE Daire Başkanlığı bünyesinde uygulanan psiko-sosyal destek programları doğrudan şiddet suçuna ya da erkek hükümlülere yönelik olmamakla birlikte sorun çözme, iletişim becerisi kazandırma, sosyal işlevselliği artırma, uyumu güçlendirme, stres yönetimi, hakların öğretilmesi, öfke kontrolü, sorgulama becerilerinin geliştirilmesi, olumsuz algıların yeniden yapılandırılması gibi hedefler doğrultusunda yapılandırılmış olduğundan ihtiyaç ve suç türüne bağlı olarak yürütülmektedir. Bu programlardan bazıları şunlardır; ‘Önce Düşün’ Genel Suçlu Davranış Programı, Salıverilme Öncesi Mahkûm Gelişim Programı, İntihar ve Kendine Zarar Verme Konusunda Farkındalık Programı, Özel Gözetim ve Denetim Programı, Sigara Alkol Madde Bağımlılığı Programı (SAMBA), Öfke Kontrolü Programı (Adalet Bakanlığı, 2022).

CTE bünyesindeki DEPAR (Değerlendirme, Profil araçları ve Rehabilitasyon Programlarının Geliştirilmesi) Projesi kapsamında mahkûmlara yönelik programların çeşitliliği artmaktadır. DEPAR Projesi farklı suç deneyimlerine sahip hükümlülerin tedavisi, rehabilitasyonu, sosyal işlevselliklerinin artırılması ve yeniden topluma kazandırılmalarını hedefleyen bireyselleştirilmiş, yapılandırılmış ve AB standartlarına uygun biçimde düzenlenmiş müdahaleleri içermektedir. DEPAR kapsamında mahkûmlara sağlanan eğitim ve programlar şu şekildedir; Çözüm Odaklı Terapi, Travma Sonrası Stres Bozukluğu Müdahale Programı, Psikopatoloji, Müdahale Programı, Değişim Motivasyonu Müdahale Programı, Ayrılık Acısı Müdahale

Programı, Yüksek Etkili Suçları İşlemiş Hükümlülere Yönelik İntiharın Önlenmesi Müdahale Programı, Dürtüsellik Kleptomani Müdahale Programı, Cinsel İsteğin Kontrolü Müdahale Programı, LGBTİ'li Hükümlülere Yönelik Müdahale Programı, Radikalleşme (Adli Suçlular), Terör Suçlarına Yönelik Müdahale Programı, Üçüncü Jenerasyon Terapiler, Genç Hükümlüler İçin Müdahale Programı (18-21 Yaş Grubu), Aile İçi Şiddet Müdahale Programı, Cinayet Suçu İşlemiş Hükümlülere Yönelik Bilgi Notu. (Adalet Bakanlığı, 2022).

Mahkûmlara yönelik programların denetimli serbestlik hizmetleri kapsamında verilmektedir. Denetimli serbestlik hizmetleri cezaları toplum içinde infaz edilmesine karar verilmiş çocuk/genç ve yetişkinlere yönelik olarak risk ve ihtiyaç değerlendirmeleri, eğitim ve iyileştirme çalışmaları, seminerler, birey ve grup çalışmaları, boş zaman yapılandırması gibi içermektedir. Denetimli Serbestlik Müdürlüğü bünyesinde yükümlülere yönelik çalışmalar ‘Bireysel Görüşme Uygulamaları’ ve ‘Grup Çalışmaları’ olarak iki alanda dağılmaktadır. Bireysel görüşme uygulamaları; değerlendirme, uzun süreli müdahale görüşmeleri ve öfke kontrol programını içermektedir. Yetişkin yükümlülere yönelik bazı çalışması programları ise şunlardır; Sigara, Alkol ve Madde Bağımlılığı Farkındalık Programı (SAMBİ), Hayat İçin Değişim Programı (HAYDE), Öfke Kontrolü Müdahale Programı, Bağımlılıkla Mücadelede Aile Eğitimi Programı, Değerler Eğitimi, Değişim Saati, Manevi Rehberlik Programı. (Adalet Bakanlığı, 2022).

Söz konusu çalışmalar incelendiğinde; Türkiye’de erkek şiddetine yönelik çalışmaların 2 temel varsayıma endeksli olduğu görülmektedir. Öncelikle erkekten şiddetinin kadın ya da çocuğa karşı yöneldiği kabulü söz konusudur. Bu nedenle şiddete dair çalışmalar şiddetten zarar görenleri koruma ve erkeklere bu çerçevede bilinç geliştirme, rehabilitasyon hizmetleri geliştirme amacı ön plana çıkmaktadır. Diğer taraftan şiddet uygulayan erkeği psikopatoloji ekseninde ele almakta ve sorun olduğu düşünülen özelliklerin ortadan kaldırılmasına odaklanmaktadır. Bu tablo son yıllarda şiddete yönelik hizmet ve tedavilerin aile içi şiddet ve kişilerarası şiddet vakalarında erkeklerin başlıca aktörler olarak ve kadınların kurban olarak kabul edildiği söylemler ekseninde

dönüşmesi ve kişiler arası şiddetin dar bir kavramsallaştırmaya dâhil edilmesi açısından neoliberal dönemin etkileri ile ilişkilendirilmiştir (Besthorn, 2014; Hammel, 2007).

Ancak neoliberal dönemin modern mekanizmaları sosyal çalışma içerisinde giderek daha fazla eleştiriye konu olmaktadır (Besthorn, 2014; Garrett, 2016; Howe, 1994; Hudson, 2002; Hyslop 2008; Jacops ve arkadaşları, 2021; Kim, 2018; Powell ve Khan, 2012). Sosyal hizmetin sosyal devletin bir yansıması olarak; yapılar dâhilinde, görev odaklı çalışmalar ekseninde, amaçlı-kısa ve yapılandırılmış müdahalelerinin, sorunun çok boyutlu etkilerini ve kendindenliği göz ardı ederek işlevselleştirmeye odaklanmasının temel değerleri ile çelişkili olduğu ortaya koyulmuştur (Howe, 1994; Webb, 2019, s. 153-155). Bu ekseninde sosyal hizmet modern mekanizmalar dâhilinde sorun olduğu düşünülen davranışa odaklanarak, onu ortadan kaldırmaya, kontrol etmeye ve tedavi etmeye odaklanmıştır (Dominelli, 2021, s. 110; Howe, 1994). Ancak erkek ve kadınların ilişki zorluklarını çözmek ve kişiler arası şiddeti anlamlandırmak kapsayıcı ve bütüncül bir analizi gerektirmektedir. Bu çerçevede sosyal çalışmanın, eleştirel sosyal bilim teorilerine dayanan postmodern paradigma kapsamında sosyal adalete ve insan sorunlarının doğasına ilişkin dengeli bir anlayış geliştirmesi kritik önem taşımaktadır (Besthorn, 2014).

Sosyal adalet ve insan hakları savunuculuğu ulusal ve uluslararası sosyal hizmetin temel taşları olarak kabul edilmektedir (IFSW, 2004). Bu çerçevede adalet mekanizmaları kapsamında sosyal hizmet uzmanının öncelikle bilinçli ve bilinçsiz olarak meşrulaştırılan söylemleri ve siyasi ideolojileri yapısöküme uğratmak için çaba sarf etmesi beklenmektedir (Besthorn, 2014; Reisch, 2002) İkinci olarak marjinalleştirilmiş seslerin gündelik hikâyeye dâhil edildiği (Kondrat, 1995; Salomon, 2002) ve ırk, etnik köken sınıf, cinsiyet ilişkilerinin içerildiği çok boyutlu stratejileri (Besthorn, 2003) uygulaması beklenmektedir.

Postmodern dünyada sosyal hizmetin uluslararası görünümü giderek daha fazla merkezisizlik, yapısöküm, eleştirelilik düsturlarını benimsemekte (Howe, 1994) belirlenmiş standartlara uygun müdahale ve yasa yapmak yerine müdahale ve yasayı anlamak ve sorgulamaya açmaya odaklanmaktadır. Bu doğrultuda adalet mekanizması

kapsamındaki hizmetlerin; soruna ilişkin hâkim söylemlerin farkındalığına dayalı, kategorileştirme odağının dışına çıkarak, göreceli ve güç odaklı biçimde dönüşmeye başladığı söylenebilir (Bersthorn, 2014) Sosyal meselelere ilişkin paradigma değişikliklerindeki etki uluslararası düzeyde erkek şiddeti çalışmalarında göze çarpmakta; çalışmaların izleme ve değerlendirme merkezli, çoklu nedensellikleri önemseyen ve farklılıkların görünür hale geldiği kültüre duyarlı uygulamaları içermektedir (Fırat, 2022).

Bu çerçeve aynı zamanda toplumsal cinsiyet çalışmalarının da güncel bakış açısını da yansıtmakta ve sosyal çalışmanın; kategorileri ortadan kaldırmak, hiyerarşiyi çok düzeyli iktidar stratejileri çerçevesinde anlamlandırmak, farklılıkları önemsemek, deneyimler merkeze almak gibi hedeflere yönelmesine katkı sağlamaktadır (Sands ve Nuccio, 1992).

3. BÖLÜM

YÖNTEM

3.1. ARAŞTIRMANIN MODELİ

Toplumsal cinsiyetin anlaşılması açısından erkeklerin deneyimlerinin incelenmesi önemlidir çünkü egemen cinsiyet olarak erkek faaliyetleri ve tutumları tarihsel süreçte yeterince incelenmemiş, çeşitlenen erkekliklerin egemen konumlarına bağlı olarak mağduriyetleri ve acı deneyimleriyle ele alınması gerekliliği yok sayılmıştır (Letherby, 2003, s. 137-139). Bu araştırma geçmişte tekrar eden biçimde şiddet suçu işlemiş ve bu sebeple çeşitli kamusal yaptırımlara maruz kalmış olan yetişkin erkek bireylerin; suçu, şiddeti, erkekliği nasıl algıladığını incelemek, bu düşüncelerin bireysel ve toplumsal düzeyde iktidar, güç ve şiddete eklemlenmesi sürecine dair derinlemesine bilgi edinmeyi amaçlamaktadır. Bir davranış modelinin altında yatan düşüncelerin analiz edilmesi amacıyla, olanı anlamaya ve yorumlamaya odaklandığı için araştırma modeli ‘nitel araştırma deseni’ ile tasarlanmıştır. Nitel araştırma durumun amacını anlamak ve ne/nasıl sorularıyla gerçekliğin olduğu gibi tanımlanmasını amaçlamaktadır (Kümbetoğlu, 2019, s. 34). Gerçek lineer değildir; sürekli değişir, etkiler ve etkilenir. Karmaşık ve çok sayıdadır. Düşünceler, sistemler ve söylemler yoluyla örgütlenir (Foucault, 2012, s. 81). Gerçeklik spesifik olaylar ve tutumlar içine gömülü haldedir. Nitel araştırma bir durumun tam nesnellik esasına dayalı olarak anlaşılmasının mümkün olmayacağını kabul eder. Bu nedenle bir durumun ya da olayın anlaşılabilmesi için, kişinin kısmi öznelliği ve içinde bulunduğu sınırlı çerçevesinde, mümkün olduğunca fazla detayla incelenmesi gerekir. Kısmi öznellik içerisinde kaynağa yaklaşmaya çalışmak, olanı anlamaya yönelik olarak uzaktan bir nesnellikten daha fazla fikir vericidir (Yıldırım ve Şimşek, 2008, s. 44). Gerçekliğin tam olarak anlaşılabilir ve sosyal yapıya gömülü halde olduğu kabulüne dayanarak, araştırma kapsamında nitel analizin tümevarımcı düsturundan faydalanılmıştır.

Nitel yaklaşım gerçekliğin toplum tarafından inşa edilen zaman ve kültüre bağımlı olduğunu, bireylerin anlama ve yorumlama biçiminin karmaşık olaylar ve olguları

değerlendirmede temel unsur olduğunu varsayar (Yıldırım ve Şimşek, 2008, s. 57). Bu sebeple ilgili konularda ortak birtakım deneyimleri paylaşan küçük bir grubun kültürünü ve kolektif deneyimlerini tespit etmek, suçun ve toplumsal cinsiyetin anlaşılmasında bilgi verici olacağı düşünülmektedir. Bu doğrultuda araştırma büyük oranda postmodern paradigmaya dayandırılmıştır. Postmodern paradigma bilginin günümüz koşullarına uygun biçimde sınıf, ırk, etnisite, sosyal statü gibi bağlantılarının dikkate alındığı, hiyerarşik yapıların, güç ve kontrolün etkilerinin ön plana çıkarıldığı, durumlarının öneminin toplumsal koşullara eklemlendiği, tutarsızlık ve çelişkilerin hesaba katıldığı çalışmalarda işlevseldir (Creswell, 2013, s. 27).

Araştırma kapsamında öznel deneyim merkeze alınarak kişilerin toplumsal yaşamda bir erkek olarak ya da bir suçlu olarak neler deneyimlediği anlaşılmaya çalışılmıştır. Suça konu olan eylemin; erkeklik algıları, çeşitli erkeklik biçimleri, aile ve arkadaş ilişkileri, sınıf ve statü farklılıkları ve kurumsal yapılardan etkilenme durumu derinlemesine incelenmiştir. Öncelikle katılımcıların sosyo-demografik bilgilerinin (yaş, eğitim, meslek, medeni durum, çocuk sayısı vb.) tespit edilmesi, gündelik yaşam biçiminin ve toplumsal arenada temsil etikleri konumun belirlenmesi ve bu doğrultuda toplumsal cinsiyet ve suç algısına yönelik ipuçlarının değerlendirilmesi amaçlanmıştır. Diğer taraftan aile ilişkileri, evlilik ve çocukluk deneyimlerine odaklanılarak toplumsal cinsiyetin; bireylerin sosyalleşme sürecinde edindiği bilgilerle ilişkisi, suç alt kültürünün sürdürülmesinde ailenin rolü, toplumsal cinsiyet rollerini algılayış biçimlerinin aile ve evlilik ilişkilerindeki duygusal/düşünsel yansımaları anlaşılmaya çalışılmıştır. Bu doğrultuda edinilen pratikten beslenen bilgiler, erkeklik çalışmaları kapsamındaki kuramsal bilgi aracılığıyla anlaşılmaya çalışılmıştır.

Araştırma kapsamında bireylerin gündelik hayat deneyimlerine -okul deneyimleri, çalışma hayatı ve arkadaşlık ilişkileri- odaklanılarak toplumsal cinsiyetin ve hegemonik erkekliğin en önemli bileşenlerinden olan ortaklık ilişkisine odaklanılmıştır. Ortaklık ilişkileri toplumsal yaşamdaki kişiler arası etkileşim türünü ve etkileşiminin niteliğini belirleyen unsurlardan biridir (Canetti, 2006, s. 30-31; Connell, 2019a, s. 194; Mead, 2021, s. 306). Çete hareketleri, polise karşı örgütlenmeler, akran grubu etkileşimi, ortaklık ilişkisine dayalı işlenen suç gibi konular; tekrerrür suçluluk açısından yeri

incelenmesi gereken müşterek ilişkilerin odağıdır. Bunun yanı sıra bireylerin çeşitli ceza infaz kurumlarında geçirdiği süre ve bu kurumlardaki geçmiş deneyimleri incelenmiştir. Çünkü toplumsal cinsiyete yönelik algılar, her zaman cinsiyet ekseninde kutuplaşmayan karmaşık ilişkiler ağıdır. Erkeklerin kendi arasındaki dinamikler de belirleyici unsurların başında gelmektedir (Cheng, 1999; Coles; 2008; Connell, 2002). Ceza İnfaz kurumları ile ilgili deneyimlerin incelenmesindeki amaç, bu yapıların özellikle erkek yoğunluklu ve çatışma yoğunluklu alanlar olarak farklı erkeklik biçimleri arası ilişkilere dair daha zengin veriler elde edilmiştir. Ayrıca bu kurumlarla ilgili deneyimler, devlet otoritesinin güçlü biçimde hissedildiği kurumlar olması sebebiyle otorite ile ilgili düşünceler hakkında da bilgi vericidir. Bireylerin bu bağlamlardaki deneyimlerinden yola çıkılarak otoriteyle ve diğer erkeklik biçimleriyle nasıl bir ilişkisi olduğuna ve bu doğrultuda toplumsal cinsiyet algılarına ulaşılması amaçlanmıştır.

Tekrar eden suç deneyiminin belli kavramlar odağında olaylar, insanlar ve durumlarla ilişkisinin değerlendirilmesi nedeniyle araştırmada ‘fenomenolojik yaklaşım’ tercih edilmiştir. Fenomenolojik yaklaşım belirli bir fenomeni araştırırken kendi önyargılı kavramlarını azaltmak için kullanılmaktadır. Kişinin içinde bulunduğu grupları küçülterek, parantez içine alarak veya dizginleyerek, fenomenin daha önceden keşfedilmemiş olanaklarına kendini açar (Shudak, 2018). Fenomenolojik yaklaşım farkında olunan ancak hakkında derinlemesine bir anlayışa sahip olmadığımız olgulara odaklanmaktadır. Olgular; deneyimler, düşünceler, algılar ve yönelimler olabilir (Yıldırım ve Şimşek, 2008, s. 71). Fenomenolojik araştırma kapsamlı betimlemeler elde etmek için deneyimlere özel bir önem atfeder. Deneyimlerin özü duruma tutarlı bir analiz sağlamaktadır. Dolayısıyla fenomenolojide öncelikli amaç deneyimi yaşamış kişiler için deneyimin ne anlama geldiğini anlamaya çalışmak ve fenomene gömülü tutarlılıkları bir araya getirmektir (Moustakas, 1994).

Bir kişinin yaşam dünyası, o kişinin içinde yaşadığı ve deneyimlediği dünyevi bağlam, içinde anlamın oluşturulduğu veya verildiği bağlamdır. Fenomenolojik araştırma, kapsamlı betimlemeler elde etmek için deneyimlere döner, birden fazla kişinin bir kavram veya durumla ilişkili deneyimlerinin ortak anlamını tanımlamak üzere o durumu deneyimleyen tüm katılımcıların ortak özelliklerinin tanımlanmasına odaklanır

(Creswell, 2013, s. 77). Psathas (1989) bir felsefe ve metot olarak fenomenolojinin “aktörlerin öznel bilinçlerinde oluşmaları” anlamaya çalışmak ve bunu “bireyin deneyimiyle başlayıp bunu düşünümsel olarak” geliştirmek olduğunu ifade etmiştir (Hitzler ve Eberle, 2004’den aktaran Topçu, 2016, s. 15). Araştırma kapsamında suç ve erkeklik olarak iki farklı fenomenden yola çıkılmış, katılımcıların bu olgularla ilişkili olarak deneyimleri, düşünce ve duyguları anlaşılmaya çalışılmıştır. Fenomenlerin deneyimsel ve düşünsel kesişimselliklerinin izlekleri takip edilmiştir. Fenomenolojik yaklaşımın ‘bilincin yönelmişliği’ ilkesi doğrultusunda araştırma özne-nesne ilişkilerinin tutarsızlık ve çelişkilerini, karmaşıklığını ve esnekliğini içermiş ve postmodernizmin sabit bir modele indirgenemeyen yapısıyla uyum içinde kullanılmıştır. Husserl’e göre gerçeklik özne ve nesne olarak parçalara bölünmez, bunun yerine her ikisinin de etkileşimine dayalı olarak bilinci kartezyen bir etkiye açar (Cresswell, 2013, s. 78). Özne ve nesne ikiliğini reddetme suç ve erkekliğin çoklu kavrayışlarına olanak sağlaması açısından deneyimin merkeze alınmasıyla sonuçlanmıştır.

3.2. ARAŞTIRMANIN ÖZNELERİ

Çalışma evrenini Türkiye’deki geçmişte tekrar eden biçimde şiddet kökenli suç (darp, basit yaralama, cinayet, cinsel saldırı vb.) işlemiş olan ve bunun sonucunda çeşitli kamusal yaptırımlara maruz kalmış yetişkin erkeklerden oluşturmaktadır. Başlangıçta Ankara ve Ankara Batı Denetimli Serbestlik Müdürlükleri’nde, ölçüt örneklem şeklinde yapılması planlanan çalışma; pandemi sürecinin etkisiyle bakanlıkların görüşmelere izin vermemesi, kurumların hükümlüler vasıtasıyla kurumsal bilgi sızmasına yönelik endişesi ve kurumsal yapı aracılığıyla erişilmiş bireylerin görüşmeleri bir zorunluluk olarak değerlendirme riski göz önüne alınarak değiştirilmiş ve çalışma kartopu/ zincir örneklemeye dönüştürülmüştür.

Kartopu örneklem, ilgi duyulan konularda en fazla kimlerin fikir vereceği ön bilgisini gerektirmektedir (Patton, 1987, s. 56). Bu yönüyle amaçlı bir örneklem türüdür. Katılımcılar belirli özelliklerine göre ilgi duyulan konulara ne ölçüde bilgi verebileceğine bağlı olarak bir elemenden geçer (Krysik ve Finn, 2015, s. 200). İlk katılımcıların seçimi ile başlayan süreç araştırma evrenini oluşturacak kitleye doğru

adım adım genişler (Yıldırım ve Şimşek, 2008, s. 122). Çalışma; Erzincan ve Tokat illerinden bulunan üç katılımcı ile başlamış, onlar aracılığıyla Adana, Giresun, Ordu, Tunceli, Konya, İstanbul, Hatay, Amasya, Muğla gibi farklı şehirlerdeki katılımcılarla bağlantı kurularak devam etmiştir. Önerilen ve katılmayı kabul eden kişilerin önceden belirlenmiş kriterlere uygun olması önemsenmiştir. Bu doğrultuda çalışma “doyum noktasına ulaşana dek” (Neuman, 2008, s. 326) görüşmeler sürdürülmüştür.

Katılımcıların belirli düşünce ve davranışlarının, kimlik kodlarına yerleşmişliği açısından daha fikir verici olduğu düşünülerek ‘tekrarlılık’ hususu önemsenmiştir. Tekrarlılığın daha sık olduğu yaşantıların incelenmesi katılımcılar arasında bir tercih konusu olmuştur. Tekrarlılık söz konusu eylemlerin hem toplum tarafından hem de kişi tarafından benimsenmesine yönelik etkin bir unsurdur. Bir eylemin tekrar etmesi doğallaşmasıyla gündelik ritüeller oluşturmaya sebep olarak verili bir durum ortaya koyar (Ritzer ve Stepnisky, 2018, s. 383). Tekrarlılığın eylem ve inancı birbirine eklemleme, rekabet ve iktidar ilişkilerine gerçeklik verme, fail ve yapı etkileşiminin odağını oluşturma gibi etkileri (Bourdieu, 2018b, s. 204; Butler, 2015, s. 121; Connell, 2019b, s. 134; Foucault, 2016, s. 69) çalışmanın örneklem seçiminde tekerrürün belirleyici bir unsur olarak tayin edilmesinde etkili olmuştur.

Katılımcıların yetişkin erkeklerden seçilmesinin amacı benzer bir öngörüye dayanmaktadır. Erkekliğin toplumsal yaşam içinde ne ölçüde tekrara maruz kalarak kurgulandığının anlaşılmasına çalışılması açısından çok genç ya da ileri yaştaki erkekler tercih edilmemiştir. Orta yaş hem yeterli ölçüde erkekliğin toplumsal içeriğine maruz kalmak hem de toplumsal yaşamın daha fazla içinde olmak açısından önemsenmiştir.

Çalışmada tekrar eden suç, şiddet kökenli suçlarla sınırlandırılmıştır. Bunun öncelikli nedeni güç ve otoriteye yönelik algıların erkeklikle olan ilişkisidir. Literatürde şiddet; hem güç ve otoritenin kaybına bir telafi olarak (Arendt, 1997, s. 61; Chul Han, 2020b, s. 85; Foucault, 2019a, s. 73) hem de güç ve otoritenin devamı olarak (Bourdieu, 2018a, s. 70) çeşitli açılardan iktidar ilişkilerine dâhil edilmiştir.

Araştırmada şiddetin kime yöneldiği ile ilgili bir sınırlama yapılmamıştır. Bunun nedeni; çeşitli ön kabullerle erkeklerin çoğunlukla bir gruba uyguladığı şiddeti konu alan çalışmaların mevcut erkeklik ilişkileri açısından sınırlı bilgi verdiğinin düşünülmesidir (Coles, 2008; Connell, 2019a, s. 194; Jefferson, 1996; Jewkes ve Morrell, 2018; Messerschmidt, 2019, s. 87). Erkekleri güçlü olarak nitelendirerek zayıf gruplara şiddet uyguladığını düşünmek, topluma dikotomik ayrımların yansımından bakmak ve söz konusu grubun davranışlarını indirgemek anlamına gelir. Toplumsal cinsiyet düzeninin erkekler aleyhine işlediği durumlar cinsiyete dayalı şiddeti anlamak açısından önemsenmiştir (Letherby, 2003, s. 137).

3.3. BİLGİ EDİNME SÜRECİ VE GÖRÜŞMELER

Görüşme önceden belirlenen bir amaç doğrultusunda karşılıklı etkileşimi ve iletişimi içeren soru yanıt tarzına dayalı etkinliktir. Araştırma kapsamında görüşme formu aracılığıyla desteklenen derinlemesine görüşme tercih edilmiştir. Derinlemesine görüşmeler suç ve erkeklik fenomenlerinin odağında, kişisel hayat hikâyelerine, düşünce ve deneyimlere yönelik olarak yapılmıştır. Görüşmeler pandemi sürecinin etkisi de göz önünde bulundurularak online görüntülü sohbete olanak sağlayan uygulamalar (Zoom, Skype, Whatsapp vb.) ya da tercihe bağlı olarak telefon görüşmesi üzerinden gerçekleştirilmiştir. Bu hususta suç geçmişinin anlatılması nedeniyle görüntülü görüşmenin katılımcılar üzerinde olumsuz etkileri olduğu ve kişilerin bir kısmının teknoloji bilgisinin yetersiz olduğu fark edilerek görüşme araçlarında çeşitliliğe gidilmiştir. Görüşmelerin 2 tanesi Zoom uygulaması üzerinden online görüntülü, 3 tanesi Whatsapp uygulaması üzerinden sesli ve 9 tanesi telefon üzerinden sesli olarak gerçekleştirilmiştir.

Görüşme araçlarındaki çeşitlilik görüşmelerin niteliği açısından belirgin bir farklılık yaratmamakla birlikte, birtakım olumlu ve olumsuz yönleri olduğu tespit edilmiştir. Öncelikle görüntülü görüşmeler katılımcıların ifşa ya da yeniden yaptırım kaygıları ya da araştırmacıyla doğrudan temas nedeniyle direnç unsurlarının daha sık karşılaşıldığı görüşmeler olurken, sesli görüşmelerde katılımcıların daha rahat olduğu görülmüştür. Sesli görüşmeler araştırmacı ve katılımcı arasındaki hiyerarşik farklılıkları en aza

indirdiğinden görüşmelerde paylaşımı teşvik edici bir unsur olarak avantaj sağlamıştır. Ancak görüntülü görüşmeler duyguları yorumlama açısından bedensel verilerin de analizine olanak sağlaması sebebiyle daha avantajlı olmuştur.

Görüşmelerin tümünde gönüllü katılım formu görüşme tarihinden önceki bir tarihte katılımcılara mail yoluyla gönderilmiş, katılımcı tarafından imzalanıp taranması suretiyle, mail üzerinden yeniden teslim alınmıştır. Görüşmeler -katılımcıya görüşme öncesinde ve gönüllü katılım formunda belirtildiği üzere- kayıt ile belgelenmiştir. Bu işlem için kayıt, görüşme platformuna bağlı olarak sesli ya da görüntülü kaydı ifade etmektedir.

Nitel araştırmaların esneklik vurgusundan yola çıkılarak görüşme sırasında görüşmecilere gerektiğinde ek sorular sormaya olanak sağlayan ‘yarı-yapılandırılmış görüşme formu’ kullanılması tercih edilmiştir. Nitel araştırmada soru hazırlama süreci geliştirme ve yeniden ifade etme gibi baştan keskin biçimde belirlenemeyen esnek bir yapıdadır (Bailey, 1982’den aktaran Yıldırım ve Şimşek, 2008, s. 133). Bu nedenle kuramsal çerçeveye dayalı bazı sorular daha belirgin olmasına rağmen, kuramsal çerçevenin dışında kalan deneyimsel süreçlere odaklanan bazı sorular yeniden yapılandırmaya açık biçimde ifade edilmiştir. Bu nedenle yarı-yapılandırılmış görüşme formunda açık ve kapalı uçlu sorular bir arada yer almaktadır.

Fenomenolojik yaklaşım belirlenen olguların en iyi şekilde analizi açısından fenomenin özünü ortaya koyan anahtar kavramları gerektirmektedir bu sebeple fenomenlerin nasıl deneyimlendiğinin anlaşılması açısından literatürde yer alan anahtar ifadelerin görüşmeler içine ilgili konular kapsamına yerleştirilmesi önemlidir (Moustakas, 1994). Görüşmelerden önce suç ve erkeklik fenomenlerinin nasıl deneyimlendiğini anlamak üzere ilgili literatürden faydalanarak anahtar temalar listelenmiş, ve bu temalarla ilişkili kavramlar görüşme süreci içerisine ilgili konular içerisine yerleştirilmiştir. Bu anahtar ifadeler soruların en etkili şekilde genişletilmesini sağlamıştır. Namus, vatan, anne, askerlik, eşcinsellik gibi kavramlar bu çerçevede görüşmeye dâhil edilmiştir.

Görüşme formunu belirleyen tematik alanlar; aile ilişkileri, ceza-infaz kurumlarındaki deneyimler, arkadaşlık ilişkileri, erkekliğin anlamı ve gündelik yaşamın diğer alanları olmuştur. Bu çerçevede oluşturulmuş sorular katılımcıların erkeklikle ilişkilendirdiği namus, şeref, rekabet, güç, iktidar, koruyuculuk, sağlayıcılık gibi kavramlara yoğunlaşarak derinleştirilmiştir.

Soruların her biri amaçlara uygun olarak tasarlanmış ve farklı verileri elde etmek üzere hazırlanmıştır. Sorular kendi içinde 4 bölüme ayrılmaktadır. İlk bölüm katılımcıların yaş, eğitim, meslek, yaşadığı bölge vb. sosyo-demografik bilgileri içermektedir. 2. Bölüm katılımcıların sosyal yaşantısını, aile yaşantısını, aile içi iletişim biçimlerini ve diğer deneyimlerini, iş ve eğitim yaşantısını, arkadaşlık ilişkilerini, evlilik ve çocukluk deneyimlerini, ruhsal durumunu içeren çatı alandır. Bu bölümde kişinin yaşantısı genel anlamıyla ele alınmaya çalışılmıştır. Kişinin sosyal yaşantısındaki unsurların ayrı ayrı ele alınması katılımcıların gündelik yaşam biçiminin ve toplumsal arenada temsil ettiği konumun belirlenmesi, bu doğrultuda katılımcının toplumsal cinsiyet ve suç algısına yönelik ipuçlarının değerlendirilmesi açısından önemli veriler sağlamıştır. 3. Bölüm katılımcıların yaşadıkları suç deneyimleri, suç türleri ve tekrarlılık düzeyleri, suç sonrasındaki, kamusal yaptırımları, ceza infaz kurumları içerisindeki ortamı, yakın ve uzak sosyal çevrenin suça bakış açısını, kişinin suç ile ilgili olarak maruz kaldığı ekonomik ve duygusal kayıpları içermektedir. Bu bölüm kişinin şiddet ve suça bakış açısının, suç ekseninde toplumsal yaşantısındaki deneyimlerinin, suç öncesi ve sonrasında kurumsal ve sosyal etkiler doğrultusunda kimliğin ne düzeyde şekillendiğinin, suç işleme ve suç tekrarlılığına dair motivasyonun anlaşılması amacıyla hazırlanmıştır. Son bölüm katılımcıların erkekliğe, ideal erkekliğe, erkekliğin aile ve toplumsal yaşamdaki yerine, avantaj ve dezavantajlarına ayrılmıştır. Bu bölümde erkekliğin öne çıkan rekabet unsurlarına, güvensizlik ve yetersizlik alanlarına, güç ve otorite konularının alansal dağılımına, kırılganlıklarına ve hassasiyetlerine, kadınlar ve diğer erkeklerle ilişkilerine yönelik bilgi edinmek amacıyla hazırlanmıştır.

Görüşmeler esnasında kişilerin erkek olması ve suç işlemiş olması çeşitli zorlukları beraberinde getirmiştir. Araştırma görüşmelerinde en temel sorun alanı, kurumsal bir destek olmaksızın tekerrür şiddet suçu deneyimi olan bireylere ulaşmaya çalışmaktır.

Bu hususta karşılaştığım zorlukların ilki, çalışmak istediğim grubun suçlu olarak toplumsal dışlanmaya maruz kalmış olmaları ve bu alandaki deneyimlerini paylaşmaya istekli olmamaları ile ilişkili olmuştur. Katılımcılar görüşmeler esnasında görüntü, isim ya da araştırma kapsamında kendilerini ifşa edecek herhangi bir bilginin kullanılmayacağı hususunda fazlasıyla hassasiyet göstermiştir. Erişim sağlanan ve görüşmeyi kabul eden kişilerin bir kısmı -özellikle denetim süreci devam eden katılımcılar- yeniden yaptırıma maruz kalacağını düşünerek kayıt açısından kaygılanmıştır. Bu kişiler özellikle ağır suçları anlatırken detayları vermek konusunda tedirgin olmuştur. Katılımcıları görüşmeye teşvik etmek açısından görüşme içerisinde araştırmanın gizlilik bilgisine birkaç kere yer vermek durumunda kalınmıştır. Görüşmelerin bu gibi direnç unsurlarıyla kesilmesi konunun devamlılığı açısından onay verilmeyen kimi konular hakkında onay ifadeleri kullanılmasına sebep olmuştur. Bu ifadeler fikirlerimi belli etmeyecek ölçüde pekiştireç kullanımlarıyla sınırlı kalmıştır.

Bilgi toplama sürecinde karşılaşılan ikinci zorluk, araştırmada tekerrür kavramını odağa alınmış olmasıyla ilişkilidir. Tekrar eden suç kişilerin yaşamlarında çoğunlukla bir rutin halini almış ve yaptırımlar süreklilik kazanmıştır. Bu sebeple görüşmeyi kabul eden kişilerin bir kısmı yeniden suç işleyerek cezaevine girmiştir. Yapılması planlanan görüşmelerin bir kısmı ertelenmiş ya da gerçekleştirilememiştir.

Görüşmeler esnasındaki kişisel deneyimlerimden bazıları şöyledir;

Özellikle ağır şiddet içeren vakalarda, duygusal kontrolü sağlamakta zorluk çektim. Bu durumlarda farkında olmadan görüşmeyi riske atacak bir ifade kullanmaktan kaçınmak üzere yalnızca görüşmenin devamlılığını sağlamaya yönelik ‘hım, evet, sonra?’ gibi ifadelere başvurdum. Bazı görüşmelerde katılımcılar sıklıkla kişisel sorular yönelttiler. Bu durumlarda görüşmenin gidişatını etkilememek üzere kimliğimi açığa çıkarmayacak kısmi bilgiler vererek, konunun odağına yeniden dönmeye yönelik olarak iletişim manevralarını kullandım.

Cinayet suçları kapsamında katılımcıların bir kısmı duygusal olarak yoğun bazı tepkiler (ağlamak gibi) verdiler. Bu durumlarda kişinin ihtiyaç duyduğu ifadeleri kullanarak

süreçten etkilenmesinin önüne geçtim. Ancak bu gibi tepkiler sonrasında söz konusu konu kesintiye uğradı ve katılımcı daha fazla bilgi vermek istemedi.

Diğer taraftan örneklemin erkek olması kadın araştırmacı olmam açısından birtakım zorluklara yol açtı. Öncelikle bazı katılımcıların eşlerinin görüşmeler üzerinde baskısı söz konusuydu. Bizzat arayıp araştırma hakkında bilgi almak isteyen eşler oldu. Bu gibi durumlarda gerekli bilgileri eşlerle de paylaştıktan sonra görüşmeyi erteleyerek daha uygun mekânsal koşulların oluşturulmasını bekledim. Diğer taraftan kadın araştırmacı olmam sebebiyle katılımcıların cinselliğe yönelik algılarını anlamaya çalıştığım içerikler belirli ölçüde sekteye uğradı. Bu durumlarda katılımcılara bunun bilimsel bir çalışma olduğunu ve rahat olabileceklerini yeniden hatırlatmak durumunda kaldım. Katılımcılar cinselliğe dair ifadeler kullanmaktan büyük ölçüde çekindi, ‘söylemem doğru olur mu bilmem, af edersiniz, siz de bir kadınsınız ama’ gibi ifadeler sıklıkla kullanıldı. Katılımcıların benzer ön kabuller neticesinde kadına yönelik şiddetle ilişkili sorularda da diğer sorulara oranla daha kontrollü ve çekingen davrandığını gözlemledim. Görüşmeler esnasında kimi zaman ‘Kesinlikle kadına yönelik şiddete karşıyım yanlış anlamayın’ gibi ifadeler kullanılmıştır. Bu durumlarda tarafsızlığımı koruduğumu ancak mevcut algılar sebebiyle hassasiyetlerin önüne yeterince geçemediğimi düşünüyorum. Diğer taraftan erkeklikle ilgili soruların daha önce üzerine düşünülmemiş tanımlamalar içermesi (sizce erkek olmak ne demek gibi) birtakım iletişimsel tıkanıklıklara yol açtığını düşünüyorum. Bu gibi durumlarda soruların anlaşılmasını kolaylaştırmak üzere, soruları birden fazla örnekle (kadınlıkları da içerecek şekilde tarafsızca dağılmış şekilde) somutlaştırma ihtiyacı duydum.

3.4. BİLGİLERİN DEĞERLENDİRİLMESİ SÜRECİ

Çalışmanın temel amacı belli kavramlar ve ilişkiler vasıtasıyla belirli durumlara yönelik anlamlar oluşturmaktır. Bu sebeple verilerin değerlendirilmesi için ‘içerik analizi’ kullanılmıştır. İçerik analizi diğer türlere göre daha derinlemesine analiz imkânı sunduğu için tercih edilmiştir. İçerik analizinde amaç, toplanan verilerin açıklanmasını sağlamak üzere ilişkisel ve kavramsal bağlantılar keşfetmektir (Yıldırım ve Şimşek,

2008, s. 242). Bu çerçevede suç ve erkeklik odağındaki deneyimsel bilgiye odaklanarak, verilerde saklı gerçekliğin keşfedilmesi amaçlanmıştır.

İçerik analizi elde edilen verilerin derinlemesine incelenmesi amacıyla bu verileri çeşitli kavram ve temalara göre kategorize etmeye dayanmaktadır. İçerik analizi yapılırken birbirine benzeyen verileri bir araya getirerek kodlanmakta, kodlardan kavramlar, kategoriler ve temalar oluşturulmaktadır. Bu sebeple aşamalı bir analiz gerektirmektedir (Yıldırım ve Şimşek, 2008, s. 243-247). Katılımcılardan elde edilen bilgiler defalarca incelenmiş, kelime cümle ve paragraf olarak anlamlı parçalara bölünmüştür. Kodlama yapılırken genel bir çerçeve içinde olmak koşuluyla spontane biçimde ilerleme sağlanmıştır. Verilerde hem önceden belirlenen kavramlar aranmış, hem de süreç içerisinde elde edilen verilerden farklı kavramsal ilişkilere ulaşılmıştır. Böylece önceden belirlenen kavramlar dışında da mevcut duruma yönelik kapsamlı bilgiler elde edilmesine olanak sağlamıştır. Tüm verilerin benzer olan ya da anlamlı bütün oluşturan kısımları bir araya getirilerek temalar belirlenmiştir. Elde edilen temalar üzerinden bulgular yorumlanmıştır. Bu süreçte ilgili nitel araştırma analiz programlarından biri olan MAXQDA 2022 nitel analiz programından faydalanılmıştır.

Nitel araştırmalarda esnekliğin sağladığı olanağa dayanarak bulguların bazı bölümleri diyalog (araştırmacı/katılımcı) biçiminde verilmiştir. Diyalog kullanılan bölümlerde duygu düşüncelerin ve etkileşim ikliminin daha net şekilde yansıtılacağı düşünülmüştür.

Nitel araştırmalarda belirli bir durum içinde elde edilen sonuçlar ve keşfedilen ilişkiler incelenen duruma içkindir. Doğrudan başka ortamlarda ortaya çıkacak olgularla genellenemez. Aynı şekilde keşfedilen ilişkilerin de göreliliğini ve zamana-mekâna göre değişebileceğini kabul eder (Yıldırım ve Şimşek, 2008, s. 53). Bu doğrultuda elde edilen sonuçlar genelleme amacı gütmeksizin bağlama ve koşullara uygun biçimde yorumlanmış ve aktarılmıştır.

3.4.1. Araştırma Öznelerine Dair Bilgiler

Tekerrür şiddet suçu deneyimi bulunan yetişkin erkeklerin sosyo-demografik bilgileri ve suç geçmişine ilişkin bilgileri incelendiğinde şu sonuçlara ulaşılmıştır;

Katılımcıların; Erzincan (2) Ordu, Hatay, Giresun, İstanbul, Tunceli, Konya, Tokat (3), Muğla, Adana ve Amasya illerinden katıldığı görülmektedir. Kişilerin dosya sayıları incelendiğinde en fazla 7 ve en az 2 dosya olduğu tespit edilmiştir. 14 katılımcıyla yapılan görüşmelerde toplamda 11 farklı suç türünden 49 ayrı suç hakkında görüşülmüştür. Suç türleri; basit yaralama, ağır yaralama, tehdit hakaret, cinayet, cinayet teşebbüs, alkollü araç kullanma, uyuşturucu ticareti, nitelikli dolandırıcılık, hırsızlık, zorla alıkoyma, haneye tecavüz olarak çeşitlenmektedir. En sık karşılaşılan suç türü basit yaralama olmakla birlikte ardından tehdit hakaret ve ağır yaralama gelmektedir. 2 katılımcı hariç son suç dosyası 1-3 yıl öncesine kadar devam etmiştir. Katılımcıların 7 tanesinin devam eden bir ya da birden fazla dosyası olduğu belirlenmiştir.

Katılımcıların 2 tanesi 20-25 yaş aralığında, 5 tanesi 25-30 yaş aralığında, 5 tanesi 30-40 yaş aralığında ve 2 tanesi 40 yaş üzerindedir. Katılımcıların 10 tanesinin ilk suç deneyimi 15-20 yaş aralığında gerçekleşmiştir. Katılımcıların 9 tanesi bekâr, 5 tanesi evlidir. Evli olan katılımcılar aynı zamanda babadır. Katılımcıların 1 tanesi öğrenci, 2 tanesi üniversite mezunu olmakla birlikte 11 katılımcı eğitim yaşamını ilkokul, ortaokul ya da lise aşamasında terk etmiştir. Katılımcıların 5 tanesinin hâlihazırda çalıştığı bir işi yoktur. Mesleği olan katılımcılar garsonluk, otomobil tamircisi, kaynakçı, mobilyacı, teknik eğitmen, fırın işletmeciliği ve serbest meslek icra etmektedir.

Katılımcılara dair detaylı bilgi Ek-3 olarak yer almaktadır.

3.5. ETİK HUSUSLAR

Görüşmeler doğrudan araştırmacı ve katılımcı arasında gerçekleştirilmiştir. Görüşme tarihinden önce gönüllü katılım formu mail üzerinden katılımcılara gönderilmiş

okuyarak imzalamaları sağlanmıştır. Ayrıca görüşme başlamadan önce sesli olarak okunarak onay alınmıştır. Katılımcılar, onaylarını geri çekme, soruları yanıtlamayı reddetme veya herhangi bir aşamada görüşmeyi sonlandırma hakları konusunda bilgilendirilmiştir. Görüşme esnasında mahremiyetin korunması ve diğer çevresel baskı unsurlarının en aza indirilmesi önemsenmiştir. Süreç boyunca araştırmacının tutum ve davranışlarının araştırma açısından yönlendirici olma riski göz önünde bulundurularak, araştırmanın tarafsız biçimde sürdürülmesine özen gösterilmiştir. Katılımcıların kimliklerini korumak için isimler değiştirilmiş ve diğer tanımlayıcı bilgiler ya biraz değiştirilmiş ya da tamamen çıkarılmıştır.

4. BÖLÜM

BULGULAR VE YORUM

Araştırmanın bulguları 3 temel başlıkla ele alınmıştır. Öncelikle tekerrür şiddet suçu işlemiş olan erkeklerin aile algılarında belirleyici olan ataerkil aile idealinin boyutları tartışılmıştır. Bu kapsamda ataerkil aile idealinin şiddet ile ilişkilendiği noktalara ilişkin bulgular, kök aile ile ilişkiler, çocukluk deneyimleri ve evlilik ilişkilerine dair alt temalar üzerinden sunulmuştur. Daha sonraki bölümde tekrar eden şiddet davranışında bulunan erkekler için erkekliğin ne anlama geldiği ve erkekliğe dair deneyimlerin ele alındığı kapsamlı bir analize yer verilmiştir. Burada erkekliğin anlamı; içi doldurulması gereken bir boşluk olması, süreç içinde inşa edilmesi ve dönüşmesi, gelecek vadetmek, koruyucu misyon, öteki odaklılık, güçlü olmak, cinsel özgürlük ve hayatta kalmak olmak üzere 8 alt başlıkta ele alınmıştır. Başlıklar erkekler arası ve erkek-kadın ilişkileri, sosyal yaşam deneyimleri, bedensel deneyimler, güç ve iktidar ilişkileri gibi temalar üzerinden ele alınmıştır. Son olarak ise, tekerrür şiddet suçu deneyimi erkeklerin ceza infaz süreci ve sosyal yaşamı içerecek şekilde suç eksenindeki deneyimlerine odaklanılmış ve erkeklik-suçluluk arasındaki ilişkisi çerçevesinde değerlendirilmiştir. Bu bölüm suç miladı, cezai yaptırım, etiketleme/damgalama, suçluluğun sosyal yaşama yansması ve suçun gerekçelendirilmesi olarak 5 alt başlıkta ele alınmıştır.

Çalışmanın bulguları erkeklik ve suçluluk arasındaki döngüsel nedenselliğin tespitine ışık tutma amacıyla, kimliğin farklı alanlarının çapraz okumasını içerecek şekilde tasarlanmıştır. Bu doğrultuda her bölüm tek bir deneyim alanını ele almakla birlikte, bu alanın kimliğin diğer deneyim alanlarıyla ilişkisini içerecek şekilde ilerlemektedir.

4.1. ATAERKİL AİLE İDEALİ ALTINDA AİLE KURUMUNUN GÖRÜNÜMÜ

Aile toplumsal bir evren olarak mevcut sınırlarını çizen, sürdüren ve aynı zamanda içeriği kutsallaştırmak yoluyla gerçekliği tayin etme gücüne sahip olan toplumsal bir

birimdir (Bourdieu, 1996). Aileler toplumsal düzenin başlıca unsuru ve değişimin temel aktörü olarak, toplumsal meselelerin önemli bir inceleme alanını oluşturmaktadır. Aile üyeleri arasındaki ilişkiler, ailenin işlevleri ve aileye yüklenen değerler aileyi toplumun bir yansıması olarak kabul etmemizi gerektirmektedir. Toplumsal olanı inşa eden ve dönüştüren bir birim olarak aileyi anlamak, toplumsal etkileşimleri anlamayı kolaylaştırmaktadır (Aydemir ve Tecim, 2012). Aileye yönelik söylemler, bir dizi bilişsel varsayımlara ve normatif çerçeveye tabidir. Aile üyesinin toplumun bir üyesi olarak düşünme, hissetme ve davranma biçimlerini değerlendirmemize olanak sağlamaktadır (Bourdieu, 1996). Diğer bir ifadeyle öznel deneyim alanlarından biri olarak aile; kişilerin eylemlerinin hem tetikleyicisi hem de deneyimin ürünü olan toplumu algılama biçimlerinin bir çıktısı olarak merkezi bir konumdadır. Evliliğin kişi için ne ifade ettiği ya da kişinin aile sistemi içinde kendisini nasıl konumlandığı kimliğin ne şekilde algılandığına yönelik ipuçları içermektedir. Evlilik birliği içindeki bireyler birbirlerine ve evliliklerine bağlanarak kendilerini bu ilişki ile tanımaya başlarlar (Foucault, 2016, s. 358-359). Bu nedenle evlilik ilişkisinin, algılanan kimlik açısından fikir verici bir alan olduğu düşünülmüştür.

Evliliğin kişi için ne ifade ettiği ya da kişinin aile sistemi içinde kendisini nasıl konumlandığı, kimliğin ne şekilde algılandığına yönelik ipuçları içermektedir. Evlilik birliği içinde özneler birbirlerine ve evliliklerine bağlanarak, bu ilişki ile tanınmaya başlarlar (Foucault, 2016, s. 358-359). Evlilik içindeki birey, kendisini çevreleyen ve gerçeklik/doğallık olarak dayatılan bir dizi pratiğe aşinalık geliştirir. Evlilik merkezli özneleşme süreci bir baskı ya da zorunluluk olarak değil, bir varoluş biçiminde ortaya çıkmaktadır. Kişi evliliğin normlarına ya da evlilik odaklı dikotomilere uymak zorunda kalmaz, ona uyarak bir benlik kazanır. Bu doğrultuda evliliğin bireyleri sansürleyici değil, onları içten fethederek kendi rasyonelliği altında toplayan bir niteliği olduğu söylenebilir. Yapılan görüşmelerde katılımcıların sıklıkla evlilik birliğine çok fazla değer yüklediği ve kimliklerini aile üzerinden tanımladıkları gözlemlenmiştir. Bu durum ailenin, algılanan kimlik açısından ne düzeyde etkin bir alan olduğunu göstermektedir. Katılımcıların sıklıkla ailenin bir üyesi olmayı kimliklerinin önemli bir parçası olarak değerlendirdiği bu doğrultuda “Evlilikteki düzenin korunması insanın hayatının bile üzerindedir.” (K10, 27y, Tokat) ya da “Benim için aile en önemlisi. Aile

varsa hayat vardır. Eşim, çocuklarım.” (K7, 25y, Tunceli) gibi ifadeleri kullandığı tespit edilmiştir.

Bu değerlendirme biçimi, katılımcıların yaşamlarında içselleştirilen evlilik merkezli birtakım normların ve evliliğe ilişkin olarak cinsiyet farklılıklarını temel alan ikilikler üzerinden geliştirdikleri anlamların etkili olmasına yol açmış görünmektedir. Evlilik birliği kadın ve erkek arasındaki farklılıklara dayalı olarak bölünmüş, rol ve sorumluluklar açısından karşılıklı olarak tamamlanmış bir ilişki olarak değerlendirilmektedir. Bu değerlendirmeler ise çoğu zaman akıl/doğa, iç/dış, hükmeden/madun gibi kategorileri örtük biçimde içermektedir. Örneğin erkeklik genel itibariyle ‘dış’, kadınlık ise ‘iç’ imgelemi etrafında aile ilişkilerinde yer edinmiştir. Bu çerçevede, kadını genellikle ev içi bakım rolleri ile tanımlayan, erkeği ise dış dünyaya katılmak suretiyle ekonomik olarak ailenin geçiminden sorumlu kılan düşünce sistemi ile (Moya ve Exposito, 2000) uyumludur.

Biyolojik farklılık odağında genişleyen söz konusu ayrım; kimi zaman erkeklerin aile sisteminden tamamen uzaklaşmasına sebep olabilirken, kadının sistemden çıkışını zorlaştırarak, kadınlığı aile içi tanımlamalara hapsetmektedir. Cinsiyete dayalı işbölümü ile aile bir yandan kimliklere göre bölünürken, diğer yandan eşitsizliği normalleştiren bir düşünme ve hissetme biçimini inşa etmektedir (Bourdieu, 2018b, s. 185- 187; Connell, 2019b, s. 158-159; Yağbasan ve Barut, 2018). Gündelik yaşamdaki eril ve dişil karşıtlıklara dayanan bu türden bir ayrım, Bourdieu (2018b)’a göre kadın ve erkeğin bedeni ve cinsellikleriyle sürdürdükleri bir varoluş onaylama biçimi olarak hayatın çeşitli alanlarına sızan heteroseksüel yapılanmanın temelinde yer almaktadır (s. 182-184). Böylece gündelik yaşamda ve aile içerisinde erkeğin hükmeden ve kadının madun olarak konumlandırılması ile sonuçlanmaktadır. Katılımcıların aile içerisinde aile içi işbölümüne ilişkin anlatıları da, bu türden katı ikilikler etrafında biçimlenen kimliklere işaret etmektedir:

“Ben mesela erkek olarak evimi istediğim şekilde ihmal edebiliyorum, ama kadın onu yapamaz. Yani mesela senin çantana yüz milyon koyalım, benimkine de koyalım. İkimizi çarşıya bırakalım. Ben eve on lirayla dönerim, sen atmış lirayla dönersin. Bu ne demeye geliyor demek ki erkek daha rahat, kadına karşı istediğini yapabilen, hesap sorulamayan bir kapasite var” (K1, 51y, Erzincan)

“...çoğunlukla yemek bulaşık eşimde. Akşam biraz yardım ediyorum bazen. Gönlünü almaya çalışıyorum. Onun için de zor olur çocukla birlikte eve bakmak. Ben de genelde para işlerine bakıyorum.” (K2, 33y, Ordu)

“Bu işler biraz da kadından yana gibi geliyor bana. Hani erkeğin kadının avantajı var mı demiştiniz ya o şekil. Evleniyorsun işe girmene gerek yok, iki yemek yap, akşam kocana güzel davran bu kadar” (K4, 33y, Erzincan)

“Onu beceremem hep eşim yapar. Ben işimle geri kalan zamanda da çocuğumla ilgilenirim. Para kazanırım bakarım evime bir de babalığımı yaparım... Bir erkek eşinden ne bekler? Sabah işe giderken uğurlamak, geldiği zaman güler yüzle karşılamak, evini temiz tutmak, yemeğini yapıp çocuğunu büyütmek yani çok beklentim yok aslında. Normal bir bayanın yapacağı işler bunlar.” (K7, 25y, Tunceli)

Bu noktada kadın için ailenin odağının kendi ailesi olması beklenmekte, kadının kök ailesine daha yakın olması hoş karşılanmamakta ve bu durum aile bütünlüğüne yönelik risklerle birlikte ele alınmaktadır. Kadına evlilik birliğini sürdürmek, ya da eşini elinde tutmak üzere mücadele etmek gibi bir misyon yüklemektedir. Bunun tersi koşullar, kadının ev içi rol ve sorumluluklarını yerine getirmemesinin bir sonucu ve aile bütünlüğüne yönelmiş bir tehdit olarak ele alınmaktadır. Bu konuda K14’ ün anlatımında, kadının kök aile ile ilişkilerinin güçlü olması ile erkeğin sarsılan kimliğine işaret ederken; K1, kadının eşini elde tutma konusundaki sorumluluğuna vurgu yapmaktadır:

“Yav bunlar hiç ayrı yaşamadıkları için birbirlerinden, evin de tek kızı olduğu için, en küçükleri, çok aşırı şımarık. Annesinin babasının sözünden dışarı çıkmıyor. Anne nere gitse bunu götürüyor yanında. Ya ben yedi senedir belkim inanmazsın bir tane çorba içmiş değilim elinden yani. Evde bir kere yemek yapmaz. Her gün annesigilde her gün her gün her gün. Haftanın beş günü annesigilde, iki günü gelir eve. Ona da akşam yemeklerinde yine gider oraya. Hep bu konulardan problem yaşadık. Şimdi eğer ki ailesi bunu yapmasaydı birbirimize bağlıydık. 4-5 tane çocuğumuz vardı. E tabi 18-19 yaşındaki kız etkileniyordu. Kızım evinde otur, kocan gelecek diyeceği yerde, kocan da gelsin burada yemek yesin diyordu. Arvat gelmezdi çocuklar gelmezdi, evde yine aynı şekil. Alkole başlardım. Ama bugüne kadar eşim evde olduğu hiçbir gün ağzıma alkol koymamışım.” (K14, 31y, Adana)

“Yani bir atasözü söyleyeceğim uygun olmayacak ama. Eşini bilmem ne yapan erkektir erkeği bilmem ne yapan bayandır. Evlenmişsin bir aile yapın var sen eşine gereken ilgi ve alakayı göstermezsen, onun da biraz imkânı varsa kalkıp alıp başını pislige bulaşacak elbet. Niye sen bir kadın olarak erkeğini elinde tutamıyor musun?” (K1, 51y, Erzincan)

Evlilik içerisinde kadın ve erkek arasındaki kabul edilen rollerin eşitsizliği, kadının hasta olması durumunda açıkta kalan ve ‘kadın görevi’ olarak değerlendirilen işlerin

erkek için bir yük ve fedakârlık olarak algılamasına sebep olmaktadır. Bu yükü ve fedakârlığı üstlenmenin temel gerekçesi sevgi olarak tanımlanırken, karşılığında onay ve minnet duyulması gereken bir durum olarak algılanmaktadır. Bu konuda K4, eşinin hastalığı sırasında üstlenmek durumunda kaldığı ev işlerine dair sorumlulukların kendisi üzerinde yarattığı duygusal yükü şu şekilde anlatmaktadır:

“Ben dedim ya size eşim kalp hastasıydı diye. İki bir 3-4 sene eşim bunları hep yaptı. Benim pek bir yardımım dokunmadı ama rahatsızlıktan sonra evin yükü de benim üstüme bindi. İşten geliyordum ev temizlenmemiş, yemek yok. Bunları yapıyordum. Bunlardan gıcınmuyordum da bazı kelimeler kullanıyordu eşim bana, onlar çok zoruma gidiyordu. Bazen o sözlerden dolayı yapmak istemiyordum. Ama içimden gelmiyordu vicdanım rahat etmiyordu. Yapıyordum yine. Mesela ben ona çok yardımcı olurdum. O yatardı telefonla uğraşrdı. İyi olduğu zamanlar da çok yapardım. Bir şey olduğunda derdim bak seni sevmesem bunları yapmam. İşten geliyorum, yemeği yapıyorum, temizliği yapıyorum, şunu yapıyorum, bunu yapıyorum. Ama diyordu ‘Her erkek yapıyor, sanki ne yaptın başımıza. Ne olacak yaptığın işten, yapmasaydın neydin’ falan deyince o şevkin gidiyor.” (K4, 33y, Erzincan)

Genellikle kök ailedeki kadın/anne ve erkek/baba rollerinin idealize edilmesi ile şekillenen bu ikili düşünce sistemi içerisinde, evlilikte kadının ‘içeride olan’ ve erkeğin ‘dışarıda olan’ imgesi ile ilişkisi üzerinden tanımlanması, kadınların çalışma hayatına katılımı hususunda da katılımcıları rahatsız eden rol çatışması ortaya çıkarmış görünmektedir. Eril ve dişil karşıtlıkların nesnelleşen pratikler halinde yaşama sızması (Bourdieu, 2018b, s. 182-184), karşıtlıkların temel bir düşünme ve hissetme biçimini inşa ettiğine (Connell, 2019b, s. 158-159) ve aşkın hakikatlere dönüştüğüne (Foucault, 2016, s. 29) işaret etmektedir.

Rollerin karşılıklı olarak dağıtılması, erkek alanı olarak değerlendirilen rolleri erkekliğin kimliği haline getirmiştir. Bu noktada kadın sıklıkla iç imgelemi dâhilinde annelikle ilişkilendirilmektedir. Çalışma hayatına katılımın kısıtlanması, annelikteki bakım vericilik tahayyülüyle çelişmesi şeklinde gerekçelendirilmektedir. Katılımcıların eşlerinin çalışması konusundaki anlatımları, kadının ait olduğu yerin ‘içerisi’ olduğunu vurgulamaktadır. Bu nedenle kadının çalışma yaşamına katılmak suretiyle dış dünya ile ilişki kurması, kimi zaman erkekliğin değeri açısından tehdit edici olarak değerlendirilebilmekte ve bir risk alanı olarak ortaya çıkabilmektedir:

“Çocuğuma kalkıp da anası varken, başkası bakmasın yani. E şuan yani gene başkası bakıyor. Ya şimdi bir çocuğa annesi tamam mı nasıl bakmalı? Önce düzgün bakılır, bir kişi evde olur veyahutta yemeği suyu düzenli verilir. Çocuğun düzenli hayatı olur... Ben hiç istemiyordum çalışmasını. Hayatım boyunca da zaten izin vermiş olsadım belkim daha iyi şeyler olurdu. Hiç istemedim yani. Niye? Ben iki çocuğum olduğundan dolayı. Çocuğuma kalkıp da anası varken, başkası bakmasın yani. E şuan yani gene başkası bakıyor. Ya şimdi bir çocuğa annesi tamam mı nasıl bakmalı? Önce düzgün bakılır, bir kişi evde olur veyahutta yemeği suyu düzenli verilir. Çocuğun düzenli hayatı olur. Bu evde yok. Her gün çocuklar ortalıkta. 6 kardeşler, kalabalık. Geçen kızım aradı baba diyor okula gitmek istemiyüm. Ey dedim zaten anana gücüm yetmedi ki sana yetsin. Gitme dedim okula. Çünkü niye böyle oluyor ana başında değil. Aynı evin içinde benim kaynımın çocukları okula gitmezler. Gerçi kayınlarımın da okumuşluğu yok. Yani ali ata bak yazamazlar yani o derece. Yazsalar geri onu okuyamazlar. Benim kızım geldi buraya hiç bakım yok. Benim kızım geldiğinde bitli geldi. Anam dedi ki bu her seferinde bitli geliyor dedi. Yani orada bakım da yok yani. Bazı şeylerden de midem de bulanıyor yani. Kaynanam dürüm yapar, elini yağlı yağlı kızın yüzüne sürer, ağzına, saçına sürer. Yani bunları bir insanın midesi de kaldırmıyor yani.” (K14, 31y, Adana)

“Ben kesinlikle çalışmasını istemem. Ben kendim her şeyi yapmak istiyorum... Beni sevsin, çocuklarımı sevsin. Evine baksın yeter bana yani.” (K3, 24y, Hatay)

“Anneliğini yapması yeterli geliyordu. Çocukların eli yüzü bakımı tam olsun biz daha fazla bir şey beklemedik ki zaten kendisinden” (K4, 33y, Erzincan)

“Yani artık yanlış anlama sen de bir bayansın. Hani biz de şöyle bir şey var. Kadın kısmının eline para verdikten sonra çok farklı tavırlara girmeye başlarlar... Burada benim yanlışım ne oldu. Ben keşke ekonomik olarak -bilmiyorum haklı veya haksızım- vermeyecektim her şeyi eline.” (K1, 51y, Erzincan)

Kadınların dış dünyayla ilişkilenebilmesi; ister kök aileleriyle ilişkileri ister istihdam alanına girmek istemeleri biçiminde olsun, katılımcıların ataerkil kodlarla çevrilen “ideal aile” imgesine uymamaktadır. Bununla beraber katılımcıların birçoğu, sahip oldukları bu “ideal aile” modelinin, zaman içerisinde gençler arasında gelişen kadın-erkek eşitliği anlayışının etkileriyle bozulduğunu düşünmektedir. Bu bozulma, başka bir alternatif bulamadıkları ideal ataerkil aile yapısı için ciddi bir tehdit ya da ‘kutsallığın bozulması’ olarak ele alınmaktadır. Bu noktada K14’ün ve K1’in ifadeleri kutsallığın bozulması olarak ifade bulan anlamın, erkekliğin kaybı biçiminde değerlendirildiğine işaret etmektedir:

“Çok eskiden şöyle bir şey vardı. Bir kız ve erkek birbirine sarıldığı zaman her şey bitiyordu. Görevler hazırды, aralarında da bir sevgi oluştu mu o yetiyordu zaten... Ben çevremdeki arkadaşlarıma da diyorum ki kadınların tavırlarında davranışlarında bir değişiklik oldu. ‘Evet’ diyorlar. Biraz daha erkeklere karşı şunu getir bunu getir tarzında böyle agresif hareketler. Yani bu yaşanan bir şey. Ama neden kaynaklanıyor onu ben de bilmiyorum... Hani eskiden bir bayan, erkek oldu mu saygı duyar korkardı ‘Aman ilerde bu

bana koca olacak, eşim olacak' diye. Şimdi bakıyoruz ki erkek de aynı o da aynı. Kanka manka. Muhabbet, af edersin şakalaşmalar, hareketler, tavırlar... Diyemezsin ki bunla bunu eversen bir halt olur. Bunlardan bir aile yapılacak bir kutsallık yok. İkisi de birbirinden aynı." (K1, 51y, Erzincan)

"Önceden olsa vardı ama şuan hiçbir fark göremiyorum ben. Kadın da çalışıyor, erkekte çalışıyor. Kadın da gezüyor, erkek de geziyor. Eskiden kadın tamam kocamdır derdi. Gidip şikâyet mikayet etmezdi. Yani şuan ben buradayım inancınız olsun. Hiçbir hatam olmadı ama karım gidip beni şikâyet edebiliyor. Aynı gibiyiz şuan. Bunların olması olunca işte böyle aile bozuluyor." (K14, 31y, Adana)

Sonuç olarak katılımcıların birçoğu aile içi ilişkilerde biyolojik katı ikilikler üzerinden tanımlanan eşitsiz cinsiyet rolleri üzerinden ataerkil aileyi idealize ederken, gerek kök aileleri ile ilişkilerinde gerekse evlilik ya da sevgililik ilişkilerinde bu ideal aile kurgusunun içerisinde şiddetle ilişkilendirilen deneyimlerden bahsetmişlerdir. Bu çerçevede şiddetin anlamı, 'aileye rağmen aile için' gerçekleştirilen bir performans alanında şekillenmiş görünmektedir. Bu nedenle ataerkil aile idealinin suçla ilişkisinin görünür olduğu ve "güçsüzlük" olarak deneyimlenen boyutlar, kök aile ile ilişkiler ve evlilik/partnerlik ilişkileri çerçevesinde iki alt başlıkta ayrıntılı olarak ele alınmıştır.

4.1.1. Ataerkil Aile İdealinin Suçla İlişkisinde Kök Ailenin Yeri: Çocukluk Döneminde Şiddet, İhmal ve İstismar Deneyimi "Her Öfkeden Nasibimi Alacak Kadar Güçsüzdüm Demek ki"

Aile odaklı problemlerin şiddet suçlarıyla ilişkilendirildiği pek çok çalışma söz konusudur. Aile ortamının iklimi, ebeveynlerin disiplin anlayışı, aile içi ilişkilerin niteliği, bireylerin çocukluk deneyimleri açısından belirleyici olmaktadır. Çocukluk deneyimleri şiddet suçlarının öğrenilmesi, aktarılması, sürdürülmesi hususunda önemsenmiştir (Ayan, 2007; Çopur ve arkadaşları, 2015).

Özellikle kök aile üyelerinin de içerisinde yer aldığı suç geçmişine ilişkin hikâyeler, ataerkil kodlarla çevrelenen bir baba/amca figürünün ya da babanın bulunmadığı hanelerde büyük abinin kilit rolüne işaret etmektedir. Bu açıdan şiddet kökenli davranışın, bazı katılımcılar açısından öğrenme ve normalleştirmeye dayalı bir hazırbulunuşlukla ilişkisi söz konusudur. Bu durum katılımcıların ailelerindeki suç geçmişlerinden bahsederken son derece rahat bir üslup tercih etmiş olmalarına

yansımıştır. Görüşmelerin bütünü değerlendirildiğinde kimi zaman erkekliğin, aile onurunun bir temsili biçiminde algılanmasını sağlayan kültürel bir yapıyla ilişkisi görülmektedir. Bu durumlarda şiddet aile tarafından doğrudan desteklenmese de ‘aileye rağmen aile için’ halini alarak yumuşatılmakta, normalleştirilmekte ve şiddete örtük biçimde değer atfedilmektedir. Kimi zaman ise doğrudan bir gereklilik olarak sunulmaktadır:

“Benim sabıklarımın hepsi adam öldürmeye teşebbüs, yaralama. Bunlar toplumda çok kötü şeyler değil zaten. Adamın bazen gereküyür yani bunları da yapması. Karısına kızına laf attın mı o zaman diyebilir misin ben masum yere dayak yedim. Ya şimdi kimse kimseyi durduk yere vurmuyor. Tabi haksızlık olan yerler de var. Bir adam vardır psikolojisi bozuktur, bazısı namusunu korumaya çalışır öldürür. Bunların yirmi sene yatmasına karşıyım yani.” (K14, 31y, Adana)

“Ama işte o anki sinir öfkeyle de yapılan şeylere yapacak bir şey yok. Namusum bildiğim kız. Gözüm döndü tabi bunları o an düşünemezdim. Sonuçta aile namus demektir. Yani yine kendin demektir. Kendine yani ailene sahip çıkabiliyorsan namuslusundur.” (K10, 27y, Tokat)

Benzer şekilde baba, amca, dayı ve abilerinin şiddet suçlarına karışmış olduğundan bahseden katılımcılar, şiddetin gerekçesini namus ve şeref meselesi olarak gördüklerini anlatarak şu şekilde açıklamışlardır:

“Valla biz 6 kardeşiz ben bir numarayım. Zaten üç numaralı kardeşim sürekli cezaevindeydi. Yakın çevrede bir ben ve kardeşimde var. Uzak aileye bakarsak var orada. Kardeşim vefat etti zaten artık bir tek bende var.” (K8, 41y, Konya)

“He babamın bir durumu vardı tam suç değil de. Amcamın var, onun oğlunda vardı 2 tane. Bir de dayımda var. Zaten bir amcam üç dayım var. O üç dayımın yalnızca birinde var idi... Hepsi şiddet suçu. Ama yani alacak, verecek, senet işlerinden dolayı. Dayımın da farklı bir olaydan dolayı” (K9, 27y, Tokat)

“Abilerim. Babamın da vardı galiba kan davalısı falan. Evet yani” (K3, 24y, Hatay)

“Evet kardeşim, benzer şeylerden. Onun da eşiyle ilgili bir sıkıntısı vardı. Karakola gitmiyordu dedi ki senin kimliğinde takılayım mı birkaç gün. Dedim iyi al kullan. Benim de aramam varmış o sıra, hala neden olduğunu bilmiyorum” (K4, 33y, Erzincan)

“Tabi tabi. O zamanlar 16-17 yaşındayız, mahalledeyiz. Derdi oğlum bir yere gitme, etme. O zaman kendi büfe çalıştırıyor. Bir keresinde sivil polisler yanına geliyor. Yani biriyle yine bir tartışma yaşamış. O sırada polis de buna demiş ki senin bu oğlun sana benzerse ya

hapis olur ya ölür. Aradan üç saat geçti, gelmedi. Başıma bir olay geldi. Adamı vurdum.”
(K14, 31y, Adana)

Bununla beraber yapılan görüşmelerde katılımcıların büyük bir bölümünün kök aile ilişkilerinde duygusal problemlerin ve düşük etkileşimin mevcudiyeti tespit edilmiştir. Katılımcıların kök aileleriyle ilişkileri incelendiğinde sıklıkla duygusal açıdan mesafeli olduğu, asgari düzeyde etkileşim içerdiği ya da ilişkinin tamamen sonlandırıldığı görülmektedir.

“İşte yatmadan yatmaya evi kullanıyoruz öyle. Belli bir yaştan sonra pek ailevi ilişkim olmadı. Nasıl söyleyeyim yani hep dışarıda bir hayatı. Evde pek durmayı sevmezdim.”
(K13, 33y, Amasya)

“Yani şöyle söyleyeyim lise başlamadan işte ailemle ilişkimi kestim. Bu olay olduğunda iletişimi sonlandırdım annemle. Ya babama da zaten sıcak bakmam da kendisine. İstemedim yani. Hoşuma gitmedi... Birilerinden soruşturarak bana ulaşmaya çalışmışlar da ben görüşmek istemedim. Annem istemiş yani. Uzun süredir de görüşmüyoruz...İnan ki hissizleştim ya.. Yani artık hiçbir şey hissedemiyorum, ne üzüntü ne mutluluk. Her olaya karşı donuk biriyim. Ama vicdanım rahat bu konuda benlik bir şey yok. Ben kendilerine zarar vermedim. Onlar tercih yaptılar. Kimseye de bu tercihlerinden dolayı sıkıntı çıkarmadım. Başımı aldım uzaklaştım” (K5, 31y, Giresun)

“Bazen uğrırım. Herkes işine bakıyor diyelim. Fazla söze gerek yok” (K10, 27y, Tokat)

“Valla ben kafama göre, bir bağlılığım yok. Nerde para kazanıyorsam oraya gider çalışırım. Annem ev hanımıdır ev işleriyle hep o ilgileniyor. Kardeşlerimde yine kendi halinde çalışırlar. Ekonomiye katkıda bulunurlar. Yaşam mücadelesi gibi düşünün yani herkes bir şekilde ayakta durmak için çalışıyor onun dışında pek bir şey yok.” (K6, 28y, İstanbul)

Özellikle baba ile ilişkiler, erkek çocukları açısından hem bir rol model olarak kimliğin şekillenmesinde, hem de çocukluk deneyimleri aracılığıyla suç ve şiddetle ilişkisi açısından önemli bir noktada bulunmaktadır (Bayer, 2020; Belli ve arkadaşları, 2021; Kuzucu, 2011). Bu çerçevede ele alındığında, katılımcılar için baba kavramı çoğunlukla ekonomik gelir sağlama ile ilişkilendirilmiş, baba -bir ebeveyn olarak- duygusal açıdan aile ilişkilerine dâhil edilmemiştir. Bu durum ataerkil aile sistemi içerisinde erkekliğin, manevi ilişkilerden daha fazla maddi ilişkiler odaklı olarak yorumlanmasıyla ilişkilidir. Katılımcılar babaları ile ilişkileri genel olarak ciddi, mesafeli ve duygusal açıdan sınırlı olarak tanımlamakta ve baba figürünü yaşamlarında duygusal bir destek olarak değerlendirmemektedirler. Bu açıdan katılımcıların babalarıyla olan ilişkileri,

anneleriyle olanlarla taban tabana zıttır. Babalığın bu ekseninde değerlendirilmesi çoğunlukla duygusallıktan tamamen yalıtılmış bir baba-çocuk ilişkisine sebep olmaktadır. Ancak kimi zaman baba ve çocuk arasındaki ilişkinin/desteğin örtük-simgesel biçimde devam ettiğine de rastlanmaktadır. Kimi zaman ise baba ile olumsuz ilişkiler, anne üzerinde de baskı kurmakta ve duygusal destek ya hiç alınamamakta ya da anne tarafından gizli olarak vermek zorunda kalmaktadır.

“Şöyle söyleyeyim, babamla aram... Yani annemle çok daha yakınımdır. Anneme göre babam biraz daha... soğuktan da ziyade ciddi birisi. Ben de daha çok annemle yakınımdır. Yakın arkadaş gibiyimdir. E kardeşlerimle de aynen yakın arkadaş gibiyimdir... Şöyle, babamla olan resmiyete dayalı bir ilişkidir. Daha ciddi babam. Hani yoksa seviyor veya sevmiyor gibisinden değil. Her insan evladını sever ama babam karakter olarak daha geçimsiz olduğu için arkadaş gibi değiliz. Ama annemle arkadaş gibiyizdir.” (K12, 22y, Tokat)

“İyidir yani babam. Fazla konuşmayız yani de, babamla öyle pek muhabbetimiz olmaz ama iyi bir insandır. Eski insanlar gibi yetiştik yani. Alıştığımız düzen bu, sever bizi biliriz. Bir şey istediğimizde yapıyor, kırmıyor bizi.” (K3, 24y, Hatay)

“Valla ben de baba kavramı yok. Belki yarın bir gün bir şey olursa onu da düşünüyorum. 2-3 gün önce dövuştüm. Annemi aradım dedim sağ olsun, benden de uzak dursun. Bende baba sevgisi yok. Ben 18 yaşında hapse girdiğimde dahi benim bir gün gelmedi ziyaretime. Bir insan hata yapabilir. On sekiz yaşındaki bir insandım yani. Annemler geliyür her hafta soruyorum. Gelebilirdi. Bir kere gelmedi. Hiç destek hissetmedim. Hiç hiç hiç hiç. Sıfır yani. Ben geçen gün çocuklarımı getirdim. Kalacakları bir on beş gündü. Öbür torunları var. Küçüğümün küçüğü var, ablamın çocuğu var, bacımın çocuğu var. Geldiğimiz gün burnumuzdan getirdi, bizi evden kovdu yani. Annem benim bacımın kızına bakıyor. Ben de demiştim ki bakıyorsan benimkilere de bak. Ben çocuklarımı kendim getirecem yani. Kalacakları dedim bir hafta, bilemedin on gün. Beni idare edin. Bu da dengesiz, ters ters bağırımlar, çağırımlar falan filan.” (K14, 31y, Adana)

“Baba yalnız maddi destektir, anne ise manevi destektir. Baba daha çok çocuklarının ihtiyaçlarını karşılama olsun, bir yerden bir yere götürme, karnını doyurma, okutma gibi şeyleri yapar” (K9, 27y, Tokat)

“Babamla her zaman sık sık tartışırdık, dövüştürdük. Zaten gitti mi üç ay, beş ay gelmezdi. O zaman inşaatta taşerundu. Gittiği zaman -o zaman telefon da yok- hayatımızdan çıkardı. Beş ay sonra bir bakardık geri gelmiş. Keşke böyle olmasaydı aramız soğumazdı... Anamla aram on numara. Şimdi de anam bakar bana. Elbiselerimi ver desem verir, her şeyimle kendi ilgilenir. Ama onun korkusuna akşamları yemek bile getiremiyür. Onun korkusundan bazen eve giderim, bir bakarım -ikinci kata kaçıyorum ya tek başıma- ya sandalyenin üstüne koymuş bir tabak yemek. Annem olmasaydı Antep'e gidip evliliğim için konuşan olmazdı. Misal bir iki gün bir yerde kalmışımıdır anam hemen çıkar gelir, gider konuşur, eder. Yani her zaman destek olmuştur bana, her zaman. Annem kızlarına da kıymazdı her şeyi kendi yapardı okusunlar diye. Şimdi halen de kurtulamadı, kızının kızına bakıyor. Ayağı sakat. Gelip alıyürler evden. Gidiyür, bakıyür sonra geri getiriyürler. Burada işte gene suçlu baba. Gelsin evde baksın. Yok diyür ben onun kızına evimde bakmam. E sen arvadını gönderiyin. Arvadın damadının evinde kalıyür. Adam yalnızlığa alışmış. Bizim de aramızla oynıyür.

Ben onun yüzünden şindik bacımla konuşmüyürüm. Bazen de zoruma gidiyür yani. Dövüşüyürüm. Daha 2 gün önce gene dövüştüm. Benim zoruma giden öbür kardeşimin çocukları geldi mi el üstünde tutuyür. Benimkinler onlardan küçük, sen bas bas bağırdın bizi evden kovdun. E bizimkiler oros.. yani şey mi yani.” (K14, 31y, Adana)

“Baba... Yani bilmiyorum yani iyilik-güzellik. Çocuklarının arkasında olmak. Yani görünmez bir destek... Çocuğunun ihtiyacını görebilen, ona okuması için belirli bir imkânı sağlayabilen, koruyan bir insandır” (K13, 33y, Amasya)

“Baba kavramı benim için şöyle, ben kendim için çok bir şey görmediğimden benim daha çok hayali olarak şöyle olsaydı, böyle olsaydı dediğim şeyler var. Keşke babam şunun gibi olsaydı, keşke böyle yapmasaydı gibi. Gördüğümüzden değil görmediğimizden. Konuşabilseydik, dertleşebilseydik, baba güven verseydi, arkamızda dursaydı gibi.” (K6, 28y İstanbul)

“Bir baba olmak (Sessizlik) Yani bunu hiç bilmiyorum. Hiç o potaya girmedik... Ailesini sevmeli, onlara değer vermeliydi en başta. Onlar için her şeyi yapmalı mesela. Ya her şeyi geçtim en azından bir kimse olmalı. Orada dursa da olmalı yani.” (K5, 31y, Giresun)

Bazı durumlarda duygusal mesafe, ebeveyn-çocuk ilişkisinde duygusal bir yıkıma yol açacak şekilde istismar içerebilmektedir. Araştırma bulguları katılımcıların babaları ile ilişkilerinde çoğunlukla duygusal olmak üzere, kimi zaman da fiziksel istismara maruz kaldıklarını ortaya koymaktadır.

“Çok ters, çok. E... bilir, sor anlatsın. Çok ters. Aşırı derecede. Bir adamla konuşurken dövüşür gibi konuşur. Biz beş kardeşik; üç bacım vardı, iki erkek. Böyle sinirlendiği zaman hepimizi sıraya dizerdi. Yani döverdi.” (K14, 31y, Adana)

“Genel olarak hiç anlaşılamıyoruz yani. Benim her söylediğime mutlaka bir cevabı vardır. Her fikrime muhalif bir fikri vardır. Kendisi bolca hakaret etmeyi, aşağılamayı seven bir adamdır. Öyle yani kimseyle anlaşamaz. Saygısızlık etmek istemesem de, mecbur kalmak canımı sıkıyor. Göremediğim bir saygıyı göstermek istemiyorum. Ben düşmanı, rakibi değilim ama sürekli bir şeyin mücadelesi var aramızda. Çaresiz hissediyorum... Günde üç öğün. Canı sıkıldıkça, morali bozuldukça... Şimdi benim adım A... Tamam mı? Dedemin adı da A... Babam dedemle kavga edip senin adını ben niye A... koydum diye, yani dedenle aynı adı koydum diye dayak yemişliğim vardır. Buradan hesap edin yani... Ne bileyim her öfkeden nasibimi alacak kadar güçsüzdüm demek ki. Hani derler ya it ite, it de kuyruğuna. Aynen o hesap... Bu tabi bizi de etkiledi, çocukluktan beri aynı muamele olduğundan karakterimizi şekillendirdi. Sert bir mizaca girmemizi, ters bir karaktere bürünmemizi sağladı. Kendisinden nefret ettirdi.” (K6, 28y, İstanbul)

“Dövüyordu babam. İllaki her çocuğun bir yaramazlığı olur. Demek ki biz de bir yaramazlık yaptık ki dayak yedik. Öfkeleniyordum babama hatırlıyorum.” (K2, 33y, Ordu)

Bu noktada, katılımcıların bir kısmı çocukluk dönemlerinde korunma, barınma, bakım, tedavi gibi ihtiyaçlarından büyük ölçüde mahrum bırakıldıklarını düşünmektedirler. Çocukluk döneminde kişinin bakım verenleri tarafından ihmal edilmesi ya da ebeveynin yokluğu suça sürüklenme açısından fiziksel istismar kadar önemli bir unsur olarak kabul edilmektedir. Yapılan araştırmalar çocukluk döneminde maruz kalınan duygusal ve fiziksel ihmalin şiddet kökenli suçlar açısından önemli bir risk faktörü olduğunu belirtmektedir (Evans ve Burton, 2013; Manly ve arkadaşları, 2001).

“Ben hastane yüzü hiç görmedim şimdiye kadar hayatımda. Yani hastaneye girmişliğim var, kavgada falan da yani. Hiç normal hastalığımı tedavi ettirmeye gitmedim... Önce aile olacak, anne-baba olacak insanlar çok önemli. O çocuğu belirli bir yaşa getirecek, koruyup gözetecek insanlar aile kurmalı. O çocuk büyürken gövdesini salmasında bir yardımcı olacak ki o çocuk ilerde büyüyüp adam olabile, aile olabile... Ailenin öncelikle çocuğa bakacak kapasitesi olması lazım.” (K5, 31y, Giresun)

Çocukluk döneminde deneyimlenen şiddet, ihmal ya da istismar kişinin kimlik algılarını daha derinden etkileme riskine sahiptir. Kişinin şiddetin nedenini anlamadan, değişikliğe gidebileceği herhangi bir davranışı sergilemeden şiddete maruz kalması, kendisini değersiz ve güçsüz hissetmesine neden olmaktadır. K6 babasıyla yaşadığı bu deneyimin kimlik algılarına zarar verici bir ilişkilene biçimine dönüştüğünü düşünürken; K2 maruz kaldığı şiddetin nedenlerine ilişkin bu belirsizliği kendisi doldurmakta ve şiddeti hak etmiş olduğunu düşünmektedir. Bu durumlarda kişi şiddetin nedenlerini sorgulamaya devam etmese de, şiddete maruz kalmış olmanın neden olduğu olumsuz duyguları taşımaktadır. Çocukluk döneminde yaşanan şiddet ve istismar ile şiddet suçları arasındaki ilişkiye odaklanan araştırmalar, şiddet içerikli suçların, çocukluk döneminde istismara uğramış kişiler arasında en yaygın görülen suç tipi olduğunu (Evans ve Burton, 2013; Manly ve arkadaşları, 2001; Wang ve arkadaşları, 2012), kişinin çocukluk döneminde maruz kaldığı istismarın süresi ve sıklığına bağlı olarak suçun tekrerr riskinin arttığını göstermektedir (Tekin ve Currie, 2006).

“Çok küçüktüm tam hatırlamıyorum ama ilgisiz bir ailem vardı. Böyle dışarıdan hatırladığım için hem az hem de bulanık anılarım olduğu için bilmiyorum tam.” (K2, 33y, Ordu)

“...sokakta tek başına takılmaktan bahsediyorum. Yani bir yere ait olma duygum deyince destek deyince bulamıyorum. Sürekli sokaklarda hatırlıyorum kendimi. Dayak yediğimde ya da moralim bozukken.” (K6, 28y, İstanbul)

Aile içi etkileşimlerin duygusal ya da fiziksel olarak şiddet içermesinin yanı sıra, ailenin kaza, kayıp ya da terk gibi nedenlerle çocuğun hayatında olmaması, ailenin mevcut olduğu durumlarda çocuğu ihmal etmesi gibi sebepler de ilerleyen dönemlerde şiddet suçlarını ortaya çıkaran ya da artıran bir unsur olabilmektedir (Ghazali ve arkadaşları, 2018; Evans ve Burton, 2013; Ireland ve arkadaşları, 2002; Lewis ve Mallouh, 1989; Mersky ve Reynolds, 2007; Robertson ve Burton, 2010; Smith ve Tornberry, 1995; Wang ve arkadaşları, 2012). Katılımcıların bazılarında kaza gibi aile ilişkilerinin tamamen kaybedildiği travmatik bir çocukluk deneyimi söz konusudur. Çocukluk döneminde yaşanan bu tür travmatik deneyimler kişinin öfke, güvensizlik, hayal kırıklığı gibi duygulara kapılmasına, dünyayı anlamsız ve rastgele olarak değerlendirmelerine yol açabilmektedir. Suç kimi zaman çocukluk travmasının yol açtığı olumsuz duyguların neticesinde kişinin benimsediği bir umarsızlık biçimi olabilmektedir (Livanou, 2003'den aktaran Güleç, 2012). Kimi zaman ise suç deneyimi ailenin kaybıyla beraber kişinin yaşamında ebeveyn denetimi ve desteğinden mahrum kalması ile ilişkilendirilmiştir

K2: Aile kalmadı bende. Aile diye bir şey yok ben varım. Sadece ben.

A: Ne demek istediniz biraz açar mısınız?

K2: Babam yok, gardaşım da yok. Zaten tek evlat bendim.

A: Anneniz?

K2: İki bir trafik kazasında...

A: Allah rahmet eylesin. Konuşmak istemediğiniz bir konu olursa beni uyarabilirsiniz.

K2: Allah razı olsun. Çok geçti. Ben içeri girmeden önce oldu. Yani benim çocukluğumda diyelim. Çocukluğumda anamı babamı kaybettikten sonra pis işlere girdik. Pis işler pis işlere çekti. O gün bugündür bu haldeyim.

A: Ailenizin kaybıyla birlikte hayatınızda ne değişti?

K2: Aile olmadan hiçbir zaman hiçbir yere adımını atamazsın. Ailen elini tutarsa oraya gidersin. Bizim elimizi tutanlar da hep iti köpeği oldu. Yolunda gitmiş olsaydı farklı olurdu belki. (K2, 33y, Ordu)

Kişinin çocukluk döneminde travmatik bir deneyiminin olması, kimi zaman bu durumun bilinçli olarak suçun bir gerekçesi olarak düşünülmesine yol açabilmektedir. Ailenin kaybı, kişinin kendisini suç eyleminden pasifize etmesine ve yaşamını travmatik deneyim odağında değerlendirmesine yol açabilmektedir. Katılımcılardan bazıları “Kimsesizsen büyük ihtimal bu yollara düşersin anladın mı?” (K5, 31y, Giresun) ya da “Ben suçsuz olduğumu iddia edebileceğim olaylar da yaşadım. Talihim beni ailesiz, yuvasız yaptı.” (K2, 22y, Ordu) gibi ifadeler kullanarak aile kaybını doğrudan suç deneyimleri ile ilişkilendirmişlerdir.

Katılımcılar çocukluk dönemindeki travmatik deneyimlerinden bahsederken sıklıkla erken yaşta çalışma yaşamına dâhil olmalarından söz etmişlerdir. Çocuk işçilik kimi zaman, ailenin ekonomik yetersizlikler gerekçesiyle çocuğa doğrudan aile tarafından yönelen bir ihmal/istismar biçimi olabilmekle birlikte, kimi zaman ailenin kaybına bağlı olarak mecburiyet ekseninde deneyimlenmiştir. Yaşamın erken dönemlerinden itibaren ekonomik gerekçelerle çalışma yaşamına dâhil olan çocukların, suçla ilişkili bir sosyal çevreye entegre olma ve eğitim hayatından uzaklaşarak çeşitli risklere (akran grubu etkisi, istihdam alanının dışında kalma, madde kullanımı vb.) açık hale gelmesine sebep olabilmektedir (Bayrak, 2021; Tapan ve Derin, 2019). Böylece aile ilişkileri içerisindeki bir olumsuzluk, kişiyi suç yaşamına entegre eden daha büyük bir sisteme dahil edebilme potansiyeli ortaya koymaktadır.

“Çocukluk... İşte ilkokulu erken yaşta bırakınca, dediğim gibi sanayide çalışarak geçti çocukluğum. Sanayiye verilince bu hissi yaşadım. Zor işler, o çocuk yaşta olmaması lazım işte ama... Yapmamam gereken işlerdi ama zamanla alışırıyorsun” (K13, 33y, Amasya)

“14-15 yaşlarımdaydım. Sanayiye takıldık. Orada bir abimiz vardı, biraz yardımcı oldu o konuda. Ondan sonra da zaten dağıttık... Yani sağda solda geçirerek. Düzgün bir yuvam olmadı. Ordu, Trabzon, Giresun dolaştık. Parça parça çalışıyordum. İmkân yoksa yemek yemedim, sokakta yaşadım. Varsa yedim gezdim. Genelde sanayi de üst tarafta koltuklarda yatıyordum. Birkaç arkadaş vardı, onların evine giderdik bazen. Bu yaşa kadar geldik bir şekilde.” (K5, 31y, Giresun)

“Mecbur çalışmak zorunda kaldık, evimize bakmak zorunda kaldık. Okulu mecburen Lise 3’te bıraktım. Devam etmek istiyordum ama ııı şimdi benim babam makinede bacağınız kesince eve de bakan kimse olmayınca ikiz kardeşimle okulu bırakmak zorunda kaldık. Hem çalıştık hem eve baktık” (K4, 33y, Erzincan)

“Çocukluğum iyi geçmedi. Zaten okul hayatım erken bitti. Okulu severdim hatta doktor olmak hayalimdi ama olmadı... Ben küçükken çok sıkıntılar yaşadık bayağı. Bu yüzden okulu erken bırakmak zorunda kaldım. 10 yaşından beri çalışıyorum. Ekonomik sorunlar, kışın ortasında çalışmak zorunda kalışım... Zor bir yaşantım olduğu için güvenmiyorum kimseye” (K3, 24y, Hatay)

Katılımcılar arasında çocuklukta travmatik yaşantı aile kaybı, çocuk işçiliğe zorlanma, erken yaşta cezai yaptırıma maruz kalma, göçe zorlanma, fiziksel ve duygusal şiddet olarak çeşitlenmekle beraber, katılımcıların büyük bir kısmının çocukluklarında travmatik olarak değerlendirdikleri en az bir deneyimleri mevcuttur.

“Yaşadığım en büyük travma zaten kazaydı. 8-9 yaşlarındaydım, hatırlıyorum. Rüya gibi hayal gibi bir şeydi, gerçek olamayacak gibiydi yani. Gözümün önüne geliyor ama hayal gibi, ben yaşamamışım gibi.” (K2, 33y, Ordu)

“Valla o kadar çok var ki anlat anlat bitmez. Şiddet olsun hakaret olsun. Bir kere zaten her türlü psikolojik şiddete maruz kalmışımdır çocukluğumda bağırma, küfür, hakaret...” (K6, 28y, İstanbul)

“Zaten o olaydan sonra ailem de bir düzen oturtmadı. Evimizi taşımak zorundaydık. Dursaydık daha çok kan dökülürdü. Karşı taraf rahat durmazdı. Sürekli tehdit ediyorlardı.” (K3, 24y, Hatay)

Söz konusu tablo bütüncül olarak değerlendirildiğinde tekerrür şiddet suçu deneyimi olan erkek katılımcıların, kök aile ilişkilerinde duygusal ve iletişimsel problemlerin olduğu görülmektedir. Kök aile ilişkilerinde suç hikâyesi, ihmal ve istismar geçmişi, travmatik deneyim, çocuk işçiliğine zorlanma gibi unsurlar ön plana çıkmaktadır. Bunun yanı sıra katılımcıların babalarıyla ilişkilerindeki problemler ortak bir bulgu olarak suçluluğa dair fikir verici bir eksen oluşturmuştur.

4.1.2. Evlilik ve İlişkiler Odağındaki Problemler: “Ölüsü Olan Bir Gün Ağlar, Delisi Olan Her Gün Ağlar”

Evlilik/partnerlik ilişkilerindeki beklentiler, sorunlar, ilişkinin iklimi ve nitelikleri kişinin kimliğine yönelik fikir verici niteliktedir. Kişiler kendilerini algılama biçimlerine ve bu kimliğin karşısındaki kişilerce kabul edilme düzeyine bağlı olarak bu ilişki içerisinde var olurlar. Evlilik ve sevgililik ilişkilerinde yaşanan sorunlar; kişilerin kendilerini ve ilişkiyi nasıl anlamlandırdığına, ötekinden ne beklediğine, neleri tolere edip/edemediğine yönelik bilgi vericidir. Aynı zamanda bu sorunların nasıl ele alındığı, ona müdahale edildiği ya da sorunun ilişkiye ne düzeyde zarar verdiği de kimliğe yönelik fikir verici bir içerik taşımaktadır. Bu düşünme biçiminden yola çıkarak katılımcıların eşleri ya da sevgilileriyle nasıl bir ilişkilerinin olduğu, bu ilişkide nelerin sorun niteliği kazandığı ve mevcut becerilerin sorunların ne kadarını, ne şekilde çözümlendiğine odaklanılmıştır.

Bu bölümde ataerkil idealler çerçevesinde şekillenen karşılıklı etkileşim eşler ve ilişkiler odağındaki sorunlar açısından değerlendirilecektir. Sorunların içeriğini katılımcıların sıklıkla deneyimlenmiş olduğu güvensizlik, boşanma, kıskançlık ve suça bağlı olarak değişen sosyal yaşam unsurları oluşturmaktadır. İlişkilerde ortaya çıkan sorunlar zaman zaman fiziksel ve duygusal şiddeti de içermekle beraber, katılımcılar söz konusu davranışın olumsuz görünümünün farkındadır ve bu konuyla ilişkili ifadelerinde sıklıkla kaçınmacı ve savunmacı bir tutum sergilemişlerdir. Bunun yanında katılımcıların büyük çoğunluğunun suça konu olan eylemlerinde muhatabın eş ya da sevgili olmadığı ortaya çıkmıştır.

Katılımcıların eşleri ile ilişkilerinde sıklıkla şiddetli geçimsizlik yaşadığı tespit edilmiştir. Tartışmaların konusu değişmekle birlikte söz konusu tartışmalar fiziksel saldırıdan, eşya fırlatmaya ve intihar girişiminden yaşanan mülke zarar vermeye dek uzanmaktadır. Söz konusu davranışlarda göz önüne alındığında, suçun doğrudan eşe karşı işlenmediği durumlarda dahi, evlilik içi sorunlar şiddet suçlarına ortam hazırlıyor görülmektedir. Örneğin K4 sorunlarla ilişkili eşin intihar girişimine sebep olması

nedeniyle K1 eşiyle yaptığı tartışmaların ardından evi yakması nedeniyle, K14 eşiyle sorunlarına bağlı olarak eşinin ailesinin mülküne girmesiyle hüküm giymiştir.

“Haa o. Onu şöyle diyim. Çok dosyam olduğu için eşimle aramda hatırlayamıyorum tam. O dosya sanırım şöyleydi. Eşim yine sinirden boşaldı, eline bıçak aldı. Bıçakla bileklerini kesmeye çalıştı. Ben o arada kendisinin ellerini kollarını tuttum ki bir şey yapmasın. Çünkü ben eşimi tanıyorum yani sakinleşince geçiyor. Bu sefer sakinleştirmem çok zor oldu. Eşim bunu yaparken kızım yanıma geldi. Hem onu uzaklaştırmaya çalıştım görmesin diye hem de eşimi tutmaya çalışıyorum. O esnada bileklerini tutarken fazla güç uyguladım biraz morartılar oldu. Zaten kendi elleri kolları ilaç kullanımından güçsüz hep morluklar oluyor iğnelerden falan...” (K4, 33y, Erzincan)

“Şikâyetler geliyor ne var dedim bir tavuğun peşine düşmüşsen oradan bir yumurta yirmi lira, alır yeriz. Sen kimsin, sen onun bunun ağzıyla niye benim işime karışıyorsun, bu ev benim gibi şeyler söyledi. Ben de o anda sinirlendim. Zaten nakliyecilik yapıyorum mazot var orda. Bıktım senden dedim. Ben bu evi yakarım, sende kurtulursun ben de kurtulurum. Döktüm yaktım. Ben kaç defa çocuklarımla gittim dışarlarda yattım. Yeterse yeter. Bak olayı direkt anlatıyorum. Ben 51 yaşındayım, kamuda memurum. Bu esnada döktüm mazotu yaktım. İçeriye girdim. Çık git dedi evimden. Ben de mutfağın üzerinde şey vardı... Demir. Hıh onu savurmamla o da gitti kaşını yardı. Sonra gitti dışarı oturdu. Doğru söz yemin istemez, boşaldım o an baktım daha da zarar vercem kendisine. Ara dedim 155’ i polis gelsin. O arada ben telefonumu da savurmuştum telefon kırıldı. Onun telefonundan aradım polisi. Hatta bulamadılar yolu tarif ettim. Dedim arkadaş beni götürün, kendimi kaybettim zarar veririm.” (K1, 51y, Erzincan)

“Ben kaynımla ufak bir tartışma yaşıyorum eve geliyorum arvat yok, kapılar kilitli. Dışarı da kalıyoruz yani. Çoluk çocuk da gidiyür, arvatta gidiyür. Hanımda onlardan yana olduğu için orda. Bak biz bir milyarlık evde oturuyorduk. İflas edince bana dediler ki sen kapıcı dairesinde oturan. Eşim de dedi ki ben kapıcı dairesinde falan oturamam. Annemgile abimgile falan giderim. Beni aradı eve bir daha sakın gelme. Ben de evdeyim. Baktım beş dakika sonra eve geldiler. Sürtüşme oldu orada. Bu sefer aile içine girdiği için eşim de şikâyetçi olunca, zaten babası şikâyetçi, anası şikâyetçi. O günü de nöbetçi hâkime bi denk geldik. 12 gün bir yatırdılar yani. Bu olaydan sonra Martın 5’inden belli de ne Antep’e gidiyürüm, ne görüşüyürüm, ne de bişe yapıyürüm. Bana yapılan haksızlık... Şimdi aradan bir sene geçmiş, bir buçuk sene geçmiş. Şimdiki bizimkileri artıyurlar. Gene aynı tas, gene aynı hamam yani.” (K14, 31y, Adana)

Katılımcılarla sorunlar odağında yapılan görüşmeler incelendiğinde ön plana çıkan kavramlardan birisinin ‘güvensizlik’ olduğu görülmüştür. Güvensizliğe dayalı sorunlar kimi zaman ataerkil idealin erkek-gelir getirme arasında kurduğu doğrusal ilişkiye dayalı olarak ortaya çıkmıştır. K1 eşine karşı güvensizlik duymasını, eşinin ekonomik açıdan güçlenmesiyle ve buna bağlı olarak kendisinin otorite kaybetmesiyle ilişkilendirmiştir.

“Bana dedi çıkın gidin evimden. Bu ev benim istersem satarım bilmem ne yaparım. Ben de dedim senin nasıl oluyor ben yirmi yılını vermişim. Ev de 500bin TL ediyor yani şuanda.

Bugün satsa o para eder. Zaten pandemi sonrasında rakamlar da yükseldi... Tabi. Yani şöyle bir şey var. Ölüsü olan bir gün ağlar, delisi olan her gün ağlar. Şimdi yabancı evlilik yapanlarda şöyle bir sorun var; buraya geliyorlar evleniyorlar. Belli bir zamana kadar bir şeylerin sahibi olunca bazı düşüncelere giriyorlar. İşte istersem giderim istersem satarım kendimi kurtarmışım gibi bir zihniyetleri var. Beni eşim aynı öyle bir şeye kapılmıştı. Bu konuyu böyle de inceleyebilirsin mesela yabancı evlilikler üzerine sorunlar diye. Hani bir sürü Azerbaycan'dan ne bileyin Nahcivan'dan Gürcistan'dan evleniyorlar. Tapularını kaptırıyorlar. Altınlarını alıp gidiyorlar... Biz de hata yapmış bulunduk. Sonra yani artık benim evim var her şeyim var artık sana ihtiyacım yok dercesine bir tavırlar takınmaya başlamıştı. Ben de ona şöyle demiştim, kusura bakma benim iki tane çocuğum var. Bir gecede olsa otobüse binip gidebilir tapusuyla ya da birine vekâlet verdirip evleri de sattırabilir ama ben yirmi yılını vermişim. Çocuklarım var. Bunların hiç mi kıymeti olmaz bir insanda.” (K1, 51y, Erzincan)

Katılımcıların güvensizlik probleminin sıklıkla kıskançlık temelli biçimde ortaya çıktığı görülmektedir. Kıskançlık kökenli güvensizlik özellikle sevgililik ilişkilerinde ya da resmi nikâhın olmadığı evliliklerde görülmektedir. Bu tip ilişkilerde evlilik ilişkisi henüz gerçekleşmemiş olduğundan dolayı, diğer erkekler bir risk potansiyeli taşımaktadır. İlişkileri açısından böyle bir risk olduğunu düşünen katılımcılar ilişkilerinde otorite ve kontrol odaklı rolleri benimsemektedirler. Otorite ve kontrol ataerkil ideallerin erkek kimliğini iktidara empoze etmesi ve erkeklik imajını sürdürebilmenin koşulu olarak kurgulamasıyla ilişkilidir (Demren, 2004).

“Genelde boş boş şeyler yüzünden kıskançlık kökenli. Aslında ben bir yere gitmesini istemiyorum öyle yapınca benim hoşuma gitmiyor. Kötü hissediyorum sonuçta sürekli yan yana değiliz. Her şeyden haberdar olamam gerek. Yani gidebilir ama her şeyden haberdar olmak isterim.” (K3, 24y, Hatay)

“Aynı sebep. Yaşıtı yani ya da yaşı ondan büyük yakın bir erkek akrabasıyla görüşmesini istemem. Daha çok hani evlilik şu bu konuları açılır diye” (K13, 33y, Amasya)

“Gözümle gördüğüm bir olaysa kıskanmam ama benden habersiz yapılan bir işte kıskançlığım vardır. Mesela bazı tipler vardır giyindiğine vesaireye karışır. Ben öyle değilim. Benim yanımdayken istediğini giyinebilir ya da sorup haber veriyorsa bunu giyindim diye yapabilir. Yani benim haberimin olması lazım anlatabildim mi?” (K6, 28y, İstanbul)

“Biraz da benim bu internet minternet takıntım vardı. Onla alakalı çok tartışıyorduk. Sosyal medyada kendisinin fotoğraflarının paylaşılmasını hazmedemiyordum. Ama kendisi paylaşıyordu. Belli bir zaman sonra buna eyvallah ettim. Ama birkaç kere bir arkadaşım eşimin fotoğraflarını kendisi paylaşınca yani bizden izinsiz bir şekilde. Bu bana çok ters geldi bunun tartışmasını çok yaptım.” (K4, 33y, Erzincan)

“Ruhsal olarak psikolojim bozuk. En çok da yani benim çocuklarımla olmaları, daha küçük olmaları. Birinin 6 yaşında birinin 7 yaşında. Annelerinin gidip çalışması. Annelerinin belki

yani ben şuna inanıyorum ki o gidip benden gizli evlenedebilir. Biz imam nikâhla evliyiz sadece, nikâh kıymadık yani. O yüzden o evlenir yapar. Biz de normalde evliyiz de bugün yani 6 erkek bir bacıya dahi sahip çıkamıyorsa, ee ben de şimdiye kadar zorladım zorladım zorladım zorladım sıkıştırdım sıkıştırdım yani. Baksana hedefi beni hapsedtirmekmiş. Beni hapsedtirdi, yetmedi ev dağıldı sonra şikâyetten vazgeçti. Bir adam vardı orada dedi İ... abi evin dağıldı. Yoksa şikâyetten vazgeçmiyorlardı. Diyormuş ki eşyalarını toplasın gitsin. Bu yüzden hiçbirine güvenmiyorum. Amaçları beni devre dışı bırakmaktı. Ailesi de ister başka biriyle evlenmesini. Yapar o kaynanam.” (K14, 31y, Adana)

K10 kıskançlığı, sevginin bir önkoşulu olduğu yönündeki düşüncelerle eklemlemiştir. Bu doğrultuda kişi kıskançlığa olumlu bir anlam atfederek, ilişkisinde uyguladığı baskı ve otoriteyi gerekçelendirmekte ve idealleştirmektedir.

“Benim yaklaşık iki senelik bir ilişkim oldu. Ama 11... iki senelik ilişkim derken bu şey olarak değil, tam iki sene değil. Tanışma sürecini falan da katınca en az 5-6 senelik olmuştur. Şöyle deyim ben kendime çok tutumlu biriyim. Hayatımdaki birinin her işine her şeyine karışırım yani açık söyleyeyim. Biraz da kıskancımdır giyimine olsun, kuşamına olsun. Nereye gitmiş, kimle gitmiş. Bunlara biraz takılırım yani. Çünkü insan sevdi mi yapması lazım... Yani seven insan her şeyi yapar gözüyle bakıyorum. Hani benim sevgilim ne isterse, mesela bir yere oturduğunda ona saygı gösterecek derecede tutucuyum. Ne aşırı ne de az. Şiddete yönelik şeyleri düşünmüyorum. Olumlu bir insan olarak bakıyorum yani ilişkiye.” (K10, 27y, Tokat)

Diğer taraftan kıskançlık kimi zaman eşe/sevgiliye karşı güvensizlik biçimindeyken, kimi zaman diğer erkeklere karşı rekabet duygusundan temel almaktadır. Bu gibi durumlarda kıskançlık duygusunun suç deneyimi ile ilişkilenebilmesine daha sık rastlanılmaktadır.

“Yan bakma olayı da onlardan dolayı oldu zaten. Sevdığım insanı kıskanırdım. Yani sevmesem derim ki git kimle ne yaparsan yap. Zaten gelecek hayalim yoktur, ben de takılıyorrumdur ama varsa seviyorsam kıskanırdım. Sevmemiş olsam da bu olay için konuşuyorum yine kavga çıkarırdım yani. Sonuçta sevmemiş olsam da benim yanımdaki, masamdaki insansa ona kimse yan gözle bakamaz.” (K9, 27y, Tokat)

“O sinirle o anki bak öfkemle yarım saat ya da bir saat oğlanı öyle bir dövdüm. En az 5-6 kez bıçakladım. En son öldü diye bıraktım, geri kaçtım. Ondan sonra sevdiğim kızın yanına gittim onu da öldürmeye... Yani şöyle 6 senelik bir ilişki. Ben bu kişiyle evlenmeyi falan düşünüyordum. Yüzükte takmıştık, nişan da yapmıştık. Hani az da olsa kendinizi benim yerime koyun. Böyle bir canım ciğerim dediğinizi başkasıyla gördüğünüz zaman siz de az çok sinirlenirsiniz. O anki psikolojide benim... Anlatamam yani. Bunu yaşamak lazım o derece. Yaşanmadan bilinmez yani.” (K10, 27y, Tokat)

Kıskançlık sebebiyle ilişkilerde ortaya çıkan sorunlar kimi zaman çift taraflı bir görünüm kazanmaktadır. Çiftler, ilişki içinde karşılıklı olarak birbirilerine ve dış dünyaya karşı güvensizlik geliştirmekte, kıskançlığa dayalı karşılıklı yaptırımları ilişkisel bir rekabet konusu haline getirmekte ve sosyal yaşamdan izole olmaktadır. (K2 ile görüşmenin yapılması sebebiyle katılımcının eşi tarafıma ulaşmış ve araştırmanın detaylarını öğrenmeye ve kişisel bilgiler almaya çalışmıştır.)

“Sosyal medyayı iş için kullanıyorum. Genelde reklam amaçlı, bulunduğum iş yeriyle ilgili. Hani eşimde zaten kullanmama karşı. Birçok tanıdığım ekli olmasına rağmen bir tane kız ya da kadın yok hesabımda. Birileri yazar sen birilerine yazarsın tarzında. Hatta mesela sizinle konuşacağımı söyledim, bayağı bir kızdı. Hatta direkt numaranızı aldı kendine kaydetti. Özellikle resminizi görünce bayağı bir kızdı. Bu kadar kişi içinde çıka çıka bu mu çıktı dedi sana. Zar zor ikna edebildik.” (K2, 33y, Ordu)

“Ben de rahatsız olurum. Tartışma ortamı oluşuyor genelde. Eşim diyor ki sen bir kız eklersen ben de başka bir erkekle konuşurum. Bu yüzden yasakladık bu konuları kendimize. Benim hayatımda kız kadın yok onda da aynı şekilde erkek yok.” (K7, 25y, Tunceli)

Katılımcıların bir kısmı ilişkilerinde eşine/sevgilisine geçmişte ya da zaman zaman şiddet uyguladığını ifade etmiştir. Katılımcıların bu davranışa yönelik düşünceleri çeşitli çelişkiler içermektedir. Bu çelişkilerin bir taraftan değişen toplumsal düzende kadına yönelik şiddetin olumsuz bir değerlendirmeye tabi tutulması, ancak diğer taraftan ataerkil düzende erkek egemenliği ve kadınların çeşitli şekillerde kontrol altına alınmasına yüklenen olumlu anlamlardan kaynaklandığı düşünülmektedir. K6 söz konusu davranışı ‘yanlışlıkla’ ifadesi doğrultusunda ve mizaçla ilişkilendirme yoluyla basitleştirirken; K4 şiddeti başlangıçta ‘hata’ olarak değerlendirmiş hemen ardından şiddetin işlevselliğine yönelik ifadeler kullanmıştır.

Son ilişkim... Hangi sebeple bitti? Yanlışlıkla vurdum yaa kıza. Ondan bitti aslında yalandan sebep. ...Genelde önemli bir sorun olmuyor. Dediğim gibi ben çok çabuk köpüren biriyim. Sonrasında sorunları bile tek tek hatırlamıyorum ama evet genel olarak bir anlaşmazlık var. (K6, 28y, İstanbul)

“İlk evlendiğimizde vurdum yalan değil. İlk bir yıl yaptım o hatayı ama ne kadar büyük hata yaptığımı sonradan anladım. Ondan sonra hiç vurmudum. Yani 11 yıllık evliyiz ilk 1 yıl oldu. 10 yıl hiç olmadı. Olmayınca da eşim memnun olacağına iyice kafayı yedi.” (K4, 33y, Erzincan)

Katılımcıların ilişkilerinde ortak bir deneyim olduğu tespit edilen diğer mesele boşanma hususundadır. Katılımcılar arasında boşanma ve boşanma girişimi deneyimi oransal dağılım açısından yüksektir. Boşanma ile ilgili gerekçeler; suçun sosyal yaptırımları, geçimsizlik, aldatma, ailenin istememesi, baskı kurma ve otorite kaybı olarak çeşitlilik arz etmektedir. Katılımcıların bir kısmı boşanmayı normal olarak değerlendirirken, bir kısmı bu durumdan gündelik yaşam ve psikolojik durum olarak fazla etkilenmiştir. Boşanmış erkeklerin fiziksel ve psikolojik sorunlar, sosyal ve ilişkisel kayıplar, ev içi rol kayıpları nedeniyle kimlik problemleri yaşama riski yüksektir (Gerstel ve arkadaşları, 1985; Hetherington ve arkadaşları, 1976; Hetherington, 2003). Buna ek olarak erkeklerde boşanma sonrası kadınlara göre daha yüksek oranda “öfke, değersizlik hissi, izolasyon, düşük performans, kötü iletişim” gözlemlenmektedir (Wickrama ve Wheeler, 2013, s. 386-388).

“Valla bu benim üçüncü eşim, son evliliğim. Diğerleriyle anlaşılamadım ayrıldım. Bununla çok çok iyiyim. Rabbime şükür şimdikinden de bir oğlum oldu. Kendisi ev hanımı. Benimle ikinci evliliğiymiş. Birinci eşiyile de erken evlenmiş ama anlaşılamamışlar, evine bakamamış. Sonra biz tanıştık 1 senedir evliyiz şuanda. Ondan beklentilerimi alıyorum yani.” (K8, 41y, Konya)

“Eşimin takıntıları vardı. Mesela şöyle söyleyeyim size ıı en basitinden eşimle tartışıyoruz mesela. Ben anlıyorum ki kavga derecesine geliyor. Ben alıyorum işte ceketimi, montumu dışarı çıkıyorum. Hava alıyorum, sigara içiyorum falan. Bir yarım saat bir saat kadar. Geliyorum hala bana diyor nereye gittin. En basitinden onun bile tartışmasını yapıyoruz. E çıkmıyorum bu sefer ayrı bir sıkıntı oluyor. Bu hem iş hayatımı etkiledi hem ev hayatımın içine etti yani. Hem çocuklara babalık yapma tavırlarım değişti. Hayattan böyle bir soğukluk aldım yani. Şuan boşanma aşamasındayız. Yaklaşık 1 yıldır dava işleri sürüyor. İlk zamanlar istiyordum ben de boşanmak da şimdi istemiyorum. Çocuklarımı göremiyorum, akşam ev yaşantım zor oluyor. Şuan otelde kalıyorum bazen annemde kalıyorum.” (K4, 33y, Erzincan)

“2017 yılında kendime silahla zarar vermek istedim. Psikolojim bozuktu. O zamanlar ayrılma aşamasındaydık. Buna tahammül edemediğim için. Ben ayrılmak istemiyordum... Ailesiyle aram pekiyi değildi, ailesi ayırmaya falan çalışıyordu. Hani eşimle bayağı bir uzak kalmamızı sağladılar. Eşimde aile baskısından dolayı boşanmak istedi.” (K7, 25y, Tunceli)

Boşanma gerekçesi olarak eşi üzerindeki kontrolünü kaybetmesi oransal dağılım açısından sık rastlanan bir bulgu olarak ifade edilebilir. Eşin, üzerinde kurulmak istenen iktidarı sarsacak fiillerde bulunması ve eş üzerinde tam anlamıyla iktidar kuramamaktan kaynaklanan bir ‘erkeklik krizinin’ yaşandığı görülmektedir. Erkeklik krizi literatürde dönemsel etkiler doğrultusunda erkeklerin deneyimlediği ekonomik kayıp (Zeybekoğlu,

2013), otorite kaybı (Avşar, 2017) ile ilişkilendirilen ve erkekliğin tarihsel düşüşüne yol açan (Onur ve Koyuncu, 2004) etkilerin sonucudur.

“Onunla da anlaşımadım. Yani 9 senelik evliliğimden ayrıldım, boşandım. Laf söz dinlemiyordu, başına buyruk hareketleri vardı. Sürekli kavgacıydı” (K8, 41y, Konya)

“Ailelerle ilgili bir de benim iznim olmadan gidip bir şeyler yapması. Yani arka arkaya çocuk olması bunu engellemek için o yaştaki -18 yaşındaki- kızı gidip de yanlış şeyler yaptırması. Hastaneye götürmesi, benden habersiz çocuk olmaması için bir şeyler yaptırtması, ettirmesi... Artık yani birbirimize içimiz sinmedi. Birbirimizden tiskinti kapar olduk.” (K14, 31y, Adana).

Görüşmelerden elde edilen bir diğer bulgu ise, şiddetin kimi zaman toplumsal olarak değer gören bir erkeklik figürüyle ilişkili olabileceği yönündedir. Bu durumlarda şiddete dayalı davranışlar eş, aile ve sosyal çevre tarafından olumlu karşılanmakta, hatta kimi zaman bir gereklilik olarak tahayyül edilmektedir. Bu ideal evlilik aracılığıyla erkek şiddetinin döngüsellğine ve sürdürülmesine çeşitli düzeylerde katkıda bulunmaktadır. K1 eşinin kendisinden daha kontrol ve şiddet odaklı bir rol beklentisi olduğunu ve kendisinin bunu karşılamakta yetersiz kaldığını ifade etmektedir.

“Eşimin yani meselesi şu; mesela çarşıya çıktık diyelim bir alışveriş yaptık. Bakkaldaki adam tartarken içine iki tane çürük domates attı. Mesela ben diyorum ki beyefendi şunları değiştirebilir misiniz? Eşim öyle değil, hemen şiddetli, tartışan, saldıran bir yapıya bürünüyor. Utanmıyor musun niye katıyorsun onu oraya, biz parayı sokakta mı buluyoruz diyerek hareket ediyor. Ben bir kamu personeliyim. Toplum içinde bir yerim var. Pazarda o kadar tanıdıklar içerisinde onu yapamam ki. Mesela trafikte de öyle. Eşimle arabadayız arkadaki araç korna çalıyor. Hemen parlıyor eşim. Niye korna çalıyorsun diye bağırarak bir kapasitesi var eşimin. Ben de ona kızıyorum. Ama eşim böyle daha çok tepki göster, herkese tavır koy işte şey et... Mesela diyelim ki çocuklardan dolayı bir sorun olsa, çocuk eve geç gelse, direkt tavırlarını böyle şiddet koyarak yap diyor. Ben öyle yapamıyorum. Çocuk gelince niye geciktin diye soruyorum. Evimiz var yemeğimiz var. Biz seni merak ediyoruz diyorum. O öyle değil hemen bağır çağır. Baba olarak yetemiyorsun, yapamıyorsun diyor bana. Eşim şöyle bir şey istiyor. Benim etrafımda asi ol, şiddetli ol. Komşuya şuna buna taviz verme. Böyle bağır çağır ben buyum ben şuyum diyor. Bende eşimin bu isteğini karşılayabilecek bir kapasitede bir insan değilim. Mesela biz kaç kere tartışmıştık evden kovdu kaç kere dışarda yatmışım. Beni herkese karşı yetersiz görüyordu.” (K1, 51y, Erzincan)

İfadelerde görüldüğü üzere ‘eril güç’ yalnızca bir erkek grubu tarafından kabul edilmesinin ya da kullanılmasının ötesinde; bundan olumsuz etkilenen ötekilerin de mevcut düzeni sürdürme eğilimi ile ilişkilidir. Güç bir kişi ya da bir gruba bahsedilmiş ve öteki üzerinde doğrudan uygulanan tek taraflılığın aksine, herkesi içine alan bir

makinedir. Makineyi işletenler kadar, üzerinde işletilenler de buna dâhildir (Foucault, 2012, s. 96).

Connell (1998) kadın ve erkek ilişkilerinin üsluplaştırılırken pek çok alt okumadan yoksunlaştırıldığını ifade etmektedir. Connell'e göre toplumsal cinsiyet okumalarının göz ardı ettiği önemli hususlardan biri hegemonik erkekliğin her zaman kadınlar için tehdit içermiyor olmasıdır. Hegemonik erkekliğin dışında kalan bazı gruplar, mevcut düzenden memnun olmadıkları halde toplumsal beklentilere uyum sağlamak ve buradan bir sermaye yaratmaktadır. Hegemonyanın başarılı olması da hegemonik olmayı başaramayan diğer grupların örtük çıkarlarında yatar (Connell, 2019b, s. 271-273). Kadınların mevcut örüntüler dâhilinde hegemonik erkeklik değerleriyle bir uyum yakalaması ve pek çok kez farkında olmadan alıştıkları ataerkil değerleri korumaları sistemin sürdürülmesine neden olmaktadır. Kandiyoti (1977) kadınların kendileri için baskıcı gibi görünen sistemde, sisteme uyum yoluyla birtakım özerklik ve güç kaynaklarına erişebileceklerini ifade ederken “ataerkil pazarlık” kavramını ortaya atmıştır. Ataerkil pazarlık, sistem içinde eziliyormuş gibi görünen kadınların da kimi zaman sisteme içkin beklentilerinin ve sistemden çıkarlarının olmasına işaret eder (Kandiyoti, 2013, s. 15-16). Diğer bir ifadeyle kadınların kaçamayacağı toplumsal yapı ve boyun eğme, zamanla kadınların da kabul ettiği bir kalıba dönüşür (Demez, 2005, s. 77). Bu doğrultuda evlilik kurumu dâhilinde kadınların hâkim erkeklikle kurduğu ilişki, hegemonik erkekliğin inşa edilmesinde ve sürdürülmesinde önemli bir unsur haline gelmiş görünmektedir. Kadınlar ataerkil düzene gösterdikleri onay ile hâkim erkeklik stratejileriyle işbirliği içine girmektedir. K1'in eşi erkek egemen bir toplumda eşinin erkekliğinin kendisini temsil ettiğine inanmakta ve bu nedenle pasifliğinden rahatsızlık duymaktadır. K1 eşinin beklentilerini karşılayamaması nedeniyle evliliğinde sorunlar yaşamakta ve eşler arasındaki duygusal mesafe artmaktadır. Burada dikkat çekici husus eşin, cinselliğini iktidarını güçlendirmek üzere bir araç olarak kullanmasıdır. Erkekliğe dair beklentileri karşılanmayan ve mevcut sistem içinde istediği konuma ulaşamayan eş, evlilik ilişkisini cinsellikten yalıtmıştır.

“Evet huzur. Ayıptır söylemesi biz on senedir ayrı yatıyoruz, yemeğimiz ayrı, içmemiz ayrı. Bir tane bıçağını kullanamam, bir tabağa el atamam. Onun içtiği bir çay bardağıylan,

yani mesela diyelim ki beş tane çay bardağı var, o beş bardağın içinden bir tanesi onundur. Oldu ki bir şekilde bilmedin ona çay doldurdun yandın.” (K1, 51y, Erzincan)

Yapılan görüşmelerde elde edilen bir diğer bulgu; katılımcıların evlilik ve sevgililik ilişkilerindeki sorunlar kimi zaman suç deneyimi sonrasında ortaya çıktığıdır. Suçun sosyal ve kamusal yaptırımları neticesinde yaşanan psikolojik sorunlar, ekonomik sorunlar, dışlanma, etiketlenme gibi durumlar kişinin aile yapısında ve diğer sosyal ilişkilerinde birtakım değişikliklere neden olmaktadır. Bu konu daha detaylı olarak ‘damganın sosyal yaşama yansıması’ başlığı altında ele alınmıştır.

Sonuç olarak ataerkil ideallerin yansımaları evlilik/partnerlik ilişkilerinde de görünürlük kazanmakta, bu durum kişilerin ilişkilerinde sorunlara yol açmakta ve kimi zaman sorunlar suç deneyimiyle eklemlenmektedir.

4.2. ERKEKLİĞİN ANLAMI

Erkekliğin postmodern feminist perspektifle okunması, sürekli değişim ve dönüşüm potansiyeli olmasının kabul edilmesiyle karakterizedir. Erkeklik sürekli yapılanmakta olan ve hiçbir zaman tümüyle anlamlandırılmayan konudur (Connell, 2019b, s. 305). Her geçen gün erkeklerin duyuş, düşünüş, yaşayış tarzı ve kendilerini algılama biçimleri değişim göstermektedir. Var olan cinsiyet düzeni sürekli yeniden üretilmekte ve yeni normallere dönüşmektedir (Özbay ve Baliç, 2004). Erkekliğin zamana, mekana ve koşullara endeksli niteliği, erkeklik çalışmalarının her daim güncellenebilir ve spesifik alanlara karşı duyarlı biçimde, yeniden yorumlanabilir bir yol izlemesini gerektirir.

Erkekliğin normatif bir çerçevesi olmasa da, erkekler yaşamları boyunca toplumun diğer üyeleriyle başarılı bir şekilde müzakere etmek üzere baskın hegemonik erkeklik ideallerini kullanırlar (Coles, 2008). Bu nedenle incelenen erkek grubunun habitusu, müşterek deneyimleri ve sermayeye atfettikleri anlamlar erkeklik açısından birtakım ortak değerler benimsemelerine neden olabilmektedir. Araştırmanın bu bölümü genellenebilir bir erkeklik tahayyülü ortaya koyma amacı taşımaksızın tekerrür şiddet suçu deneyimi olan yetişkin erkeklerin, erkeklikle ilgili düşüncelerinin anlaşılması

amacıyla oluşturulmuştur. Katılımcılar erkek olmanın ve suç işlemiş olmanın ortak deneyimi ışığında erkekliği çeşitli şekillerde yorumlamışlardır.

Görüşmelerin bu kısmında katılımcıların erkekliğe yönelik düşünceleri; erkekliğin idealleri, erkek bedeninde olmaya yükledikleri anlam, çeşitli durumlarda nasıl davrandıkları, erkekler arasındaki rekabet unsurları, erkekliğin hangi deneyimlere ortam yarattığı, zorlukları ve avantajlarına yönelik fikirleri üzerinden yapılandırılmıştır. Sorulan sorular eril tahakküm ilişkilerini anlamaya ve erkekliğin şiddet suçlarıyla ilişkilerine dair ipuçlarını değerlendirmeye elverişlidir. Görüşmelerin bu bölümünde erkekliğe yönelik sorular katılımcılara iki yönlü olarak sorulmuştur. Örneğin ‘sizce erkekliğin anlamı nedir?’ sorusunun yanı sıra ‘sizce erkeklik toplum için ne anlama gelir?’ sorusu da sorulmuştur. Bunun yapılmasındaki temel amaç katılımcıların kendilerini ve toplumu aynı anda değerlendirmelerine olanak sağlamak ve neyin bilinç düzeyinde kaldığını ya da neyin cinsiyet kodlarına derinlemesine yerleşmiş olduğunu tespit etmektir.

Sorulan sorular doğrultusunda spesifik olarak seçilmiş olan kitlenin, erkekliğe yönelik düşünce ve deneyimleri incelenmiştir. Katılımcıların erkeksi ya da tipik erkek davranışı olarak değerlendirdiği içerikler, örtüşen ve tekrar eden temalar üzerinden 8 alt başlıkta toplanmıştır.

4.2.1. İçi Doldurulması Gereken Bir Boşluk: “Adam Olmak”

Literatürde erkeklik, yaygın olarak kazanılması gereken ve defalarca onaylanması gereken bir statü olarak görülmektedir (Bosson ve Vandello, 2011; Goodey, 1997; Netchaeva ve arkadaşları, 2015; Vandello ve Bosson., 2013; Vandello ve arkadaşları, 2008). Erkekliğin ötekilerce kabulü, erkekleri zor kazanılan ve kolay kaybedilen bir dizi norma zorlamaktadır. Erkekler bu çok çeşitli yönergelere uyum sağlandığı ölçüde kabul görmekte, ancak kabul görse dahi sürekli bir sorgulanmaya devam etmektedir.

Araştırma kapsamında elde edilen bulgulara göre erkekliğin biyolojik belirteçleri, erkekliği tam olarak açıklamaya yetmez. Katılımcılar için erkek olmak, biyolojik

çıktıları destekleyen ve toplumsal kabule aracılık eden bir dizi unsuru da gerektirmektedir. Bu açıdan erkeklik her şeyden önce, sürekli ‘adamlık’ sınavına tabi tutulan bedeni temsil etmektedir. Söz konusu sınavı başarıyla tamamlayamayan erkekler “madunlaştırılma” (Connell, 2019a, s. 153) riski ile karşı karşıya kalmaktadır.

‘Adam olmak’ ifadelerde sıklıkla belirli nitelikler bütününe işaret etmektedir. Bu nitelikler temelde biyolojik bir unsur olarak algılanan erkekliğin çevresini örerek onu bir onay ve iktidar statüsüne endekslemektedir. ‘Adamlık’ katılımcıların net bir nitelik sabiti olarak ifade edemediği, ancak toplumsal konumlarını ilişkisel ve söylemsel etkilerle şekillendiren bir idealler silsilesidir. Bu yönüyle katılımcılar tarafından ‘adam olmak’ olarak adlandırılan statü belirli iktidar mücadelelerinden sağ çıkmış ve kendini kabul ettirmiş bir dizi düşüncenin bedenselleşmesine denk gelmektedir. Adam olmak herhangi bir yasa/kural gerektirmeden meşruiyetini kuran ve baskı yerine kabul ve onay ile işleyen örtük bir normu ifade etmektedir. Bu doğrultuda bireyler adam olmaya zorlandıkları bir arenada değildir, adamlık kategorisine dâhil olmayı arzular. Adamlık, bireylere doğrunun gücü olarak nitelendirilebilen bir iktidarı sağlamaktadır.

Erkeklik yalnız başına toplumun diğer üyeleri arasında bir statü ifade etmemektedir. Katılımcılar her erkeğin adam olamayacağını, erkekliğin ‘adamlık’ kapsamında standartları önceden çizilmiş normatif bir çerçevesi olduğuna inanmaktadır. Erkekler arasında ayrıca bir çabanın ürünü olarak inşa edilen adamlık statüsü erkekliğin hegemonik niteliklerini temsil etmektedir. Çok az sayıda erkek gerçekten ‘adam’ olarak değerlendirilmektedir ancak gelecek vadetmek, koruyuculuk, gelir getirme, ahlaklı davranış, namus hassasiyeti gibi adamlığa uzanan pek çok yönerge erkekliği örtük biçimde dönüştürmektedir.

Katılımcılar erkekliğin anlamı sorulduğunda ayırt edici bir içerik sunamamakla birlikte, erkekliği birtakım nitelikler ve ahlaki standartlarla ilişkilendirmektedir. Erkeklikten adamlığa uzanan bu süreçte değer gören ve görmeyen nitelikler şu şekilde ifade edilmektedir;

“Yani insanlık, dürüstlük. Erkeğin ayırt eden bir şeyi yok. Diğer insanlar gibi... Ama dürüst olsun, ailesine baksın, ailesini korusun, sorumluluklarını yapsın, askerliğini yapsın, işi gücü tam olsun, kavgacı olmasın.” (K3, 24y, Hatay)

“Sabit bir yaşantısı olan insana her zaman helal olsun derim. Suçu var, alkolü var ne yapacağı belli değil işte o zaman işte sen adam mısın, erkek misin derim. Baba olarak eş olarak sorumluluklarını yerine getiriyorsa, onlara iyi bir gelecek yapabiliyorsa sorgulanmaz.” (K2, 33y, Ordu)

“Benim bulunduğum yerde alkol mesela çok ayıplanır. Boş gezen insanlar olsun bu tür erkekler dışlanır. Eşine çocuğuna sahip çıkmayanlara olumsuz gözle bakılır. Eve para getirmiyorsa, işe gitmiyorsa sen adam mısın deniliyor mesela sen erkek misin ailene bile bakamıyorsun.” (K7, 25y, Tunceli)

“Kalkıp sakat bir insanı rencide eder, veyahutta kadına bir saldırıda bulunur. Kendinden güçsüzleri ezerek kendini erkek sanırsa bu adam değildir yani. Ya da kendini zengin gösterten kişiler... Mesela parası olsa da kendini zengin göstermeye çalışanlar benim gözümde erkek değildir. Adamlığı yoktur yani.” (K14, 31y, Adana)

Adamlık kategorisinin ölçütleri eril bir ahlakı işaret etse de her zaman doğrudan erkeği işaret etmemektedir. Kimi zaman gelir getirme, koruyuculuk gibi kültürel açıdan erkeksi olarak tahayyül edilen bazı rollerin, erkekten daha iyi hakkını verdiği düşünülen kadınlar da adamlık statüsüne erişebilmektedir

“Yani adamlık sadece erkeğin yaptığı da değildir aslında. Bir bayan bişe yaptı mı da adam olabilir. Çocuğunu geçindirir, evine bakar, yuvasını korursa o kadına da adam gibi adam... adamlık derler yani. Helal olsun demek gibi bir şey.” (K14, 31y, Adana)

Sıklıkla ‘öteki’ odağında şekillenen adamlık, sürekli ötekinin kabul ve onayına ihtiyaç duymaktadır. Ötekilerce onaylanmak katılımcılar tarafından ‘adam yerine koyulmak’ olarak da ifade edilmekte ve erkekliğin kabulü sayılmaktadır.

“Orada sorumlu, kuzenimin elini sıktı. Benim elimi sıktı, öbürünün elini sıkmadı mesela hemen kendi aramızda şey demiştik ‘sen adam mısın seni ciddiye alıp elini sıksın’ falan demiştik yani. Bunları erkekliği kabul görmüş gibi düşünün yani.” (K12, 22y, Tokat)

“Ama adam gibi bir yaşamı sana layık görmezler, o şansı tanımazlar. Memurluk falan zaten sıfır, ciddiye almaz, adam yerine koymazlar. Belediyede mesela çöpçü olma ihtimalin bile sıfır. Onu bile fazla görürler sana” (K5, 31y, Giresun)

Bu noktada adamlık, suç deneyimi ile taban tabana zıt bit görünüm kazanmaktadır. Suçlu kişi toplum tarafından kabul görmeyen, diğer bir ifadeyle toplumun adam yerine

koymadığı bir kitleyi temsil eder. Katılımcılar adamlık statüsü ile suçlu kimlik arasında birtakım çelişkiler olduğunu ifade etmektedir. Suçluluk -özellikle kamusal yaptırıma tabi tutulan suçlar- erkekliği olumsuz etkileyerek onu adamlık statüsünün dışına itmektedir.

“Adam. Adamlık. Suç işlediğim için kendimi ister istemez böyle adamlık kategorisine ait görmüyorum. Erkek olmak ister istemez bir insanın geleceği demek. Kendi geleceğini kendin kurmalısın. Kendi geleceğini yaşatıp kendin seçmelisin. Diğerlerinin bana göre erkeklikleri boş. Ben de kendime göre boşum.” (K2, 33y, Ordu)

“Kavga, dövüş, suç muhabbetlerine girmemeli mesela. Aile yaşantısında daha sakın ve uyumlu olması beklenir. Çocuklarıyla ilgiyle yaklaşması gerekir. Ailesine olsun çevresindekilere olsun ilgili olmalıdır. Eğer bunları karşılayamayan bir erkeğe adam denilemez” (K7, 25y, Tunceli)

Katılımcılar suçun erkeği çoğu zaman adamlık statüsünün dışına ittiği konusunda hemfikir olsalar da şiddetin ‘güç ve iktidar’ unsurlarını barındırması nedeniyle, erkeklikle bağlantısını sürdüren bir eylem olduğuna yönelik örtük bir inanç taşımaktadırlar. Diğer bir ifadeyle adamlık statüsü; her ne kadar şiddet suçlarını önleyici bir ideali içerse de, aynı zamanda gücü temsil ettiğinden şiddete dayalı iktidar (tahakküm ve baskı yollu) ekseninde güçlenmekte ve değerlendirilmektedir.

“Yani bir konu şu; erkek diyelim suç işledi, çocuğunu karısını dövdü ona denir ki sen de adam mısın? Ama onun haricinde tabi güçlü kuvvetli olursa daha erkek olur. Birilerinin çekindiği biriyse o kişi daha da ön plana çıkabilir.” (K9, 27y, Tokat)

İçeride doldurulması gereken bir konum olarak erkekliğin, adamlığa uzandığı bu süreçte en çok öne çıkan nitelikler aile odaklı bir koruyuculuk üstlenebilmek ve namus hususunda ahlaki bir duruş sergileyebilmek üzerine temellenmektedir.

“Hem cinsel hem de kişisel özellikleri var. Mesela erkeklikte fiziksel bir erkek olması var, bir de kişilik olarak adam olmak. Onun içinde de ailesini korumak var.” (K5, 31y, Giresun)

“Çünkü kız çocuğunun öyle bir kötülüğü var ki Allah vermesin. Birini sever, bir şeyler eder de olmazsa sonra kız kendini toplayamaz. Tekrar yeni bir erkeğe veremezsin. Verdiğin bir erkeğin de yarın öbür gün öteki erkek karşısına geri çıkar. Haa onu yapan da zaten ayrı bir şerefsiz. O zaten adam olsa kızı o hale getirmez.” (K1, 51y, Erzincan)

“Karımı aldatsam erkeklik için kötüdür, evi geçindirmesem kötüdür. Ben sana dedim ya 16 yaşındaki çocuğu kaçtırmak diye. O mesela kaçırın erkek için kötüdür. Adam değildir o erkek çünkü reşit olmayan bir kişiyi kaçtırmak yani şerefsizlik yapmak erkeklik için de kötüdür.” (K8, 41y, Konya)

Bu konudaki alıntılardan görüldüğü üzere, erkeklik kendi içinde bir ‘adamlık’ ideali belirlemiş ve bu ideale yaklaşma mücadelesini sürekli olarak yaşamın konusu haline getirmiştir. Erkekler için belirlenmiş olan bu çıta, erkekliğin kaybını olağanlaştırmış ve güvensizlik/yetersizlik/değersizlik duygularına ortam hazırlayarak, erkekler arası rekabete ivme kazandırmıştır. Ancak aynı zamanda adamlık statüsü, erkeklikler arası siyasette bir iktidar konumunu temsil etmektedir: Her erkeğin örtük biçimde kabul ettiği ve sistemin çarkları arasına girdiği türden bir temsil. Bu yönüyle toplum tarafından kabul görmüş ve ötekilerin saygısını kazanmış olmakla elde edilecek toplumsal çıkar, bu uğurda harcanan çabayla anlaşılabilir bir ilişki ortaya koymaktadır. Erkekliğin içini dolduran ve onu adam statüsüne yükselten nitelikler; yerel, küresel ve bölgesel açıdan, toplum, zaman ve mekan bazında ya da daha spesifik olarak bir deneyim ekseninde değişebilmektedir.

4.2.2. Süreç İçinde İnşa Edilmesi ve Dönüşmesi: Delikanlıdan, Aile Babasına

Çağdaş analistlerin de işaret ettiği üzere erkeklik, sembolik tahayyüllerinde olduğu gibi kesintisiz ve bölünmemiş bir yapıyı içermez. (Segal, 1992, s. 126-127). Erkeklik asla sabit ve tamamlanmış değildir, her zaman yapım aşamasında olan (Phillips, 2001), bu sebeple giderek karmaşıklaşan, akışkan bir yapı ve performans (Gilmore, 1990’dan aktaran Bosson 2011) olarak ele alınmaktadır. Brittan (1989) erkekliği temsilen üniter bir tekrarın mümkün olduğunu kabul etmekle birlikte, erkeksi davranışların ve erkek kimliklerinin farklılık ve çokluğuna ‘erkeklikler’ kavramı ile vurgu yapmıştır (Brittan, 1989’dan aktaran White, 1994). Connell, erkekliklerin bu karmaşık, çok boyutlu ve dinamik yapısı nedeniyle erkeklik inşasındaki değişimleri incelemenin zorluklarına dikkat çekmektedir. Ancak aynı zamanda bu zorluk, cinsiyet ilişkilerini anlamak açısından göze alınması gereken bir yol haritası içermektedir. Kişisel deneyim ve kişiler arası etkileşimlerin, kolektivitelerin ve kurumsal pratiklerin kimlik oluşumunda etkisi, toplumsal cinsiyet çalışmalarının özellikle odaklanması gereken noktalardır (Connell, 1991).

Araştırma bulgularının bu kısmı, erkekliğin bir süreç olduğu vurgusuna dayalı olarak derinleştirilmiştir. Erkekliğin süreç olması, belirli koşullar altında içeriğinin değiştiği anlamına gelmektedir. Bu husus bir açıdan heyecan vericidir çünkü erkekliğin içerik olarak sabit olmadığı, fonksiyonel bir değişimin mümkün olduğuna yönelik çıkarım yapmamızı ve program geliştirmemizi kolaylaştırır. Bu doğrultuda araştırma bulguları, katılımcıların erkekliği anlamlandırma biçimlerinin bir süreç dâhilinde şekillendiğini ortaya koymaktadır. Katılımcıların büyük çoğunluğunun ortak düşüncesi erken dönem erkekliğinin, yetişkin ve yaşlı erkekliğinden farklılaştığı yönündedir. Erkekliğin süreç olduğuna dair bulgular yaşam dönemlerini esas alacak şekilde, delikanlılık ve aile babası dönemleri olarak 2 alt kategoride incelenmiştir.

4.2.2.1. Geç Çocukluk ve Gençlik Dönemi: “Delikanlılık”

Erkeklik erken dönemde okul ve akran ilişkileri, kök aile ve küçük sosyal çevreden etkilenmeye açıktır. Bu dönemde erkeklik sıklıkla ‘delikanlılık’ olarak adlandırılan dönemin görece sabit özelliklerini taşıma eğilimiyle karakterizedir. Delikanlılık dönemi, erkekliğin 12-25 yaş arasını kapsayan sürecini ifade etmektedir (Karaşahin, 2012, s.238). Ergenlik dönemiyle de kesişmesi nedeniyle ötekilerin düşüncelerine yönelik hassasiyetin yüksek olduğu bir dönemdir. Kişiler ötekilerin kendisi hakkında ne düşündüğü, tutum ve eylemlerinin nasıl yorumlandığı ve kimliğin ne şekilde konumlandırıldığıyla daha fazla ilgilidir. Bu açıdan fırtına ve stres dönemi olarak da nitelendirilmiştir (Alisinanoğlu, 2002). Bu dönemdeki deneyimlerinden bahseden katılımcılar, ötekilerin değerlendirmelerini davranışlarının ve duygularının merkezine yerleştirmiş görünmektedir. Örneğin K14 erkekliğin sergilenmesinin kaçınılmazlığına, K3 ötekilerin şahitliğine vurgu yapmıştır.

“Sınıftan sonra belli şekilde uzaklaştım. Öğretmenler bizi döverlerdi herkesin önünde. Tokat atarlardı, ceza verirlerdi sürekli bunları hatırlıyorum. Sinirleniyordum... Ufak tefek şeyler oluyor. Bir kere büyük bir olay oldu. Bir gün oturuyorduk 15 yaşında falandım. Bir tanesi kahvede küfür attı. Ben de dayanamadım orda bıçağı çıkardım. Namusa falan küfredince ben kaldıramıyorum öyle şeyleri.” (K3, 24y, Hatay)

“Orda arkadaşlarımızın arkadan izlemesi ayrı bir şey. İşte hem o zamanın gençliğin verdiği şey var. Ona bir şey yapmasaydım bak bak İbo vuruldu gibisinden, efendime söyliyim yani bu sefer daha şey olacaktı. Dalgası, ezmesi olurdu. Hepsi benim ortak arkadaşlarımdı yani. Yeri geliyür gülüyürüz, birbirimizi ezüyürüz. Bilmem ne yapıyürüz yani. Bunları

kaldırabiliyorduk o zaman. Olay da biraz böyle şekillendi. O arkadan vurur vurmaz ben de bıçakladım.” (K14, 31y, Adana)

Ötekiler hususundaki duyarlılık, delikanlılık döneminde erkekliğin daha kırılgan ve güvensiz biçimde inşa edilmesine sebep olmaktadır. Bu dönemde kişi, bir kadının ya da diğer erkeklerin kendisine yönelen tutum ve davranışlarını erkeklik statüsüne meydan okuma olarak değerlendirme eğilimindedir. Erkekliğin delikanlılık döneminde güvensizlik ve kırılganlık geliştirmesi, şiddet ve erkeklik arasında birtakım paralellikler olduğunu göstermekte ve erkeklerin neden kadınlardan daha fazla fiziksel risk aldıklarını açıklamaya olanak sağlamaktadır. Riskli eylemlere kalkışmak -özellikle kişi kimlik kaybıyla tehdit edildiğinde- erkekliği göstermenin ikna edici yollarından birisi olarak karşımıza çıkar (Bosson ve Vandello, 2011; Byrnes ve arkadaşları, 1999; Cohen ve arkadaşları, 1996).

“Sonra duydum ki ablamın hakkında artı on sekiz kelimeler falan kullanıyormuş. Arkadaşlarıyla konuşuyormuş, anlatıyormuş falan. Bunu o yaşlardaki bir erkek çocuk duyduğu zaman hani (sessizlik) ya bir şey olduğundan da değil ama hani öyle anlatıyormuş. Yoksa bir şey yaptığından değil. Yapamaz da zaten. Yapabileceğinden değil de konuşurken böyle anlatıyormuş. İşte şurası şöyle burası böyle falan filan. Kuzenim vasıtasıyla ulaştım. Yanına gittim. Şimdi ben 16 buçuk yaşında falan o yaşlardayım, çocuk 20’lerde. Fiziksel olarak ondan daha düşük durumdayım, boy olarak da kilo olarak da. Yani başa baş dövmeyeceğimi biliyordum. Yanımda bıçak vardı yaklaşık 10-12 cm. Benim niyetim normal konuşmaktı, uyaracaktım ablamdan uzak dur tarzında. Ama o işte sen mi karar vereceksin falan diye girdi. Hiç beklemediğim bir şekilde üste çıkmaya başladı. Kabul etmemek ayrı, ama mesela kabul edip üste çıkmaya çalışmak ayrı. Dayanamadım vurdum. Ya şöyle dövmeyeceğimi biliyordum ama insanın bir yerden sonra yapacağı başka seçeneği kalmıyor... Şimdi şöyle kötü şeyler yaşandı. Orada beni tetikleyen şöyle erkeğim böyle erkeğim meselesiydi içten içe. O yüzden şeyi düşünmüştüm keşke kadın olsaydım. Çünkü koruma içgüdüğü var bir de ağrıma da gitti. O yaşlarda erkek çocuğu böyle şeylere hassas olabiliyor. Ben zannettim ki herkes ablamı konuşuyor falan yani. O an psikolojik olarak öyle düşünüyorsun. Herkese anlatılmış herkes konuşuyor gibi. Oysa 3-5 tane salak çocuk kendi arasında birinin söylediği yalanı konuşmuş, bu benim kulağıma gelmiş. O zaman öyle görmüyorsun. Hem yalan söylüyor, hem konuşulanların içeriğini biliyorum, hem de her şeyi kabul edip üste çıkmaya çalışıyor. Sana mı soracağım gibisinden. Artık o saatten sonra da yapacak farklı bir şeyim yoktu. Ya 3-5 tane arkadaşımı çağırıp dövecektim ya da böyle bir şey yapacaktım.” (K12, 22y, Tokat)

İfadelerde görüldüğü üzere delikanlılık döneminde kişiyi şiddete iten temel motivasyonlardan birisi erkekliğin ciddiye alınmaması olarak değerlendirilebilir. Kişi delikanlılık döneminde kendisini aile bireylerinden sorumlu hissederken, karşı taraf bu ciddiyeti taşılamaması ya da kişinin ailesine yönelik söylemlerden etkilenmesi, bu dönemde erkekliğin ‘sergilenme’ odağında inşa edildiğine işaret etmektedir. K12 ‘keşke

kadın olsaydım’ ya da ‘ başka bir seçeneğim yoktu’ gibi ifadeleriyle, şiddetin biyolojik erkeklikle eklemlenmiş bir mecburiyet olarak düşünüldüğünü ortaya koymaktadır. Diğer taraftan kişilerin fiziksel potansiyeli ve delikanlılık döneminde sergilenmesi beklenen erkeklik tutumları çelişkili olduğu görülmektedir. Kişi bu sebeple yetersizliklerin telafisi için alet taşımakta, karşı tarafa bir şekilde üstünlük kurmak zorunda hissetmektedir.

Delikanlılık döneminde erkeksi gösteriş; güç, otorite, rekabet gibi idealler üzerinden kurgulamakta ve bu doğrultuda aşağılanmaya, küfür ve hakarete düşük tolerans gibi görece yıkıcı eğilimleri içermektedir.

“Ya ilki zaten daha öncesinden sevmediğim birisi olması, tahrik etmesi. Yani ağzı pis insan vardır, pis insan vardır. Bu artık ana avrat küfreden bir adamdı. Kusura bakmayın da. Çok ağzı bozuktu. Zaten defalarca uyardım. Dedim ki bak amca abuk subuk konuşma ağrım gidiyor, akıllı ol amca. Anlatabildim mi? Sevmediğim bir adam, yoksa başkası olsa belki o gidince suyu açacaktım bitecekti. Diğer bir sebebi de şu, bana saldıran kendisi zaten. İtelemeye üstüme yürümeye başladı. Bu yüzden karşılık verdim ilk başta. Tabi bir de delikanlılık yaşımdayım tam. Bir hakareti bir küfrü ya da bir dayağı kaldıracak, sineye çekecek durumda değilim.” (K6, 28y, İstanbul)

“O zamanlar delikanlıyız. Hepimiz aynı arkadaş ortamıyız yani. Belkim 15 kişi falan varık. Biraz daha önceden salonda tartışmışız yani. Oyun oynarken ıskarta değmişti sırtına çocuğun. Bir iki yaş da benden büyüktü yani. Amma psikopatın önde gideniydi öyle diyim. Bir iki yaş benden büyük, bir de boyu 1.70 1.85 1.90 vardır hani. Benden çok çok uzun. Ben berberin önüne gittik arkadaşlar oturuyor. Bana gevşek dedi. İsterseniz size de atayım haberin resmini ‘gevşek sözü hayatından ediyördü’ diye. Orada da babasıyla geldi, benden ne kadar büyükler ve çoklar. Gazeteye çıktıydı o zamanlar. Ben de gittim selamın aleyküm dedim. Oğlan biraz psikopattı. Kalktı dedi gevşekler bizim ortamımıza giremez. O zaman aylardan mart, hiç unutmam martın 2’si. Yağmur yağıyor böyle nasıl. Mont giymişim. Dedim kime diyün, dedi sana diyüm. Arkaya gidek mi dedim, dedi gidek. O zaman da montumun kolu sal yani cebinde yani elimdeki bıçak gözüküyör. Ben yolda giderken, arkadaşlarda yolda gelüyörlar. Biz dedik kimse gelmesin. Gelene de sövüyoruz, sayıyoruz. O sırada ben önde giderkene, kendisi arkadan bana bir yumruk vurmasıyla kafama, kafam kanadı. Bir de o zamanlar bilmediğimiz için, kafam kanayınca ben de buna döndüm. Boyu uzundu zaten. 6-7 kere vurdum bıçağı.” (K14, 31y, Adana)

Görüldüğü üzere delikanlılık -erkekliğin belirli niteliklerinin (gösteriş, erkekliğin sergilenmesi, koruyucu roller ve şiddet eğilimi gibi) değer kazandığı ve ön plana çıktığı dönemdir. Yapılan görüşmelerden yola çıkarak; delikanlılık dönemi öne çıkan 3 eğilimle ele alınabilir.

- 1) Öteki merkezlidir. Ötekilerin kimlikle ilgili analiz ve yorumları, eylemler ve tutumlar hakkındaki düşünceleri önemsenmektedir. Kişi davranışlarına bu doğrultuda karar verme eğilimindedir. Delikanlılık, erkeklik kırılğanlığının son derece yüksek olduğu bir sürece işaret etmektedir.
- 2) Koruma odaklıdır. Erkekliğin koruyucu, kontrol edici ve muhafaza edici rolleri ön plana çıkar. Koruyuculuk daha fazla diğerlerine gösterme ve meydan okuma biçimindedir.
- 3) Şiddet odaklıdır. Şiddet, erkekliğin görünür imgelerini korumak üzere işlevselleştirilmiş haldedir. Aynı zamanda kişilerin kendilerine yönelen şiddete, küfür ve hakarete olan toleransının daha düşük olduğu bir dönemdir.

Katılımcıların suç öyküleri doğrultusunda, tekerrür şiddet suçluluğuna uzanan sürecin neredeyse her zaman delikanlılık döneminde işlenen bir suç ile başladığı görülmektedir. Delikanlılık döneminde işlenen suçlar bir taraftan işlenen ilk suç olması nedeniyle onarıcı çalışmaların, diğer taraftan erkeklik ve şiddet arasındaki ilişkiselliğin görünürlüğü açısından feminist çalışmaların yoğunlaşması gereken bir noktadır

4.2.2.2. Evlilik Miladı: “Aile Babası”

Erkekliğin delikanlılıkta şiddetle ilişkili biçimde karşımıza çıkan içeriği, yetişkinlik ve ileri yetişkinlik döneminde evliliğin etkisiyle yeniden dönüşmektedir. Evlilik bir deneyim alanı olarak kişileri eylem odağında özneleşmeye dâhil etmekte ve kademeli bir dönüşüm sürecine sokmaktadır (Foucault, 2019c, s. 19). Evlilik kurumu; normatif mekanizmalara dayalı olarak dikotomik bağlamda bir ikiliğe odaklanan yapısı, evliliğin rol, sorumlulukları ve evliliğe dair toplumsal beklentilerin niteliği gibi sebeplerle eski rol ve kimliğin terk edilmesi ya da cinsiyetçiliğin yerini yeni cinsiyetçi yapılanmaya bırakması açısından önemli bir noktaya işaret etmektedir. Katılımcılar evlilik deneyiminin erkeklik algılarına etki ettiğini, bu doğrultuda erkekliğin evlilik öncesi ve evlilik sonrası olarak bölündüğünü belirtmektedir.

“Şimdi bak elli yaşındayım. Otuz yaşından önceki erkekliği sorsan farklı, şimdiki çok farklı. Otuz yaşından önceki sistemde biz asla bir kızla ne oturabilirdik, ne konuşabilirdik. Mesela biz 17-18 yaşımıza kadar hep böyle hayal ederdik ki; bir an önce askere gidip

gelelim, iş güç edinelim de evlenelim, bir tane hanımımız olsun. Anam babam görüp beğendi, aldıysa tamam. Ben onu alıp hanımım ederdim. Ölsem de dirilsem de, ben bu evin ölüsü dirisiyim. Otuz yaşından küçük bir erkek, bir kadın aldığı zaman artık komple ölüsü dirisi o evdeydi. Bitti. Neymiş, Erkek o eve girmiş, hayatı bitti.” (K1, 51y, Erzincan)

K1 evliliğin erkeğin yaşamını kısıtladığını ve özgürlük alanlarını tek bir alana indirgediğini ifade etmektedir. Evlilikten önce kişinin inisiyatifinde olabilen meselelerin yerin, evlilikten sonra aile içi rol ve sorumluluklar almaktadır. Ancak bu durum her zaman bir baskı ya da köktenci bir değişim zorunluluğu olarak algılanmaz, ataerkil düzene eklenerek sürdürülür.

Evlilik aynı zamanda, kateksisin cinsiyet rollerini aralamasına ve kadın/erkek rollerindeki esnekliğin daha hoşgörülebilir bir form kazanmasına olanak sağlar. Ancak bu değişim erkeksi otoritenin geride bırakıldığı anlamına gelmez, mevcut otoriter erkek algısı üzerine yeni rol ve idealler eklenir. Bu değişim zoraki değil, duygusal öğelere dayalı olarak arzu ve doyum sağlayan bir değişimdir.

“Ben size şöyle söyleyeyim mesela benim bir arkadaşım var cezaevinden Fatih. Evlendi ben hayırlı olsun demeye onu aradım. Evlenmişsin hayırlı olsun dedim. Eşin olunca artık durulursun dedim. Yok, ben yapamam, erkek dediğin masaya yumruğunu vurur dedi. Tamam, erkek dediğin masaya vurur ayrı. Orası var ama eşine gelince orası farklı olur. Hem yumruğu vurup hem evi temizlersin dedim. Yani evlilikten önce erkeklik vur kır ile tanımlanır ama evlenince iyi şekilde değişir” (K8, 41y, Konya)

Dolayısıyla bu döneme kadar erkekliğin nasıl ve hangi unsurlarla tanımlandığına ek olarak ya da bu tanımlamalar bir miktar esnetilerek, erkek kimliği ‘aile babası’ etiketi altında yeniden inşa edilmektedir. Erkekliğin ‘Aile babası’ dönemi kişiyi delikanlılık döneminin şiddet, otorite, rekabet ve gösterişe dayalı odağından bir miktar uzaklaştırarak; istikrar, gelecek kurma, gelir getirme, rol model olma gibi ideallere yakınlaştırmaktadır.

K8: Valla benim görüşüm erkek deyince evinden işine, işinden evine. Evine ailesine bağlı bir insan erkek olur bence. Ama bazı şahıslar için erkek demek ben yaparım, ben ederim, ben karar veririm demektir. Bu tiplerde var. Benim için aile önemli. Aile varsa hayat vardır. Eşim çocuklarım.

A: Peki kendi ailenizi kurmadan önce erkekliğinizi nasıl tanımlıyordunuz?

K8: İşte suçumdan da ilişkili bu. Ben yaparım, ben ederim, ben vururum, ben kırarım diye tanımlıyordum.

A: Evlilikten önce erkeklik daha fazla güç ilişkilerine bağlıyken, evlilikten sonra aile odaklı hale mi geldi?

K8: Aynen öyle. Erkeklerde hep böyle olur bir şeyi bilmediğiniz delikanlı zamanlar hep vurur, kırar evlenince dinginleşir. (K8, 41y, Konya)

Aile babası olmak erkeğe bir temsiliyet yükü ve rol model olma kaygısı yüklemektedir. Böylece evli bir erkeğin nasıl bir eş ya da baba olduğu ne derece erkek olduğuyla paralel olarak algılanmaya başlar.

“Mesela evlisin çocuğun falan var. Erkeğin daha ağır basması lazım. Çünkü neden evine ekmek götürecek, çocuğuna kendini örnek gösterebilecek. Çocuk daha çok ebeveynlerden destek alması lazım. İlk eğitim çocuk için evde başlıyor. Annesi babası kötüyse eğer yani anlamıyorsa o çocuk psikolojik olarak etkilenir. Erkek olarak da o çocuğun hani gelişimini güzel yaptırmak lazım.” (K10, 27y, Tokat)

“Mutlaka vardır mesela bir aile içinde baba profili erkeğin avantajı olabilir. Ama aynı zamanda bu sorumluluk yükler ve dezavantaja dönüşebilir. Babaysan o evi geçindirmek, para kazanma baskısı oluşturur erkek üzerinde. Her hareketinde çocuklarına örnek olmanın bir yükü vardır. Eşine davranışların olsun, onu koruman ve sahiplenmen olsun bunların da sorumlulukları var. Dışarıya verdiği algı, insanların senin ailedeki konumunla ilgili kafasından geçirdiği şeyler vardır. Bunları kontrole almak gerekir. Mesela şöyle alkol kullanan bir erkek düşünün. Aile içinde yaşayınca farklı olur, evli değilse farklı olur. İşin içine babalık giriyor çünkü. Orada da erkeklik babalıkla değişiyor diyebiliriz... Evet. Her şeyi değiştirir erkeğin hayatında baştan aşağı. Bütün sorumluluklarından tut, kim olduğuna kadar. Babalık erkekliğin dönüm noktasıdır. Eve giriş çıkış saatini değiştirir, namusunu etkiler, takıldığı erkekleri değiştirir, konuşma ve davranış tarzını değiştirir. Her şeyi değiştirir kısaca. Bir kere en başta, baba olmuş bir erkek geçim sıkıntısını aşmalıdır. Yani kabaca ailesine bakabilmelidir. Yaptığı her hareketinde dikkatli olması lazım. Ailenin geri kalanı için örnek oluyorsun sonuçta anladın mı? Psikolojik olarak sağlayıcı olmalı, güven konusunda sağlayıcı olmalı. Mutlaka sizin çevrenizde de vardır karısına bakamayan, onları koruyamayan kişi. Ona sen de erkeksin diyebilir miyiz? Anne baba sağ mı bilmiyorum ama varsa babanız, işte çalışmıyorsa evi anneniz geçindiriyorsa, babanız da akşama kadar yatıyorsa emin olun sizin çevrenizde de babanızın erkekliği sorgulanır.” (K6, 28y, İstanbul)

Katılımcılar evlilikle beraber erkekliğin yeni bir kimlik inşa etmeye zorlanmasını, suç yaşantısının terk edilmesi açısından işlevsel olarak değerlendirmektedir. Aile yaşamını ebeveynlik becerileri ve istikrarlı bir yaşam ile karakterize eden katılımcılar, aile kurmaya suç yaşantısını terk etme ya da suça karışma açısından engelleyici bir konum atfetmektedir. Bir aileye dâhil olmak kişileri bir davranış üzerinde çok boyutlu

düşünmeye sevk etmekte, kişinin riskli davranışlarının ve tehlikeli ortamlarda geçirdiği sürenin azalmasına olanak sağlamaktadır.

“İyiym ya uzun zamandır bir öfkem yok. Zaten kendime gelene kadar üç tane çocuğum var diyorum onlarla ilgilenirken zamanım geçiyor. Uzun zamandır ruhsal bir anıma gelip de biriyle kavga ettiğim yok, bir yaralama yaptığım yok.” (K8, 41y, Konya)

“Birinin sevdiği biriyle çocuk yapıp büyütmesi güzel bir şey yani. Evlilik yapıtaşı gibi bir şey. Yani evlilik olmadı mı eksik bir şey oluyor. Mesela ben gezmeyi severdim. Tabi sıkıntılı durumlar da gelirdi çok gezerken. Ama ailem olsa öyle yerlere gitmezdim, ailemle daha çok vakit geçirirdim. O insanlardan da uzak kalırdım. Yani alkol alacaksın mesela evde karım çocuğum var almazsın. Gece bir yer çıksan çıkmazsın. Hep zaten tehlikeler oradan geliyor.” (K9, 27y, Tokat)

“İsterim. Belli bir yaşa geldiğim için evleneyim, çoluğum çocuğum olsun isterim. Belki huzur olabilir diye düşüncem. Belli şeyler yaşadıkten sonra huzurlu, sakin bir yerim olur, bir güven teşkil eder. Dışarıda artık siz de farkındasınızdır tehlikeli ve sürekli koşuşturmalı bir hayat var. Belki hani ben de kendimi bunlardan çekerim, kenara geçer otururum diye düşünüyorum artık. En azından güvenli bir bölge olur benim için de.” (K13, 33y, Amasya)

“Suçlu kategorisine ait hissetmedim. Ama esas diyim, şuan da çoluk çocuğum olmasa hiç umurumda olmaz dünya. Yani batırım da çıkarım da ama tek tabanca değiliz yani. Başkaca da bir şeyden korkmam. Giririm de çıkarım da.” (K14, 31y, Adana)

Evliliğin suç yaşantısı açısından engelleyici olması çoğunlukla sağladığı içsel doyum ile açıklanmıştır. Katılımcılara göre evlilik bireylerin yaşamında istikrar sağlamak ve onlara sorumluluk yüklemenin dışında bir amaç vermektedir. Aile kurumunun doğallığı gibi sıklıkla kabul gören bilgi; kişileri bastırmak, engellemek ya da cezalandırmak gibi yaptırımların ötesinde; arzuyu yaratarak ve bilgiyi üreterek kimliklerle daha sıkı bir ilişki içine girmektedir. (Foucault, 2012, s. 48-49). Bireyler evlilik dâhilinde bir kimlik kurgular ve özneleşir ancak evlilik kurumu kişinin yaşamına her zaman istikrar ya da sorumluluk gibi dışsal bir dayatma şeklinde değil, çoğu zaman kateksis (Connell, 2019b, s. 172) ve haz/ arzu (Foucault, 2016, s. 177; Segal, 1992, s. 136) çerçevesinde de dâhil olmaktadır.

“Ama şöyle bir şey de var. Mesela evlensem, insan evlendikten sonra kendine çok çeki düzen verir. Çünkü senin artık bir amacın var. Bakman, koruman gerekli olan bir karın var. Çocuğun olduğu zaman ona bakmak zorundasın. Onlara maddi, manevi her türlü yardımı yapmak zorundasın. Bunlarla mutlu olursun. Evlilikteki düzenin korunması insanın hayatının bile üzerindedir.” (K10, 27y, Tokat)

Bu çerçevede incelendiğinde erkekliğin doğrudan şiddetle ilişkili olduğu fikri “temel yükleme hatası” olarak karşımıza çıkmaktadır. Temel yükleme hatası, kişinin davranışlarının içinde bulundukları duruma dayalı olarak ortaya çıktığının göz ardı edilmesi ve davranışın doğrudan kişilikle ilişkilendirilmesidir. Oysaki davranışlar çoğu zaman deneyimlerden, gayri-resmi ilişkilerden ve diğer dolaylı kaynaklardan etkilenir. Ayrıca mevcut verilerin sembolikliği ve rastgeleliği de söz konusudur. Eylemlerin doğrudan kimlikle ilişkilendirilmesi, kişiler hakkında mantıksal olmayan önyargıların ve davranışın tekrarı riskinin ortaya çıkmasına neden olmaktadır (Ross, 1977, s. 175-176). Erkekliğin belirli niteliklere sabitlenmiş bir öz olarak kabul edilmesi, erkekliğin inşa edildiği süreçlerin ve şiddetle eklemlendiği deneyimlerin yok sayılmasına neden olmaktadır. Bu doğrultuda şiddet biyolojik unsurların bir sonucu olarak yorumlanmakta ve cinsiyet-şiddet ilişkilerinin asıl nedenlerine körlük geliştirmeye sebep olmaktadır. Bu türden bir temel yükleme hatası, sapkın davranışı erkekliğin doğal bir sonucu olarak kabul edilmesine ve normalleştirilerek tekrar edilmesine ortam hazırlar.

4.2.3. Gelecek Vadetmek: Gelir Getirmek ve Suç İşlememiş Olmak

Foucault’ya (2019a) göre iktidar bir yasaklama ve disiplinin ötesinde yükselmek, başarı elde etmek ya da hayatta kalabilmek gibi pozitif bir amaca yaslanmaktadır (s. 147). Bu doğrultuda araştırmanın bu kısmı erkekler arası bir başarı ölçütü olan gelecek vadedebilme potansiyeline odaklanmadır. Gelecek vadetme; erkekler arası ilişkilerin ve rekabet öğelerinin, erkekliğin idealize edilen değerlerinin, normal/anormal kategorilerinin, erkeğin aile içindeki rollerinin hangi sosyal statülere dayalı olarak kurgulandığına, iktidar ve güç ilişkilerine yönelik fikir verici bir odaktır.

Gelecek vadetmek, kişinin var olan konumunun olanak sağladığı imkân/imkânsızlıklara ve geçmiş deneyimlerinden yola çıkarak ilerleyen dönemlerde olacağı tahmin edilen konuma işaret etmektedir. Diğer bir ifadeyle bir kişinin gelecek vadetmesi, kendisi ve çevresindeki diğer kişiler için ne tür bir yaşam ve sermayesinin var olduğuyla ilişkilidir. Katılımcılar ‘gelecek vadetmek’ ismini verdikleri ideal doğrultusunda, kendilerini ötekiler gözünden bir değerlendirmeye tabi tutmaktadır. Burada gelecek vadetmek, toplum tarafından kabul gören bir kimliğe ve normal standartlara erişime işaret etmesi

sebebiyle, başarı ve istikrar odağında bir iktidarı temsil etmektedir. Erkekliğin başarı ölçütleri çeşitlilik gösterse de katılımcılar mevcut deneyimleri doğrultusunda gelecek vadetmeyi asgari düzeyde iki kategoriye indirerek değerlendirmektedir: ‘Gelir getirmek ve ‘Suç işlememiş olmak’

“Ya toplum için erkeklik demek tamamen bir şeyleri geleceğe götürebilmek. Yani atıyorum kızını kim geleceği olmayana verir? Geleceği parlak olmaya kim iş verir aş verir? Bankalar kredi bile vermez. Erkeklik bu yüzden gelecek demek yani. Evine ocağına sahip çıkan, düzenli gelire sahip olan erkek. Gelecek kurmak demek tamamen oturan bir yaşantı demek. Evlenip yuvası olmak, çoluk çocuk sahibi olmak, bir işin olsun. Gittiğin geldiğin yer belli olur.” (K2, 33y, Ordu)

“Giremedim ya o konulara. İnsan işte istemez mi? Bir de zamanımız olmadı ya. Sanayideki birine kim şey yapar? Kimsesiz, hiçbir şey sahibi olmayan, serseri... Bir kere ilerisi yok. Ben şahsen empati yapacak olsam mesela kendimi onun yerine koyacak olsam, kendimi istemezdim.” (K5, 31y, Giresun)

Ekonomik kazanç ve suç işlememiş olmak toplumsal açıdan iki temel sosyal sermayeye denk gelmektedir. Ekonomik kazanç kişilerin beşeri sermayesini işaret ederken; suç işlememiş olmak toplumsal kabul ve onayı önceleyen ilişkisel sermayelerine işaret eder. Her iki deneyim de kişinin bir geleceğinin olmamasına ve toplum tarafından kabul görmemesine sebep olmaktadır. Ekonomi ve suçluluk açısından erkekliği tabi kılan bu normatif mekanizmanın bazı açılardan tekerrür suç ile ilişkilendiği görülmüştür. Alt başlıklar bu çerçevede incelenmiştir.

4.2.3.1. Gelir Getirmek

Erkekler arası ilişkiler çok çeşitli alanlarda iktidar ve güç yarışına dönüşme riski taşımaktadır. Ekonomik güç yalnızca yaşamın bir sonraki evresini simgelemekle kalmaz, aynı zamanda erkeklerin aile ilişkilerindeki rol ve sorumluluklarının tanınmasında, kendi aralarındaki hiyerarşik ilişkilerde ve gündelik yaşamdaki sosyal statülerin belirlenmesinde de önemli bir eril mantığa işaret etmektedir.

Yapılan görüşmelerde elde edilen bulgulara göre; katılımcılar erkeklikte en fazla ön plana çıkan rolün gelir getirmek olduğuna inanmaktadır. Ekonomik kazanç ideali, erkekliği tamamen sarmalayan ve aksi düşünülemez biçimde normlayan bir hakikate

dönüşmüş haldedir. Katılımcıların büyük bir çoğunluğu erkekliği doğrudan ekonomik kazançla tanımlamış, ekonomik gücün olmadığı durumlarda erkekliğin sorgulanabileceğini belirtmiştir. Katılımcılar gelir getirmeyi ailedeki rolleri açısından merkeze almış, rol model olma, duygudaşlık, aileyle vakit geçirme gibi diğer sorumlulukları tamamlayıcı roller olarak değerlendirmiştir. Bu açıdan aile erkeklerin ‘gerçek erkekler’ olduklarını doğrulama yoluyla kendilerini güvence altına almak üzere sağlayıcı ve destekleyici rollere vurgu yapan en istikrarlı alan olmayı sürdürmektedir (Bayer, 2016, s. 157).

“İşte eşyayı erkek alır, eve erkek bakar. Erkek çalışır, para kazanır. Sırf erkek olduğu için belirli zorunlulukları oluşur. Babaysan o evi geçindirmek, para kazanma baskısı oluşturur erkek üzerinde. Geçim sıkıntısını aşmalıdır. Yani kabaca ailesine bakabilmelidir.” (K6, 28y, İstanbul)

“Erkekliğin kolay bir şey olmadığını biliyorum sadece. İş hayatı olsun, ev geçindirmek olsun. Boş gezen insanlar olsun bu tür erkekler dışlanır. Eşine çocuğuna sahip çıkmayanlara olumsuz gözle bakılır. Eve para getirmiyorsa, işe gitmiyorsa sen adam mısın deniliyor mesela, sen erkek misin ailene bile bakamıyorsun.” (K7, 25y, Tunceli)

“Valla erkeğin en başta para kazanması gerekir. Bu yüzden benim görüşüm erkek deyince evinden işine, işinden evine... Mesela bizim komşumuz var adam benden dipdiri. Çocuğuna benden mama parası istiyor. Baktım şöyle bi bana mı diyorsun kardeş dedim. Anlaşalım bi bak ben de çalışıyorum benim de çocuğum var. Niye çalışmıyorsun? Kafayı eğiyor.” (K8, 41y, Konya)

“Ekonomisinin olması en önemlisi. Diyelim erkek evi sağlayamadı, para getirmiyor. Çocuklarını muhtaç ediyor. İşte o zaman bir erkeğin erkekliği sorgulanabilir... Kadınlar gibi saçma işte ben daha güzelim bana daha çok yazan var gibi rekabetler değildir. Erkeklerde mesela benim daha çok param var, ben daha iyi model arabaya biniyorum. Erkek bu şekilde kendini öbür erkeklerden ön plana çıkarır. Özellikle işte para meselesi. Ama ben tabi öyle şeylere sıcak bakan bir insan değilim.” (K9, 27y, Tokat)

“Tabi ki tabi ki. Mesela evlisin çocuğun falan var. Erkeğin daha ağır basması lazım çünkü neden evine ekmek götürecek ki çocuğuna kendini örnek gösterebilsin... Tabi ki olur mesela nasıl olur? Mesela bir arkadaşın vardır fakirdir. Bir sürü başka adam vardır zengin. Bu iki erkekten fakir olana toplumsal olarak çok iyi bakmıyorlar. Mesela benim arabam vardı. Arabası olmayan adamı kolay kolay yanına almazlar. Erkek dediğin dışardan görüldüğü üzere evine sahip çıkabilen, evine ekmek götürebilen demektir.” (K10, 27y, Tokat)

“Evini geçindirir. Kimseye muhtaç kalmaz. Ailesini kimseye muhtaç etmez. Erkek deyince benim aklıma bunlar geliyor.” (K12, 22y, Tokat)

“Ben şöyle yapmışım, hanıma demişim ki ev, mutfak, gelir, gider, giyim, çocukların eğitimi, dershaneleri, kursiyerleri şu bu hiçbir şeye karışmam. Sadece bana ödemeyi getirin ben onu yaparım. Ben sadece kurumda 8 saat görevimi yaparım, dışarda esnaflık yaparım. Çocuklarım var demir doğrama üzerine çalışırım. Mobilya, ahşap ve dekorasyon üzerine çalışırım. Eve ticari olarak sadece para taşıyım. Erkek en baş ekonomik işlerini yapmalı, diğer şeylere de arada zaman ayırmalı... Ya bayanlara valla Allah yardım etsin. Ben öyle insanlar tanıyorum ki mesela yanımda çalışıyor kalfa. Sabah kalkıyor oradan iki tane poğaça alıyor bir pakette sigara alıp eşine veriyor tamam. Akşama diyorum evine çocuğuna bir şeyler götürsene. Diyor ki gitsin anasında yesinler diyen baba da var, gelip de abi bana avans ver eve mutfaka bir şeyler alayım diyen de var. İkisinin arasındaki farka bak” (K1, 51y, Erzincan)

Erkeklikte gelir getirme rolünün ön plana çıkarılması, erkeğin varoluş alanını metaya endekslemektedir. Bu nedenle erkekliği ayırt ettiğine inanılan bir niteliğin kadınlarla paylaşılması, erkeklerin otoritenin kaybına yönelik endişe duymalarına neden olmaktadır. Bu doğrultuda katılımcılar daha fazla sorumluluk alma pahasına da olsa kadınları mali işlerden uzak tutma yönünde çaba sarf etmektedir.

“Çalışmak erkeğin işidir. Eşimin çalışmasını kesinlikle istemem. Beni sevsin, çocuklarımı sevsin. Evine baksın yeter bana yani. Ben kendim her şeyi yapmak istiyorum. Zaten o da istemiyor. Ortak fikrimiz bu.” (K3, 24y, Hatay)

“Kadın kısmının eline para değdikten sonra çok farklı tavırlara girmeye başlarlar... Burada benim yanılsım ne oldu. Ben keşke ekonomik olarak –bilmiyorum haklı veya haksızım- vermeyecektim her şeyi eline. Ki en tam tersini yaptım al dedim ben kazanayım geri kalan faturaya alışverişe yetişemem al dedim sen idare et. Çocukların giyimi, malzemesi bilemem her şeyi senin üzerine. İşte orada hata ettim” (K1, 51y, Erzincan)

Diğer taraftan katılımcılar gelir getirmeyi bazı açılardan sorumluluk ve yük olarak değerlendirme eğiliminde olmuş, erkeklerin kadınlara göre daha dezavantajlı olduklarından yakınmışlardır. Bu doğrultuda evlilik erkek için sorumluluk anlamına gelirken; kadın için sorumluluktan kaçmanın ya da erkeği ekonomik açıdan istismar etmenin bir yolu olarak yorumlanmaktadır. Erkekliğin ekonomik kazanç ile paralel olarak algılanması, aynı zamanda erkeklerin yaşam standartlarını düşüren bir fedakârlık yapmak zorunda hissetmelerine ya da buna zorlanmalarına sebep olan bir dezavantaja da dönüşebilmektedir. ILO (2021) verilerine göre çocuk işçilik erkek çocukları arasında daha yaygındır.¹⁷ K3 ve K4 ifadelerinde, ekonomik yetersizlik durumlarında erkeklerin gözden çıkarılabilirlik düzeyinin daha yüksek olduğuna işaret etmiştir. Ancak

¹⁷ Cinsiyete göre incelendiğinde, çalışan çocukların %70,6'sını erkek çocukların, %29,4'ünü ise kız çocukların oluşturduğu görülmektedir (ILO, 2021).

katılımcılar gelir getirmeye dayalı rolleri bir sorumluluk ya da yük olarak değerlendirdikleri durumlarda dahi, bunun erkeğin aile içindeki otoritesine olumlu bir katkıda bulunduğunu kabul etmektedir.

“Hamallık derim ya başka da bişe demem. Eşek gibi çalışıyoruz sadece. Ekonomik işleri yapmalı. Para getirmeli eve. Bu konuya pek cevap bulamıyorum. Ama hep diyorum yani keşke dünyaya kadın olarak gelseydim. Ben mesela sabah çıkıyorsun akşama kadar çalışıyorsun, şey ediyorsun, insanlarla uğraşıyorsun, müşterilerle uğraşıyorsun hepsi ayrı dert. Evi geçindirmekle uğraşıyorsun. Eşine bakmakla yükümlüsün. Ailene bakmakla yükümlüsün. Bir de akşamı geliyorsun eve, kadın başının etini yiyor şunu yapalım buraya gidelim diye... Mesela bir erkeğin maddi durumu iyi değilse çok büyük bir stres içine giriyor erkek. O zaman daha kötü ailesine de yansıyor. Evli bir erkeksen maddi durumun iyi olmalı Ama yine de çok şükür rabbime erkek olmaktan çok memnunum. Farklı yerlerden kapatıyoruz bu açığı... Kendim ve arkadaş çevrem için mesela güçlüdür her yere girer çıkar, rahattır. Hayatta kalabilir. Sürekli hayatın içindeler, yaptıkları işle müşteriyle muhataplar. Ama kadın daha avantajlı. Evleniyorsun işe girmene gerek yok, iki yemek yap, akşam kocana güzel davran bu kadar.” (K4, 33y, Erzincan)

“İşte ilkokulu erken yaşta bırakınca, dediğim gibi sanayide çalışarak geçti çocukluğum. Okumayacağım anlaşılınca işte bari eli ekmek tutsun diye, kolunda altın bileziği olsun dediler. Biz de öylece başlamış olduk... Erkek denildiğinde benim aklıma sorumluluk geliyor ya. Kadının üzerine almasından fazla bir sorumluluk geliyor. Belli bir yaşam kavgası geliyor, belli bir mücadele geliyor. Ne bileyim yaşama tutunma olsun, belki yanlış düşünüyorum bilmiyorum siz okumuşsunuzdur da. Bana göre kadın önüne iyi bir insan çıkarsa evlenir, hayatını kurtarır. Çalışmak okumak zorunda kalmaz ama erkek için öyle bir durum yok. O hayatı kuracak kişi yine erkek.” (K13, 33y, Amasya)

“Bu para olayı zaman zaman farklı boyutlara geldi. Yani eve getirdiğim para miktarı düştüğünde bile kötü olmaya ve terslenmeye başladım artık. Hani çalışmıyor musun bu para nerde diye” (K1, 51y, Erzincan)

“Aslında avantajları da var dezavantajları da var. Şöyle, aileye bakmak zorunda, sürekli çalışmak zorunda. Bir kadın mesela sürekli çalışmak zorunda olmayabilir ama erkek öyle değil. Sürekli çalışmak zorunda, o ailesini devam ettirebilmek için. Kadınların çalışma zorunluluğu olmuyor gibi geliyor bana. Artık geri kafalı mı yazacaksınız oraya bilmiyorum ama bir kadın çalışmak zorunda değil gibi. Çalışadabilir, isterse çalışmayadabilir. Kimse onu zorlayamaz. Erkeklerde öyle değil. Mecbur. Kesinlikle çalışmak zorundasın. Ama avantajı da şu kendi dediği olur. Evde onun sözü geçer.” (K12, 22y, Tokat)

“Fiziksel olarak daha güçlü olduğundan maddi zorluklarda eğitim hayatın bitebilir. Çalışmak zorunda kalırsın. Ailenin başına bir şey geldiğinde sen yaparsın. Para kazanmak zorundasın. Yani kendi isteklerin ikinci gelir erkeksen eğitimde. Yani daha zor bir hayatın olur. Zor koşullarda çalışmak evine para götürmek zorunda olursun. Zor bir durumda ilk erkekler gözden çıkarılır yani para yoksa erkekler okumaz çalışır. Daha çok dışarıdaki hayata girmek zorunda kalır. Dışarıdaki olumsuz olaylarla daha çok karşılaşır.” (K3, 24y, Hatay)

“Mecbur çalışmak zorunda kaldık. Evimize bakmak zorunda kaldık. Okulu mecburen Lise 3'te bıraktım. Devam etmek istiyordum ama ııı şimdi benim babam makinede bacağımsız

kesince eve de bakan kimse olmayınca ikiz kardeşimle okulu bırakmak zorunda kaldık. Hem çalıştık hem eve baktık. Tabi böyle olunca ev yükü üstümüze binince sosyal hayatımız, arkadaş çevremiz de değişti. Sağlık olsun. Sonra da İşte artık çalışma yaşantımız dengelenince 23'te falan evlendim.” (K4, 33y, Erzincan)

Ekonomik güç ve otorite arasındaki doğrusal ilişki, baskının ve hatta kimi zaman şiddetin tolere edilmesine aracılık etmektedir. Bourdieu'nun perspektifinden toplumsal yaşamdaki sermaye türlerinin ve özellikle ekonomik sermayenin bir tahakküm aracına ve simgesel bir sermayeye dönüşmesi mümkündür. Ekonomik sermaye sıklıkla yerini iktidar ve simgesel sermayeye devreder (Swartz, 2011, s. 121-122). Katılımcıların ifade ettiği üzere ekonomik olarak kazancın yüksek olduğu dönemde, ekonomik sermaye simgesel bir sermayeye dönüşerek simgesel bir tahakküme aracılık etmektedir. Bu durum kaybı içeren deneyimlerde daha görünür hale gelmektedir.

“Aslında başta çok iyiydim yani 2014-2016 model arabam vardı. Sonra biraz açıldım. Açılınca iflas ettim. İflas edince gerçek yüzlerini öğrenmiş olduk. Para birince bir anda hepsinin dışlaması, hepsinin ayrı ayrı bir şeyler söylemesi, eşimin gelip beni sevmediğini söylemesi, tam bunalıma sokması yani. Şimdi eğer ki ailesi bunu yapmasaydı birbirimize bağlıydık. 4-5 tane çocuğumuz vardı. E tabi 18-19 yaşındaki kız etkileniyordu. Kızım evinde otur, kocan gelecek diyeceği yerde, kocan da gelsin burada yemek yesin diyordu. Arvat gelmezdi çocuklar gelmezdi. Evde yine aynı şekil, param azalınca yani. Benim eskiden İnönü gibi bir yerde üç tane dükkânım vardı. Eskiden iyiydik. Hiçbir işime karışmazlardı. Dediğimi iki etmezdi. Para varken sıkıntı olmuyordu. İçsem de bir şey olmuyordu, dövsem de sövsem de bir şey olmuyordu. E şimdi haftada bir güne düşürdük. Yani ne zaman düz işe gidip gelmeye başladık ters ters bakmaya başladı. Ben kaynımla ufak bir tartışma yaşıyorum eve geliyorum arvat yok, kapılar kilitli. Dışarı da kaıyoruz yani. Çoluk çocuk da gidiyür, arvatta gidiyür. Bunlarda hep paramızın kalmamasından dolayı yani. İç yüzlerini öğrenmiş olduk yani bunların.”(K14, 31y, Adana)

“Yani arkadaşlarım suç deyince benimle konuşmuyor değil, benim bu konuyla ilgili ekonomik kaybım olduğundan benimle konuşmuyorlar. Ben cezaevinden çıktıktan sonra babam hala bana maddi desteğini vermiş olsa, iş alım satımında sıkıntılar yaşamamış olsam, ben arabamı satmak zorunda kalmamış olsam bu arkadaşlarım hala çevremde olacaktı. Bir insan suçlu olsun ama o suçunu parasıyla bir kullansın. Suçlu insanları bile kendine daha çok çeker yani. Kimse suçlu diye dönüp gitmez. Suçu bir şekilde bir şeyle ya örtülür ya da suçu kabul edilir parası varsa. Benim tecrübelerime göre bu böyle.” (K9, 27y, Tokat)

Ekonomik güç kişilerin toplumsal arenalardaki konumlarını belirlemek, iktidarını güçlendirmek ve katılımını artırmak gibi amaçlara hizmet etmektedir. Zenginlik başta ataerkil ayrıcalıkların korunması olmak üzere pek çok eril çıkarların merkezinde yer almaktadır (Smith, 2020). Bu nedenle ekonomik güç hem ilişkisel hem beşeri bir

sermaye olarak erkeklerin hemcinsleriyle olan iktidar mücadelelerinde ve karşı cins tarafından tercih edilmesinde önemli bir unsur haline gelmektedir.

“Erkekler genelde kendi çevresinde arkadaşlarına karşı daha yüksek bir konumda olmayı düşünür. Şöyle kendi çevremden söyleyeyim mesela. Ben arkadaşlarımla hep aynı işi yaparım ama hep aklımda onlardan daha iyi olmak, daha çok kazanmak vardır. Her erkek için geçerli. Çünkü o ne kadar saygı duyulduğuyla da ilgilidir. Toplum erkekten ekonomik olarak güçlü olmasını bekler.” (K4, 33y, Erzincan)

“Herkesin beğenisi farklı. Nerde yaşadığına bağlı bazısı vur kır ile sever bazısı çok yumuşak olsun sever. Ama değişmeyen para konusudur. Şuanda parası olmayan bir erkeğe kim destek verir, kız verir ki. Aç olan adama kim destek verir? Adamın çocuğu var benden mama destek istiyor. Yediyor bunu kendine. Buna kimse talep etmez erkek olarak yani. Niye çalışmıyorsun dedim adam kafayı eğdi. Kendi de biliyor bunun olmayacağını.” (K8, 41y, Konya)

“Mesela ben kendimle ilgili bahsedeyim. Benim 4 yıl önce arabam yoktu. Arkadaşlarımın ufak tefek bir şeyleri varken bana hava atıyorlardı. Şuan ki duruma baktıklarında bazen söylüyorum hatırlasınlar diye.” (K7, 25y, Tunceli)

Ekonomik güç gibi cinsiyete dayalı olarak idealize edilen bazı değerler, her ne kadar o cinsiyete mensup bireyleri baskı altına alarak gündelik yaşamını sınırlar-zorunluluklar ekseninde dönüştürse de çoğu zaman bireyler bunu sürdürme eğiliminde olmaktadır. Çünkü söz konusu değerler aynı zamanda kişinin dışsallık içinde varoluş tarzını belirleyen içeriği oluşturmaktadır. Foucault öznelerin hakikat yasasının yalnızca baskısı altında değil, aynı zamanda onlardan güç alarak kendiliklerini kurguladıklarını belirtmektedir (Foucault 1997’ dan aktaran Butler, 2012, s. 285). Benzer şekilde erkeklik ve ekonomik güç arasındaki ilişki, yine erkekler tarafından bir ölçüt olarak kabul edilerek rekabet unsuru haline getirilmektedir. Katılımcılar sıklıkla diğer erkekleri ekonomik güç odağında eleştirmiş ve var olan toplumsal cinsiyet rollerinin sürdürülmesine aracılık etmiştir. Diğer bir ifadeyle gelir getirme ideali, erkekleri baskı altına alsada, yine erkekler tarafından rekabete aracı edilmekte ve sürdürülmektedir.

“Tabi ki olur mesela nasıl olur? Mesela bir arkadaşın vardır fakirdir, bir sürü başka adam vardır zengin. Bu iki erkekten fakir olana toplumsal olarak çok iyi bakmıyorlar. Mesela benim arabam vardı. Arabası olmayan adamı kolay kolay yanına almazlar. Erkek dediğin dışardan görüldüğü üzere evine sahip çıkabilen, evine ekmek götürebilen demektir.” (K10, 27y, Tokat)

“Kadınlar gibi saçma işte ben daha güzelim bana daha çok yazan var gibi rekabetler değildir. Erkeklerde mesela benim daha çok param var, ben daha iyi model arabaya biniyorum... Erkek bu şekilde kendini öbür erkeklerden ön plana çıkarır. Özellikle işte para meselesi. Ama ben tabi öyle şeylere sıcak bakan bir insan değilim.” (K9, 27y, Tokat)

“Mesela bizim komşumuz var adam benden dipdiri. Çocuğuna benden mama parası istiyor. Baktım şöyle bi bana mı diyorsun kardeş dedim. Anlaşalım bi bak ben de çalışıyorum benim de çocuğum var. Niye çalışmıyorsun? Kafayı eğiyor.” (K8, 41y, Konya)

“Ya bayanlara valla Allah yardım etsin. Ben öyle insanlar tanıyorum ki mesela yanımda çalışıyor kalfa. Sabah kalkıyor oradan iki tane poğaça alıyor bir pakette sigara alıp eşine veriyor tamam. Akşama diyorum evine çocuğuna bir şeyler götürsene. Diyor ki gitsin anasında yesinler diyen baba da var. Gelip de abi bana avans ver eve mutfağa bir şeyler alayım diyen de var. İkisinin arasındaki farka bak.” (K1, 51y, Erzincan)

4.2.3.2. Suç İşlememiş Olmak

Toplumsal yaşamın öncelikli koşulu normatif beklentiler kümesinin tüm üyelerce paylaşılmasıdır. Toplumun hemfikir olduğu bilgi, bu yolla normlara dönüşür ve cisimleşerek korunur. Normatif mekanizmaların cisimleştirdiği bilginin ihlal edilmesi onarıcı ya da cezalandırıcı önlemlere yol açar (Goffman, 2021a, s. 178). Suç işlemiş olmak, toplumsal normların ihlal edilmesinin en bariz örneklerinden biridir. Toplum suç işlemiş olan bireyi, kamusal bir imgeye ve bu imgeye dayanan bir dizi olguya göre değerlendirir. Böylece kişinin yaşamı, tümüyle bir fotoğrafı temsil ediyormuşçasına hüküm altına alınır ve kimlik bir etiket kapsamında yoruma açılır (Goffman, 2021a, s. 110).

Erkeğin dünyası ve bireysel kimliği, suç kapsamında bölünür ve toplumsal anlamları içermeye ya da bu anlamlardan olumsuz olarak etkilenmeye başlar. Bireylerin karanlık olarak nitelendirilen türden bir deneyim geçmişi, toplumsal kimliğine ilişkin bir mesele olmakla birlikte bireysel bir kimlik sorunu da ortaya koymaktadır. Suç deneyimi erkek kimliğinin olası travmalarının nasıl yapılandırıldığının ve yeniden tasavvur edildiğinin incelemesi açısından ayırt edici şemalar sunmaktadır. Çünkü erkekliğin ideallere ulaşma ve iktidar elde etmeye yönelik çabası, suçta (suçun sermayeleştiği alanlar hariç) tersine dönmektedir. Suçlunun ahlak dışı patolojik, tehlikeli vb. şeklindeki tahayyülleri erkekliğin ahlaklı, sağlıklı, koruyucu, güven verici ve destekleyici gibi idealleri ile büyük ölçüde çelişmektedir. Bu durumda suç davranışı;

saygı, kabul, onay gibi tasvirlerle kabul gören erkeklik açısından karmaşıklığa yol açmakta ve erkekliği belirli ölçüde baltalamaktadır. Erkekliğin inşası içindeki çelişkileri bu içeren analiz, bir yandan erkekler arasındaki farklılıkların incelenmesi ve tasvirini keşfetmeye olanak sağlarken; diğer yandan suç kurgularıyla cinsiyet arasındaki bağlantı açısından fikir verici olacaktır.

Araştırmanın bu kısmı için erkeklere suç deneyimi ile ilişkili bilgi sorulmamış olup, veriler ideal erkeklik ve erkekliğin sorgulanması gibi temalar kapsamında elde edilmiştir. İlerleyen sayfalarda doğrudan suçun kimlik üzerindeki etkilerine yer verilmiştir.

Yapılan görüşmelerle elde edilen bilgilere göre katılımcıların suç işlemeyi olumsuz olarak değerlendirdiği ve suçlu kimliği reddettiği tespit edilmiştir. Katılımcıların kendi işledikleri suçları gerekçelendirerek, suçlu kimliğe ait olduğunu düşündükleri bir dizi olumsuz nitelikten kimliklerini arındırdıkları görülmüştür. Katılımcıların suçluluğun görece erkekliğe zarar vermeyen ya da erkekliği destekleyen içeriklerini ön plana çıkarmaktadır. Genel ahlakla ters düşen ve toplum tarafından daha net bir tepki verilen cinayet, tecavüz ve hırsızlık gibi suçlar diğerlerine oranla daha sık kimliğin dışına itilmiştir. Kadınlara yönelen şiddet kökenli suçlar aynı şekilde erkekliğe zarar veren davranışlar olarak değerlendirilmektedir. Bu doğrultuda suç işlemiş olmanın bazı durumlarda erkeklikle çeliştiği, suç işleyen erkeklerin erkekliklerinin sorgulanma ve kabul görmeme riskiyle karşı karşıya olduğu görülmektedir.

“İlk girdiğimde kime ne diyecem, nasıl açıklama yaparım diye düşündüm durdum. Kurumsal hayatımda belki sorgulanacağım, bir memur olarak ne işim var benim oralarda dedim. Bu çok ağır bir konu. Benim çocuklarım öğrencilerim var. Çevremde saygı gören biriyim. Herkesle aram iyi öyle suç işleyecek kapasitede bir insan değilim aslında. Sadece o anki olaylar, şartlar farklı bir duruma geldi.” (K1, 51y, Erzincan)

“Asla suçlu hissetmedim. Adam vurmadım, hırsızlık yapmadım.” (K4, 33y, Erzincan)

“Şindik ben şöyle diyim kadın cinayetidir, çocuk tecavüzüdür öbür şeylerdir... Yani baküyürüm tecavüzlere de baküyürüm. He bunlar toplumda iyi şeyler değil yani. Ben instagramda görüyürüm mesela kadına şiddet uyguluyor, kadını vuruyür, eziyür. Ben bunlara karşıyım yani. He. Bana ters gelen şeyler yani. Ben bugüne kadar hiç böyle bir şeye girmedim. Benim sabıkalarımın hepsi adam öldürmeye teşebbüs, yaralama. Bunlar

toplumda çok kötü şeyler değil. Kalkıp da bir kadına terbiyesiz konuşayım veyahutta tecavüz edeyim yani böyle insanların toplumda yeri bile yok yani. Vatana millete ne hayrı olacak ki bu insanın” (K14, 31y, Adana)

“Bu aslında şuan çok gündemde olan bir konu mesela kadına şiddet olsun, tecavüz olsun. Bunların birini yapan erkeklerin yüz karasıdır öyle diyeyim. Erkek mesela erkekle kavga ettiğinde göze batmaz, normal karşılanır ama bir erkek kadına şiddet uyguladığı zaman o erkeğin erkekliği sorgulanmalıdır zaten. Çünkü kadın bir bayan yani fiziksel olarak çok güçsüzdür bir erkeğin karşısında. O yüzden öyle düşünüyorum yani. Toplum erkeklerde daha çok evine, eşine sahip çıkması açısından önem verir. Yani tutumlu, tutumlu olmalarına daha çok önem verirler. Hani başıboş gezen serseri tayfa olur, onlara çok olumu bakmazlar.” (K10, 27y, Tokat)

“Bir de iyi insan olmadığında erkeklikleri sorgulanır. Yani bir konu şu; erkek diyelim suç işledi, çocuğunu karısını dövdü. Onun erkekliğinin sorgulanması lazım zaten. Bunlar erkekliğe sığmaz” (K9, 27y, Tokat)

Suç işlemiş olmanın erkeklik nezdinde değersizleştirilmesinin yanı sıra; suçluluğun doğrudan erkeklere atfedilmesi kişilerin yaşamlarını zorlaştıran bir mesele haline gelmektedir. Erkeklik ve suçluluk arasında kurulan bu doğrusal ilişkinin erkekleri yaşamlarında daha temkinli olmaya zorlamaktadır. Erkeklerin sıklıkla suç işlemeye yönelik olumsuz algıların doğrudan muhatabı olmaları, bu türden bir değersizleştirmeye maruz kalma riskleri artırmaktadır.

“İster istemez zaten bir kere toplum baskısıyla büyüyörüz. Sağda solda işlenen suçlardan dolayı kendi içimize kapanıyoruz. Birine yaklaşıırken bir kere değil, bin kere düşünmek zorunda kalıyoruz. Hani acaba rahatsız olur mu düşüncesiyle hareket ediyoruz. Dışarıda sağda solda yürürken, etrafımıza bakarken, etrafında ne olduğuna göz gezdirirken göz göze geliyorsun acaba rahatsız olur mu hesabıyla bir an utanıyorsun ister istemez toplumsal olaylardan dolayı.” (K11, 28y, Muğla)

Aynı zamanda suç deneyimi erkeklerin gelecek vadetmesine ya da potansiyeline olumsuz etki eden bir unsurdur. Suç erkeklik algısını olumsuz etkilemektedir çünkü suç geleceğe yönelik olumsuz etkiler, dezavantajlar (iş yaşamından dışlanma gibi) taşıırken, erkeklik gelecek vadetmeyi temel bir ideal olarak kabul etmektedir. Katılımcılar kimi zaman suç geçmiş nedeniyle erkeklik ideallerini yeteri kadar karşılayamadığından evlilik kurumundan ve evlilik ilişkilerinden dışlandıklarını ifade etmektedir. Bu değerlendirme erkeklik ve suçluluğun birbirine ne açıdan eklemlendiğinin ya da birbirinden hangi konularda ayrıştığının anlaşılması açısından önemli bir bilgiye işaret etmektedir.

“Suç işlediğim için kendimi ister istemez böyle adamlık kategorisine ait görmüyorum. Erkek olmak ister istemez bir insanın geleceği demek. Kendi geleceğini kendin kurmalısın. Kendi geleceğini yaşatıp kendin seçmelisin.” (K2, 33y, Ordu)

“İşe almadılar mesela. Sadece amele olursun yani. Başka hiçbir iş yapma şansın yok. Haa hap satarsın, ot mot satarsın. Bunları herkes yapsa yapar. Ama adam gibi bir yaşamı sana layık görmezler, o şansı tanımazlar. Memurluk falan zaten sıfır. Ciddiye almaz, adam yerine koymazlar. Belediyede mesela çöpçü olma ihtimalin bile sıfır. Onu bile fazla görürler sana.” (K5, 31y, Giresun)

“İlişkiler belli bir seviyede ciddileşince herhalde benim gelecek vadeden bir potansiyelim olmayınca, ayrılma kararı alıyordu karşı taraf. Nasıl denir herhalde bir ev babası olmak, evi geçindirmek... Bende başkalarıyla tanıştıracak potansiyeli görmüyorlardı sanayide çalıştığımndan dolayı. Sanayideki bir insan en fazla ne vadedebilir ki? Hoş bir şey de değil ki yani. Nasıl söyleyeyim yani birini istemeye gidersiniz der ki ‘şunu yaralamış, buna şey yapmış, bu kadar hapis yatmış’ yani herkes çekinir. Kızımı istemeden önce biri de benim yanıma gelse, bende böyle derim” (K13, 33y, Amasya)

“Bilemiyorum. Ben yaşadığım ilişkide karşı tarafın beni reddetmesi belki de böyle bir olaydı. Farklı bir bakış açısı ama benim geçmişimden dolayı benden kötü etkileneceklerini düşündüler. Birine bunu yapan ilerde benim kızıma neler yapmaz düşüncesiyle aramızdaki ilişkiyi kestiler. Toplumun en indirgenmiş hali aile bazında, toplumun yapıtaşı ailedir yani. Ben o aileden gördüğüm kadarıyla belki de toplumumuzda öyledir. Belki aile topluma ayna tutuyordur. Suç meselelerinden sonra sevgilimle sohbeti muhabbeti kesmemizi istediler. Kızlarımı da zorladıklarını hissettim çünkü konuşmalarımız değişiyordu. Artık hani bana bakış açısı değişiyordu.” (K11, 28y, Muğla)

“Kız arkadaşım vardı, artık yok. Sabıka durumlarım falan olmaya başladıktan sonra kız arkadaşım da terk etti. Arkadaş ortamlarım da azaldı. Benim ilk sabıkamda arkadaşlarla ayıptır söylemesi gece bir yerlere gitmiştik. Çıkarken fazla hesap getirdiler. Ben de bu hesabı ödemem falan dedim. Orada bir kavga gibi bir curcuna koptu. Ben evlenmek istedim hani mesafe olunca. Babası razı gelmedi. Sabıkalı olduğumdan, memur olsun falan istiyordu. Aileler engel oldu, sonrasında ben kız arkadaşımı kaçırdım. Babası vermeyince çünkü yani ben memur da olacak bir durumda değilim” (K9, 27y, Tokat)

Erkeklik ve suç arasındaki söz konusu çelişki benliğin kabul görmesine yönelik endişe ile ilişkilendirilebilir. Katılımcıların suçu, suç türlerine göre kategorileştirilmesi ve bazı suçlara karşı daha mesafeli bir tutum geliştirilmesi, erkeklik ve suç arasındaki çelişkilere ışık tutmaktadır. Benliğin yalnızca sunulması kişinin ‘özne’ olmasına yetmemekte, benlik aynı zaman da kabul görmeye de ihtiyaç duymaktadır (Goffman, 2021a, s. 60).

Foucault’ya göre ahlak, bir davranışı normal kılmaya ve onu idealleştirmeye ortam hazırlamaktadır. Egemenlik ancak kabul edilen ölçülülük dâhilinde sağlanabilir (Foucault, 1992, s. 203). Bireysel kimliklerin, toplumsal organizasyon içinde

standartlaşmış bir rol benimsemeden iktidar konuma erişmeleri mümkün değildir. İktidar çoğunluğun onay ve kabulünü zorunlu kılmaktadır. Kimliklerin yapılandırma süreci, şahsi sayılamayacak bir normatif çerçeveyi referans alır.

Öyleyse erkek egemenliğinin toplumsal ve etik bir erkeklik üzerine inşa edilmesi bir zorunluluk haline gelmektedir. Erkekler arası iktidar mücadelesi, toplumun normatif çerçevesini de içeren bir ahlaki kariyeri sürdürmek zorundadır. Bu sebeple erkek suçluluğu içerisinde kimi erkeklik ideallerini barındırıyor dahi olsa (koruyuculuk, güç, şiddet kapasitesi, hak dağıtıcı gibi) doğrudan bir sosyal bir sermayeye ya da iktidara işaret etmemektedir.

4.2.4. Koruyucu Misyon: Sınır Muhafızı ve Hak Dağıtıcı

Çalışmanın temel hususlarından biri, erkekliğin kendi içerisinde bir siyaseti olduğu ve erkekliklerin belirli iktidar stratejileri doğrultusunda öznellik kazandığıydı. Bu kısımda erkekliğin sıklıkla ilişkilendiği koruyucu misyonun bu duruma ne şekilde aracılık ettiği, koruyucu roller ve erkeklik arasında nasıl bir ilişki olduğu incelenecektir. Bunu yaparken, katılımcıların koruyucu misyonla sıklıkla ilişkilendirdikleri ‘vatan’ ve ‘namus’ kavramları odağa alınmıştır.

Yapılan görüşmelerde elde edilen bulgulara göre; katılımcılar koruyucu rolleri erkekliğin işlevselliği ve erkek kimliğin değerliliği ve sosyal statü ekseninde yorumlamıştır. K2 cezaevine girdiği andaki duygularından bahsederken, birilerini koruyarak değerli hissedebileceğine yönelik umuttan söz etmiştir.

“Babamız yok ama babalık eden adamlar olabilir, kardeşimiz yok ama biz de birilerini korur kollar bir işe yararız dedim.” (K2, 33y, Ordu)

Katılımcılar koruyucu misyonun erkekliğin sabit bir özü olduğuna yönelik inanç taşımaktadır. Erkekliğin koruyuculukla ilişkisi kimi zaman biyolojik unsurlara indirgenerek, erilliğin bir işareti olarak genellenmiş; kimi zaman ise koruyuculuk gerçekleştirilmesi gereken bir amaç olarak erkeklikte idealize edilmiştir. Her iki şekilde de erkeklik ve koruyucu misyon arasında doğrusal bir ilişki kurulmaktadır.

“Mesela size şöyle örnek vereyim. Bizim hayvanlarımız falan vardı. İşte yirmi tane ineğimiz vardı, erkeği de vardı onların. İşte o hayvan bile inekleri korurdu. Yanlarına başka bir erkek hayvan daha girdiği zaman, erkek dana bile kıskanırdı yani o inekleri korurdu. Belki bu içgüdüsel bir şeydir. Bir erkek kendisine ait olarak hissettiği kişileri korumak, kollamak ister. Belaya düşmesini istemez.” (K12, 22y, Tokat)

“İşte dürüst olsun, ailesine baksın. Ailesini korusun. Sorumluluklarını yapsın, askerliğini yapsın. İşi gücü tam olsun. Kavgacı olmasın. Eğer ailesini koruyamıyorsa, doyuramıyorsa. Ailesine laf ettiriyorsa orada durmak gerek” (K3, 24y, Hatay)

Koruyucu roller, erkekten ötekilere yönelen bir tavra işaret etmektedir. Erkek korunması gereken ötekinin kendisinden güçsüz olduğu, ya da çeşitli açılardan dezavantajları olduğuna yönelik bir inanç taşımaktadır. Kimi zaman koruyuculuk, aile içi roller kapsamında doğrudan ailenin bir üyesine yönelirken; kimi zaman karşıdaki kişinin güçsüz olduğunu düşünmek koruyuculuk rollerinin aktive olması için yetmektedir. Katılımcıların ifadeleri incelendiğinde koruyucu misyonun kadınlar başta olmak üzere; çocuk, yaşlı ya da engelli kişileri kapsadığı görülmektedir. Bu çerçevede koruyucu misyon şiddetin gerekçelendirilmesine aracılık etmektedir.

“Kadın senden güçsüz biri. Onu özellikle koruman gerekir. Kadın şiddete uğruyorsa, yani orada bunu yapman gerek. Değişir. Orada şiddet diyebilir misin? İlk yapma etme dersin ama işe yaramazsa dövmek lazım.” (K2, 33y, Ordu)

“Son işlediğim suçu hatırlamıyorum ama sanırım en son işlediğim suç geçen yıl Tunceli’de ettiğim kavgaydı, onu anlatayım. Babam birileriyle tartışmıştı. Babamın üstüne geldikleri için ben de aralarına girdim. Kendisi buna yanıt verebilecek durumda değil. Bir evlat olarak yapmam gerekeni yaptım. Dört kişinin arasına girdim hepsini yaraladım. Hepsi şikâyetçi olmuştu. Geçen gün daha yeni kapandı bu dosya.” (K7, 25y, Tunceli)

“Şimdi şöyle... Şiddet midir değil midir bilmiyorum ama ben döverim. Bunu tartışmam yani ben. Yani düşünsenize mesela tecavüze uğrayan bir kadının tecavüzcüsünü dövmek şiddet midir sizce? Bana göre asıl o kadını korumamak bir şiddettir.” (K6, 28y, İstanbul)

“Ben şahsen erkek ve kadın ayrımı yapmam. Tek fark, kadın erkeğin yanında güvende hissetmeli. Bir erkek güven vermeli, koruyucu özelliği olmalı çünkü Allah güç vermiş ki kendinde güçsüzleri koruyabilsin. Bu nedenle gücünü doğru kullanmalı. Yani gerektiğinde de şiddete başvurabilme potansiyeli olabilmeli demeye çalışıyorum... Bana göre bu şiddet değildir ve hatta dövmek şiddet bence. Biri şiddet gördüyse hele de kadın. Hatta müdahale etmişliğim var. Kadınlardan biri fırından ekmek istedi mesela. Ona böbürlene böbürlene ekmek verdi. Ben ona da müdahale ettim. Yani şiddet bana göre; olaya göre değişir.” (K9, 27y, Tokat)

“Bankadan para çekiyordum. Sıraya girdiğimde önümde bir teyze vardı. Ben ortadaydım. Arkada da iki kişi vardı. Bir zibidi teyzeye ‘hadi ol seni mi bekleyeceğiz’ falan dedi. Teyze

de engelliydi, yavaş hareket etmek zorundaydı. Onu yediremedim mesela kendime. Çocuğa biraz sert konuştum. Onlar da iki kişiydi. Biri arkaya çağırdı beni. Ben arkaya giderken öbürü de geldi. Orada biraz hardalaşmaya başladık. İlk o bıçak çıkardı ama ilk ben sapladım, bacağına üç kez. Onu yaralayınca diğer arkadaşı el işaretiyle dur gibisinden onun yanına gitti. Ondan sonra oradan uzaklaşmaya çalışırken, işte kaçamadım. Teyze engelliydi ona sert konuşmalar dayanamadım.” (K5, 31y, Giresun)

“Daha şerefli bir duruşu olur. Ya da biri masum birine zarar veriyorsa, bakmadan gitsen o şerefsizden farkın kalmaz. Hani şiddet çok olumlu bir yan değildir aslında ama gerekliyse senin de dövmen lazım şimdi.” (K10, 27y, Tokat)

Şiddetin ‘koruyucu misyon’ üzerinden gerekçelendirilmesi, katılımcıların kendilerini güçlü konuma yerleştirmeleri ve güçsüz olduklarını düşündükleri kimseleri korumayı ve hak dağıtmasını içeren bir güçlü/güçsüz dikotomisine dayanmaktadır. Burada kadın (güçsüz, korunan) ve erkek (güçlü, koruyan) olarak tahayyül edilmektedir. Katılımcılar erkekliği güçlü, otoriter ve koruyucu olarak kodlamakta ve bu nedenle otoritesinin nesnesi olarak düşündüğü kadını korumak üzere şiddet uygulamayı doğal değerlendirmektedir. Şiddet özellikle adalet mekanizmalarına güvensizliğin söz konusu olduğu durumlarda hak görülmektedir.

“Yani olabilir bilmiyorum da ben az önce anlattım ya hani yan baktın konusu falan. Orada mesela adamın bana bir yanlışı vardı. Bunun hukuki olarak bir cezası var mı? Yok. Ama bu rahatsız ediyor değil mi çevresini. Bunun bir cezası olmak zorunda. Olmadığından dolayı o cezasını ben kestim. Yargı da cezayı bana kesti. Ama dediğim gibi yan bakma olayları falan haklı olduğum konular. O kişilerin önceden pis olayları da vardı onları da görünce... Hak eden kişilerdi. Yan bakma davası da zaten o kişilerin karakterini bildiğim için alevlendi.” (K9, 27y, Tokat)

“Bence bu şiddet değildir sonuçta iyi bir niyetle yapılıyor. O konuda Kadir Şeker olayı vardı, az çok duymuşsunuzdur. Orada kadını korumaya çalışan bir çocuğun hapis yatması çok zorumuza gitti yani. Şimdi dışarıda denk gelsem aynı olaya düşerim diye korkuyorum yani. Tereddüt ediyorum ama yaparım, geri de durmam. Ama adalet ne için var bunu da sorgulamak lazım.” (K11, 28y, Muğla)

Katılımcılar koruyucu roller ve şiddet arasındaki ilişkiyi değerlendirirken kültürel bir onaydan bahsetmektedir. Erkekliğin koruma, kontrol, savunma gibi idealleri kültürel, geleneksel ya da dini bazı söylemlerle eklemlenerek olumlu bir anlam kazanmaktadır. Böylece bu gerekçelerle işlenen suçlar diğerlerinden ayrı bir kategoride değerlendirilmektedir. Kültürel açıdan en çok kabul gören suç yaralamadır.

“Ben bunlara karşıyım yani. He. Bana ters gelen şeyler yani. Ben bugüne kadar hiç böyle bir şeye girmedim. Benim sabıkalarımın hepsi adam öldürmeye teşebbüs, yaralama. Bunlar toplumda çok kötü şeyler değil.” (K14, 31y, Adana)

“Mesela atıyorum bir pezevenklik aşırı kötü olarak görülebilir ama adam yaralamak o kadar da kötü görülmez bence yani. Toplumdan değil de ben kendime yediremediğimden çok üzgünüm, çok yorgunum falan filan ama genel olarak insanlara baktığın zaman da adam yaralamak sanki kötü bir şey değil de diğerinde çok daha ağır bir şeymiş gibi. Ama devlet mesela tam bilmiyorum süreleri belki ikisini de beşer yıldan yargılıyordur. Yaralamanın içeriği vardır çünkü korumak için, namus için olabilir, belki biraz dini olabilir. Daha kabul edilebilir öyle söyleyeyim.” (K12, 22y, Tokat)

Koruyuculuğun bazı biçimlerinin erkeklikle ilişkilendirilmesi, baskı ve şiddeti normalleştirmektedir. Bu türden bir riskin en yüksek olduğu konu ‘namus’ olmuştur. Görüşmelerden elde edilen bulgulara göre katılımcılar koruyucu roller ve şiddet ilişkisini sıklıkla namus kavramıyla birlikte kullanmıştır. K2’nin namus ve şiddet suçları arasındaki ilişkiye dair ifadeleri şöyledir;

“Şiddetle ilgisi oladabilir, olmayadabilir. Yani kimi insan namussuzdur gider tecavüz eder şiddet suçu olur. Kimi insan namusludur karısına kızına bir şey yaparlar gider onu bıçaklar yine şiddet suçu olur. Nasıl anladığına, neyle karşılaştığına bağlı illa ilişkili diye bir şey yok. Yani demek değil ki ben suç işledim diye namussuzum. Kişilikle bağlı bir şeydir yani ben kimsenin anasına bacısına yan gözle bakmam, istemediği bir şey yapmam. Namusu korumak demek kişinin kendi karakterini göstermesidir. Namuslu olan erkek ilk önce kendi namusunu korur sonra eşinin namusunu korur.” (K2, 33y, Ordu)

İfadelerde yer aldığı üzere, erkeklikte şiddet-namusla ilişkisi hem olumlu hem olumsuz bir içeriğe dayanabilmektedir: Namusa ters düştüğü için suç olan davranışlar ve namuslu olma kaygısıyla işlenen suçlar. Bu sebeple namus erkeklerin yaşamında hem şiddet suçunu önleyen hem de onu sürdüren çelişkili bir konumda bulunmaktadır.

Namus sıklıkla ‘öteki’ni gerektiren ilişkişel bir kavram olarak tahayyül edilmekte ve aile ilişkilerine indirgenmekte ve neredeyse her zaman kadını ifade edecek şekilde kullanılmaktadır. Katılımcılar namus kavramının öncelikli olarak kadını, kadın üzerinden de erkeği ilgilendirdiğini düşünmektedir. Burada erkek, kadının namusunu koruması üzerinden, dolaylı biçimde namus meselesine dâhil olmaktadır.

“Namus hayatımda bir yer tutmuyor, yani öyle bir şeyim olmadığı için. Namus şimdi iki cinsiyet arasında geçer ya genelde. Karşı cinsle de benim alakam olmadığı için namusla

ilgili bir sorunumuz olmadı şimdiye kadar. Yani genelde kadınla ilgilidir. Ama bazen erkeğe de ucu dokunabilir.” (K5, 31y, Giresun)

“Bir insan zaten namusu ve şerefi için yaşar. Bir erkeğin şerefi yoksa zaten yaşamasının da bir anlamı yoktur. Bir insanın namusu cebindeki silahıdır, elindeki tesbihidir, karısı, kızı ve annesidir. Bunlardır namus. Erkek namusuna sahip çıkamıyorsa, zaten bu adam yaşayan bir ölüdür. Yanındaki kadına biri yan gözle bakarsa bu namus kavramına ters düşer.” (K9, 27y, Tokat)

“Benim görüşüme göre, erkeğin namusu karısının namusudur. Yani erkekte namus karısını, annesini, kız kardeşini koruyabildiği kadardır. Ha namus nedir dersiniz... Korumak... Yok aslında korumak gibi de değil. Kıskanmak da olabilir. Ama erkekliği oluşturan temel taşlardan biri öyle söyleyeyim. Erkek... Yani şimdi erkekte namus (düşünür) kadına bağlı yine. Yani kadının namusuna bağlıdır. Tanım olarak değil de, ben öyle görürüm. Şimdi benim başımdan geçen olayın da başlangıç sebebi aslında namus gibi sayılabilir. He ilerleyen sebepleri namustan ayrılıyor. Sonrası daha anlık, beklenmeyen bir tepkiden dolayı ben bunu gerçekleştirdim. Ama onun haricinde genel olarak namus tabi ki hayatımın merkezindedir.” (K12, 22y, Tokat)

“Yani şöyle mi erkeğin namusla ilişkisi karşındakini korumak üzerine. Ailesine, namusuna laf ettiren kişinin erkekliği değersiz görülür. Eş, anne, bacası. Kendi namusu da vardır erkeğin ama onu da bir sorumluluk olarak görürüm ben eşininkine bağlı olarak. Yaşadığım olayda da o zat anneme hakaret etmişti. Küfür. Bunu da tekrarlayınca katlanamadım. Bu durumda bir erkeğin ailesini koruması, laf söyletmemesi gerektiğini düşündüm.” (K13, 33y, Amasya)

“Yok, erkek için de gerekli namus saygı için. Karısının namusu erkeği de etkiler bir noktada. Yani bir atasözü söyleyeceğim namusla ilgili uygun olmayacak ama. Eşini bilmem ne yapan erkektir, erkeği bilmem ne yapan bayandır. (K1, 51y, Erzincan)

Elde edilen bulgulara göre; kadınlarla ilişkiler evlilik eksenindeyse, erkeklerin namusa yönelik endişeleri artmaktadır. Evlilik, kişiler arası ilişkinin görünürlüğüne artıran ve bunun üzerinden de benliği daha güçlü bir panoptikon¹⁸ altına alan ortamı oluşturmaktadır. K4, namusun yalnızca evli erkekleri ilgilendiren bir mesele olduğunu ifade etmektedir.

K4: Namus çok çok önemlidir. Özellikle evli bir insan için çok önemli. Bir kişinin namusu evliliğinde belli olur.

¹⁸ Panopticon' terimi, Jeremy Bentham'ın kelimeyi ilk icat ettiği dönemde, merkezi bir planı ve ortasında bir tür gözlem noktası olan hapisane benzeri kurumsal yapıyı ifade etmekteydi. Panoptikon kelimesi ‘pan’ ve ‘opticon’ kelimelerinden türemiş olup ‘bütünü gözetlemek anlamına gelir. Bentham’ın panoptikon kavramının temelinde kitlelerin kontrol altına alınması fikri yatar (Bentham, 2008’den aktaran Özdel, 2012). Sonrasında kavram Foucault’nun modern iktidar analizlerine gözlem mekanizmaları sayesinde, insanların tutumları üzerinde etkin olma ve nüfuz etme biçiminde dâhil olmuştur (Foucault, 1992, s. 257).

A: Evli olmayanlar için namus neyi ifade eder?

K4: Onu bilemem. Ama evli birisi için çok çok önemli. (K4, 33y, Erzincan)

K9 kadınlarla ilişkilerine göre değişen bir koruyucu misyonun olduğuna dikkat çekmektedir. Kadınlar burada örtük biçimde iki kategoriye ayrılmıştır. 1- Evlenilecek/sevilen kadınlar; ilişkilerin daha ciddi olduğu, kıskançlık ve sahiplenme hissinin arttığı ilişkilene biçimini temsil eder. Evlenilecek kadınların namusunun korunması önemsenir. 2- Eğlenilecek kadınlar, ilişkilerin daha umarsız ve rastgele olduğu, bir gelecek planına dâhil olmayan kadınlardır. Bu ilişkilene biçiminde namus önemli bir konu halini almaz.

“Ya zaten şerefsiz insanlardı. Birçok kıza yavşakça hareket ediyorlardı. Benim kız arkadaşım da daha önce konuşmuşlar, o yüzden zaten doluydum. Yan bakma olayı da onlardan dolayı oldu zaten. Sevdığım insanı kıskanırım. Yani sevmesem derim ki git kimle ne yaparsan yap zaten gelecek hayalim yoktur, ben de takılıyordum. Ama varsa seviyorsam kıskanırım.” (K9, 27y, Tokat)

Burada önemsenmesi gereken husus kadının neyi temsil ettiğine bağlı olarak erkeğin davranışının dönüştüğüdür. Bourdieu (2018b) bu hususta, namusun ortaya çıkmasının belirli kutsallara dayalı olduğunu ifade etmektedir. Ona göre namus ilkeleri; yalnızca kişi şeref meselesi ile yükümlü bir konumdaysa yani kutsallaştırılmışsa işleme girer. Erkeğin şerefle koruması beklenen silah, kadın ve hanedir. Kutsal sol, kadını ve haneyi temsil ederken; kutsal sağ, silah diğer bir ifadeyle kamusal alandaki iktidarı ifade eder. Kutsal sağ ve kutsal sol birbirini içermektedir. Kutsal sola karşı meydan okumalara karşılık vermeyi sağlayan kutsal sağa yüklenen anlamdır (s. 28-29).

“Tabi çok önemli. Namus. Bunu zaten bütün erkeklerde görürsün. Zaten dini şeylerimiz, geleneksel şeylerimiz içinde de var. Çok çok önemli. İnsan sevdiği insanın, yani tabi ki eşim kendi namusunu koruyabilir. Ama sen dışarda olanlara bir şey yapamazsın. Dışarıdaki erkeklerin sesini kesemezsin. Ben sadece senin arkadaşın doğru değil diye önünü kesiyorum anladın mı? Yarın öbür gün sana laf gelirse, ben giderim o kızla kavga ederim. Öteki erkeklerle etmek zorundayım. Sıkıntı. Yoksa benim sana güvenmediğimden değil. İş farklı noktalara gitmesin diye.” (K4, 33y, Erzincan)

“Biri Instagram’dan, Facebook’tan yazdığı zaman hemen müdahil olmaya çalışıyoruz, ‘kimdir nedir ne değildir’ diye. Baktık bir iki sefer daha yazdı işte veya atıyor kız kardeşime işte böyle böyle bir şey duyuyoruz deseler. Hemen nedir ne değildir diye

bakıyoruz. Yani hemen bir şey yapmaya kalkışmasam bile hemen bir sorguluyorum. Kimdir? Nedir? Ne zarar verebilir? Ne amaçla yaklaşmaya çalışıyor?” (K12, 22y, Tokat)

Kutsal sol (anne ve kız çocuklar) toplumsal yaşamdaki meydan okumalarla asla doğrudan karşı karşıya gelmez. Meydan okumalar kutsal sağa (baba ve erkek çocuklar) yönelmekle birlikte, meydan okumanın konusu her zaman kutsal solu içermektedir. Bu doğrultuda baba ve oğulların namusu korumaya yönelik olarak benzer bir temsiliyeti söz konusudur.

K3: Evet, mesela o suç olayında bana laf attı çünkü babamın oğlu olduğum için, onun namusuna laf atmak için bana laf attı. Kız kardeşlerim orda olsaydı onlara bir şey demezdi.

A: Siz o kişi için kız kardeşlerinizden farklı olarak neyi temsil ediyordunuz?

K3: Benim aileme laf attığında babama laf atmış oluyordu. Daha önce de sorunlar yaşadığı için babamla. Kız kardeşlerime ya da babama değil, bana bulaştı.

A: Kız kardeşinize attığında kime atmış oluyordu?

K3: Onlara söylemezdi zaten onlar bir şey yapacak konumda değil. (K3, 24y, Hatay)

Kutsal sağ'ın kutsal sol arasındaki bu ilişki nedeniyle kadın neredeyse her zaman bir erkeğin kızı ya da karısı olarak tahayyül edilmekte ve dâhil olduğu grubun onurunu temsil etmektedir. Burada kadın, erkeğin iktidarını da sarsabilecek bir konuma yerleşmektedir (Bourdieu, 2018b, s. 28-31). Namus kültüründe namusun koruyucusu ve sahibi olarak erkek, erkeksiliğin kaybı riskini sürekli olarak yaşar (Bosson, 2011). Kadının, erkek prestiji üzerindeki etki gücünün erkekte yarattığı endişe koruyucu misyonun kolaylıkla kontrol, otoriteye ve baskıya dönüşmesine sebep olmaktadır. Bu süreci tersten okursak kimi zaman da kişi endişe ettiği iktidarı nedeniyle uyguladığı kontrol ve baskıyı koruma eksenince olumlu bir şekilde sunabilir.

“O kızın çevresi hiç düzgün değildi. Ben şimdi erkek olduğum için Erzincan da küçük bir memleket. Sürekli -benim çevremde geniş- sağda solda ismi geçiyor. Adı çıkmış yani. Benim de eşim arkadaşı sağda solda onunla görölse, insanlardan biri dese ki ‘şunun yanında bu kadın vardı’ diye. O zaman eşimin de adı çıkacak. Kim nereden bilecek benim eşim olduğunu. Onun için -af edersin kaşar bir kızdı yani- çok rahatsız oluyordum. Eşim zamanla bunu fark etti arasını açtı ama olan bize oldu. Eşim bana diyor ki ‘bana hiç güvenmiyorum musun?’ Ya ben sana tamam güveniyorum, güvenmiyorum değil ama bunun güvenle alakası yok ki. Ben seni koruyorum aslında farkında değilsin. Şimdi sen o kızı tanıyorsun

neyin nesi bilmiyorsun. Sen dışarda onunla gezerken o kız kırk tane insan yatıp kalkıyor konuşuyor. Her gün birine denk geliyorum, her gün biri söylüyor ben de onu şey yaptım diye. Onlardan biri çıkıp, sen onun yanında dolanırken ya da internetten istek atsa, laf söylese, bir şey yapsa. Ben erkeğim sonuçta evliyim yani. Biz de namusumuz için yaşıyoruz. Sen namussuzluk etmiyorsun ama senin arkadaşın yüzünden benim de başım belaya girecek. Ama bunları anlatamıyorum.” (K4, 33y, Erzincan)

Katılımcıların ifadelerinde önemsenmesi gereken diğer bir husus, koruyuculuğun aidiyet ekseninde ortaya çıkmasıdır. K9 koruyuculuğu kişisel bir iktidar meselesi olarak ele almakta ve kadınların korunmasından aidiyet ekseninde kendine bir pay çıkarmaktadır. ‘Yan baktın’ hususu burada erkekler arası rekabetin ve iktidar mücadelelerin namus açısından bir temsili olarak kullanılmaktadır.

“Yanımdaki kızı seviyorsam tepkim farklı olur tabi. Ama sevmemiş olsam da bu olay için konuşuyorum yine kavga çıkarırdım yani. Sonuçta sevmemiş olsam da benim yanımdaki, masamdaki insansa ona kimse yan gözle bakamaz.” (K9, 27y, Tokat)

Bourdieu’ya (2018b) göre namus, erkeliğin dayanaksız bir güç gösterisi değil, belirli kurallara dayalı olarak rekabet ettikleri bir ritüeldir. Namusu koruyabilmek eril tahakkümün kurulmasına aracılık eden stratejiler bütünüdür (s. 15). Yapılan görüşmelerde erkeğe namusu korumak üzere kadın ve diğer erkekler arasındaki sınırları çizmek ve sınırların ihlal edildiği durumlarda hak dağıtmak gibi bir misyon yüklendiği görülmektedir. Bu doğrultuda namus meselesinin erkekler arasında bir meydan okuma olarak değerlendirildiği söylenebilir. K3 bir erkeğin karşılıksız bırakamayacağı tek meydan okumanın namus kavramı ile ilişkili olduğunu düşünmektedir.

“Namus annemiz, eşimiz, kız kardeşimizdir. Yani başkasından korunmamız gereken bir şey. Biri bunlara laf atarsa namusumuza laf atmış olur. Biri sizinle kavga etmek isterse ilk namusa laf eder. Çünkü size laf etse yutarsınız belki ama namusa laf ettiğinde karşılık vereceğinizi bilir.” (K3, 24y, Hatay)

Namusla ilişkili meselelerde meydan okumanın göz ardı edilememesinin sebebi, erkekler arası hiyerarşilerin ve aşağılık-üstünlük kategorilerinin meydan okumalar ve bunlara verilen cevaplar doğrultusunda belirlenmesidir. Meydan okumanın kimden ve ne şekilde geleceğinin bilinmemesi, erkekliğin kaygı ve güvensizlik ortamında kalmalarına sebep olur. Namusa meydan okumaları tespit edip, uygun şekilde bertaraf

edemeyen erkek korkak, zayıf, namussuz gibi kategorilere dâhil edilir (Bourdieu, 2018b, s. 14-19).

Diğer taraftan katılımcıların bazılarının kabul gören namus anlayışına yönelik eleştirel bir bakış açısına sahip olduğu gözlemlenmiştir. K1 namusun kadın cinselliğiyle ilgili olmadığına, K6 namus kavramının kültürel olarak inşa edilmiş bir kavram olduğuna yönelik farkındalık sahibidir.

“Sanki kadının namusunu iki bacak arasına koyduk. Af edersiniz açık konuşuyorum. Kadının kişiliğini namus olarak kabullenmedik. Bizim en büyük hatamız buydu. Karşımızdaki insanı o şekil gördük. Sen bugün iş yerinde otursan, yanında bir erkek arkadaşın olsa, kocan olarak gelip de ne işin var senle oturuyor diyip de vursa. Direkt oraya bağladık. Ama güzelce dese ki ‘hanım arkadaşım kim, tanışabilir miyiz’ o da der ki okuldan arkadaşım, işten arkadaşım şuyum buyum. Hem güven arzular hem de sen saygı duyarsın. Aynı şekilde tersi olsa da geçerlidir. Sen gitsen bu kim desen, hem o karşıdaki bayanı incitirsin hem benim savunma hakkımı elimden alırsın. Eziliyorum orda. Bir şey de diyemiyorum. Kusura bakma ben de gevezeyim biraz dolgunum bu ara.” (K1, 51y, Erzincan)

“Esasında benim için tamamen toplumun uydurduğu bir kavramdır. Şöyle ki mesela namus kavramına dini açıdan baktığımız zaman işte iffetli yaşamak gibi algılayabiliriz. Ama mesela 1400 yıl önce yaşayan peygamber 13-14 yaşında bir kız çocuğuyla evlilik yapabilirken, 2021 yılında Türkiye’de bunu yapamazsınız. Bu namussuzluk olarak geçer. Ama bu namusun sınırını çizen İslam’ın peygamberi bu konuda sorun yaşamamıştır. Yani namus topluma göre şekillenir, zamana göre şekillenir. Bu yüzden insandan insana göre de şekillenir. Yani çok affedersiniz bir bayan olarak benim yaşadığım yerde etek giyinmek namussuzluk olarak görülebilirken, sizin için aslında hiçbir şey ifade etmez. Bu yüzden namus kavramı aslında olmayan ama insanların bazı şeyleri anlama büründürmek için uydurduğu bir kavramdır. Varmış gibi yapıyoruz işte.” (K6, 28y, İstanbul)

Katılımcıların koruyucu misyon ile en sık olarak ilişkilendirildiği diğer kavram ‘vatan’ olmuştur.

“Vatan demek korumamız sakınmamız gereken, bizden önce gelen bir yer demektir.” (K2, 33y, Ordu)

“Yani toprağımız korumamız gereken bir şeydir.” (K5, 31y, Giresun)

“Vatan candır. En üstte durur. Her zaman en öncelikle korunma altına alınması gereken yerdir. Çünkü vatan olmazsa biz olmayız. Biz olmazsak da Türkiye olmaz.” (K8, 41y, Konya)

Vatan kavramı koruyuculuk odağında sıklıkla aile, kadın ve namus kavramlarıyla ilişkili biçimde kullanılmıştır. Vatan ve ailenin arasındaki ilişki ‘emanet’ kavramını içermektedir. Emanet kavramı bize ait olmayan, ancak bir süreliğine mülkiyet ve koruması bize geçmiş olanı ifade etmektedir. Katılımcılar tarafından vatanın ve ailenin emanet kavramıyla birlikte kullanılması, hem üzerinde yaşanan toprağın hem de üyesi olunan ailenin mülki ve koruma haklarını kendilerinde topladıklarına işaret etmektedir. Diğer taraftan aile ve vatan kavramının erkeklikle ilişkisi ‘kadın’ odağında (anne ve eş) değerlendirilmiştir. Burada vatanın ve ailenin kadınsı bir özle değerlendirildiği ve ona hükmeden/onu koruyana bir erillik verildiği görülmektedir. Öyleyse vatanın erotikleştirilmiş ve heteroseksüelleştirilmiş bir kurgu dâhilinde anlamlandırıldığı (Sancar, 2013, s. 55) söylenebilir. Katılımcılar aile vatan ve namus kavramlarına yönelik net bir açıklama yapamamakla birlikte neredeyse yanıtların tümünde bu kavramları beraber kullanmışlardır. Hatta kimi zaman kavramlar metaforik biçimde birbirini yerine kullanılmıştır. Bu yanıtların tümünde ortak tema erkek koruyuculuğudur.

“Vatan kavramı geçmişini ifade eder. Nasıl geçmişini ifade eder yani atalarımız bulunduğu topraklara sahip çıkma eğilimindedir. Bu uğurda canını feda etmiş insanlar vardır. Bizim de her vatandaş gibi, annemizi, eşimizi sevdiğimizi koruduğumuz gibi vatanımızı sevmek ve korumakla mükellefiz.” (K6, 28y, İstanbul)

“Vatan namusu ifade ediyor. Eskiyle yönelik şeyler düşünüyorum ne çabayla kazandığı toprakları böyle bir başkasının gelip de onlara ait olmadan böyle sahiplenmeye çalışmaları falan. Namus bir de tabi ki eşimle alakalı şeyleri hatırlatıyor. Yani vatan bize emanet edildiği için ve eşimde ailesi tarafından bana emanet edildiği için ikisine de aynı gözle bakıyorum ben. Emanet ve korumak gibi şeylerde ortaklar.” (K7, 25y, Tunceli)

“Namus da vatanla ilgilidir. İnsan bayrağına vatanına sahip çıkmazsa, namusuna da sahip çıkamamış demektir. Ama namus tek taraflı değildir. Erkek şimdi gidip de başkasıyla zina yapıp da o namussuz olmuyor da, bayan zina yapınca namussuz mu oluyor? Ben işe gidiyorum eşimi evde bırakıyorum. Yani namusunu kendine ve Allah’a emanet ediyorum. Nerden bileyim mesela ben işe gittikten sonra eve birini almadığını. Çünkü her zaman ben eşimin namusunu koruyamam ki yapmak isteyen yine yapar. O zaman da iki taraflı işte namus? Bu yüzden bir bayan kendi namusunu kendi korur. Erkek için de aynıdır bu.” (K8, 41y, Konya)

“Şöyle diyim kadın gidip askerlik yapabiliyor ama savaşa karışmak kadında fazla olmuyor. Erkek daha ağırlıklı basıyor. Erkek vatanını savunmak için canını ortaya koyan kişidir. Daha çok vatani korumak erkeklerle ilişkili yani. Erkek adam için vatan namustur.” (K10, 27y, Tokat)

K10 vatan kavramını açıklarken ‘*düşman askerlerini sınıra sokmama*’ ifadesini kullanmış, aynı durumun aile için de geçerli olduğunu metaforik ögelerle ifade etmiştir.

“Şöyle diyim bir insan evli mesela ailesi var çocukları var. Namus demek aile demektir. Yani yine kendin demektir. Kendine yani ailene sahip çıkabiliyorsan namuslusundur. Vatan namustur meselesine gelecek olursak da şöyle bir savaş esnasında vatanını savunursun, düşman askerini vatan topraklarına sokmamaya çalışırsın. Aileyle aynı mantık olur. Senin vatanın senin ailen buradadır sen onu korursun çünkü namusundur.” (K10, 27y, Tokat)

Metafor kullanımı aşina olunan pratik şemalarının yeni alanlara aktararak, yeni anlamlar üreten bir transfere paraleldir. Şemalar belirli bir alandaki bilgiyi diğerine aktararak söz konusu bilgiye süreklilik kazandırmakta ve onun içselleştirilmesine katkı sağlamaktadır. Böylece zihin karşılıklı ilişkilendirir ve derinlere gömülü anlamların sonsuz metafor döngüsünde kalır (Bourdieu, 2018b, s. 163). Katılımcının kullandığı vatan sınırları, düşman, savaş vb. metaforlar erkekliğin anlamları içerisine kök salmıştır. Burada vatan sınırları kadın bedeni ve aile kutsiyetini, düşman diğer erkekleri, savaş ise namus odağındaki iktidar mücadelesini temsil etmektedir. Katılımcının ifadelerinde erkekliğin güçlü biçimde vatan ve ailenin sınırlarını korumakla ilişkilendirildiği, bu görevin hem toplumsal bir zorunluluk hem de bir kabul/onay/iktidar arayışı olduğu görülmektedir.

Erkekliğin vatani korumaya çok fazla değer yüklemesi, vatani bir görev olan askerlik yapmış olmayı da erkeklik açısından değerli kılmaktadır. Askerlik yapmış olmak, bazı bölgelerde toplumun erkeklikten beklentilerine dâhil olmuştur.

“O zamanlar bir an önce askere gidip vatan borcumuzu ödeyelim ki bizi adam yerine koysunlar evlendirsınler diye bir hassasiyet vardı. O zaman askerlik yapmak çok önemsenirdi. Sadece kız vermiyor da değillerdi yani asker olmamış bir adamın hiçbir vasfı yoktu. Bir işe bile girsen askerliğini yaptın mı oğlum diyordu. Yok, yapmadım dersin git başkası gelsin diyordu. Ama bunlar yöresel olarak. Tabi yani Trakya’dakini bir edemezsin. Biz askerlik yaptığımız zaman Batıdan, Trakya’dan, Ege bölgesinden gelen adam ‘ya Allah belasını versin buranın bir an önce kurtulayım gideyim’ diyordu. Biz de tam tersine ‘lan siktir git gelmişiz askerliğimiz yapalım da delikanlı gibi tezkeremizi alıp köyümüze alınımızın akıyla gidelim’ diyorduk. Övünüyorduk çünkü orada.” (K1, 51y, Erzincan)

“Bir kere erkek askerliğini yapmış olmalı. Namazını niyazını kılsın. İş olsun, evini muhtaç etmesin. Gücü olsun namusunu koruyabilsin. Bizim için görev olan şeyler bunlar.” (K9, 27y, Tokat)

Vatan açısından dikkat çekici bulgulardan bir diğeri, suçluluk ile vatanseverlik arasında kurulan doğrusal ilişki oluşturmaktadır. Katılımcıların bazıları suç işlemiş bireylerin toplum tarafından sıklıkla olumsuz düşüncelere konu edilmesine rağmen, vatanseverliklerinin ötekilere göre daha yoğun olduğunu düşünmektedir. Vatan ve suç arasında kurulan bu ilişki ulus devletin kimliğinin polisiye fikriyle eklemlenmiş görünümü üzerinden (Akay, 2014) türetilmiş olan suç kahramanı figürünün meşruiyetine, devletlerin biz ve öteki odaklı yapısına ve milli sınırların dışına yönelmesi açısından teşvik edilen bir suç dramasının mevcudiyetine dayanabilmektedir.

“Ben kendim zaten ülkücü olduğum için vatan, millet deyince... Vatan için her şeyi yaparız yani. Biz orada sicilde suçlu olarak gözükmüyoruz ya. Ama bu vatani da bizden çok seven yoktur. O suçsuz dediğiniz, bize karşı koruduğunuz insanların çoğu benim kadar sevmez bu vatani.” (K9, 27y, Tokat)

“Benim ona pek güvencim yok. Suçludur bundan af edersiniz bir bok olmaz, adam olmaz deyip geçiliyor ama bu çocuklar herkesten daha da mert, daha da savaşçı, daha da vatansever çıkıyor. Bu neden kaynaklanıyor bilmiyorum ama” (K8, 41y, Konya)

Sonuç olarak, koruyucu misyon katılımcılar tarafından erilliğin bir işareti olarak kabul edilmektedir. Koruyucu misyonun temelinde güçlü/güçsüz dikotomisi yer almakta olup, koruma odağı genellikle diğer erkeklere karşı aile ve kadındır. Koruyucu misyon vatan ve namus kavramlarını ‘emanet’ metaforu altında birleştirerek erkeğe bir muhafızlık konumu sağlamaktadır. Bu durum koruyucu şiddetin ortaya çıkmasına ve şiddetin olumlu bir görünüm kazanarak tekröre dönüşme riskine ortam hazırlamaktadır.

4.2.5. Güçlü Olmak: Fiziksel Güç, Otorite ve Şiddet Potansiyeli

Katılımcılarla yapılan görüşmelerdeki önemli temalardan biri güce atfedilen değerdir. Kuramsal çerçevede de yer verildiği üzere güç, çeşitli anlamlar kazanarak iktidara aracılık etmektedir. Bu nedenle erkekliğin hegemonikleşebilmesi; büyük oranda toplumun güçten ne anladığına ve erkeğin, bu toplumsal beklentinin ne kadarını karşılayabildiğine endekslidir. Erkekler doğdukları andan itibaren dayanıklılık, cesaret, şiddet kapasitesi, duygusal mesafe gibi beklentilerle (Öztürk, 2013, s. 230) karşılaşsa da güçlü olmak, çağının koşullarına, kişinin habitusuna göre farklı anlamlar kazanabilmektedir. Bu kısımda öğrenmeyi amaçladığım bilgi, tekrar eden suçu

deneyimlemiş bir grup erkeğin ‘güçlü olmak’ ile ilişkilendirdiği konular hakkında fikir sahibi olmak ve bunların şiddet suçlarıyla ne derece ilişkilenebilir olduğunu anlamaktır.

Bu bölümde, erkeklik açısından güce atfedilen değer üzerinde durularak, erkekliğin iktidarını kurması ve koruması sürecinde gücün anlamına ve şiddet suçlarıyla olan ilişkisine dair anlamlandırmalar üç alt başlıkta ele alınmıştır. Bu çerçevede güçlü olma halinin erkeklik için fiziksel güç ve acıya dayanıklılık, otorite ve kontrolü elinde bulundurma ile şiddete eğilim temaları etrafında anlam bulduğu görülmektedir. Bu kategorilerin her biri zaman zaman birbiri içine geçmekte ve güç, erkekliğe yönelik anlamlandırma sürecini etkileyen bir norm halini almaktadır.

4.2.5.1. Fiziksel Güç ve Acıya Dayanıklılık

Beden, farklılıkların en somut biçimde görünürlük kazandığı alan olarak ontolojik konular üretme eğilimindedir. Bedenin içkin olduğu her türlü deneyim hegemonik kültürel söylemlere göre belirlenmekte, iktidarın dilini yansıtacak şekilde kategorize edilmektedir (Butler, 2020, s. 50-55). Erkek ve kadın arasındaki bedensel farklılıklar, erkekliğin özgün değerini tayin eden önemli bir ayrışma alanıdır. Ötekinden ayrışma alanları kimliğin ‘ne olmadığını’ belirleyerek ‘ne olduğunun’ anlamlandırmasına olanak sağlamaktadır. Bedensel farklılıklar- eril ve dişil bedenler- kategorilerin bilişsel şemalarıyla doldurularak toplumsal gerçeklik kazanır (Bourdieu, 2018a, s. 23-27). Eril tahakküm büyük ölçüde “cinsleştirici habitus”un biyolojik belirlenimlerine indirgenen yanlış tanımanın ürünüdür. Erkek egemenliği bedenin zorlayıcı toplumsallaştırması, diğer bir ifadeyle “biyolojik özelliklerin taşıyıcısı olan bedenin siyaseti” üzerinden inşa edilmekte ve meşru bir temel kazanmaktadır (Bourdieu ve Wacquant: 2003, s. 172).

Yapılan görüşmelerden elde edilen bulgulara göre, katılımcıların erkekliğin bedensel içeriğine yönelik olarak fiziksel açıdan güçlü olmak ve buna bağlı olarak da acıya dayanıklı olmak konularına sıklıkla değinmektedir. Katılımcılar erkeğin fiziksel olarak güçlü olmasını kimi zaman avantaj, kimi zaman dezavantaj olarak değerlendirmektedir. Fiziksel güç öncelikle, erkekliğin kabul ve değer görmesinde önemli bir avantaj olarak karşımıza çıkar. Erkeklik iktidar (tahakküm ve baskı yolu) ekseninde fiziksel güce ve

dayanıklılığına göre güçlenmekte ve değerlendirilmektedir. Diğerlerine korku verebilmek ve otorite kurabilmek, erkekliğin dozajını artırır ve erkeği diğer erkeklere göre üstün kılar. Fiziksel güç ve dayanıklılık; ağrı eşiği, alkol toleransı, hastaneye gitme sıklığı, zorlayıcı sporlar gibi pek çok konuyu içermektedir (Çarpar ve Gönç Şavran, 2019; Koca, 2006; Özbay, 2013). Fiziksel gücün dezavantaja dönüştüğü durumlar ise sıklıkla sorumluluk, koruyuculuk, para kazanmak ya da beden ağırlıklı işlerle ilişkilendirilmektedir.

“Güçlü kuvvetli olursa daha erkek olur. Birilerinin çekindiği biriyse o kişi daha da ön plana çıkabilir.” (K9, 27y, Tokat)

“Fıtrat mı acaba? Yani yapı gereği olabilir. Mesela kadın daha duygusaldır ama erkek ciddidir, daha dayanıklıdır. Acıya falan daha şeydir yani, göğüs gerebilir.” (K12, 22y, Tokat)

“Toplumun beklentisi biraz güçlü olması, sağına soluna gösteriş yapması, daha çok ne bileyim cezbedici tarzda yani. Erkeğin güçlü olabilmesini görmek ister çoğu insan. Hem maddi hem manevi hem fiziksel açıdan biraz baskın olmasını istiyor.” (K11, 28y, Muğla)

“Erkek, ben erkeğim hesabı yapar. Kendini ortaya koymaya çalışır. Mesela erkek alkol falan alır der ki işte ben böyle erkeğim, şöyle erkeğim. Ne kadar iyi içtiğiyle kendini daha şey tanıtır yani olmadığı gibi. İçen adam kendini daha bir erkek sanır yani. Ya da bir ortamda sözünü geçirmek, çevresini korkutmak daha erkek sayılır. Her işi yapabilirim ben hesabında.” (K10, 27y, Tokat)

“Şimdi erkekler bir bayana göre daha güçlüdür. Bu yüzden işte eşya taşır, para getirir, evi çekip çevirir. Bunlar hep daha güçlü olduğu için ona kalır.” (K8, 41y, Konya)

“Var tabi. Fiziksel olarak daha güçlü olduğundan maddi zorluklarda eğitim hayatın bitebilir. Çalışmak zorunda kalırsın. Ailenin başına bir şey geldiğinde sen yaparsın. Para kazanmak zorundasın. Yani kendi isteklerin ikinci gelir erkeksen eğitimde.” (K3, 24y, Hatay)

“Para kazanma zorunluluğu, sünnet, askerlik. Bunlar dışında toplumun yüklediği saçma sapan kuralları beraberinde getirir. Mesela güçlü olması gerekir, erkekler ağlamaz denir ya da ne bileyim şöyle iyi baba olunur, böyle iyi koca olunur gibi. İşte eşyayı erkek alır, eve erkek bakar. Erkek çalışır, para kazanır. Sırf erkek yapabildiği için hem bedeniyle ilgili hem de kişiliğiyle belirli zorunlulukları oluşur.” (K6, 28y, İstanbul)

Erkek bedeninde yaşamanın nasıl bir deneyim olduğunu fiziksel güce ve bundan kaynaklanan avantajlı durumlara değinerek açıklanması, fiziksel olarak erkeklere göre daha güçsüz olarak konumlandırılan kadınların çeşitli açılardan erkekten daha fazla

riske açık olduğu düşüncesiyle eklemelenmektedir. K10 kadın fizyolojisinin, güç kapasitesini düşürdüğünü ve çeşitli açılardan mağduriyet ürettiğini savunmaktadır.

“Erkeği deneyim olarak bakarsam ııı... Yani şuan erkeğin yapamayacağı hiçbir iş yoktur. Otomobilden tut, bayan yapamaz ama erkek her işi yapar. Ayrı bir deneyimi yok yani çünkü yapamayacağın bir şey yok ki. Güzel bir şeydir yani. Sonuç olarak güçlüsün, her ortama girip her işi yapıyorsun. Daha olumlu oluyor yani. Şimdi bayan olduğunu düşünürsen, bayan bedeniyle yani yapamayacağın çok iş var. Bir yere gidersin tecavüze uğrarsın, ağır iş olur gücün yetmez ya da mesela hamileysen her işi yapsan bebeğin düşer gibi sonuçları olabilir.” (K10, 27y, Tokat)

Fiziksel güç gereklilik olarak kabul edilse de bu gücün sergilenmesi erkeklik açısından daha çok önem kazanmaktadır. K8 güç ve gücün sergilenmesi arasındaki ilişki ‘cesaret’ kavramıyla sağlamlaştırmaktadır Gücün imkân tanıdığı şiddet kullanımı ve risk alabilme kapasitesi gücün iktidara uzandığı noktayı ifade etmektedir. Kimi zaman ise güç-şiddet ilişkisi daha dolaylı bir yoldan, mekân bağlamında ele alınmıştır. K10 güç ve dayanıklılığın erkeklere sağladığı özgürlük erkeklerin her ortama girebilmesini sağlar ve şiddet bu ortamlarda ortaya çıkan bir davranıştır.

“Şöyle de var erkek güçlüdür ama aynı durumda kimisi kaçar kimisi kavga yapar. Burada da güç olmaz cesaret olur. Sadece güçlü, kaslı, boylu olmayan erkek olunmaz. Bunun bir uygulanması gerek ki anlamı olsun” (K8, 41y, Konya)

“Şöyle diyim... Erkek ve kadın eşittir, kadının yapamadığı işleri erkek yapar, erkeğin yapamadıkları işleri kadın yapar. Bu konu bakımından böyledir. Ama erkek daha ağır basar, kadından daha çok. Hani çevre olsun, ortam olsun. Hani kadınların giremeyeceği ortamlar falan var ya erkek hepsine giriyor. O yüzden erkek daha ağırlıklı basabilir yani. Şiddet olayından da baksak yine öyle erkek daha ağır basar. Hani bayan daha güçsüzdür, her ortama girmez. Ondan şiddette de bulunmaz. Ama erkek şiddet yanlısıdır. Bayanın böyle bir olanağı yoktur.” (K10, 27y, Tokat)

Diğer taraftan gücün mevcudiyeti, doğru yerde ve doğru şekilde kullanılması sorumluluğunu beraberinde getirmektedir. Bu doğrultuda fiziksel güç ve acıya dayanıklılık kimi zaman ötekine sağlanabilen güven ve destekleyicilikle ilişkilendirilmektedir. Bu doğrultuda ‘yapabilmek’ yapmak için teşvik eden bir unsur olabilmektedir. Gücün mevcudiyeti, şiddet kullanımına olanak sağlarken; gücün doğru kullanılması ilkesi, şiddeti meşrulaştırmak üzere ortaya çıkmaktadır.

“Ben şahsen erkek ve kadın ayrımı yapmam. Tek fark, kadın erkeğin yanında güvende hissetmeli. Bir erkek güven vermeli. Koruyucu özelliği olmalı. Çünkü Allah güç vermiş ki kendinde güçsüzleri koruyabilsin. Bu nedenle gücünü doğru kullanmalı. Yani gerektiğinde de şiddete başvurabilme potansiyeli olabilmeli demeye çalışıyorum.” (K9, 27y, Tokat)

Sonuç olarak fiziksel farklılıklar ve güç erkeklere birtakım sorumluluklar yüklemenin yanı sıra, şiddete dayalı eylemleri de sergilemelerine neden olan hazırbulunuşluğu sağlamaktadır. Fiziksel gücün ‘cesaret’ kavramı ile etkileşimi gücün sergilenmesini teşvik ettiğinden suç ve erkeklik arasındaki ilişkiye dair önemli bir noktaya işaret etmektedir.

4.2.5.2 Otorite ve Kontrol

Yönetme, otoritesini kabul ettirme ve kontrol altına alabilme gayesi, erkekliğin oluşumunda da en önemli boyutlardan birisi olarak kabul edilmektedir. Erkekler açısından güç çoğunlukla doğrudan fiziksel olmanın ötesinde; karar verici konumda olmak, saygı ve hürmet görmek, diğerleri üzerinde bir baskı figürü olabilmek, hiyerarşi zincirinde üst basamaklarda bulunmak gibi otorite ve kontrol ekseninde değerlendirilmektedir (Bird, 1996; Hanke, 1998; Hearn, 2004; Jefferson, 2002). Bu kısımda erkeklerin; diğer erkekler, kadınlar ve çocuklar üzerindeki otoritesinin ne şekilde ve hangi stratejilere dayanarak normalleştirildiği ya da hangi konularla ilişkilendirildiğine yönelik fikir edinmek amaçlanmıştır. Katılımcılarla yapılan görüşmelerden elde edilen bulgulara göre; erkeklik sıklıkla bir grubu yönetebilmek, o grup tarafından saygı görmek ile ilişkilendirilmektedir.

“Ya mesela diyelim bir ortama girdin. Orada seni ciddiye almaları lazım. Yani selam verir, gönlünü hoş tutar, yeri gelir kararlarını ciddiye alır. Böyle olmazsa erkek o ortamda iyi hissetmez yani. Ailede de böyle çocukların, karın dediğini iki ederse orada huzur bulamazsın” (K8, 41y, Konya)

“Ben daha iyi kavga ederim olabilir. Benim ortamda sözüm geçer olabilir. Bir ortama girdiğim zaman beni dinlerler. Mesela biz bir emniyete mi ne gittik. Orada sorumlu kuzenimin elini sıkı, benim elimi sıkı, öbürünün elini sıkmadı. Mesela hemen kendi aramızda şey demiştik sen adam mısın seni ciddiye alıp elini sıkı falan demiştik yani. Bunları erkekliği kabul görmüş gibi düşünün yani.” (K12, 22y, Tokat)

Katılımcıların ifadelerinde dikkat çekici husus; erkekliğin anlamlandırılmasının ötekinin tutum ve davranışlarıyla sıkı bir ilişki içinde olmasıdır. Otorite makro anlamıyla statü ya da daha büyük bir organizasyon içerisindeki kontrol gücü olarak değil, daha küçük gruplar dâhilinde tanımlanmıştır. Otoritenin en sık konusu olan gruplar; aile ve arkadaşlar olmuştur. Katılımcılar açısından otorite çok kapsamlı ve yapısal bir anlam taşımamakta, daha sıklıkla konfor alanında arzulanan bir güç olarak ortaya çıkmaktadır.

“Demiyoruz ki başbakan olalım. Herkes mum olsun. Yorgun argın atıyoruz eve kendimizi. Hani eşimin lafını dinlesem, ne gider elimden denmesi lazım evdekiler tarafından... Evladın babasına saygı hürmet duyması mesela benim de babam var. Ben ona hürmet ederim ve çocuğumdan hürmet beklerim. Babam mesela 52 doğumlu daha ben bir dediğini iki edip sorgulamadım. Benim oğlum da aynı. Benim babama yaptığının aynısını bana yapıyor. Bundan daha mutlu bir şey var mı baba için. Çocuğunun hürmeti baba olduğunu hissettiren bir şeydir insanın ” (K8, 41y, Konya)

“Genelde oluyor. Mesela geçenlerde arkadaşlardan biri, insanların içinde bana sesini yükselterek konuştu. Ben de kaldıramadım yani sürtüşmelerimiz oldu. Kaldıramıyorum öyle şeyleri. Biri bana emir verdiğinde kendimi çok kötü hissediyorum. Çok kötü hissediyorum yani, hoşlanmıyorum. Öyle bir şey gördüğümde karşılık veriyorum. O şeyi de asla yapmıyorum yani.”(K3, 24y, Hatay)

“Arkadaş ortamımda istemem birinin öne çıkmasını. Rahat olamam o şekilde. ” (K4, 33y, Erzincan)

“Erkek adam ilk başta evinin babasıdır yani. Dışarda kalkıp da pısıp, evde gelip kabadayılık etmez. Şimdi kalkarsın, kadına bakarsın. Elinden geldiği kadar evin her ihtiyacını görürsün. Kadın bencilse, millette gördüğünü kocasının yapamayacağını bile bile kocasının üstüne giderse, adamın erkekliğinden eser kalmaz. Eşi adamı rezil de eder, vezir de eder. Evde kendini gösterememiş bir adam ne kadar erkek olabilir ki? Yani erkek olmak ilk evde düzeni olabilmek anlüyün mü? Evde tamamsa sonra dışarda erkek olur. Bak misal biz abileriyle oturüyz tamam mı? Ben diyürüm içmiyürüm artık. Kendisi laf olsun diye yok diyür o dünyin içti diyür. Bak. 20 kişi bana dönüyür ters ters baküyür. Bak işte rezil de eder, vezir de eder yani.” (K14, 31y, Adana)

Otoriteyi elde tutmak, onu sürekli izlenip sağlaması yapılan bir stres unsuru olarak dönüştürüyor ve erkekliği güvensiz bir zemine taşıyor görünmektedir. Otorite kaybına yönelik endişe, olaylar ve durumlar üzerinde sürekli bir kontrolün olmasına yönelik arzu, otoriteye atfedilen değerle ilişkilidir. Kişi, otoriteyi kaybedeceğine yönelik endişeleri nedeniyle kontrol ve baskıyı kullanabilir. Özellikle eşe yönelen otoriter ve kontrole dayalı tutum; hayatın çeşitli alanlarına yayılarak, kadının çalışma hayatının kısıtlanmasına, sosyal ilişkilerden yalıtılmasına dek uzanmaktadır.

“Aslında ben bir yere gitmesini istemiyorum. Öyle yapınca benim hoşuma gitmiyor. Kötü hissediyorum. Sürekli yan yana değiliz. Her şeyden haberdar olmam gerek. Yani gidebilir ama her şeyden haberdar olmak isterim... Evet sosyal medya kullanır eşim. Ama tabi kurallar var. Ortak hesabımız var onu kullanıyoruz. Yani yazan eden olur, boş yere huzurumuz kaçır. Böyle daha iyi ” (K3, 24y, Hatay)

“Eşimin kesinlikle erkek tanıdıkları olamaz. Kesinlikle izin vermiyorum. Çok olumsuz bakarım bu konuya” (K4, 33y, Erzincan)

Katılımcıların otoriteye dayalı baskı ve kontrol içeren davranışlarını çeşitli şekillerde meşrulaştırarak, kabul edilebilir ya da değerli bir zemine çekmeye çalıştıkları edinilen bulgular arasındadır. Baskı ve kontrol kimi zaman sevgi ve ilginin, kimi zaman rızanın, kimi zaman dini gerekliliklerin, kimi zaman dış çevreye duyulan güvensizliğin bir sonucu olarak yorumlanmıştır. Örneğin K4 eşinin dışarı çıkmasını, kız arkadaşlarıyla takılmasını, sosyal medya kullanımını kısıtlamasını ve bir işte çalışmasını istememesini dış çevreye güvensizlikle açıklamaktadır. Yasakların ve kuralların dış çevre ile ilişkilendirilmesi ve ‘sana değil çevreye güvenmiyorum’ söylemleriyle eklenmesi; baskıyı koruyucu bir işlevle harmanlayarak, kabul edilebilirlik düzeyini artırmaya aracılık etmektedir.

“Ben sadece senin bunlar doğru değil diye önünü kesiyorum anladın mı? Yarın öbür gün sana laf gelirse, ben giderim o kızla kavga ederim. Öteki erkekle etmek zorundayım. Sıkıntı. Benim sana güvenmediğimden değil yani iş farklı noktalara gitmesin diye. Hatta ben şöyle söyleyeyim size. Ben kendim sürekli kışları şehir dışına çıkıyorum İzmir’e, İstanbul’a, Antalya’ya giderim. Zaten ben eşime güvenmesem, ben niye gideyim 2-3 ay başka şehirde çalışayım. Burada çevreye güvenmiyorum. O arkadaşını istemiyorum mesela. Onun dışında bir tane daha kız arkadaşı vardı Ayşe diye. Ondan da çok rahatsız olmaya başladım. Gece saat 3 oluyordu, 4 oluyordu. Her gün arıyordu. Şimdi ben eşimle oturuyorum mesela kahve içiyorum. En son kavgalarımızdan bir tanesi bu. Gece olmuş 2 kahve içiyoruz. Gecenin 2’sinde arıyor bir saat konuşuyorlar. Bir gün öyle iki gün öyle üç gün öyle... Bir gün 4’te arıyor. Artık boğazıma kadar geldi. Dedim siz bu saatte ne diye arıyorsunuz belki eşimle özel yaşantım var.” (K4, 33y, Erzincan)

Kontrolün meşrulaştırıldığı diğer bir strateji karşı tarafın rızasına dayandığıdır. Foucault ve Arendt iktidarın doğrudan bir baskı olmadığını, her zaman rıza ve kabule dayalı olarak sunulması gerektiği konusunda hemfikirdir (Arendt, 1997, s. 61; Foucault, 2019a, s. 75). Rıza, iktidar ve tahakkümü ayıran en önemli husustur ancak seçim şansı kimi zaman manipüle edilerek çeşitli tahakküm biçimlerinin meşrulaştırılmasına da aracılık edebilir. K3 eşi üzerindeki baskısını rıza vurgusu ekseninde meşru bir zemine çekmektedir.

“Ben kesinlikle çalışmasını istemiyorum. Zaten o da istemiyor. Ortak fikrimiz bu.” (K3, 24y, Hatay)

Baskı ve kontrol zaman zaman, kutsallık atfedilmiş ve hakikat olduğu yönünde hemfikir olunmuş birtakım içeriklerin dayanak gösterilmesi yoluyla da meşrulaştırılabilmektedir. Baskıyı ve erkek otoritesini; K4 dini emirlerle, K10 sevgiyle ve K1 ailenin sürdürülebilirliğiyle ilişkilendirerek olumlamaktadır. Bu doğrultuda kişiler baskıyı ikili ilişkilerin ötesine taşımış, kararların sorgulanma riskini azaltmış ve otoriteye direnişleri en aza indirmeyi amaçlamıştır.

“Ben kızımın büyüdüğünde başörtü takmasını, kapalı olmasını yani böyle büyümesini isterim. Ama şimdi gençlere bakıyorum. Ne kuranı biliyor, ne anayı babayı, ne tesettürü biliyor kızlar. Bu doğru değil. Bu bir tercih değil. Bu zaten dinimizin emri. Benim tercihime gelirse zaten günaha girmiş olurum. Allah-ü Teâlâ zaten emretmiş, benim tercihimin bir anlamı yok burada.” (K4, 33y, Erzincan)

“Şöyle deyim ben kendime çok tutumlu biriyim. Hayatımdaki birinin her işine her şeye karışırım yani açık söyleyeyim. Biraz da kışkıncımdır giyimine olsun, kuşamına olsun. Nereye gitmiş, kimle gitmiş. Bunlara biraz takılırım yani. Çünkü insan sevdi mi yapması lazım” (K10, 27y, Tokat)

“Şuan bizim halk eğitime mesela on iki kız staja geldi, iki de erkek vardı. Hiçbirinin ne erkek olarak evlenecek kapasitesi var ne erkek var içlerinde. Hani eskiden bir bayan erkek oldu mu saygı duyar korkardı aman ilerde bu bana koca olacak, eşim olacak diye. Şimdi bakıyoruz ki erkek de aynı o da aynı. Kanka manka. Muhabbet afedersin şakalaşmalar, hareketler, tavırlar... Diyemezsin ki bunla bunu eversen bunlardan bir aile yapılacak bir kutsallık yok. İkisi de birbirinden aynı.” (K1, 51y, Erzincan)

Katılımcıların baskı ve kontrolü, şiddet kullanımından ayırmakta olduğu görülmüştür. Bu çeşit bir iktidar stratejisi karşı tarafın kendisini daha özgür hissetmesini sağlayarak, kontrolün gizli baskısını hafifletmektedir.

“Mesela bazı tipler vardır giyindiğine vesaireye karışır. Ben öyle değilim. Benim yanımdayken istediğini giyinebilir ya da sorup haber veriyorsa bunu giyindim diye yapabilir. Yani benim haberimin olması lazım anlatabildim mi?” (K6, 28y, İstanbul)

“Hani iyi arkadaşı olur, kız arkadaşı olur tamam buna bir şey demem. Olması gereken de bu zaten. Yani seven insan her şeyi yapar gözüyle bakıyorum. Hani benim sevgilim ne isterse, mesela bir yere oturduğunda ona saygı gösterecek derecede tutucuyum. Ne aşırı ne de az. Şiddete yönelik şeyleri düşünmüyorum. Olumlu bir insan olarak bakıyorum yani ilişkiye.” (K10, 27y, Tokat)

Kontrol ve otoriteye yönelik hassasiyet sıklıkla katılımcıların askerlik deneyimlerinde yakındığı bir konu olarak ortaya çıkmıştır. Askerde hiyerarşiye dayalı ortam, emir-hiyerarşi zinciriyle bağlı ilişkiler (Erbalaban Gürbüz, 2016), erkekliğin otorite idealiyle çelişki içindedir. Bu nedenle askerlik deneyimleri her ne kadar kişilerin kahramanlıklarını anlatarak kişisel tatminlerini sağladıkları bir ortam olsa da, katılımcılar askerdeki emir-hiyerarşi zincirinden rahatsız olmakta ve diğer erkeklerden emir almaya düşük tolerans göstermektedir. Bunun nedeni katılımcıların bir erkek figürü olarak otoriter konumda olamadıklarını en bariz hissettikleri deneyimlerin askerlik sürecinde yaşanmış olmasıdır.

“O çok iğrenç bir şey. İnsanlar çok eziliyor orda. Ben de yaşadım mesela. İlk gittim anamı babamı bırakmışım. Benden yaşça küçük erkekler bana emir veriyor. Bu insanın çok zoruna gidiyor şöyle yap, böyle yap. Bütün askerler bunu yaşar. Çok rahatsızlık verici bir şey. Sürekli emir altındasın. Ama keyif almaya bakacaksın yoksa geçmez.” (K4, 33y, Erzincan)

“Evet yaptım 12 ay. Oraya gittim, bayağı bir sıkıntılı bir yere düşmüştüm zaten. Acaba bu süreç biter mi diye düşündüm hep. İçerisindeki ilişkiler olarak da yaşam şartları olarak da. Mesela orda bir keresinde bir köpeğin açlıktan kendi yavrusunu yediğini gördüm. Nasıl bir yere geldim diye düşünüyordum. İkinci gittiğim yerde de -sürgün edilmişim- üst rütbeyle tartışıp silah çektiğim için. Burada da dışlanmayı yaşadım, üst rütbelerin bize davranışları hoşuma gitmiyordu. Hep emirlere dayanan bir şekilde davranılıyordu. Benden bir yaş büyük birisi emir vererek bana her şeyini yaptırabiliyordu. İkinci yerde ise bu durum sürdü. Kendilerinden birine zarar vermeye çalıştığım için teröristmişim gibi davrandılar bana.” (K7, 25y, Tunceli)

“Sabah 5’te kalk saçını sakalını kes. Soğukta içtimaya çık. Herkesten emir al tüm gün. Geri koğuşa dön. Cezaevinden farkı yok yani.” (K9, 27y, Tokat)

Sonuç olarak erkeklikte otorite ve kontrol sıklıkla aile gibi küçük bir grup içinde arzulanan güç şeklinde karşımıza çıkmaktadır. Otoriter tutum şiddetten ayırma, rızaya dayandırma, olumlu bir görünümle eklemleme gibi meşrulaştırma stratejilerini gerektirmektedir. Otoriter rollerin şiddet davranışıyla ilişkilmesi ise otorite kaybına yönelik endişe ve otoritenin kırılma eğilimi eksenindedir.

4.2.5.3. Şiddet Potansiyeli

Bu kısımda temel amaç erkeklik ve şiddet arasında doğrusal bir ilişki yakalamak yerine; şiddet kullanımının nelere aracılık ettiği, hangi durumlarda görünür olduğu ve

meşrulaştırıldığı ve bunun erkeklik açısından nasıl bir telafi ya da sermayeye dönüştüğünün keşfedilmesidir. Bu doğrultuda katılımcılara kimi zaman doğrudan şiddet hakkındaki düşünceleri sorulurken, kimi zaman deneyimledikleri şiddet suçu ile ilişkili öyküleri derinleştirilerek sorulara cevap aranmıştır.

Katılımcılarla yapılan görüşmelerde şiddetin doğrudan sorulduğu sorular ile dolaylı ifadeleri arasında bir farklılık olduğu görülmüştür. Şiddete yönelik düşüncelerin doğrudan sorulduğu sorularda katılımcılar genellikle soruları, şiddetin olumsuz anlamlarını ön plana çıkararak yanıtlamıştır.

“Şiddet tabi yanlış bir şeydir. Vuruyorsun sonuçta, hatalı da olsa zarar veriyorsun. Ben şiddetli olmamaktan yanayım her zaman.” (K3, 24y, Hatay)

Mesela ateşi almak için maşa kullanınca maşa da sıcak. Siz maşa oluyorsunuz orda. Şiddeti şiddetle yapıyorsunuz. Şiddete her şekilde karşıyım. Şiddetin kesinlikle olmaması lazım.” (K7, 25y, Tunceli)

“Şiddet nasıl diyeyim çok kişinin bakışına göre değişebilir. Hani normal sözlü olarak da şiddet olabilir. Dövüş şeklinde olabilir. Toplu olarak olabilir mesela PKK gibi. Şiddetin her türlü bir anlamı vardır. Bana göre artık olumsuz bir şeydir.” (K10, 27y, Tokat)

“Şiddet mümkün olduğunca olmamalı çünkü zaten hep aynı yere varıyor.” (K2, 22y, Ordu)

Ancak Arendt’e göre şiddet hiçbir zaman temel amaç değildir ve iktidara aracı olarak kullanılır. Bu sebeple neredeyse her zaman meşrulaştırılmaya gereksinir (Arendt, 1997, s. 57). Görüşmelerin farklı bölümlerinde, katılımcıların şiddete yönelik düşüncelerinin esneklediği ya da gerekçelendirilerek meşrulaştırıldığı gözlemlenmektedir. Katılımcılar sıklıkla şiddeti namus, koruma, hak etme, hayatta kalma, eşitliği sağlama gibi kavramlar dâhilinde olumlamaktadır.

Öncelikle şiddetin erkeklik açısından meşrulaştırılması, ‘eşitlik ilkesi’ni temel almaktadır. Kişinin kime şiddet uygulayabileceği karşıdaki kişinin cinsiyetine, gücüne ya da karşılık verebilme kapasitesine göre değişir. Kişi eğer galip geleceğine emin olduğu bir şiddet davranışına girişirse, bu erkeklik açısından değersiz kabul edilmektedir. Diğer bir ifadeyle şiddet potansiyeli aynı zamanda, belirli oranlarda risk

almayı da içermelidir. İkinci olarak ise şiddetin mevcut durumu kontrol altına alabilmesi, keyfi bir şiddet kullanımına dönüşmemesi gerekir.

“Bu aslında şuan çok gündemde olan bir konu mesela kadına şiddet olsun, tecavüz olsun. Bunların birini yapan erkeklerin yüz karasıdır öyle diyeyim. Erkek mesela erkekle kavga ettiğinde göze batmaz normal karşılanır ama bir erkek kadına şiddet uyguladığı zaman o erkeğin erkekliği sorgulanmalıdır zaten. Çünkü kadın bir bayan yani fiziksel olarak çok güçsüz bir erkeğin karşısında. O yüzden öyle düşünüyorum yani.” (K10, 27y, Tokat)

“Yani şimdi şöyle söyleyeyim güçsüz bir insana birisi gücünü kanıtlamak için şiddet uygular. Bu şiddettir benim açımdan. Çünkü bir erkeğin kadını dövmesi demek, kadın güçsüz fiziksel olarak da yani her türlü erkeğe yenilir. Bu güçlünün güçsüzü ezme gibi bir şeyi yani içinde böyle bir etken taşıyor o yüzden yani. Yoksa ben şiddet kavramından yana değilim. Eşit bir durumdayken sıkıntı yok, uygulanabilir yerine göre. Ama eşit değilken tamamen şiddettir benim için.” (K11, 28y, Muğla)

“Şimdi şöyle haklı/haksız meselesi var. Hak edene şiddete dönüyor burada. Belki her türlü yanlıştır da hak edene şiddet uygulanabilir. Ama kendinden zayıf, daha güçsüz birine uygulamak... Daha doğrusu şöyle karşıdaki kadına bir erkek şiddet uyguluyorsa, ben öncelikle ayırmak için elimden geleni yaparım. Ayırmak için yine belki uygulayım. Ayırdıktan sonra adama şiddet uygulamaya devam etmem. Ayırana kadar şiddet uygulayım. Yoksa kavga bittikten sonra hala adamı dövmeye devam edersen benim yaptığım da aynı şey olur.” (K12, 22y, Tokat)

Şiddetin meşruiyetinin güçlü-güçsüz gibi temel bir dikotomi üzerine oturtulması, şiddetin meşruluğuna yönelik inançların en sık koruyucu rollerle eklemlenmesine ve koruyucu şiddetin bir şiddet davranışı olarak değerlendirmemesine yol açmaktadır. Böylece şiddet kavramına atfedilen olumsuzluk ve birini korumak üzere uygulanan şiddetin olumluluğu arasındaki çelişki görünmez kılınmıştır. Katılımcılar kendilerinden güçsüz olarak düşündükleri kişi veya kişileri korumak üzere şiddet kullanmayı gerekli görmektedir. Aynı zamanda koruyucu şiddet erkekler açısından tamamen bir tercih değil, kültürel bir teşviktir. Erkeğin koruyucu şiddet uygulamaması toplum tarafından değersizleştirme ve yargılanmaya maruz kalmasına sebep olabilir. Bu çerçevede koruyucu şiddeti, erkeklik telafisi ya da erkeklik gösterisi biçiminde ortaya çıkabilir.

“Yani ben kalkıp da bir kişinin bir kişiye vurmasını her zaman şiddet olarak değerlendirmem. Yani öbürünün de ona terbiyesizlik yapması, küfredmesi, efendime söyleyeyim hakaret etmesi bunlar da şiddet yani. Ha bunları yapanla karşı karşıya gelmek de gerekir mesela. Bu kesinlikle kötü bir şey değil. Ben yaparım. Çeker vururum ben yani gerekirse.” (K14, 31y, Adana)

“Ben elimden gelse, birini görsem ki karıyı, kızı dövüyor onu önce ben döverim. Kadın için konuşuyorum. Çünkü yapmazsan zaten ayıp” (K1, 51y, Erzincan)

“Onlar şiddet sayılmaz. Aslında o döven kişiyi dövmek normal değildir de yine de gereklidir. Daha şerefli bir duruşu olur. Ya da biri masum birine zarar veriyorsa, bakmadan gitsen o şerefsizden farkın kalmaz. Hani şiddet çok olumlu bir yan değildir aslında ama gerekliyse sende dövmen lazım şimdi.” (K10, 27y, Tokat)

“Tereddüt ediyorum ama yaparım yani geri durmam. Bazı durumlar bunu gerektirir.” (K11, 28y, Muğla)

“Şiddet bana göre... Yani gerekli bir şeydir şiddet. Şiddet olmazsa olmaz, dediğim gibi mesela bankadan para çeken teyzeye laf söyleyen çocuğa şiddet kullanman farz. Lafla anlatamazsın ona. Şiddet anlam kazanır böyle durumlarda.” (K5, 31y, Giresun)

“Yani orada bunu yapman gerek. Değişir orada şiddet diyebilir misin? İlk yapma etme dersin ama işe yaramazsa dövmek lazım.” (K2, 33y, Ordu)

Aynı temel mekanizma; erkek ve kadının fiziksel farklılıkları üzerinden, şiddetin erkeksi olanakları üzerinde yoğunlaşmaktadır. Beden gücü ve cinsiyetlendirilmiş mekânlar ya da biyolojik olanakların mevcudiyeti erkek şiddetini meşrulaştırmak üzere kullanılmıştır.

“Ama erkek daha ağır basar, kadından daha çok. Hani çevre olsun, ortam olsun. Hani kadınların giremeyeceği ortamlar falan var ya erkek hepsine giriyor. O yüzden erkek daha ağırlık basabilir yani. Şiddet olayından da baksak yine öyle erkek daha ağır basar. Hani bayan daha güçsüzdür, şiddette bulunmaz. Ama erkek şiddet yanlısıdır. Bayanın böyle bir olanağı yoktur. Erkek ben erkeğim hesabı yapar kendini ortaya koymaya çalışır. Ya da bir ortamda sözünü geçirmek, çevresini korkutmak daha erkek sayılır. Her işi yapabilirim ben hesabında.” (K10, 27y, Tokat)

“Benim görüşüme göre erkeğin erkeğe şiddeti daha fazladır, kadına şiddetten ziyade. Çünkü ben çok hükümlü falan gördüm. Neredeyse karşılaştıklarımın tamamı erkekten erkeğe şiddetti. Kadına değildi. Kadın sadece ön plana çıkıyor, böyle zayıf kaldığı için. Zayıf demiyim de işte anlarsınız. Erkeğin erkeğe şiddeti çok daha fazladır gözlemlerime göre. Mesela 8-10 kişilik yerlerde kaldığımda hep erkeğe şiddetti. İşte diyelim bir kadına, çoluğa çocuğa değil yani.” (K12, 22y, Tokat)

“O kadar erkeğin kaldığı bir yerde şiddetin olmaması imkânsız.” (K13, 33y, Amasya)

“Ben şahsen erkek ve kadın ayrımı yapmam. Tek fark, kadın erkeğin yanında güvende hissetmeli. Bir erkek güven vermeli. Koruyucu özelliği olmalı. Çünkü Allah güç vermiş ki kendinde güçsüzleri koruyabilsin. Bu nedenle gücünü doğru kullanmalı. Yani gerektiğinde de şiddete başvurabilme potansiyeli olabilmeli demeye çalışıyorum.” (K9, 27y, Tokat)

Koruyucu rollerin şiddete dönüşme potansiyelinin, aidiyet ekseninde değişmektedir. K14'ün ifadelerine göre korunması gereken kişi başka erkeğe aitse, koruyucu rollerin muhatabı olmamaktadır ve bu durumda meydan okuma gerçekleşmemektedir. Yani korunma açısından 'herhangi bir kadın' olmak ile 'birisinin karısı' olmak arasında farklılık vardır. Koruyucu şiddet, henüz kendisine bir koruyucu (eş) tayin edilmemiş kadınlar için bir gereklilik ya da olumluluk olarak tahayyül edilirken; kendisini korumakla yükümlü bir eşi olan kadınlar için kullanılmamaktadır. Burada korunan kişinin (kadın, çocuk vb.) bir meta olarak değerlendirildiğini söylemek yanlış olmaz. Söz konusu sınırın, aileye atfedilen kutsiyet ve aile mahremiyeti gibi değer odaklı söylemlerle ilişkili olduğu düşünülebilir. Bu durum erkeğin erkeğe şiddeti açısından bir engelleyici olarak değerlendirilse de genellikle ev içi şiddetin göz ardı edilmesine ya da normalleşmesine sebep olmaktadır. Diğer taraftan bu durumlarda 'namus' kavramı ekseninde kocanın koruyucu yükümlülüklerinin şiddetle eklemlenme potansiyeli artar. Evlilik kimi şiddet biçimleri açısından engelleyici olmakla birlikte, farklı şiddet biçimlerinin sergilenmesine uygun koşulları yaratmaktadır. Evlilik dâhilinde koruyucu şiddet, artık erkekliğin olumlanması için değil, erkekliğin doğrudan bir zorunluluğu şeklinde yeniden kullanıma açılmaktadır.

“Kadın orda bas bas bağıryür. Dedim hayırdır sen ne işsin. Sevgilisiydi. E kocası olsan karışamam mesela.” (K14, 31y, Adana)

“Ailesine namusuna laf ettirmemek için elinden geleni yapar o ayrı, laf geliyorsa da gerekeni yapar. Annesi, eşi, bacası... Kendisine laf edilmiş demektir. Orada da gereken yapılmalı yani.” (K13, 33y, Amasya)

“Namus annemiz, eşimiz, kız kardeşimizdir. Yani başkasından korunmamız gereken bir şey. Biri bunlara laf atarsa namusumuza laf atmış olur. Biri sizinle kavga etmek isterse ilk namusa laf eder. Çünkü size laf etse yutarsınız belki ama namusa laf ettiğinde karşılık vereceğinizi bilir.” (K3, 24y, Hatay)

“Kimi insan namussuzdur gider tecavüz eder şiddet suçu olur. Kimi insan namusludur karısına kızına bir şey yaparlar gider onu bıçaklar yine şiddet suçu olur. Nasıl anladığına neyle karşılaştığına bağlı illa ilişkili diye bir şey yok” (K1, 51y, Erzincan)

“Ben erkeğim sonuçta evliyim yani. Biz de namusumuz için yaşıyoruz. Sen namussuzluk etmiyorsun ama senin arkadaşın yüzünden benim de başım belaya girecek. Ama bunları anlatamıyorum.” (K4, 33y, Erzincan)

Şiddet kullanımının meşrulaştırılması ve erkek şiddetine değer atfedilmesi kimi zaman yaşam biçimi ile yakından ilişkilidir. Şiddet, şiddetin sermayeleştiği bazı ortamlarda kişiye belirli bir güç ve iktidar sağlamaktadır (Bourdieu, 1991'den aktaran Swartz, 2011, s. 122). Özellikle kişinin diğer sermaye türlerinden yoksun kaldığı alanlarda, şiddete dayalı sermaye bir zorunluluk halini almaktadır. Katılımcıların ifade ettiği üzere şiddet kullanımı, sıklıkla güvenlik sorununun yoğun olduğu alanlarda sermayeleşmektedir. Güvensiz ortamlarda bulunmak, -özellikle erkekler için- belirli bir şiddet potansiyelini zorunlu kılmakta, güç ve iktidarın şiddet odağında yeniden dağılımına teşvik etmektedir.

“Mesela sokak çocuklarının hayatta kalmak için birbirine şiddet yapması gibi artık bir zorunluluk olur. Çünkü daha büyük bir şey demek bu.” (K10, 27y, Tokat)

“Bizim hayatımız gibi hayatlarda şiddet gereklidir. Güç için gerekli. Çünkü güç sadece buna bağlı. Diğerlerine söz geçirebileceğin başka hiçbir şeyin yok elinde... Sokakta görünce önlerini iliklerler. Sokaklar mesela bizimdir. Suç elbette keşke hiç olmasa ama hayat bunu öğretiyor bize. Sokakta seni koruyan tek şey, senden korkmaları. Bunu da sana veren öfke, şiddet. Kader işte.” (K5, 31y, Giresun)

“Bazı kişilerin yaşamında olur. Eğer ki sokakta yaşayan biri şiddet yapmazsa olan yine kendisine olur. O zamanlarda şiddet kullanılabilir ama o da şiddettir.” (K7, 25y, Tunceli)

“Şimdi biz orada hep madde bağımlısı olduğumuz için benden mal almaya çalıştı. Orada gücünü göstermen gerek ki her ipini koparan gelip mal istemesin. Israrcı olunca ben de zaten maddenin de psikolojisiyle bıçakladım.” (K2, 33y, Ordu)

Katılımcılar erkeğin şiddet potansiyeline atfettiği meşruluğu tüm şiddet suçlarını içine almayacak şekilde sınırlandırmaktadır. Şiddet potansiyeli genellikle erkekten erkeğe yönelen ve yaralama gibi fiziksel zararı içeren şiddet suçlarını kapsamaktadır. Diğer bir ifadeyle erkeklik ve şiddet suçları arasındaki ilişki, belirli şiddet biçimleriyle sınırlanmış kültürel bir onayı içermektedir.

“Ya şimdi kimse kimseyi durduk yere vurmuyor. Tabi haksızlık olan yerler de var. Bir adam vardır psikolojisi bozuktur, bazısı namusunu korumaya çalışır öldürür. Bunların yirmi sene yatmasına karşıyım yani. Orada sapıklar beş sene yatarken. Hani sebebi yok yaptığı işin anlıyın mı? Af edersin bir tane sapık ölmüş, demiş ki mezarda mı tek yatacam? Düşün yani bu adamla ötekini bir edemezsin. Yani ben daha telaffuz etmiyorum bunları. Şindik ben şöyle diyim kadın cinayetidir, çocuk tecavüzüdür öbür şeylerdir... Yani baküyürüm tecavüzlere de baküyürüm. He bunlar toplumda iyi şeyler değil yani. Ben instagramda görüyürüm mesela kadına şiddet uyguluyor, kadını vuruyür, eziyür. Ben

bunlara karşıyım yani. He. Bana ters gelen şeyler yani. Ben bugüne kadar hiç böyle bir şeye girmedim. Benim sabıklarımın hepsi adam öldürmeye teşebbüs, yaralama. Bunlar toplumda çok kötü şeyler değil. Kalkıp da bir kadına terbiyesiz konuşayım veyahutta tecavüz edeyim yani böyle insanların toplumda yeri bile yok yani.” (K14, 31y, Adana)

“Farklıdır. Mesela atıyorum bir pezevenklik aşırı kötü olarak görülebilir ama adam yaralamak o kadar da kötü görülmez bence yani... Ama genel olarak insanlara baktığın zaman da adam yaralamak sanki kötü bir şey değil de diğerinde çok daha ağır bir şeymiş gibi... Yaralamanın içeriği vardır çünkü kültürel olabilir belki biraz dini olabilir. Daha kabul edilebilir öyle söyleyeyim. Bizim oralarda sık olur yani bu tarz şeyler, biraz şey bir şehir. O onu yaralar o onu yaralar. Ölümlü bir şey olmadığı zaman genelde bir şey olmaz. Yaralamanın içeriği vardır çünkü kültürel olabilir belki biraz dini olabilir. Daha kabul edilebilir öyle söyleyeyim. Kadınlarda yaralama suçu çok çok nadir olur bence. Erkeklerde olağan karşılanır da kadınlarda olağan karşılamaz.” (K12, 22y, Tokat)

Sonuç olarak erkeklik doğrudan şiddet ve şiddete dayalı otoriteyi gereksinmek yerine belirli koşullarda kullanılabilecek ve belirli sınırlarla çizilmiş bir şiddet kapasitesini idealleştirmektedir. Şiddet potansiyelinin idealleştirilmesi sıklıkla koruyucu roller, rekabet, otorite, hayatta kalmak gibi erkeklikte ilişkilendirilen diğer değerlerle harmanlanmış haldedir. Bunun dışında erkeklikte şiddet potansiyeli koşullara göre kullanılabilen bir sermaye olarak değer kazanabilmektedir.

4.2.6. Öteki Odaklılık: Kadın/Kadınsı Olmama ve Erkekler Arası Rekabet

Bu başlık altında, kadınlığa/kadınsılığa karşı erkekliğin korunması, erkekler arası rekabet ve unsurları ve erkekler arası rekabette de görünür olan ve hegemonik erkekliğin kuruluşunda önemli bir boyutu oluşturan cinsel örgütlük temaları ele alınmıştır. Tüm bu temalar, erkekliğin öteki odaklılık üzerinden kuruluşunu anlamamızda bize yardımcı olurken, aynı zamanda suç davranışının nedenlerini keşfetmemize de olanak sağlar.

Toplumsal düzen, öncelikle beden erişimi üzerinden, bireylerin birbirine yönelttiği gözetimi içermektedir. Kişinin toplumsal kimlik dâhilinde, ortama uygun düşmeye çalışır. “Uygun düşme” toplumsal sağduyudan yola çıkarak belli bir yargıya ulaşma ve bu yargı dâhilinde münasip olma çabasıdır. Yasal düzen, ekonomik düzen gibi pek çok sosyal düzen yapılanması bireylerin müşterek bir uygun düşme davranışına işaret etmektedir (Goffman, 2020b, s. 19). Uygun düşme eğilimi, kimliği bir etkileşim ritüeli doğrultusunda, bireyin tutum ve davranışlarına yön verdiğini gösterir. Böylece

kişilerarası etkileşim, bireyleri yükümlülükler ve beklentiler dâhilinde sınırlayan, yani çoğu zaman ötekine göre şekillenmeyi içeren bir süreç haline gelir (Goffman, 2021b, s. 61). Kimliklerin ötekine dayalı olduğu bu kültürel atmosfer öznel arası paylaşım ve deneyim şeklinde yaşam bağlamlarına nakşedilmekte ve normun düğüm noktalarını oluşturmaktadır (Habermas, 2002, s. 127).

Tüm çeşitliliğine rağmen cinsiyeti, toplumsal cinsiyet formatında inceleyebilmek, bu çerçevede oluşturulmuş müşterek norm ve beklentiler silsilesine işaret etmektedir. Erkeksi retorik normlarını neredeyse her zaman bir ölçüt ve anti ölçüt ile belirlemekte, erkek-erkek, kadın-erkek arasındaki farkı vurgulama ihtiyacı duymaktadır. Böylece erkekliğin ve ideal erkekliğin yaşamlarındaki anlamlar bağlamsallaşır ve zorunlu içleme-dışlama pratikleri içermeye başlar (Coles, 2008).

4.2.6.1. Kadın/ Kadınsı Olmama

Felsefi düzlemde kadın-erkek ayrımı akıl ve akıl karşıtı arasında yapılandırılmış haldedir bu doğrultuda erkeklik akıl ideallerinin derinlemesine kök saldıgı bir metafor olarak kabul edilmiştir (Lloyt, 2021, s. 10-11). Toplumsal cinsiyet düzeni erkekliğin ve kadınlığın simgesel içeriği ile etkileşim halindedir. Ötekine göre tayin edilen simgesellikler cinsiyetli öznelerce içselleştirilir, cinsiyet kadın ve erkek olarak dağılmış kartezyen görme biçimlerinin¹⁹ bir yansıması olarak kimliğe sabitlenir.

Her iki kimlikte öteki simgesinin karşıtı olacak şekilde nitelendirilmesine rağmen, öteki odaklılık erkekliğin ayırt edici bir özelliği olarak kabul edilmektedir. Bu durum sıklıkla kadının doğa olarak görece sabit bir konum edinmesiyle ilişkilendirilir. Paglia (2014) kadınlığın istikrarını ve erkekliğin belirsizliğini doğanın döngüsüyle ilişkilendirir. Ona göre biyolojik kadınlık doğal bir annelik döngüsüne indirgenmiş ve bir istikrar elde etmiştir ancak erkeklik sürekli bir kimlik arayışı sürecine takılı kalmıştır. Burada erkeğin kimlik arayışı kadından bağımsız olamaz çünkü kadın merkezi bir konumdur ancak erkeğin var olabilmesi için kadından ayrılması ve bağımsızlığını

¹⁹ Bedenlerin idealarının birbirinden farklı olması zorunluluğu ekseninde yapılanmış düşüncedir. Sadece cinsiyetli beden üzerindeki fiziki ve toplumsal sınırlamaları değil, aynı zamanda bu bedenlerin farklı simgesel yapılarla kazandıkları önemi de ifade eder (Lloyt, 2021, s. 14-15).

simgeselleştirmesi gerekmektedir (Paglia, 2014, s. 22-23). Erkek kimliğinin kaygı, rekabet ve güvensizlikle karakterize edilmesi, kimlik edinme sürecindeki karmaşa ile açıklanmaktadır. Lloyd erkek cinsiyetinden, kadın/doğa simgesinin olabildiğince uzak ve özgün kimlik inşa etme zorunluluğu nedeniyle endişe verici bir görev olarak bahseder. Ona göre erkek bu süreçte akıl ile özdeşleşmekte ve doğayı akıl dışı olarak kimliğinin dışına itmektedir. Bu bölünmüş ruh modeli ilerleyen dönemlerde farklı içeriklere eklenilerek kadınsılık ve akıl arasında bir dikotomi kurmuş ve bu ayrılık erkeğin iktidarı ile neticelenmiştir (Lloyd, 2021, s. 45-47).

Katılımcıların erkekliklerinden bahsederken sıklıkla kadınsı olmamaya vurgu yaptığı tespit edilmiştir. Burada bahsi geçen kadınsılık; ev işleri yapmak, görünüş, ses tonu, mizaç ve çeşitli davranış biçimleri olarak geniş bir spektrumu içermektedir. Bu doğrultuda katılımcılar sıklıkla ev içi roller, davranış şekli, karakter, dış görünüm vb. hususlarda kendilerini kadınlara zıt kutupta tanımlamışlardır. ‘Kadın gibi olmak’ katılımcılar arasında istenmeyen ve onaylanmayan bir erkeklik ortaya koymaktadır. K6’nın ifadelerinde yer aldığı üzere erkekliğin bir ‘kadınsı özellik sınırı’ bulunmaktadır. Kadınsı olarak değerlendirilen her bir davranış erkekliğin sorgulanmasında üst üste eklenerek kişinin erkeklik düzeyine dair genel bir kanı halini alır. Diğer bir ifadeyle erkeklik, tolere edilebilir kadınsı özellik sınırını ihlal ettiğinde tehlikeye girer. Bu doğrultuda kimi zaman kadınlığın değersizleştirildiği göze çarpmaktadır.

“Yani işte erkek gibi davranmadığı, kadın gibi davrandığı zaman erkekliği sorgulanır. Kadın gibi davrandığı zaman, işte makyaj yapsa, ağzını yayarak konuşsa, o zaman sen erkek misin denir.” (K9, 27y, Tokat)

“Ya kadın gibisinden konuşan, davranan kişilerin erkekliği sorgulanır. Erkeklik özelliklerini sergilemeyen kişiler öyle diyeyim. Mesela uzun saçlı olan kişiler, küpe takan. Bazen görünce böyle erkek mi olur ya dediğim oluyor. Tabi yüzüne karşı değil de. Yürüme şekli mesela bazı erkekler var ki böyle sallana sallana, kıvrıta kıvrıta yürüyor. Tabi her kıvrıtan değil de bazılarında 4-5 özellik üst üste gelince böyle erkek mi olur diye içimden geçirdiğim oluyor. Yani şöyle erkeğin erkek gibi durması lazım. Nasıl mesela bir düğün olduğunda takım elbise giyinmesi lazım, bir cenaze olduğunda daha böyle ağır siyah renk falan giyinmelidir. Ben şeyi de sevmem mesela bir cenaze oluyor. Kocaman 30 yaşında adam, amcası, dayısı vefat etmiş. T-shirt ve kapriyle geliyor veya işte eşofmanla. Erkeklik ağır olmalı, en azından bazı ortamlarda. Adamın kuzeni evleniyor, en yakın arkadaşı evleniyor ama gayr-ı ciddi” (K12, 22y, Tokat)

“Yani erkek denilince... Sakal bıyık. Bakınca bu erkektir kadındır diyebileceğim ilk mesele dış görünüş olduğu için. Kızdan ayrılabiliyorsa erkektir yani. Konuşması olsun tavrı olsun. Toplumumuzda bazı şeyler vardır mesela. Bir erkeğin göstermemesi gereken hareketler vardır. Mesela benim tipim, tip olarak ben sakallı kıllı kılçıklı bir adamım, yapılı bir adamım. Duruşumla görünüşümle sert mizaçlı biriyim. Şimdi dışarıdaki adam gelip de bana insanların içinde aşkım, bebeğim vesaire gibi konuşursa, yani anlatabildim mi yani. Aslında görüntü tavrı erkek ama orda uymayan bir şey var. Bunu yapan olursa ben de sorarım yani adama, birader sen hayırdır yani. Çok af edersin nesin sen yani anladın mı? Erkek biraz sert olmalı yani sertlik de değil, yumuşak olmamak. Benim gibi kıllı kılçıklı bir adamın mini etek giydiğini düşünsene. Hoş mu yani? Ben de doğal olarak bir erkekte bunu görsem hayırdır yani derim.” (K6, 28y, İstanbul)

Görüldüğü üzere erkek olmanın kadınsı olmamakla belirlendiği bu düşünce biçimin uzantısı olarak cinsiyet kimliği, cinselliğin ötesinde erkeksi ve kadınsı olarak bazı görsel belirleyicilere indirgenir; boy, kilo, yapılı ve kıllı olmak erkeksi görünüşle ilişkilendirilir. Erkekler fiziksel sermayelerini (yürüme, konuşma, giyim vb.) kullanarak kendi baskın konumunu koruma eğilimindedir. Ancak söz konusu ifadelerde görünüş üzerinden genişletilmiş çok daha kapsamlı bir ayırım olduğu söylenebilir. Erkek görünüşüyle erkekliğinin kabulü ardından dahi, çeşitli tutum ve davranışlarıyla erkekliğinin devam eden bir şekilde onaylanmasına ihtiyaç duymaktadır. Fiziksel farklılıklardan yola çıkarak; fiziksel güçten, sert mizaca, hitabet ve giyim tarzına dek pek çok konu kadın ve erkek olarak kategorileştirmiştir. Kategorik dağılımda erkek sert mizaçlı, oturaklı, dozajında bir samimiyet kullanan ve kısmi bir duygusallık gösteren vb. özelliklere denk gelmektedir.

K6'nın ifadelerinde dikkat çekici diğer bir husus sertlik-yumuşaklık arasındaki dengenin hassasiyetidir. Katılımcı erkekler açısından beklenenin sertlik olduğunu ifade etmektedir ancak risk erkeğin sert olmadığı durumlarda değil; katılımcının ifadesiyle ‘yumuşak’ olduğu durumlarda gizlidir. Burada kişilik özellikleri ve tutumların kadınsı ve erkeksi arasında iki uçlu bir spektrumda ele alındığı ve kabul edilebilir bir aralığın belirlendiği görülmektedir. Mizacın sert ve yumuşak uçları, erkek ve kadın ile ilişkilendirilmiştir. Erkekliğin kabul görmesi açısından kişinin aşırı sert olması beklenmez, orta-üst düzey sertlik (sert uca yakın kalmak) erkekliğin kabulü açısından yeterlidir. Ancak yumuşak/duygusal uca doğru gidildikçe, erkekliğin kaybına yönelik risk ve endişe artmaktadır. Bu durum erkekliğin telafisini içeren şiddet davranışıyla eklemlenme riski taşıyabilir.

Katılımcıların kadın ve erkeği karşıt kutuplarda değerlendirme biçimi evlilik ilişkilerinde de sıklıkla görülmektedir. Katılımcılar kadın ve erkek rollerinin karşılıklı ve tamamlayıcı biçimde dağılmış olması gerektiğini düşünmektedir. Roller arasında bir yakınlık ve benzerlik durumu ailenin sürdürülebilirliği açısından risk olarak değerlendirilmiştir.

“Yani erkek dediğin öncelikle farklılık oluşturmali karısından ki aile yaşamında bir denge olsun. Mesela karısı evle ilgilenirken o yan gelip yatıyorsa erkektir diyemem. O da mesela tamir işlerini yapabilir, para kazanır. Ben eşimin gücünün yetmediği işleri yaparım bir de dışarı işlerini. Mesela boyu yetişemezse bir yere ben alırım onu. Ya da alışveriş yaparım. Eşyaların yeri değişecekse taşıyım. Çünkü evlilik tek taraflı değil ki, evlilik hep beraber... Yani yapabileceğimiz bir şey vardır yaparız. Benim yapamayacağım bir şeyi de eşim yapar. Yemek, temizlik, çocuklarla ilgilenmek de eşimindir. Yapamayacağım bir şeyi ben yapayım diyemem ki.” (K8, 41y, Konya)

“Hani eskiden bir bayan erkek oldu mu saygı duyar korkardı aman ilerde bu bana koca olacak, eşim olacak diye. Şimdi bakıyoruz ki erkek de aynı o da aynı. Kanka manka. Muhabbet afedersin şakalaşmalar, hareketler, tavırlar... Diyemezsin ki bunla bunu eversen bunlardan bir aile yapılacak bir kutsallık yok. İkisi de birbirinden aynı.” (K1, 51y, Erzincan)

Katılımcılar kadın ve erkek ayrımına sıklıkla meslek, sosyal çevre, mekân gibi konuları da dâhil etmektedir. Görüşmelerde en sık rastlanan bulgulardan birisi, katılımcıların mesleklerin cinsiyetlendirilmesi ve mekânların cinsiyetlendirilmesi doğrultusunda kadın-erkek ayrımı ürettiğidir.

“Şöyle diyim erkek ve kadın eşittir. Kadının yapamadığı işleri erkek yapar, erkeğin yapamadıkları işleri kadın yapar. Bu konu bakımından böyledir. Ama erkek daha ağır basar, kadından daha çok. Hani çevre olsun, ortam olsun. Hani kadınların giremeyeceği ortamlar falan var ya erkek hepsine giriyor.” (K10, 27y, Tokat)

“Tabi kadınların çoğu dışarı çıkamadıklarından dolayı bazı ortamları göremezler. Erkek daha kirli ortamları götürür. O ortamlarda ne yapması gerektiğini bilmeli. O şekilde yani oralarda oturup kalkmasını bilmeli. Her ortamın ayrı adabı var bunu bilmeli. Aynı şekilde kadın da kendi oturup kalkmasını bilmeli ama erkek daha fazla ortama girer. Erkeğin sosyal çevresi daha çok olur genelde. Bazı ortamlar olur, kavga olur, şey olur. Mesela bir yerde kahveye gideriz, çay içeriz, arkadaşlarımız toplanır. Eğlenmeye bir mekâna gideriz orası erkeklerin gittiği bir mekândır. O ortamlara sık girdiğinden erkek, o ortamlarda nasıl davranması gerektiğini falan bilmek zorunda.” (K9, 27y, Tokat)

“Ya bir kere kadın sanayiye gitmez en açığı. İllaki mecbur kaldığı durumlar da olmuştur da... Kadın mesela parası olmazsa gider tekstilde çalışır ama sanayi çok farklı bence, ya da ağır işler hamallık vs.” (K13, 33y, Amasya)

“Bence avantajları var. Ya şöyle mesela erkeğin yapabileceği iş kolları çok fazladır. Altı saat kaptan olup denize çıkabilir saçma gibi gelebilir size belki ama mesela hiçbir iş bulamadığında diyelim üniversite falan okumadı diyelim, bu sefer de inşaatta çalışabilir, hamallık yapabilir, fabrikalarda çalışabilir. Ama kadınlar öyle değil. Çok sınırlı. Ya akademik olarak bir şeyler yapacak ki o da ülkemizde yani pek de şey değil. Ya da tekstil falan. Erkeğinki uçsuz bucaksız. Pilot da amele de olur, her şeyi yapabilir erkek gibime geliyor. Olmadı buradan valizlerini toplar Avrupa’ya gider işçi olur. Ama bir kız, bir kadın yapamaz bunu. Yapan güçlü kadınlar vardır da çok nadirdir. Ben Türkiye olarak bahsediyorum, belki dünya olarak öyle değildir. Alman bir kadın belki daha iyidir ama ülkemiz olarak böyle. Hiç duymadım buradan Amerika’ya taşınmış, zengin olup dönmüş bir kadın. Erkek uyum da sağlar, çalışır da.” (K12, 22y, Tokat)

“Kadının yapabileceği... Ne bileyim hemşirelik olabilir, öğretmen, kuaförlük ya da tekstilde ya da hani eve çocuk alıyorlar bakmaya o şekilde olabilir daha küçük çapta” (K8, 41y, Konya)

“Erkeğin yapamayacağı hiçbir iş yoktur. Otomobilden tut, bayan yapamaz ama erkek her işi yapar. Ayrı bir deneyimi yok yani çünkü yapamayacağın bir şey yok ki. Erkeklik güzel bir şeydir yani. Sonuç olarak güçlüsün, her ortama girip her işi yapıbiliyorsun. Daha olumlu oluyor yani. Şimdi bayan olduğunu düşünürsen, bayan bedeniyle yani yapamayacağın çok iş var. Bir yere gidersin tecavüze uğrarsın, ağır iş olur gücün yetmez ya da mesela hamileysen her işi yapsan bebeğin düşer gibi sonuçları olabilir.” (K10, 27y, Tokat)

Katılımcılar kahvehane, eğlence mekânları gibi bazı ortamları; hamallık, pilotluk, sanayi, inşaat işçiliği gibi fiziksel güçle ilişkilendirilen bazı meslekleri, geniş sosyal çevre ve kalabalık dış mekânları erkeklikle; bunun karşıtı olarak iç mekânı, bedensel açıdan yorucu olmayan işleri, bakım, sağlık ve estetik ile ilişkili meslekleri kadınlıkla ilişkilendirmektedir. Diğer bir ifadeyle kadın ve erkeğe yönelik olarak yapısal, sistemik, bağlamsal ve ilişkisel bir ayrım kabul edilmektedir. Bu kabuller doğrudan bir eşitsizlik savunusu şeklinde olmanın ötesinde, farklılıkların çeşitli alanlarda üretilerek dönüştürüldüğü bilinçaltı bir sürece işaret etmektedir. Kadın ve erkek arasına koyulan bu mesafe, örtük anlam öbekleri ve karşıtlık kuşatmaları şeklinde yaşamın tümüne yayılmış haldedir.

Bunların yanı sıra erkekliğin ‘kadın/kadınsı olmama’ üzerinden değerlendirmesi, literatürde sıklıkla homofobi ile birlikte incelenmektedir. (Carnaghi ve arkadaşları, 2011; Connell, 2019a, s. 90; Foucault, 2020, s. 267; Segal, 1992, s. 135) Eşcinselliğe yönelik homofobik söylem heteroseksüel eğilime övgü biçimindedir. Özellikle erkek eşcinselliği kadınsılıkla ilişkilendirilmiş ve toplumsal kolektif tarafından madunlaştırılmıştır (Segal, 1992, s. 174).

Eşcinsellik cinsel sembolizmin ve cinse dairliğin sekteye uğradığı bir alandır. Connell eşcinselliği, hegemonik erkeklik tarafından tabi kılınan ve çeşitli söylemlerle erkek kimliğinin tümüyle dışına itilen bir konum olarak betimler. Eşcinsellere yönelik olumsuz söylemler, hükmetmenin aşırı erkeksi bir ideale dayandırılmasıyla ilişkilendirilmiştir. Bu nedenle toplumsal cinsiyete dair çelişkiler incelendiğinde aralarında fizyolojik bir fark olmamasına rağmen eşcinsel erkeklerin, eşcinsel kadınlardan daha fazla tepkiyle karşılaşması söz konusudur (Connell, 2019b, s. 128-129). Cinsellik ve güç arasında kurulan ilişki, kadınsılığın erkeklik açısından en büyük aşağılanma olarak anlaşılmasına sebep olmuştur (Bourdieu, 2018a, s. 35).

Eşcinselliğin iktidar açısından tehdit olarak düşünüldüğünü ifade eden diğer isim Foucault'dur. Ona göre toplumsal düzenin her aşamasında etkin/edilgin dengesi aranır. Erkekliğin etkin tahayyülü, cinsel ilişkideki edilgenliği kadınla ilişkilendirir. Bu nedenle edilgenlik olarak düşünülen eşcinsellik, erkek iktidarı fikrini kökten tehdit etmektedir. Diğer bir ifadeyle eşcinsellik hususunda erkeksi kaygıya neden olan şey bir erkeğin haz nesnesi haline gelebilmesidir (Foucault, 2016, s. 272-273). Eşcinsel bireylerin sıklıkla ters ilişkide bulunduğu varsayılması, davranış ve duruşunun kadınsı olduğunun iddia edilmesi, giyim biçiminin aşırılıkla ilişkilendirilmesi kısacası eşcinselliğin kadınsı bir gözden düşürücü betimlemeye tabi tutulması eşcinsellikte cinsel rollerin alışılmış bir dikotomi ekseninde tümüyle tersine dönüştüğüne, eşcinsel erkeklerin erkeklik ve güç ilişkilerinden tümüyle dışlandığına, işaret etmektedir (Foucault, 2016, s. 129).

Hegemonik erkekliğin ayakta tutulması, erkek iktidarına yönelik bu tehdidin rıza ve onaya dayalı biçimde sönmelenmesini gerektirmektedir. Eşcinselliğe yönelik nefretin kitlesel yoğunluğunu oluşturmak, eşcinselliğin gayr-i meşru kılınması üzerine stratejiler üretilmesini ve bu düzenin hakikat biçiminde dayatılmasını içerir. Connell'e (2019b) göre eşcinsel ve efemine erkekliğin marjinalleştirilmesi rastlantısal değil, hegemonik bağlanımsal stratejilerin ürünüdür (s. 310). Eşcinselliğin kamudan, ordudan ve hegemonik desenin hüküm sürdüğü pek çok alandan uzaklaştırılmasını, eşcinsellik etrafında inşa edilen hastalık ve ahlaksızlık söylemlerini ataerkil toplumsal düzenin uzantısı olarak değerlendirir. Homofobi bu açıdan karşıtlıklar üzerinden kurulmuş iktidarın güvenilirliğinin tehdit edilmesine verilen bir tepki, erkekliğin istikrarı ve

tutarlılığı açısından bir risk olarak değerlendirilmektedir (Connell, 2019b, s. 353; Dollimore, 1986). Heteroseksüel ayrımcılık ve homofobi aynı zamanda erkek yoğunluklu mekânlar olarak hapishanelerin kültürüne de sabitlenmiş bir düşünce biçimine işaret etmektedir (Gear, 2007; Güner, 2015, s. 31; Merotte, 2012; Morris, 2019; Ricciardelli ve arkadaşları, 2015; Sit ve Ricciardelli, 2013). Katılımcılarla yapılan görüşmelerde katılımcıların büyük kısmının eşcinsellere yönelik çeşitli önyargılar beslediği ve eşcinselliği pek çok açıdan risk olarak değerlendirdiklerine ulaşılmıştır. Ancak eşcinselliğe verilen yoğun öfke ve kaçınma tepkisi nedeniyle görüşmenin devamlılığı açısından sorular yeterince detaylandırılamamıştır. Eşcinsellikle ilişkili olarak verilen tepkilerin bazıları şu şekildedir;

“Kişiden kişiye değişir. Yani karakter meselesi bir insan eşcinselse kişisel tercih. Ama bu konulara girmemek olur mu? Ben hazzetmiyorum konuşmaktan.” (K2, 33y, Ordu)

“Bunla ilgili hiç düşüncem olmadı yani kaale bile almıyorum. Görsem bile uzaklaşıyorum. Olumsuz bir durum bir hastalıktır yani. Eşcinsel insanın böyle çocuklarını olsun, kardeşim olsun, abim olsun tahammül edemiyorum. Karşıyım bu tarz şeylere kısacası. İletişim bile kurmam. Konuşmak dahi rahatsızlık verdi.” (K7, 25y, Tunceli)

“Hanımefendi ben tasvip etmiyorum bu tarz konuları. Dinimiz, kültürümüz açısından doğal değil bunlar. Aileyi bozmak üzerine yapılmış şeylerdir.” (K8, 41y, Konya)

“Allah belalarını versin onların yani ne diyim. Kovarım. Tabi arkadaşlığımı keserim. Güzel kardeşim biz Müslümanız. Hem dinen yasak hem uygun değil yani. Bu sorular bile saçma yani. Bizim Müslümanlara sorulması bile saçma. Olmaz öyle şey. Tepki gösteririm tabi, herkes gösterir. Siz de gösterirsiniz. Hayatımda da olmasını istemem, bulunduğum şehirde de, ülkemde de olmasını istemem. Çünkü o tür insanlar bulunduğu çevreyi de bozar, büyür gider. İnsanlık bozulur.” (K4, 33y, Erzincan)

Homofobi kavramının tanımını yapan Weinberg (1972) homofobiyi; kişinin kendi arzularından korkusu, dinin etkisi, bastırılmış kıskançlık, heteroseksüel cinselliği ve aile kurumunu tehdit edildiği düşünceleri ile ilişkilendirmektedir (aktaran Segal, 1992, s. 200). Bu çerçevede egemen erkekliğin gücünü toplumsal anlamlardan aldığı görülür (Segal, 1992, s. 20). Katılımcıların ifadelerinde de görüldüğü üzere eşcinsellik, erkekliğin kaybına yönelik büyük bir kaygıya neden olmaktadır. Bu kaygı eşcinselliğin; kutsiyet atfedilen devlet, din ve aile gibi kurumlar açısından tehdit olarak görülmesiyle ilişkilidir. Bozulmasından endişe edilen yapıların tümünde erkek egemen bir sistemin işlerlikte olduğu görülmektedir. Sistemdeki bireyler kendilerini "gerçek" erkeksi

erkekler olarak meşrulaştırmak üzere, ötekileri baltalayarak bir hâkimiyet konumu üstlenmeye çalışırlar (Coles, 2008).

Katılımcılar eşcinselliği daha büyük düzeyde bir tehdit olarak değerlendirmenin yanı sıra bireysel bir tehdit olarak da değerlendirme eğilimindedir. Eşcinsel bireylerin, kendilerinden cinsel bir talepleri olabileceğine yönelik rasyonel olmayan bir düşünme biçimi hâkimdir. Bu doğrultuda eşcinsel bir erkeğin cinsel tercihinin erkek olduğunu bilmek K6'da cinsel davranışın pasif nesnesi olma kaygısı oluşturmuş görünmektedir.

“Çok affedersin eşcinsel bir vatandaşın Türkiye şartlarında namussuz olduğu düşünülür. Ama gelip de o eşcinsel vatandaş bana bulaşmadıysa, bir şeyler teklif etmediyse benim için sıkıntı yok. İsteddiği kadar eşcinsel olabilir. Benden uzakta ne yapıyorsa da yapabilir yani. İlgilenmem onunla. Ama bir teklifle gelirse gözünün yaşına bakmam. Böyle bir şeye meyili varsa iletişim kurmam. Niye risk alayım” (K6, 28y, İstanbul)

Diğer taraftan eşcinselliğe yönelik kaygı erkekler arası samimiyeti sınırlama, fiziksel teması tehdit olarak algılama, yalnızlaşma ve öteki erkeklerle karşı güvensizlik yaşama riskini artırmaktadır. Foucault eşcinselliğin ortaya çıkışının erkekler arası ilişkileri en aza indirdiğini savunmaktadır. Eşcinsel kaygı erkekler arası arkadaşlığı ordu, bürokrasi, yönetim ve eğitim organlarına indirgemiş haldedir (Segal, 1992, s. 178). Goldberg erkekler arası samimiyetin yalnızca ortak bir hedefi -askerde ortak düşmanı yok etmek gibi- paylaştıkları durumlarda kurabildiğini ifade etmektedir. Yetişkin erkekler eşcinselliğe yönelik kaygı nedeniyle özellikle dokunmaya karşı güçlü savunmalar geliştirmekte ve diğer erkeklerden yönelen dokunuşları cinsellik ile ilişkilendirme olarak algılamaktadır. Bu nedenle izin verilebilir erkek erkeğe etkileşim iş amaçlı ve gelişigüzel dokunuşlara indirgenmiş haldedir (Goldberg, 2010, s. 78).

“Bunu uygun kelimelerle nasıl anlatayım bilmiyorum ama. Belki de ben yanılmışımdır bilmiyorum. Hala çok rahatsızım, aklıma geldikçe rahatsız oluyorum. Yaşça büyük bir adam bacağıma dokunmuştu. Bacağımın iç tarafına doğru. İçerdeki ilk kavgamı da o zaman yapmıştım. Ya ben öyle algıladım, hala öyle olduğunu düşünüyorum. Samimi falan değilim, dururken niye böyle bir harekette bulunsun ki. Omzuna dokunur, sırtına dokunur. Hadi saçına sakalına dokunsun tutup da bacağına dokunmaz. Biraz homofobik mi diyorlar buna. Ben sevmem yani öyle bir erkek gelsin bana dokunsun. Kötü niyetli olmasa bile sevmem yani, hoşuma gitmez benim.” (K6, 28y, İstanbul)

K6'nın ifadeleri aynı zamanda cezaevi kültürünün; eşcinsellik, kadınsı bulunma, taciz riski korkuları gibi erkekliği korumanın belirli bir boyutlarını içerdiğine işaret eder. Yapılan araştırmalar cezaevinde heteroseksüel ayrımcılığa dayalı kaygıların yüksek olduğunu destekler niteliktedir (Gear, 2007; Struckman ve Johnson, 2000).

Öne çıkan diğer bulgu; katılımcıların eşcinselliğin bir tercih olduğunu kabul etmeme eğiliminde olduğudur. Örneğin K1 eşcinselliğin bir hastalık, rol model eksikliği ya da geçim sıkıntısı gibi durumlarla ilişkili olduğunu düşünmektedir. Cinsel yönelimin yaşam deneyimi ile ilgili ve öğrenilen bir şey olduğu düşüncesi; erkekliğin mutlak iktidarına yönelik temel kabul, erkekliğin dışında bir tercihin olabileceğine olan inancın azalmasıyla ilgilidir. Bu çerçevede kadınlarla fazla vakit geçirmek, davranışlarıyla kendisine rol model olacak bir erkek figürden yoksun olmak eşcinsel eğilimlerle ilişkilendirilmektedir. Benzer şekilde K7 eşcinselliği sürekli bir konum ya da kimlik olarak kabul etmemiş, tek sefere mahsus hatalı bir davranış olarak değerlendirmiştir. Her iki düşünce biçiminde de eşcinselliğin ahlak dışı olarak konumlandırılması, durumun tartışmaya kapalı biçimde illegal ilan edilmesi söz konusudur.

“Hanımefendi bu tip yaşayan arkadaşlarım oldu. Ben bir hastalık olarak gördüm eşcinselleri... Hastalık tarzı olanı da gördüm. Ne bileyim sülaleden ya da kişilik özelliği tarzında olanı da gördüm yani özentili olarak. Geçim standardı bazında olanları da gördüm. Mesela konuştuğum bir çocuk vardı Serdar isminde bir çocuktü. Dedi ki ben halalarım la büyüdüm abi dedi erkeklik hissetmiyorum. Cinselliğimi hissetmiyorum. Giyim tarzı farklıydı. Annesi babası çalışıyorlarmış, halalarıyla büyümüş. Artık nasıl bir yaşam tarzında büyümüşse, hani kızların içinde büyüye büyüye genetik olarak mı nasıl olmuşsa, hiç erkeklik şeyi yoktu. Demek ki dışarı çıkıp çocuklarla oynamamış, babasını görmemiş, erkekliğini görecektir bir şeyleri olmamış. Halalarına özeniyordu giyim tarzları olarak... Öğrenciler vardı geçim sıkıntısıyla mı, eğitim sürecini tamamlasınlar diye mi o tip işlere kalkışanları gördüm. Bunlar aynı zamanda kız arkadaşlarının da ticaretini yapardı. Yani yanındaki üniversiteden arkadaşlarını böyle sağa sola peşkeş çekip onların sırtından faydalaniyordu. O tipleri de gördüm. Hani taksici olduğum için gördüm yoksa yanlış anlama işlerine falan girmedim.” (K1, 51y, Erzincan)

“O kişi çocuğum olsa çocuğumu dahi reddederim yani hemen. Yani hiç tahammül edecek bir tavrim yok buna karşı. Eskiden bile yapmış olsa şimdi eşcinsel olmasa bile bir kere yapmışsa bir daha yapacağını düşünerek tahammül edemem.” (K7, 25y, Tunceli)

Erkekliğin kaybına yönelik kaygı, kadınsı olduğu düşünülenle mesafe koymaya teşvik eder. Mekânların, mesleklerin, ev içi rollerin ve hatta duyguların cinsiyete dayalı ayrımını tetiklemiş görünmektedir. Üstün erkek katılığı, erkeğin kendindeki kadınlık

bileşenlerine yönelik güçlü bir korku duymasına neden olmaktadır (Goldberg, 2010, s. 59-60). Marshall (1981) eşcinselliğe yönelik kaygıların yalnızca eşcinsel davranışı kontrol etmeye değil; aynı zamanda kadın ve erkek davranışları açısından uygun tanımların oluşturulmasına hizmet ettiğini ifade etmektedir (Plummer, 1981'den aktaran Segal 1992, s. 178).

Sonuç olarak erkeklik kadınlık ve kadınsılığı -ötekini- temel alarak, onun tam karşısında inşa edilmektedir. Toplumsal düzenin eril yapısı iktidarı yeterince erkek olabilmek önkoşuluna bağladığından, kadınsı olduğu düşünülen pek çok konu değersizleştirilerek erkekliğin dışına itilmektedir. Bu kurum kadınsı olduğu ya da erkeklik açısından tehdit edici olduğu düşünülen içeriklere yönelik kaygıyı artırarak şiddete sebep olabilmektedir.

4.2.6.2. Erkekler Arası Rekabet

Bu bölümde erkeklerin sosyal yaşamda hangi konularda rekabete dayalı bir etkileşime girdiği ve bu etkileşimler sonucu hangi niteliklerin 'erkeksilik' kazandığına yönelik bilgi almak amaçlanmaktadır. Meşruiyet/onay/kabul biçiminde örgütlenerek iktidara uzanan bilginin içeriğine erişmenin ve bu çerçevede erkekliğin nasıl inşa ya da telafi edildiğine yönelik fikir edinmenin, şiddet hakkında fikir verici olacağı düşünülmektedir.

Erkekliğin kavramsal olarak net bir tanımlamasının yapılamaması (Colier, 2008), sabit bir öz olmaması (Messerschmidt, 2019, s. 70), duruma ve şartlara göre dönüşmesi (Wetherell ve Edley, 1999) ve neticede erkekliğin bir siyaseti olduğu (Connell, 2019a, s. 84-85) fikirleri erkekler arası iktidar pratiklerinin rekabete dayalı olduğuna yönelik fikir vericidir. Çağdaş literatür giderek her yerde erkekler arası benzer stratejilerin yürütüldüğünü varsayan normatif çerçeveyi eleştirmeye ve erkekler arası rekabeti ön plana çıkarmaya başlamıştır (Bridges ve Pascoe, 2014; Bridges ve Ota; 2007; Buschmeyer ve Lengersdorf, 2016; Johansson ve Ottemo, 2015; Lusher ve Robins, 2010). Connell'in 'hegemonik erkeklik' kavramı erkekler arası iktidara uzanan bir rekabet kültürünün olduğunu ve hegemonikleşebilen erkeklik değerlerinin bu rekabet ortamından galip olarak çıkan konumunda olduğunu yansıtmaktadır (Connell, 2019b, s. 169).

‘Rekabet’ kavramının kökeninde bir ikiliğin yattığı açıktır. Rekabetin olabilmesi için ‘biri’ ve ‘öteki’ olan iki güç gerekmektedir. Rekabet kavramını erkekliğin ‘öteki odaklılık’ başlığı altına almış olmamanın gerekçesi, bir erkeğin öteki erkeğe karşı direniş ya da iktidar mücadelelerini içeriyor olmasıdır. Bu açıdan erkekler arası ilişkilerin çekişme şeklini aldığı rekabet kavramı araştırma açısından önemli bir noktaya temas etmektedir. Şiddet suçları sıklıkla erkekten kadına ya da kadından kadına değil, erkekten erkeğe yönelmektedir (Collier, 2000; Connell, 2002; Hutchings, 2008; Fleming ve arkadaşları, 2015; Jakupcak ve arkadaşları, 2002; Scheff, 2003; Whitehead, 2005). Katılımcılar erkekler arası rekabete konu olan unsurlardan şu şekilde bahsetmektedir;

“Para var, karı kız var. Genç insanlar tipi olan ve parası olan erkekler genelde gezmek dolaşmak, içmek, takılmak, karı kız bulmak gibi şeyleri önemsiyor. Mesela 40-45 yaşından erken yaştaysa, parası varsa, manita yapabiliyorsa bu erkek diğerleri içinde önde geliyor.” (K2, 33y, Ordu)

“Erkekler genelde kendi çevresinde arkadaşlarına karşı daha yüksek bir konumda olmayı düşünür. Şöyle kendi çevremden söyleyeyim mesela. Ben arkadaşlarımla hep aynı işi yaparım ama hep aklımda onlardan daha iyi olmak, daha çok kazanmak vardır. Her erkek için geçerli. Çünkü o ne kadar saygı duyulduğuyla da ilgilidir.” (K4, 33y, Erzincan)

“Fiziksel olarak, horoz dövüşü derler mesela. Her erkek fiziksel olarak karşısındakinden yüksek olmak ister. Cebindeki para muhabbeti olsun. Bindiği araba olsun, statü olsun.” (K6, 28y, İstanbul)

“Bunu açık açık konuşmama gerek var mı şuan tam bilmiyorum da, mesela sigara kullanmayanlar kullananlara diyor ki eşinle olsun biriyle olsun. Açık söylemeyeyim aklınıza gelir. Seks hayatında düşürür seni. Bu erkekler arasında önemlidir. Yani kaç kişiyle seks yaşadığından nasıl olduğuna kadar önemli erkekler arasında önemlidir. Birbirlerine hava atarlar... Mesela ben kendimle ilgili bahsedeyim. Benim 4 yıl önce arabam yoktu. Arkadaşlarımın ufak tefek bir şeyleri varken bana hava atıyorlardı. Şuan ki duruma baktıklarında bazen söylüyorum hatırlasınlar diye ” (K7, 25y, Tunceli)

“Ekonomisinin olmasına. Diyelim evi sağlayamadı, para getirmiyor. Çocuklarını muhtaç ediyor. Ona da denir nasıl erkeksin sen diye. Bir de kadın gibi davrandığı zaman denir. İşte makyaj yapsa, ağzını yayarak konuşsa, o zaman sen erkek misin denir. Onun haricinde tabi güçlü kuvvetli olursa daha erkek olur. Birilerinin çekindiği biriye o kişi daha da ön plana çıkabilir... Erkeklerde mesela benim daha çok param var, ben daha iyi model arabaya biniyorum. Bana daha çok hürmet eden var. Çevreme istediğim de çok adam toplayabilirim. Erkek bu şekilde kendini öbür erkeklerden ön plana çıkarır. Özellikle işte para meselesi. Ama ben tabi öyle şeylere sıcak bakan bir insan değilim.” (K9, 27y, Tokat)

“Tabi ki olur mesela nasıl olur? Mesela bir arkadaşım vardı fakirdir. Bir sürü başka adam vardır zengin. Bu iki erkekten fakir olana toplumsal olarak çok iyi bakmıyorlar. Mesela benim arabam vardı. Arabası olmayan adamı kolay kolay yanına almazlar... Erkek ben

erkeğim hesabı yapar kendini ortaya koymaya çalışır. Mesela erkek alkol falan alır der ki işte ben böyle erkeğim, şöyle erkeğim. Ne kadar iyi içtiğiyle kendini daha şey tanıtır yani olmadığı gibi. İçen adam kendini daha bir erkek sanır yani. Ya da bir ortamda sözünü geçirmek, çevresini korkutmak daha erkek sayılır. Her işi yapabilirim ben hesabında.” (K10, 27y, Tokat)

“Var işte güç. Kim daha güçlü. Hâkimiyet.” (K13, 33y, Amasya)

“Tabi ki vardır. Kızlar beni daha çok beğeniyor gibi olabilir mesela ya da ben daha güzel kıza talibim gibi. Ben daha iyi kavga ederim olabilir. Benim ortamda sözüm geçer olabilir. Bir ortama girdiğim zaman beni dinlerler. Mesela biz bir emniyete mi ne gittik. Orada sorumlu kuzenimin elini sıktı, beni elimi sıktı, öbürünün elini sıkmadı mesela hemen kendi aramızda şey demiştik ‘sen adam mısın seni ciddiye alıp elini sıkınsın’ falan demiştik yani. Bunları erkekliği kabul görmüş gibi düşünün yani.” (K12, 22y, Tokat)

Katılımcılar erkekler arası rekabetin kültürel olarak teşvik edildiğini, erkek çocukların küçük yaşlardan itibaren kıyaslama ve başarı odaklı söylemlere maruz bırakıldığını belirtmektedir. Çocukluk döneminden başlayarak inşa edilen rekabet kültürü, erkeklikle ayrılmaz bir bütün haline gelmiş ve her erkeğin mutlaka tecrübe ettiği bir deneyim olmuştur.

“Rekabet ettiği değil ettirildiği konular var... Toplumumuzda biraz öyle ya. Son zamanlarda zaten her şey kıyaslanır hale geldiği için bizim de yetiştiğimiz toplum kültürümüz böyleydi. Sonradan biraz yıkılmıştır belki ama biz böyle kıyaslama ile yetiştik. Üzerimizde hep bir baskı vardı. İşte komşunun oğlu şunu yapmış, bunu almış, göreve başlamış, ev almış, araba almış falan. İster istemez siz öyle olmayı istemeseniz bile bunun etkisini hissediyorsunuz. İstemezseniz de sağınızdan solunuzdan öyle bir baskı mutlaka geliyor yani. Anne babanızdan duymasınız abinizden, kardeşinizden, arkadaşınızdan geliyor, akrabalarınızdan. Bir şekilde baskı oluyor.” (K11, 28y, Muğla)

“Ama erkek istese de istemese de 25-30 yaşına gelene kadar sürekli bununla yüz yüze gelmiştir iyisi de kötüsü de. Her erkek bir başka erkeğe üstünlük kurma zorunluluğuna ya da onun kendisine üstünlük kurmasına maruz kalmıştır.” (K12, 22y, Tokat)

Erkeklerin rekabete dayalı ilişkileri normalleştirilmesi ve erkekliği rekabet odağında sürekli yeniden revize etmeleri, erkekliğin kaygı ve güvensizlik duygularını yoğun şekilde yaşamalarına neden olmaktadır. Bosson (2009) erkekliğin güvencesizliğini güç ilişkilerinin doğasıyla özdeşleştirmiş ve sosyal ihlaller sebebiyle kolayca kaybedebilecek olan bir konum olduğunu ifade etmiştir. Bu doğrultuda erkeklerin statü kaybına denk gelebilecek sosyal ipuçlarını ve göstergesel sembolleri çok hızlı ve detaylı biçimde yorumladıkları ve bu hususlarda daha yüksek bir hassasiyete sahip olduklarını vurgular (Bosson, 2009).

Gilmore (1990) erkekliğin rekabete dayalı ve güvencesiz doğasının sebep olduğu kaygının, namus ile ilişkili konularda kolaylıkla görünür kılındığını ifade etmektedir (aktaran Bosson, 2011). Schwarz'ın (1996) akademik çalışmaları güvencesizlik ve namus gösterileri arasındaki ilişkiyi onaylar niteliktedir (Schwarz, 1996). Katılımcıların rekabet odağındaki düşüncelerinin kolaylıkla kadını kısıtlayan ve diğer erkekler ile ilişkilerinde hassasiyetlerini yükselten bir boyuta dönüştüğü görülmektedir.

“Eşimin hayatında erkek yok. Baba kardeş o kadar. İstemem yani benim de kız yok mesela. Gerek yok boş yere tartışma olacak aramızda. Hoşlanmıyorum yani diğer erkeklerle muhatap olmasından. Birbirimizle her şeyi konuşuyoruz yapıyoruz gerek yok yani.” (K3, 24y, Hatay)

“Ya şahsi görüşüm şu; kadının çalışacağı yer var, çalışmayacağı yer var. Şimdi benim eşim tesettürlü bir bayan. Ben öyle mağazalarda efendime söyleyeyim marketlerdedir bu tür yerlerde çalışmasından hiç hoşnut etmem. Çünkü neden? Ben de bir erkeğim, erkekler bir yere gittiği zaman, bir markette ya da mağazada bir kız gördüğü zaman aa bak şuna falan diye hoşlanır, sonra bir daha gider, bir daha gider, numarasını almaya çalışır. Bir şey yaşamayı amaçlar... Olmayabilirdi ama ben farklıydım o zamanlar. Şuan olanlar o zaman olsa çok şiddet uygulardım mesela. Biraz da benim bu internet minternet takıntım vardı. Onla alakalı çok tartışıyorduk. Sosyal medyada kendisinin fotoğraflarının paylaşılmasını hazmedemiyordum... Çünkü bizim takipleştığımız insanlar hep aile içi olduğundan şimdi ikinci bir şahıs paylaşınca onun takipçilerinden farklı erkekler görüyor, beğenmiş oluyor falan. Neden benim eşimi başka bir erkek görsün ki? Benim öyle bir şeyim vardı işte ne bileyim.” (K4, 33y, Erzincan)

“Eşim diyor ki sen bir kız eklersen ben de başka bir erkekle konuşurum. Bu yüzden yasakladık bu konuları kendimize. Benim hayatımda kız kadın yok onda da aynı şekilde erkek yok.” (K7, 25y, Tunceli)

“Ama sevmemiş olsam da bu olay için konuşuyorum yine kavga çıkarırdım yani. Sonuçta sevmemiş olsam da benim yanımdaki, masamdaki insansa ona kimse yan gözle bakamaz.” (K9, 27y, Tokat)

“Biraz da kıskancımdır giyimine olsun, kuşamına olsun. Nereye gitmiş, kimle gitmiş. Bunlara biraz takılırım yani. Çünkü insan sevdi mi yapması lazım. Onu tehlikeli ortamlardan, diğer erkeklerden uzak tutmak lazım. Hani arkadaş çevresi iyi ya da kötü ayrılır önemli. Hani iyi arkadaşı olur, kız arkadaşı olur tamam buna bir şey demem. Olması gereken de bu zaten. Şey olarak da işlediğim suça gelirse. Başka bir arkadaşımınla gezerken benim sevgilimi başka bir oğlanla el ele tutuşurken gördüm. Kafam çok attı.” (K10, 27y, Tokat)

“Yaşıtı yani ya da yaşı ondan büyük yakın bir erkek akrabasıyla görüşmesini istemem. Daha çok hani evlilik şu bu konuları açılır diye. Yani o kafeye gitme, atıyorum akrabalarından bir erkek varsa görüşme, şunu yapma, bunu yapma gibi şeyler. Yani onu kısıtlayacak şeyler.” (K13, 33y, Amasya)

“Annelerinin gidip çalışması. Annelerinin belki yani ben şuna inanıyorum ki evlenedebilir... Bizde normal nikâh yok ya, yaşı küçük olduğundan. O yüzden dolayı nikâh kıymadık yani. O evlenir yapar. Biz de normalde evliyiz de bugün yani 6 erkek bir bacıya dahi sahip çıkamıyorsa, ee ben de şimdiye kadar zorladım zorladım zorladım zorladım sıkıştırdım sıkıştırdım yani. Hedefi beni hapsedtirmekmiş.” (K14, 31y, Adana)

Görüldüğü üzere erkekliğin güvencesiz doğasıyla ilişkili endişeler, neredeyse her zaman diğer erkeği içermektedir. Erkekler arası rekabete dayalı güvencesizlik bir taraftan iki erkek arasındaki gerilimi artırırken, diğer taraftan erkek ve kadın arasında bir meta ilişkisi kurmaktadır. Kadın burada erkeğin sahip olarak, rekabet ilişkisinde iktidar kazandığı bir nesnellikle kabul edilmektedir. Bu nedenle ifadelerde de görüldüğü gibi, erkekler arası rekabet kadın üzerindeki baskı ve kontrolü artırmaktadır. Diğer erkeklerin yarattığı baskı, korku ve yetersizlik hisleri (çoğu zaman evlilik açısından kadın için potansiyel birer aday olabilecek nitelikteki erkeklere karşı) kadınların baskı altına alınmasına neden olmaktadır. Diğer bir ifadeyle namus, kıskançlık, koruyuculuk adı altında meşrulaştırılan otorite, aslında otoriteye yönelen tehdidin savuşturulmasına hizmet eder.

Rekabet ilişkilerinin yarattığı kaygı iki erkek arasındaki gerilimi artırırken, aynı zamanda etkileşimde bir şiddet potansiyelinin ortaya çıkmasına neden olmaktadır. Yapılan pek çok çalışma erkekler arası ilişkilerdeki agresif görünümünün, birbirlerine karşı duyulan kaygıyla ilişkili olduğunu ve çoğunlukla fiziksel saldırganlığa dönüştüğünü ortaya koymaktadır (Bosson ve arkadaşları, 2009; Cohen ve arkadaşları, 1996; Cohen ve arkadaşları, 1999; Vandello ve Cohen, 2003). Arendt’in (1997) de ifade ettiği gibi tahakküm ve şiddet, iktidara yönelen bir tehdit varsa ortaya çıkmaktadır (s. 61). Katılımcılarla yapılan görüşmelerde elde edilen bulgulara göre; aşağılanma, değersizleştirilme, emir alma ya da erkeksi idealleri karşılamadığının düşünülmesi, erkekler arası rekabeti güçlendirmekte ve kişiyi şiddet içeren davranışlara itebilmektedir.

“İkinci gittiğim yer burası. Sürgün edilmişim üst rütbeyle tartışıp silah çektiğim için. İlk yerdeki olumsuz durumlarım ise dışlanmaktı ve üst rütbelerin bize davranışlarıydı. Hep emirlere dayanan bir şekilde davranılıyordu. Benden bir yaş büyük birisi emir vererek bana her şeyini yaptırabiliyordu. İkinci yerde ise bu durum sürdü. Kendilerinden birine zarar vermeye çalıştığım için teröristmişim gibi davrandılar bana.” (K7, 25y, Tunceli)

“İşte hem o zamanın gençliğin verdiği var. Ona bir şey yapmasaydım bak bak İbo vuruldu gibisinden, efendime söyliyim yani bu sefer daha şey olacaktı. Dalgası, ezmesi olurdu. Hepsi benim ortak arkadaşlarımdı yani. Yeri geliyür gülüyürüz, birbirimizi ezüyürüz. Bilmem ne yapıyürüz yani. Bunları kaldırabiliyürdük o zaman. Olay da biraz böyle şekillendi. O arkadan vurur vurmaz ben de bıçakladım.” (K14, 31y, Adana)

Sonuç olarak; talep ve onay görme, ekonomik güç, otorite ve saygı, gösteriş, fiziksel güç ve acıya dayanıklılık, cinsel performans kapasitesi, alkol toleransı, gençlik gibi konular erkekler arası ilişkilere rekabete dayalı bir görünüm kazandırmaktadır. Erkeklerin rekabete tabi bu hususlarda bir başarı elde edememesi itibarsızlaştırılmasına sebep olmakta ve erkekliği kaygı güvensizlik ekseninde yapılandırmaktadır. Bu durum erkeğin başarısızlığa toleransının düşmesine ve rasyonel olmayan telafi yollarına yönelmesine sebep olabilmektedir.

4.2.7. Cinsel Özgürlük

Bu bölümün oluşturulmasına katılımcıların erkekler arası rekabet konusunda yaptıkları cinsel vurgular ve erkekliğin bedensel deneyimlerine yönelik olarak sorulan sorulara verilen cevaplar üzerine karar verilmiştir. Yapılan görüşmelerden elde edilen bulgulara göre; erkeklik belirli cinsel sınırlar, davranışlar ve potansiyel doğrultusunda yorumlanmaktadır. Cinsel davranışın nasıl, ne düzeyde ve ne amaçla yapıldığı erkekliğe dair bilgi verir.

Beden insan zihninin en önemli veri kaynağı olarak, kimliğin anlamlandırılmasında önemli deneyim alanlarından birini oluşturmaktadır. Kişinin bedensel bir taraftan görünüşü, dokunuşu, hissedışı ile sürekli dışsal dünyayı benliğe aktarmakta; diğer taraftan ise düşüncelerin eylemler yoluyla yeniden üretilmesini sağlamaktadır (Messerschmidt, 2019, s. 211-214). Beden dil ile fikirlere, cinsellik ile arzulara içkindir. Beden dışsal fikirlerle sürekli aşınan hacimdir (McNay, 2020). Dokunurken, hissederken dışsal olanı deneyimleyen bedendir. Ruh ve bilinçten ayrı değildir, onun bir parçasını oluşturur. Beden, insanın sosyal bir varlık olmasına olanak sağlayan duyumsal araçları içerir (Crossley, 1996). Bu yönüyle ‘toplumsal belirlenimlerin at koştuğu bir alan’dır. Haz alırken, acı çekerken, hapsedilirken, yaşlanırken kısacası bedenler deneyimlerken, bireyler kimlik inşasına dâhil olurlar (Connell, 2019a, s. 108-110).

Katılımcıların kimi zaman erkekliği cinsel güç, cinsel ilişkiye girme sıklığı ve cinsel açıdan talep görme ile ilişkilendirildiği görülmüştür. Cinsellik bu doğrultuda erkekler arası rekabetin konusu haline gelmektedir.

“Bunu açık açık konuşmama gerek var mı şuan tam bilmiyorum da, mesela sigara kullanmayanlar kullananlara diyor ki eşinle olsun biriyle olsun. Açık söylemeyeyim aklınıza gelir. Seks hayatında düşürür seni. Bu erkekler arasında önemlidir. Yani kaç kişiyle seks yaşadığından nasıl olduğuna kadar önemli erkekler arasında önemlidir. Birbirlerine hava atarlar” (K7, 25y, Tunceli)

Cinsel performansa verilen söz konusu değer, daha önceki başlıklarda ele alındığı üzere erkeklik-iktidar ilişkisi kapsamında değerlendirilebilir. Erkekler arası iktidar mücadeleleri cinselliği de kapsayacak şekilde genişlemekte ve cinsel eylem aktif/pasif, etken/edilgen kategorilere ayrılarak iktidar/madun sembolleriyle eşleşmektedir. Bu doğrultuda cinselliğe yüklenen anlam erkekliğin normatif çerçevesiyle uyumlu hale getirilmiştir. Örnek vermek gerekirse fiziksel güç ve aktiflik erkeksi değerler kabul edilirken, cinsellikte de benzer bir anlam ön plana çıkar. Koruyucu rollerin erkekliğe atfedilmesine benzer şekilde cinselliğin sınır muhafızları da erkeklerdir. K2’nin erkekler arası rekabete ilişkin verdiği örneklerde yer alan ‘yaş’ unsuru da benzer bir anlam içermektedir. Yaş ve cinsel talep arasında kurulan ilişki, iktidarın genç nesle devredilmesi arasındaki sembolik anlamı akla getirir. Erkeğin antropoz döneminin ardından cinsel ilişkiden dışlanmasıyla, yaşlanan erkeklerin ordu, ağır spor, kamusal alan vb. güç ve sermaye alanlarından dışlanması arasında ilişki kurulabilir.

“Para var, karı kız var. Genç insanlar tipi olan ve parası olan erkekler genelde gezmek dolaşmak, içmek, takılmak, karı kız bulmak gibi şeyleri önemsiyor. Mesela 40-45 yaşından erken yaştaysa, parası varsa, manita yapabiliyorsa bu erkek diğerleri içinde önde geliyor.” (K2, 33y, Ordu)

Katılımcılar erkek cinsel deneyiminin kadınlara göre daha esnek olduğunu ve belirli bir özgürlük alanı sağladığını belirtmektedir. Bu durumun sembolik dilde erkek egemenliğinin meşruluğuna denk geldiği düşünülmektedir. Kültürel olarak kadın ve erkek arasında dağıtılan egemen/madun kategorilerinde olduğu gibi cinsel eylemde de dikotomi genişlemeye devam etmektedir. K1 bu hususta ‘yaratılış’ kavramını kullanarak söz konusu dikotominin doğallığına ve sorgulanamazlığına vurgu yapmaktadır. Erkeğin cinsel odaklılığının kadının cinsellik eğilimiyle farkı üzerinden

meşrulaştırılması, kadınlığın kutsal bir nitelikle eklemelenmesine neden olmuş görünmektedir. Böylece kadın hakkında olumlu gibi görünen bir dizi fikir aslında kadının cinsellik açısından sınırlılıklarını cinsiyetine sabitlenmekte, erkeğin cinselliği kabul ve onaya açık hale getirilmektedir.

“Tam cinsellik diyecektim de arada kaldım. Özel olarak bunu cevaplayayım şöyle erkek kadına göre cinsellik anlamında çok daha avantajlıdır. Mesela bir erkek 20-30 kere farklı cinsel birliktelikler yaşayabilir ama kadınlar öyle değildir mesela. Daha özgürdür. Başına buyruktur. Daha rahat hareket edebilir ama kadınlar daha şeydir. Bir de fiziksel güç olarak avantajlı.” (K12, 22y, Tokat)

“Mesela bir erkek evlidir eşini aldatır, eder. Bu kadın için de geçerli yani. Bana göre bu namussuzluktur yani. Bir insan namusunu kendi taşır yani. Bizim toplumda belki derler yani sadece kadınla ilgilidir diye.” (K14, 31y, Adana)

“Bir erkek mesela kurumda çalışıyorsa yanında yöresinde çalışan bayanları görse hemen ondan nasıl faydalanabilirim acaba bununla cinsel bir istismarım bir şeyim olabilir mi diye bir yaklaşımda bulunur. Kadın tam tersi o der ki ya abidir, kardeştir, iş arkadaşımıdır. Aramızdaki fark bu. Ben cinsellik düşünürüm o arkadaşlık düşünür. Erkekler cinselliği hep öne alır. Ama bölgesel olarak yine her yerde farklı... Bir erkek zina yapar bir şey olmaz af edersin kadında öyle bir şey olsa suç atılır. Kimseye vermesin Allah öyle bir lekeyi de. İşte kadında niye böyle, eskiden atalarımızın bir sözü vardı. Bir kadının dokuz nefsi vardır dokuzuna da sahip çıkar; ama erkek bir nefesine sahip çıkamaz. Bir kadın kolay kolay kendini götürüp de şey yapmaz, nefesine hâkimdir kadın kısmı. İradesine hâkimdir. Sözlerine davranışlarına hâkimdir. Prensiplidir. Öyle bir erkek gibi 3-5 arkadaşına kanıp da gidip her türlü işi yapacak kapasitede değildir. Kadının nefsi erkekten farklıdır. Kadın namusunu korumada çok üstündür. Onun için erkek karakter ve kişilik yönünden kadından her zaman düşüktür. Nefis yönünden, hırs yönünden. Çok çabuk satılır erkek milleti. Çok basit işlere gider kendini atar. Ben bir erkek olarak hata yapmamak için kadındaki iradeye sahip olmak isterdim kendi açımdan.” (K1, 51y, Erzincan)

Sonuç olarak toplumsal cinsiyet düzeninin kadın ve erkek arasına inşa ettiği dikotomik anlamlar; meşrulaştırma, genişleme, doğallaştırma eğilimleri taşımaktadır. Söz konusu değerlendirme biçimi hem erkekler arası rekabeti güçlendiren hem de kadın ve erkek arasında sınırlar koyan bir içeriğe dönüşmektedir.

4.2.8. Hayatta kalmak: Girişimcilik ve Farklılıklara Uyum Becerisi

Bu kısımda erkekler arası rekabeti güçlendiren ve erkek kadın arasındaki farklılıkları ön plana çıkaran ve bu doğrultuda cinsiyete dayalı hiyerarşi yön veren girişimcilik ve farklılıklara uyum ideali incelenecektir. Katılımcılarla yapılan görüşmelerde erkekliğin aktif, girişimci, uyum becerisi yüksek vb. niteliklerle tanımlandığı görülmüştür.

Katılımcılar bu özellikle kimi zaman erkekliğin olanaklarıyla ilişkilendirirken, kimi zaman sorumlulukları olarak düşünmüştür.

“Şöyle diyim daha mücadeleci bir kişiliğinin olması gerek çünkü yani erkeksen daha zor bir hayatın olur. Zor koşullarda çalışmak evine para götürmek zorunda olursun. Zor bir durumda ilk erkekler gözden çıkarılır yani para yoksa erkekler okumaz çalışır. Daha çok dışarıdaki hayata girmek zorunda kalır. Dışarıdaki olumsuz olaylarla daha çok karşılaşır... Erkekse hayatta kalır. Tecrübelerle dik durmayı öğrenir. Yani benim yaşadıklarımı bir kadın mesela yaşayamaz, yapamaz yani.” (K3, 24y, Hatay)

“Her ortamı görebiliyorsun erkek olarak. Hani küfürlü kavgalı ne bileyim başka bir şey. Yani erkek her şeyi görebilir hayatındaki olumlu yönleri, olumsuz yönleri. Hayatın içindeki her şeyi görebilir yani öğrenebilir. Şöyle hani bayanlar da ev işi yapar ama erkekler fazla beceremez. Aynı şekilde erkek saat on ikiye, bire, ikiye kadar sokakta durabilir ama bayan duramaz. Erkek arabayla ilgilenebilir ama bayan mesela bunlarla ilgilenemez. Ama bunlar da tamamen toplumsaldır yani. Çünkü mesela saat 12’den sonra dışarıda görünen kadınlara toplum çok olumlu gözle bakmayınca kadınlar dışarı çıkmamış.” (K10, 27y, Tokat)

“Bence avantajları var. Ya şöyle mesela erkeğin yapabileceği iş kolları çok fazladır. Altı saat kaptan olup denize çıkabilir saçma gibi gelebilir size belki ama mesela hiçbir iş bulamadığında diyelim üniversite falan okumadı diyelim, bu sefer de inşaatta çalışabilir, hamallık yapabilir, fabrikalarda çalışabilir. Ama kadınlar öyle değil. Çok sınırlı. Ya akademik olarak bir şeyler yapacak ki o da ülkemizde yani pek de şey değil ya da tekstil falan. Erkeğin ki uçsuz bucaksız. Pilot da amele de olur, her şeyi yapabilir erkek gibime geliyor. Olmadı buradan valizlerini toplar Avrupa’ya gider işçi olur. Ama bir kız, bir kadın yapamaz bunu. Yapan güçlü kadınlar vardır da çok nadirdir. Ben Türkiye olarak bahsediyorum, belki dünya olarak öyle değildir. Alman bir kadın belki daha iyidir ama ülkemiz olarak böyle. Hiç duymadım buradan Amerika’ya taşınmış, zengin olup dönmüş bir kadın. Erkek uyum da sağlar, çalışır da.” (K12, 22y, Tokat)

“Erkeği deneyim olarak bakarsam ııı... Yani şuan erkeğin yapamayacağı hiçbir iş yoktur. Otomobilden tut, bayan yapamaz ama erkek her işi yapar. Ayrı bir deneyimi yok yani çünkü yapamayacağın bir şey yok ki.” (K10, 27y, Tokat)

“Erkek hayatta daha aktiftir ama bunun bir avantajı yok iş olarak erkek olmakta. Sadece kadının çalışması erkeğin çalışmaması abestir. Ama erkek çalışıp kadın çalışmayınca değildir. Erkek illaki bir iş sahibi olmak zorunda. Bu yüzden de her işi yapabilmeli. Mesela kadın hamal var mı? Yok... Tabi kadınların çoğu dışarı çıkamadıklarından dolayı bazı ortamları göremezler. Erkek daha kirli ortamları görür. O ortamlarda ne yapması gerektiğini bilmeli. O şekilde yani oralarda oturup kalkmasını bilmeli. Her ortamın ayrı adabı var bunu bilmeli. Aynı şekilde kadın da kendi oturup kalkmasını bilmeli ama erkek daha fazla ortama girer. Erkeğin sosyal çevresi daha çok olur genelde. Bazı ortamlar olur kavgalar olur, şey olur. Mesela bir yerde kahveye gideriz, çay içeriz, arkadaşlarımız toplanır. Eğlenmeye bir mekâna gideriz orası erkeklerin gittiği bir mekândır. O ortamlara sık girdiğinden erkek, o ortamlarda nasıl davranması gerektiğini falan bilmek zorunda.” (K9, 27y, Tokat)

Sembolik düzen erkeğin iç, kadın dış ile ilişkilendirildiği senaryoları sıklıkla içermiştir.

Semboller, sembolize ettiği verinin içine gömülerek ona bir gerçeklik kazandırma gücü

taşıır. Burada söz konusu iç/dış sembolleri kadın iç mekânda sermayeleşen ev işi, çocuk bakımı gibi becerilerle tanımlanmasına; erkeğin ise dış mekânda sermayeleşen aktif ve girişimci olmak, farklılıklara uyum sağlamak gibi becerilerle tanımlanmasına ortam yaratmaktadır. İfadelerde görüldüğü üzere, aktif ve girişimci niteliklerin erkeklikle ilişkisi; biyolojik, kültürel, tecrübeye dayalı vb. pek çok sebeple açıklanmıştır. Farklılıklara uyum becerisi ise aktif ve girişimcilik uzantısı olarak tecrübeye dayalı ele alınmaktadır. Aktif ve girişimcilik sıklıkla; çok kazanmak, otoriteyi temsil etmek, sınırları zorlamak, zor yaşam deneyimlerini aşmak gibi ‘güce dayalı rekabeti andıran bir görünüm kazanmaktadır.

Ayrıca katılımcıların ifadelerinde görüldüğü gibi mekân ayrımları genelde erkeklerin farklılıklara uyum becerisinin olduğu kabulü ekseninde doğallaştırılmıştır. Erkeklik aktif, girişimci ve uyumluyu temsil ederken; özgürlük, katılım, varoluş gibi özellikleriyle ön plana çıkarılmaktadır. Burada kadın bunun tam tersi şekilde konumlandırılmaktadır.

Söz konusu nitelikler hem dikotomik bir ayırmadan temellenir, hem de dikotomik bir ayırımı tetikler. Aktiflik ve girişimciliğe yönelik fikirlerin kadın-erkek arasındaki farkla ilişkilendirilmesi, kadının uyum geliştirme, aktif ve girişimci olma gibi gelişim hamlelerinin kültürel olarak engellenmesiyle sonuçlanmaktadır. ‘Elinin hamuruyla erkek işine karışma’ gibi atasözleri de gösterir ki; erkekliğin farklılıklar uyum, iş bitirici, mücadeleci, girişimci vb. özelliklerle ilişkilendirilmesi kadının yaşamsal alanını sınırlamakta ve kadınlığı ev ile tanımlanmaya indirgemektedir.

4.3. SUÇ DENEYİMİNİN KİMLİKLE İLİŞKİSİ: ‘SUÇLU ERKEK’

Bu bölümde anlaşılmaya çalışılan şey, toplumsal normla çelişkili bir eylem olan suçun kişilerin yaşamını, kimliğini, kendileri ve çevreleriyle ilişkilerini, bakış açılarını ve daha sonraki eylemlerini ne düzeyde etkilediğidir. Bu doğrultuda katılımcılarla; suçun kendileri için ne anlama geldiği, suç türünün detayları, işlenme şekli ve teşvik eden koşullar, suçluluğun kişi üzerinde yarattığı çok boyutlu etkiler, benzer deneyimin paylaşıldığı kişilerle ilişkiler, suç ile ilişkili olarak maruz kalınan yaptırımlar, ceza infaz

kurumlarındaki deneyimler gibi hususlarda derinlemesine görüşme gerçekleştirilmiştir. Kimliğe etki eden çeşitli alanların ayrı ayrı ve detaylı biçimde incelenmesi, kişiyi yeniden şiddet suçu işlemeye iten temel motivasyonların kavranması ve suç davranışının kişinin cinsiyeti gibi kimliğin diğer unsurlarıyla nasıl bir etkileşime girdiğinin anlaşılması açısından önemsenmiştir. Bu çerçevede bölüm suç miladı, cezai yaptırım, etiketlenme/damgalanma, suçluluğun sosyal yaşama yansıması ve suçun gerekçelenmesi olarak 5 alt başlıkta ele alınmıştır. Alt başlıkların her birinde şiddet suçu deneyimi ve erkekliğin anlamı arasındaki ilişkinin izlerine odaklanılmıştır.

Toplumsal normlar birey ve grupların yaşamını düzenlemesi ve toplumsal uyumu sağlamasından ileri gelir. Aynı zamanda aşına olunan bir profil ve davranış sınırı çizer (Geçgin, 2019, s. 27). Toplumsal norma uygunluk, norma uygun olmayanın dışlanmasıyla istikrar kazanmakta ve normal modeli inşa etmektedir. Bu modele uyma konusunda herhangi bir seviyede başarısız olan kişi ya da kişiler toplum tarafından değersizleştirilme riskiyle karşılaşmaktadır (Goffman, 2021a, s. 179). Böylesine bir ayırım kimliğin toplumsal aidiyet üzerinden yeniden bölünmesi anlamına gelir. Kimlik söz konusu normları ihlal ettiği andan itibaren toplumsal olarak onaylamamanın etkilerini benliğe taşımaya başlamaktadır. Söz konusu çerçeveye ihtiyaç duyulması, suçluluğun normun karşısında yer alması sebebiyle ötekileştirilmiş ve değersizleştirilmiş bir toplumsal pratik üzerinden temellendirilmesine dayanmaktadır.

4.3.1. Suç Miladı: “Herkes Gibiydik”

Katılımcılarla yapılan görüşmelerde, katılımcıların suçu anlamlandırma biçimleri arasında birtakım örtüşmeler olduğu görülmüştür. Katılımcılar suç deneyimini genellikle, yaşamlarının tümünü etkileyen ve değiştiren bir dönüm noktası olarak değerlendirmektedir. Bu durum kimliğe ve yaşam deneyimlerine dair sorularda sıklıkla ortaya çıkmış, katılımcıların ‘suçtan önce’ ve ‘suçtan sonra’ olarak iki farklı yaşam biçimi ve kimlik açıklaması yaptığı görülmüştür. Katılımcılar genellikle suç deneyimi ardından ötekilerde ayrıştıklarını hissetmekte ve ‘herkes’ grubunun dışına konumlandıklarını ifade etmektedir.

Suç işlemiş olmanın yaşamı böylesine belirgin şekilde ikiye ayırması, kişinin yaşamsal mekanizmalarının kişiyi kendinden daha derin bir tabi kılınmaya ittiği ve ruhun bu çeşit bir dışsal iktidarın egemenliğinin sonucu olarak varoluşunu gerçekleştirdiğine işaret eder (Foucault, 1992, s. 36). Suç ile ilgili olarak yapılandırılmış olan sistemler, yapılar, kavramlar, yaptırımlar, hukuk kuralları, bilimsel açıklamalar vb. hakikat biçimindedir ve suç işleyen öznenin fikirleri söz konusu mekanizmalara dâhil oldukça bu hakikate eklemlenir. Özne kademeli bir dönüşüm sürecine dâhil olarak, bilginin konusu haline getirilmiştir (Foucault 2019c, s. 19-20). Bu doğrultuda suçun kişilerin yaşamında bir milat olarak değerlendirilmesi, kimliklerine yönelik bir çıkarım alanı olması kaçınılmazdır.

Katılımcıların sıklıkla sözünü ettiği bu ayırım, suç deneyimi sonrasında özellikle ‘çocukluk’ döneminin masumiyetinin ve eski yaşam standartlarının kaybına yönelik olmuştur. Neredeyse her zaman katılımcılar suçtan önceki yaşamlarından bahsederken, toplum tarafından kabul edilebilir bir kimlikten ve şimdikine alternatif bir yaşam ihtimalinden kayıp olarak bahsetmektedir. Katılımcılar kendilerine dair olumlu durumlardan bahsederken (...biriydin) ya da olumlu yaşam deneyimlerinden söz ederken (...mutluydun) geçmiş zaman kullanma eğiliminde olmuştur.

“Çocukluğum (sessizlik) güzeldi. Ben küçükken hep futbolcu olmak isterdim. Futbol takımına da girdim, bayağı da oynadım. Arkadaşlarımla aram çok iyiydi. Hep gülerdim yani hep severlerdi beni. Lise hayatından sonra bozuldu biraz işlerim.” (K4, 33y, Erzincan)

“Yani öncelikle iyi bir insan olduğumu düşünürdüm. Mazlum bir çocuk olduğumu düşünürdüm. Ama işte hayat bazen farklı yöne çevirebiliyor insanı yani şöyle söyleyeyim. Aile olarak eğitimci bir aileden geliyorum. Annem babam olsun, kız kardeşlerimin akademik durumları, eğitim şeyleri iyidir. Hani görece daha seçkin bir çocuktum ama biraz daha hayat farklı yöne çeviriyor öyle söyleyeyim.” (K12, 22y, Tokat)

“Eskiden iyi biri idim. Okulda başarılı bir çocuktum. Sonra ergenlikte bozulduk. Yaştlarımız olsun, sokaklar olsun, yaşadığımız aile olsun bizi bozdu. O çocuğu masumiyeti çok eskiden kaybettik bu gerçek. Ama onun dışında da artık olaylara tepki vermediğimi fark ettim. İyi ya da kötü bir şey olsa da beni etkileyebilen olayların sayısı giderek azaldı. Umursamaz birine dönüştüm. İyi hisler kaplamıyor içimi ya da bir olaya üzülüp ağlamıyorum. Öyle ot gibi yaşıyoruz.” (K6, 28y, İstanbul)

“Liseye başlayana kadar iyi bir çocuktum. Lisede arkadaş çevresi falan işlerine girdim. Ondan sonra ben de değiştim. Ailemden biraz uzaklaştım psikolojik olarak. Başka meselelere döndüm.” (K9, 27y, Tokat)

Suçtan önceki yaşam ile ilgili ‘madun/saf çocuk’ imgesini ön plana çıkarılması, suçlu kimliğe yönelik fikir vericidir. Burada bahsi geçen çocukluk dönemi, kişinin henüz suç ya da erkeklik açısından mevcut toplumsal anlamlara erişmediği, diğer bir ifadeyle kişinin kategorilere konu olmadığı yaşam dönemini ifade etmektedir. İfadelerde çocukluk vurgusu ön plana çıkmaktadır çünkü toplumda suç sıklıkla bir güvensizlik söylemi, suçlu ise bir canavar imgesi dâhilinde sistematik bir tipolojiye hapsedilmiş haldedir (Foucault, 1992, s. 319-320). Toplumda çocuğun temsil ettiği masumiyet ve suçlunun temsil ettiği kötülük arasındaki çelişki, katılımcıların suçtan sonra değiştiklerine yönelik düşüncelerini tetiklemektedir.

“Ya çocukluğum gözümün önünden gitmezdi. Hep şu aklıma gelirdi; bizim evin arkasında böyle ağaçlık bir alan var. Orada kardeşlerimle oynadığım oyunlar, mahalledeki arkadaşlar oynadığım oyunlar, hep bunlar aklıma gelirdi. Ya suç işlemek başka birine dönüşmek bir anlamda. Ama geçmişe özlem hani, çocuk kalmak, masumiyet gibi de olabilir. Ama hep bu an canlanırdı gözümde, oyun oynadığımız o alan gelirdi aklıma. 3-5 günde bir de rüyamda görürdüm.” (K12, 22y, Tokat)

Burada ‘oyun’ imgesi iki çağrışım taşımaktadır: Özgürlük ve masumiyet. Kişi suç deneyimi neticesinde masumiyetini, yine suçla ilişkili olan yaptırımlar neticesinde özgürlüğünü kaybettiğine inandığı için sıklıkla oyun oynadığı anları hatırlamaktadır.

Suç işlemiş olan kişiler, eskiden daha iyi bir insan olduklarını ancak suç deneyimi ile ilişkili olarak başkalaştıklarını ve bu değişimin hayatında bir baskı unsuru olarak kendilerini bir başkası olmaya zorladıklarını düşünme eğilimindedir. K12 suç deneyiminden sonra hala aynı kişi olup olmadığına yönelik olarak çelişkili duygular içerisinde.

K12: Gerçekten çocukken çok iyi bir insandım. Hani yardım etme, sokak hayvanlarına bakma olsun veya arkadaşlar arasında diyelim bir şey alacaksak en çok parayı ben katmaya çalışırdım. Onlara parayı vermeye çalışırdım. Mesela kuzenim bir suç işlerdi. Benim annem az kızar onunki belki çok kızar diye suçunu ben üstlenirdim. Onun ailesinin haberi olsa döverler, evden atarlar ama benim ailem biraz daha az kızarlar diye. Yani küçükken özellikle gerçekten çok iyi biriydim. Ama işte gitgide (sessizlik) kötü olmadım da biraz değiştim herhalde.

A: Bu konuda sanırım keskin bir bakış açınız var kendi sürecinizle ilgili. İyiydiniz ve kötüye doğru ilerlediniz gibi. Bunu nasıl açıklıyorsunuzuz?

K12: Evet. İnsanın hayatında böyle dönüm noktaları olur ya. Belki ben çok mu abarttım ondan mı böyle oldu bilemiyorum ama hayatımda bir değişiklik olduğu ortada.

A: Kendinize dair fikirlerinizi değiştiren olay ne ile ilgili?

K12: Suçum yani bu olaylar olmasaydı yani şuan hala aynı kimse olabilirdim. Arkadaşları tarafından sevilen falan. Ama olduktan sonra sanki bir zayıflığım varmış gibi. Belki de o on yaşındaki iyi niyetim değişmemiştir. Bence değişmemiştir. (K12, 22y, Tokat)

Katılımcılar suç ile ilişkili kurumsal yaptırıma maruz kaldıkları sürecin; kendilerini değerlendirme biçimine olumsuz yönde etki ettiğini, yaşamlarını ve yaşama bakış açılarını tamamen değiştirdiğini düşünmektedir.

“Ya ben kendime bakış açımı mahkûmiyetle kaybettim zaten. Bu konu üzerine de düşünmüyorum. Öncesi de bendim, sonrası da bendim ancak üstüne ekleyerek ilerlediğimiz için yani bir beklenti kalmadı. İlk soruda dediğiniz gibi hayatta zevk yok. Ona göre normal bir yaşantı sürüyoruz.” (K13, 33y, Amasya)

“Bu kişi olmaya alışmaya çalıştığım da oldu, delirdiğim de oldu, namaza başladığım da oldu. Her şey oldu orada. Kendimi bulamadım. Ben hep bendim değişmedim ama hep değişik biriymişim gibi olaylardaydım” (K5, 31y, Giresun)

“Ben zamanında çok cana yakın, çok arkadaş canlısı biriydim. Çok arkadaşım oldu, gezip dolaştığım, dertleştiğim insanlar da oldu. Ama işte bu yaşadığım olaydan sonra kendim de psikolojik olarak çok etkilendim. Farklı birisi oldum. Bunu yaşamadan önce çok olumlu, hayata neşeli yaklaşan bir insan olarak anılıyordum... Yaa ilk girdiğim gün psikolojik olarak tamamen çöktüm. Sonuçta sen bir suç işledin, artık suçlu birisin. O kadar suçluların yanında olmak kötü hissettirdi. O pişmanlık duygusu, hani dersin ya ben nasıl böyle bir şey yaptım diye o psikolojiye girdim bir anda. Pozisyon olarak da çok çöktüm yani. Bildiğin ömrümden on sene gitti oraya ilk girdiğimde. İnsan ölümü tatmış gibi bir şey oluyor ya. Ben artık diyorsun buradayım, buyum, hayatımda bunu taşıyacağım. Apayrı bir dünyaya geçiyorsun orada yani. Yapabileceğin şeyler yok, sen yoksun. Her şey kısıtlı. Hani diyelim sen gezmeyi seven biriysen artık olamıyorsun. Ne bileyim film seyretmeyi seven biriysen artık değilsin. Arkadaşlarınla, ailenle güzel günler yaşaman gibi bir şansın yok orada yani... Yeniden kurmadım ama eski ben olamadığım için de baskı hissettim. Hani kendimi başka biri yapmadım ama kendimin sevdiği şeyleri yapamamak psikolojimi bozdu.” (K10, 27y, Tokat)

İfadelerde görüldüğü üzere kişiler suç deneyimiyle birlikte; kendilerini bulamadıkları, hayattan zevk alamadıkları, otoritelerini ve saygınlıklarını kaybettikleri, özgürlük ve hayata katılımlarının azaldığı, aile içi rollerinin zayıfladığı bir döneme adım atmaktadır. Bu noktada suç ile birlikte, var olduğu düşünülen erkek kimliğinin bulanıklaşması ve erkeklik idealleri ekseninde yapılandırılmış olan kimliklerinin yerinden edilmesine yönelik deneyimlerin yaşamaya başladığı görülmektedir.

Söz konusu değişim; sıklıkla doğrudan suç eyleminin kendisiyle değil, suçluluğun yaşamlarında neden olduğu köklü değişikliklerle ilişkilidir. Değişen aile içi ilişkiler, iş ve eğitim yaşamı, akran ilişkileri, maruz kalınan sosyal ve kamusal dışlanma ya da yaptırım sürecinde yaşananlar kişinin kendini değerlendirme biçimine etki etmiştir. (Bu konu ile ilgili detaylı bilgi ‘damganın sosyal yaşama yansıması’ başlığı altında ele alınmıştır.) Bu çerçevede erkekliğin unsurları olan güçlü olmak, sosyal statü, cinsellik alanı, aile babalığı vb. suçlu kimliğiyle birlikte tehlikeye girmektedir.

“Yarattı. Hatta ilk girdiğim anda yarattı. Ne zaman ki beni o odaya aldılar, anadan üryan ettiler. O anda kendimi başkası gibi hissetmeye başladım. Kalkıp arkamı dön denmesi, bize hakaret etmeleri, dövmelemleri... Hatta bırak kendimi algılamamı, insanlığımlı algılamamı unuttum. Hayvan gibi algılamaya başladım kendimi. Psikolojikmen yani.” (K14, 31y, Adana)

“Küçük yer olduğu için artık bakışlar değışti. Hareketler, tavırlar değışti. İşe alırken sabıka kaydı sorun oldu. Bunun dışında küçük yer olması sebebiyle dediğim gibi bakışlar, davranışlar... Dediğim gibi bu olay olmadan sanayide belli bir işim vardı ona gider gelirdim. Akşam kahve böyle şeyler yani. Pek bir sosyal hayatım olmadı.” (K13, 33y, Amasya)

“Yaşadığım ilişkide karşı tarafın beni reddetmesi belki de böyle bir olaydı, farklı bir bakış açısı. Benim geçmişimden dolayı benden kötü etkileneceklerini düşündüler. Birine bunu yapan ilerde benim kızıma neler yapmaz düşüncesiyle aramızdaki ilişkiyi kestiler.” (K11, 28y, Muğla)

“Ben hakkımdaki o algıyı kaldıramadım uzun bir süre. Şöyle. Sonu gelmeyecekmiş gibi hissederdim. Hani bir insan bataklığa battıkça hep daha kötüsü olur ya. Hep kötüsü. Hep böyle devam edecekmiş gibi gelirdi. Belki bir 6 ay 8 ay kötü hissetmek etkilemez ama ben devamında hep aynı şeyleri yaşayacağım, hayatımın sonuna kadar. Bir sefer pisliğe buluştım, bundan sonra geri kalan hayatımda hep aynı şeyleri yaşayacağım gibi buna benzer olacak diye düşündüm. Bunu kaldıramayıp bayağı bir ilaç kullandım.” (K12, 22y, Tokat)

“Yani çok olumlu bir insandım aslında ben ama işte o olayı yaşadıktan sonra biraz ailesel olarak da sorun yaşamaya başladım. Ailem de bir ara bana çok olumsuz davranmaya başladı. Mesela içeri girdim ben yaklaşık 2,5 sene falan içerde yattım. Bu sürenin ilk bir senesinde ailem mesela benimle görüşmeye gelmediler. Hani nasılsın, iyi misin diye soranım da olmadı. Biraz da psikolojimi düzeltmeye çalıştım diyelim içerde. Biraz da başladım yani şuan sürecin başındakiyle aynı değilim.” (K10, 27y, Tokat)

“Kadın akraba çevresi, falan filan dedikoducular... Ama bu olaydan sonra işte yok ‘şunun oğlu böyle yapmış, şunun oğlu bu, bunun oğlundan bir şey olmaz, işinin başında duracağına yaptıklarına bak’ gibi laflar çıkıyor. Bu konuşmalardan da işte en çok etkilenen annem oluyor. Belki de babamdan destek falan alamıyorum ya belki de bu olaylardan dolayıdır. Her dükkâna giren yok senin oğlun böyle şöyle diye laf taşıyorlardır kesin. Önemsiz bir olay ama bu oluyor işte... Yani ben ne yaptım öyle büyük anlamadım zaten. Herkes beni sattı, evliliğim olmadı, arkadaşım kalmadı, babam sırtını döndü.” (K9, 27y, Tokat)

“Keşke öyle olmasaydı diyorum yani keşke hiç yaşanmasaydı. Eğitim hayatı gitti, düzen gitti, aile düzenim gitti. Yeni bir düzen kurmak zorundasın yeni bir hayat. Tüm her şey mahvoldu. Zaten o olaydan sonra ailem de bir düzen oturtturamadı. Evimizi taşıdık. Dursaydık daha çok kan dökülürdü. Karşı taraf rahat durmazdı. Daha önce de sürekli tehdit ediyorlardı. Yok, bu bıçaklama olayından sonra (sessizlik) adam öldü zaten. Yakınları tehdit etmeye başladı.” (K3, 24y, Hatay)

Diğer taraftan katılımcıların bazıları, suç deneyiminin kimliğe etkilerinden söz ederken, bunun aynı zamanda bir seçim noktası olduğunu vurgulamaktadır. Özne, yapıların ve söylemlerin etkisi altında kalsa da tamamen pasif değildir. Özneleşme süreci çeşitli tabi kılma pratikleri ekseninde şekillense de, tamamen tahakküm altında değil, kısmi bir özerklik dâhilinde gerçekleşmektedir (Foucault, 2019a, s. 266). K10’a göre suç işlemiş olmak ve buna bağlı yaptırımlara maruz kalmak kişiyi belirli bir kimliğe zorlamanın yanı sıra ona değişim açısından da bir alternatif sunmaktadır.

“Orada bir kişi olmayı seçmen için fırsat veriliyor. Ya orayı kabul eder suçlu olursun, ya zorlukları görüp normal birisi olmaya karar verirsin. Ben o zorlukları gördüm. Çünkü oraya uyum sağlamaya çalışmadım. Kitaplara ve kendime yöneldim. Bu yüzden artık cesaret etmem böyle bir şey yapmaya. Çünkü oraya her giriş bir seçim demek.” (K10, 27y, Tokat)

Sonuç olarak suç deneyimi; kişilerin yaşamlarında ve buna bağlı olarak da kendilerini değerlendirme biçimlerinde önemli değişimlere zemin hazırlamıştır. Bu değişim bir yandan suç ekseninde değersizleştirilmeyi, diğer taraftan erkekliğe yönelik kayıpları içermektedir. Suç deneyiminin sebep olduğu statü kaybı, rol kaybı, ekonomik kayıplar, otorite kaybı gibi etkiler özellikle erkek kimliğinin idealleriyle çelişmektedir. Bu durum erkek üzerinde, ideal erkekliğe erişememe hususunda baskılar yaratmakta; erkekliğin yeni düzenin imkân tanıdığı sermayelerle inşa etme riskini artırmaktadır. Ayrıca suçun kişiler açısından bir dönüm noktası olarak kabul edilmesi, tekerrür suç açısından bir risk olarak kabul edilebilir. Kişi suça dâhil olduğu andan itibaren, kimliğin diğer alanları önemsenmeksizin ‘eyleyen özne’ olarak olumsuz bir görünüm kazanmakta ve toplumsal mekanizmalar tarafından suçlu olmayı kabul etmeye zorlanmaktadır.

4.3.2. Cezai Yaptırım: “Kurtlar Sofrası, Kim Ne Koparırsa Kar”

Araştırmanın bu bölümünde; katılımcıların cezaevi ve denetimli serbestlik gibi kurumlarda ne tür deneyimler edindikleri, kurumsal yaptırıma maruz kalmanın

nedenleri ve etkileri, bu süreçteki düşünce ve hisler, kurumlardaki ortam ve kişiler arası etkileşim biçimleri, katılımcıların kurumsal yaptırımın işlevselliğine yönelik düşüncelerine yer verilmiştir. Bu doğrultuda kişilerin kimliklerine yönelik anlamlandırmalarında, kurumsal deneyimin etkisinin ne şekilde olduğu ve kurumsal yaptırımın şiddeti normalleştirme ya da teşvik etme düzeyi anlaşılmaya çalışılmıştır. Cezai yaptırım başlığı ‘ortam ve etkileşim’ ve ‘yaptırımın işlevselliği’ olarak iki alt başlık altında incelenmiştir. Ortam ve etkileşim bölümü cezaevindeki mahkûmlar arası/mahkûm-personel arası ilişkileri ve cezaevindeki kültürü anlamaya yönelik olarak oluşturulmuştur. Yaptırımın işlevselliği ise, katılımcıların cezaevindeki kaldıkları süreci nasıl değerlendirdikleri ve yaptırımdan nasıl etkilendiklerini anlamaya yöneliktir.

Bourdieu toplumsal grupların iki kere var olduklarını ifade eder. İlk düzeyde varoluş nesnel ve maddi özelliklerin tekelindedir. İkincisi ise faillerin yaşam tarzı, pratik bilgisi kapsamında edindiği bilgiler, temsiller ve kategoriler bağlamındadır. İkinci varoluş sıklıkla deneyim sahalarının, yani alan ve habitusun ortaklığında inşa edilir (Bourdieu, 2014, s. 198). Alanlar, belirli tutarlılıkların sistematikleşmesi ya da sistemlerin tutarlılık üretmesini açıklayan dışsal ortam, nesnel ilişkiler ağı ya da konumları olarak tanımlanır. Bireyin bağlı bulunduğu habitusun ve sahip olduğu sermaye türlerinin olanak tanıdığı, pratiklerin sergilendiği arenalardır (Swartz, 2011, s. 22) Kurumlar ve kurumsal deneyim kişinin kimliğinin oluşmasında ve sosyal statüsünün belirlenmesinde önemli bir alanı oluşturmaktadır. Okul, iş yeri gibi kurumların kişinin yaşamında kapsayıcı bir rolü olduğunu kabul etmekle birlikte Goffman, bazı kurumların üyesi olan grupların yaşamını daha bütünsel ve dışa kapalı biçimde sarmaladığını, toplumsal ilişkilerle önüne engel koyarak kişinin yaşamının doğrudan belirleyicisi olduğunu vurgulamaktadır. Goffman bu tür kurumları ifade etmek için ‘Tımarhaneler’ (2015) adlı eserinde “bütüncül kurumlar” (total institutions) kavramını kullanmış, kapatılmayı mikro sosyolojik bir bakış açısıyla incelemiştir. Cezaevleri, toplumu kendisine yönelen tehlikelerden korumak amacıyla örgütlediği ve kişileri tecrit etmeye odaklanan bütüncül kurumlar arasındadır (Goffman, 1957, s. 43-44). Bütüncül bir kurum olarak ceza-infaz kurumları, modern toplumun düzenleme, uyarılma ve dönüştürülmesine odaklanarak; katılımcılarının yaşamlarını otoriter biçimde kapsar, yaşam alanına müdahale eder, günlük faaliyetin her aşamasını kontrol

eder, aktiviteleri programlar ve yeni bir gerçeklik empoze eder (Goffman, 1957, s. 45). Bu yönüyle hapishanelerin bir iktidar/tahakküm mekanizması inşa ederek kimliği dönüştürme gücü kazandığı söylenebilir.

Foucault hapishaneleri iktidarın en belirgin ve meşru olduğu alanlar olarak değerlendirir. İktidar bu alanda suçun toplumsal tepkilerine yaslanarak meşruiyetini kurar ve iyi-kötü düzen-düzensizlik arasında tahakkümünü icra eder (Foucault, 2011, s. 34-35). Foucault ceza yaptırımının; yöneldiği suç nesnesini derinlemesine biçimlendirdiğini ve yasanın kısmi sabitliği gölgesinde öze barınaklık ettiğini ifade etmektedir. Birey burada artık hukuki bir nesne olarak kabul görmekte, bireyin tutku, içgüdü ve uyumsuzlukları cezalandırmanın konusu haline gelmektedir. Bu çerçevede asıl yargılananın öznenin iradesi olduğu, bireyin denetlenmesi ve tehlikelilik halinin önlenmesi amacıyla öznenin bir dönüşüme sokulduğu söylenebilir. Yasanın bireylere müdahalelerini meşrulaştıran ve ne olacaklarına karar veren rolüyle ceza sistemleri, suçun yanı sıra suçluların ruhunun da yargılanmasına aracılık etmektedir (Foucault, 1992, s. 20-22). Bu aşamada ceza; hukuk dışı unsurları da kendisine katarak, sürekli yaşamsal sistemlere aktarılmaya başlamaktadır. Suçu konu alan söylemler cezalandırma uygulamasıyla eklemlenmekte, böylece kurumsal yaptırıma maruz kalmış olmak insanın, ruhun, normal/anormal addedilenin tabi kılındığı bilimsel statülü bir söylemin konusu olmaya ve bu bilgi dâhilinde dışarıda da yeni iktidar stratejilerinin odağı haline gelmeye sebep olmaktadır (Foucault, 1992, s. 28- 29).

Becker mekanik ve mutlak gibi görünen ceza kurumlarının suçlu addedilme ve suçlu döngüye sokma açısından karmaşık bir etkisi olduğundan söz etmektedir. Polis, mahkemeler ve hapishaneler gibi suça müdahil olan her yapı, suçun sosyolojik anlamının bir parçası olarak incelenmek zorundadır (Becker, 2021, s. 12-13). Ceza hukuku ve insan bilimlerinin kesişmesi; ceza sistemlerinin yapıcı veya yıkıcı etkilerine odaklanmak yerine, cezai yaptırım deneyimini ortak bir matris olarak bütüncül biçimde değerlendirmeyi gerektirir. Bu kurumların kullandığı iktidar teknolojisinin, insanileştirmeye ve özneleştirmeye etkisi, ruhun bu süreçte bilimsel ve siyasi bilginin ne düzeyde konusu olduğu ve bu türden bir anlam kuşatmasının nasıl bir dönüşüme neden olduğunun incelenmesi gerekmektedir (Foucault, 1992, s. 28).

Kurumlar bir taraftan mahkûmların sosyal reddinin içselleştirilmesi ve kendini reddetmenin yıkıcı psikolojik etkilerinden kaçınmayı sağlarken, diğer taraftan mahkûmun uyum sağlaması gereken koşulları ve etkileşim ortamını yaratarak grup içine çekilmeyi ve adaptasyonu teşvik eder. Ceza kurumlarındaki deneyimler dış dünyanın küçük bir örnekleme olarak mahkûm tarafından benimsenir ve istikrarlı bir varoluş inşa edilir (Goffman, 1957, s. 58-60). Dolayısıyla kişinin suçla ilişkili kurumsal deneyimleri, suçu tanımlamak ve anlamlandırmak açısından suç sorunun önemli bir parçasını oluşturur.

4.3.2.1. Ortam ve Etkileşim: Hiyerarşik İlişkiler, Mahkûmlar Arası Gruplaşma, Baskı ve Kötü Muamelenin Kültürleşmesi

Bu bölümde katılımcılara ceza-infaz kurumlarındaki ilişkiler, kurumun kendine özgü yapı ve kuralları, kurumda işleyen iktidar stratejileri, kurumda mahkûmlar arası ve personel-mahkûm arasındaki etkileşime yönelik deneyimleri ve düşünceleri sorulmuştur.

Mahkûmların cezaevi deneyimlerine yönelik ifadeleri sıklıkla iki temel bulgu üzerinde yoğunlaşmaktadır. Öncelikle katılımcılar cezaevi içindeki mahkûmlar arası ve mahkûm personel arası keskin hiyerarşik ilişkilerden bahsetmiştir. Katılımcılar kurumsal ilişkilerin güç ve egemenlik odağında geliştiğine; mahkûmların suç statüsü, suçun türü, kurumda geçirilen süre, yaptırıma maruz kalma sayısı, ekonomik durum, şiddet kapasitesi gibi çeşitli unsurlar dâhilinde tabakalaştığına ve gruplaştığına yönelik bilgiler vermişlerdir. İkinci olarak katılımcılar cezaevi deneyimlerinde sıklıkla baskı, fiziksel şiddet ve kötü muameleye maruz kaldıklarını ifade etmektedir. Bu kimi zaman mahkûmların birbirlerine karşı uyguladığı muameleden ileri gelirken, kimi zamanda kurumdan yönelen tahakkümün kültleşmiş bir temsili biçimindedir. Her iki şekilde de cezaevi sıklıkla katılımcıların kendilerini güvende hissetmedikleri, kaygı ve huzursuzluk duydukları bir ortam olarak betimlenmiştir.

Her alan gibi cezaevleri de kendine özgü birtakım normların oluşturulduğu ve bu normlar doğrultusunda iktidar ve dışlama pratiklerinin hayata geçirildiği etkileşimsel bir

mekândır. Katılımcılar sıklıkla cezaevinde mahkûmlar arasında hiyerarşik bir ilişkinin varlığına yönelik ifadeler kullanmıştır.

“Değişirdi. Kimisi kendi çapında, kimisi hep geçmişinden bahsederdi. Büyük travma yaşadıkları için kimisi namaz kılmaya başlıyor. Kimisi gitar falan öğrenmeye başlıyor, şarkı söylüyor. Kimisi yaşamından korkuyor birilerine yanaşmaya çalışıyor. Kimisi orda küçük bir devlet kuruyor. Değişik değişik insanlar.” (K2, 33y, Ordu)

“Ağa paşa mekânı ya hapisane. Kurtlar sofrası kim ne koparırsa kar. Zaten ilk giren bir insan ortamı bilmez, durumu bilmez oradaki olanları gerçek kabul eder. Benimkinden şöyleydi; ağalar ve ayakçılar-şakşakçılar vardı. Sen ilk bir şey olmazsın sonra bunlardan birine girersin. Orda gruplar ayrılıyor. İlk gidince hoş geldin, beş gittin, Allah kurtarsın denir. Şakşakçılar gelir, çay çorba içilir. Hemen bir şeyci olmazsın. Otur derler otursun, kalk derler kalkarsın. Çocuk gibi olursun yani içeri girdiğinde. Koğuş ağaları var, onlar seni bir şekilde ayaküstü çalıştırır. O ortama ayak uydurmaya çalışırken bir gruba girersin.” (K8, 41y, Konya)

“Tabi ki. Koğuş ağası meselesi var. Paşam mı diyorlar öyle bir şey. Yani gardiyanlardan çok cezaevini onlar yönetiyor öyle söyleyeyim. Ben de ilk içlerindeydim sonra duramam dedim. Ayrı bir yere koydular. Psikolojik olarak çok kötü oldum.” (K4, 33y, Erzincan)

“Güçsüz değildim ama güçlüye karşı da durmuyordum, başıma bir şey gelmesin diye. İlk başta zorunuza gidiyor ama insan her şeye alışır diyorlar ya, ona da alışıyorsunuz” (K13, 33y, Amasya)

“Tabi kaldım. Oradaki ortamda zaten o doğal. Oraya girdiğin zaman herkesin ayrı bir suçu var. Onlarda bayağı içerde hapis yattıkları için içerde kendi düzenlerini kurmuşlar. Yanlarında bir sürü kişi var. Kendini ağa gibi hissedenenler var, onların yardakçıları var. Çaycı çamaşırcı var. Yani oranın da bir düzeni var. Otorite kavgası var.” (K2, 33y, Ordu)

“Evet hatırlıyorum. İlk girdiğimde çamaşırcı bendim. İlk giren genelde çamaşırcı olur. Ayak işleri yaptırırlardı bana. Ne kadar da yok dense de var. Oranın normali buydu zaten, güçlü ve zayıf.” (K5, 31y, Giresun)

Katılımcıların ifadelerinde görüldüğü üzere cezaevinde mahkûmlar; çaycı, ayakçı, şakşakçı, çamaşırcı, ağa ve paşalar gibi hiyerarşik açıdan sıralanmış pek çok kategoriye ayrılmaktadır. Bu kategoriler genelde açık biçimde değil, kişilerin sahip oldukları sermaye türüne göre örtük biçimde oluşturulmaktadır. Yeni gelen mahkûm uyum sağlamaya çalışırken farkında olmadan diğer mahkûmlarca değerlendirilmekte ve bir gruba dâhil edilmektedir. Bu durum erkekliğin süreç odaklı ve sergilenme yoluyla kazanılan bir statü olduğu bilgisiyle örtüşmekte; erkekler arası iktidar mücadeleleri, otorite ve kontrol, rekabet ölçütleri ile ilişkilenebilir.

Cezaevinde kişilerin birbirlerinin geçmiş yaşantısı hakkında fazla bilgisi bulunmaz. Birbirlerini daha önceden tanımayan ve genellikle mahkûmiyet sona erdiğinde de birbirleriyle iletişimine son verecek olan mahkûmların, birbirlerinin gerçek kimliğiyle ilişkili olarak bilgi edinme imkânları kısıtlıdır. Goffman fazlasıyla sınırlandırılmış mahkûm kültürünün küçük ayrıcalıklar etrafında bir dünya inşa etmeyi içerdiğini belirtir (Goffman, 1957, s. 53). Bu sebeple mahkûmların birbiriyle ilgili bilgileri genelde en temelde suç türü, suç sayısı gibi suç odağındaki bilgilerdir. Bu bilgiler mahkûmlar arası liderlik, ortaklık ya da dışlama gibi ilişkilerinin temelinde yer almaktadır (Phillips, 2001). Yapılan görüşmelerden elde edilen bulgulara; göre mahkûmlar arası hiyerarşiyi belirleyen en temel unsur suçun türüdür. Bu durum erkekliğin bağlı bulunulan ortama uyum becerisi ve yine ortama ve duruma uygun şiddet kapasitesinin gerekliliği şeklindeki değerlendirmeler ile uyumludur. Suç türüne dayalı statü yaralama ve cinayet suçlarından, tecavüz suçuna doğru değişen bir spektrumda değişmektedir.

“Çok kötü bir şey yaşamadım, orda koğuş ağası gibi bir şey vardı. Ama benim suçum ağır bastığı için benden çekiniyorlardı, bir şey diyemiyorlardı. Çekiniyorlar ağır suçlardan.” (K3, 24y, Hatay)

“Şimdi bizim de illaki bir çevremiz oldu. Çevremizle birlikte yani o düzenin bir parçası olduk zamanla. İlk gittiğinizde böyle anlamıyorsunuz neler döndüğünü, diğerlerine göre daha çok korkuyorsunuz bir de benim gibi yaşıyorsunuz da küçükse. Ama birkaç kez girip çıkınca, sende orada ne döndüğünü anlayıp ona göre hareketlerini düzenliyorsun. Benim orda yani param yoktu, çevrem yoktu ama çok girip çıktığım için bir de suçum adam öldürme olduğu için biraz daha rahattım.” (K2, 33y, Ordu)

“Kaldığımız koğuş itibarıyla, tiplerimiz öyle tiplerimizdi. Yani esasında oraya göre normal bir durum bu. Çok böyle Allah var çok üstüme gelen olmadı suçum cinayet olduğu için. Ama yine de oradaki ortamda saldırmaya meyilli insanlardan oluşuyor. İllaki herkes bunları yaşıyor. Hep tetikte oluyorsunuz. Akıllı durman lazım, akıllı ol, sakın ol. Bunun da bir dezavantajı oluyor tabi sustukça oradaki suçlar da üstüne kalıyor.” (K6, 28y, İstanbul)

“Bir şey bilmiyorsun ki... İnsanlar yani nasıl diyim size, çeşit çeşit insanlar var ama bilmiyorsun ki kim nedir. Şimdiki gibi suçlar da ayrı değil, her çeşit insan var orada. Tecavüz hariç çünkü onları öldürüyorlardı ayrılırdı o yüzden. Uyuşturucu cinayet hepsi bir aradaydı.” (K8, 41y, Konya)

Hapishane; kurtuluşunun sert görünmek ya da güç uygulamak olduğuna inanan yalnız erkekler yaratma, sosyal etkileşimi iktidar ve güç ilişkilerine indirgeme, duygusal yakınlık ve ilginin zayıflık ve risk olarak değerlendirildiği bir kültürü sürekli olarak

üretmektedir (Scully, 2019, s. 22). İfadelerde görüldüğü üzere şiddete dayalı suçlar hiyerarşik olarak daha yukarda bulunmakta ve mahkûmlar arası tabakalaşmayı belirli düzeylerde etkilemektedir. Bu durum suç türünün ağır şiddet içermesinin (yaralama, cinayet vb.) diğer mahkûmlar üzerinde korku ve güvensizliğe dayalı bir hükmetme kapasitesi sağlamasıyla ilişkilendirilebilir. Şiddet, cezaevi alanı içerisinde bir sermaye olduğundan, mahkûm şiddeti aktif biçimde kullanmasa bile, suç türü yargılama dosyasında yer aldığından dolayı sembolik bir sermaye niteliği kazanmıştır. Dolayısıyla güvensizlikle karakterize olmuş cezaevi ortamında güç ve otorite sıklıkla şiddet uygulama ve diğer mahkûmlar üzerinde hayatta kalma korkusu oluşturabilme potansiyeline bağlıdır.

“Mesela çok pis bir çocuk vardı, Herkes ona tapardı. Abi çekmek gibi değil de aynı yaşlardayız zaten. Ama o ne derse o olurdu. Oradaki her şeyi biliyormuş gibiydi şu an düşününce. Bir kere güvenlikler bizi maç izlemeye götürmüşlerdi. Grup lideri hep oydu. Her zaman o topluyordu, ayarlıyordu. Tekrar girmiştir bence içeri. Girmediyse de belki beş belki on yıla girer... Sokaklarda büyümüş bir çocuktu. Zaten devamlı böyle gözetleme evlerinde falanmış. Yani her an suç işleyebilecek bir çocuktu. Ben mesela gece uyurken gelip, boğazımı kesebilirdi. Olabilirdi yani şaşırtmazdı. Mesela bir keresinde 8 metrelik bir lamba vardı, bahçede oynuyoruz falan. Çocuk oraya çıktı, çıktı, çıktı oradan kendini attı. Dedim ki bu çocuk ölür. Hiçbir şey olmadan da kalkıp devam etti. Ben oraya çıkamam, çıksam kendimi atamam, oraya uyum sağlayabilen biri değildim. Ama o çocuk korkusuzdu.” (K12, 22y, Tokat)

Bu durum kimi zaman cezaevi dışındaki sosyal ve kültürel mirasın işlevsel biçimde kullanılmasını da içermektedir. Sokaklarda büyümüş olmak ya da suç işleme potansiyeli toplumsal yaşamda kişilerin kabul görmemesine ve dışlanmasına sebep olurken; ceza-infaz kurumları içerisinde güç ve otoriteye aracılık eden bir sermaye haline gelmiş görünmektedir. Bu nedenle mahkûmlar içerideki güç ilişkilerinde kendisine avantaj sağlayacağını düşündükleri bilgiyi, kurum içindeki etkileşimlerin konusu haline getirme eğiliminde olmuştur.

“Güçlüdür. Kimisinin içeride yerleşmiş bir çevresi, düzeni belli arkadaşları, belli bir ağırlığı, dışarıda ailesinin belli bir ağırlığı var. Yani orada herkes aynı değil... Demek istediğim ‘sen buradan çıksan bile dışarıda nasıl bir hayat yaşayacaksın’ gibi bir tehdit... Orada suç olarak da, suç da değil de tam yani o kişinin sizi içeride öldürebilme ihtimali de var hani. Onun gücü.” (K13, 33y, Amasya)

Dolayısıyla kurumsal ilişkiler yoluyla kişinin kimliklendirilmesi işleme-dışlama pratiklerinin döngüselliğinde gerçekleşmektedir. Kişiler dışsal kimliklerini ve diğer

sosyal sermayelerini -kurumda değer görmesi kaydıyla- içerideki ilişkilerine aktarabilir ve bu alandaki yaşamına uygun bir sermaye biçimine dönüştürebilir. Örneğin bir kişinin çevresinde çok insan varsa ya da ekonomik gücü fazlaysa, içerdeki kimliğini kurarken bu sermaye biçimlerinin avantajlarından faydalanır. Öte yandan içerde kurgulanan kimlikler ya da içerdeki güç ilişkileri de kolaylıkla dışsallaşabilmektedir. Örneğin kişi cezaevinde düşük statüde bir suçlu profiliyse, daha güçlü olanlar kişi cezaevinden çıktıktan sonra da onu istismar etmeye devam edebilir. Ya da daha sıklıkla 'kuruma girip çıkmış biri olmak' bile kolayca dışsallaşmakta ve yaşamsal olanı etkilemektedir. Bu işleme- dışlama pratikleri kişinin belirli bir mekânda, belirli bir eylem odağında inşa ettiği kimliği ya da orada kendisine atfedilen kimliği kolayca gündelik yaşamına dâhil ettiğine işaret eder. Bu durum aslında kişinin suç çerçevesinde kimikleşme sürecinin nasıl olduğuna ve toplumsal dışlamaya maruz kalmasına rağmen suçlu kimlikle nasıl bu kadar güçlü aidiyetler kurulduğuna yönelik fikir vericidir.

Suç türü iktidara aracılık eden bir sermaye olabildiği kadar, kurum içindeki kimliğin doğrudan mimlenmesine ve kişi için dezavantaja dönüşmesine neden olan bir unsur da olabilir. Görüşmelerde elde edilen bulgulara göre tecavüz suçu, tüm mahkûmların ortak bir olumsuzluk atfettikleri tek suç türüdür. Seks suçlarının mahkûmun dışlanması ve damgalanmasına sebep olması ve şiddet kökenli suçların iktidar statüsüyle olan doğrusal ilişkisi erkeklik statüleri ve katılımcıların erkekliği anlamlandırma biçimleriyle uyumludur. Güç gösterme, risk alma, koruyuculuk ve cesaret olarak değerlendirilen şiddet suçları diğer mahkûmlar tarafından yenilmezlik olarak anlamlandırılırken (Phillips, 2001); seks suçları iktidarsızlık, namus ve şeref standartlarına aykırılık, koruyucu rollerle tezatlık, gücün olumsuz kullanımı gibi erkekliği olumsuz yönde etkileyen unsurlarla ilişkilendirip değersizleştirilmektedir.

“Yani mesela... Karaktersizlik diyim. Ne bileyim böyle yani mesela çocuk tecavüzü. Onlar artık namussuz bile değil başka bir şey. Öyle bir yerde bile kabul edilemez bir şeydir böyle diyelim yani.” (K5, 31y, Giresun)

“Yani şimdi tecavüz yapan insanı genelde oraya koymazlardı çünkü öldürürler oraya koyunca. Herkesin suçu girdiği zaman arkasından geliyor. Yeni hayatına onunla başlıyorsun. İşte diyelim hırsızlıktan mı girdin senden malını saklıyorlar. Adam öldürmeyse dikkatli, bulaşmıyorlar. Tecavüzse zaten namussuz diye aralarına almıyor öldürüyor ya da gönderiyorlar. Her insana işlediği suça göre davranılıyor. Mesela ben uyuşturucudan

girdiğimde farklı biri olarak düşünülüyordum mal falan soruyorlardı. Adam öldürmede daha farklı oldu. Adam öldürmede ama hikâyeyi dinliyorlar tecavüzde dinlemiyorlar. Yani adam öldürdün yani böyle böyle bir şey oldu belki sen orda namusunu koruyordun gibi adam normal görüyor. Ama eğer gerekçesi yoksa o da tecavüz gibi düşünülüyor. Bilmek istiyorlar bunu. Tecavüzde niye farklı çünkü orda herkesin anası bacısı olduğu için orda direkt onu keserler yani öyle diyim. Bu yüzden bilerek vermiyorlar onları diğer koğuşlara. Zaten sadece içerdekiler de değil orada çalışanlar da öldürülmesini istiyor. Böyle bir olay olunca hiç dikkat etmiyorlar kim öldürmüş, niye öldürmüş diye yani. Hatta öldürülsün diye içeri bilgi gidiyor. Normalde suçumuzu söylemiyorlar biz söylüyorum ama tecavüzde içeriye suçunu ifşa ediyorlar öldürülsün diye.” (K2, 33y, Ordu)

Görüldüğü üzere bazı suç türleri ötekilerden ayrılır, kişinin hangi suçla girdiği yeni yaşamında bir cv gibi kimliğini temsil eder ve ilişkilerinin niteliğini belirler. Bu temel kabul kimi zaman kurum personeli tarafından da benimsenir.

Tecavüz suçluları kategorisi diğer suç damgalılarının, anormal kategorisini temsil etmektedir. Burada zaman zaman mahkûmların birbirlerine karşı şiddeti hak görmesine neden olabilmektedir. Şiddet suçlarının katılımcıların ifadeleriyle ‘namussuzluk içermeyen’ biçimleri gerekçelendirilerek normalleştirilirken; namussuzlukla ilişkilendirilen tecavüz suçluları diğer mahkûmlara oranla daha fazla baskı, şiddet ve ayrımcılığa maruz kalmaktadır.

“Benim sabıkalarımın hepsi adam öldürmeye teşebbüs, yaralama çok şükür. Bunlar toplumda çok kötü şeyler değil. Kalkıp da bir kadına terbiyesiz konuşayım veyahutta tecavüz edeyim, yani böyle insanların toplumda yeri bile yok yani. Vatana millete ne hayrı olacak ki bu insanın? Yani içerde bile suç ayrımı yapıyorlar. Dolancıları ayrı yere koyuyorlar. Damatlar koğuşu var işte bunlar, tecavüzcüler. İçerde bütün işleri bunlar yaparlar. Yani cezaevine erzak geldiği zaman bunlar yapmak zorunda... Geçen yıllarda zaten hâkim ne kadar tecavüzcü var ne kadar şey var hepsini bıraktı. Beni 10 yıl tuttu ceza verdi. Bu haklı bir şey mi? Yani baküyürüm neyden gelmiş kıza tecavüz etmiş. Kız gelüyür şikâyetten vazgeçiyür. Devlet bunu bırakıyür. O çıktı da adam mı oldu şimdi? Yoo... Daha beter olacak kız. Kızın ya hayatı gidecek, ya kızı bir suça sürükleyecek. Bundan birkaç sene önce noldu? Kıza kocası şiddette bulunmuş, kocasını vurdu. Bir sene sürmedi çıktı... Biz bu tecavüzcüleri gördüğümüz anda döverdük. Yani o zamanın şartlarından bir şey yapamazdık ama başka yere geçtiğimizde döverdük. Ama gardiyanlar korüyürlerdi yani. Söylemezlerdi. Onların bir koğuşu vardı B9 diye. İşte bizim damatlar koğuşu dediğimiz yer. Hangi koğuştasın denince B9 dedi mi adam bitti....kimse kimseyi durduk yere vurmuyor. Tabi haksızlık olan yerler de var. Bir adam vardır psikolojisi bozuktur, bazısı namusunu korumaya çalışır öldürür. Bunların yirmi sene yatmasına karşıyım yani. Orada sapıklar beş sene yatarken. Hani sebebi yok yaptığı işin anlüyün mü? Af edersin bir tane sapık ölmüş, demiş ki mezarda mı tek yatacam? Düşün yani. Bu adamla ötekini bir edemezsin. Yani ben daha telaffuz etmiyorum bunları.” (K14, 31y, Adana)

Mahkûmlar arası hiyerarşik ilişkiler bağlamında önemsenen diğer husus ekonomik güçtür. Hapishanelerin erkekliğin toplumsal anlamlarının pek çoğundan yalıtılmış,

sınırlı bir mekân olması mahkûmların da standart hegemonik belirteçlerden yararlanamamasına neden olmuştur. Bu koşullar altında mahkûmlar içerideki kültüre göre sınırlanmış ayrıcalık simgelerini var olan sermayeleriyle harmanlamaktadır. Hapishanedeki sınırlı alım gücü, sınırlı mal ve hizmetler ve artan tek kullanımlık ihtiyaçlar (telefon, sigara, esrar vb.) ekonomik gücü önemli bir statü kaynağı haline getirmektedir (Phillips, 2001). Yapılan görüşmelerde elde edilen bulgulara göre; mahkûmlar sıklıkla cezaevini çıkar ilişkileri odaklı bir kurum ve ekonomik gücü de bir otorite simgesi olarak değerlendirme eğilimindedir. Bu durum katılımcılar tarafından erkekliğin gelir getiricilik ekseninde değerlendirilmesiyle uyumlu bir içerik ortaya koymaktadır.

“Güç, kuvvet yani arkasında adam olması, önceden gelmiş ve o düzenin içinde yetişmiş olmak, sonra tabi ki para.” (K2, 33y, Ordu)

“Heh oraya bir girdiğin zaman daha başka boyutları oluyor. En azından bile cebinden para çıkacak. Orada bir düzen var. Çaycısından tut herkese para işliyor orada.” (K1, 51y, Erzincan)

“Parası olan saygı görüyor, yani aslında sivil hayat gibi ama sınırlılıklar arttıkça oranın kuralları yaşamın kuralları gibi oluyor. Oradan başka kaçış şansın yok. Kafana uygun birilerini dost edinemezsin çünkü seçenek yok. Eğer orada değer verilen şey paraysa herkes bu sisteme uyuyor. Sonuç değişmiyor parası olanın saygısı oluyor, parası olmayanın hiçbir şeyi olmuyor.” (K6, 28y, İstanbul)

Kimi zaman mahkûmlar ilk salıverilme ardından yeniden içeri girme ihtimaline karşı dışarıda geçirdiği süre zarfında içeriye hazırlık yapmaktadır. K5’in içerdeki iktidar ilişkilerinin büyük oranda ekonomik sermayeye dayandığını tecrübe ettikten sonra yeniden içeri girme riskine karşı yatırım yaptığı görülmektedir. Burada dikkat çekici husus, tecrübenin kurumdaki hiyerarşi açısından önemli bir avantaj haline gelebilmesidir. Tecrübenin kurum içi ilişkilerde bir sermaye halini alması tekerrür suç riskini artırmaktadır. Kişi ortamı ve ortamda hayatta kalabilme/iktidar kurabilme kurallarını öğrendikten sonra cezai yaptırımın etkilerinden korkmamaya ve kuruma tekrar girme riskini göze almaya başlar. Aynı zamanda bu süreci tam tersten okumakta mümkündür. Mahkûmların tekerrür suç işlediği ve birden fazla kez cezaevine girdiği durumlarda, kurum içi ilişkilerde daha avantajlı bir konuma erişmeleri söz konusudur.

Bu doğrultuda K2 tekerrür yaptırımının kuruma adaptasyon açısından önemli olduğunu vurgulamıştır.

“İkinci girmem de bir miktar param vardı. Parayı verdiğim bir ustam vardı. O benim paramdan gönderiyordu içeriye. Daha rahattım. İlkten sonra öğrenmişim orada nasıl yaşayacağımı.” (K5, 31y, Giresun)

“Şimdi bizim de illaki bir çevremiz oldu. Çevremizle birlikte yani o düzenin bir parçası olduk zamanla. İlk gittiğinizde böyle anlamıyorsunuz neler döndüğünü, diğerlerine göre daha çok korkuyorsunuz bir de benim gibi yaşıyorsunuz da küçükse. Ama birkaç kez girip çıkınca sende orada ne döndüğünü anlayıp ona göre hareketlerini düzenliyorsun.” (K2, 33y, Ordu)

Ekonomik gücün mahkûmlara sosyal bir statü ve güç sağlaması aynı zamanda, ekonomik gücü mahkûmlar arası gruplaşmanın önemli bir unsuru haline getirmektedir.

“İnsanların korkacağı bir suçun varsa, uzun bir süre orada kalıp sistemini çözmüşsen, paran varsa iyisin. Her yerde olduğu gibi orada da paran varsa kralsın. Diğerlerine dışarıdan, ailesinden para gelirdi. Biz de para olmazdı... Şöyle ki orada teke tek bir kavga dövüş olmazdı. Yani gruplaşma vardı ve herkes bir üste bağlıydı. O gruptan birine sorun çıkarırsan o grubu, grup başını karşına alırdın. Önemli olan bir gruba dâhil olmak, sırtını diğerine yaslamaktı. Ben niye çok sorun yaşadım çünkü tektim. Be bir gruba dâhil olmadım çünkü paraya bakıyorlardı. Benim param var mesela 3-5 kişiyi besliyorum. Onlara kemik verdiğin zaman onlar da kulun köpeğin oluyor. Bende yoktu. Köpek de olamazdım... Tamamıyla çıkar ilişkisi başka hiçbir şey yok. Bu da güce ve paraya dayanıyor.” (K5, 31y, Giresun)

K5’in ifadeleri derinlemesine incelendiğinde, mahkûmlar arası gruplaşmaların iki tür mahkûm tipinin etkileşimi ile oluştuğuna ulaşılmaktadır: ‘ekonomik gücü olan mahkûm’ ve ‘bu ekonomik güçten faydalanmak üzere baskı ve aşağılanmaya göz yuman mahkûm’. Öyleyse hapisane kültürü içerisinde grupların temelde etkin/edilgin dengesi dâhilinde kurulduğu söylenebilir. Burada güçlü bir grubun ‘kendi kendine yetebilmesi’ ilkesi ön plana çıkar. Grup içinde grubu belirli statüler dâhilinde yönetenler ve bu statünün imkânlarından faydalanmak üzerine yönetilenler mevcuttur. Nihai noktada bir grup dışarıya bağımsız sürdürülebilmelidir. Grubun dışarıya bağımsızlığını sağlayan grup içi iş bölümü ekonomik güce endekslidir.

Hapishanede mahkûmlar arası gruplaşmalar güvenlik endişesi dâhilinde oluşmakta, mahkûmlar çeşitli çıkarları ya da müştereklik durumlarına göre bir araya gelerek, bireysel savunmasızlığı en aza indirmeye hizmet etmektedir. Gruplaşma kültürü

üyelerine kendilerini koruma ve çoğunluk olmanın avantajlarını kullanmayı vadettiğinden, cezaevi gibi güvensiz ortamlarda kütleleşmektedir.

“Ya benim koğuştan tanıdığım bir abim vardı. Onunla birlikte bir grubumuz vardı. O yüzden ben sıkıntı yaşamadım hiç. Ama sıkıntılı durumlar olduğunu görüyoruz yani çevremizde. O el ayak oldu bana. Yani şimdi mesela memleketçilik var. Çok çeşitli memleketler hep grup kurmuyor da mesela Ankara’dan gelen çok oluyor diyelim. Birbirlerine sahip çıkıyorlar. Sayıları çok olduğu içinde güçlü oluyorlar. Dışarıdan bir saldırı şu bu olmuyor. Mesela biri bulaşsa onlara, bulaşan kişi daha da tehlikeye giriyor. Bir kişiyle kavga etmek var, on kişilik bir gruba kafa tutmak var. Memleketin adamı memleketlisini koruyor.” (K9, 27y, Tokat)

“20 kişiyle aran iyi olacak diye bir şey yok. Yani işin kötü tarafı, herkesin masası şeyi ayrıdır. Dört kişi bir yemek ortağı, beş kişi bir takım ortağı gibi. Yani herkesin bir grubu olurdu. Bu yüzden en ufak bir kumanda, efendime söyleyeyim ben onu izleyecem, yok sen izleyemen sen kimsin bunu izleyeceğiz gibi, ya da yemek için kolayca kavga çıkabilirdi.” (K14, 31y, Adana)

Gruplar sahip oldukları otorite ve güç alanını genişlettikçe grup üyelerini koruyabilme kapasitesini artırmakla birlikte, gruptan dışarıya yönelen etki alanını da genişletmektedir. Bu nedenle cezaevlerinde çeteleşme riski neredeyse her zaman söz konusudur. Cezaevi içerisindeki çeteleşme faaliyetleri mahkûmlar arası güç ilişkilerinin doğrudan tahakküm ve şiddet biçimini almasına sebep olmaktadır. Cezaevinin sıklıkla güvensiz olarak nitelendirilmesi, baskı ve kötü muameleyi akla getirmesi gruplar arası güç eşitsizliklerinin sonucudur.

Bu doğrultuda katılımcıların cezaevinde ortam ve etkileşime dair ön plana çıkardığı diğer bir konu ‘güvensizlik’ olmuştur. Güvensizlik güç ilişkilerinin bir sonucu olmakla birlikte baskı ve kötü muamele üzerinde temellenmektedir. Mahremiyetin kısıtlanması, gruplaşma ve çeteleşme faaliyetleri, hayatta kalmaya yönelik risk, şiddet kapasitesine yüklenen anlam, mahkûmlar arası tabakalaşma gibi unsurlar cezaevlerinin ve mahkûmlar arası ilişkilerin güvensizlik ile karakterize edilmesine ortam hazırlamaktadır. Mahkûmların çeşitli sebeplerle güçlü ve zayıf olarak konumlandırılması ve etkileşimlerin bu odakta şekillenmesi cezaevlerindeki korku iklimini tetiklemektedir (Cnaan ve arkadaşları, 2008; Jewkes, 2005; Karp 2010; Symkovych, 2018). Sürekli olarak bu yapısal sistemin tehdidi altında hisseden mahkûmlar, kimliğin onayı ya da telafisi amacıyla hapisane kültürünün bir parçası

haline gelmekte, manipölasyon ve itibarın sergilenmesi gibi yollarla güvensizlik ortamına çeşitli düzeylerde katkıda bulunmaktadır (Phillips, 2010). Bu alanda kabul gören ve cezaevi ile kemikleşen sosyal düzen hem mahkûmlar hem de personel tarafından şiddet kullanımını meşrulaştırmakta ve tehdit yoluyla ayakta kalmaktadır (de Viggiani, 2012; Marquart, 1986). Katılımcılar cezaeviyle ilgili deneyimlerinde söz ederken, buranın güvensiz bir ortam olduğu bilgisine sıklıkla yer vermişlerdir. Katılımcılar cezaevi ve güvensizlik arasındaki ilişkiyi doğal olarak değerlendirme eğilimindedir.

“Tabi kaldım. Oradaki ortamda zaten o doğal. Oraya girdiğin zaman herkesin ayrı bir suçu var. Onlarda bayağı içerde hapis yattıkları için içerde kendi düzenlerini kurmuşlar. Tabi ki şunu isterdim o ortamda kimse birbirini ezemesin. Kendi başıma rahat rahat kalayım, düşüneyim.” (K12, 22y, Tokat)

“İnsanlara güvenilmeyeceği ve her zaman insanın yalnız olduğunu öğrendim. Zaten bir güvenim yoktu da insanlara yeniden tecrübe oldu.” (K5, 31y, Giresun)

“Oradaki ortamda saldırmaya meyilli insanlardan oluşuyor. İllaki herkes bunları yaşıyor. Hep tetikte oluyorsunuz. Akıllı durman lazım, akıllı ol, sakın ol. Bunun da bir dezavantajı oluyor tabi sustukça oradaki suçlar da üstüne kalıyor.” (K6, 28y, İstanbul)

“Yani her an suç işleyebilecek bir çocuktuk. Ben mesela gece uyurken gelip, boğazımı kesebilirdi... Böyle bir ortam insanı iyi yapmaz ki ya herkesi aynı yapar ya da biri diğerlerini ezer az önce anlattığım gibi.” (K12, 22y, Tokat)

“Demek istediğim ‘sen buradan çıksan bile dışarıda nasıl bir hayat yaşayacaksın’ gibi bir tehdit. Orada suç olarak da, suç da değil de tam yani o kişinin sizi içerde öldürebilme ihtimali de var hani. Belirliliğin içinde bir belirsizlik. Yani bakıyorum yapacağım iş belli yatacağım. Ama nasıl bitecek? Yani bir de bir şeyler farklı içerde, suçlar farklı. Hani benim gibi öfke sonucu işleyenler de var, o suçu keyfine işleyenler de var. E şimdi ben öfkeyle işleyenlerden korkmam ama bu suçu keyifle işleyen kişiden korkarım.” (K13, 33y, Amasya)

İfadelerde görüldüğü üzere katılımcılar kurum içindeki yaşamlarında sürekli hayatta kalmaya yönelik bir tehdit altında hissetmektedir. Ötekini yaşamı ile korkutabilmek, onlara hükmetmenin en dolaysız biçimini oluşturmaktadır. Diğer bir ifadeyle mahkûmlar arası şiddet ve güvenlik endişesi, cezaevlerindeki iktidar ilişkilerinin doğrudan tahakküme yaslandığına işaret eder. Katılımcılar bu durumu sıklıkla hapisanelerde suç türüne dayalı bir ayırım olmamasıyla ilişkilendirmiştir. Burada kurum içinde suç türüne dayalı hiyerarşinin bazı mahkûmlar açısından avantaj

olmasının yanı sıra tahakküm biçimini aldığı durumlarda diğer mahkûmlar açısından risk ve tehdit olarak algılandığı görülmektedir. K13'ün ifadeleri incelendiğinde, öfke ile işlenmiş şiddet suçlarından ziyade keyfi biçimde işlenmiş olanlar katılımcının güvenlik endişesini artırdığı görülmektedir.

Ortamdaki güvensizlik, mahkûmları bir seçim yapmaya zorlamaktadır. Mahkûmlar ya güvenlik ihtiyacını güç ve otorite arzusunun önüne koyacak ve kişi güçlü olana boyun eğmek suretiyle hayatta kalacaktır ya da kişi güvenlik açısından daha büyük riskler alıp güç mücadelesine doğrudan katılacak, buradan galip çıkarsa güç ve otorite elde edecektir. Ancak bunu sürekli yapması için sürekli yaşamsal bir risk alması gerekecektir. Bu nedenle çoğu mahkûm için -özellikle kısa süreli yaptırımlarda- güvenlik arzusu ağır basmaktadır. K13 tarafından kullanılan 'alışmak' kavramı kişinin yeni bir toplulukta, yeni mekânda ve yeni kimliğine uyum sağladığı, bunların getiri ve götürülerine adapte olduğu süreci ifade etmektedir. Benzer şekilde K7 ve K12 cezaevinde kişilerin güvende hissedebilmek için kimliğinden ödün vermek zorunda kalmıştır. Güvenlik kaygısı nedeniyle boyun eğmek kişinin erkekliği anlamlandırma biçimi ile çelişkiyse erkeklik algılarının esnekleşmesine ya da cezai yaptırım sona erdiğinde, zarar görmüş olan erkekliğin telafisine yönelik davranışlara yönelmeye sebep olabilir.

“Yani bir kişinin haksız yere dayak yediğini görüp, ezildiğini görüp hiçbir şey yapamamak orada çok zoruma giden bir şeydi. Olmayacak bir şeyden olmayacak hakaretlere insanlar maruz kalabiliyor. Sebepsiz yere. Orada benim için güvensizlik kapsamında tüm ilişkiler... Güçsüz değildim ama güçlüye karşı da durmuyordum. Başıma bir şey gelmesin diye. Alışyorsunuz. İlk başta zorunuza gidiyor ama insan her şeye alışır diyorlar ya, ona da alışyorsunuz” (K13, 33y, Amasya)

“Tekin insanlar iyi insanlar olmadıklarını biliyorum. O an işte başınıza bir iş gelmesin ya da sana bir şey yapmasınlar diye onlar gibi olmak, onlar gibi düşünmek zorunda kalıyor insan. Bir an önce oradaki işim bitsin de buradan uzaklaşayım diye bekliyorum.” (K7, 25y, Tunceli)

“Şimdi şöyle baskı kurarlardı açık söylemem gerekirse. Ama ben de bilerek sularına giderdim yani zıtlışmazdım. Ama üstünlük kurarlardı mesela bir durum da yokken kalk derlerdi masadan. Atıyorum 6 tane sandalye var 5 kişi var. Sandalye sayısı uygun, yemek uygun. Özellikle beni sandalyeden kaldırırlardı. Sebep benle kavga edecek tartışacak bir şeyler yapmaya çalışacak. Ama sularına giderdim. Peki derdim kalkardım. Ya ben açıkçası bugün yarın gideceğim diye düşündüğüm için fazla etkilenmiyordum. Her gün böyle geçse ne olur ki” (K12, 22y, Tokat)

Katılımcılar arasında ortak bir deneyim olduğu düşünülen diğer bir güvensizlik unsuru kurumsal şiddettir. Goffman, hapishanelerin dış dünyayla sınırlı temasının, kitlesi içinde sınıf temelli bölünmeler oluşturduğunu ifade eder (Goffman, 1957, s. 46). Personel ve mahkûm arasındaki streotiplerin korunması ve sürdürülmesi bu tipten bir sınıf ayrımına işaret eder. Her bir grup ötekini kısıtlı bir temel kabul doğrultusunda anlamlandırır. Personel mahkûmu genelde güvenilir ve tehlikeli olarak düşünürken; mahkûm personeli küçümseyici ve yanlış bir sistemin polisi olarak değerlendirme eğilimindedir. Her halükarda iki farklı sosyal ve kültürel dünya oluşur ve temaslar bu etkileşimin sınırlarıyla sürdürülür Bu türden bir ilişkilene içinde personel sınıfının herhangi bir üyesi, mahkûm sınıfının herhangi bir üyesini disipline etmek için belirli haklara sahiptir (Goffman, 1957, s. 46-51). Katılımcılarla yapılan görüşmelerde personel ve mahkûm ‘biz’ ve ‘öteki’ ayrımının belirgin olduğu ve kurumda mahkûmlar arası şiddetin ötesinde, kurum personelinden mahkûmlara yönelen baskı ve kötü muamelenin mevcudiyetine yönelik bilgiler yer almaktadır. Katılımcılar kurumdan yönelen kötü muamelenin psikolojik baskı ve utandırma, fiziksel şiddet, bedensel ceza, çıplak arama, insan onuru ve değerine aykırı muamele gibi çok çeşitli şekillerde yapıldığını belirtmektedir.

“İnsan gibi değil, köpek gibi muamele ediyorlar onu söyleyeyim bir kere. Tamam, suçlu insan vardır ama suçlara göre muamele yapılırsa daha hoş olur... Gardiyanından oradaki mahkûmuna kadar size köpek çekiyorlar. Bildiğin suçlusun ya. Cezaevine atıyorlar. Onun yerine ne ceza verseler bundan iyi. Burası sadece bizim devletin adalet sistemindeki en büyük hatalardan birisi. Ben de bunun mağduruym. Orda yaşananlar... Bana hakaret edildi, bana darp uygulandı. Yaşadığım şey bambaşka.” (K4, 33y, Erzincan)

“Çocuk hapishanesine götürdüler. Çocuk olduğum için fazla tutmadılar. 2-3 ay kaldım. Çocuklara ayrı bir bölümdü. Bir de sürekli ifadeler değiştiği için, kimse doğruyu söylemediği için öyle serbest kaldım. Bayağı uzun zaman olduğu için tam hatırlamıyorum orada geçirdiğim zamanı. Orada yaşadıklarımı hatırlamak da istemiyorum zaten, hala bana kötü hissettiriyor.” (K3, 24y, Hatay)

“Ya cezaevi yani ben ilk 2003’te girdiğimde, şu anki ceza evleri ııı.. şey, piknik. O zamanın verdiği baskıdan nefes alamazdık. O zamanlarda Mete Erdem vardı. Yazarsınız bakarsınız Kürkçüler Cezaevi diye. Bildiğiniz bir çizgi var ya çizgi, o çizgiden -esas duruşta olacan eli de uzataman yere- esas duruşta bu çizgiden yürüyeceksin. Yani orada karşınızda babanızı görseniz, babanıza sahip çıkmayacaksınız. Bir yıkım evi vardı. Bir dayak yiyorduk. Artı en ufak bir olayda yedi gün merdiven altında yatıyorduk. Bir de yedi gün hani şu ıslak paspaslar var ya tahta olur. Onunla döverler. Duruşunu kamburlaştırırcan sırtına vururlar. Yalın ayaksın. O koridordan gidip gidip gelirdin bu şekilde. Yani dayak yediğin zamanda böyle arkan dönük olurdu. Kimin vurduğunu bilmezdin. Düşünün 14 ay Kürkçüler Cezaevinde kaldım. Silifke Z tipi küçük cezaevine geçtiğimde, dedim ben cennete

gelmişim. Yani düşünün cezaevinin cenneti olur mu? Ben dedim cennete gelmişim. O kadar ağır şartlardaydık ki. Bir kere her gün sakal tıraşı, mahkûmların temizlenmesi, yatakların jilet gibi olması, çizgi halinde esas duruşta yürünmesi, dayak. Mete Erdem döneminde böyle yürüyemiyordunuz yani, parmağınızın kımıldama şansı yok. Orada dayaktan sorumlu yıkım ekibi var. On kişilik. Böyle vurdular mı devirirlerdi yani. Adamım diyen sabah akşam dayak yedi.” (K14, 31y, Adana)

İfadelerde görüldüğü üzere cezaevlerinde sorumlu personel ve mahkûm arasında bir hiyerarşinin mevcudiyeti ve bu hiyerarşinin şiddete dönüşmesi söz konusudur. K14’ün belirttiği üzere kurum personeli tarafından uygulanan baskı ve şiddet, kimi zaman kurumsal bir misyon biçimindedir. Katılımcının sözünü ettiği ‘yıkım evi’ mahkûmların şiddete maruz kaldığı odaları ifade ederken; ‘yıkım ekibi’ şiddet uygulamakla görevlendirilmiş bir grup personeli ifade etmektedir. Bu doğrultuda kurumsal şiddetin sürdürülebilir ve açıkça uygulandığı görülmektedir.

K14 kurumsal şiddetin sıklıkla güvenlik ve direniş endişesi, otorite kaybı ya da şiddetin sonucu olduğunu ifade etmektedir. Kurum personelinin maruz kaldığı olumsuz muamele, öfke ve kin olarak cezaevindeki tüm kitleye yönelmiş durumdadır.

“Kuruma ilk girdim 18 yaşındaydım. 18 yaşında olduğum için de yani düşünün beni bir odaya aldılar ilk baş. Daha gelir gelmez hoş geldin sefası yapıyorlarmış. Yani dövüyorlar. Orada öyleymiş ilk geleni dövüyorlarmış, hoş geldin partisi. Evet. 2003’te Mete Erdem dönemi tüm bunlar. Yazarsanız görürsünüz zaten. Çok aileler şikâyet etti, vakıflar şikâyet etti hiçbir şey yapılmadı. Orada çıkar Mete Erdem dönemindeki işkencelerin boyutu. O zaman da Gürkan Sayır mıydı neydi oranın savcısı, o talimat veriyordu. İlk girdik zaten beni bir odaya aldılar tek başımıza. Anadan doğma soydular bizleri. Aradılar sanki neremize ne sokacaz daha el kadar bebe. Bilmüyürüz yani ne olduğunu bize ne yapacaklarını. Ondan sonra tecrit diye bir yer var. Tecrite attılar. 3-4 gün tecritte kaldım. Sonra koşullara dağıtıldılar. Bu tecrit günleri de sürüyor, bir sefere mahsus değil yani. Artık bilmüyürüm pazartesi cuma mı neyse. Öyle yani ben de daha çok ıı sabah çıkardık yani şeydi o zaman mavi elbise giyerdik yani işçi koşusunda olduğumuz için. Koridorda millete yapılanları görürdük yani. Ben adamım diyen adamlar paspas çekerd, dayak yedi. Hiç bizi iyileştirme yok suçu azaltma gibi bir hedefi yok. Hikâye. Yani dışarıdan lahmacun istetirlermiş, sütyen giydirirlermiş eskiden personele. Bunun bedelini yaşadık. Zaten o Mete Erdem’i de benim bildiğim kadarıyla vurdurdular. Bu başka yere tayin olduktan sonra. Buradaki Adana mahkûmu birine yaptırmışlar yani. Çünkü çok büyük işkenceler vardı yani aklın hayalin durur. Tabi sonra üzeri kapatılmaya çalışılıyordü da herkes biliyordü bu işkenceyi. Bir de benim girdiğim yılı olması... 2002’de o gardiyanlara etek giydirmişler. 2003’te bu adam gelince ne kadar adam varsa alüyür falakaya hepsini, benim diyen adamların hepsini. Adamla konuşamıyordun bile, müdürle bir konuşma şansın yoktu yani. Başında 3 tane gardiyan.” (K14, 31y, Adana)

Katılımcı kurumsal şiddetin disiplin, güvenlik ya da rehabilitasyon gibi bir olumlu işleve dayandırılarak olumlandığını ancak temel nedenin önceki mahkûmlara yönelik

öfke ve kinin, kurumsal bir politika olarak tüm suçlu kategorisine yansıtılması olduğunu belirtmektedir. Burada Şiddet kurumun itibar ve otorite kaybının telafisi biçiminde öne çıkmaktadır. Temel amaç makro bir boyun eğdirme ve kurumsal bir misyon inşa etmektir.

Toplam kurumların diğer bir amacı bir benlik kabulü oluşturmak üzere, eski benliğin sistematik olarak değersizleştirilmesidir. Ahlaki kariyerdeki radikal değişimler, benliğe yönelen bu saygısızlık doğrultusunda değişiklikleri ortaya koyan bir kariyere evrilir (Goffman, 1957, s. 49). Şiddetin mahkûm kuruma girdiği andan itibaren başlaması kurumun mahkûmlara dayattığı korku kültürüne işaret etmekte, mekânın kuralları ve sınırlarının öğretilmesi amacı taşımaktadır. Ayrıca kurumsal işkenceden sorumlu tutulan yöneticinin şiddete maruz kalmış olan mahkûmlar tarafından öldürülmesi, kurumsal şiddetin mahkûmların kimlik ve erkeklik algılarında hasara yol açtığının ve bunun telafisinin yine şiddet biçiminde yapıldığının göstergesi niteliğindedir.

Bu ifadelerde öne çıkan bulgulardan bir diğeri de suçluluğun grubun tekil kimliği haline gelmesi ve öznenin belirli bir bilgi ekseninde indirgenmesidir. Foucault hapishanelerin, suçluyu patolojik bir özne biçiminde inşa ettiğini (Foucault, 1992, s. 352), toplumsal anlaşmanın dışına düşen ahlaki ve siyasi canavarlar olarak etiketlediğini ve bunu merkezi biçimde denetlenen suçlular görüngüsü ardında hukuki uygulamanın, tıbbın, psikolojinin ve kriminolojinin üzerine iğneleyerek (Foucault, 1992, s. 323) yani iktidarın güvencesi altında yaptığını ifade etmektedir. Katılımcının belirttiği üzere cezaevinde kişiler, davranışları ya da kişilikleri ile ilişkili olarak değil, bir ‘suçlu’ damgasının çatısı altında belirli kalıp davranışlara maruz bırakılmaktadır.

Kurumsal yapı içinde ‘suçlu’ damgası yatay ekseninde çok fazla bir farklılık içermese ve tüm suçlular benzer şekilde şiddete maruz kalsa da, tecavüz suçlarında kurumsal şiddet biçim değiştirmektedir. Burada şiddet mahkûmlar aracılığıyla ve öldürme amacıyla uygulanmaktadır. Burada kurum personeli görünmez bir rol üstlenmektedir.

“Tecavüzde niye farklı çünkü orda herkesin anası bacası olduğu için orda direkt onu keserler yani öyle diyim. Bu yüzden bilerek vermiyorlar yani onları diğer koşullara. Zaten sadece içerdekiler de değil orada çalışanlar da öldürülmesini istiyor. Böyle bir olay olunca

hiç dikkat etmiyorlar kim öldürmüş, niye öldürmüş diye yani. Hatta öldürülsün diye içeri bilgi gidiyor. Normalde suçumuzu söylemiyorlar biz söylüyoruz ama tecavüzde içeriye suçunu ifşa ediyorlar öldürülsün diye” (K2, 33y, Ordu)

Katılımcılar kurumdan yönelen baskı ve şiddetin mahkûmların ruh sağlığı üzerinde olumsuz etki bıraktığını ve hatta kimi zaman cezaevlerindeki intihar vakalarının kurumsal baskı ve şiddetle ilişkili olduğunu belirtmektedir. Kurumdan mahkûma yönelen psikolojik ve fiziksel şiddet aynı zamanda kişilerin kimlik algılarını olumsuz olarak etkilemiş, değişen kimlik algısıyla başa çıkabilmek üzere kişilerin madde kullanımına yönelmelerine neden olmuştur.

“Yarattı. Hatta ilk girdiğim anda yarattı. Ne zaman ki beni o odaya aldılar, anadan üryan ettiler. O anda kendimi başkası gibi hissetmeye başladım. Kalkıp arkamı dön denmesi, bize hakaret etmeleri, dövmeleleri... Hatta bırak kendimi algılamamı, insanlığı algılamamı unuttum. Hayvan gibi algılamaya başladım kendimi. Psikolojikmen yani... Hayat ama devam edüyür. Bazen ölmek bile istiyürüm bilüyün nü? Kurtulmak istiyürüm yani. Bunun sonu yok ki. Çünkü yaşadığım hayat, hayat değil. Eve gidüyürüm, içiyürüm, on bir iki dedin mi yatüyürüm. Sabah kalküyürüm aynı kişilerle, akşam oluyür yine aynı. Cuma günü eve giriyürüm, pazartesiye kadar çıkmüyürüm... 2004 senesinde ben yatariken adamın teki geldi cezaevine. Bu Almanya’da 5 kişiyi öldürmüş gelmiş buraya. A.G. Bu adamı bile öyle bir baskıya soktular ki adam intihar etti koğuştta. A.G. intihar etti.” (K14, 31y, Adana)

“Beni hakir görüyorlardı sanki. Bu süreçte sigaraya da başladım. Alkol içmeye çalıştım. Şuan çok iyiyim ama iki sene öncesinde intihar etmeyi düşünüyordum. Şöyle, sonu gelmeyecekmiş gibi hissedirdim. Hani bir insan bataklığa battıkça hep daha kötüsü olur ya. Hep kötüsü (sessizlik) Hep böyle devam edecekmiş gibi gelirdi. Belki bir 6 ay 8 ay kötü hissetmek etkilemez ama ben devamında hep aynı şeyleri yaşayacağım, hayatımın sonuna kadar sanırdım. Bir sefer pislige bulaştım, bundan sonra geri kalan hayatımda hep aynı şeyleri yaşayacağım gibi buna benzer olacak olacak diye düşündüm. Bunu kaldıramayıp bayağı bir ilaç kullandım.” (K12, 22y, Tokat)

K12’nin ifadelerinde dikkat çekici diğer bulgu kurum personelinden mahkûma yönelen örtük ayrımcılıktır. Personelin bir mahkûmla olan tüm etkileşimi rütbelere, kutuplar ve kurallarla donatılmış standart bir dili vardır (Goffman, 1957, s. 55). Personel ‘öteki’ olarak değerlendirdiği suçluya doğrudan fiziksel ya da duygusal bir şiddet uygulamadığı durumlarda dahi, onların patolojik/acınası/tehlikeli olduğuna yönelik sinyaller vermekte ve farklı olduklarını hissettirmektedir. Bu durum mahkûmların diğerlerinden kendilerine yönelen olumsuz algıya uygun davranış kalıpları geliştirme ve suçlu gibi davranmaya adapte olma riskini artırmaktadır. Benzer bir baskı K1’in ifadelerinde de yer almaktadır. Ancak katılımcı bu türden bir baskıyı kurumun olumlu işlevleri arasında

değerlendirmekte, suçun tekrarı açısından engelleyici bir unsur olduğunu düşünmektedir.

“Şimdi mesela oradaki gardiyanları çok beğendim. Güzel baskı yapıyorlar. Baskı diyince psikolojik baskı. Yani diyorlar ki ‘bak sen bir kamu personelisin ne işin var senin buralarda. Bu tip hareketlerle bu tavırlarla buraya niye geldin. Utanmıyor musun’ bu bir. Eee sosyoloğun davranması da hem korkutucu hem de iyi bir ders verdi. Belki bir rol yapar tarzında baskı yaptı ama. Orada artık bir şey söyleyemiyorsun ki adama. Ne diyeceksin? Sen orada bir suçlusun. Yani oraya şiddetle, eşini dövmekle geliyorsun. Hepsini biliyor. Adama kalkıp anlatamıyorsun ki arkadaş benim durumum bu. Ölüsü olan bir gün ağlar, delisi olan her gün ağlar, benim evde delim var. Onu diyemiyorsun sen bir kere. Yasa seni suçlu bulmuş. İspatlanmış suçun, cezayı almışsın. Oraya gittikten sonra haklı olma şansın yok. Bitti yani.” (K1, 51y, Erzincan)

Katılımcıların ifadelerinde yer alan diğer bir husus; kurumdan mahkûmlara yönelen baskı, şiddet ve kötü muamelenin mahkûmlar arası ilişkilere etkisidir. Kurumdan yönelen kötü muamele mahkûm davranışlarında iki tür tepkiye neden olmaktadır. İlk olarak mahkûmlar dışarıdan yönelen şiddetin olumsuzluğundan dolayı işbirliği içine girebilir ve kurumsal otoritelere karşı direnişe geçebilir. Ancak bu durum kontrol, otorite ve şiddetin yoğunluğuna göre açık direniş ya da örtük bir işbirliği biçiminde gerçekleşir. Diğer bir ifadeyle kurum tarafından uygulanan (dış) şiddetin miktarı, mahkûmlar arası dayanışmanın (iç) yoğunluğunu belirler.

“Yok. Aslında evet olur ama biz yani o kadar dışarıdan şiddet gördük ki birbirimize yani kalmıyordu. Ben kütüphaneci olduğum için yani tüm hapishanenin kitaplarını ben dağıtırdım. Daha çok görürdüm yani millete neler yaptıklarını. Bazen arkadaşımızı görürdük. Selam verecek bir halimiz olmazdı yani. Başımız yerde eğik gidecez yani. Yok, bilemedin selam verdin, tartışma yaptın. Sana yapılacakları kaldıramazdın. Yani ama koruyamazsın da gizliden böyle belkim oyunlar edersin ama dikilemezsin yani karşısına korumak için. Şimdi koğuşlar küçülmüş olduğu içinde daha zor. Önceden 50-60 kişi kalırlarmış, şimdi 20 kişi, 25 kişi veya 10 kişi. Yani bir koğuşa girdikleri zaman 10 mahkûm varsa 30 kişi birden girerler. Zaten sen yenik başluyun anlatabildim mi? Ben o zaman cahilliğin verdiği şeyle koğuşta biriyen tartışmıştım. Bir tane çok büyük bir müteahhit vardı. O da damadını öldürmüştü, kendisini öldürecekler diye. O beni çok severdi. Dedi bunlar seni şikâyet edecek. Bak gel ben seni bir şikâyet edeyim, gardiyanla konuşayım. Gardiyan sana tek bir tane vuracak. Eğer böyle yapmazsak diğerleri şikâyet edecek. Seni koğuştan alacak yedi gün paspas, yedi gün merdiven altında yatarsın. On beş günde hücre cezası alırsın. Görüş mörüş de vermezler. Yani nasıl bir iyilik bilmüyürüm yani. Beterin beteri var ya. İşte beni çağırdılar girişe gel dedi İ... Gittim. Elinde bir tesbihi var, büyük. Bana tek bir tane vurdu. Ama sol tarafım yok oldu, öyle bir acı yok. Ama adam korudu işte. Nasıl korudu bu olmasa koğuştan alacaklar, çekmediğim çile kalmayacak. Paspas çekecem kambur gibi, dayak yiyeceğim. Her şey yasak. Yatak yok, merdivende yatacam. Ne yemek doğru düzgün ne bişe. Dedik bir dayak daha da iyidir.” (K14, 31y, Adana)

İfadelerde görüldüğü üzere mahkûm başına düşen personel sayısının fazla olması kontrol ve otoritenin sağlanması grup içi etkileşimin ve kuruma karşı dirençlerin azalması amacı taşımaktadır. Otoritenin çok güçlü olduğu cezaevlerinde mahkûmlar kuralları çiğneme konusunda kronik bir endişe duyarlar ve beladan uzak durma arzusuyla kendi aralarındaki sosyallikten belirli oranda vazgeçerler (Goffman, 1957, s. 52). K14'ün kaldığı cezaevinde otoritenin güçlü olması, şiddetin süreklilik kazanmış olması ve yoğunluğu; mahkûmlar arası ilişkileri belirli ölçüde sınırlandırmıştır. Otorite birlikteliğin doğrudan direniş biçiminde olmasına olanak tanımadığından, mahkûmlar arası dayanışma örtük biçimde ve strateji odaklıdır.

Ancak bu durum zaman zaman tersine dönme riski de taşımaktadır. Goffman kural ve yaptırımların yoğunlaştığı mekanizmalarda mahkûm işbirliğinin hızlı ve görünür biçimde bir alandan ötekine kayma riski olduğunu belirtmektedir (Goffman, 1957, s. 54-55). Kurumsal güç ortamın güvensizlik ve şiddet içeren ikliminde, kimi zaman bireysel çıkarlar doğrultusunda mahkûmlar arası iktidar stratejilerine aracı edilmektedir.

“İyi yani kalkıp da kimse kimseyi hemen şikâyet etmiyordu. Ama eden de çok oluyordu tabi. Çünkü misalen diyim şikâyetin ucunda işkence olunca birbirine hırslananlar bunu kullanıyordu.” (K14, 31y, Adana)

Sonuç olarak; ceza infaz kurumlarının sürekli üretilen ve aynı zamanda dâhil olan kişiler tarafından tüketilen bir kültürü vardır. Hiyerarşik ilişkiler, güvensiz ortam, güç ve iktidarın dayanakları, baskı ve kötü muamele cezaevi ortamının kültürünü oluşturur. Mahkûmlar arası etkileşim söz konusu ortamın olanak tanıdığı sermayeler ve çizdiği sınırlar doğrultusundaki bilgiye dayanır. Cezaevi kültürü mahkûmların erkekliğini suçlu kimlik ile ilişkili biçimde yeniden inşa etmesine sebep olur. Bu çerçevede ceza infaz kurumları erkekliğin şiddet potansiyeli, güç ve otorite gibi değerlerinin ön plana çıkarıldığı bir alandır.

4.3.2.2. Yaptırımın İşlevselliği

Tekerrür suçluluk, kişilerin bir suçu işleyip cezai yaptırıma maruz kalmasının ardından, yeniden suç işlemesini ifade etmektedir. Ancak cezaevi mantığı ya da onarıcı adalet

düsturu, mahkûmların yeniden suç işleme riskini azaltmaya yönelik bir hedef taşımaktadır. Bu noktada tekerrür suç, ceza adalet sisteminin çelişkilerinin yoğunlaştığı bir alan olarak karşımıza çıkar. Bu bölümde temel amaç, tekerrür suçun cezai yaptırım ile çelişkileri ve yaptırımının suçu engelleyen ya da sürdüren yönlerinin tespit edilmesidir. Bu doğrultuda şiddet kültürünün adalet mekanizması içinde ne şekilde önlendiği, sürdürüldüğü ya da dönüştüğü anlaşılmaya çalışılmıştır.

Katılımcıların cezai yaptırımın işlevselliğine yönelik anlatılarında iki çelişkili boyut dikkat çekmektedir. Bir yandan yaptırımın olumlu bir değişime aracılık edeceği fikrinden bahsedenler bulunurken, diğer yandan suçun normalleşmesiyle sonuçlanan bir süreçten bahsedilmektedir.

Cezai yaptırımın işlevsel olduğunun düşünüldüğü durumlarda çeşitli koşulların etkisinin izlerine rastlamak mümkündür. Yaptırımın olumlu değişime aracılık ettiğini düşünen katılımcıların ifadelerinde sıklıkla davranış değişikliği ile yeniden yaptırıma maruz kalma korkusu arasında ilişki tespit edilmiştir. Bu doğrultuda suç yaşantısını terk ettiğini ifade eden katılımcıların bu durumu yeterince içselleştirmede, sadece korku temelli ve yüzeysel bir değişime gittikleri tespit edilmiştir. Katılımcılar yaptırım sonrası değişimini açıklarken yetkili kişilere kendini ispatlama ve yeniden cezalandırılma gibi kaygılar duyduklarını ifade etmektedir. Kişiler bu kaygılar ekseninde güçlü bir kontrol mekanizması geliştirmiştir ancak bu kontrol suçtan duyulan pişmanlık ile ilişkilendirilerek içselleştirilmiş bir kökenden beslenmez, öğretilmiş ve çıkar doğrultusunda baskılanmış haldedir.

“Ama ben mesela bu olaylar oldu ya tavşanı bile görsem, bizim bahçede yakaladım aldım götürdüm hayvan sığınağına dedim bu bizim bahçeye girmiş bizim değildir. Hani insan kendini ispatlama çalışıyor girip çıkınca. Şimdi mesela şöyle söyleyeyim. Suç işleyip de tekrar oraya gitmemek için direniyorum. Zaten yasa böyle hükmediyor galiba. Bu denetim süreci içerisinde suç işlersense tekrar o deliğe dönersin. Diyelim bana mesela o alkollü araç kullanmaktan denetim gelmişti ya, inan ki ambulansın sesini duysam araba mı sağa çekip duruyordum... Adamlar kavga ediyor hemen oradan yolumu döndürüyorum. Eşim bağılıyor, ses etmiyorum. Kurum içerisinde en ufak birisi bağırırsa yok kardeş ben uzak duruyorum diyorum. Veya herhangi bir ticari faaliyette aracım var, nakliye var. Adam aracıma koli atıyor. Diyorum ki beyefendi koliye bakabilir miyim? Niye? Diyorum gardaş kusura bakma ben 2 yıl denetim aldım, en ufak bir suça karışmam. Koliden bir şey çıkarsa ocağım batar.” (K1, 51y, Erzincan)

“Artık mesela kavga olsun bir şey olsun küfür olsun duymazdan geliyorum. 156’yı 155’i arıyorum. Eşim çok memnun. Çünkü mesela çok tartışmalarımız oluyordu bu olaylardan sonra artık tepki vermemeye başladım çünkü 156’yı falan arasa ve suçlu duruma düşersem diye korkuyordum. Tartışmaya girmiyordum o yüzden... Hani geçen de yaşadım aynısını. İki kişi beni zorladı. Orada ben başlatmadım. Birisinde satırla bana koşan adamlar vardı. Hani orda ilk arabanın camını kapattım üzerime gelmesinler diye olur ki 156 falan geldiğinde suçlu duruma düşmeyeyim diye.” (K7, 25y, Tunceli)

“Yaklaşık zaten 3-4 seneyi içerde geçirdim. İçerinin ortamı zaten insanı biraz kendine getiriyor çünkü 4 duvar arasındasın yani. Oradaki suçlu insanlarla her gün berabersin. Çok kötü bir psikolojiye girdiğin zamanlar da oluyor... Zorluğu görüyorsun yani. İnsanın bir akıllanma süreci olur ya, o akıllanma sürecini içerde yaşadım ben yani. Şuan zaten çok olumlu bakmıyorum zaten yaptığımı da, bir daha yapacak olursam aklıma içerde yaşadıklarım gelecek.” (K10, 27y, Tokat)

Değişimin yaptırma yönelik kaygı ekseninde gerçekleştiği durumlarda davranışın nüksetme riski fazladır. Görüşmelerden elde edilen bulgulara göre, kimi zaman katılımcılar suça konu olan davranışları sürdürseler dahi gündelik yaşamlarında daha temkinli hareket etmektedirler.

“Bir yandan abilerinin de gücü yetmiyor buna. Benim de yetmiyor. Çünkü ben en ufak bir şey dediğim zaman beni bir şikâyet ederse, aha da burnumuz boktan kurtulmaz, mahvederler. Benim de bir uzun ara oldu yani 2003’te girince 2007’de çıktım. Uzun zaman suç işlemedim. Geçen senelere kadar yani. Ben sizinle de Whatsapp’tan konuşmamın sebebi de telefonumun dinlenmesi. En son birinin yanındaydım 2020 yılında. Kabadayı bir adamdı. Adamı öldürdüler. Yedi ay sürmedi bize intikal etti olay. Dinlemişler, tanıyoruz diye başımıza bela çıktı. Zaten şöyle bir şey var. Şindik nası söylüyüm yarın bile girecekmiş gibiyim yani ben içeriye. Çünkü benim yaptığım iş, doğru bir iş değil yani. Adam işi değil yani. İhaleye fesat karıştırma olur, veyahutta keseden derler. İyi bir adam her gün her gün her gün bir işe gidiyür. Sen nerde kimleysin o sana bulaşüyür yani anlatabildim mi? He ufak tefek yerlere gücümüz yetüyür.” (K14, 31y, Adana)

‘Normal’ olarak değerlendirilen kişi kendisine sapkınlık atfedildiğinde ortaya çıkacak sorunları fark ederek bu itkiyi kontrol altına alabilen kişidir. Diğer bir ifadeyle normallik kişinin çok sayıda menfaatinin, normal olmaya bağlı olmasıyla ilişkilidir (Becker, 2021, s. 50). Bu doğrultuda kişilerin damgalanmayı göze alabilmesi; koruması gereken saygınlık, statü ya da kaybetmekten korktuğu bir şeylerin olmaması ile ilişkilidir. Öyleyse cezalandırılan kişi belirli kayıplarla ilişkilendirdikleri cezalardan daha fazla endişe duyar. Katılımcıların yeniden cezai yaptırma maruz kalmalarına yönelik endişenin sıklıkla aile ilişkilerinin zarar görmesi ile ilişkili olduğu bilgisine ulaşılmıştır. Özellikle ebeveynlik, kişinin suçlu kimliği içselleştirmesi ve kurumsal yaptırımın göze alması açısından engel teşkil etmektedir. Goffman toplam kurumların

yaşamı ele geçirmesi, sınırlaması ve dönüştürmesi nedeniyle aile kurumu ile bağdaşmadığını; bu nedenle ailenin konumunun zayıfladığı toplumlarda ailenin yerini alan kurumların sayısında artış olduğunu belirtmektedir (Goffman, 1957, s. 48). Yaptırımın işlevselliği savunan katılımcılar, işlevselliği kişinin dış dünyaya aidiyeti ve kaybetmekten korktuğu sosyal ilişkileri olmasına bağlamaktadır. Kişinin dışarıda ait olduğu bir grup ya da geride bıraktığı önemli bir yaşamsal rol varsa (ebeveynlik gibi) yaptırımının işlevselliği artmaktadır.

“Kim ister ki özgü olmasın? Şuanda özgürüz değil mi? Bir kere girince insan özgürlüğü bırakıp da içeri girmek istemiyor. Ama tabi bazı insanlar ister, dışarıyla bir bağlantısı olmayan, işi ailesi çocuğu olmayanlar isteyebilir. Onlar içeriyi kendi evi gibi görüyor. Ama benim gibi bazıları da içeriye girmekten korkar. Dışarıda ailesi var. Evi, işi, özgürlüğü var. Şimdi benim iki oğlum bir kızım var. Kızım 16 oğlum 9 yaşında, şimdiki oğlum da 3 aylık. Kim ister ki babası cezaevine girmiş? Baban nerede deseler okulda şurada burada cezaevinde. Kendimden değil yani beni suçlu bilsinler ama çocuklarım cezaevindeki babalarını anlatmak zorunda kalmasın değil mi? Çocuk ezilmez mi?” (K8, 41y, Konya)

“Anlatmakla bitmez bir duygu. Bir şey olduğu zaman onlara sarılıyorum. Onları izliyorum ve diyorum ki yatarsam içerde onlardan uzak kalacağım. Baba yani ata demek. Yani büyük. Soyum demek yani. Tek korkum bu oluyor çoğu zaman. Beni olduğum kişiden başka biri yapıyorlar.” (K7, 25y, Tunceli)

“Mesela ben bir suç işledim. Eşime karşı şiddet uyguladım ama çıktım dışarı ailem var, sorumluluklarım var. Şimdi eşimle dört dörtlük bir hayat yaşıyorum. Ama psikopat, pislik bir insanı alıp da yatırıp bıraktın, tekrar gitti o kadının boğazına bindi... Ya şimdi genelde suç işleyen insanın annesi yok, babası yok, çocuğu yok. Arkada hiçbir şeyi yok. Gözü bir şey görmüyor. Zaten hayatını bu işe vermiş. İçeri girmiş yatmış sıkıntı yok. Ama ben orda çok kısa bir süre yattım. O saatler bana yıllara bedel geldi. Ya düşünüyorum ki ben burada daha uzun kalsam ne yaparım. Ödemelerim var, kredilerim var, işim gücüm var, yaşantım var, çocuklarım var, ailem var, dükkânlarım var. Kime ne diyecem, nasıl açıklama yaparım? Kurumsal hayatımda belki sorgulanacağım bir memur olarak ne işim var benim oralarda dedim. Bu çok ağır bir konu.” (K1, 51y, Erzincan)

“Kaybedecek bir şeyi olan insanlar için işlevseldir. Dışarıda ailesi olan insanlar için işlevseldir. Gelecekte bir umudu olan insan için işlevseldir. Yaşama sevinci olan insan için işlevseldir. Ama yani böyle adamın kaybedecek hiçbir şeyi yok, serseri mayın gibi geziyor etrafta. Bunu atsan da çıkarsan da faydası yok. Anca içerdekinlere zarar.” (K6, 28y, İstanbul)

Diğer taraftan katılımcıların büyük bir kısmı cezai yaptırımın suçun önlenmesi ve olumlu değişim açısından işlevsel olmadığını savunmuştur. Bu kişiler kurumsal yaptırımın işlevsel olmamasını açıklarken genel olarak; adil yargılama düzeyi, mahkûmların yaptırımı anlamlandırma şekli, içerde geçirilen sürenin etkisi, yaptırıma

maruz kalan kişinin suçluluğu içselleştirme yoğunluğu, kişinin yaşamsal rollerinin etkisi, kurumdaki ortamın etkisi gibi boyutlara dikkat çekmektedir. Bu katılımcılar aynı zamanda kurumun kişiyi kimliklendirme işlevinin ve kurumdaki şiddet kültürünün suçluluğu kabul edilebilir kıldığına vurgu yaparak, yaptırımların kimi zaman tekerrür riskini artırdığına yönelik bilgi vermiştir.

Öncelikle katılımcılar cezai yaptırımın işlevine yönelik olarak sorulan sorularda, sıklıkla suç işleyen kişinin kimliğini ön plana çıkarmış ve yaptırıma yönelik deneyimin her mahkûm üzerinde farklı etkileri olabileceğini ifade etmiştir. Katılımcılar yaptırımların suçlu kimliğini içselleştirmiş kişiler için işlevsel olmadığını ancak suçluluğu henüz kabul etmemiş kişilerde davranış değişikliği oluşturabileceğini ifade etmektedir. Bu doğrultuda katılımcılar kişiliğe bağlı bir ayırımın yapılmasının işlevsellik açısından gerekli olduğunu belirtmektedir.

“Birincisi öyle bir sürece düşmeyeceksin çünkü çok zor. İkincisi kişinin şahsı çok önemli nasıl diyim hani denetim süreci veriyor ya devlet. İşte verilen şahıs çok önemli. Her türlü pislik esrar, eroin, bok püsür olan bir adam içeri giriyor çıkıyor. Bir de gelip nağra atıyor. Ben girip çıktım karşımda elinizden geleni ardınıza koymayın diye... Şimdi bizi araçla götürüyorlar hanımefendi. Bir tanesini kapalıya götürüyorlar. Ben kara kara düşünüyorum yol boyunca. Ben ne yapacağım ne edeceğim, nasıl edeceğim, kime ne yalan söyleyeceğim diye. Nasıl bu işi gizleyeceğim diye. Yanımdaki adamı sanki tatile götürüyorlar. Polislerle o kadar rahat konuşuyor ki. Şöyle ederiz, böyle gireriz. Adam suç makinası olmuş. Rahat. Şimdi, şöyle söyleyeyim. Suç işleyen kişinin kişiliği çok önemli... Ne yapabilirsin ki? Giriyor, çıkıyor hep aynı şeyler oluyor. Ne faydası olacak böyle?” (K1, 51y, Erzincan)

“Bu adam çıkınca da aynı bok olur, yüz sene kalsa da etki etmez diyeceğiniz tipler çok oluyor. Bunlar için cezaevinin hiçbir artısı olamaz.” (K6, 28y, İstanbul)

“Değişir. Bazısı çok utanır der ki benim burada işim ne bu adama belki etki eder. Ama eğer tam olarak kendini serseri bellediyse istediğin kadar sok çıkart faydasız” (K8, 41y, Konya)

“Doldurmuşlar herkesi aynı gemiye sence bunu adamı iyi etmeye mi yapmışlar? Yok yok yok hayır hayır kesinlikle alakası yok. Daha önce bizim, Adana mahkûmlarının gardiyanlara yaptırdıklarının hıncını yaşadık sadece biz. Hiç bizi iyileştirme yok suçu azaltma gibi bir hedefi yok. Hikâye.” (K14, 31y, Adana)

“Evet ama herkes üzerinde böyle olmaz. Ben hak etmediğimi bildiğim için bir daha yaşamak istemedim. Mesela birkaç tanıdığım var, bilerek suç işliyorlar ki tekrardan ceza evine girsinler bir şey yapsınlar. İçeriye alıştıkları için dışarıya onlara hapis gibi geliyor. Bir an önce suç işlemeye çalışıyorlar. Girdikleri zamanda sanki tatile gidermiş gibi mutlu gidiyorlar”. (K7, 25y, Tunceli)

Katılımcıların işlevsellik açısından en sık vurguladığı ikinci husus, yaptırımı belirleyen adli yargılama sürecindeki adaletsizlikler olmuştur. Katılımcılar karara etki eden adli değerlendirmelerin titizlikle yapılmamasını, yaptırımın işlevsizleşmesiyle ilişkilendirmektedir.

“Yani tüm suçlar kanundaki gibi cezasını bulsa işlevsel olabilir. Yani cezaevinde kişinin yatacağını bilmesi de bir işlevselliktir bana göre. Ama bana bir şey olmaz diyerek hareket eden çok kişi gördüm. Ondan dolayı işlevsellik boyutu da tartışılır herhalde.” (K13, 33y, Amasya)

“Hiç hissetmedim. Çünkü yaptığım şeyler de kendimi haklı buluyordum. Haksız yere bunları yaşadığımı hep düşündüm. Mesela askerde yaşadığım olayda küfür etmişlerdi. İşyeri meselesinde onlar bize bulaşmıştı. Eşimle olan olaylarda da haklıydım çünkü aramıza girmeye çalıştılar. Dayısı olsun babası olsun bayağı bir ağır küfürler ediyorlardı. Kardeşlerime ve bana yönelik. Bende karşılık verdim olan buydu. Aslında tek tek bakınca bir şey yok diyebiliyorum ama hukuki olarak öyle değilim. Bir türlü beş yılı dolduramadan olaylara karıştım.” (K7, 25y, Tunceli)

Katılımcıların cezai yaptırımın işlevsiz olmasıyla ilişkilendirdiği temel bulgulardan bir diğeri ise sistemin suçluluk açısından bütüncül bir dönüşümü konu almıyor oluşudur. Katılımcılar cezai yaptırım sürecinin yalnızca kapatılma içerdiğini ancak gerçek bir dönüşümün, kişinin yaşamındaki olumsuzluklara çok boyutlu bir müdahale geliştirebilmesiyle sağlanabileceğini ifade etmektedirler. Diğer bir ifadeyle suç katılımcılara göre çok boyutlu bir olgudur ve kişinin içinde bulunduğu çevresel şartlarla da ilişkilidir. Ancak cezai yaptırım çoğu kez suçu oluşturan koşullara müdahale etmez. Yalnızca suçluyu toplumun geri kalanından yalıtarak toplumsal dengeyi korumayı hedefler. Cezai yaptırımın yalnızca kapatılmaya indirgenmesi kişinin gündelik yaşamını büyük ölçüde sınırlandırmakta, sosyal uyumunu ve yaşamını sürdürebilme kapasitesini azaltmaktadır. Bu nedenle suç yaşantısını terk edebilmesine yönelik tüm araçları devre dışı bırakarak, mahkûmların geleceğe dair umutsuzluk taşımasına sebep olur.

“Maddi sıkıntılar diyelim. Parasızlık... Mecburiyet mecburiyet. Madde satmaktan giriyorum çünkü başka para kazanma yolu bilmiyorum. Çıkıyorum yine param yok. Mecbur yine satıyorum böyle devam ediyor. Ha o ortamlara girdiğimde şiddet muhakkak oluyor. Bunları engelleyen bir şey değil hapisane” (K5, 31y, Giresun)

“Denetimli serbestlik... Şuan da imza atıyorum falan. Bir işler yapmak istiyorum mesela mal alayım diyorum. Davar alayım, kömüş alayım falan diyorum. Bu hani cezaevine geri alırlar mı falan bilmediğimden dolayı bu işlerimi de bağlayamıyorum. Girişeceğim iş yarım kalacak onu biliyorum. O yüzden bir şeye de girişemiyorum. Bir engel oluyor, hayata karşı

bir boşlukta hissediyorsun o yüzden. Ticarete yapmak istiyorsun bir mal alayım bir şey yapayım diyorsun. Ya içeri girersin ya malı oraya bağlarsın boşuna yanar. İçeri girdikten sonra ilgilenemezsin. Hayatımı ona göre yönlendiriyorum. Geleceğe dair plan kuramıyorum o yüzden. Önümde bir engel olarak gördüğümünden bir hayal kuramıyorum, bir umudum olmuyor. Hani bu bir de birkaç dosya olunca hayatınız hep böyle geçiyor. Eğer içerde yatmayacaksam yine denetimli serbestlik güzel ama orada da sıkıntı mesela ceza çıkmamış denetime gidiyorsun. 3 ay sonra 5 ay sonra ne zaman gelip beni alacakları belli değil. O şekilde yapacakları zaman benim önüme bir bariyer çekmiş oluyorlar. Misalen söylüyorum ben paramı şey yapamazsam zaten yine hırsızlık yaparım gibi bir şey oluyor. Düzenini kurman sürdürmen için şansın yok yani.” (K9, 27y, Tokat)

Sistem içindeki çelişkileri ve sistemin hitap ettiği kitle üzerindeki etkilerini anlayabilmenin en dolaysız şekli sistemdeki çelişkilere odaklanmaktır. İnsan odaklı sistemlerde temel hedefin tam tersine dönüşmesi riski yadsınamaz bir gerçekliktir. İnsan davranışının ve anlamlandırma biçiminin çeşitliliği, insana hitap eden yapıların belirli durumları gözden kaçırmasına sebep olabilir. Yaptırımın işlevsel ya da işlevsiz olmasının ötesinde, doğrudan suça teşvik etmesi ya da suçlu kimliği kabul edilebilir şekilde sunması da muhtemel sonuçlar arasındadır. Katılımcılar kimi zaman ceza infaz kurumlarının suça teşvik etmesi sıklıkla tecrübe alanı oluşturmaları, suçlular arası ilişkiler ağını genişletmesi, suçlu kimliği pekiştirmesi, şiddet kapasitesine dayalı bir sosyal sermayeyi teşvik etmesi gibi açıklamalara yer vermiştir. Elde edilen bulgulara göre suçun ne kadar tekrar ettiği ve kişinin kaç kere yaptırıma maruz kaldığı suçlu kimliği içselleştirme düzeyini belirlemektedir. Kişinin cezaevine girme sıklığı, suçlu kimliği o kadar sık deneyimlemesine neden olmakta ve yeniden suç işlemeyi o ölçüde kolaylaştırmaktadır. Suçun içselleştirilmesi ve reddedilmesi, kurumun işlevselliği açısından farklı sonuçlara neden olmaktadır. Suçun tekrarlılığı arttıkça ve yaptırımın süresi uzadıkça mahkûmların suçluluğu benimseme riski artarken, kurumun işlevselliği azalmaktadır.

“Kavga, dövüş, adam bıçaklama, adam öldürme ne ararsan var uyuşturucu, kaçakçılık. Yani hiç saymadım daha doğrusu bir yere kadar saydım sonra aynı dosyalar tekrara düşmeye başlayınca vazgeçtim. Uyuşturucu ticaretinden çok geldi o da tekrarlanınca. Bir de adam yaralamada süresi fazlaydı. Yani öldürmede. Şimdi bizim de illaki bir çevremiz oldu. Çevremizle birlikte yani o düzenin bir parçası olduk zamanla. İlk gittiğinizde böyle anlamıyorsunuz neler döndüğünü, diğerlerine göre daha korkuyorsunuz benim gibi yaşıyorsunuz da küçükse ama birkaç kez girip çıkınca sende orada ne döndüğünü anlayıp ona göre hareketlerini düzenliyorsun.” (K2, 33y, Ordu)

“Şey falan diyen bile var. Kalacak yerim yok dışarıda ufak tefek bir suç işleyeyim, burada yemek veriyorlar gireyim. Adamın mizacı bu olmuş, içinde bir şeytan var sanki. Doğuştan mı dersin, genetik mi dersin. Adam o kadar yapmış ki artık suçu ölçmüyor, tartmıyor hatta

suç olarak bile görmüyor. Böyle olunca bizim gibi adam gibi yatayım da çıkayım davası gütmüyor.” (K6, 28y, İstanbul)

Mahkûmların sisteme sık ve uzun süre dâhil olması ayrıca sistemi öğrenme ihtimallerini de artırmaktadır. Sistemi öğrenme bir taraftan kişinin yaptırıma maruz kalma kaygısını azaltırken, diğer taraftan suç işleme kriterlerinin yaptırım düzeyi hesaplanarak yapılmasına neden olmaktadır. Diğer bir ifadeyle sistemin öğrenilmesi yaptırımın korkutucu olmaktan ziyade öğretici olmasına, engelleyici olmaktan ziyade strateji odaklı sürdürülmesine sebep olmaktadır. Her iki durumda da suç oranlarını artırmaya yönelik etkisinden söz edilebilir.

“Çünkü niye insan bir şeyi gördü ya, içerde neyin ne olduğunu gördüğüm için biliyorum sistemi. Yani bana suç konusunda sorsalar şey hissetmiyorum içerde ölüm yok. Yani korkutmuyor içeri girmek. Biliyorum yani ne olacak ne bitecek. Mesela önceden burada karakol vardı. Karakola varıyordum tanıyordum herkesi. İnsan öğreniyor yani neyin ne olduğunu, hangi suçta ne yapacağını, hangi suçun ne ceza alacağını hesaplıyor. Hapis buna bir fırsat oluyor. Herkesin her şeyi bilmesi de öyle. Giriyorsun insanlar soruyor neden girdin, yaralamadan. Kaç sene yedin, 10 sene yedim. Hep muhabbet bu oluyor ve kalınca orada hani hapiste olmak normal bir şey oluyor. Hem de hesaplıyorlar oradan ne suçta ne kadar ceza verildiğini. Şuan da bana deseler ki şu şu şekil yaralama kaç yıldır ben bilmem. Ama içerde olmuş olsaydım ne olduğunu su gibi okurdum şuan da. Ama bilmek de istemiyorum. Kime insana öğretici kime insana caydırıcı var.” (K8, 41y, Konya)

“Yok yok hiçbir kaygı duymuyorlar af edersin orospusu olmuşlar bu işin. Avukata gideceğine onlara git onlar daha iyi biliyor kanunu. Ya bir şey olmaz hemen şöyle yatarsın 4 saatte bırakırlar, şu çağırır, bu çağırır. Her şeyi öğrenmişler. Adamı sanki tatile götürüyorlar. Polislerle o kadar rahat konuşuyor ki. Şöyle ederiz, böyle gireriz. Adam suç makinası olmuş. Rahat” (K1, 51y, Erzincan)

“İkinci girmem de bir miktar param vardı. Parayı verdiğim bir ustam vardı. O benim paramdan gönderiyordu içeriye. Daha rahattım. İlkten sonra öğrenmiştim orada nasıl yaşayacağımı.” (K5, 31y, Giresun)

“Şimdi bizim de illaki bir çevremiz oldu. Çevremizle birlikte yani o düzenin bir parçası olduk zamanla. İlk gittiğinizde böyle anlamıyorsunuz neler döndüğünü, diğerlerine göre daha çok korkuyorsunuz bir de benim gibi yaşınız da küçükse. Ama birkaç kez girip çıkınca sende orada ne döndüğünü anlayıp ona göre hareketlerini düzenliyorsun.” (K2, 33y, Ordu)

“Adam öldürmeye tam teşebbüs. 10 sene verdi hâkim. 4 sene ağırdan hapis aldım. Adana cezaevinde yattım. Silifke cezaevinde yattım. Gaziantep cezaevinde yattım. Bu yer değiştirmeler bazen farklı suçlardan bazen hükme ara verince ya da yeniden tutukluluk olunca cezaevi sevke gönderdi. Yani çok yer gezdim diyebilirim. Tabi her yerden bir şeyler öğrendik.” (K14, 31y, Adana)

K7 cezaevi kültürünü ve bu ortamda ne şekilde davranması gerektiğini öğrenmesinin ardından suç işlemekten ve yaptırıma maruz kalmaktan korkmamaya başladığını ifade etmiştir.

A: Tüm bu olumsuz deneyimlere rağmen sizi yeniden suç işlemeye iten neydi?

K7: Orayı tanıyordum. Tanımak da korkumu azaltıyordu. Yemek olsun yatak olsun bir düzen kurulabilecek bir yer. İlk girdiğimdeki korkumu attım.

A: Yani ilk deneyimden sonra yeterince korkutucu gelmiyor diyorsunuz öyle mi?

K7: Evet. Oradaki insanlardan yine bir çekinme var çünkü bazıları çok ağır suçtan ordalar. Ama onlara bir saygı gösterip alttan almayı da öğrendiğiniz için ben bu işi de kıvrırım gibi düşünüyorsunuz. Korkutmuyor.

A: Yani bir kez suç işlemek diğerleri için olasılığı artırır mı sizce?

K7: Kesinlikle artırır. (K7, 25y, Tunceli)

K14 kurumsal yaptırım sürecinde öğrendiği yasal bilgiler doğrultusunda suçun niteliğinin belirlenebileceğini ve daha az yaptırıma maruz kalılabileceğini öğrenmiştir. Tekrar eden suçlarının ardından, ilk işlediği suç ile ilgili pişmanlıklarını şu şekilde ifade etmektedir.

“O arkadan vurur vurmaz ben de bıçakladım. Yani benim en büyük hatam vurmam değil. Tamam, vurayım bari bacağından yapsaydım. O zaman cezası bu kadar olmüyür. Bunun cezası ne? Onun cezası da işte 6132 numaralı kanun. Aynı silah gibi işlem görüyor bıçakta. O zamanlar hani bilmediğim için ben bile gidip rapor almadım yani. E bunlar hastaneye gidiyür. Hastanede diyürlarkine -babası da gelmişti- oğlumdan para istemiş, vermemiş, vurmuş. Yani akıllarına geliyür ki bu olayı gaspa da sokayım daha çok ceza alır. He ama noldu babası böyle dedi, ama oğlan kalktı yok dedi biz tartıştık. O zamanın parasıyla 3 milyar vermiştik şikâyetçi olmadı ama kamu davasına dönüştü. Beni 448’den yargıladı, adam öldürmeden yargıladı. 1/60 1/61 maddeleri koydu siz bilirsiniz. Bir kişi öldürme fiili işlemiş ama elinde olmayan sebeplerle işlediğinden dolayı diyür 4’te bir oranında indirilir. 24’ten aldılar böyle böyle. 12’lere en son 10 sene verdi. 10 senenin o zaman yatarı 3’te 1’iydi. 4 sene bir ay de. O zaman öyleydi kanun ama şimdi 3’te 2’sini yatüyün. Beğenmezlerse 3’te 3’ünü yatüyün.” (K14, 31y, Adana)

Katılımcıların cezai yaptırımın suça teşvik etmesi hususunda ortak kanıda oldukları diğer bir mesele kurumun iklimi, suç türlerinin çeşitliliği gibi sebepler doğrultusunda suçun kabul edilebilir ve doğal bir görünüm kazanmasıdır. Yaptırım sürecinde suç

türüne bağlı farklılıkların göz ardı edilmesi, suçluların bir arada olması ve tür ve sayı açısından çeşitlenen suç deneyimlerinin görünür olması kişilerin suçluluğu değerlendirme biçimlerini etkilemektedir. Cezaevi ortamı; kişinin hep kendisinden kötüler olduğunu gösteren ve bu sebeple davranışın daha anlaşılabilir, basit ve tehlikesiz bir form kazandığı altyapıyı oluşturmaktadır. Kişi diğer mahkûmlarla birlikteyken kendisini sorgulamaz. Böylece suçluluk üzerinden kurgulanan kimlik algılarını pekişmekte ve suça konu olan davranışlar kabul edilebilir bir düzeye çekilmektedir.

“Şöyle. Ben cezaevine giren bir insanın rehabilite olacağına imkân vermiyorum. Ama bu insanların da cezalarını bir şekilde çekmeleri gerektiğini düşünüyorum. Bunu yaptıysan sonucu çekeceksin çünkü çeldirici başka bir yol yok. Ama şu gerçek rehabilite etmez, insanı daha kötü hale sokar. Ben mesela oraya hiç girmemiş olsaydım çok daha iyi durumda olurum. Belki o çocukla 3-5 ay sonra arkadaş bile olabilirdim tekrardan. Sonuçta çocuğu kesip böbreğini almadım. Hallolurdu ama iş taa nerelere gitti. İşte planlı yapmadır, cinayete teşebbüstür. Bambaşka yerlere gitti. İş sonrasında ‘ben zaten suçluyum’a dönüyor. Bu çok yani önemli bir konu. Benim kaldığım yerde benim gibi insanların olması gerekiyor. Belki benden biraz azılı biraz normal. Ama öyle bir karmışlar ki içlerinde annesiyle babasını öldüren çocuk bile vardı yani. Herkes karman çorman böyle bir ortam insanı iyi yapmaz ki ya herkesi aynı yapar ya da biri diğerlerini ezer az önce anlattığım gibi.” (K12, 22y, Tokat)

“Alışlagelmiş bir ortam yani sıradan. Herkesin işlediği bir suç var kimisi ağır cezadan yatıyor, kimisi basit bir suçtan. Benim gördüğüm kadarıyla işlevsel değil ya. İnsanı vicdanına sevk etmedikleri sürece zor biraz yani insanlar orada biraz rahatlığa alışmış. Pişman değil gibiler yani çoğu. Adamlar artık bazı şeyleri bilerek yaparaktan içeri girme çabasındalar. Yani insanlar birbirini gördükçe normalleştirmişler. Kamusal olmasa da kendilerince bu işi artık şeye dökmüşler. Kendilerince bir oyun gibi, eğlence gibi. Yani suç işleyen insanın yüzü kızarır, yaptığından pişman olur ama içerde çoğusunun yüzünde onu görmedim” (K11, 28y, Muğla)

“Yani cezaevindeyken herkes suçlu olduğundan dolayı suçlu hissetmiyorsunuz. Hatta çoğu kişiye göre kendimi masum bile hissettim yani. Çünkü ben diyelim hakkımı aramışım ondan içerdeyim, diğer adam birinin hakkına gasp etmiş. Kendini masum bile görmeye başlıyorsun orada bir rahatsızlık vermiyor. Dışarı çıktıktan sonrasında başlıyor asıl mesele. Bu suçlu konusu babamla aramın açılmasına sebep oldu, dediğim gibi kız arkadaşım la olsun, arkadaşlarımla olsun aramın açılmasına sebep oldu. Annem bana çok değer veren bir insandı, hala da veriyor. Ama yani o da etkilendi suçlu olmamdan. Çocuğunun böyle olmasını kim ister? Zaten kendisini etkilemese de akrabası var, komşusu var hep bunu soruyor konuşuyorlar. Benden anneme dahi geçti yani o dediğiniz şey.” (K9, 27y, Tokat)

“Uyuşturucu cinayet hepsi bir aradaydı. Ben şeytana uymuş olmuş olsaydım şuan bu şekilde bir hayatım olmazdı. Orda bir ortam var ki normal geliyor yapılanlar. Oraya giren bir insan değişir. Ya kimi insan iyi oluyor da tabi çoğu insan daha çok teşvik oluyor.” (K8, 41y, Konya)

Katılımcıların tekerrür suçluluk ile ilişkilendirdiği diğer bir kavram ‘kurum etiketi’ olmuştur. İstikrarlı bir sapkın kariyerin inşa edilme sürecindeki en önemli evre yakalanma ve kamusal yaptırıma maruz kalmadır (Becker, 2021, s. 54). Görüşmeler

incelendiğinde; katılımcıların ilk suç deneyimleri ne olursa olsun, kuruma girdikleri andan itibaren ‘cezaevine girmiş kişi’ olarak yaşamlarına devam etmek zorunda kaldıkları, bu durumun hem kimlik algılarını hem de sosyal yaşamlarını önemli ölçüde etkilediği yönünde bilgiler verdiği görülmüştür.

“Kendinizi suçlu düşünmeseniz de suçlusunuz orada. Kısa süre de girmiş olsam bir sürü etkisi oldu bana. Mesela cezaevine girmiş deyince akıllarına hep en kötü suçlar geliyor. Acaba neler yapmıştır diye bir fikir oluşturuyorlar kafalarında. Bu da ister istemez insanın moralini bozuyor. Etkileniyor bu düşüncelerden” (K7, 25y, Tunceli)

“Bildiğin suçlusun ya. Cezaevine atıyorlar. Onun yerine ne ceza verseler bundan iyi. Mimleniyorsun. Ben bizim ülkenin adalet sistemini zaten hiç beğenmiyorum. Saçma sapan bir adalet yapısı var. Ben de zaten o sebepten dolayı girdim, yoksa gireceğim de yoktu. Suçlulara hiçbir faydası yok.” (K4, 33y, Erzincan)

“İn şimdi şöyle diyeyim; tabi ki orada herkes sizi suçlu tanıdığı için kendini etkiliyor insanın. Dışarıdakileri sizden korumak için sizi kilit altına alıyorlar. Oradakilerin hepsi bizim yanımızda temkinli. Normalde şiddet yanlısı bir insan değilim, şiddete karşıyım ama şiddeti bir kere gösterdiğimden dolayı şiddetli birisi olarak tanındım çevrem tarafından. Tabi ki bazen aynada kendime bakıp ne olduğumu sorduğum oluyor. Kendimi başta kötü hissetmemin sebebi de buydu. Ben bu kadar suçlunun arasındaysam onlar gibiyim diye. Biri bıçaklama, biri cinayet, biri tecavüz... Ben bunlarla aynıyım demek ki dedim. Bu tür suçlar arasında kendini görüyorsun yani. Zaten psikolojik olarak çöküyorsun. Bir kere girdiğin zaman hep suçlu kaldığın için kendini de olumsuz etkileniyorsun.” (K10, 27y, Tokat)

“Küçülürdüm küçülürdüm. Ki onların çocukları belki de on kat daha kötü insanlar. Ama ben işte şu kadar yıl içeri girmiş, bu kadar mahkemesi devam eden şu şu olmuş kişiyim. Aslında ben sanki yakalanmışım, onlar yakalanmadığı için hala devam ediyorlar gibi geliyor bana. Hala da içimde bu var yani işin açıkçası” (K12, 22y, Tokat)

“Ya güzel bir şey değil o kadar polisin vs. içine gidip orada imzalar atmak, haftada bir de olsa oraya girdiğimden itibaren herkesin bana suçlu gibi bakması. Hiç istemezdim.” (K13, 33y, Amasya)

“Orada artık bir şey söyleyemiyorsun ki adama. Ne diyeceksin? Sen orada bir suçlusun. Yani oraya şiddetle, eşini dövmekle geliyorsun. Hepsi biliyor. Adama kalkıp anlatamıyorsun ki arkadaş benim durumum bu. Ölüsü olan bir gün ağlar, delisi olan her gün ağlar, benim evde delim var. Onu diyemiyorsun sen bir kere. Yasa seni suçlu bulmuş. İspatlanmış suçun, cezayı almışsın. Oraya gittikten sonra haklı olma şansın yok. Bitti yani.” (K1, 51y, Erzincan)

Yaptırıma maruz kalmış kişi olmak; suçun eylem odaklı olduğu kadar kurum-sistem temelli bir damga olduğunu da göstermektedir. Söz konusu eylem zamanla ötekiler tarafından unutulsa dahi yaptırıma maruz kalmak unutulmamakta ve kişinin kimliğinin

önemli bir parçası olarak gündelik deneyimlerine dâhil olmaktadır. Goffman kişilerin kurumsal deneyimlerinden elde ettiği göreceli toplumsal konumunun, kurum dışı yaşamına aktarılmasını “proaktif statü” olarak isimlendirir. Genellikle proaktif statü hapisane ve akıl hastanesi gibi kurumlardan aktarılıyorsa, olumsuz bir yargı üzerinde temellenmiştir. Bu durumlar için “damga” terimi kullanılmaktadır (Goffman, 1957, s. 65). Kurum bu açıdan kimliği tek yönlü olarak tanımlama ve kişileri anormal olarak kategorileştirme gücünü elde tutan bir iktidara denk gelmektedir. Bu doğrultuda suçluluğun içselleştirilmesi ve yeniden suç işleme hususunda önemli bir belirleyici olarak düşünülebilir. Cezalandırma iktidarı ruhun soyağacının bir parçası olacak ve varoluş boyunca bedenin yüzeyinde üretilmeye devam edecektir (Foucault, 1992, s. 35-36).

Sonuç olarak tekerrür kimi durumlarda yaptırım ile ilişkili olarak ortaya çıkabilir. Öncelikle yaptırımın korku temelli olması değişimin yüzeysel kalmasına sebep olmaktadır. Bu durum kaybedecek sosyal bir sermayesi olmayan kişiler için yaptırımı önemsizleştirebilmekte ve tekerrür riskini artırabilmektedir. Diğer taraftan kurumsal yaptırım kişiyi suçlu kimlikle daha sıkı bir ilişki kurmaya sevk edebilir. Kurumdaki kültür suçu doğallaştırabilir ya da sorgulanmasına engel teşkil edebilir. Bu çerçevede ceza infaz kurumları bazı sınırlar ve kurallar çerçevesinde kişinin hayatına dâhil olarak, kimliğin ve erkekliğe yönelik algıların şekillenmesinde etkili bir deneyim sahası haline gelir.

4.3.3. Etiketlenme/Damgalanma: “İnsanların Seni İyi Biri Olarak Düşünme Şansı Yok”

Bu bölüm kişilerin sosyal etkileşim ve karşılaşmaların içine gömülü strateji ve müsabakalar (Goffman, 2020a, s. 37) olduğu ve belirli itibarsızlaştırma alanlarında bu etkilerin yoğunlaştığı varsayımına dayalı olarak oluşturulmuştur. Bu doğrultuda kişilerin suç ile ilişkili deneyimi sonucunda bir damgalanmaya maruz kalıp kalmadığının, kaldıysa ‘suçlu’ olarak kabul edildiği ve etkileşimlerinin büyük ölçüde bu kabul etrafında yapılandırıldığı ortamda kimliğini nasıl algılamaya başladığının anlaşılması amaçlanmıştır. Görüşmelerin temel odağı kimliğe yönelen ‘suçlu’

streotipinin, kişi ve yakın çevre üzerindeki etkileri, sosyal etkileşimi hangi gerekçelerle ne düzeyde etkilediğidir. Bu çerçevede suç ekseninde damgalanmanın içeriği, temel kabulleri, damgalanan kişinin benzer damgayı paylaşılanlarla ve diğerleriyle etkileşimleri incelenmiş, tekerrür unsurunun suçlu kimlik tahayyülü ile ilişkisi anlaşılmaya çalışılmıştır.

Toplum kişileri belirli özellikleri ekseninde kategorize etme ve bunu doğallaştırma eğilimindedir. Toplumsal çerçeveler bireylerin sosyal etkileşiminin en önemli dayanağını oluşturur. Toplumsal arenadaki konumlar katılımcılarının sıfatları, streotipleri, statüleri doğrultusunda, etkileşime tahsis edilmektedir. Tahsis sıfatları kişinin sosyal etkileşimine olumlu bir etki edebileceği gibi, kişinin bu karşılaşmada skorunu düşüren bir itibarsızlaştırma da üretebilir (Goffman, 2020a, s. 31). Goffman kişilerin sosyal etkileşiminde kendisini itibarsızlaştıran ya da itibarsızlaştırılabilmesine neden olma potansiyeli olan durumları damga olarak isimlendirmektedir. Burada normal ve damganın somut kişiler değil, bakış açıları olduğunu ve gündelik yaşamdaki karma temaslar esnasında toplumsal olarak inşa edildiğini (Goffman, 2021a, s. 190) belirtmek gerekir. Damga her türlü yüz yüze etkileşimin dinamiğini belirleyen ve kişinin yaşamını önemli ölçüde kalıplara indirgeyen streotipsel düşünme biçimidir. Bireyler engel durumları, etnik kökeni, dil ve dinleri, akıl haslıkları ve suç geçmişleri gibi sebeplerle toplum tarafından damgalanma riskiyle karşı karşıya gelirler (Goffman, 2021a, s. 28-31).

Suç geçmişi olan kişilerde bu durum biraz daha farklılaşır. Suç genellikle bir seçim ve toplumun tümüne bir saldırı olarak değerlendirilen ve suçlu kişinin canavarlaştırılma riskini içeren bir eylemdir (Foucault, 1992, s. 110-111). Becker sapmayı diğer toplumsal dışlama biçimlerinden ayırarak ‘harici’ kavramını kullanmaktadır. Hariciler toplum tarafından dayatılmış kuralı ihlal eden ve güvensizlikle karakterize edilen bireylerdir (Becker, 2021, s. 21). Özellikle tekerrür suç durumları, suç işlemenin bir yaşam tarzı haline getirildiği ve keyfi olarak sürdürüldüğü şeklindeki anlamlandırmaların doğrudan konusu haline gelmektedir. İkincil sapma olarak değerlendirilebilecek olan tekerrür suç, istikrarla karakterize olup; benliği en fazla tanımlayan, toplumsal reddin ve düşmanlığın yoğunlaştığı, damgalanma ve dışlanma

riskinin arttığı alandır (Lemert, 1951, s. 91). Bireylerin bir “damganın gölgesi altında itibarsızlaştırılması” ve toplumsal etkileşime bu ön kabullerin sınırları dâhilinde katılması, damgalı bireylerin yaşadığı toplum ve fiili kimliği arasında bir uyumsuzluk yaratmaktadır (Goffman, 2021a, s. 49). Bu durum damgalı bireylerin müşterek savunma ve stratejiler geliştirmesine ya da benzer duygusal süreçlerden geçmesine sebep olmaktadır. Sosyal organizasyon ve daha büyük ölçekte bilimsel, ahlaki, moral bir ayrıma tabi tutulan bireyler bir alt kültür ve davranış sistemi oluşturur (Lemert, 1951, s. 44).

Benlik imgesi sıklıkla damgalı birey toplum tarafından kendisine sunulan etkileşim ritüellerinin, duygusal süreçlerle harmanlandığı bir öğrenmenin sonucudur. Damga kategorisindeki bireyler sıklıkla; benzer aşamalardan geçerek benzer bir ahlaki kariyeri deneyimlediğinden ortak bir benlik imgesi oluşturma eğilimindedir. Ancak ahlaki kariyerlerin güzergâhları kişinin durumu nasıl değerlendirdiği, etkileşimin yoğunluğu, niteliği ve değişen sosyal unsurlara bağlı olarak kısmen farklılaşan örüntüleri teşkil eder (Goffman, 2021a, s. 64). Bu doğrultuda damgalı bireylerin damgayı kabullenme (s. 36), grup hizasına çekilme (s. 151), grup dışı ittifaklar geliştirme (s. 162-165), örgütlenme (s. 53- 54), bağlanma çevreleri oluşturma (s. 71), damgayı itibar sembolü haline getirme (s. 79), damgayı gizleme (s. 140) ve aldatıcı bir görünüm edinme (s. 114) gibi birbirinden ayrılan güzergâhları takip edebileceği göz önüne alınmalıdır (Goffman, 2021a).

Yapılan görüşmelerde katılımcılar suç işledikten sonra kamusal ve sosyal açıdan rahatsız edici birtakım stereotipler dâhilinde tanındıklarına dair bilgiler vermişlerdir. Katılımcılar sıklıkla suçlular üzerinde; diğerlerini korkutan ve tiksindiren, diğerlerinin kendilerinden uzak durmasını ya da belirli düzeylerde ayrımcılık uygulamasını normalleştiren, kapsamlı, dogmatik, tekil ve sürekli bir kimlik içerisine hapsedildiklerinden bahsetmektedir. Katılımcılar görüşmelerin tanışma aşamasında sorulan ‘Kendinizi nasıl tanımlarsınız’ sorusuna sıklıkla tehlikesiz, normal, iyi, istikrarlı olduklarına dair vurgular yapmışlardır. İfadelerde yer alan ‘normal, itibarlı, uyumlu, sağlıklı, merhametli, suçunun cezasını çekmiş’ gibi nitelikler; kişinin suç deneyimi nedeniyle ötekileştirilmiş ve aykırı kategorileşmeye dâhil edilmiş olabileceğine ya da

suç kavramının özündeki 'uyumsuzluk, tehlikelilik, patoloji' söylemlerine karşı bir savunma stratejisi geliştirdiğine işaret etmektedir.

“Kendi halinde, normal, sabah işe akşam eve gelen, işlediği suçun cezasını çekmiş şuanda yaşamına devam eden biriyim. Başka bir şeyim yok. Uyumlu, sağlıklı biriyim yani.” (K8, 41y, Konya)

“Genelde geçmişimden pişmanlık duyan biriyim. Onun dışında... Aslında sizi ne rahatsız ederse beni de o ediyor sanıyorum ki. Mesela siz karşınızdakinden küfür duymaktan hoşlanmazsınız bende hoşlanmıyorum yalnızca tahammülüm daha az diyebilirim ayırt edici olarak.” (K6, 28y, İstanbul)

“İtibarlı bir insanım yani. Benim çocuklarım öğrencilerim var. Çevremde saygı gören biriyim. Herkesle aram iyi öyle suç işleyecek kapasitede bir insan değilim.” (K1, 51y, Erzincan)

“Yani genel olarak iyi ve merhametli biriyim öyle kötü bir insan da değilimdir düşünülenin tersine. Kimsenin bana bir zararı olmazsa benim hiçbir zararım yok. İnsanlarla fazla muhatap olmam. Bana zararı olmayana zararım dokunmaz.” (K3, 24y, Hatay)

Foucault cezalandırma pratiğinin emredici bir iktidar kazanabilmesini suçlunun paradoksal bir varlık olarak çeşitli açılardan değersizleştirilmek zorunda olmasıyla koşullandırmaktadır. Çünkü her suç toplumsal düzene bir saldırı olarak yorumlanmaktadır. Burada cezalandırma iktidarı oluşmaktadır çünkü yasayı ihlal eden kişi, doğrudan ortak düşman halini alır. Suç işlemiş bireye yönelen canavar, vatan haini ya da tehlikeli birey algıları bir yurttaşlık ideali kapsamında hakikat görünümü kazanmaktadır (Foucault, 1992, s. 110-111). Katılımcıların tehlikeli ya da kötü olmadıklarını vurgulama ihtiyacının, suç damgasının en ayırt edici özelliğinin ‘tehlikelilik’ söylemi çerçevesinde, korku ve güvensizlik siyaseti bünyesinde kurgulanmış olmasıyla ilişkili olduğu düşünülmektedir.

“Korkarak bakar genelde. Aslında bu çok ucu açık bir soru. Tabi ki insanımız nasıl diyim yakın çevresinde bu durumu gören kişiler daha ılıman. Ama suçla hiç işi olmamış bir insan tabi ki ilk etapta korkuyor, çekiniyor. Sohbet muhabbete dâhil olmaz” (K6, 28y, İstanbul)

“Yani gerek yok benim özel geçmişimi bilmelerine. İnsanlar zaten ister istemez korkuyor eşi var, çocuğu çocuğu, akrabası var. Bizim bile birbirimizden korkanımız var illaki korkar. Farklı gözle bakıyorlar insana.” (K2, 33y, Ordu)

“Oradaki tavırlar çok etkiledi. Girdim resimler çektiler, şöyle ettiler, böyle ettiler. Gerçekten kötü ve tehlikeli biriymişim gibi bir algı oluştu. Bir odaya attılar beni. Yani hiç hak etmedim bunları. Benlik bir yer de değil zaten. Çünkü ben insanlara karşı da zaten hep iyimser biriyimdir.” (K4, 33y, Erzincan)

“Evet kavgacı ya da korkunç olarak düşünmelerinden korkuyorum. İnsanları yaralamıştır bilmem ne etmiştir. Bir tartışmaya girsek aynısını bize de yapar diye düşünüyorlar. Her yerde karşıma çıkıyor. İş hayatımda olsun, dışarda olsun bayağı bir etkiliyor ister istemez. Dışlanmak kötüdür. Ama kendimi bildiğim için karşıdakilerin dediklerini kaldırabiliyorum. Çevremde mesela bazen istemeden de olsa arkadaşlarım olsun, iş hayatımdaki insanlar olsun uzaklaşıyor. Kısa süre de girmiş olsam bir sürü etkisi oldu bana.” (K7, 25y, Tunceli)

“İnsanlar sana olumlu gözle bakmıyor. Toplumsal olarak örnek bir vatandaş olarak görünmüyorum. Herkes için farklı bir şey ifade ediyorum. Ama genelde şöyle bir dışarıda gezdiğim zaman tepki oluyor. Mesela şurada bir şey olsa hemen herkes benim yapabileceğimi düşünüyor. Çok iyi gözle bakmıyorlar.” (K10, 27y, Tokat)

Yukarıdaki ifadelerden anlaşılacağı üzere katılımcılar sosyal yaşamlarında suç geçmişleri nedeniyle, toplumun diğer üyeleri tarafından korkutucu bulunmaktadır. Kişiler sıklıkla toplumdan kendilerine yönelen ‘suçlu, tehlikeli’ algılarının, kimliklerini yansıtmadığını vurgulamaktadır. Bu dışlama biçimi kişilerin hayatlarının çeşitli alanlarına yayılmış haldedir ve yaşamlarını belirli ölçülerde zorlaştırmaktadır. Katılımcılar sıklıkla damganın tekil aidiyetler oluşturduğuna, kimliğin diğer alanlarını yuttuğuna, kapsamlı biçimde yaşamın tümünü kuşattığına ve süreklilik kazandığına yönelik ifadeler kullanmıştır. Suç damgası, sosyal yaşamın tüm alanlarını kapsayan ve sosyal iletişimde kişinin kimliğine dair tüm diğer unsurları yutan bir etki oluşturmaktadır. Diğer bir ifadeyle eylemler kişinin kimliğini oluşturur ve eyleyen öznenin tüm yaşamını kuşatır.

“Cezaevinde olduğum süreler boyunca işe gidemedim. Elimde olan birçok iş beni bekleyemediği için başka yerleri tercih ettiler. Mesela insanlar ceza evine girmiş çıkmış diye yani nasıl diyim aklınıza ne gelirse pislik derler. Ne suç işlemiş de girmiş derler ondan dolayı iş yerime gelmek istemediler.” (K7, 25y, Tunceli)

“Yaşadıklarımın sonradan beni gören işte bu çocuk böyle, böyle yollar geçti başından gibi konuşuluyor.” (K12, 22y, Tokat)

“Yani şöyle toplum tarafından mimleniyorsunuz ister istemez. En basitinden işe girdiğiniz zaman adli sicil kaydı isteniyor. Askeriyede de bunun sıkıntısını yaşadım. Birliğim kötü bir birlikti. Toplumda da yani insanlar... Nasıl desem beni tanımayan insanlara karşı bir sıkıntı yok, yani benim bir cinayet işlemiş olacağıma zaten kimse ihtimal vermez. Yani öğrendikten sonra insanların bakış açısı tamamen değişiyor tabi. Sicili öğrendikten sonra

insanların değişimini gözlemleyebiliyorum. Bir de ufak yerlerde şey vardır; hiç tanımadığın insanlar bile bazen senin suçlu olduğunu bilir. O ona söyler o ona söyler. Uzaktan tanıdığın insanlar her gün seni konuşuyor olur. İster istemez çevreniz giderek daralır. Aslında ilk ağızdan duyulanla uzun süre konuşulan şeyler arasında bile çok fark oluyor. İster istemez uzaklaşırlar sizden.” (K6, 28y, İstanbul)

“Suçu işleyen kişi hep suçsuzum der ve biliyor musunuz olayın tümünü değerlendirince de öyledir genelde. Ama işte suç bu, bir kere yaptıysan artık hep suçlusundur. Ya içerden çıkmamızı istemiyorlar açıkçası” (K5, 31y, Giresun)

“Ondan ziyade suçlu olmak... Suçlu olmayı yediremedim yani ben. Şu suçu işlemiş, bu suçu işlemişten ziyade yani bir kişinin gözünde bu suçlu deyip geçilmesinden.” (K13, 33y, Amasya)

“Geçmişte ne ile yargılandığın ne yaptığın ya da kim olduğuna eşdeğer oluyor. Kimse olayın detaylarını bilme gereksinimi duymuyor. Suçu cinayet bitti. Artık bunu bilen insanların seni iyi biri olarak düşünme şansı yok” (K6, 28y, İstanbul)

K8 suçlu damgasının yaşama etkilerinin daha yoğun olmasını ‘ortak kabul’e dayalı olmasıyla ilişkilendirmektedir. Suçlulara yönelik ortak kabul 2 sebeple güçlenmektedir:

1. İnsanların suçun detaylarından ziyade tek bir eyleme (yasada suç kabul edilen) dayalı olarak değerlendirmesi 2-Adalet sistemine olan güvensizlik

“Ya olaydan olaya değişiyor. Görmüşsünüzdür haberlerde 16 yaşında kız çocuğunu mesela oğlanın biri kaçırıyor oğlan 23 yaşında. Böyle olayları ben de duysam şahsen kendi açımdan suçluya kötü bakarım. Adalet olmadığını düşündükleri zaman da suçlulara daha çok doluyorlar.” (K8, 41y, Konya)

Kimliğin eylem odağında kapsamlı, sürekli ve tekil bir aidiyet içine hapsedilmesi kişilerin sosyal yaşamlarında da belirgin şekilde hissedilmektedir. Katılımcılar suçlu damgasının, çoğu zaman sosyal yaşamlarıyla bir uyumsuzluk içinde olduğuna ve bireysel kimlikleriyle çelişkili olduğuna yönelik bilgi vermektedir. Bireysel kimlik ve damga arasındaki çelişki sıklıkla kimlik karmaşası olarak deneyimlenmektedir.

“Kime ne diyecem, nasıl açıklama yaparım. Kurumsal hayatımda belki sorgulanacağım bir memur olarak ne işim var benim oralarda dedim. Bu çok ağır bir konu. Ben kim olduğumu şaşırttım o süreçte hanımefendi. Ne oluyor dedim. Şöyle söyleyeyim normal bir anket çalışman olsa ben sana derim ki gel Erzincan’a sanayide orda burada dükkânlara gir. Hiçbir kimse benim böyle bir suç işlediğimi bilmedi de, duymadı da. Hem bu yaşantıyı benimsemiş değilim hem de gizledim bu konuyu. Kimse beklemez benden. Bilmez. Halka veya topluma, çevreme yansıtmadım. Suç dünyası içinde görmüyorum kendimi. Zaten öyle

olsam herkes der ki ya zaten pislğin biriydi ne olursa olsun... İtibarlı bir insanım yani. Benim çocuklarım öğrencilerim var. Çevremde saygı gören biriyim. Herkesle aram iyi öyle suç işleyecek kapasitede bir insan değilim.” (K1, 51y, Erzincan)

“Bu kişi olmaya alışmaya çalıştığım da oldu, delirdiğim de oldu, namaza başladığım da oldu. Her şey oldu orada. Kendimi bulamadım. Ben hep bendim değişmedim ama hep değişik biriymişim gibi olaylardaydım.” (K5, 31y, Giresun)

“Beni gören der ki dışarıda suç makinesi, içerde çamaşır makinesi.”(K14, 31y, Adana)

“Nasıl desem beni tanımayan insanlara karşı bir sıkıntı yok, yani benim bir cinayet işlemiş olacağıma zaten kimse ihtimal vermez.” (K6, 28y, İstanbul)

“Beni tanıyanlar böyle biri olmadığımı bilir ama böyle biriymişim gibi geliyor genelde. Yani bu olay oldu diye benim kendimle ilgili fikirlerim değişmedi ama işte yaşadıklarımın sonra beni gören işte bu çocuk böyle, böyle yollar geçti başından gibi konuşuluyor. Yani insanların görüşüne göre kötü olduğumu düşünüyorlar. Ama ben kendi içimde hala iyi biri olduğumu düşünüyorum tabi ki.” (K12, 22y, Tokat)

Damga kişinin kolay kolay geride bırakabileceği bir şey değildir. Çoğu zaman kişi suç yaşantısını terk etse bile bu etiketle yaşamak zorundadır. Damganın sürekliliği tek bir eyleme indirgenmiş durumdadır ve kişiler bu eylemi terk ettiklerinde dahi belirli bir grubun üyesi olmaya devam eder. Nietzsche’nin ifadeleriyle ‘Eyleyen özne’ kendini bu eylemin gölgesinde algılamaya zorlanır. Eyleyen kişi burada eyleme eklenen bir kurgudan ibarettir (Nietzsche, 2011, s. 37). K12’nin ifadeleri; suç eyleminin yaşamını ve kimliğini değerlendirme biçimini kapsamlı bir şekilde etkilediğini, bu doğrultuda suçun; kimliğin diğer aidiyet alanlarını yok ederek, kişiyi tekil bir tanıma (suçlu) hapsedtiğini göstermektedir.

“Şöyle. Sonu gelmeyecekmiş gibi hissedirdim. Hani bir insan bataklığa battıkça hep daha kötüsü olur ya. Hep kötüsü. Hep böyle devam edecekmiş gibi gelirdi. Belki bir 6 ay 8 ay kötü hissetmek etkilemez ama ben devamında hep aynı şeyleri yaşayacağım, hayatımın sonuna kadar. Bir sefer pislğe bulaştım, bundan sonra geri kalan hayatımda hep aynı şeyleri yaşayacağım gibi buna benzer olacak olacak diye düşündüm. Bunu kaldıramayıp bayağı bir ilaç kullandım... Yok manevi değil, vicdan olarak değil. Ama kötü yola sevk edilmişim gibi düşündüm. Biraz da yaşım küçüktü belki onun da etkisi vardır. Ben artık kötü biriyim olarak düşünüyordum.” (K12, 22y, Tokat)

Bu ifadelerde dikkat çekici diğer bir husus damganın keskin karşıtlık ilişkileri dâhilinde inşa edilmesidir. Diğer tüm damgalama türlerinde olduğu gibi suçlu damgası da ‘biz’ ve ‘ötekiler’ ekseninde güçlü dikotomik temellerde kurulmaktadır: İyi/kötü,

ahlaklı/ahlaksız, güvenilir/tehlikeli normal/anormal gibi kategoriler karşıtlıkların birbirine eklemesiyle oluşturulmuştur. Suç deneyimi böylece ‘normal olmayan’ olarak toplumun diğer üyelerinden farklılaşan bir görünüm kazanmaktadır. Suçlu bireyler normal/anormal ayrımını kabul etme ve kendilerini anormal kategorilerine ait hissetmektedir. Bu ayrımında genelde suç deneyimi odağa yerleştirilir, kriminaller ve normaller olarak kategoriler nesnelleştirilir. Katılımcıların kimi zaman kendilerini normal/anormal spektrumunda anormal olan ya da normal olmak için çaba sarf etmesi gereken kişi olarak konumlandırıldığı görülmüştür. K2 suçtan önceki yaşamından bahsederken, kendini diğerleriyle eşitlemektedir. K11 suçluları toplumun diliyle yargılamakta ve anormal kategorisine ait olduklarını düşünmektedir. Bu doğrultuda kendisi de ortalama (normal) kategorisinin dışına çıkmamak için çaba sarf etmektedir.

“Hatırlıyorum. Diğerleri gibiydik.” (K2, 33y, Ordu)

“Suçlu insanlarda orta bir kıvam diye bir şey yok zaten de ben tavan taban bir insan değilim yani. Standartları korumaya çalışan bir insanım. Endeksliyorum genelde de. Normal bir insan olma çabasındayım yani. Çok ütopyada da yaşamıyorum, çok yerde sürünmek de istemiyorum yani. Tam böyle orta kıvamda” (K11, 28y, Muğla)

Toplumsal normlar bir kuralın uygulanma kategorisini tümüyle ifade eder. O halde herhangi bir kuralın uygulanmaması ya da normdan belirli düzeyde bir sapma, failin tüm normlara karşı geldiğini ve tüm kategorilerde suçlu olabileceği izlenimini oluşturur (Goffman, 2021c, s. 129). Bu nedenle suç deneyimi olan kişilerin kişiliği ve diğer davranışları yeterli değerlendirmeye tabi tutulmadan normal/ anormal, tehlikeli/güvenilir, ahlaklı/ahlaksız gibi kategorilerin tümünde olumsuzlukla ilişkilendirilir. Nihayetinde suçlu birey tümüyle illegal ilan edilerek düşmanlaştırılmaktadır.

K12’nin “artık ben kötü biriyim olarak düşünüyordum” ifadesi, damganın içselleştirilme eğiliminde olduğunu göstermektedir. Kişiler bu kategoriler dâhilinde tanımlanmaya devam ettikçe gerçekten kötü, tehlikeli ya da işe yaramaz olduklarına yönelik bir kabul geliştirebilirler. Bu aşamada kişiler suçu bir milat kabul ederek, yaşamı ikiye ayırırlar. Kendilerine dair olumlu olarak düşündükleri özellikleri suçtan öncesine, olumsuz olarak

düşündüklerini ise suçtan sonrasına atfederler.²⁰ Bu türden bir damgaya maruz kalmak aynı zamanda kişilerin damgayı kabullenme ve suçlu kimliğe aidiyet geliştirme riskini artırmaktadır. Damgaya aidiyet geliştirmek ve toplumun düşüncelerini içselleştirmek kişiyi yeni suçlara teşvik edebilmektedir. Toplum tarafından atfedilen etiketin, kişi tarafından da kabul görme eşiği kişiyi kimliklendirmesinin odağıdır. Kişinin damgası (eğer kişi kabul ederse) onun kimliği, geleceği ve gerçekliği halini alır.

“Yok yok. Böyle hissetmiş olsaydım şuanda sizinle konuşmazdım çünkü cezaevinde olurdum. Bir kere suçluyum dersin artık hiçbir şey seni kurtaramaz. Kendimi suçlu görmüş olsaydım daha başka suça da teşvik ederdim yani”. (K8, 41y, Konya)

Suç damgasıyla ilgili ortak olarak incelenmesi gereken diğer bir konu yasanın/kurumun kimliklendirme gücüdür. Katılımcılar sıklıkla suçla ilişkili maruz kaldıkları sosyal yaptırımı eylem odaklı olduğu kadar kurumsal geçmiş odaklı olarak değerlendirmektedir. Yani ‘tehlikeli birey’ algılarının doğrudan suç işlemiş olmaktan daha fazla ‘cezaî yaptırıma tabi tutulmuş kişi’ olmakla ilişkisi vardır. Bu doğrultuda suç damgasının eylem odaklı olduğu kadar, yaptırım odaklı ve kurumsal bir nitelikte olduğu söylenebilir. Kurumsal yaptırıma maruz kalmak kişinin suç işlemesinden daha görünür olduğundan, doğrudan sosyal dışlanma riskini artırmaktadır.

“Hapse girdikten sonra benim kendimle ilgili fikirlerim değişmedi ama işte yaşadıklarımın sonradan beni gören ‘işte bu çocuk böyle, böyle yollar geçti başından’ gibi konuşuluyor. Yani insanların görüşüne göre kötü olduğumu düşünüyorlar.” (K12, 22y, Tokat)

“Cezaevine girmiş deyince akıllarına hep en kötü suçlar geliyor. Acaba neler yapmıştı diye bir fikir oluşturunlar kafalarında.” (K7, 25y, Tunceli)

“Oraya girince değil aslında girip çıktıktan sonra sıkıntı başlıyor. İçeri girip çıkmış biri olarak devam etmek zorundasınız artık.” (K1, 51y, Erzincan)

“Ben işte şu kadar yıl içeri girmiş, bu kadar mahkemesi devam eden şu şu şu olmuş kişiyim. Ben mesela üniversiteden falan hiçbir arkadaşına anlatamam bunu. Oysaki mesele kavga etmek falan değil, bu mimlenmek, içerde kalmak. O kısım benim yüzümü kızartır. Yoksa kavgayı anlatırım ne var ki ama buraya girdim demek farklı.” (K6, 28y, İstanbul)

²⁰ Bu husus detaylı olarak suç miladı başlığı altında ele alınmıştır.

“Aynı kefede olması herkesin, ayırım gayrım yok. Ama her suçlu da aynı olacak diye bir şey mi var? Orada A neyse B’de o. Sanki biz insan değilik” (K14, 31y, Adana)

Cezaevi kişinin yalnızca suçlu kimliği ile var olduğu bir ortam olduğundan, damga odaklı bir etkileşim alanı oluşturur. Kişiler kurumlarda tekil aidiyetleriyle (yalnızca birer suçlu olarak) var olur. Bu durum yasanın kimliklendirme gücüne yönelik fikir vericidir. Yasanın suç atfettiği eylemler, kişilerce gerçekleştirildiği andan itibaren suçlu damgası kişiyi kuşatmaktadır. Yasanın iktidarı öylesine güçlüdür ki toplumun tümü tarafından -kimi zaman damgalanan kişilerce dahi- kabul görür. Suçlular bu yasalar ekseninde cezalandırıldığı ya da sosyal yaptırımlara maruz kaldığı durumlarda dahi iktidarla ortak bir dil konuşmaktadır. Burada kişilerin (eylemi kaza ile gerçekleştirse dahi) suçlu kimliği benimsemesinin en büyük nedeni, bu eylem çevresinde inşa edilmiş söylemsel ve söylemsel olmayan güçlerdir. Yasanın kimliklendirme gücü ‘suçluyum ve cezalandırıldım’ şeklinde değil, ‘suçların olduğu bir ceza kurumundaysam ve yargılanıyorsam suçluyum’ şeklinde işlemektedir.

“Anayasayla bize uygun görüleni yaşıyoruz. Diyelim kaçırma suçuyorsa niye oldu falan bakılmayınca direkt yasada suç, suçlusun deniliyor.” (K9, 27y, Tokat)

“Ne diyeceksin? Sen orada bir suçlusun... Oraya gittikten sonra haklı olma şansın yok. Bitti yani. Asla itiraz edemiyorsun. Oraya bir madde koymuş, diyor ki; Eğer itiraz edersen diyo yapılan ceza indiriminden faydalanamazsın. Orada bir risk alamıyorsun... Artık bir karar kesinleşmiş. Yasa her şeyin üstünde. Hâlbuki yani hani dinleseler hiç bu sıkıntılara girmezdim belki.” (K1, 51y, Erzincan)

“Kaza da olsa yasalarda suç diye geçen bir davranışı yaptım sonuçta. Suçsuz olsaydık devlet yatırmazdı bizi o kadar.” (K6, 28y, İstanbul)

Tekerrür suç bu noktada kişilerin suçlu kimliğe yönelik aidiyetlerinin arttığı ve suçluluğun ilk suçlara göre daha fazla içselleştirildiği bir alan olarak karşımıza çıkmaktadır. Sapkın eylemde bulunan kişinin bunu ilk defa yapıyor olması, kişinin bilinçsiz olması, davranışın uygunsuzluğuna dair bilgisinin olmaması, rastgelelik unsuru gibi pek çok telafi açıklamasının kabul görmesine olanak sağlar. Ancak tekrar etmesi sapkın kariyerin gelişimine yönelik işaret ya da sapkınlığın bir varoluş biçimi olarak kabul edilmesine neden olmaktadır (Becker, 2021, s. 46-47). Ötekilerin kişiye nasıl hitap ettiği bir süre sonra kişinin kendisine hitap etme biçimini belirler. Yani bireyler

diyalekt toplayarak varoluşlarını inşa etmektedir (Mead, 2021, s. 106). Katılımcılar sıklıkla ikinci suçun ardından sürecin kendileri için daha kolay geldiğini ifade etmektedir. Bu nedenle tekerrür suç deneyimi kişilerin suçlu kategorisine ait olduğunu düşündüğü birtakım davranışları göstermelerine ve grup içine çekilmelerine sebep olmaktadır.

“O ikinci olayı yaptığım zaman hissettim... Bir insanın canını yakıyorsun ve işte suçlu oluyorsun. İkinciye okuldan gitmek zorunda kalınca orada artık psikolojim alt-üst oldu. İlaç kullanıyorum, sigaraya başladım. Kendimi saçma sapan şeylere verdim. Alkol içmeye çalışıyorum içemiyorum. (K10, 27y, Tokat)

“Zaten tüm mesele ikinci de bitiyor. Birincide terk ettin ettin. Etmedin iki oldu ya geçmiş olsun. Yani ikinciye de girdiysen 3-5 fark etmiyor artık” (K8, 41y, Konya)

“Pis işlere girdik. Pis işler pis işlere çekti. O gün bugündür bu haldeyim. Kavga, dövüş, adam bıçaklama, adam öldürme ne ararsan var uyuşturucu, kaçakçılık. Yani hiç saymadım daha doğrusu bir yere kadar saydım sonra aynı dosyalar tekrara düşmeye başlayınca vazgeçtim. Madde şeyine girdikten sonra ilk 1-2 sene denetime gittim. O süreçte daha çok suçlar işledik ve adam öldürme ile son noktayı patlattık. Yani 20’lerdeydim suç dosyalarım üst üste bindiğinde. Sonrasında zaten 10 sene diğerleri de 1-2 sene.” (K2, 33y, Ordu)

Genel olarak özetlemek gerekirse; suçlu damgası tehlikelilik, patoloji, ahlaksızlık, anormallik gibi nitelikleri kapsayan, kişilerin kimliklerinin tümünü kapsayarak kişiyi tekil bir kimliğe indirgeyen ve sosyal yaşamın tüm aidiyet alanlarına yayılarak süreklilik kazanan bir bakış açısıdır. Eylem odaklı olduğu kadar kurumsal yaptırıma da bağlıdır. Kişiler kimi zaman bu bakış açılarını içselleştirme eğiliminde olur. Bu durumda kişi suçlu kimliğe aidiyet geliştirir. Suçlu kimliğe aidiyet geliştirmek suça yönelik yaptırımların önem kaybetmesine, kişinin suçlu grubunun içine çekilmesine ve yeniden suç işleyebilme riskinin artmasına neden olmaktadır.

Ancak bu mekanizma her zaman aynı şekilde işlemez. Zihinsel süreçler nesnelerin ve durumların etkisiyle ilişkili organize bir tavır üzerinden yapılandırılmaktadır. Bu tavır aynı zamanda söz konusu tepkilerin zamansal ve mekânsal analizlerini de içermektedir (Mead, 2021, s. 154-155). Bir bakış açısı olarak zihinsel süreçlerin ürünü olan damga olumsuz niteliklerle de donatılmış ya da kaçınılmazmış gibi görünse de, her zaman istikrarlı bir görünümde değildir çünkü diğerlerinin tepkisini içerir. Aynı davranış belirli koşullar altında sapkınlık olarak karşılanırken, kimi zaman bir ihlal olarak algılanmaz

(Becker, 2021, s. 34). Tıpkı hegemonik değerler gibi itibarsızlaştırmanın niteliği ve yoğunluğu da sosyal unsurların etkisi altındadır. Dolayısıyla kamusal mekânlarda ve değişen sosyal ortamlarda farklı nitelikler kazanır. Suç bazı sosyal çevrelerde olumsuz değerlendirilirken, bazen bir sermaye biçimini alabilir. Ya da damga bazı ortamlarda hızlı yayılırken, bazı ortamlarda gizlenmesi daha kolaydır. Diğer bir ifadeyle özel olanın protipi mekânsaldır (Goffman, 2021c, s. 54). Bu nedenle damga ile mekân arasında bir ilişki vardır. Goffman mekânlar arasındaki bu farklılığı ‘referans grup’ kavramıyla açıklamaktadır. Referans grup²¹ bireylerin kendi durum ve davranışlarını değerlendirebilmek için karşılaştırma yaptığı sosyal çevreyi ifade etmektedir.

Katılımcıların verdiği yanıtlar doğrultusunda; damganın çoğunlukla olumsuz olarak değerlendirildiği ancak bunun yanında bazı ortamlarda sosyal sermayeye dönüşerek kişilerin yaşamlarında bir avantaja ve statü kaynağına dönüştüğü tespit edilmiştir. Suçluluk genellikle tehlikeli ve güvensizlik içeren ortamlarda bir statü simgesi haline gelmektedir. K5 sokakta suçluluğa verilen değeri, hayatta kalabilme kapasitesiyle ilişkilendirmektedir. Güvensizlik oluşturan bir ortamda suç ve şiddetin kaçınılmaz olması, bu ortamdaki kişiler için suçluluğu sosyal bir sermaye haline getirmektedir. Ancak bu durum çok kısıtlı bir suç alt kültürü mekânıyla sınırlıdır. K7 ise damga-mekân ilişkisini duygudaşlık ekseninde değerlendirmiş, suçun kabul edilebilirlik düzeyi yüksek olan mekânlarda²² kendisine daha samimi davranıldığını belirtmiştir. Ancak K12’nin ifadelerinde görüldüğü üzere suç statüsünün çıkar ekseninde sermayeye dönüştürülmesi, öncelikle kişinin suçlu kimliği kabul etmesine ve bunun üzerinden bir varoluş kurmayı tercih etmesine bağlıdır. Kişi eğer suçlu olmaktan memnun değilse ya da geçmişinden pişmanlık duyuyorsa, deneyimi gizleme eğiliminde olur ve suçu bir statü sermayesi, güç ya da otorite aracı olarak kullanmaz.

²¹ Yasak ve aykırı ortamlar, kişinin damgasının göz önünde olduğu ve ifşa/dışlanma riskinin yüksek olduğu mekânları; kontrole tabi mekânlar, damganın gizlenebilme/yoksayılabilme ihtimali bulunan mekanlar ve arka mekan, suçlu kimlikle arz-ı endam edilebildiği, damganın yargılanmadığı ya da statüye dönüştüğü mekanları ifade eder (Goffman, 2021a, s. 121-122).

²² Ceza- infaz kurumları benzer damgayı taşıyan pek çok kişinin bir arada olmasından dolayı suçun bir sermayeye dönüşebildiği alanlar olarak karşımıza çıkmaktadır. Bu konu detaylı olarak yaptırımın işlevselliği başlığı altında incelenmiştir.

“Tabi ki oluyor Mesela beni sokakta görünce önlerini iliklerler. Sokaklar mesela bizimdir. Suç elbette keşke hiç olmasa ama hayat bunu öğretiyor bize. Sokakta seni koruyan tek şey, senden korkmaları. Bunu da sana veren öfke, şiddet. Kader işte.” (K5, 31y, Giresun)

“Şöyle kenar mahallelerde bir bardak çayı bedavaya içmişliğim olmuştur suç geçmişimden dolayı. Ama en fazla budur yani başka ne verebilir ki sana. Ama mesela belki anlatmış olsam -hani ben bu olayı gizlemeyi seçen biriyim- hani desem ben birini öldürdüm, bıçakladım, böyle şeyler yaşadım benden çekinirler. Belki grubun lideri ben bile olabilirim. Çünkü böyle örnekleri de gördüm. Ama dediğim gibi ben anlatmamayı tercih eden tarafım. Çünkü övünç değil utanç kaynağı olarak görüyorum ben bunu” (K12, 22y, Tokat)

“Ya mesela bazı mahallere gittiyseniz oradakiler size daha bir sıcak davranıyor daha bir yakın davranıyor. O da bizden biri gibi görüyor böyle. Hani ortamlara girip çıkmışız diye. Yani sırf suç işlediğim için daha yakın davranan kişiler de oldu. Saygı gördüğüm oldu.” (K7, 25y, Tunceli)

Bunların yanı sıra damga kişiler arası etkileşimin doğrudan belirleyici olabilmektedir. Toplumsal yaşamın bir sahne olarak tahayyül edildiği etkileşim sosyolojisi, kişilerin bireysel kimlik ve çıkar kimliği dâhilinde birtakım etkileşim ritüelleri içine girdiğini gösterir. Toplumsal örgütlenmenin içeriği hakkında çalışmak, toplumsal düzenin önemli bir parçasıdır ancak çoğunlukla yok sayılmaktadır. Hedefler, çıkarlar, kısıtlamalar ve kendine içkin koşullar ilişkilerin belirli kalıp uyarlamalarına ortam hazırlar. Diğer bir ifadeyle toplumsal düzendeki etkileşim normların pratiklere aktarıldığı örgütlenme bileşenidir (Goffman, 2021c, s. 11).

Kişiler arası sosyal etkileşim karşılaşmalar biçiminde gerçekleşirken; bu karşılaşmaların içeriğini onaylanma, çıkar ya da müştereklik oluşturmaktadır (Goffman, 2020a, s. 18-19). Karşılaşmalarda kişilerin elinde belirli kartlar vardır ve herkes elindeki kartların olanak tanıdığı ölçüde en iyi hamleleri yapmaya odaklanır. Bazı kartlar bir tür öncelik statüsüne olanak tanırken, bazıları daha kısıtlı olanaklarla daha stratejik hamleler yapmak durumundadır. Diğer bir ifadeyle karşılaşmalar, etkileşime giren aktörlerin içinde bulundukları konum bilgilerini içermek durumundadır. Dolayısıyla cinsiyet, yaş, dil, etnik, köken, hastalık ya da suç gibi çeşitlenen nitelikler doğrultusunda toplumsal ilişkiler birbirinden bağımsız muntazam bir etkileşimi ortaya çıkarmaktadır (Goffman, 2020a, s. 31).

Burada kişiler arası ritüeller diyalojik mahiyete sahiptir ve teorik olarak her konum ve ayırım kaçınılmazmış gibi görünse de etkileşimde yeni dağılıma ve karmaşık davranış silsilelerine neden olur (Goffman, 2021c, s. 56). Kısacası toplumsal ilişkilerde bir kişiye ya da gruba yaklaşmak, bu grupla etkileşimi sınırlamak ya da bambaşka alternatifler mümkündür. Katılımcıların ifadelerinde en sık rastlanan bulgu, suçluların da kendi aralarında bir kategorileşme sistemi oluşturduklarıdır. Kişilerin hepsi benzer bir damganın itibarsızlığını paylaşmalarına rağmen, suçun daha olumsuz olduğunu düşündükleri kategorilerinden kendilerini soyutlamaktadır. Her grup dışarıdan kendisine yönelen söylemler kadar, kendi içinde de söylemsel iktidar mekanizmalarını kullanarak sınıflar oluşturma eğilimindedir. Katılımcılar sıklıkla kendilerini görece daha olumsuz olarak düşündükleri ya da henüz deneyimlemedikleri suç türlerini deneyimlemiş gruplardan ayırmaktadır. Bu grupları, toplumdan kendilerine yönelen bakış açıları dâhilinde (güvenilmez, tehlikeli, hasta, işe yaramaz, ahlaksız vb.) değerlendirmekte ve kendilerine bu grup içinde bir ‘normal’ konumu edinmektedir. Bireyler ‘herkes’ ile özdeşleşme eğiliminde olan bir benlik duygusuna sahiptir. Bu nedenle tepki, çoğunluğa uygun biçimde organize edilir. Tepkinin toplumsal normla uyumu ben ile sosyal ben’i birbirine yaklaştırarak kişinin denge durumuna ulaşmasını sağlar (Mead, 2021, s. 281). Bu ayırım çoğunlukla suçun türüne bağlı olmakla birlikte suç sayısı, suçun hangi koşullarda ve kaç kere işlendiği ya da yaptırıma nasıl tepki verildiği gibi nitelikler ekseninde gerçekleştirilmektedir. Damganın kendi içinde kategorilere ayrılması 2 amaca hizmet edebilmektedir: 1- Damgalının kendi kimliğine yönelik bir savunma ve olumlama işlevi 2-Grup içi iktidar ilişkileri

“İlk girerken ben ağladım zoruma gitti. Hani ben hırsızlık yapmamışım. Kimsenin karısına kızına kötü gözle bakmamışım. Yani durduk yere, sebepsiz yere içeri girdiğime çok üzüldüm. Hayır, çünkü asla suçlu hissetmedim. Adam vurmam, hırsızlık yapmadım.” (K4, 33y, Erzincan)

“Tanımadığınız bir sürü suçlu var. Bazen korkuyor insan özellikle ilk defa girdiğinde. Acaba benim gibi bir dosya gelir mi diye düşünüyordum. Çünkü oradakiler hep böyle daha ağır suçlardı... Tekin insanlar iyi insanlar olmadıklarını biliyorum. O an işte başınıza bir iş gelmesin ya da sana bir şey yapmasınlar diye onlar gibi olmak, onlar gibi düşünmek zorunda kalıyor insan. Bir an önce oradaki işim bitsin de buradan uzaklaşayım diye bekliyorum” (K7, 25y, Tunceli)

“Suç var suç var. Nasıl diyim yani bir tanesi bilerek isteyerek pusu kurmuş resmen adam öldürmüş ya da canına kast etmiş. Bir de böyle işte istemeden, hayatın akışı içinde ne

olacağını kestiremeden suç işleyenler var. İkisinin arasında fark var mı? Dışarıdaki birisine göre yok gibidir ama içerde aynı ortamı paylaştığımız zaman var olduğunu hissediyorsunuz. Mesela dışarıdan bakan bir insan şey der, ikisi de aynı bokun laciverti der. Kusura bakma. Ama içerde o fark oluyor biraz. Uyum gösteremiyorsunuz zaten böyle insanlara. Korkutucu ve tiksindirici bir şeyler var. Sizinle aynı gibi ama değil. Mesela kimse bir çocuk istismarcısıyla aynı yerde kalmak istemez ya da ne bileyim fetöyle aynı yerde kalmak istemez. Şükür öyleleriyle aynı yerde fazla kalmadık ama karşılaştığımız oluyor. Şey dediğim oldu ya bu adam benden daha suçlu keşke kendi kalsa falan diye düşündüğüm oldu... Çocuk istismarcısı bir adam yani ağzıyla kuş tutsa benlen ne muhabbet edebilir ne yolundan geçebilir. Kendisini kurtarması lazım anladınız mı? Ben olsam ben de dışlardım. Orada öyle insanlar görüyorum ki keşke ölse dediğim insanlar olur. ” (K6, 28y, İstanbul)

“Zaten cezaevinden çıkan birisiyle de dışarıda arkadaşlık etmem.” (K2, 33y, Ordu)

“Evet bir de şöyle bir şey var ben kendimi buradakiler gibi görmezdim. Böyle konuşmak hoş değil de yani mesela yanımdaki beraber kaldığımız erkekler benim gibi insanlar değillerdi. Yani kendimi onlara, oraya yakıştıramazdım.” (K12, 22y, Tokat)

“Yani bir de bir şeyler farklı içerde, suçlar farklı. Hani benim gibi öfke sonucu işleyenler de var, o suçu keyfine işleyenler de var. E şimdi ben öfkeyle işleyenlerden korkmam ama bu suçu keyifle işleyen kişiden korkarım.” (K13, 33y, Amasya)

“Şindik ben şöyle diyim kadın cinayetidir, çocuk tecavüzüdür öbür şeylerdir... Yani baküyürüm tecavüzlere de baküyürüm. He bunlar toplumda iyi şeyler değil yani. Ben instagramda görüyürüm mesela kadına şiddet uyguluyor, kadını vuruyür, eziyür. Ben bunlara karşıyım yani. He. Bana ters gelen şeyler yani. Ben bugüne kadar hiç böyle bir şeye girmedim. Benim sabıkalarımın hepsi adam öldürmeye teşebbüs, yaralama. Bunlar toplumda çok kötü şeyler değil. Kalkıp da bir kadına terbiyesiz konuşayım veyahutta tecavüz edeyim yani böyle insanların toplumda yeri bile yok yani. Vatana millete ne hayrı olacak ki bu insanın.” (K14, 31y, Adana)

Ancak damgalı-damgalı etkileşimi her zaman dışlama pratiği ile işlemez. Bu türden bir etkileşim genellikle çelişkili duygularla karakterizedir ve kimlik karmaşalarına neden olur. Bireyler örtük biçimde içinde yaşadıkları toplumun normlarını desteklediklerinden dolayı bu gruba bir öfke ve tiksinti beslerler. Bunun yanı sıra öteki damgalılarda arasında bir ittifak olmadığında dahi benzer klişeleşmiş süreçlerden geçmiş olmaları nedeniyle bir duygudaşlık geliştirirler. Her zaman diğer damgalılara öfke daha ağır basar çünkü toplumsal olarak bu kişilerle özdeşleştirildiklerini bilirler ve bu özsaygılarını zedeler. Bu aşamada kişi damgalı grubu terk etme ve bağrına basma gibi iki türlü eğilim gösterebilir (Goffman, 2021a, s. 154). Görüşmelerden elde edilen bulgular bu bilgiyi doğrulayacak niteliktedir. Katılımcılar sıklıkla diğer damgalılara yönelik duygularından bahsederken çelişkili ifadeler kullanmışlardır. Örneğin K13’ün ifadeleri damgalı-damgalı etkileşiminin sevgi nefret ilişkisine dönüşme eğilimine işaret

eder. Kişi bir yandan ötekini olumsuzlar ve değersizleştirir; diğer yandan suçluya indirgemekten acı duyar ve diğer suçlularla duygusal bir bağ kurar. Bir yandan benzer deneyimleri paylaşmaktan tatmin olurken; diğer yandan deneyimin patolojikleştirilmiş, dışlanmış ve olumsuzlanmış içeriği nedeniyle bir güvenlik duvarı örme ihtiyacı duyar. Böylece sevgi ve nefret, güven ve güvensizlik gibi çelişkili duygular aynı anda ilişkiye dâhil olur.

“Suç işlemiş diğer kişilerle birlikte olmak... Güvensizlik. Bir derdini paylaşınca yakın hissederim, sonra sabahına soğurum. Kendimle benzer düşünürüm çünkü. Öfkeyle bir insanın ne yapacağının sınırı olmadığını bilince ne kadar yakın hissetseniz de sonradan soğursunuz. Çünkü onunla yakın olmaktan da korkarsınız. Kötü ve güvenilmez biri olduğunu bilirsiniz. Ya benim çekincem yok. Suçluya bakış açım değişmedi yine derim de bu adam yaramaz bir adam diye. Ama illaki anlarım da o yaşadığı süreç, aynı duyguları yaşamak.” (K13, 33y, Amasya)

Benzer biçimde konumlanmış bireyler bir araya gelmesi beklenen bir durumdur çünkü kişinin kim olduğu sosyal yaşamda işgal ettiği konumla sıkı bir ilişki içindedir (Goffman, 2021a, s. 159). Bu nedenle grup içinde duygudaşlık ve samimiyet geliştirmesi genellikle karşısındaki kişinin kendilerinininkine çok benzer suçlar deneyimlemiş olmasını gerektirmektedir.

“Evet, geçenlerde tanıştım onun da böyle bir yaşantısı olmuş küçükken. Onun da aynı şekilde ailesine saldırılmış. Yani onun yanında rahatım, beni anlayabileceğini düşünüyorum. Bir de suçta insanlar sizi farklı değerlendirebiliyor. Onun beni anladığını düşünüyorum.” (K3, 24y, Hatay)

“Ya yakınlık kurman için seni anlaması gerekiyor. Orada herkes aynı kapasitede değil. Bu yüzden mesela benim bir dostum vardı. Birebir o da eşiyle ve eşinin ailesiyle sıkıntı yaşamıştı. Onunla sohbet ederdik.” (K8, 41y, Konya)

“Bu olaylar olduktan sonra aynı şeyi yaşamış olmaktan ötürü bir yakınlaşmamız da oldu. Bu olaydan sonra diğer normal arkadaşlarım da ikiye ayrıldı. Olumlu bakanlar da oldu, beni yalnız bırakmayan halime üzülenler de oldu. İlişkisini koparanlar da oldu. Ben de ona göre yoluma devam ettim.” (K10, 27y, Tokat)

Toplumdan dışlanmanın ve kimliğe atfedilen olumsuzlamanın yoğunlaştığı durumlarda kişiler öteki damgalılarla bir araya gelme ve ortak bir alt kültür oluşturma eğiliminde olmuştur. Burada en önemli husus damganın yoğunluğudur. Kişiler tahammül edebilecekleri noktaya kadar ‘normal’ kategorisinin bir üyesi olmaya çalışırken, belli bir

sınırdan sonra grup içine çekilmekte ve suçlulukla karakterize edilen eğilimler göstermeye başlamaktadır. Bu durum tekerrür suç açısından risk kabul edilebilir. Kişi bir suçlu olarak kabul gördüğünde ve kendisi de suçlu kimliğe aidiyet geliştirdiğinde kaybedecek sosyal bir statüsü ya da yaptırımlar ekseninde değişecek hayat standartları olmamaktadır.

Suçlu grubun içine çekilme kriz sürecini andıran 3 aşamayı içermektedir. Kişi öncelikle maruz kaldığı etiket nedeniyle şoka girmekte, korku ve pişmanlık duyguları yaşamaktadır. İkinci basamak inkârdır. Kişi suçluluğu inkâr eder ya da herhangi bir açıdan suçluluğu kategorilere ayırarak görece daha kabul edilebilir bir konum edinmeye çalışmaktadır ancak damgalanmanın etkilerini aktif şekilde yaşamında hissetmeye devam ederse kişi üçüncü aşamaya geçer. Bu aşamada kişi suçlu kimliğe, suç davranışına, suçla ilişkili sosyal ve kamusal yaptırımlara açıktır. İçinde bulunduğu konum ve koşullara kabul ve aidiyet geliştirir. Bu aşamadan sonra damgalı-damgalı etkileşimi, sosyal yaşama daha sık dâhil olmaya başlamaktadır.

“Suçlular baktığım zaman var ya çok iyi insanlardır. Ben ilk girdiğimde bunu bilmiyordum kendimi diğerlerinden çok farklı sanıyordum... Cezaevinde birkaç arkadaş edindim. Onlarla şimdi dışarda falan da görüşüyorum. Daha doğrusu tanıyordum ama arkadaş değildik o kişilerle. Ama bu olaylar olduktan sonra aynı şeyi yaşamış olmaktan ötürü bir yakınlaşmamız da oldu.” (K10, 27y, Tokat)

“Ama gerçeği de kabul etmek gerekiyor. Neticede suç işledim. Suçluyum ve suçlu kişiler cezaevinde olur. Bu yüzden ben cezaevine nasıl girdim diyemem, şaşırtıcı bir durum yok benim açımdan. Yani kendimi buraya yakıştırıyorum diyelim. Suçluyum yani ve suçlularla kalmayı hak ediyorum. Neden kendime bakış açım değişsin ki zaten ait olduğum yer orası.” (K2, 33y, Ordu)

“Evet çevremde suç işlemiş arkadaşlarım var. Yani daha çok cezaevinden tanışıyoruz ama sonradan iyi insan olduğunu anladıklarımla devam ettim yani. Bazen gerekiyor halden anlayan bir arkadaş grubun. Hani zararsız insan olduklarını bilmesem keserim selamı. Kendim gibi gördüklerim deyim daha çok.” (K4, 33y, Erzincan)

“Ya mesela bazı mahallere gittiyseniz oradakiler size daha bir sıcak davranıyor daha bir yakın davranıyor. O da bizden biri gibi görüyor böyle. Hani ortamlara girip çıkmışız diye. Yani sırf suç işlediğim için daha yakın davranan kişiler de oldu. Arkadaş olarak kabul ettim. Sonuçta anlıyor, destek oluyor. Suç işlemişse nolmuş ben de işledim.” (K7, 25y, Tunceli)

Diğer taraftan kişiler etkin biçimde talep edilen standartlara uygun yaşama hususunda başarısız olmalarına rağmen bunu görelî ya da değerli hale getirme eğiliminde olabilmektedir (Goffman, 2021a, s. 33). Burada damgalı kategorisi ‘damga’ ile ilişkili örtük idealler tesis ederek, ideolojik bir dayanışma içine girebilirler. Suçluluğa ve daha spesifik olarak şiddet kapasitesine atfedilen olumlu değerler bu durumla ilişkilidir. Bireyin kamusal imgesi, doğru olduğu varsayılan olgular seçkisinden meydana gelmektedir. Bu olgular seçkisi kimi zaman gösterişli ve değerli bir biçimde sergilenip kişi hakkında bütüncül bir resmi temsil ediyormuşçasına kullanılır (Goffman, 2021a, s. 110). Örneğin K8 ve K9 suçluluğu kahramanlık ve vatanseverlik gibi olumlu özelliklere doğrudan referans olarak kullanılmıştır.

“Ben kendim zaten ülkücü olduğum için vatan, millet deyince... Vatan için her şeyi yaparız yani. Biz orada sicilde suçlu olarak gözüküyoruz ya. Ama bu vatani da bizden çok seven yoktur. O suçsuz dediğiniz, bize karşı koruduğunuz insanların çoğu benim kadar sevmez bu vatani... Allah güç vermiş ki kendinde güçsüzleri koruyabilsin. Bu nedenle gücünü doğru kullanmalı. Yani gerektiğinde de şiddete başvurabilme potansiyeli olabilmeli demeye çalışıyorum.” (K9, 27y, Tokat)

“Yani ben kalkıp da bir kişinin bir kişiye vurmasını her zaman şiddet olarak değerlendirmem. Yani öbürünün de ona terbiyesizlik yapması, küfretmesi, efendime söyleyim hakaret etmesi bunlar da şiddet yani. Ha bunları yapanla karşı karşıya gelmek de gerekir mesela. Bu kesinlikle kötü bir şey değil. Ben yaparım. Çeker vururum ben yani gerekirse.” (K14, 31y, Adana)

“Benim ona pek güvencim yok. Suçludur bundan af edersiniz bir bok olmaz, adam olmaz deyip geçiliyor ama bu çocuklar herkesten daha da mert, daha da savaşı, daha da vatansever çıkıyor. Bu neden kaynaklanıyor bilmiyorum ama” (K8, 41y, Konya)

Damgalı bireylerin, benzer damgayı paylaştığı ötekilerden oluşan enformel toplulukla ve bu topluluğun örgütleriyle ilişkisini önemsenmelidir çünkü bu ilişkilene biçimi üyelerinin mevcut durumla gurur duyarak, uyumu reddetmelerine neden olan gerçek bir tehlike riski taşımaktadır (Goffman, 2021a, s. 71). Damgalılar, hayatın kendisine sunmadığı ‘biz’e eriştiklerinde, geri dönüşün her biçimini reddedeceklerdir. Ancak kişiyi suçlu kimliğe hapseden tek karşılaşma damgalılar arasında yaşanmaz. Aynı zamanda damgalı birey, kendisinde mevcut olan itibarsızlık simgeleriyle topluma katılır ve toplumun normal olarak değerlendirdiği bireylerle de etkileşime girer. Damgalı bireylerin henüz toplumsal açıdan itibarsızlaştırılmamış bireylerle etkileşimi sosyal

dışlanmanın temelini oluşturmaktadır. Bu sebeple ‘Suçluluğun Sosyal Yaşama Yansıması’ başlığı altında ele alınacaktır.

4.3.4. Suçluluğun Sosyal Yaşama Yansıması: “Ne Geçmişte Varım, Ne Gelecekte”

Sosyal dışlanma önceden tayin edilmiş değerler, eşitsizlikler doğrultusunda belirlenmiş ‘dezavantajların’ kişilerin sosyal yaşamdan ve sosyal olanaklardan dışlanmasına neden olan, kurumsal ve sosyal destekten mahrum bırakılmasını içeren dinamik süreçtir. Sosyal dışlanma riskiyle karşı karşıya olan gruplar arasında yaşlı, engelli, suçlu, yoksul kişiler olabilir (Aslan, 2017). Damga ve normal, sosyal dışlanmaya ortam yaratan ve dışlamayı birtakım gerekçelere bağlayarak anlamlı bir görünüm kazanmasına aracılık eden bakış açıları olarak düşünülebilir.

Bu bölümün amacı suç deneyimi olan kişilerin, suçtan sonra yaşamlarındaki kayıpların ve suçluluğunun etkilerinin ortaya koyulması ve kişiyi bir grubun üyesi olmaya zorlayan, sosyal işlevselliğini önemli ölçüde kısıtlayan etkilerin anlaşılmasıdır. Bu çerçevede bölüm; çok boyutlu sosyal dışlanma ve ruhsal etkiler olarak iki alt başlıkta incelenmiştir.

4.3.4.1. Çok Boyutlu Sosyal Dışlanma

Katılımcılarla yapılan görüşmelerde, sosyal dışlanmanın çok farklı biçimlerde olabileceğinin yanında birtakım alanlarda benzer deneyimlerin yoğunlaştığına yönelik bilgiler edinilmiştir. Katılımcıların sosyal dışlanmaya dair en sık söz ettiği unsur aile ve sosyal çevrenin desteğini kaybetmektir. Bu durum iş yaşamı, arkadaşlık ilişkileri, aile ilişkileri gibi yaşamın tümünü içeren geniş bir yelpazededir.

“Eşimi etkiledi ilk başta bana soğuk davrandı. Çocuklarımızın babası suçlu biri oldu onların hayatını etkileyeceksin dedi. Beni suçladı. Anne babamı da etkiledi. Akrabalarım olsun. Girmiş çıkmış biri acaba ne yapar ne eder diye düşündüler. Bunlar tabi kötü hissettiriyor. Çevremde mesela bazen istemeden de olsa arkadaşlarım olsun, iş hayatımdaki insanlar olsun uzaklaşıyor. Kısa süre de girmiş olsam bir sürü etkisi oldu bana.” (K7, 25y, Tunceli)

“Kadın akraba çevresi, falan filan dedikoducular... İşte yok ‘şunun oğlu böyle yapmış, şunun oğlu bu, bunun oğlundan bir şey olmaz, işinin başında duracağına yaptıklarına bak’ gibi laflar çıkıyor. Belki de babamdan destek falan alamıyorum ya belki de bu olaylardan dolaydır. Her dükkâna giren yok senin oğlun böyle şöyle diye laf taşıyorlardır... Kızın ailesi de bunları sorun edince, memur olsun bişe olsun deyince... Nişanlılık olayı da olmadı yüz üstü bıraktılar... Yani ben ne yaptım öyle büyük anlamadım zaten herkes beni sattı, evliliğim olmadı, arkadaşım kalmadı, babam sırtını döndü. Kız arkadaşım vardı artık yok. Sabıka durumlarım falan olmaya başladıktan sonra kız arkadaşım da terk etti.” (K9, 27y, Tokat)

“Ondan sonra zaten, aile ilişkilerim de, arkadaşlarım da hani pek olumlu gözle bakmadılar bana. Zaten akrabalarım olsun çevrem olsun beni dışladılar ilk başta. Şimdi yeni kendime geldim, toparladım. Yeni yeni de özür diledim ilişkilerimi düzeltiyorum. Tekrar eski hallerine getirmeye çalışıyorum. Getirebildiğim kadarını getirdim getiremediğim de yapacağım bir şey yok artık.” (K10, 27y, Tokat)

“Bilemiyorum. Ben yaşadığım ilişkide karşı tarafın beni reddetmesi belki de böyle bir olaydı, farklı bir bakış açısı. Benim geçmişimden dolayı benden kötü etkileneceklerini düşündüler. Birine bunu yapan ilerde benim kızıma neler yapmaz düşüncesiyle aramızdaki ilişkiyi kestiler. Toplumun en indirgenmiş hali aile bazında, toplumun yapıtaşı ailedir yani. Ben o aileden gördüğüm kadarıyla belki de toplumumuzda öyledir. Belki aile topluma ayna tutuyordur.” (K11, 28y, Muğla)

K10 sosyal dışlanmanın hayatının tümüne yayıldığını şu şekilde ifade etmektedir;

“Yani şöyle diyeyim; hayatına bir engel yani. Bir devlet kurumuna giremiyorsun. İşe gireyim kendi hayatımı sürdüreyim gibi bir lüksün yok. Biriyle tanışsan sana farklı gözle bakıyor. Bir iş yapacak olsan ilerde sana karşı kullanmayacakları malum değil. Evleneyim diyorsun ailesi sorun çıkarıyor. Kendi ailen bile seni suçlu biliyor. Hayatın sanki durmuş gibi bir şey oluyor. Bunun başka türlü bir açıklama tarzı yok. İnsanlar sana olumlu gözle bakmıyor. Toplumsal olarak örnek bir vatandaş olarak görülmiyorum. Herkes için farklı bir şey ifade ediyorum. Bana düşmanca bakanlar da oluyor, korkanlar da, kendiyle aynı şeyleri yaşıdıysam dost gibi olan insanlar da oldu çok şükür. Ama genelde şöyle bir dışarıda gezdiğim zaman tepki oluyor. Mesela şurada bir şey olsa hemen herkes benim bileceğimi düşünüyor. Çok iyi gözle bakmıyorlar. Sanki her an öldürebilecekmiş gibi bakıyorlar. O yüzden de zaten evden dışarı çıkmıyorum ben artık. Burada yapacağım bir şey de olmuyor. Psikolojimi tamam düzeltilmiş olabilirim de sürekli karşılaştığımda yeniden etkiliyor ister istemez yani.” (K10, 27y, Tokat)

Katılımcılar kimi zaman söz konusu suç deneyimi nedeniyle yaşadıkları bölgeyi, işlerini ve yaşam tarzlarını değiştirmek ya da tamamen yer değiştirmek üzerine kurulu istikrarsız bir yaşam tarzı edinmek zorunda kaldıklarını ifade etmişlerdir.

“Yaralamadan 2 yıl hapis almıştım, hapis cezası. Yani ee tehditler başladı, aramızda bir alacak verecek kavgası vardı. Yani birazcık alevlendi. Alevlenince artık öfkeyi tutamayınca bir şeyler yaptık. Ufak tefek sürtüşmeler oldu. Onların sonucunda da bir şeyler yaşadık. O yüzden şehrimi değiştirmek zorunda kaldım. Yaptığım işi değiştirmek zorunda kaldım. Ailem biraz rahatsız oldu. Burada kalırsan daha da büyüyecek bu olay hesabından şehrimi

değiştirmemi istediler. Ben de şuan mezun olduğum mesleği yapmıyorum. Başka bir alanda da yönetici olarak devam ediyorum.” (K11, 28y, Muğla)

“Yok, bu bıçaklama olayından sonra (sessizlik) adam öldü zaten. Yakınları tehdit etti Zaten o olaydan sonra ailem de bir düzen oturtturamadı. Evimizi taşıdık. Dursaydık daha çok kan dökülürdü. Karşı taraf rahat durmazdı. Daha önce de sürekli tehdit ediyorlardı.” (K3, 24y, Hatay)

“Benim yaşamın böyle olması zaten bununla ilgili. Oradan oraya gitmek zorunda kaldım her zaman. Hayatım dağılıyordu, yani sağda solda geçirerek. Düzgün bir yuvam olmadı. Ordu, Trabzon, Giresun dolaştık. Parça parça çalışıyordum. İmkân yoksa yemek yemedim sokakta yaşadım. Varsa yedim gezdim. Genelde sanayi de üst tarafta koltuklarda yatıyordum. Birkaç arkadaş vardı onların evine gittik bazen. Bu yaşa kadar geldik bir şekilde.” (K5, 31y, Giresun)

Katılımcıların en fazla söz ettikleri ayrıştırma türü ise; işe alım, memuriyet vb. kamusal olanakların dışında tutulmaları olmuştur. Bu durum hem katılımcılar yaşam standartlarını düşürmüş, hem de yoksulluğa dayalı ikinci bir değersizleştirmenin konu haline gelmelerine sebep olmuştur. Kişiler bu süreçte yalnızlık, değersizlik, alım gücünden yoksunluk, istikrarsız bir yaşam sürme gibi yeni olumsuz deneyimlerin kesişimselliğine açık hale gelmiştir. Katılımcılar bunu çoğu zaman doğrudan tecrübe ederken, bazen deneyimleyeceklerine dair öngöründe bulunarak sürece hazırlık yapmaktadır. Ayrıca istihdam olanaklarından dışlanma kamusal olmadığı durumlarda dahi, sosyal yapı içinde sürdürülme eğilimindedir. Kişiler doğrudan işe alımda ayrımcılığa maruz kalmaya ve işten atılmasına bile belirli nedenlerle gelir kayıplarına uğraya devam etmektedir.

“Zaten bir gelirim olmadığı için. İşe girememek oluyorsa uğradım. İşlerime göre bir orada bir burada düzensiz bir hayatım var. Şuan boştayım. Demin belirttiğim gibi 2015’ten beri herhangi bir sigortalı işte çalışmıyorum. Kahvede falan amelelik tarzında. Yaşantım saçma sapan. Bir oradayım bir burada. Düzenim yok.” (K2, 33y, Ordu)

“İşe almadılar mesela sadece amele olursun yani. Başka hiçbir iş yapma şansın yok. Haa hap satarsın, ot mot satarsın. Bunları herkes yapsa yapar. Ama adam gibi bir yaşamı sana layık görmezler, o şans tanımazlar. Memurluk falan zaten sıfır, ciddiye almaz, adam yerine koymazlar. Belediyede mesela çöpçü olma ihtimalin bile sıfır. Onu bile fazla görürler sana.” (K5, 31y, Giresun)

“Yok çalışamayız biz. Biz sabıkalıyız. Yani bizi bu saatten sonra kim alacak. Belediyeye almazlar zaten. İşveren olsa sicil ister. Zaten bir meslek yok. Ne diye alacak? Bir de zaten ben çalışmam artık. Yani 4 milyarın 5 milyarın peşinde bekleyemem yani bir ay. Çok yaşadım. Bugün suçlu olmak zaten direkt yenik demek. Belki bir memurdum, belki bir

yerde çalışıyordum. Belki he zengin bir kız almazdım da bir gariban kız alırdım.” (K14, 31y, Adana)

“Ben de evlenmek istedim hani mesafe olunca. Babası razı gelmedi. Sabıkalı olduğumdan, memur olsun falan istiyordu. Aileler engel oldu, sonrasında ben kız arkadaşımı kaçırdım. Babası vermeyince çünkü yani ben memur da olacak bir durumda değilim.” (K9, 27y, Tokat)

“Evet. Yani işe gireceğim her vakit mutlaka oluyor. Zaten sicil diye bir konu var biz ne kadar gizleme eğiliminde olsak da o bizimle beraber geliyor her yere. Yani şöyle... Toplum tarafından mimleniyorsunuz ister istemez. En basitinden işe girdiğiniz zaman adli sicil kaydı isteniyor. Sicili öğrendikten sonra insanların değişimini gözlemliyorum. Bir de ufak yerlerde şey vardır; hiç tanımadığın insanlar bile bazen senin suçlu olduğunu bilir. O ona söyler o ona söyler. Uzaktan tanıdığın insanlar her gün seni konuşuyor olur. İster istemez çevreniz giderek daralır. Aslında ilk ağızdan duyulanla uzun süre konuşulan şeyler arasında bile çok fark oluyor. İster istemez uzaklaşırlar sizden. Askeriyede de bunun sıkıntısını yaşadım.” (K6, 28y, İstanbul)

“Şöyle henüz o aşamalara gelmedim ama bence olacaktır. Mesela ben 5-10 gün part time çalıştım ama en azından önlerine gelmedi benim sicilim. Ama geleceği zaman kurumlarda falan çalıştırmaz diye biliyorum. Ben zaman zaman yorumlara falan bakarım işten çıkarır mı, memur olarak nasıl oluyor, kurumun müdürünün bundan haberi olur mu gibi yazarımlar araştırırım oluyor diyorlar. Ama doğrudan tecrübe etmedim henüz. Görünce bakacağız artık.” (K12, 22y, Tokat)

“Suça bağlı olarak da yaşadım mesela insanlar ceza evine girmiş çıkmış diye yani nasıl diyim aklınıza ne gelirse pislik derler. Ne suç işlemiş de girmiş derler ondan dolayı iş yerime gelmek istemediler.” (K7, 25y, Tunceli)

Söz konusu ayrımcılık normal-damgalı etkileşimini belirleyen sembolleri akla getirmektedir. Toplumsal etkileşimin önemli bir parçası olarak semboller toplumun diğer üyelerinin, bireyi değerlendirmelerini mümkün kılan işaretlerdir. Sembolün ilettiği toplumsal bilgi, kişiyi itibarlı/itibarsız olarak sınıfsallığa dönük iddialar içerebilir. Bu nedenle semboller; statü/itibar sembolleri ve damga sembolleri olarak ikiye ayrılmaktadır. Damga sembolleri küçük düşürücü uyumsuzluklara ve kabul görmeyen bilgiye dikkat çeken işaretlerdir. Örneğin faça izleri, kelepçe çizikleri, şırınga izleri, dövme gibi... (Goffman, 2021a, s. 79-81). Katılımcılar ötekilerle etkileşimlerinde sembollerin etkisine yönelik iki türlü bilgi üzerinde durmaktadır: ‘Sicil ve Görüntü’. Sicil özellikle kamusal alanda suçlu kimliği görünür kılan ve kişinin yalnızca suçluluk esasına dayalı olarak değerlendirilmesini içeren bir sosyal dışlamaya olanak yaratmaktadır. Bu yönüyle sicil, etketin en somutlaşmış versiyonlarından biri olarak değerlendirilebilir. İfadelerde görüldüğü üzere katılımcılar sıklıkla sicilde yer alan

suçlar nedeniyle çalışma hayatından dışladıklarını belirtmektedir. Görüntü ise kişinin sosyal statüsüne ilişkin fikir verici olabilmekte ve toplumdaki diğer bireylerin, kişiye davranışlarını belirlemeleri açısından bir hareket noktası haline gelebilmektedir.

“Tabi sicil önemlidir. Bakınca seninle ilgili bir fikri oluşuyor. Sadece o da değil kılık kıyafet, saç sakal ayrılıyor. Daha suçlu gibi durmayan biriysen daha az ceza, ilk suçunsa daha az gibi.” (K9, 27y, Tokat)

“Yani saç baş sakalı dağınıksa, biraz ekonomik olarak kötü durumu kıyafetinden ayakkabısından anlaşılıyorsa, tesbih kullanıyorsa, sivri burun ayakkabı giyiyorsa suçlu anlaşılıyor. Diziler neyim bunun sebebi olabilir. İnsanın durumu yok metroya biniyor herkes uzaklaşıyor çevresinden. Suçlu düşünüyorlar” (K8, 41y, Konya)

“Bir şey anlatmama gerek olmuyor zaten tipimden de anlıyorlar. Fazla haşır neşir olmuyor kimse benden. Korkuyorlar daha çok.” (K5, 31y, Giresun)

“Anlaşıyor ya oradaki profili bilirsiniz zaten. Görünce tanınır bu denetime mi girmiş ne yapmış. Ben artık öyle ki tipinden suçunu anlıyordum” (K1, 51y, Erzincan)

İktidar bloklar halinde her yere dağılmış halde, gündelik pratiklere sızan ve bedene gömülen teknikler bütünüdür (Foucault, 2012, s. 48). Normalin iktidarı, söylemsel ve söylemsel olmayan teknikler dâhilinde kapsamlı bilgilere dayanır. Katılımcıların ifadelerinde görülüşü gibi normal/anormal arasında kurulan ayırım yalnızca eylem odaklı olarak kalmamakta, dikotomiler hayatın çeşitli alanlarına yayılarak genişlemektedir. Beden burada bir bilgi alanı olarak eylemle birleştirilmekte ve beden-eylem arasında anlamsal bir ağ örülmektedir.

Diğer taraftan katılımcıların verdiği bilgilere göre suçluluk başta çekirdek aile olmak üzere, kök aile ve arkadaş çevresine olumsuz etkilerde bulunmaktadır. Goffman biri ile arz-ı endamda bulunmanın, kişinin toplumdaki statüsünü ve etkileşim olanaklarını belirlediğini ifade etmektedir. Bireyin birlikte olduğu insanın kim olduğu ve toplumsal arenada neyi temsil ettiği, kişiye yönelik davranışları tümüyle değiştirmektedir (Goffman, 2021a, s. 84). Damgalıların yaşamının ve tercihlerinin etkilenicisi sadece kendileri değildir. Çoğunlukla damganın, damgalı kişiye yakın olan kişilere de sıçrama eğilimi söz konusudur. İkincil örseleniciler, damgalı bireyin itibarsızlığının bir kısmının devşirildiği ve damgalıyla benzer sosyal yaptırımların uygulandığı bireyleri ifade

etmektedir. “Fahri damgalama” olarak da adlandırılan bu genişleme eğilimi, damgalı bireylerin ne denli doğal ve kapsamlı biçimde olumsuz değerlendirmeye tabi tutulduklarına işaret etmektedir (Goffman, 2021a, s. 61-62). Katılımcıların ifadelerine göre ikincil örselenme 2 düzeyde meydana gelmektedir. İlk olarak; katılımcının çevresindeki kişilerinde belirli oranlarda değersizleştirildiği şekilde gerçekleşebilir. İkinci olarak ise; kişiler damgalının maruz kaldığı sosyal yaptırımlara benzer deneyimler yaşamamakla birlikte, damgalı kişiyle olan duygusal bağı nedeniyle kendisiyle ilgili yaşanan gelişmelerden üzüntü duymaktadır.

“Şimdi benim iki oğlum bir kızım var. Kızım 16 oğlum 9 yaşında şimdiki oğlum da 3 aylık. Kim ister ki babası cezaevine girmiş. Baban nerede deseler okulda şurada burada cezaevinde. Kendimden değil yani beni suçlu bilsinler ama çocuklarım cezaevindeki babalarını anlatmak zorunda kalmasın değil mi? Çocuk ezilmez mi?” (K7, 25y, Tunceli)

“Ama yani o da etkilendi suçlu olmamdan. Çocuğunun böyle olmasını kim ister? Zaten kendisini etkilemese de akrabası var, komşusu var hep bunu soruyor konuşuyorlar. Benden anneme dahi geçti yani o dediğiniz şey.” (K9, 27y, Tokat)

“Zaten o olaydan sonra ailem de bir düzen oturtturamadı. Evimizi taşıdık. Dursaydık daha çok kan dökülürdü. Karşı taraf rahat durmazdı. Daha önce de sürekli tehdit ediyorlardı. Bu bıçaklama olayından sonra (sessizlik) adam öldü zaten. Yakınları tehdit etti.” (K3, 24y, Hatay)

“Ya tabi ki gördüm çünkü benim nasıl biri olduğumu biliyorlardı. İnsanın başına öngöremediği şeyler geliyor. Destek çıkmadılar desem yalan söylemiş olurum. Ama çok aşırı derecede üzüldüler. Ben o zaman ailemi göremiyordum. İlk başlarda çocukluk olarak yani geçer gider gibi algıladım, büyütmedim kafamda. Ama zaman geçtikçe tam tersi sürekli üzüntü ağlama onlardan daha fazla bana zarar vermeye başladı... Yanıma geldiklerinde tabi ki (ağlamaklı ses tonu) babam bir paket sigara bırakmıştı görüşme yerine. Çok absürt bir şeydir değil mi, bir babanın –ki babam da çok ciddi biridir ama- oğluna paket bırakması? Benim tabi ki mutlu olmamı, kafa yormamamı istiyorlardı. Ne olursa olsun oğlumusun sen psikolojisinde yaklaşıyorlardı. Ben öyle hissediyordum en azından ya da kendimi öyle rahatlatıyordum bilmiyorum.” (K12, 22y, Tokat)

Kişiler kendisi ve çevresini hedef alan tüm bu yaptırımlar neticesinde, ötekilerle etkileşimlerini temkinli olmaları gereken ve stratejik kararlar vermeleri gereken politik bir alan olarak değerlendirmeye başlamıştır. Katılımcıların dışarıdan kendilerine yönelen olumsuz algılarla başa çıkma yöntemlerinin başında ‘suç geçmişini gizleme’ gelmektedir. Katılımcıların büyük çoğunluğunun suç deneyiminin tümünü veya daha fazla tepki toplayacağına inandıkları kısımlarını gizlemekte olduğu ya da koşullar nedeniyle deneyimlerini saklayamamış olmaktan pişmanlık duyduğu görülmüştür.

Kişiler gizlemeyi zaman zaman fazla bilgi vermeme düzeyinde gerçekleştirmiştir. Gizleme eğilimi genellikle sosyal dışlanma riski, ikincil örselenmeye yönelik endişeler, çıkar kaybı, sosyal işlevselliğin azalması, uyum kaygısı, değersizleştirilme düşüncesi gibi sebeplerle ilişkilidir.

“Duymadılar ki. Kimse bilmedi. Yani şöyle ben kurum amirimden izin için arayınca dedim böyle böyle bir ceza evine giriş çıkış yapacağım. Dedi hayırdır. Dedim böyle böyle bir aile sorunum olmuştu. Onlarda ya A... geçmiş olsun da niye böyle işlere bulaştın, ne işin var senin bu işlerle ayıp değil mi, yakışmıyor sana dediler. Yani sadece kurum amirime söyledim. Bir de karım işte” (K1, 51y, Erzincan)

“Bu yüzden cezaevine girdim demiyorum pek fazla ortamda. Kavgacı ya da korkunç olarak düşüncelerinden korkuyorum. İnsan yaralamıştır bilmem ne etmiştir. Bir tartışmaya girsek aynısını bize de yapar diye düşünüyorlar. Her yerde karşıma çıkıyor. İş hayatımda olsun dışarda olsun bayağı bir etkiliyor ister istemez.” (K7, 25y, Tunceli)

“Ya aslında iş bakarken gizlemek zorunda olduğumuz durumlar oluyor. Şimdi mesela diyelim gizlemek zorunda olmaktan değil de konuşmayabiliriz her şeyi.” (K8, 41y, Konya)

“Benim geçmişimi gizlemek zorunda hissedeceğim bir zamanım olmadı. İlk suçumu 22 yaşında işledim. O da kız arkadaşım sonuçta hemen duyuldu, bilindi. Gizlenecek bir şansım olmadı yani. Gizleme şansım olsa yani gizlerdim.” (K9, 27y, Tokat)

“Evet oldu. Şu olay daha normal olsaydı çok güzel bir hayatım olabilirdi. İş yaşamında bana kötü gözle bakılmazdı. Ya da olsaydı da gizli kalsaydı mesela daha değişik olabilirdi benim iş hayatım.” (K10, 27y, Tokat)

“Evet gizlemeyi tercih ederim. Hoş bir şey de değil ki yani. Nasıl söyleyeyim? Yani birini istemeye gidersiniz der ki şunu yaralamış, buna şey yapmış, bu kadar hapis yatmış yani herkes çekinir. Kızımı istemeden önce biri de benim yanıma gelse bende böyle derim. Tabi ben kimseye söylemem. Çok güvenmediğim birkaç arkadaşım var onlara dahi. Bilen bilir onun aklından söylemem ama onun dışında söylemem.” (K12, 22y, Tokat)

Gizleme eğilimi yakın ve uzak çevre arasında farklılık içermektedir. Yakın sosyal çevre, kişiyle daha sık iletişimde olan ya da duygusal bir yakınlık kuran kişileri ifade etmektedir. Yakın çevrenin suça dair değerlendirmeleri daha esnek ve duygudaşlık odaklıdır. Uzak çevre ise kişinin sosyal yaşamına bir şekilde dâhil olan (iş, okul, mahalle vb.) ancak ilişkinin herhangi bir duygusal ya da ilişkisel bağ içermediği durumları ifade etmektedir. Gizleme eğilimi yakın çevreden uzak çevreye gidildikçe artmaktadır.

Ayrıca K10'un ifadelerinde görüldüğü üzere etkileşim; uzak ve yakın çevreye göre belirlendiği kadar, uzak ve yakın çevreyi belirleme gücüne de sahiptir. Kişilerin ötekilerle sosyal etkileşiminde çok boyutlu bir sosyal dışlanmaya maruz kalması, suçluluğu 'turnusol etkisi' üzerinden aracılaştırmalarına neden olmaktadır. Yani kişiler suç deneyiminden sonra yaşamında diğerlerini, duruma verdikleri tepkiler odağında değerlendirmeye ve bu değerlendirme üzerinden kimin hayatında kalıp kimin çıkacağına yönelik ölçüt oluşturmaya başlamaktadır.

"Yani benim arkadaşlarım, çevrem nasıl biri olduğumu, yaşantımı bildiği için çok kötü şeyler yaşamadım. Önemsiz bir şey onlar için. Ama benim çok çevrem olmasaydı ilişkilerim merhaba-merhaba seviyesinde olsaydı suçlu olarak bakılabilirdim. Ama şu oldu mesela diyelim bir işe falan gireceksin. Karşıdaki insan sabıka kaydına bakıp diyor yani bu nedir diye. Neden çünkü seni tanımıyor. Orda yazana göre değerlendirmek zorunda. Anlatınca da anlıyorlar çünkü öyle ağır bir suçum yok." (K4, 33y, Erzincan)

"Yakın çevremde de beni gerçekten iyi tanıyanlar aynı davrandı. Benimle ilgili görüşleri hiç değişmedi. Ama mesela nasıl öylesine tanıyanlar Instagram'dan falan, atıyorum lisede göz aşinalığı olduğunuz bir çocukla iletişiminiz mutlaka değişiyor. Bu böyle miymiş diye sorguluyor bi. Tam ne düşünüyorlar bilmiyorum ama uzaklaştığını hissedersiniz ya birinin, öyle bir şey. Takipten çıkar, selamı keser. Oluyor yani sıklıkla, olmuyor değil bunlar" (K6, 28y, İstanbul)

"Şahsen ben sosyal açıdan uyumlu olduğumu düşünüyorum da sosyal açı bana göre uyumlu değil sadece. Çevremde tanıdıklarımla bir sorunum yok ama böyle uzaktan tanıdığım insanlarla sıkıntı yaşıyorum. Kendi çevremdeki insanlar seçtiğim insanlardır öbür seçmediğim insanlarla da mesafe koyarım. Bir şey paylaşma ihtiyacı da duymam bu yüzden." (K9, 27y, Tokat)

"Bu olaydan sonra diğer normal arkadaşlarım da ikiye ayrıldı. Olumlu bakanlar da oldu, beni yalnız bırakmayan, halime üzülenler de oldu. İlişkisini koparanlar da oldu. Ben de ona göre yoluma devam ettim." (K10, 27y, Tokat)

Gizleme eğilimi kimi zaman görüşmeler esnasında da ortaya çıkmıştır. K8 diğer suç deneyimlerinden rahatlıkla bahsetmesine rağmen, kadın bir araştırmacı olmam sebebiyle karısıyla arasında geçen dosyadan bahsederken sıklıkla 'hatırlamıyorum, hafızamdan sildim' gibi ifadeler kullanmıştır. Bu durum gizleme eğiliminin 'ötekinin sosyal konumu'na göre şekillendiğini göstermektedir.

"Haa onu soruyorsun. Onu şöyle diyim o zaman. Çok dosyam olduğu için eşimle aramda hatırlayamıyorum tam. Hafızamdan sildim detaylarını, çünkü eskileri hatırlamak istemediğim için." (K8, 41y, Konya)

Gizleme eğilimi karşıdaki kişinin kişiliğine ve bakış açısına ya da sosyal konumuna bağlı olarak değişmektedir çünkü damgaya verilen tepkiler damgalanan kişinin kendisinden çok karşıdaki kişinin kimliği ve hassasiyetleriyle ilişkilidir. Kişinin deneyimleri ve bilişsel şemaları, damgalıya vereceği tepkiyi belirler. Karşıdaki kişinin daha önce bir suç ile tanışmamış olması, ahlaki değerlerinin ve ideolojisinin suça karşı katı sınırlar içermesi gibi durumlar suçluluğa verilen tepkiyi artırmaktadır. Bu koşullar altında damgalı kişinin suç deneyimini gizlemesi daha muhtemeldir. Diğer taraftan karşıdaki kişinin sosyal statüsü vereceği tepkinin damgalıya olan etki alanını belirler. Sosyal statünün yüksek olması suç deneyiminin gizlenme ihmali artırılmaktadır. Çünkü karşıdaki kişinin bu bilgi çerçevesinde bireyin hayatını etkileyebilme kapasitesi vardır.

“Yakın çevresinde bu durumu gören kişiler daha ılıman. Ama suçla hiç işi olmamış bir insan tabi ki ilk etapta korkuyor, çekiniyor. Sohbet muhabbete dâhil olmaz. Olayın benimle alakası olduğunu da düşünmüyorum açıkçası. Bu durum o kişinin kendi insanlığı, olayları kendi yorumlama biçimleriyle ilişkili anladınız mı? Onların meselesi. Dışarıda mesela adam görevli işte şeyde gardiyan diyelim. Dışarıda ne yaşıyor, ne öğretiliyor bilemeyiz... Bir de şöyle bir şey var bilirsiniz. Normal hayatımızda da bazı kişiler daha güçlüdür. Atıyorum bir proje müdürüne açıklarken mutlaka, yani hiyerarşide yüksek bir insandır mutlaka zorlanıyorsun. Şöyle ki kimse zaten yeni tanıştığı birine ben adam öldürdüm demez. Mutlaka gizliyoruz ama sorarlarsa da söylüyoruz. Çünkü biz oyuz. Karşımızdakinin bizimle tanışırken bizi bilmeye hakkı var. Ama kimse durup dururken sormaz sicilin var mı diye. O sormadığı zaman da söylemiyoruz bu gizlemek oluyorsa gizliyoruz.” (K6, 28y, İstanbul)

“Ya aslında iş bakarken gizlemek zorunda olduğumuz durumlar oluyor. Şimdi mesela diyelim gizlemek zorunda olmaktan değil de konuşmayabiliriz her şeyi. Başka şey de olur suç da olur. Bu gizlemek olmaz. Mesela ben işe alınmadım bunu dedim diye ama demeseydim de olurdu. Zaten ben hani gizlenecek bir şey yapmadım da” (K8, 41y, Konya)

Bunun yanında gizleme eğilimi ile ifşa potansiyeli arasında da bir ilişki söz konusudur. Kişinin bir ortamdaki tanınırlık düzeyi ve suçun ifşa edilme riski düşükse, kişiler suç deneyimini gizleme eğilimindeyken; ortaya çıkma potansiyeli yüksek olduğunda paylaşma eğilimindedirler. Burada kişinin sosyal dışlanma ve değersizleştirilmenin düzeyini kontrol altına almaya çalıştığı söylenebilir. Suçlu olmak ve bunu gizlemek ya da bununla ilgili yalan söylemek değersizleştirilmenin düzeyini artırmaktadır. Bu nedenle ifşa potansiyeli, gizlemeye ya da paylaşmaya yönelik karara referans olur.

“Eğer o kişi sonradan öğrenebilecek seviyedeyseniz yalan söylemem, yoksa söylerim. Küçük bir yerdeyse mesela gider oradan duyacaksa, buradan öğrenme ihtimali varsa, benim ona

anlattığım da olmuştur. Yoksa bunları bilme ihtimali yoksa anlatmamışımdır. Yani bir yerde tanınmıyorsam, tanınma ihtimalim de azsa söylemem.” (K6, 28y, İstanbul)

Sosyal dışlanma ekseninde üzerinde durulması gereken bir diğer konu, bu türden etkileşimin özünde örtük (gizil) bir ayrımcılığın yattığıdır. Normal ve damgalı etkileşimi çoğunlukla yaptırım uygulama, teması kısıtlama gibi açıkça olumsuz bir tutum akla getirir ancak kimi zaman toplumun diğer üyeleri damgalı bireye belirsiz-ayrıştırıcı sinyaller gönderir. Belirsiz ayrıştırıcı sinyallerin alt-metni ben ve öteki ayrımıdır. Belirsiz ayrıştırıcı sinyaller, olumsuz biçimde (korkarak, dışlayarak) olabileceği gibi olumlu biçimde de (acıyarak, üzülererek, savunarak vb.) verilebilir. Goffman bu durumu şöyle ifade etmektedir. Bir damgalıyla empati kurarak onu dert ettiğiniz bir senaryoda dahi haddinizi aştığını düşünebilirsiniz. Onun bir kusura sahip olduğunu tamamen etkileşim dışı bırakırsanız da duyarlılığınız sorgulanacaktır. Bu nedenle damgalı bireyle etkileşim temelinde bir huzursuzluğu içermektedir. Damgalıyla etkileşimdeki bu huzursuzluğun sebebi damgalının bu durumun farkında olması, farkında olduğumuzun farkında olması, hatta farkında olduğuna ilişkin farkındalığımızın da farkında olması gibi birbiri ardına eklenen karmaşık bir süreç içermesinden kaynaklanır (Goffman, 2021a, s. 46-48). Görüşmelerde elde edilen bulgulara göre; suç deneyimi olan kişiler sosyal etkileşimde sıklıkla belirsiz-ayrıştırıcı sinyallerin farkına varmakta ve bunu da bir sosyal dışlama biçimi olarak değerlendirmektedir.

“Yok olmadı da şöyle bize baktıkları zaman sanki acıyarak bakıyorlarmış gibi hissederdim. Sanki bunlar bize bakıyorlar, eve gidiyorlar. Kendi çocuklarına işte senin yaşında çocuklar içerde yatıyorlar sen haline şükret diyorlarmış gibi hissederdim hep. Acıyıormuşuz, bana acıyorlarmış gibi hissederdim. Baktığı zaman o düşüncesini alırdım yani. Aslında yaptıkları bir şey de yok, hatta iyilik yapıyor fazla yemek koyuyor mesela. Ama ben bana acıdıklarını hissederdim. Beni hakir görüyor, zannederdim. Ben öyle düşünüyorum belki de değişmemiştir ama çünkü herkes öyle bakıyormuş gibi hissediyorum. Her girdiğim ortamda; bayram olsun, düğün olsun, cenaze olsun. Yani nereye girsem sanki bana öyle bakıyorlarmış gibi geliyor.” (K12, 22y, Tokat)

“Zaten kimse direkt sen suçlusun bizden uzak dur demez. Bunu hissedersin. Bir mekâna girdin diyelim orda geçmişini tanıyan adamlar var. Ortam buz keser. Ya da evde haberde suçlularla ilgili bir yasa şeyi değişmiştir, karın sana bakar.” (K8, 41y, Konya)

“Ben bunu askerde de yaşadım. Şimdi bu çalışanların içinde iyisi var kötüsü var tamam mı? Herkes orada işini yapıyor tabii de, insanlık olarak iyi ve kötüsü. Birisi hiçbir şey demese bile size suçlu olduğunuzu hissettiren bir bakış atar. Size bakması, konuşması böyle bir

değişiktir diğerlerinden. Aşağıladığımı hissedersiniz. Kimisi de böyle üzülerken bakar. Daha böyle rica minnet hareket eder. Yine diğerlerinden farklı olarak anladınız mı?” (K6, 28y, İstanbul)

K13 belirsiz ayrıştırıcı sinyallerin her zaman aktif olmadığını, ancak aktive olma riskinin kişilerde kronik bir kaygıya dönüştüğünü belirtmektedir. Kişiler bu kaygı nedeniyle karşılarındakinin ses tonunu, mikro mimik ve jestlerini, bakışlarını yorumlama ve bu doğrultuda kendilerine bir değersizlik biçme eğilimindedir.

K13: Ya yok da şimdi bir şuraya geç demek vardır bir de şuraya geç demek vardır. Yani hitap olsa bile bunlar insanın gözüne batıyor. Değersiz hissettiriyor.

A: Personel tarafından mı yoksa içerideki diğer kişiler tarafından mı?

K13: Herkes tarafından. Bu sürekli olan bir şey değil, konusu gelince oluyor. Yani nasıl söyleyeyim o konu hakkında bir iş başvurusu olur, ya da biri biriyle tanışırken olur. Gözlerinden bile anlıyorsunuz bir süre sonra. Anlamak için çabanız var ya da bu ne düşünüyor diye.

A: Yani bir şey söylemese de belirli bir ayrımcılık yapmasa da toplum bunu bir şekilde hissettiriyor size öyle mi?

K13: Evet öyle. (K13, 33y, Amasya)

Katılımcılar damga nedeniyle diğerleri tarafından anlaşılmadıklarını ya da tehlikeli olarak değerlendirilmeleri sosyal dışlanmanın ötesinde sosyal izolasyona da sebep olmaktadır. İzolasyon, kişilerin varlıklarıyla karşı tarafa rahatsızlık verdiklerini ya da anlaşılmadıklarını hissetmeleri sebebiyle kişisel bir tercih de olabilmektedir.

“Ya ihtiyaç duysak da artık herkes belli bir yaşa gelmiş herkesin çoluğu çocuğu olmuş. Onların da artık belli bir yaşam tarzları var. Onlarla da belirli görüşebileceğim bir süre var. O kısa sürede de yani uzun uzadıya dertlerimi anlatmak istemiyorum. Zaten anlatsam da anlayacaklarını düşünmüyorum. Anlatırsam anlaşılmayacağımı düşünüyorum.” (K13, 33y, Amasya)

“Birine yaklaşırken bir kere değil, bin kere düşünmek zorunda kalıyoruz, hani acaba rahatsız olur mu düşüncesiyle hareket ediyoruz. Dışarıda sağda solda yürürken, etrafımıza bakarken, etrafında ne olduğuna göz gezdirirken göz göze geliyorsun acaba rahatsız olur mu hesabıyla bir an utanıyorsun ister istemez, toplumsal olaylardan dolayı. Bu yüzden diyorsun ki muhatap olmayayım kafam rahat olsun.” (K11, 28y, Muğla)

“Kimseyi de gereksiz yere huzursuz etmemek diye mi düşündüm neyse artık. Adamın düşüncelerini değiştiremeyeceğimden kendimi çektim belli bir yaşa kadar. Ama şimdi tabi ki daha farklıyım. Kendimi geri plana almak yerine savunmayı öğrendim.” (K8, 41y, Konya)

Normal ile damgalı birey arasında kaygıya dayalı bir güvenlik duvarı vardır. Bu duvar normal ile damgalı arasındaki iletişimin sınırlarını tayin eder. Normaller, damgalıların tehlikeli birey algısı ekseninde değerlendirir. Çünkü güvenlik her birey için temel bir gereksinim ve kaygı unsurudur. Normaller damgalıların olumsuz etkilerine ya da oluşturdıkları riske karşı bir güvenlik duvarı oluşturmaktadır. Güvenlik duvarının aşılmasına bazen dışlama pratikleri (evlilik, iş vb. alanlarda) bazen hapsedme ve linç gibi pratiklerle tepki verirler. Kişilerin genellikle normalin damgalıya ördüğü güvenlik duvarına yönelik farkındalığı vardır ve zamanla bu duvarın aşılması normali rahatsız edebildiği gibi damgalıyı da rahatsız etmeye başlar. Bu nedenle damgalı ya bu duruma şiddetle tepki verir ya da sosyal izolasyona zorlanır. K13 normalden damgalıya yönelen bu endişeyi ve önlemleri anlayabildiğini, bu durumun kendisini de rahatsız ettiğini ve kendini sosyal yaşamdan izole etmesine sebep olduğunu belirtmektedir.

A: Toplumun bakış açısı nasıldır?

K12: İletişim kurmak istemez. Belli bir düzenli yaşantısı olmayan atıyorum memurdur şudur budur, devlette görevlidir. O kişiler artık uzak durmak isterler. Kendilerince de artık bir güvenli bölge mi oluştururlar bilmiyorum. Çocuklarını böyle bir insanlar muhatap etmek istemezler. Herkes çekinir. Risktir, kötü örnektir, kötü arkadaşır.

A: Yani öncelik kendilerini korumaktır diyorsunuz?

K12: Öyle, illaki herkes öyle davranır. Haksız da görmem böyle davranışları, hatta ben gitmem yanına. Onun kaçmasından önce ben gitmem yanına. Rahatsız olacağını bildiğim için, olmasın diye gitmem.

A: Kim için? Siz mi yoksa karşı taraf mı?

K12: O rahatsızlığı bana da hissettirebilir. Ama ben önce onun rahatsız olmamasını sonra da beni rahatsız etmemesini düşünerek hiç gitmem. (K12, 22y, Tokat)

Bu bölümde görüldüğü üzere toplumsal normlar, normdan sapanlar için sosyal bir dışlanmayı beraberinde getirmektedir. Bu türden bir düzen, toplumsal etkileşimi

normal/damgalı olarak ikiye ayırmakta ve verili bir yığın bilgiye göre biçimlenmektedir. Bu durum toplumsal etkileşimin kendine özgü birtakım stratejiler içermesine neden olmaktadır. Aynı zamanda kategorilerin sınırlarının belirgin olması kişileri bulundukları konuma sabitleme riski taşımaktadır. Tekerrür suç sabitlenmiş kategorilerle ilişkilidir çünkü kişi yaşamında sürekli bu sınırlara takılmaktadır. Düzenli olarak verilen toplumsal mesaj kişilerin bir sonraki eylemlerini belirleme gücü kazanır. Diğer bir ifadeyle tekrarlanan deneyimler, gerçeklik olarak algılanmaya başlar. Kişi yeniden suç işlerken yalnızca kendi gerçekliğiyle uyum içinde olduğunu düşünmektedir.

4.3.4.2. Suç Deneyiminin Ruhsal Etkileri

Sosyal ve kamusal yaptırımların, kurumsal deneyimin ve suç altkültürü içine dâhil olmanın mahkûmların hayatında duygusal birtakım etkileri olduğu bilinmektedir. Mahkûmlar üzerindeki duygusal etkiler, düşünümsel bir eksenle kimliğin dönüşümüne ve yeni düşünce yapılarının oluşumuna da sebep olmaktadır. Bu açıdan suç davranışının ve buna verilen tepkilerin neden olduğu duygu ve düşünce yapılarının incelenmesi tekerrür hususunda fikir verici olabilir (Öncül, 2016, s. 15). Yapılan çalışmalar sosyal stigmanın kişiler üzerinde özgüvensizlik, değersizlik, yetersizlik, yalnızlık, güçsüzlük, çaresizlik, duyarsızlık, huzursuzluk gibi psikolojik etkiler, olabileceğini göstermektedir (Major ve O'Brien, 2005; Schnittker ve John, 2007; Toyoki ve Brown, 2014). Katılımcıların ifadeleri suç deneyiminin güvensizlik, yaşamdan doyumsuzluk, kimlik karmaşası, yetersizlik ve değersizlik hissi, gelecekte ümitsizlik, yalnızlık, duyarsızlık, pişmanlık duygulara yol açtığını desteklemektedir.

Katılımcıların en fazla değindiği ruhsal etki 'yalnızlık' olmuştur. Katılımcılar kimi zaman toplum tarafından kabul görmedikleri için kimi zaman da anlaşılmadıklarını düşündükleri için toplumdan izole olmaktadır. Diğer bir ifadeyle yalnızlık kimi zaman sosyal bir yaptırım biçimindeyken, bazen bir tercih olmaktadır. Ancak her iki şekilde de kişinin 'ötekilerden farklı' olarak konumlandırılmasıyla alakalıdır. Bu durumda katılımcıların bazıları uyarıcı maddeyi olumsuz duygulardan uzaklaşmak üzere kullanmaktadır.

“Yoo.. sokakta tek başına takılmaktan bahsediyorum. Yani bir yere ait olma duygum deyince destek deyince bulamıyorum. Sürekli sokaklarda hatırlıyorum kendimi. Dayak yediğimde ya da moralım bozukken. Sigara alkol. Sokaklar. Tek başıma takılırım... İnsanlarla durduk yere de tanışmayı, iletişim kurmayı tercih etmem.” (K6, 28y, İstanbul)

“Tabi ben de psikolojik olarak bir buhrana döndüm, kötü hissetmeye başladım kendimi. Hani 2-3 günde bir içiyorsam her gün içer oldum. Sosyal hayatı severdim eve kapanır oldum. Yani bir mutlu olup arkadaşlarıyla dışarda keyiften içmek var, bir de dertten içmek var. Ayrıptır söylemesi alkol alırım. Unutturuyor. Şuanda da mesela alkol alıyorum. Artık sıkıldım anlatabiliyor muyum bir şey olmaktan. Ben sırf bu meseleden farklı insanlarla tanışmayı kestim gibi bir şey. Zaten özel hayatımdan da hemen bahsetmeyeceğim için bilemezler.” (K9, 27y, Tokat)

“Ya hiçbir şeyim yok mesela şuan. Yalnızım. Genelde zaten tanımadığım insanlarla yaklaşmıyorum. Arkadaşlığım da fazla yok zaten. Nadiren. Şöyle ki geçmişimizi içerde harcadığımız için pek arkadaş çevrem falan olmadı maalesef. Olanlar da bir nebze evlendi. Zaten cezaevinden çıkan birisiyle de dışarıda arkadaşlık etmem. Diğer insanlar farklı gözle baktıkları için umursamıyorlar. Yaşantım saçma sapan. Bir oradayım bir burada. Düzenim yok. Yalnız biriyim. Bir gördüğümü ertesi gün göremem. Sabit bir çevreye tutunamadım Mesela herkesin geleceğe dair bir planları olur tabi ki iyi hissetmesi için, çoluk çocuk bunlara sığınılır. Ama ben o psikolojide değilim. Destek açısından bir şey bulamıyorum hayatımda.” (K2, 33y, Ordu)

“Kendimi toplumsan dışlanmış gibi hissettiğim için genelde dışarı çıkmıyorum, evde oturuyorum. Arada bir nadiren dışarı çıkarım. Benim yaşamış olduğum bir olaydan dolayı pek olumlu gözle bakmıyorlar daha doğrusu bana, arkadaş çevrem olsun falan filan. O yüzden de zaten evden dışarı çıkmıyorum ben artık. Burada yapacağım bir şey de olmuyor. Psikolojimi tamam düzeltilmiş olabilirim de sürekli karşılaştığımda yeniden etkiliyor ister istemez yani. Hani kendimi kitap okuma gibi işlere adadım daha çok. Kişisel olarak kendi kendime yetmeye, bir aktivite yapmaya çalıştım sürekli” (K10, 27y, Tokat)

Yalnızlığın tercihe dayalı olduğu durumlar ‘güvensizlikle’ ilişkili olarak ortaya çıkmaktadır. Kişiler uzun süre güvensiz ortamın ve toksik ilişkilerin içerisine dâhil olduktan sonra çevrelerindeki herkese karşı bir güvensizlik geliştirmekte ve bu sebeple kendilerini toplumdan izole etmektedirler.

“İhtiyacım yok onlara. Söylemişim ya her şey çıkar ilişkisine dayalıdır hayatta. Durup dururken arkadaşlık ayaklarına girmenin bir manası yok. Zaten en ufak bir durumda sahte olduğu ortaya çıkıyor her şeyin.” (K6, 28y, İstanbul)

“İnsanlara güvenilmeyeceği ve her zaman insanın yalnız olduğunu öğrendim. Zaten bir güvenim yoktu da insanlara yeniden tecrübe oldu.” (K5, 31y, Giresun)

“Şuan mutsuzum. Bu olaylardan, arkadaşlarımdan, kız arkadaşımdan sonra o darbeyi yedikten sonra, insanlara güvencim hiç kalmadı. Yalnızlaştım ve insanları güvenip değer veren biriydim ben. İnsanlara olan güvencim full sarsıldı. Ama ben bunun da üstesinden gelirim inşallah.” (K9, 27y, Tokat)

“İnsanlardan uzak durmaya başladım. Genel olarak kimseye güvenmiyorum. Sadece suçta değil diğer yaşam şartları da beni yalnızlaştırdı. Ekonomik sorunlar, kışın ortasında çalışmak zorunda kalışım. Zor bir yaşantım olduğu için güvenmiyorum kimseye genelde. Güvenmemem gerektiğini biliyorum.” (K3, 24y, Hatay)

“Evet, evet biliniyor. Şöyle diyim sürekli bu konuda dışlanmıyorum ama zamanında dışlandım. Benim de insanlara güvenim fazla kalmadığı için, o yüzden fazla arkadaş çevresi dem yapmayı düşünmüyorum. Kendimden başkasını düşünmüyorum yani.” (K10, 27y, Tokat)

“Yok, ilişkiye değil, insanların pisliklerini gördükçe artık kimseye güvenim kalmadı. Orada gördüğümünden öğrendiğim buydu. Artık benim için güvensizlik kapsamında tüm ilişkiler.” (K13, 33y, Amasya)

Katılımcıların ifadelerinde sıkça yer bulan diğer bir psikolojik etki ‘değersizlik’ hissidir. Kişiler suç deneyimleri ve deneyime verilen sosyal tepkiler ekseninde olumsuz kimlik algıları geliştirmekte ve değersizlik/yetersizlik/ utanç hislerini paylaşmaktadırlar.

“Farklı bir özelliğim yok. Değişik, duyulmaya değer bir yaşantım yok. Her şey standart.” (K2, 33y, Ordu)

“Kim olursan ol ailen yine de sever diye düşünüyorum, emin değilim. Şuanda bir babamla aram kötü. Annem beni sever. Babam da seviyordur da artık dayanamadı.” (K9, 27y, Tokat)

“Sanayideki birine kim şey yapar? Kimsesiz, hiçbir şey sahibi olmayan, serseri.. Bir kere ilerisi yok. Ben şahsen empati yapacak olsam mesela kendimi onun yerine koyacak olsam, kendimi istemezdim.” (K5, 31y, Giresun)

“Psikolojimiz dağınık olduğu için iyi değilim yani. Kolay kolay uyum içerisinde olamıyorum. Eskiden arkadaş çevrem olsun, samimiyetim olsun çok iyiydim. Ama belirli yaşantılardan sonra uyum sağlayamaz oldum. Yıllarım içerde geçtiği için psikolojikmen dağıldım. Bu ister istemez anlık tepkilerimi artırdı. Herhangi bir konu ya da içerdeki çevreden dolayı yaptığımız şeylerden dolayı psikolojim tamamen dağıldı. Kaybettik birçok şeyi orada”. (K2, 33y, Ordu)

“İlişkiler belli bir seviyede ciddileşince herhalde benim gelecek vadeden bir potansiyelim olmayınca, ayrılma kararı alıyordu karşı taraf. Nasıl denir herhalde bir ev babası olmak, evi geçindirmek... Bende başkalarıyla tanıştıracak potansiyeli görmüyorlardı.” (K13, 33y, Amasya)

Yalnızlık, güvensizlik ve değersizlik hisleri aynı anda yaşandığında kişiler genellikle kimlik karmaşası yaşamaya başlamaktadır. İçinde bulundukları ruhsal handikaptan

çıkamayan bireyler, yaşamdan doyum alamamakta ve duygularına karşı duyarsızlık geliştirmektedir.

“Şuan hiçbir şey hissetmiyorum açıkçası. Şuan yok gibiyim kendim sanki yokmuşum gibi. Kayıp bir yaşantım var. Ne geçmişte varım ne gelecekte. Beklentim yok, anım yok, umudum yok. Kendimi olduğumdan daha yaşlı gibi hissediyorum. Genç durabiliyorum ama ruhen çok yorgunum. Özellikle zaten içerde bayağı durduğumuz için 12-13 sene o yüzden içimde çok büyük bir yara onlar. (K2, 33y, Ordu)

“Hani bir insan bataklığa battıkça hep daha kötüsü olur ya. Hep kötüsü. Hep böyle devam edecekmiş gibi gelirdi. Belki bir 6 ay 8 ay kötü hissetmek etkilemez ama ben devamında hep aynı şeyleri yaşayacağım, hayatımın sonuna kadar. Bir sefer pislige bulaştım, bundan sonra geri kalan hayatımda hep aynı şeyleri yaşayacağım gibi buna benzer olacak olacak diye düşündüm. Bunu kaldıramayıp bayağı bir ilaç kullandım. Yok manevi değil, vicdan olarak değil. Ama kötü yola sevk edilmişim gibi düşündüm.” (K12, 22y, Tokat)

“Bu kişi olmaya alışmaya çalıştığım da oldu, delirdiğim de oldu, namaza başladığım da oldu. Her şey oldu orada. Kendimi bulamadım. Ben hep bendim değişmedim ama hep değişik biriymişim gibi olaylardaydım İnan ki hissizleştim ya. Yani artık hiçbir şey hissedemiyorum, ne üzüntü ne mutluluk. Her olaya karşı donuk biriyim.” (K5, 31y, Giresun)

“Ben zamanında çok cana yakın, çok arkadaş canlısı biriydim. Çok arkadaşım oldu, gezip dolaştığım, dertleştiğim insanlar da oldu. Ama işte bu yaşadığım olaydan sonra kendimde psikolojik olarak çok etkilendim. Farklı birisi oldum. İçimden bir şey gelmiyor artık. Hayata karşı yani heyecanım falan yok” (K10, 27y, Tokat)

“Yok. Hiçbir zevk almıyorum açıkçası hayatımdan. Üstüne ekleyerek ilerlediğimiz için yani bir beklenti kalmadı. İlk soruda dediğiniz gibi hayatta zevk yok. Ona göre normal bir yaşantı sürüyoruz. Bir yılın üstüne bir yıl daha ekliyorsunuz, yaşamak bu kadar.” (K13, 33y, Amasya)

“Ben hayattan bir zevk almadığım için doyum alma gibi bir amacım da yok anlatabildim mi? Yani siz deyince bir düşündüm. Hayatta nereden doyum aldığımı bulamadım yani acaba böyle nasıl yaşıyor ben de bilmiyorum. Nasıl denir? Rastgele, umarsız. Artık olaylara tepki vermediğimi fark ettim. İyi ya da kötü bir şey olsa da beni etkileyebilen olayların sayısı giderek azaldı. Umursamaz birine dönüştüm. İyi hisler kaplamıyor içimi ya da bir olaya üzülüp ağlamıyorum. Öyle ot gibi yaşıyoruz... Ben doğduğumdan beri sanırım depresyondayım. Asıl çıktığınızı düşündünüz mü demen lazım. Ashında bunu tanımlamak zor hastalık demek zor ama renksizlik diyebilirim.” (K6, 28y, İstanbul)

Duygulara karşı duyarsızlık, kimi zaman yok sayma biçiminde olabilmektedir. K10 olumsuz duygularından uzaklaşmak üzere, bedenen ve zihnen kendisini meşgul edecek aktivitelere yöneldiğini belirtmektedir.

“Şöyle yani aklımda bir şey varsa kendimi başka bir işe veririm. O işe odaklandığım için aklımda başka bir düşünce kalmıyor. Ne kadar sorunum, düşüncem olsa da bir anda gidiyor yani. Çok kötü bir psikolojiye girdiğin zamanlar da oluyor hapiste. Mesela ben bu sürede psikolojik sorunda çok yaşadım, aynı zamanda nasıl geçtiğini de anlamadım. Ama ondan sonra kendimi bir şeylere aktivitelere verdiğim için bir olaya karışmadım. Zaten indirim de aldım böyle olunca. Ben kendi psikolojik sürecimi böylece yapıyorum yani. Başka bir şeye odaklanarak. Böyle olunca otomatik olarak psikolojim düzelmiş oluyor.” (K10, 27y, Tokat)

Yaptırım süreçleri yakın zamana kadar devam eden katılımcılar, kurumsal yaptırımının ‘engellenmişlik’ hissi yarattığına dair bilgiler vermişlerdir.

“Bu hani cezaevine geri alırlar mı falan bilmediğimden dolayı bu işlerimi de bağlayamıyorum. Girişeceğim iş yarım kalacak onu biliyorum. O yüzden bir şeye de girişemiyorum. Bir engel oluyor, hayata karşı bir boşlukta hissediyorsun o yüzden. O şekilde yapacakları zaman benim önüme bir bariyer çekmiş oluyorlar. Düzenini kurman sürdürmen için şansın yok yani” (K9, 27y, Tokat)

“Pekiye değil. Ne bileyim baktığında kimisi okumuş, işi gücü var, belli bir seviyeye ulaşmış. Bu kişileri görünce içim sıkılıyor yalan yok. İmkân bulamamış gibi hissediyorum veya bilinçsiz. Yanlış zaman geçirdik, yanlış yerlerde.” (K13, 33y, Amasya)

“Bu olaylar yüzünden hayatımı kendim yönlendiremiyorum. Kendimi ne babalığım ne işime verebiliyordum. İşe gidiyordum ama çalışmıyordum ki kafam hep başka yerdeydi. Psikolojim bozuk, canım sıkılıyor.” (K4, 33y, Erzincan)

Katılımcıların suç deneyimi neticesinde sıklıkla hissettiği duygulardan bir diğeri ise ‘pişmanlık’ olmuştur. Ancak pişmanlığın doğrudan söz konusu davranışa yönelik olmaktan daha fazla sosyal ve kamusal yaptırımlara maruz kalmakla ilişkili biçimde ortaya çıktığı görülmüştür.

“Pişmanım. Hak etmek kısmına gelirse kavga dövüş esnasında sözlü olarak da olabilirdi. Ya da sadece dayak... Hani bıçaklama kısmından pişmanlık var evet. Bu da aslında kendi geleceğimle ilgiliydi. Yani sicilime işlediği için çok olumsuz oldu. Çok farklı şeylerle de bitebilirdi bu olay. Kendini kendine veremiyorsun. Zorluğu görüyorsun yani. İnsanın bir akıllanma süreci olur ya, o akıllanma sürecini içerde yaşadım ben yani. Şuan zaten çok olumlu bakmıyorum zaten yaptığımı da, bir daha yapacak olursam aklıma içerde yaşadıklarım gelecek.” (K10, 27y, Tokat)

“Genelde geçmişimden pişmanlık duyan biriyim.” (K6, 28y, İstanbul)

“Valla en kötü yer orası. Çok kötü hissettirdi, keşke geriye dönseydim de yapmasaydım. Şuan ki halimde o anki zamana gitsem bunu yapmamak için elimden geleni yapardım yani. Hissettirdiği pişmanlık oluyor.” (K7, 25y, Tunceli)

Sonuç olarak; suç deneyiminin sosyal yaşama yansıması, sıklıkla ortak bulguların yoğunlaştığı 3 başlık ortaya çıkmaktadır. Öncelikle kişiler suç deneyimi sonrasında aile ve sosyal destek kaybı, ilişki ve evlilikte sorunlar, gelir kaybı ve istihdam olanaklarından dışlanma, göçe zorlanma gibi hususlarda çok boyutlu bir sosyal dışlanmaya maruz kalmaktadır. İkinci olarak tüm bu sosyal ve kamusal yaptırımlar kişilerde güvensizlik, yaşamdan doyumсузлук, kimlik karmaşası, yetersizlik ve değersizlik hissi, gelecekte ümitsizlik, yalnızlık, duyarsızlık, pişmanlık gibi ortak duygulara sebep olmaktadır. Son olarak ise; kişilerin maruz kaldığı yaptırımlar ve değersizleştirme bir miktar yakın çevreye sirayet etmektedir. Böylece kişi yalnızca yaptırımlara maruz kalıp, bundan psikolojik olarak etkilenmez aynı zamanda yakın çevresinin de benzer deneyimler yaşamasına sebep olur. Suçluya yönelik tüm bu yaptırımların kişinin varoluşsal konumunu etkilemek suretiyle, davranışlarına yön verdiği düşünülmektedir.

4.3.5. Suçun Gerekçelendirilmesi: “Ben Suçlu Değilim, Suçlu Yapıldım”

Araştırma boyunca 14 tekerrür şiddet suçlusu erkekle, 49 suç davranışı hakkında görüşmeler yapılmıştır. Bu suçların türleri ve sayıları; basit yaralama (19), tehdit-hakaret (10), ağır yaralama (9), alkollü araç kullanma (2), cinayet (4), hırsızlık (1), uyuşturucu ticareti (2), nitelikli dolandırıcılık (1), cinayete teşebbüs (3), haneye tecavüz (1) şeklindedir.

Suç türleri ve sayılarına dair bu tablo göz önüne alınarak, katılımcıların suça dair yaptığı açıklamaların 8 temel kategoriye ayrılabilceği görülmektedir. Bu kategoriler şöyledir; anlık öfkenin dışa vurumu, aile yüklenen kutsiyet ve namus hassasiyeti, husumet ve tahrik unsuru- emir ve aşağılamaya düşük tolerans, madde kullanımının etkisi, adalet mekanizmalarına karşı güvensizlik, çevresel unsurlar ve çocukluk deneyimleriyle ilişkilendirme, erkekler arası rekabet ve otorite kaybı.

Katılımcıların suça dair gerekçelendirmeleri arasında en sık kullanılan açıklama ‘anlık öfkenin dışa vurumu’ olmuştur. Anlık öfkenin dışa vurumu, kişinin davranışı neden gerçekleştirdiğini tam olarak tespit edemediği, dürtüsel biçimde hareket ettiğine yönelik

ifadelere işaret etmektedir. Ağır ve basit yaralama, tehdit-hakaret, cinayet ve cinayete teşebbüs suçları sıklıkla bu şekilde açıklanmaktadır. Suçun anlık öfkenin dışı vurumu şeklinde gerçekleştiğine dair birkaç açıklama şu şekildedir;

“Çevremde saygı gören biriyim. Herkesle aram iyi öyle suç işleyecek kapasitede bir insan değilim. Sadece o anki olaylar, şartlar farklı bir duruma geldi... Mutfağın üzerinde şey vardı... Demir. Hıh onu savurmamla o da gitti kaşını yardı... Anlık olan bir şeydi. Anlık olduğu için hiçbir şey hissetmedim. Yani o an etkilenmedim ama sonradan çok pişman oldum.” (K1, 51y, Erzincan)

“Bilmiyorum daha hızlı gelişti galiba. Kendimi içinde buldum. Çoğunda zaten ilk saldıran ben olmadım. Sonrasındaki olaylar. Geriye bakıyorum ve kötü bir duygu bırakıyor. Keşke yapmasaydım diyorsunuz ama mecbur da kalmıştınız çünkü o an gelince elinizde olmuyor. Böyle olunca acaba bundan sonra da olur mu diyorum mesela. Bence bir suç değildi ama içeri girdim. Yine elimde olmayan suçlar işlersem yine girerim korkusundayım. O anlık bir şey olması kötü hissettiriyor. O an öyle geliyor” (K7, 25y, Tunceli)

“Ama işte o anki sinir öfkeyle de yapılan şeylere yapacak bir şey yok. Sonuçta namusum bildiğim kız, evlenmeyi düşündüğüm kız. Gözüm döndü bunları o an düşünemezdim.” (K10, 27y, Tokat)

“Uzun zamandır ruhsal bir anıma gelip de biriyle kavga ettiğim yok, bir yaralama yaptığım yok. Sabah işime akşam evime geldiğim için” (K8, 41y, Konya)

‘Aileye yüklenen kutsiyet ve namus hassasiyeti’ özellikle ağır yaralama, cinayet ve cinayete teşebbüs suçlarının yoğunlaştığı alanlarda görülür. Aile ve namus kavramlarıyla eklemlenen suç açıklamaları katılımcıların meşrulaştırma stratejilerini sıklıkla kullandığı bir açıklama biçimidir. Meşrulaştırma stratejileri kişiyi suç davranışını destekleyen bilişsel yapıları harekete geçirdiği savunma biçimleridir. Meşrulaştırma stratejilerinin temel varsayımı kişinin sahip olduğu özdeğerlerin korunması, sürdürülmesi ve yükseltilmesini içermektedir (Öncül, 2016, s. 82-83). Bu türden açıklamalar erkekliğin koruyucu, kontrol ve otorite merkezli, öteki odaklı, rekabete dayalı anlamlandırmalarıyla örtüşmektedir. Suça dair gerekçelendirmenin bu türden bir açıklamayla sunulduğu bazı ifadeler şunlardır;

“Bir gün oturuyorduk 15 yaşında falandım. Bir tanesi kahvede küfür attı. Ben de dayanamadım orda bıçağı çıkardım. Namusa falan küfredince ben kaldıramıyorum öyle şeyleri. Biri bunlara laf atarsa namusumuza laf atmış olur. Biri sizinle kavga etmek isterse ilk namusa laf eder. Çünkü size laf etse yutarsınız belki ama namusa laf ettiğinde karşılık vereceğinizi bilir.” (K3, 24y, Hatay)

“Askerde silahla birini yaraladım. Arkadaşlarıma ve bana küfrettiler. Ben evli bir insan olduğum için ucu direkt eşime geliyor. Bende kaldıramadım o durumu.” (K7, 25y, Tunceli)

“Yani şöyle 6 senelik bir ilişki. Ben bu kişiyle evlenmeyi falan düşünüyordum. Yüzükte takmıştık, nişan da yapmıştık. Hani az da olsa kendinizi benim yerime koyun. Böyle bir canım ciğerim dediğinizi başkasıyla gördüğünüz zaman siz de az çok sinirlenirsiniz. O anki psikolojide benim... Anlatamam yani. Bunu yaşamak lazım o derece. Yaşanmadan bilinmez yani.” (K10, 27y, Tokat)

“Aileme –anneme- hakaret etmişti. Küfür. Bunu da tekrarlayınca katlanamadım. Bu durumda birinin ailesini koruması, laf söyletmemesi gerektiğini düşündüm.” (K13, 33y, Amasya)

‘Husumet ve tahrik unsuru- emir ve aşağılamaya düşük tolerans’ dâhilinde yapılan açıklamalar; genellikle basit yaralama, tehdit hakaret, haneye tecavüz gibi görece hafif şiddet suçlarının yoğunlaştığı bir alan olmakla birlikte ‘husumet’ cinayet suçunda belirleyici bir unsur olarak da karşımıza çıkmaktadır. Suçun aşağılanma, küfür ve hakarete düşük toleransla, tahrikle ya da geçmiş deneyimlerdeki husumetin etkisiyle birlikte açıklandığı durumlarda kişi genelde meşrulaştırma stratejileri arasından ‘mağduriyeti yansıtmayı’ kullanmaktadır. Mağduriyeti yansıtmayı kişinin savunmacı bir dışsallıkla gerekçelendirdiği ve suçluluğa dair tepkileri en aza indirmeyi amaçladığı açıklamalardır (Rotter, 1975). Öncül (2016) bu türdeki açıklamaların tercih edildiği suçların değişime en kapalı ve çabalamanın anlamının en değersiz kılındığı suçlar olduğunun altını çizmektedir. Bulgular husumetin cinayet dönüştüğü vakalar haricinde eski bulguları destekler niteliktedir (Öncül, 2016, s. 85). Husumet, tahrik ya da düşük toleransla açıklanan suçlar erkekliğin şiddet kapasitesi, rekabet, koruyucu misyon gibi anlamlandırmalarıyla örtüşmektedir. Bu türden açıklamaların kullanıldığı bazı ifadeler şöyledir;

“O gün oturuyorduk arkadaşlarla kahvede. Ailemle aralarında sorun olan bir adam vardı. Bana laf attı küfürler savurunca birbirimize girdik. Anlattım gibi işte yani (sessizlik) o sırada bıçak girdi adama... Saplardım. Çok üstüme geldi. Hem o da beni öldürmeye çalıştı. Kendimi korumak için bende o şekil yapmak zorunda kaldım.” (K3, 24y, Hatay)

“Yani ağzı pis insan vardır, pis insan vardır. Bu artık ana avrat küfreden bir adamdı. Kusura bakmayın da. Çok ağzı bozuktuk. Zaten defalarca uyardım. Dedim ki bak amca abuk subuk konuşma ağzına gidiyor, akıllı ol amca. Anlatabildim mi? Sevmediğim bir adam yoksa başkası olsa belki o gidince suyu açacaktım bitecekti. Ya ilki zaten daha öncesinden sevmediğim birisi olması, tahrik etmesi. Diğer bir sebebi de şu, bana saldıran kendisi zaten. İtelemeye üstüme yürümeye başladı. Bu yüzden karşılık verdim ilk başta. Köy yerlerinde çok olur, saygısız insanlar vardır. İşte gelirsiniz suyu keser tarlaya zarar verir vs. Bunun kavgası çok yaşanır. Ailecek tartışmalı olduğumuz bir vatandaş, böyle bir amca. Kanalın

başında yakaladım kendisini suyu keserken. Söyleyince bana saldırmaya kalktı. Kendimi savunuyordum aslında. Adama da kinliydim esasında. Bir sürtüşme oldu.” (K6, 28y, İstanbul)

“Burada bizi kabul etmedi bazıları. Bununla ilgili üstümüze geldiler. Babamın üzerine yürüdüler. Ben araya girince bana yöneldiler. Tehdit ettiler burayı kapatacaksınız başınıza böyle böyle sorunlar gelir. Orda aynı işi yapan başkaları onların işlerini etkiliyor diye. Ama orada suçlu olduğumuz düşünmüyorum yalan söylediler mahkemede bizi tehdit etti dediler. Buna yönelik işlem yapıldı. Yaptığım şeyler de kendimi haklı buluyordum. Haksız yere bunları yaşadığımı hep düşündüm. Mesela askerde yaşadığım olayda küfür etmişlerdi. İşyeri meselesinde onlar bize bulaşmıştı. Eşimle olan olaylarda da haklıydım çünkü aramıza girmeye çalıştılar. Dayısı olsun babası olsun bayağı bir ağır küfürler ediyorlardı. Kardeşlerime ve bana yönelik. Bende karşılık verdim olan buydu. Bunlar bir araya gelince de 5 yıllık süreç bozuldu. Aslında tek tek bakınca bir şey yok diyebiliyorum ama hukuki olarak öyle değilim. Bir türlü beş yılı dolduramadan olaylara karıştım. ” (K7, 25y, Tunceli)

“Bana gevşek dedi. İsterseniz size de atayım haberin resmini ‘gevşek sözü hayatından ediyordü’ diye. Orada da babasıyla geldi, benden ne kadar büyükler ve çoklar. Gazeteye çıktıydı o zamanlar. Ben de gittim selamın aleyküm dedim. Oğlan biraz psikopattı ya kalktı dedi gevşekler bizim ortamımıza giremez. O zaman aylardan mart, hiç unutmam martın 2’si. Yağmur yağıyor böyle nasıl. Mont giymişim. Dedim kime diyün dedi sana diyüm. Arkaya gidek mi dedim, dedi gidek. O zaman da montumun kolu sal yani cebinde yani elimdeki bıçak gözükmüyör. Ben yolda giderken, arkadaşlarda yolda gelüyörlar. Biz dedik kimse gelmesin. Gelene de sövüyoruz, sayıyoruz. O sırada ben önde giderkene, kendisi arkadan bana bir yumruk vurmasıyla kafama, kafam kanadı. Bir de o zamanlar bilmediğimiz için, kafam kanayınca ben de buna döndüm. Boyu uzundu zaten. 6-7 kere vurdum bıçağı.” (K14, 31y, Adana)

‘Madde kullanımının etkisi’ yaralama, cinayete teşebbüs, alkollü araç kullanma gibi suç türlerinde ön plana çıkan açıklamaları oluşturmaktadır. Maddenin etkisi altında olmak bilincin devre dışı kalmasını içerdiğinden, kişinin açıklama yapmaktan imtina ettiği durumları yansıtmaktadır. Madde etkisi altında işlendiğine dair açıklamalar suçu makul bir olasılık haline getiren ve kavrayışı değişikliğe uğratan açıklamalar olarak düşünülmektedir. Ancak söz konusu vakalarda katılımcıların maddenin alımından sonraki bilinçsizlik yerine, alım anından önceki bilinçlilik evresini ön plana çıkardığı ve bu doğrultuda madde kullanımının gerekçelerine yönelik açıklamalara yöneldiği görülmüştür. Bu durum madde kullanımının ‘bağımlılık’ olduğu durumlarla, sosyal içicilik olduğu durumlar arasında farklılık göstermektedir. Sürekli kullanımlarda madde etkisi bir meşrulaştırma stratejisi olarak sunulmazken; kısmi kullanımlarda gerekçe olarak öne sürüldüğü görülmüştür. Maddenin sürekli kullanımlarında katılımcılar, suçu gerekçelendirmek üzere ekstra açıklamalar da kullanmıştır.

“Ya bu konular sizin için önemli de benim için anlatması zor. Kısaca söyleyeyim madde bağımlılığı vardı bu psikolojiyle gerçekleşti. Şimdi biz orada hep madde bağımlısı olduğumuz için benden mal almaya çalıştı. Orada gücünü göstermen gerek ki her ipini koparan gelip mal istemesin. Israrcı olunca ben de zaten maddenin de psikolojisiyle bıçakladım. Ben de istemezdim öyle olmasını ama geçti.” (K2, 33y, Ordu)

“Ya kaçma mevzusu, yan bakma mevzularında pişman değilim. O durum tam onu gerektirdiği için yaptım. Sadece bir olayda farklıydı. Ben bulaştım. Ben bir şey deyince hani karşı tarafında eli armut toplamıyor. Onlar da bana karşı sinirli gelince benim de kafam güzeldi. O şekilde ilerledi yani.” (K9, 27y, Tokat)

“O zamanlar biraz esrarlıyız. Hepimiz aynı arkadaş ortamımız yani. Belkim 15 kişi falan varık. Biraz daha önceden salonda tartışmışız yani. Oyun oynarken iskarta değmişti sırtına çocuğun. Bir iki yaş da benden büyüktü yani. Amma psikopatın önde gideniydi öyle diyim.” (K14, 31y, Adana)

‘Adalet mekanizmalarına karşı güvensizlik’ ekseninde gerekçelendirilen suçlar genellikle tekerrürün yoğunlaştığı dosyalarda göze çarpmaktadır. Kişiler adalet mekanizmasını tanıyacak ölçüde cezai yaptırıma maruz kalmıştır. Bu suçlarda katılımcılar genelde kurumlarda maruz bırakıldıkları damgalanma deneyimlerinin, yeniden suç işlemeleri açısından bir normal-gerçek inşa ettiklerine yönelik açıklamalar yapmaktadır. Adalet mekanizmalarına güvensizlikle açıklanan suçlar her zaman başka gerekçelendirmelere de ihtiyaç duymaktadır. Bu türden açıklamaların yapıldığı bazı ifadeler şöyledir;

“Hiç hissetmedim. Çünkü yaptığım şeyler de kendimi haklı buluyordum. Haksız yere bunları yaşadığımı hep düşündüm... Karşılık verdim olan buydu. Bunlar bir araya gelince de 5 yıllık süreç bozuldu. Aslında tek tek bakınca bir şey yok diyebiliyorum ama hukuki olarak öyle değilim. Bir türlü beş yılı dolduramadan olaylara karıştım.” (K7, 25y, Tunceli)

“Maddi sıkıntılar diyelim. Parasızlık... Mecburiyet mecburiyet. Madde satmaktan giriyorum çünkü başka para kazanma yolu bilmiyorum. Çıkıyorum yine param yok mecbur yine satıyorum böyle devam ediyor. Ha o ortamlara girdiğimde şiddet muhakkak oluyor.” (K5, 31y, Giresun)

“Yani olabilir ben az önce anlattım ya hani yan baktın konusu falan. Orada mesela adamın bana bir yanlığı vardı. Bunun hukuki olarak bir cezası var mı? Yok. Ama bu rahatsız ediyor değil mi çevresini. Bunun bir cezası olmak zorunda. Olmadığından dolayı o cezasını ben kestim, yargıda cezayı bana kesti.” (K9, 27y, Tokat)

Suç kimi zaman da ‘çevresel ve ailevi unsurlarla ilişkilendirme’ doğrultusunda açıklanmaktadır. Bu grup sıklıkla basit yaralama, uyuşturucu ticareti, hırsızlık, nitelikli

dolandırıcılık, tehdit hakaret gibi kültürel olarak belirli ortamlarda ve koşullarda normalleştirilme potansiyeli yüksek olan suçları açıklarken kullanılmaktadır. Aynı zamanda suçluluğun önlenmesi amacıyla üzerine çalışılabilme potansiyeli en yüksek suç gerekçelendirmesi biçimidir. Bu sebeple hem suç yaşantısını terk etmiş hem de suçluluğa tamamen aidiyet geliştirmiş kişilerin bu açıklamayı kullandığı görülmüştür.

“Büyüdüğüm yerden de kaynaklı olabilir. Benim büyüdüğüm yer bayağı pis bir ortamdı. O yüzden ister istemez yani öyle olduk. Yani benim çocukluğumda diyelim. Çocukluğumda anamı babamı kaybettikten sonra pis işlere girdik. Pis işler pis işlere çekti. O gün bugündür bu haldeyim. İçinde detaylar vardır. Ben suçsuz olduğumu iddia edebileceğim olaylar da yaşadım. Talihim ailesiz yuvasız yaptı. Sokaklarda elbet olup olabileceğin budur. Ben suçlu olmadım suçlu yapıldım. Ama gerçeği de kabul etmek gerekiyor. Neticede suç işledim” (K2, 33y, Ordu)

“Ben liseyi bıraktıktan sonra, sanayiye başladığımda orada birkaç serseri tayfasından birilerinin içine girdim. Onlar esrar işindeydi, biz de bulaştık. Ama satıyorduk farklı bir şey yoktu yani. Oradan ayrıldıktan sonra, başka şehre geçtiğimizde satarken yakalandık ilk. Öylece başladı. 14-15 yaşlarımdaydım. Sanayiye takıldık. Orada bir abimiz vardı, biraz yardımcı oldu o konuda. Ondan sonra da zaten dağıttık. Cezaevine girip çıktıktan sonra aslında cezaevinin nasıl kötü nasıl şey olduğunu anlıyorsunuz ama işte hayat yani. Benim yaşam mücadelemde kavga kaçınılmazdı. Olaylar insanı oraya çekiyor yani.” (K5, 31y, Giresun)

“Arkadaş çevresi. Mesela Mustafa diye bir arkadaşım vardı çok gözü açıktı. Benim motorum var anlaştık ben motor sürüyordum o arkama oturuyordu kapkaç yapıyordu. Tabi bu işlerde kavgaya girmeye hazırlıklı olmak gerekiyor. Biri sizi buluyor sonra haraç diye de bir olay var. Çaldığını korumak ya da çalmak için de yaralama oluyor ister istemez. Şeytan da parayı tatlı göstertiyor ihtiyacımız olduğundan değil. Cahillik işte şimdi önüme kilolarca para koyacaklar, dönüp de bakmam bile.” (K8, 41y, Konya)

“Lisede arkadaş çevresi falan işlerine giriştim. Ondan sonra ben de değiştim. Ailemden biraz uzaklaştım psikolojik olarak. Başka meselelere döndüm.” (K9, 27y, Tokat)

“Ortamımdan kaynaklı. Ya tamamen benim gibi okulu terk etmiş veya hiç gitmemiş, okumayan kişiler topluluğu orası. Yani o kişilerin –ben de dâhil- pek bir düşünce becerimiz yok. Okuduğumuz yok, ettiğimiz yok. Yani kimin ne yapacağının sınırı yok.” (K13, 33y, Amasya)

“O adamlar aynı arabaya da binersin, aynı yere de gidersin. Selam da verüyürsün. Otürüyün Yani tanımam gibi birbirimizi bir lüksümüz yok yani. Zaten ben suçun göbeğinde yaşıyürüm. Her an baskın olsa alır yani beni. Zaten ben telefonda arama yapmam, polis gördüm mü uzarım. Sakata gelüyürüz anlıyün mü? Yani ben bişe olmasam bile, etmesem bile adam şey diyecek madem tanımıyün ne işin var? Yani tanıyüz birbirimizi, aynı ortamdayız.” (K14, 31y, Adana)

‘Erkekler arası rekabet ve otorite kaygısı’ doğrudan suçu gerekçelendirmek için kullanılmayan, ancak sıklıkla suçun tetikleyicisi olarak belirginlik kazanan bir neden-sonuç ilişkisini ortaya koymaktadır. Bu kategori erkekliğin nasıl anlamlandırıldığı, hangi hususlarda kırılanaştığı ve kırılanalığı ne şekilde telafi ettiği hakkında kapsamlı bir bilgi sunmaktadır. Bu açıklamalar kapsamına alınabilecek suçlarda kültürel ve mekânsal anlamlar -özellikle kişinin içinde yaşadığı küçük sosyal çevrenin alt kültürü- önem kazanmaktadır.

“Evet. Son durumumuz şu; eşim şöyle bir şey istiyor. Benim etrafımda asi ol, şiddetli ol. Komşuya şuna buna taviz verme... Beni herkese karşı yetersiz görüyordu.” (K1, 51y, Erzincan)

“Şiddet olmazsa olmaz, dediğim gibi mesela bankadan para çeken teyzeye laf söyleyen çocuğa şiddet kullanman farz. Lafla anlatamazsın ona. Şiddet anlam kazanır böyle durumlarda. Bir de bizim hayatımız gibi hayatlarda şiddet gereklidir. Güç için gerekli. Çünkü güç sadece buna bağlı. Diğerlerine söz geçirebileceğin başka hiçbir şeyin yok elinde. Bizim hayatımız gibi hayatlarda şiddet gereklidir. Güç için gerekli. Çünkü güç sadece buna bağlı. Diğerlerine söz geçirebileceğin başka hiçbir şeyin yok elinde. Suç elbette keşke hiç olmasa ama hayat bunu öğretiyor bize. Sokakta seni koruyan tek şey, senden korkmaları. Bunu da sana veren öfke, şiddet. Kader işte.” (K5, 31y, Giresun)

“Benim sabıkalarımın hepsi adam öldürmeye teşebbüs, yaralama. Bunlar toplumda çok kötü şeyler değil. Kalkıp da bir kadına terbiyesiz konuşayım veyahutta tecavüz edeyim yani böyle insanların toplumda yeri bile yok yani. Vatana millete ne hayrı olacak ki bu insanın.” (K14, 31y, Adana)

“Evet tabi ki. Sevdiğim insanı kıskanırım. Yani sevmesem derim ki git kimle ne yaparsan yap zaten gelecek hayalim yoktur, ben de takılıyorumdur. Ama varsa seviyorsam kıskanırım. Ama sevmemiş olsam da bu olay için konuşuyorum yine kavga çıkarırdım yani. Sonuçta sevmemiş olsam da benim yanımdaki, masamdaki insansa ona kimse yan gözle bakamaz.” (K9, 27y, Tokat)

5. BÖLÜM

SONUÇ VE ÖNERİLER

5.1. SONUÇ

Bu araştırmanın temel amacı tekrar eden biçimde şiddet suçu işlemiş olan yetişkin erkek bireylerin; cinsiyet, suç, iktidar ekseninde belirlenmiş kimlik kurgularının, ideal erkeklığe dair kabullerinin, cinsiyetin gündelik hayatlarındaki yerinin, suç deneyimlerinin incelenmesi ve bu doğrultuda erkekliğin, tekrar eden şiddet eylemleri ile ilişkisinin değerlendirilmesiydi. Bu doğrultuda kimliğin iki farklı aidiyet alanından yola çıkılarak karşılıklı bir okuma yapılmış ve nihayetin ‘tekerrür şiddet suçlusu erkek’ kimliğine yönelik ekonomik, sosyal, kültürel, siyasi, psikolojik dinamiklerle harmanlanmış bütüncül bir kimlik analizine ulaşılmıştır. Çalışmada tekerrür şiddet deneyimi olan 14 yetişkin erkekle görüşülmüş ve görüşmeler MAXQDA 2022 Nitel Veri Analiz Programı aracılığıyla incelenmiştir. Araştırma sonucunda, başta belirlenen amaca hizmet etmekte olan bulgular; (1) Ataerkil Aile İdeali Altında Aile Kurumunun Görünümü (2) Erkekliğin Anlamı (3) Suç Deneyimi ve Kimlikle İlişkisi ‘Suçlu Erkek’ şeklinde 3 temel başlık altında değerlendirilmiştir.

Çalışmamın sonuç ve tartışmalar bölümünde bu verilerden topladığım bilgileri bir araya getirerek, araştırma öznelerinin yaşamsal deneyimlerine ve cinsiyet-suç etkileşimine ilişkin bütüncül bir resim sunmayı amaçlıyorum. Erkeklikten yola çıkarak suçluluğa uzanan ve suç deneyimden yola çıkarak erkeklığe uzanan deneyim alanlarını üst üste yerleştirerek çelişme ve çakışmaları daha net görme fırsatı yakalayacağıma inanıyorum. Bu kısımda önemli olduğunu düşündüğüm bulgu ve tartışmalara kısa alt başlıklar biçiminde yer vereceğim.

Öncelikle ‘Ataerkil Aile İdeali Altında Aile Kurumunun Görünümü’ başlığı altında elde edilen bulgulara dayanarak ‘suçlu erkek’ kimliğinin tanınırlık ve deneyim alanlarından başlayarak giriş yapacağım. Bu kısım suçlu erkek kimliğini yeşerdiği alanı ve nitelikleri betimlediği alandır. Ortaya koyulan tablo sorun alanlarını görünür kılmak suretiyle

sosyal hizmet uygulamalarında, özellikle çocuk ve aile odaklı koruyucu önleyici ve rehabilite edici hizmetlerin yapılandırılmasında dikkate alınabilecek temel hususları göstermektedir. Ardından odaklanacağım husus erkek kimliği olacaktır. ‘Erkekliğin Anlamı’ başlığı altında elde edilen bilgiler doğrultusunda bu kısımda izleyeceğim yol erkekliğin ön plana çıkarılan idealleri ve şiddet suçları arasındaki bağlantıları tespit etmeye çalışmak, birbirini besleyen ya da sınırlayan/engelleyen hususları sırasıyla ele almaktır. Erkekliğin anlamına gömülü ideallerin tekerrür şiddet ile ilişkisini aramak, kimliğe sabitlenmiş ve dönüştürülmesi nispeten daha zor olan öykünün ana hatalarını sunacaktır. Buradan elde edilen veriler yapısal sorunlara, kültürel kabullere, kimlik algılarına dayandığından dolayı uzun soluklu cinsiyet çalışmalarına, çok boyutlu sosyal politikalara ve sosyal hizmette eleştirel-baskı karşıtı uygulamaların çalışma alanlarına katkı sunabilecek nitelikte bütüncül ve derinlikli bir çerçeveye işaret etmektedir. Son olarak odaklanacağım mesele suçlu kimliğinin kendisidir. ‘Suçun Kimlikle İlişkisi: Suçlu Erkek’ başlığı altındaki bulgulardan hareketle izleyeceğim yol suçun ve suçluluğun ön plana çıkan anlamlarının görünür kılınması, suça dair oluşturulmuş sistemin yapısal çerçevesinin incelenmesi, kurumsal ve sosyal boyutunun içine yerleşmiş fonksiyonel olmayan alanların tespit edilmesi şeklinde olacaktır. Yine bu çerçevede cezaevi kültürünün ve cezai yaptırımın sebep olduğu çok boyutlu etkiler üzerinde durularak şiddet suçlarının tekrarına ya da önlenmesine ne şekilde etki ettiğine yönelik bütüncül bir çerçeve sunulacaktır. Buradan elde edilen bilgi, politik ve hukuki olarak doğrudan sorun alanına ve sorunların niteliğine yönelik olacak ve bu hususlarda çözüm önerileri getirecek nitelikler taşıyacaktır.

Bu bilgiler doğrultusunda sosyal hizmetin tekerrür şiddet suçları, cinsiyete dayalı şiddet ve suça dayalı ayrımcılık gibi konularda duruma hangi felsefi temelde ve hangi müdahale perspektifleri kapsamında yaklaşması gerektiği ve nerede olduğuna yönelik bilgiler yer alacaktır. Aynı zamanda bu kısım sosyal hizmetin güncel bilgi alanları ve feminist bakış açıları kapsamında ayrımcılığa, kimliklendirilmeye, yapısal ve kültürel şiddete, güç ilişkilerine karşı nasıl rolde olduğuna yönelik bir tartışma içermektedir. Bu değerlendirmeler kapsamında sosyal hizmetin birey, toplum ve gruplarla çalışırken ihtiyaç duyduğu bilgi ve müdahale yelpazesinin genişletilmesi amaçlanmaktadır.

5.1.1. Katılımcıların Aile Ekseninde Değerlendirilmesi

‘Ataerkil Aile İdeali Altında Aile Kurumunun Görünümü’ temel başlığı altında elde edilen bulgulardan yola çıkarak ulaşılan araştırma sonuçları şu şekildedir:

Katılımcıların evlilik odaklı normları içselleştirme düzeylerinin yüksek olduğu, aile profillerinin yoğunluklu olarak geleneksel aile modeli üzerinden temellendiğine ve kadın-erkek arası ilişkilerin dikotomik kodlar doğrultusunda fazlasıyla yapılandırılmış olduğuna ulaşılmıştır. Katılımcıların aile ilişkilerinde rol odaklı bir ayırım göze çarpmaktadır. Roller katı ve hiyerarşik biçimde yapılandırılmış, görevler ideal olduğu düşünülen geleneksellik içinde sınırlandırılmış haldedir. Kök ailelerin katılımcıların özellikle cinsiyete dayalı ayrımlar hususunda ilk dönüşüm alanı olduğu düşünülmektedir. Katılımcıların kök ailelerinde öğrendiği toplumsal cinsiyet ideallerini kendi ailelerine yansıtmaya çalıştıkları ancak değişen toplumsal ilişkiler nedeniyle bu durumun aile içi ilişkilere zarar verdiği tespit edilmiştir. Katılımcılar değişen erkeklik rolüne uyum sağlamakta zorlanmış, kimi zaman erkeklik krizi yaşamıştır. Katılımcıların sıklıkla kök aile ve kendi aileleri arasındaki ilişkilene biçimleri arasında benzerlik kurmaya çalıştığı gözlemlenmiştir. Bu durum şiddet suçuna ortam yaratan birtakım değerlerin aile kurumu dâhilinde üretildiğine işaret etmekte ve tekrar eden şiddet suçunun önlenbilmesine yönelik müdahalelerde ailelerin önemine ilişkin fikir vermektedir.

Katılımcıların kadın ve erkek olarak kesin sınırlarla ayrılmış olan aile yaşamına benzer bir düşünme biçimini sıklıkla yaşamın tümüne entegre ettiklerine yönelik bilgiler elde edilmiştir. Bu doğrultuda katılımcıların mekânların, eylemlerin, mesleklerin, görünüşün, davranışın, duyguların cinsiyetlendirilmesine dek uzanan bir cinsiyet tahayyülleri olduğu görülmüştür. Bu durum ailede üretilen fonksiyonel olmayan değerlerin genişleme ve yaşamın diğer alanlarına sıçrama eğiliminde olduğunu gösterir. Bu durum cinsiyete dayalı ayrımcılığın, bir kimlikleşme sürecinin ürünü olarak benlik ve ötekilik ayırımına tabi olduğuna ve grup genişledikçe güçlenerek sürdürüldüğüne işaret etmektedir.

Katılımcıların kök aile ilişkilerinde fiziksel şiddet bulgusuna nadiren rastlanmakla birlikte duygusal bir şiddet ve baskı neredeyse her zaman mevcuttur. Kadın erkek arasındaki biyolojik farklılıklara odaklı olarak yapılandırılmış olan aile sistemi içerisinde kadının sıklıkla madun konumda yer aldığı, çalışmasına, sosyal hayata katılımına giyim kuşamına varana kadar pek çok konuda otoritenin nesnesi olduğuna yönelik bir görünüm söz konusudur. Bu durum şiddetin doğrudan kadına yönelmediği durumların da, kadına şiddetle benzer bir toplumsal cinsiyet anlamlandırmasına tabi olduğunu göstermektedir. Şiddetin her türlüşünün benzer bir güzergâh izlediği fikri, toplumsal cinsiyete dayalı şiddetin yalnızca suçluluk dâhilinde değil, iktidar ilişkilerinin çok boyutlu ve kapsamlı bilgisi dâhilinde çalışılması gerektiğine ilişkin bilgi sağlamaktadır.

“Ataerkil Aile İdeali’nin Suçla İlişkisinde Kök Ailenin Yeri: Çocukluk Döneminde Şiddet, İhmal ve İstismar Deneyimi ” alt başlığı kapsamında elde edilmiş olan bazı bulgular şu şekildedir;

Katılımcıların bir kısmının kök ailesinde suç geçmişinin izlerine rastlanmaktadır. Ancak bu dağılım katılımcılar arasında çok değiştiğinden anlamlı bir veri sunmamaktadır. Bunun yanı sıra suç hikâyesi olan ailelerdeki suçların tümü şiddet suçlarını içermektedir. Bu açıdan katılımcıların suç deneyimlerinin tamamen öğrenme odaklı olmadığı ancak suçun anlamlandırılması açısından ailenin, suçluluğu teşvik edici bir yönü olduğu söylenebilir.

Katılımcılar kök aileleri ilişkilerinden bahsederken sıklıkla travmatik bir deneyime yer vermiştir. Katılımcılar travmatik deneyimleri aile kaybı, çocuk işçiliğe zorlanma, erken yaşta cezai yaptırıma maruz kalma, göçe zorlanma, fiziksel ve duygusal şiddet olarak çeşitlenmekle beraber, katılımcıların büyük bir kısmının çocukluklarında travmatik olarak değerlendirdikleri en az bir deneyimleri mevcuttur. Katılımcıların bir kısmı suç deneyimleri ile aile içi travmatik deneyimi ilişkilendirme eğiliminde olmuştur. Bu durum suçluluğun örgütlenmesinde çocuk ihmal-istismarının etkisine ve koruyucu-önleyici hizmetlerin hangi alana yoğunlaşması gerektiğine yönelik bilgi vermektedir.

Katılımcıların büyük bir bölümünün kök aileleriyle ilişkilerinde duygusal problemlerin, düşük etkileşimin ve travmatik deneyimlerin mevcudiyeti tespit edilmiştir. Katılımcıların kök aileleriyle ilişkileri incelendiğinde sıklıkla duygusal açıdan mesafeli olduğu, asgari düzeyde etkileşim içerdiği ya da ilişkinin tamamen sonlandırıldığı görülmektedir. Katılımcıların kök aileleri ile ilişkilerinde benimsedikleri duygusal yalıtılmışlık ya da fiziksel mesafenin çoğu zaman ailenin ihmaline dayalı olarak ortaya çıktığına ulaşılmıştır.

Katılımcıların bir kısmı çocukluk dönemlerinde korunma, barınma, bakım, tedavi gibi ihtiyaçlarından büyük ölçüde mahrum bırakılmıştır. Çocukluk döneminde ihmale ilişkin deneyimler sıklıkla kök ailede boşanma, terk gibi sebeplerle ilişkili olarak ebeveynlerden birinin evden ayrılması ile başlamaktadır. Katılımcıların sıklıkla ebeveynlerinin ihmalini bir tercih olarak değerlendirme ve aile üyelerinin kendisini tercih etmediği yönünde bir düşünce benimseme eğiliminde olduğu gözlemlenmiştir. Böylece kişi ihmali yetersizlik ve değersizlik hisleriyle beraber deneyimlemekte ve aileye karşı mesafe koymaktadır.

Katılımcıların bazılarında kaza gibi aile ilişkilerinin tamamen kaybedildiği travmatik bir çocukluk deneyimi söz konusudur. Bu gibi durumlarda katılımcıların suçu, travmatik yaşantı ile ilişkilendirildiği görülmüştür. Kimi zaman ise suç deneyimi ailenin kaybıyla beraber kişinin yaşamında ebeveyn denetimi ve desteğinden mahrum kalması ile ilişkilendirilmiştir.

Diğer taraftan katılımcıların erken yaşta çalışma yaşamına dâhil olmuş olması, anlamlı bir bulgu ortaya koymaktadır. Çocuk işçilik kimi zaman, ailenin ekonomik yetersizlikler gerekçesiyle çocuğa doğrudan aile tarafından yönelen bir ihmal/istismar biçimi olabilmekle birlikte, kimi zaman ailenin kaybına bağlı olarak deneyimlenmiştir.

Katılımcıların anneleri ve babalarıyla olan ilişkileri arasında ciddi bir farklılık olduğu tespit edilmiştir. Katılımcılar anneleriyle ilişkilerinde olumlu duygularından bahsetmektedir ancak babalarıyla ilişkilerinden bahsederken sıklıkla öfke, çaresizlik, değersizlik gibi olumsuz duygular yaşadıklarına yönelik ipuçları sunmuştur.

Katılımcıların büyük kısmı babalarını mesafeli ve sert olarak nitelendirmiş, babalık kavramını gelir getiricilikle ilişkilendirerek duygudan yalıtmıştır. Babalığın bu ekseninde değerlendirilmesi çoğunlukla duygusallıktan tamamen yalıtılmış bir baba-çocuk ilişkisine sebep olmaktadır. Katılımcıların baba profillerinin, erkekliğin duygusallık karşısında konumlandırılması hususunda etkileyici bir unsur olduğu düşünülmektedir. Araştırma bulguları katılımcıların babalarıyla olan ilişkilerinde çoğunlukla duygusal, kimi zaman da fiziksel şiddete maruz kaldığını ortaya koymaktadır. Baba ile ilişkilerinde sorun olduğunu belirten katılımcıların sayısı 8'dir. Babaları tarafından şiddete maruz kalan katılımcılar şiddetin dozajının yüksek olduğu, süreklilik gösterdiği, ailenin diğer bireylerine de yöneldiği, sebepsiz gerçekleştiği gibi ek bilgiler de vermiştir. Bazı katılımcıların ise baba ile bir ilişkiyi hiç deneyimlememiş olduğu görülmektedir. Baba-evlat ilişkisini hiç deneyimlememiş ya da çeşitli sebeplerle bu ilişkinin sağlıklı biçimde yürütülmesinden mahrum kalmış olan katılımcılar, bu ilişkinin kurulamamış ya da kaybedilmiş olmasıyla ilişkili olumsuz duygular taşımaktadır. Katılımcılar sağlıklı bir ebeveyn-çocuk ilişkisinin eksikliğini yaşadıklarını ifade etmişlerdir. Bazı katılımcılar baba yoksunluğu ile ekonomik yoksunluk, sosyal dışlanma gibi olumsuz deneyimleri ilişkilendirme eğiliminde olmuştur.

Çocukluk döneminde travmatik yaşantının mevcudiyeti yukarıdaki veriler doğrultusunda çelişkili 2 bulgu ortaya koymaktadır. Ailenin mevcudiyeti kimi zaman kişinin suça sürüklenmesine neden olan istismar unsurunu içerir. Ancak bunun yanı sıra ailenin kayıp ya da terk, boşanma, ihmal gibi sebeplerle ailenin çocuğun hayatında olmaması da çocuğun suç yaşamına dâhil olması açısından risk olarak karşımıza çıkmaktadır.

‘Evlilik ve İlişkiler Odağındaki Problemler’ alt başlığı kapsamında elde edilen bazı bulgular ise şöyledir;

Katılımcıların kendi aileleriyle ilişkilerinde sıklıkla sorun yaşadıkları ve bu sorunların boşanma, güvensizlik, kıskançlık ve değişen sosyal yaşam gibi konularda yoğunlaştığı görülmektedir. İlişkilerde ortaya çıkan sorunlar arasına zaman zaman fiziksel ve duygusal şiddet ve ihmal dâhil olmaktadır. Katılımcılar aile içi sorunları detaylı biçimde

anlatma eğiliminde olmasına rağmen, eşlerine ya da sevgililerine uyguladıkları şiddetten söz ederken, kaçınmacı ve savunmacı bir tutum sergilemişlerdir. Ancak genel itibariyle değerlendirildiğinde katılımcıların büyük çoğunluğunun suça konu olan eylemlerin muhatabının sevgili ya da eş olmadığı ortaya çıkmıştır.

Katılımcıların evlilik ilişkilerindeki sorunların genellikle eşe karşı güvensizlik ve kıskançlık merkezli olduğu görülmüştür. Evlilik ilişkisinde ortaya çıkan bu bulgu kıskançlık ve namus kökenli suçlarla örtüşmektedir. Katılımcıların kıskançlığı sevginin önkoşulu olarak değerlendirdiği, kıskançlığın kontrol ve otoritenin gerekçesi haline getirildiği, kimi zaman duygusal ve fiziksel şiddete dönüştüğü elde edilen bulgular arasındadır. Katılımcıların eşlerine uyguladıkları şiddetten bahsederken; mizaç unsuruna ve öfke problemine vurgu yaptığı, cahillik olarak değerlendirerek geçmişe mal ettiği ya da davranışı basitleştirdiği meşrulaştırma stratejileri söz konusudur.

Katılımcıların kendi ailelerindeki ortak deneyimlerin yoğunlaştığı diğer konu ‘boşanma deneyimi’ olmuştur. Boşanma ile ilgili gerekçeler; suçun sosyal yaptırımları, geçimsizlik, aldatma, ailenin istememesi, baskı kurma ve otorite kaybı olarak çeşitlilik arz etmektedir. Boşanma başta olmak üzere, kendi ailesi içerisindeki sorunlara dayalı olarak daha önceden intihar girişiminde bulunmuş katılımcıların sayısı 3’tür. Bu durum katılımcı sayısı ve eylemin niteliği açısından değerlendirildiğinde yüksek bir oran olarak karşımıza çıkmaktadır.

Katılımcıların suça konu olan eylemlerinin kök aileyle ilişkili olduğu durumlarda, suç eyleminin eşe değil, eşin ailesine yöneldiği belirlenmiştir. ‘Eşin ailesi’ faktörü pek çok katılımcı için aile içi sorunların temelini oluşturmaktadır.

Görüşmelerden elde edilen çarpıcı bulgulardan bir diğeri ise, şiddetin kimi zaman toplumsal olarak değer gören bir erkeklik figürüyle ilişkili olabileceği yönündedir. Bu durumlarda şiddete dayalı davranışlar eş, aile ve sosyal çevre tarafından olumlu karşılanmakta, hatta kimi zaman bir gereklilik olarak tahayyül edilmektedir. Bu ideal evlilik aracılığıyla erkek şiddetinin döngüsellğine ve sürdürülmesine çeşitli düzeylerde katkıda bulunmaktadır. Bu durumlarda özellikle kadınların mevcut örüntüler dâhilinde

başat erkeklik değerleriyle uyum geliştirdiği görülmektedir. Kadınların bu talebi alıştıkları ataerkil değerlerin korunmasıyla ilişkilendirilebilir niteliktedir.

5.1.2. Erkekliğin Katılımcılar İçin Anlamına Yönelik Değerlendirmeler

Yapılan analiz sonucunda, katılımcıların erkekliği değerlendirme biçimleri arasında benzerlik olduğu tespit edilmiştir. 'Erkekliğin Anlamı' temel başlığı altında elde edilen bulgular şu şekildedir;

Katılımcıların erkekliği değerlendirirken, biyolojik belirteçlerinin yanı sıra biyolojik çıktıları destekleyen ve toplumsal kabule aracılık eden bir dizi unsuru hesaba kattığı görülmüştür. Katılımcılar erkekliğin kabul görmesini normatif bir çerçeveye sıkıştırmakta ve bunların gerçekleştiği durumlarda erkeğin '*adamlık*' statüsüne erişebileceğine ifadeleri kullanmışlardır. Katılımcılara göre değişmekle birlikte; gelecek vadetmek, koruyuculuk, gelir getiricilik, ahlaklı davranış, namus hassasiyeti gibi adamlığa uzanan pek çok yönerge olduğu ifade edilmektedir. Adamlıkla en sık ilişkilendirilen kavramlar ise aile odaklı koruyuculuk ve namus olmuştur. Katılımcılar tarafından adamlık olarak belirtilen bir statünün varlığı; erkekliğin kazanılması ve onaylanması gereken, kaybedilme riskine dayalı güvensizlik ve kaygıya neden olan, onay ve iktidar statüsüne endeksli bir konum olarak tahayyül edildiği literatür bilgisiyle tamamen uyumludur. Adam olmak bir nevi hegemonik konumu simgelemekte ve erkekliği örtük biçimde şekillendirmektedir. Katılımcılar adam olmaya içkin özellikleri eril ahlak öğelerinden seçmekle birlikte, maskülen olarak değerlendirdikleri birtakım davranışları kadının sergilemesi durumunda da adamlık statüsünü kadınlarla paylaşma eğiliminde olmuştur.

Katılımcılar şiddetin ve suçun erkeği çoğu zaman adamlık statüsünün dışına ittiği konusunda hemfikir olsalar da şiddetin güç ve iktidar unsurlarını barındırması nedeniyle, erkeklikle bağlantısını sürdüren bir eylem olduğuna yönelik örtük bir inanç taşımaktadırlar. Diğer bir ifadeyle adamlık statüsü her ne kadar şiddeti ve suçu önleyici bir ideali içerse de aynı zamanda gücü temsil ettiğinden şiddete dayalı iktidar (tahakküm ve baskı yolu) ekseninde güçlenmekte ve değerlendirilmektedir. Diğer taraftan erkekler için

ideal olarak belirlenmiş olan adamlık çıtası erkekliğin kaybını olağanlaştırdığı ve güvensizlik/yetersizlik/değersizlik duygularına ortam hazırladığı görülmüştür.

Bunun yanı sıra katılımcılar sıklıkla erkekliği bir '*süreç*' olarak değerlendirmiştir. Süreç odaklı anlamlandırma erkek yaşamını 'delikanlılık' ve 'aile babası' olarak ikiye ayırmakta ve bambaşka ideallere dayanmaktadır. Katılımcıların ifadelerine göre; delikanlılık döneminde erkeklik 3 eğilimle karakterize edilmektedir: Öteki merkezlilik, koruyuculuk ve şiddet odaklılık. Kişilerin suç öyküleri doğrultusunda, tekerrür şiddet suçluluğuna uzanan sürecin neredeyse her zaman delikanlılık döneminde işlenen bir suç ile başladığı görülmektedir. Delikanlılık döneminde işlenen suçlar bir taraftan işlenen ilk suç olması nedeniyle onarıcı çalışmaların, diğer taraftan erkeklik ve şiddet arasındaki ilişkiselliğin görünürlüğü açısından önemli bir noktaya işaret etmektedir.

Erkekliği aile babası olarak değerlendirdiği dönem evlilik ile başlamaktadır. Katılımcılar evliliği kimlikleri açısından 'milat' olarak değerlendirmektedir. Katılımcılar bu süreci özgürlüklerin kısıtlandığı, yeni sorumlulukların alındığı, belirli rollerin inşa edildiği ve erkeğin istikrarlı bir yaşama geçtiği dönem olarak açıklamaktadır. Erkekliğin 'Aile babası' dönemi kişiyi delikanlılık döneminin şiddet, otorite, rekabet ve gösterişe dayalı odağından bir miktar uzaklaştırarak; istikrar, gelecek kurma, gelir getiricilik, rol model olma gibi ideallere yakınlaştırmaktadır. Bu durum aile odaklı rollerin bireyin kimliğinde belirli etkiler oluşturduğu ve bu etkilerin suç açısından bir engelleyici olabileceğine işaret etmektedir Erkekliğe dair bazı yaşam deneyimlerinin suçu teşvik etmesinin yanı sıra suçu engellemesinin de mümkün olduğuna yönelik iyimser bir tablo sunmaktadır. Bu durum aileye dâhil olmanın kişiye bir 'temsiliyet yükü' ve 'rol model olma kaygısı' yüklemesiyle ilişkilendirilmiştir. Öyleyse kişinin kimliği olumlu verilerle çevrelendiğinde bu kişiyi olumlu bir kimlik inşasına yönlendirmektedir. Söz konusu bilgiler suçluluğun damgalanma neticesinde tekrar ettiğine yönelik bulgularla da uyum göstermektedir.

Katılımcılar erkekliği sıklıkla '*gelecek vadedebilmek*' ile ölçütlendirmiştir. Bu kavram içine iki niteliği dâhil etmektedir: 1- gelir getirme ve 2- suç işlememiş olmak.

Katılımcıların erkekliği en sık ilişkilendirdiği kavram '*ekonomik kazanç*' olmuştur. Ekonomik kazanç katılımcılar tarafından otoriteye aracı, saygı sembolü olarak değerlendirilme eğilimindedir. Erkekliğin ekonomik kazançla ilişkilendirilmesinin kadının iş yaşamına katılımının reddedilmesi ile ilişkili olduğu görülmüştür. Erkek iktidarının ekonomik kazanca indirgenmesi, kadının iş yaşamının dışına itilmesiyle sonuçlanmıştır. Katılımcıların bazıları gelir getirme idealini erkekler için bir yük ve sorumluluk olarak değerlendirse de, ekonomik gücün iktidara aracılık ettiği hususunda ortak bir fikir söz konusudur. Bazı katılımcılar ekonomik gücün şiddet ya da suça ilişkin toleransı artırdığını ve olumsuz davranışın etkilerini görünmez kıldığını belirtmiştir.

Katılımcıların erkekliği çoğu zaman '*suç işlememiş olmak*' ile ilişkilendirildiği dikkat çekici bulgulardandır. Katılımcılar suç işlemiş olmayı olumsuz olarak değerlendirmekte ve suçlu kimliğe ait olduğunu düşündükleri bir dizi olumsuz nitelik, bireysel kimliklerinin çeliştiğini ifade etmişlerdir. Ancak bu durum tüm suçları kapsamamaktadır. Katılımcılar suçu birtakım kategorilere ayırarak görece erkekliğe zarar vermeyen ya da erkekliği destekleyen içerikleri kabul etmektedir. Genel ahlakla ters düşen ve toplum tarafından daha net bir tepki verilen cinayet, tecavüz ve hırsızlık gibi suçlar ise diğerlerine oranla daha sık kimliğin dışına itilmiştir. 'Suç işlememiş olma' ideali belli oranlarda erkek suçluluğunu önlemektedir. Ancak diğer taraftan suç işlemiş olmanın gözden düşürülmesi, suçlularda grup içi aidiyeti güçlendirerek tekerrür suç riskini artırmaktadır.

Katılımcılar kimi zaman suçun erkeklik açısından risk olmasını, suçun sosyal ve kamusal yaptırımları kapsamında değerlendirmiştir. Suç deneyiminin erkeklerin gelecek vadetmesine ya da potansiyeline olumsuz etkileyen bir unsur olduğu düşünülmektedir. Çünkü suç geleceğe yönelik olumsuz etkiler, dezavantajlar (iş yaşamından dışlanma gibi) taşıırken, erkeklik gelecek vadetmeyi bir ideal olarak temel almıştır.

Katılımcıların erkeklik açısından hemfikir olduğu diğer nitelik '*koruyucu roller*' eksenindedir. İfadelerinden anlaşıldığı üzere katılımcılar; koruyucu roller, erkekten, ötekilere yönelen bir tavra işaret etmektedir. Erkek korunması gereken ötekinin kendisinden güçsüz olduğu, ya da çeşitli açılardan dezavantajları olduğuna yönelik bir

inanç taşımaktadır. Kimi zaman koruyuculuk, aile içi roller kapsamında doğrudan ailenin bir üyesine yönelirken, kimi zaman karşıdaki kişinin güçsüz olduğunu düşünmek koruyuculuk rollerinin aktive olması için yetmektedir. Katılımcıların ifadeleri incelendiğinde koruyucu misyonun kadınlar başta olmak üzere; çocuk, yaşlı ya da engelli kişileri kapsadığı görülmektedir. Katılımcılar kimi zaman koruyucu roller üzerinden şiddet kullanımına olumlu bir görünüm kazandırmaktadır. Katılımcıların kendilerini güçlü konuma yerleştirmeleri ve güçsüz olduğunu düşündükleri kimseleri korumayı ve hak dağıtmayı görev edinmeleri kimi zaman şiddet suçlarına sebep olabilmektedir. Koruyucu rollere dayalı şiddetin kültürel bir onaya dayalı olduğu elde edilen bulgular arasındadır. Erkekliğin koruma, kontrol, savunma gibi idealleri kültürel, geleneksel ya da dini bazı söylemlerle eklemlenerek olumlu bir anlam kazanmaktadır.

Koruyuculuğun bazı biçimlerinin erkeklikle ilişkilendirmesi, baskı ve şiddeti normalleştirmektedir. Bu türden bir riskin en yüksek olduğu konu ‘namus’ olmuştur. Erkeklikte şiddet-namusla ilişkisi hem olumlu hem olumsuz bir içeriğe dayanabilmektedir: Namusa ters düştüğü için suç olan davranışlar ve namuslu olma kaygısıyla işlenen suçlar. Bu sebeple namus erkeklerin yaşamında hem şiddet suçunu önleyen hem de onu sürdüren çelişkili bir konumda bulunmaktadır. Katılımcıların namus kavramını neredeyse her zaman ötekini gerektiren ilişkisel bir kavram olarak tahayyül edilmekte ve aile ilişkilerine indirgenmektedir. Burada öteki çoğunlukla kadını ifade edecek şekilde kullanılmıştır. Katılımcılar namus kavramının öncelikli olarak kadını, kadın üzerinden de erkeği ilgilendirdiğini düşünmektedir. Burada erkek, kadının namusunu koruması üzerinden, dolaylı biçimde namus meselesine dâhil olmaktadır. Namus erkeklik ve şiddet arasındaki ilişkiyi erkeklik ve koruyuculuk eksenine taşıyarak şiddetin görünümünü değiştirerek meşrulaştırılma riski taşımaktadır.

Katılımcıların erkekliği anlamlandırma ve değerli kılma açısından başvurduğu açıklamalardan birisi de ‘*güçlü olmak*’ tır. Katılımcılara göre güçlü olmanın 3 alanda yoğunlaşmaktadır. Öncelikle güç en somut anlamıyla fiziksel güç ve acıya dayanıklılık açısından değerlendirilmektedir. Erkekliğin fiziksel güç ve dayanıklılığa dayalı biçimde anlamlandırılması ruhun ve kimliğin biyolojik-bedensel belirleyicilerle kurgulandığına yönelik bilgi verir.

Fiziksel güç sıklıkla otorite ve koruyucu roller ekseninde aracı olarak kabul edilmiştir. Ancak koruyuculuk ve fiziksel güç kimi zaman çelişebilmektedir. Bir çelişki fiziksel güç olduğu halde korumamak, diğer çelişki ise fiziksel gücü korumak yerine zarar vermek için kullanmaktır. Bu noktada katılımcıların fiziksel gücün mevcudiyet ve kullanımı arasında ayrım yaptığı görülmektedir. Bu ayrım fiziksel güç ve şiddet kapasitesini erkeliğin iyi ayrı değeri haline getirmektedir. Fiziksel güç değerlidir ama kullanılmadığı takdirde erkekliğe katkıda bulunmaz. Fiziksel güç sergilenirse ‘cesaret’ olarak erkeksi kariyere olumlu katkı sunacaktır. Katılımcılar şiddet kullanımını belirli koşullar ve ilkeler doğrultusunda işlevsel bulmaktadır. Bunlardan ilki ‘eşitlik’ koşuludur. Kişinin kime şiddet uygulayabileceği karşıdaki kişinin cinsiyetine, gücüne ya da karşılık verebilme kapasitesine göre değişir. Kişi eğer galip geleceğine emin olduğu bir şiddet davranışına girişirse bu erkeklik açısından değersiz kabul edilmektedir. Diğer bir ifadeyle şiddet kapasitesi aynı zamanda, belirli oranlarda risk almayı da içermelidir. Yani erkek eğer kendinden güçsüz birine güç kullanırsa, o zaman fiziksel kapasitenin anlamı tersine dönmektedir. Bu nedenle şiddet suçları en sık benzer bir kapasitedeki iki erkek arasında daha yaygındır. Cesaret unsuru burada bir yandan erkeğin risk alabilme kapasitesini temsil ederken, bir yandan da bunu güçlü-güçsüz dengesini gözetmek suretiyle -koruyucu misyonla çelişmeden- gerçekleştirmesi gerektiğine inanır. Katılımcılarla yapılan görüşmelerde şiddetin meşruluğuna yönelik inançların en sık koruyucu rollerle eklemlenmiş halde olduğu görülmüştür. Katılımcılar kendilerinden güçsüz olarak düşündükleri kişi veya kişileri korumak üzere şiddet kullanmayı olumlu şekilde değerlendirmektedir. Burada erkekliğin koruyucu rollerle ilişkisinin, şiddet kullanımına dönüşme potansiyeli taşıdığı görülür. Koruyucu roller, şiddet vasıtasıyla sergilenme alanı bulur. Kişiler bu durumlarda şiddeti bir erkeklik telafisi ya da erkeklik gösterisi biçiminde kullanma eğilimindedir.

Katılımcılar güçlü olmayı fiziksel güç ve şiddet kapasitesi dışında sıklıkla ‘otorite ve kontrol’ olarak yorumlamaktadır. Otorite ve kontrol; başkası adına karar verebilmek, saygı görmek, yönetebilmek anlamlarında kullanılmıştır. Katılımcıların otorite ve kontrole ilişkin algıları genellikle yapısal bir anlam kazanmamakta ve konfor alanıyla sınırlanmaktadır. Bu nedenle otorite ve kontrol en sık aile üyelerine dönüktür. Katılımcıların otoriteye yönelik anlamlandırmaları kimi zaman çeşitli kaygı unsurlarının

izlerini taşımaktadır. Kişilerin otoriteyi elde tutması ve otoritenin ötekilerin onayına dayalı bir iktidarı ifade etmesi, her zaman otoritenin kaybı riskini taşımaktadır. Katılımcıların otoriteyi kaybetmemeye yönelik olarak baskı ve kontrolü kullandığı tespit edilmiştir. Erkeklerin zaman zaman baskı ve kontrol içeren davranışlarını çeşitli şekillerde meşrulaştırılarak kabul edilebilir ya da değerli bir zemine çekmeye çalıştıkları edinilen bulgular arasındadır. Baskı ve kontrol kimi zaman sevgi ve ilginin, kimi zaman rızanın, kimi zaman dini gerekliliklerin, kimi zaman dış çevreye duyulan güvensizliğin bir sonucu olarak yorumlanmıştır.

Katılımcıların ifadelerinden anlaşıldığı üzere katılımcılar erkekliği '*öteki odaklı*' olarak yorumlamaktadır. Burada erkekliğin iki çeşit ötekine göre konumlanma içerdiği görülmektedir. 1-Kadın/kadınsı olmama 2- Erkekler arası rekabet

Katılımcılar için erkeklik ve kadınlık iki uçlu bir spektrumda dağılmaktadır. Kendilerine yönelik algıları sürekli spektrumun neresinde olduğunu sorgulamak üzerinedir. Kişi erkek uca ne kadar yakınsa o kadar iktidar konumuna erişmiş sayar. Kadın uca ne kadar yakınlaşırsa erkekliğin kaybı o kadar artar ve telafisi o kadar zorlaşır. Erkek olmanın kadın olmamak ya da erkeksi olmanın kadınsı olmamak anlamına geldiği görülmektedir. Burada katılımcıların erkeksi ve kadınsı olarak düşündükleri şey cinsiyet kimliği ve cinselliğin ötesinde erkeksi ve kadınsı davranış olarak belirleyicilere indirgenmiştir. Boy, kilo, yapılı ve kıllı olmak erkeksi görünüşle ilişkilendirilmiştir. Erkekler fiziksel sermayelerini (yürüme, konuşma, giyim vb.) kullanarak kendi baskın konumunu koruma eğilimindedir. Fiziksel farklılıklardan yola çıkan ayırım, fiziksel güçten, sert mizaca; sert mizaçtan hitabet ve giyim tarzına pek çok konuyu kadın ve erkek olarak kategorileştirmiştir.

Katılımcıların erkekliği iki uçlu spektrumdaki konuma bağlı olarak anlamlandırılması eşcinsellere yönelik, kaygı, değersizleştirme, patolojikleştirme şekillerinde ortaya çıkmaktadır. Eşcinsellik katılımcılar tarafında sıklıkla kutsiyet atfedilen devlet, din ve aile gibi kurumlar için tehdit olarak yorumlanmıştır. Bozulmasından endişe edilen yapıların tümünde erkek egemen bir sistemin işlerlikte olduğu görülmektedir.

Erkekliğin kadın olmama üzerinden konumlandırılması, kadına yönelik şiddet ve homofobik şiddet açısından bir risk oluşturabilmektedir.

Öteki odaklı düşünme biçiminin diğer alanı erkek-erkek ilişkisini içermektedir. Katılımcıların erkekler arası ilişkilerinin çoğunlukla rekabete dayalı biçimde olduğu görülmüştür. Erkekler arası rekabetin en sık vurgulandığı temalar; talep ve onay görme, ekonomik güç, otorite ve saygı, gösteriş, fiziksel güç ve acıya dayanıklılık, cinsel performans kapasitesi, alkol toleransı ve gençliktir. Ayrıca erkeklerin rekabete tabi bu hususlarda bir başarı elde edememesi gibi durumlarda sıklıkla itibarsızlaştırıldığı, damga konusu haline getirildiği görülmüştür. Bu durum erkekliğin kaygı güvensizlik ekseninde yapılandırılmasına, başarısızlığa toleransının düşmesine ve fonksiyonel olmayan telafi, yollarına yönelmesine sebep olabilmektedir. Erkekler arası rekabete dayalı güvencesizlik bir taraftan iki erkek arasındaki gerilimi artırırken, diğer taraftan erkek ve kadın arasında bir meta ilişkisi kurmaktadır. Kadın burada erkeğin sahip olarak, rekabet ilişkisinde iktidar kazandığı bir nesnellikle kabul edilmektedir. Bu nedenle erkekler arası rekabetin kadın üzerindeki baskı ve kontrolü artırdığı görülmüştür. Diğer erkeklerin yarattığı baskı, korku ve yetersizlik hisleri (çoğu zaman evlilik açısından kadın için potansiyel birer aday olabilecek nitelikteki erkekler) kadınların baskı altına alınmasına neden olmaktadır. Diğer bir ifadeyle namus, kıskançlık, koruyuculuk adı altında meşrulaştırılan otorite, aslında otoriteye yönelen tehdidin savuşturulmasına hizmet etmektedir.

Katılımcıların erkek kimliğinin değerli bir parçası olduğunu düşündükleri diğer bir nitelik de '*aktiflik ve farklılıklara uyum becerisi*' dir. Aktif ve girişimcilik sıklıkla; çok kazanmak, otoriteyi temsil etmek, sınırları zorlamak, zor yaşam deneyimlerini aşmak gibi 'güce dayalı rekabeti andıran bir görünüm kazanmaktadır.

Bu doğrultuda sosyal yaşamda erkekliğe atfedilen ve kültürle olarak tekrara tabi tutularak erkekliğin ayrılmaz parçası haline gelen birtakım niteliklerin olduğu söylenebilir. İncelenen spesifik grup açısından değerlendirildiğinde bu niteliklerin bir kısmı belirli koşullar altında şiddet suçlarına eklenilebilme potansiyeli taşımaktadır. Söz konusu potansiyelin daha fazla erkekler arası şiddete yönelik olduğu söylenebilir.

5.1.3. Suç ve Kimlik İlişkisine Yönelik Değerlendirmeler

‘Suçun Kimlikle İlişkisi: Suçlu Erkek’ temel başlığı kapsamında yapılan analiz sonuçlarına göre;

Katılımcıların suç deneyimini genellikle, yaşamlarının tümünü etkileyen ve değiştiren bir dönüm noktası olarak değerlendirdiği ve yaşamlarında ‘*milat*’ olduğunu ifade ettikleri görülmüştür. Bu durum kimliğe ve yaşam deneyimlerine dair sorularda sıklıkla ortaya çıkmış, katılımcıların ‘suçtan önce’ ve ‘suçtan sonra’ olarak iki farklı yaşam biçimi ve kimlik açıklaması yaptığı tespit edilmektedir. Katılımcılar suçun ardından özellikle ‘çocukluk’ döneminin masumiyetinin ve eski yaşam standartlarının kaybedildiğine yönelik bir inanç geliştirmektedir. Neredeyse her zaman katılımcılar suçtan önceki yaşamlarından bahsederken, toplumsal olarak kabul edilebilir bir kimlikten ve şimdikine alternatif bir yaşam ihtimalinden bir kayıp olarak bahsetmektedir.

Suç deneyiminden sonra kişilerin kendilerini algılama biçimlerindeki bu değişimin suçluluğun yaşamlarında neden olduğu köklü değişikliklerle ilişkili olduğuna ulaşılmıştır. Değişen aile içi ilişkiler, iş ve eğitim yaşamı, akran ilişkileri, maruz kalınan sosyal ve kamusal dışlanma ya da yaptırım sürecinde yaşananlar kişilerin kendini değerlendirme biçimine etki etmiştir. Suçun kişiler açısından bir dönüm noktası olarak kabul edilmesi, tekerrür suç açısından bir risk olma potansiyeli taşımaktadır. Çünkü bireylerin suça dâhil olduğu andan itibaren, kimliğin diğer alanları önemszenmeksizin ‘eyleyen özne’ olarak olumsuz bir görünüm kazanması ve toplumsal mekanizmalar tarafından suçlu olmayı kabul etmeye zorlanması söz konusudur. Bu durum suçluluk ve kimlik ilişkisinin onarıcı adalet kapsamında daha sık ve kapsamlı şekilde çalışılması gerektiğine yönelik bilgi vermektedir.

Araştırmada katılımcıların cezaevi deneyimlerinin ve yaptırımın işlevselliğine yönelik düşüncelerinin incelendiği ‘*Cezai Yaptırım*’ alt başlığı kapsamında analiz edilen bilgiler şu şekildedir;

Katılımcıların cezai yaptırım deneyimlerine yönelik olarak sıklıkla iki temel durum üzerinde yoğunlaştığı görülmektedir: 1- Hiyerarşik İlişkiler 2- Güvensiz Ortam, Baskı ve Şiddet. Katılımcılar kurumsal ilişkilerin güç ve egemenlik odağında geliştiğine; mahkûmların suç statüsü, suçun türü, kurumda geçirilen süre, yaptırıma maruz kalma sayısı, ekonomik durum, şiddet kapasitesi gibi çeşitli unsurlar dâhilinde bir tabakalaştığına ve gruplaştığına yönelik bilgiler vermişlerdir. Elde edilen bilgilere göre cezaevleri; mahkûmların hiyerarşik açıdan sıralanmış pek çok kategoriye ayrıldığı mekânlardır. Aynı zamanda erkek yoğunluklu bir mekân olan cezaevlerinde hiyerarşilerin bu kadar keskin olması, erkekliğin rekabet odaklı değerleriyle birleştiğinde daha gerilimli karşılaşmalara sebep olma riski taşımaktadır.

Katılımcılar hiyerarşilerin en fazla suç türüne dayalı olarak oluşturulduğunu belirtmektedir. Suç türüne dayalı statü yaralama ve cinayet suçlarından, tecavüz suçuna doğru değişen bir spektrumdadır. Yaralama suçları hiyerarşik açıdan en üstte yer alırken, seks suçları en altta yer almaktadır. Kurumsal ilişkilerin suç türüne dayalı bir ayırım içermesi, kişinin hangi suçla girdiği yeni yaşamında suç statüsünün kimliğini temsil etmesine ve ilişkilerinin niteliğini belirlemesine neden olmaktadır. Bu durum zaman zaman mahkûmların birbirlerine karşı şiddeti hak görmesine neden olabilmektedir. Şiddet suçlarının katılımcıların ifadeleriyle ‘namussuzluk içermeyen’ biçimleri gerekçelendirilerek normalleştirilirken; namussuzlukla ilişkilendirilen tecavüz suçluları diğer mahkûmlara oranla daha fazla baskı, şiddet ve ayrımcılığa maruz kalmaktadır. Katılımcılar tarafından seks suçları iktidarsızlık, namus ve şeref standartlarına aykırılık, koruyucu rollerle tezatlık, gücün olumsuz kullanımı gibi erkekliği olumsuz yönde etkileyen unsurlarla ilişkilendirilmiştir. Seks suçlarına yönelen değersizleştirme ve şiddet erkekliğin koruyucu misyon kapsamındaki hak dağıtıcı ve sınır muhafızı gibi nitelikleriyle uyumludur.

Katılımcılar şiddet suçlarının statüye aracı edilmesinin, suçun ağır şiddet içermesinin (yaralama, cinayet vb.) diğer mahkûmlar üzerinde korku ve güvensizliğe dayalı bir hükmetme kapasitesinin artmasıyla ilişkilendirmektedir. Bu durum erkekliğin bağlı bulunulan ortama uyum becerisi ve yine ortama/duruma uygun şiddet kapasitesinin

gerekliliği şeklindeki değerlendirmeler ile uyumludur. Ancak aynı zamanda bu uyumun sürdürülmesi ve normalleştirilmesi riskini de taşımaktadır.

Katılımcılar cezaevinde hiyerarşik ilişkiler bağlamında önemsenen diğer hususun ekonomik güç olduğunu, mahkûmların sıklıkla cezaevini çıkar ilişkileri odaklı bir kurum ve ekonomik gücü de bir otorite simgesi olarak değerlendirme eğiliminden olduğunu belirtmiştir. Bu durum katılımcılar tarafından erkekliğin gelir getiricilik ekseninde değerlendirilmesiyle uyumlu bir içerik ortaya koymaktadır. Erkekler arası ekonomik güce dayalı rekabet fikrini pekiştirmektedir.

Katılımcılar kurumsal ilişkiler yoluyla kişinin kimliklendirilmesi içleme-dışlama pratiklerinin döngüselliğinde gerçekleştiğine ilişkin güçlü veriler mevcuttur. Kişiler dışsal kimliklerini ve diğer sosyal sermayelerini -kurumda değer görmesi kaydıyla- içerideki ilişkilerine aktararak bu alandaki yaşamına uygun bir sermaye biçimine dönüştürme eğilimindedir. Öte yandan içerde kurgulanan kimlikler ya da içerdeki güç ilişkileri de kolaylıkla dışsallaşabilmektedir. Bu içleme- dışlama pratikleri kişinin belirli bir mekânda, belirli bir eylem odağında inşa ettiği kimliği ya da o ortamda kendisine atfedilen kimliği kolayca gündelik yaşamına dâhil ettiğini göstermektedir. Bu durum aslında kişinin suç çerçevesinde kimikleşme sürecinin nasıl olduğuna ve toplumsal dışlamaya maruz kalmasına rağmen suçlu kimlikle nasıl bu kadar güçlü aidiyetler kurulduğuna yönelik fikir vericidir.

Katılımcıların ifadelerine göre ‘tecrübe’ unsuru mahkûmlar arası hiyerarşi açısından önemli bir belirleyicidir. Tecrübe kurumdaki hiyerarşi açısından bir avantaj olarak değerlendirilmektedir. Tecrübenin kurum içi ilişkilerde bir sermaye halini alması tekerrür suç riskini artırmaktadır. Kişi ortamı ve ortamda hayatta kalabilme/iktidar kurabilme kurallarını öğrendikten sonra cezai yaptırımın etkilerinden korkmamaya ve kuruma tekrar girme riskini göze almaya başlamasına sebep olabilmektedir. Aynı zamanda bu süreci tam tersten okumakta mümkündür. Mahkûmların tekerrür suç işlediği ve birden fazla kez cezaevine girdiği durumlarda, kurum içi ilişkilerde daha avantajlı bir konuma erişmeleri söz konusudur. Bu durum erkekliğin farklılıklara uyum becerisi ile uyumlu bir tablo ortaya koymaktadır.

Diğer taraftan kurum içindeki hiyerarşik iklimin mahkûmlar arası gruplaşmayı teşvik ettiği görülmektedir. Hapishanede mahkûmlar arası gruplaşmalar güvenlik endişesi dâhilinde oluşmakta, mahkûmlar çeşitli çıkarları ya da müştereklik durumlarına göre bir araya gelerek, bireysel savunmasızlığı en aza indirmeye hizmet etmektedir. Gruplaşma kültürü üyelerine kendilerini koruma ve çoğunluk olmanın avantajlarını kullanmayı vadettiğinden, cezaevi gibi güvensiz ortamlarda kültleşmektedir. Bu durum katılımcıların daha önceden belirttiği şiddet potansiyelinin kullanım alanı bulduğuna işaret etmektedir. Katılımcılar erkekliğin anlamına dair yaptıkları açıklamalarda, erkeğin iktidara dayalı bir güç elde edemediği ve güvensizlik yaşadığı durumlarda şiddete başvurabilme kapasitesi olması gerektiğine yönelik değerlendirmeler yapmışlardır.

Diğer taraftan grupların sahip oldukları otorite ve güç alanını genişlettikçe grup üyelerini koruyabilme kapasitesini artırdığı ve gruptan dışarıya yönelen etki alanını genişlettiği görülmektedir. Bu nedenle cezaevlerinde çeteleşme riski neredeyse her zaman söz konusudur. Cezaevi içerisindeki çeteleşme faaliyetleri mahkûmlar arası güç ilişkilerinin doğrudan tahakküm ve şiddet biçimini almasına sebep olmaktadır.

Ayrıca katılımcılar cezaevinde geçirdikleri süre boyunca sıklıkla baskı, fiziksel şiddet ve kötü muameleye maruz kaldıklarını ifade etmektedir. Bunun kimi zaman mahkûmların birbirlerine karşı uyguladığı, kimi zamanda kurumdan yönelen bir şiddet olduğu görülmektedir. Bu nedenle katılımcılar cezaevlerini, kendilerini güvende hissetmedikleri ve huzursuzluk duydukları bir ortam olarak anlamlandırmaktadır. Bu durum sıklıkla mahremiyetin kısıtlanması, gruplaşma ve çeteleşme faaliyetleri, hayatta kalmaya yönelik risk, şiddet kapasitesine yüklenen anlam, mahkûmlar arası tabakalaşma gibi unsurlarla ilişkilendirilmiştir.

Katılımcıların belirttiği üzere ötekini yaşamı ile korkutabilmek, kurumsal ilişkilerde hükmetmenin en dolaysız biçimini oluşturmaktadır. Diğer bir ifadeyle mahkûmlar arası şiddet ve güvenlik endişesi, iktidarın doğrudan tahakküm biçiminde olduğunu gösterir. Ortamdaki güvensizlik, mahkûmları bir seçim yapmaya zorlamaktadır. Mahkûmlar ya güvenlik ihtiyacını güç ve otorite arzusunun önüne koyacak ve kişi güçlü olana boyun

eğmek suretiyle hayatta kalacaktır ya da kişi güvenlik açısından daha büyük riskler alıp güç mücadelesine doğrudan katılacak, buradan galip çıkarsa güç ve otorite elde edecektir. Güvenlik kaygısı nedeniyle öteki erkeğe boyun eğmek, kişinin erkekliği anlamlandırma biçimi ile çelişki içermektedir. Bu durum katılımcıların erkekliğe yüklediği anlamlarla beraber okunduğunda iki sonuç doğurabilmektedir. Çelişkili duygular erkeklik algılarının esnekleşmesine ve kişinin otorite odaklı düşüncelerden uzaklaşmasına yarayabilir. Diğer taraftan cezai yaptırım sona erdiğinde, zarar görmüş olan erkekliğin telafisine yönelik davranışlara yönelme açısından da risk teşkil etmektedir.

Araştırmanın bulguları arasında yer alan diğer bir husus kurumsal şiddettir. Katılımcılar kurumlardaki hiyerarşik iklimin mahkûm-personel arasında da sürdürüldüğünü ve bu hiyerarşinin zaman zaman şiddete dönüştüğünü belirtmektedirler. Katılımcılar kurumsal şiddetin içeriğini; çıplak arama, merdiven altında uyuma cezası, yemek yasağı, darp, psikolojik baskı, tecrit cezası olarak belirtmektedir. Kurumdaki baskı ve şiddetin, mahkûmların kimlik algılarını olumsuz etkilediği, kişilerin bu durumla başa çıkabilmek için madde kullanımı ve intihar girişimine yöneldiği de elde edilen bulgular arasındadır. Kurumsal şiddetin disiplin, güvenlik ya da rehabilitasyon gibi bir olumlu işleve dayandırılarak olumlandığı ancak mahkumlara grubuna yönelik öfkenin, boyun eğdirme ve kurumsal misyon inşa etme gibi amaçlar taşıdığı tespit edilmiştir. Ayrıca katılımcıların ifadelerinde yer alan, ‘yıkım ekibi’ ve ‘soğuk oda’ gibi kavramları, kurumsal şiddetin açık ve sürdürülebilir bir görünüm kazandığına işaret etmektedir.

Katılımcılar aynı zamanda personelden yönelen örtük simgelerin olduğunu belirtmektedir. Personel ‘öteki’ olarak değerlendirdiği suçluya doğrudan fiziksel ya da duygusal bir şiddet uygulamadığı durumlarda dahi, onların patolojik/acınası/tehlikeli olduğuna yönelik sinyaller vermekte ve onlara diğerlerinden farklı olduklarını hissettirmektedir. Bu durum mahkûmların diğerlerinden kendilerine yönelen ‘olumsuz’ algıya uygun davranış kalıpları geliştirme ve suçlu gibi davranmaya adapte olma riskini artırmaktadır.

Katılımcıların ifadelerinde yer alan diğer bir husus; kurumdan mahkûmlara yönelen baskı, şiddet ve kötü muamelenin mahkûmlar arası ilişkilere etkisidir. İlk olarak mahkûmlar dışarıdan yönelen şiddetin olumsuzluğundan dolayı iş birliği içine girebilir ve kurumsal otoritelere karşı direnişe geçebilir. İş birliği ve direniş arasındaki denge kurumdaki otorite ve şiddetin yoğunluğuna göre değişmektedir. Mahkûmlar arası dayanışma faktörü, erkeklerin genellikle zor koşullar altında yoldaşlık ve duygudaşlık geliştirebildiği yönündeki literatür bilgisiyle uyumludur.

Katılımcılar cezai yaptırımın işlevine yönelik olarak sorulan sorularda, sıklıkla suç işleyen kişinin kimliğini ön plana çıkarmış ve yaptırıma yönelik deneyimin her mahkûm üzerinde farklı etkileri olabileceğini ifade etmiştir. Katılımcılar yaptırımların suçlu kimliğini içselleştirmiş kişiler için işlevsel olmadığını ancak suçluluğu henüz kabul etmemiş kişilerde davranış değişikliği oluşturabileceğini ifade etmektedir. Katılımcıların işlevsellik açısından en sık vurguladığı ikinci husus, yaptırımı belirleyen adli yargılama sürecindeki adaletsizlikler olmuştur. Katılımcılar karara etki eden adli değerlendirmelerin titizlikle yapılmamasını, yaptırımın işlevsizleşmesiyle ilişkilendirmektedir.

Katılımcıların cezai yaptırımın işlevsiz olmasıyla ilişkilendirdiği temel bulgulardan bir diğeri de sistemin suçluluk açısından bütüncül bir dönüşümü konu almıyor oluşudur. Katılımcılar cezai yaptırım sürecinin, yalnızca kapatılma içerdiğini ancak gerçek bir dönüşümün; kişinin yaşamındaki olumsuzluklara çok boyutlu bir müdahale geliştirebilmekle sağlanabileceğini ifade etmektedirler. Bu durum suçun çok boyutlu yapısı nedeniyle bütüncül bir değerlendirme ve müdahale içermesi gerektiğine yönelik fikir vericidir. Cezai yaptırımın suçu oluşturan koşullara müdahale etmeyip yalnızca suçluyu toplumun geri kalanından yalıtması, tekerrür unsurunu görünür kılmaktadır.

Katılımcıların bir kısmı cezai yaptırımı suça konu olan davranışların değişiminde olumlu bir etkisi olduğunu düşünmektedir. Katılımcılar cezai yaptırım sürecinin ardından kendi yaşamlarındaki değişimleri anlatırken, örtük biçimde çeşitli konularla ilişki kurmuşlardır. Olumlu işlevle en sık ilişkilendirilen konu yeniden yaptırıma maruz kalma korkusu olduğu tespit edilmiştir. Ancak suç yaşantısını terk ettiğini ifade eden

katılımcıların, bu durumu yeterince içselleştirmediği, sadece korku temelli ve yüzeysel bir değişime gittikleri tespit edilmiştir. Katılımcılar yaptırım sonrası değişimini açıklarken, yetkili kişilere kendini ispatlama ve yeniden cezalandırılma gibi kaygılar duyduklarını ifade etmektedir. Katılımcıların yeniden cezai yaptırıma maruz kalmalarına yönelik endişenin sıklıkla aile ilişkilerinin zarar görmesi ile ilişkili olduğuna ulaşılmıştır. Yaptırımın işlevselliği savunan katılımcılar işlevselliği, kişinin dış dünyaya aidiyeti ve kaybetmekten korktuğu sosyal ilişkileri olmasına bağlamaktadır. Kişinin dışarıda ait olduğu bir grup ya da geride bıraktığı önemli bir yaşamsal rol varsa (ebeveynlik gibi) yaptırımının işlevselliği artmaktadır.

Kurumun işlevselliğine yönelik görüşlerin bir kısmı ise, kurumun tekerrür suçu teşvik etmesi hususundadır. Yapılan görüşmelerde elde edilen bulgulara göre; suçun ne kadar tekrar ettiği ve kişinin kaç kere yaptırıma maruz kaldığı; suçlu kimliği içselleştirme düzeyini belirlemektedir. Mahkûmların sisteme sık ve uzun süre dâhil olması ayrıca sistemi öğrenme ihtimallerini de artırmaktadır. Sistemi öğrenme bir taraftan kişinin yaptırıma maruz kalma kaygısını azaltırken, diğer taraftan suç işleme kriterlerinin yaptırım düzeyi hesaplanarak yapılmasına neden olmaktadır. Diğer bir ifadeyle sistemin öğrenilmesi; yaptırımın korkutucu olmaktan ziyade öğretici olmasına, engelleyici olmaktan ziyade strateji odaklı sürdürülmesine sebep olmaktadır. Her iki durumda da suç oranlarını artırmaya yönelik etkisinden söz edilebilir. Katılımcıların yasa bilgisi bu açıdan dikkat çekici bulgulardan biridir.

Katılımcıların cezai yaptırımın suça teşvik etmesi hususunda ortak kanıda oldukları diğer bir mesele kurumun iklimi, suç türlerinin çeşitliliği gibi sebepler doğrultusunda suçun kabul edilebilir ve doğal bir görünüm kazanmasıdır. Yaptırım sürecinde suç türüne bağlı farklılıkların göz ardı edilmesi, suçluların bir arada olması ve tür ve sayı açısından çeşitlenen suç deneyimlerinin görünür olması kişilerin suçluluğu değerlendirme biçimlerini etkilemektedir. Cezaevi ortamı; kişinin hep kendisinden kötüler olduğunu gösteren ve bu sebeple davranışın daha anlaşılabilir, basit ve tehlikesiz bir form kazandığı altyapıyı oluşturmaktadır. Kişi diğer mahkûmlarla birlikteyken kendisini sorgulamaz. Böylece suçluluk üzerinden kurgulanan kimlik algılarını pekişmekte ve suça konu olan davranışlar kabul edilebilir bir düzeye çekilmektedir.

‘Etiketleme/Damgalama’ alt başlığı kapsamında yapılan analizlerin sonuçlarına göre;

Öncelikle katılımcıların ilk tanışma evresinde kendilerini tanımlama biçimleri dikkat çekici bir noktaya işaret etmektedir. Katılımcıların kendilerini sıklıkla ‘normal, itibarlı, uyumlu, sağlıklı, merhametli, suçunun cezasını çekmiş’ gibi nitelikler doğrultusunda tanıttığı görülmüştür. Bu durumun kişinin suç deneyimi nedeniyle ötekileştirilmiş ve aykırı kategorileşmeye dâhil edilmiş olabileceğine ya da suç kavramının özündeki uyumsuzluk, tehlikelilik, patoloji söylemlerine karşı bir savunma stratejisi geliştirdiğine yönelik fikir vericidir.

Katılımcıların damgalanma deneyimleri yoğunluklu olarak ‘tehlikelilik’ söylemi odağındadır. Kişiler sosyal yaşamlarında suç geçmişleri nedeniyle, toplumun diğer üyeleri tarafından korkutucu bulunmaktadır. Bu durum kişilerin sosyal kimlikleri ve bireysel kimlikleri arasında bir çelişki yaratmakta ve bu dışlama biçimi kişilerin hayatlarının çeşitli alanlarına yayılarak yaşamlarını belirli ölçülerde zorlaştırmaktadır. Katılımcılar sıklıkla damganın tekil aidiyetler oluşturduğuna, kimliğin diğer alanlarını yuttuğuna, kapsamlı biçimde yaşamın tümünü kuşattığına ve süreklilik kazandığına yönelik ifadeler kullanmıştır. Suç damgasının, sosyal yaşamın tüm alanlarını kapsayan ve sosyal iletişimde kişinin kimliğine dair tüm diğer unsurları yutan bir etki oluşturduğuna ulaşılmıştır.

Damgalanmaya ilişkin verilen bilgilerden, damganın keskin karşıtlık ilişkileri dâhilinde inşa edildiğini göstermektedir. Bu doğrultuda kişiler güçlü dikotomik temellerde değerlendirilmektedir. İyi/kötü, ahlaklı/ahlaksız, güvenilir/tehlikeli normal/anormal gibi kategoriler karşıtlıkların birbirine eklemlenmesiyle oluşturulmuştur. Özellikle tekerrür deneyimlerin yoğunluğuna bağlı olarak damgayı içselleştirme riskinin yükseldiği görülmüştür. Kişiler bu kategoriler dâhilinde tanımlanmaya devam ettikçe gerçekten kötü, tehlikeli ya da işe yaramaz olduklarına yönelik bir kabul geliştirebilirler. Katılımcıların suçluluğu içselleştirdiği durumlarda suç davranışını meşrulaştırma, dışsallaştırma, değersizleştirme gibi stratejileri kullanarak erkekliğin bazı değerleriyle uyumlu hale getirdiği görülmüştür. Öyleyse kişinin suçlu kimliği kabul etmesi ve suçluluğu erkeklik değerleriyle harmanlamasına sebep olmaktadır.

Ayrıca katılımcılar damganın çoğunlukla olumsuz olarak değerlendirilmesine rağmen bazı ortamlarda sosyal sermayeye dönüşerek, kişilerin yaşamlarında bir avantaja ve statü kaynağına dönüştüğünü belirtmektedir. Suçluluk genellikle tehlikeli ve güvensizlik içeren ortamlarda bir statü simgesi haline gelmektedir. Bu durum erkekliğin hayatta kalma kapasitesi, şiddet kapasitesi, farklılıklara uyum becerisi, güç ve kontrol arzusu gibi değerleriyle uyum içindedir.

Katılımcıların ifadelerinde en sık rastlanan bulgu; suçluların da kendi aralarında bir kategorileşme sistemi oluşturduklarıdır. Kişilerin hepsi benzer bir damganın itibarsızlığını paylaşımlarına rağmen, suçun daha olumsuz olduğunu düşündükleri kategorilerinden kendilerini soyutlamaktadır. Katılımcılar diğer suçlu gruplarını toplumdan kendilerine yönelen bakış açıları dâhilinde (güvenilmez, tehlikeli, hasta, işe yaramaz, ahlaksız vb.) değerlendirmekte ve kendilerine bu grup içinde bir normal konumu edinmektedir.

Katılımcıların diğer suçlularla ilişkilerinin çelişkili olduğu ve sevgi-nefret ilişkisine dönüşme eğilimi taşıdığı görülmüştür. Kişi bir yandan ötekini olumsuzlar ve değersizleştirir, diğer yandan suçluya indirgemekten acı duyar ve duygusal bir bağ kurar. Bir yandan benzer deneyimleri paylaşmaktan tatmin olurken, diğer yandan deneyimin patolojikleştirilmiş, dışlanmış ve olumsuzlanmış içeriği nedeniyle bir güvenlik duvarı örme ihtiyacı duyar. Böylece sevgi ve nefret, güven ve güvensizlik gibi çelişkili duygular aynı anda ilişkiye dâhil olur.

Dikkat çekici bulgulardan diğeri suçlular arası ilişkilerin damganın yoğunluğuna göre şekillendiğidir. Toplumdan dışlanmanın ve kimliğe atfedilen olumsuzlamanın yoğunlaştığı durumlarda kişiler öteki damgalılarla bir araya gelme ve ortak bir altkültür oluşturma eğiliminde olmuştur. Kişiler bir noktaya kadar normal kategorisinin bir üyesi olmaya çalışırken, belli bir sınırdan sonra grup içine çekilmekte ve suçlulukla karakterize edilen eğilimler göstermeye başlamaktadır. Bu durum tekerrür suç açısından risk kabul edilebilir. Kişi bir ‘suçlu’ olarak kabul gördüğünde ve kendisi de suçlu kimliğe aidiyet geliştirdiğinde kaybedecek sosyal bir statüsü ya da yaptırımlar

ekseninde değişecek hayat standartları olmamaktadır. Grubun içine çekilme çok, inkâr ve kabul şeklinde 3 aşamalı bir sũreten oluşmaktadır.

‘*Suçluluğu Sosyal Yaşama Yansıması*’ alt başlığı kapsamında analiz edilen bilgiler şu şekildedir;

Katılımcılarla yapılan gũrüşmeler sonucunda; suç deneyiminin sosyal yaşama yansıması, sıklıkla ortak bulguların yoğunlaştığı 2 başlık ortaya çıkmaktadır. Ŗncelikle kişiler suç deneyimi sonrasında aile ve sosyal destek kaybı, ilişki ve evlilikte sorunlar, gelir kaybı ve istihdam olanaklarından dışlanma, gũe zorlanma gibi hususlarda çok boyutlu bir sosyal dışlanmaya maruz kalmaktadır. Kişilerin damgaya dayalı sosyal ve kamusal yaptırımlara maruz kalması, istihdam olanaklarının dışına itilmesi; erkekliğin gelecek vadetmek, gelir getirmek, suç işlememiş olmak gibi bazı değerleriyle çelişki içindedir. Aynı zamanda kişilerin maruz kaldığı yaptırımlar ve değersizleştirme bir miktar yakın çevreye sirayet etmektedir. Bũylece kişi yalnızca yaptırımlara maruz kalmak ve bundan psikolojik olarak etkilenmez aynı zamanda yakın çevresinin de benzer deneyimler yaşamasına sebep olur. İkinci olarak ise tũm bu sosyal ve kamusal yaptırımlar kişilerde gũvensizlik, yaşamdan doyumsuzluk, kimlik karmaşası, yetersizlik ve değerersizlik hissi, gelecekten Ŗmitsizlik, yalnızlık, duyarsızlık, pişmanlık gibi ortak duygulara sebep olmaktadır.

Sosyal yaptırımlara maruz kalmanın, katılımcıların yaşamlarını ve suçlu olmayan bireylerle etkileşimlerini gũrece daha temkinli olmaları ve stratejik kararlar vermeleri gereken politik bir alan haline getirdiği gũrũlmũřtũr. Katılımcıların dışarıdan kendilerine yũnelen olumsuz algılarla başa çıkma yũntemlerinin başında ‘suç geçmişini gizleme’ davranışı gelmektedir. Kişilerin suç deneyiminin tũmũnũ ya da daha fazla tepki toplayacağına inandiğı kısımlarını gizleme eğiliminde olduğu gũrũlmũřtũr. Gizleme eğilimi genellikle sosyal dışlanma riski, ikincil Ŗrselenmeye yũnelik endişeler, çıkar kaybı, sosyal işlevselliğin azalması, uyum kaygısı, değerersizleştirilme dũřuncesi gibi sebeplerle ilişkilidir. Uzak ve yakın sosyal çevreye, karşıdaki kişinin sosyal statũsũne, ideoloji ve değerlerine bağlı olarak değişir.

Katılımcıların suç işlememiş kişilerle etkileşiminde sıklıkla değindiği diğer önemli husus ‘damganın sembolleşmesi’ üzerinedir. Katılımcılar ötekilerle etkileşimlerinde sembollerin etkisine yönelik sicil ve görüntü olarak iki türlü bilgi üzerinde durmaktadır. Katılımcıların ifadelerine göre bir kişinin görüntüsü sosyal statüsüne ilişkin fikir verici olabilmekte ve toplumdaki diğer bireylerin, kişiye davranışlarını belirlemeleri açısından bir hareket noktası haline gelebilmektedir. Katılımcılar sakal, kirli kıyafet, dövme, faça gibi bedensel sembollerin suçlularla ilişkilendirdiğine dair bilgi vermiştir. Görüntü aynı zamanda adli mekanizmaların suçu değerlendirme sürecinde de etkili bir unsurdur. Sicil ise özellikle kamusal alanda suçlu kimliği görünür kılan ve kişinin yalnızca suçluluk esasına dayalı olarak değerlendirilmesini içeren bir sosyal dışlamaya olanak yaratmaktadır. Bu yönüyle sicil, etiketin en somutlaşmış versiyonlarından biri olarak değerlendirilebilir. Katılımcılar sıklıkla sicilde yer alan suçlar nedeniyle çalışma hayatından dışladıklarını ifade etmektedir.

Katılımcıların sosyal dışlanma ekseninde ötekilerle ilişkilerinde vurguladığı diğer konu gizil ayrımcılık olmuştur. Kişiler bu etkileşimde karşı taraftan yönelen olumlu (acıma, sempati, savunma, üzülm vb.) ve olumsuz (korkma, dışlama vb.) sembollerin olduğunu belirtmektedir. Katılımcılar her iki tepkinin de kendilerini farklı olarak konumlandığını ve olumsuz duygulara neden olduğunu vurgulamaktadır.

Katılımcıların suçu değerlendirme biçimlerinin incelendiği ‘*Suçun Gerekçelendirilmesi*’ alt başlığı kapsamında yapılan analizin sonuçları şu şekildedir;

Toplamda 14 katılımcı ve 11 kategoriye dağılmış 49 suç davranışı üzerinde yapılan değerlendirmede suçun gerekçelendirmesine yönelik 8 başlık ortaya çıkmıştır. Bunlar; anlık öfkenin dışa vurumu, aile yüklenen kutsiyet ve namus hassasiyeti, husumet ve tahrik unsuru- emir ve aşılamaya düşük tolerans, madde kullanımının etkisi, adalet mekanizmalarına karşı güvensizlik, çevresel unsurlar ve çocukluk deneyimleriyle ilişkilendirme, erkekler arası rekabet ve otorite kaygısı şeklindedir. Her bir kategori kendi içerisinde suçu meşrulaştırma, gerekçelendirme, erkeklikle eklemlenme vb. farklı düşünceleri içermektedir.

Bu çerçevede değerlendirildiğinde; ayrı ayrı incelenen erkeklik ve suç fenomenlerinden hareketle erkeklik ve şiddet suçları hakkında bazı sonuçlara varılmıştır. Öncelikle farklılaşan deneyimler nedeniyle erkeklik ve şiddet suçları arasında net bir formülasyon elde edilemez. Ancak özne, yapıların etkisi altında kaldığından bu ilişki tamamen mikro odaklı da değildir. Erkeklik ve şiddet arasında doğrusal bir ilişki kurulamamış olsa da, bazı durumlarda erkekliğin şiddetten beslenerek güçlendiği görülmüştür.

Hangi durumlarda erkekliğin şiddetten beslendiği ya da şiddetten zarar gördüğünü anlamak için erkek ve suçlu kimlikleri içerisindeki çelişki ve çakışmaları dikkate almak gerekir. Çelişmeler; toplumsal dışlama, yaşam kalitesinin düşmesi, değersizleştirilme gibi nedenlerle erkeklerin otorite, ekonomik güç, saygı ve talep kaybetmesi, aile içi rollerinde zedelenmelerin meydana gelmesidir. Bu durumda kimliğin cinsiyete dayalı alanı olan erkeklik, eyleme dayalı alanı olan suçtan zarar görmektedir. Çakışmalar ise; suçun erkeklikte sermayeleşmesine aracılık eden içeriği ifade etmektedir. Erkeklik ve şiddet suçu arasındaki çakışmalar güç mücadeleleri, bireysel çıkarlar ve alansal hakimiyet ekseninde koruyucu misyon, güçlü olmak, erkekler arası rekabet gibi hususlarda karşımıza çıkmaktadır. Çelişmelerin ve çakışmaların dengesi erkeklik ve şiddet suçları arasındaki ilişkiyi belirlemektedir. Eğer çelişme yoğunsa suç ortaya çıkmaz, çakışma yoğunsa suç ortaya çıkar. Çelişme ve çakışmaların yoğunluğunu belirleyen gündelik pratiktir. Bu nedenle erkeklik ve şiddet suçu arasındaki ilişki kişinin yaşadığı çevrenin sosyo-kültürel yapısına, toplumsal yaşamdaki konumuna, sosyal etkileşimin niteliğine, suçun tekrarlılık düzeyine, kurumsal yaptırımların niteliğine ve süresine göre değişen görünümündedir.

Diğer taraftan kurgulanagelmiş erkeksi ideallerin aşına olduğu türden baskı ve tahakküme dayalı bir iktidarı arzuladığı görülmektedir. Her ne kadar yaşamsal pratik bazı açılardan şiddeti erkeklik kaybına dönüştürmeye ortam yaratsa da kişiler uzun zaman boyunca doğal olduğu varsayılmış, desteklenmiş, işlevselleştirilmiş ve kültüre gömülmüş olanı aramaktadır. Bu doğrultuda çelişmelerin çoğu zaman çakışmaya dönüşme eğilimi olduğu söylenebilir. Örneğin modern mekanizmaların suçluluk etrafında ördüğü olumsuz anlam ağları erkeklikte suç işlemeyi itibarsızlaştırabilir ancak

aynı zamanda kişiler söz konusu suçun türü ve işleniş biçimi gibi farklılıklar çerçevesinde, eylemi esneterek erkeklik açısından bir sermayeye de dönüştürebilir.

Diğer taraftan erkeklik ve suç ilişkisi yaşamsal güzergâhta sonradan yolları kesişen kimlik alanları olabilir. Burada ‘tekerrür’ unsuru merkezi bir önem kazanmaktadır. Suç bir noktaya kadar erkeklığe zarar verebilir çünkü henüz kişi yeni kimliğe aşına değildir. Bu nedenle kişi suçluluğun erkeklik açısından çelişkilerine yoğunlaşarak suçtan uzak durmaya ya da suç yaşantısını terk etmeye çalışacaktır. Ancak kişi suçlu kimliğin itibarsızlaştırılmasına maruz kaldıkça söz konusu eylemi kimlik açısından sermayeleştirmenin yollarını arayacaktır. Burada kişi suçluluğun yapısal anlamlarını kabul etmeye ve grup içine çekilmeye başlamaktadır. Böylece erkeklik ve suçluluk arasındaki ilişki sağlamlaşır.

Görüldüğü üzere erkeklik ve şiddet suçları arasındaki inceleme; erkeklik içinde suçluluğu tetikleyen bir içeriğin var olduğu yönündeki kartezyen anlayış yerine, döngüsel nedenselliği anlamaya olanak tanıyan stratejik anlayışı gerektirmektedir. Sorunun merkezinde cinsiyetin tek yönlü belirleyiciliği ya da öğrenilerek aktarılan kültürel bir içerik yoktur. Bunun yerine yapıların ve iktidar ilişkilerinin ürünü olarak yaşamsal pratikte örgütlenen, sürekli öğrenilmeye ve deneyimlenmeye devam eden canlı bir organizma vardır.

5.1.4. Bulgularının Sosyal Hizmet Açısından Anlamının Değerlendirilmesi

İnsan hakları doğrultusunda çalışan sosyal hizmet; cinsiyet ve suça yönelik politikalara katkı sunmak ve ihtiyaç duyulan çalışmaların mikro, mezzo ve makro düzeyde yapılandırılmasında görev almaktadır. Sosyal hizmetin temel vurgusu adil bir toplumsal düzen sağlama hedefi doğrultusunda ötekileştirilmiş grupların sesine kulak vermektir (Besthorn ve arkadaşları, 2014).

Araştırma bulguları erkek suçluların kamusal ve sosyal arenalarda, değersizleştirildiğini ve çeşitli yaptırımlara maruz kaldığını göstermektedir. Bu durum aynı zamanda suçun tekrarlılığına da belirli düzeyde etki etmektedir. Kişilerin maruz kaldığı insan onuru ve

değerine aykırı muameleler, emek sistemlerinin dışına itilmeleri, güvenlik ve katılım haklarından mahrum edilmeleri, sosyal dışlanmaya maruz kalmaları suçluluk alanını sosyal hizmet müdahalelerine açmaktadır.

Sosyal hizmet sosyal uyum ve sosyal değişim arasında konumlanmaktadır. Bu durum bir taraftan suçluluk açısından var olan tablonun eleştirel biçimde değerlendirilmesi, yapısal problemlerin tespit edilmesi, baskı ve sosyal dışlanmanın ele alınmasını içerirken; diğer taraftan sosyal güvenlik ve uyumun korunmasını, suçtan zarar gören kişi ve gruplarla çalışmayı içerir. Bu sebeple suçluluk sosyal hizmet açısından çok boyutlu ve yapısal unsurların, kesişimselliğin, toplumsal dinamiğin etkilerinin de hesaba katıldığı analitik düşünme becerisini gerektirmektedir.

Erkek suçluların deneyimleri göz önüne alındığında, hikâyelerin ortak bir noktaya işaret ettiği görülmektedir ‘Egemen Söylem’ Burada egemen erkeklik söylemleri toplumsal cinsiyet normlarını oluştururken; egemen ‘normal kişi’ söylemleri, suça yönelik damganın ve sosyal yaptırımın temelini atmaktadır. Egemen söylem hem erkekliği inşa eden ve erkeği inşa edilen normlar üzerinden baskı altına alan; hem de suçu sorunsallaştırarak suçlu kimliği tek yönlü yargıya açan iktidarı işaret etmektedir. Egemen söylem hem erkeksiliği güç, otorite ve şiddet odağında kurgulayan hem de şiddeti tümüyle erkeğe atfederek onu yargılayan kategorik bir düşünce biçimine denk gelir.

Modern iktidar mekanizmaları sınıf, halk, ulus kavramlarının merkeze alındığı ve insanların rasyonel varlıklara dönüştürülmesine yönelik bir görev edindiği açıktır (Webb, 2019, s. 155). Bu türden işlevselci bir bakış açısı toplumsal kuralları çiğneyenlere karşı cezalandırıcı ve giderek daha fazla kutuplaştırıcı bir yaklaşıma dönüşmüştür. Politik ekseninde çoğunluğun duygularına ve korkularına hitap eden ve azınlığı giderek daha kötümser yaşam koşullarına hapseden böylece sosyal katılımlarını giderek daha da zorlaştıran bir hakikat yasası koymaktadır (Cnaan ve arkadaşları, 2008).

Modern dönemin ceza yasasındaki genişlemeler ve sabitlemeler insan onuru ve değeri açısından giderek daha fazla tehdit olmaya başlamıştır. Araştırmanın bulguları modern

mekanizmaların kişilerin yaşamı ve kimlik açısından ne düzeyde bir tehdit oluşturduğunu göstermektedir. Araştırma bulguları kişilerin adli mekanizmalar dâhilinde baskı ve şiddete maruz kaldığını, çeşitli söylemlere konu edildiklerini ve bu doğrultuda kimliklendirildiklerini ortaya koymaktadır. Bu durum mesleğin değer temeli sosyal adaletin geliştirilmesi, sosyal katılımın teşvik edilmesi ve işlevselliğin korunması olan sosyal hizmet açısından giderek daha güçlü bir kaygı konusu olmalıdır (Garrett, 2016).

Araştırma bulguları adli mekanizmalar içerisinde uyumlaştırıcı ve anlatıyı odağa alan bir müdahalenin henüz olmadığını ortaya koyar. Katılımcıların adli mekanizmalara dâhil oldukları yaşam döneminde psikiyatrik destek dışında yeterli bir destek hizmeti ve farkındalık çalışmasına dâhil edilmediği görülmektedir. Kişiler cezai yaptırım süreci boyunca, öncesi ve sonrasında herhangi bir sosyal destek bulamadıklarını belirtmektedir. Katılımcılar cezaevi ve denetim süreci boyunca aldıkları hizmetlerin işlevsel olmadığını ve belirli kabuller içerdiğini belirtmektedir. Bu noktada adli sosyal çalışma, adli mekanizmaların sert yüzünü yumuşatmaya yetmemekte, hatta kimi zaman adli mekanizmaların bir uzantısı haline gelmektedir.

Sosyal hizmetin modernite ekseninde dönüşümü mesleği danışan-müracaatçı odağında; iyi-kötü, uyum-uyumsuzluk, yoksulluk/zenginlik sorun/rehabilitasyon birey/toplum karşıtlığında bir düstura doğru itmektedir. Sosyal hizmetin statükoyu destekleyen, egemen söylemle uyumlaşan baskıcı süreçlere dâhil edilmesi, modern dönemin ulus-devlet anlayışının mesleğe atfettiği dengeleyici, birleştirici niteliklerle ilişkilidir. Sosyal hizmetin uyumu gözeten bu konumlandırması mesleği, ulus içindeki savunmasız grupların, vatandaşlık haklarının korunması ve toplumsal düzenin zarar görmesine indirgenmiştir (Dominelli, 2021, s. 48). Sosyal hizmetin bu ergonomik (faaliyet ekonomisi) tavrı müracaatçıların ‘görev odaklı’ çalışmaları ekseninde amaçlı ve fazla planlanmış kullanımlarını müdahaleye dâhil etmeye ve işlevselliği merkeze almaya odaklanmaktadır (Webb, 2019, s. 153). Sosyal devletin bir yansıması olarak, yapıyı sorgulamaktan giderek uzaklaşan ve rutinin bir parçası olan sosyal hizmet, sistemin vadettikleri ve sınırları çerçevesinde toplumsal olarak ‘sorun’ olduğu düşünülen durumlara, sorunu ortadan kaldırma mantığıyla müdahale etmektedir. Bu doğrultuda

anormal olduğu düşünölen grupları kontrol etme, kucaklama, yargılama, tedavi etme biçiminde bir müdahaleye indirgenmektedir (Howe, 1994; Akbaş, 2017, s. 91; Dominelli, 2021 s. 110).

Modernite döneminin sosyal hizmeti içine yerleştirdiğı yapısal sistemler; sosyal hizmetin temel değeri ile çelişmekte ve mesleki kimliğini sınırlandırmaktadır. Modernitenin inşa ettiğı yapılarla ve anlamlarla mücadele etmek, sosyal hizmet açısından bir tercih değil, meslek olmaya devam edebilmenin bir koşulu haline gelmektedir. Öyleyse sosyal hizmetin postmodern perspektifleri içermesi giderek daha büyük bir zorunluluk halini almaktadır. Postmodernizmin doğasındaki çok değerlilik ve belirsizlik, eleştirelilik, merkezsizlik, yapısökümcü, meşru olma kaygısı gütmeyen düşünme biçimleri sosyal hizmetin mesleki konumunu korumasına destek olur. Postmodern dünyada sosyal hizmet uzmanının rolü önceden belirlenmiş standartlara müdahale etmek, onları kontrol altına almak, yasa yapmak yerine onu anlamaya çalışmaktır (Howe, 1994).

Sosyal hizmetin postmodern perspektifleri eleştirel ve baskı karşıtı uygulamaları odağına almaktadır. Eleştirel uygulamalar var olan sistemin içindeki fonksiyonel olmayan, ırk-sınıf gibi kutuplaştırıcı yapıları tanımlamak ve mevcut sorunlara çeşitli düzeylerde katkı sunacak olan temel savların ortaya koyulmasını içerirken (Webb, 2019, s. 150); baskı karşıtı uygulama baskıyı tanımlama, hiyerarşiyi çözömleme, kimlik oluşumundaki dışlayıcı süreçlerin etkisini kavrama ve bunlara çok boyutlu müdahaleler oluşturmayı kapsamaktadır (Dominelli, 2021, s. 74). Baskı karşıtı uygulamanın temel ilkesi adil olmayan durumları tanımlamak, bu doğrultuda daha eşitlikçi ve müracaatçı odaklı uygulamalara çerçeve sağlamaktır (Dominelli, 2021, s. 55). Bunu yaparken bireyin toplumsal konuma saygı duymakta ve onu müdahalenin merkezine yerleştirmektedir.

Araştırmanın sonuçları suçun; çok boyutlu sebepleri ve sonuçları olduğunu ortaya koymaktadır. Bu etkiler ayrımcılığı, yapısal ve kültürel baskıyı, kimliklendirmeyi, güç ve iktidar ilişkilerini, ruhsal ve sosyal kayıpları içermektedir. Ancak sosyal hizmetin erkek suçlularla profesyonel eksenindeki çalışmalarının günümüzde ezen/ezilen

kategorilerini içerdği görülmektedir. Türkiye’de suça yönelik sosyal hizmet uygulamaları incelendiğinde sıklıkla şiddet mağdurunu korumak ve faili tedavi/rehabilite hizmetleriyle bağlantılandırmak düzeyinde kaldığı görülmektedir. Sosyal hizmet, streotiplerin ve psikodinamik analizlerin, normun ve norma hizmet eden yapıların dışına çıkmalı (Akbaş, 2017, s. 91) var olan koşulları, sınıf dinamiklerini, etkileşim içindeki süreklilikleri tespit etmek, eleştirel ve analitik biçimde değerlendirmek ve bu doğrultuda bireyi ötekileştiren, baskılayan, belirli kabullere hapseden durumları yapı sökümü uğratmalıdır.

5.2. ÖNERİLER

Postmodern feminist bir bakış açısıyla yürütülen bu çalışmada, toplumsal sınıf ilişkilerinin ve cinsiyete dayalı kategorilerin odağa alındığı analizlerle bağlantılı öneriler sunulacaktır. Araştırmanın önerilerinin yönelimini belirleyecek olan temel bulgu kimliğin normatif mekanizmalar çerçevesinde ‘bir şey’ olmaya zorlamasıdır. Toplumsal düzenin, suçluluğa ilişkin yasa, plan ve uygulamaların varsayılan kimlikler üzerinden yapılandırılması tekrür şiddet suçlarının önlenmesine engel teşkil etmektedir. Buradan yola çıkarak önerilerimi modern mekanizmaların ve bu bağlamda sunulan hizmetlerin mantığı üzerinden sürdürmeyi tercih ettim.

- Araştırma bulguları katılımcıların tümünün ilk suçları çocukluk ve gençlik döneminde gerçekleştirdiğini ortaya koymaktadır. İlk suçun erken yaşlarda gerçekleştirilmesi, kişinin suçlu kimliği daha derinlemesine içselleştirmesine ve yaptırıma maruz kalmayı o kadar fazla doğallaştırmasına neden olmaktadır. Bu nedenle çocuk suçluluğu tekrür şiddet suçu açısından yüksek risk içeren bir alandır. Katılımcılardan bazıları çocukluk döneminde maruz kaldığı yaptırım sürecinde kurum içerisinde baskı ve şiddete maruz kaldıklarını ifade etmektedir. Bunun yanında katılımcılar erken çocukluk döneminde çocuk işçiliğe zorlanma, ihmale maruz kalma, sokakta yaşama gibi deneyimlerinden bahsetmektedir. Çocuk işçiliği kimi zaman, ailenin ekonomik yetersizlikler gerekçesiyle çocuğa doğrudan aile tarafından yönelen bir ihmal/istismar biçimi olabilmekle birlikte, kimi zaman ailenin kaybına bağlı olarak deneyimlenmiştir. Çocukların güvensiz ve şiddetin

yoğun olduğu sokak ve sanayi gibi alanlarda zaman geçirmesi, ailelerin destek ve kontrolünden yoksun olmaları, suç çevrelerine dâhil olma riskini yükselterek tekerrür şiddet suçu açısından risk oluşturmaktadır. Bu çerçevede; çocuk koruma mekanizmalarının işlevselliğinin artırılması, ailenin yerini alan kurumların nicelik ve nitelik açısından işlevselleştirilmesi, çocuk işçiliğinin tespitine yönelik mekanizmaların güçlendirilmesi, çocuk işçi çalıştıran işverenlere yönelik yaptırımların ağırlaştırılması, ailelerin ekonomik olarak desteklenmesi gerekmektedir. Okullarda rehberlik servisi hizmetlerinin artırılması ve çalışma alanlarının genişletilerek ev ziyaretlerine olanak sağlayacak şekilde yapılandırılması, çocuk işçiliği ve sokak çocuklarının bildirim yükümlülüğüne tabi hale getirilmesi bu çocukların hızlı bir şekilde tespit edilmesine ve desteklenmesine olanak sağlayacaktır. Bunların yanı sıra suça sürüklenen çocuklara yönelik hizmetlerin ve yasal çerçevenin de yeniden ele alınması öneriler arasındadır. Çocuk suçluluğuna ilişkin mevzuatın yeniden yapılandırılması, çocuk ağır ceza mahkemelerinin kaldırılması ve çocuk ceza mahkemelerinin, gençlik mahkemeleri olarak değiştirilmesi ve denetim mekanizmalarının güçlendirilmesi çocuk adalet sisteminin dönüştürülmesi açısından önemlidir. Çocuk adaletinde eğitimlerin merkeze alındığı sosyal pedagojik yapılanmaya gidilmesi, çocukların cezai yaptırım sürecinden en az hasarla ayrılmasına olanak sağlayacaktır. Bunun yanı sıra sistemin doğrudan yürütücüsü konumunda olan adalet sistemi görevlilerinin onarıcı adalet ilkeleri ve uygulamaları hakkında eğitilmesi çocukların sistem içinde korunabilmesi açısından işlevsel olacaktır. Ayrıca çocuk ve yetişkin arasındaki farklılıklar nedeniyle, suçluluk hususunda doğrudan çocuklara yönelik kural ve hizmetlerin yer aldığı bir yasal düzenleme gereklidir. Çocuk arabuluculuğu, çocuk denetimli serbestlik hizmetleri, çocuk adli kontrolü ve adli sistem içerisinde çocukla ilgili diğer bilgilerin yer aldığı çocuk mevzuatı hazırlanmalıdır.

- Araştırma bulguları cinsiyete yönelik anlamlandırmaların özellikle çocukluk döneminde aile ve sosyal çevrenin etkilerine açık olduğunu ortaya koymaktadır. Erkek çocuklar küçük yaşlardan itibaren katıldıkları sosyal pratikte, sürekli erkekliğin ne şekilde olması gerektiğine yönelik mesajlar almaktadır. Çocukluk dönemi geleneksel toplumsal cinsiyet inşası ve bunun dönüştürülmesi açısından önemsenmelidir. Bu açıdan çocukluk döneminden itibaren toplumsal cinsiyet ve

iletişim becerileri eğitimlerinin uygulanması hatta ilköğretim, ortaöğretim ve lise düzeyinde zorunlu bir ders olarak verilmesi gerekmektedir. Ayrıca okullarda akran zorbalığı, kültürel farklılıklar ve uyum problemleri, iletişim sorunları gibi konuların da cinsiyet ekseninin ele alınması önemlidir.

- Katılımcılar çocukluk dönemlerinde kimi zaman ihmal ve istismar öykülerine yer vermişlerdir. Aile içi ilişkilerde duygusal açıdan mesafe, asgari düzeyde etkileşim ya da ilişkinin tamamen sonlanmış olması bulgular arasındadır. Aileden yönelen ihmal katılımcıların çocukluk dönemlerinde korunma, bakım, tedavi gibi ihtiyaçlarından yoksun kalmalarına sebep olmuştur. Ayrıca katılımcıların büyük kısmı babalarıyla ilişkilerinin hiç kurulmadığına, duygusal olarak mesafeli olduğuna, etkileşimin sınırlı olduğuna, psikolojik ya da fiziksel şiddet içerdiğine yönelik bilgiler vermiştir. Çocukluk döneminde maruz kalınan olumsuz deneyimlerin çocuğun erken yaşta suç yaşamına dâhil olması olasılığı söz konusudur. Aynı zamanda erken yaşta olumsuz deneyimler çocukların sağlığını etkileyerek yaşamlarının ilerleyen süreçlerinde psikolojik problemler, öfke kontrol sorunları, düşük benlik algısı, yetersizlik ve değersizlik hisleri yaşama riskini artırmaktadır. Bu çerçevede çocuk koruma mekanizmalarının işlevlerinin artırılması, ihmal ve istismarın sosyal ve kamusal kontrole tabi hale getirilmesi, aile içi şiddetin tespitine ve önlenmesine yönelik çalışmaların artırılması işlevsel olacaktır. Bunun yanı sıra okullar bünyesinde aile içi iletişim olanaklarını artırmaya ve iletişim becerilerini geliştirmeye yönelik faaliyetlerin yapılandırılması, bakanlık bünyesinde tek elde toplanması ve tüm ailelere zorunlu olarak uygulanması gerekmektedir. Bu eğitimler hem çocuk ihmal ve istismarını tespit etme, önleme ve koruma hem de toplumsal cinsiyete yönelik farkındalıkları artırma ve cinsiyete dayalı şiddeti önleme hedefiyle içeriklendirilmelidir. Ayrıca aile danışmanlığının herkes için erişilebilir olmasının sağlanması aile-çocuk ilişkilerinin geliştirilmesi açısından faydalı olabilir.
- Araştırma bulgularına göre; ceza infaz süreci, ceza infaz kurumlarının kuralları ve kültürü, mahkûmlar arası ve personel mahkûm arasındaki etkileşim suçun tekrarlılığı açısından teşvik edici bir niteliğe sahiptir. Bu sıklıkla cezaevindeki hiyerarşik ilişkiler ve güvensiz ortama endekslidir. Mahkûmlar arası hiyerarşinin suç türüne ve tecrübeye dayalı olarak inşa edilmesi, cezaevinde kişilerin uzun

süreler boyunca suçluluğun doğal olduğu bir yaşam sürmesi, korku ve güvensizliğe dayalı hükmetme biçimlerinin yaygın olması, şiddet kapasitesine duyulan ihtiyacın artması ile ilişkilidir. Cezaevi ortamı kişiye kendisinden daha kötü durumda olanları gösteren ve davranışını anlaşılır, basit ve tehlikesiz olarak düşünmesine sebep olan ortamı oluşturmaktadır. Mahkûmların bu sisteme uzun süre dâhil olması ayrıca sistemi öğrenme ihtimallerini artırarak kişinin eylemi, yaptırımını hesaba katmak suretiyle stratejik biçimde işlemesine yönelik teşvik edici bir rol üstlenmektedir. Aynı zamanda sistemin öğrenilmesi yaptırımların korkucu olmaktan uzaklaşmasına neden olmaktadır. Katılımcılar ilk suçun ardından alıştıklarına, iki ve daha sonraki suçların ardından benimsediklerine yönelik bilgi vermiştir. Bu çerçevede; öncelikle hapishanelerin suç türüne uygun olarak hizmetlerin çeşitlendirildiği bir mekanizma işlevsel olabilir. Özellikle şiddet suçlarında çalışmaların odağına; gruplaşma ve çeteleşme, şiddet potansiyeline verilen değer, güvensizlik ve kaygı ortamı, güç ve otorite anlayışı, toplumsal cinsiyete dair anlamlandırmalar alınmalıdır. Mahkûmlarla yapılan bireysel görüşmeler ve grup çalışmaları bu alanlarda fark yaratabilecek şekilde içeriklendirilmelidir. Diğer taraftan cezai yaptırım sürelerinin uzatılması yerine yaptırımın fonksiyonelliği artırılmalı, güç anlayışının sorgulanmasına dönük olmalıdır. Bu noktada mahkûmlar arası rekabet unsurlarının çeşitlendirilmesi işlevsel olabilir. Cezaevlerindeki eğitim, kişisel gelişim ve sosyal aktivite imkânları artırılarak; kitap okuma programları, rol play çalışmaları, proje ve konferanslar, film izleme- yorumlama etkinlikleri şeklinde çeşitlendirilebilir. Yaptırımın kısa ve mümkün olduğunca farkındalık/kazanım eksenli olarak yapılandırılması, sürecin etkili kullanımı ve tekerrür suçun önlenmesi açısından gereklidir.

- Araştırma bulgularına göre; yaptırımların tekerrür dosyalar açısından işlevsiz olmasının sebeplerinden biri sistemin suçluluk açısından bütüncül bir dönüşümü konu almıyor olmasıyla ilişkilidir. Cezai yaptırım sürecinin, yalnızca kapatılma odaklı olması ve kişinin yaşamındaki olumsuzluklara çok boyutlu bir müdahale geliştirememesi suçun tekrarına sebep olmaktadır. Bu çerçevede; adalet mekanizmalarının kılavuzunun yeniden sorgulanması ve suçluya değil suça odaklı biçimde dönüştürülmesi mevcut eksikliğin kapatılmasında etkili olabilir. Suça odaklanan bir mekanizma, suçun nedenleri ve etkileri üzerine yoğunlaşmayı temel

almalıdır. Bu nedenle cezalandırma pratiklerinin yalnızca eylemi-sonucunu değil, eylemi belirleyen yaşamsal koşulların da incelenmesi yönünde genişlemesi değişim açısından daha net bir tablo ortaya koyacaktır. Burada suç dosyalarının sosyal yaşam formlarını da içermesi işlevsel olabilir. Çözüm alternatiflerinden bir diğeri de tekrür dosyalar ve ilk suç arasında müdahale açısından birtakım farklılıkların gözetilmesidir. Tekrür suçun çoğunlukla suç camiasına dâhil olan, sıklıkla suçun sermayeleştiği ortamlarda bulunan ya da suçluluğun bir yaşam biçimini aldığı durumları içermektedir. Burada müdahalenin çevresel koşulların değiştirilmesine, sosyal işlevselliğin artırılmasına, iş ve eğitim olanaklarının genişletilmesine odaklanan bir müdahale işlevsel olabilir.

- Araştırma bulguları cezaevlerinde personel tarafından mahkûma yönelen psikolojik ve fiziksel bir şiddetin varlığını ortaya koymaktadır. Bu durum mahkûmların suçlu kimliğini içselleştirmesine, suçun etkilerinin daha yıkıcı bir hal almasına neden olmakta, insan hakları ve insanın değerine yönelik ilkelerle çelişmektedir. Kurumsal deneyim süresince şiddete maruz kalmak kişilerin kimlik algılarını, şiddete ilişkin düşüncelerini, psikolojik sağlıklarını, özsaygılarını olumsuz olarak etkilemektedir. Diğer taraftan değersizlik ve yetersizlik hissine neden olabilmekte ve özsaygının telafisini şiddete endekslemektedir. Bu çerçevede cezaevlerindeki güç ve disiplin anlayışının dönüştürülmesi, ceza baskısının bedene paralel algılanmasının ve şiddete dayalı itibar algısının önüne geçilmesi gerekmektedir. Mahkûm-personel arası hiyerarşilerin gözden geçirilmesi, mahkûma yönelik yaptırımların davranış bilimleri, etik ve değer ekseninde yeniden yapılandırılması gerekmektedir. Bunun yanı sıra personel kontrol sistemlerinin güçlendirilmesi, personel şiddetine yönelik yaptırımların artırılması, personel eğitimlerinin insanı temel alan bilimler odağında yeniden yapılandırılması sorunun çözümüne katkıda bulunacaktır. İlâveten mahkûmların maruz kaldığı şiddetin üzerinin örtülmemesi ve kamusallaşmasına yönelik olarak çaba sarf edilmesi önemlidir. Özellikle cezaevi sürecinde işlenen cinayetler ve intihar vakalarının soruşturulması, kapsamlı ve şeffaf biçimde gerçekleştirilmelidir. Mahkûmlara yönelik şiddete ilişkin olarak medya, STK'lar ve sosyal hizmet uzmanları iş birliği içine girmelidir. Ayrıca kurumlarda, kurumdan bağımsız bir denetim bürosunun olması kurum içi etkileşimin şiddet ve baskıya dönüşmesi riskini kontrol altına alabilir.

- Araştırma bulguları mahkûmların belirli kimlik kategorilerine hapsedildiğini ortaya koymaktadır. Bu kategoriler sıklıkla tehlikeli, patolojik, ahlaksız, anormal, kötü niteliklerini içermektedir. Katılımcılar suç deneyimi ile ilişkili olarak damgalandıklarına ve damganın tekil aidiyetler oluşturduğuna, kimliğin diğer alanlarını yuttuğuna, kapsamlı biçimde yaşamın tümünü kuşattığına ve süreklilik kazandığına yönelik bilgiler vermiştir. Katılımcıların söz konusu etiketten psikolojik ve sosyal olarak etkilenmektedir. Diğer taraftan araştırmanın bulguları damganın yoğunluğunun mahkûmlar arası etkileşimi etkilediği yönündedir. Toplumdan dışlanmanın ve kimliğe atfedilen olumsuzlamanın yoğunlaştığı durumlarda kişiler öteki damgalılarla bir araya gelme ve ortak bir altkültür oluşturma eğiliminde olmuştur. Kişiler bir noktaya kadar ‘normal’ kategorisinin bir üyesi olmaya çalışırken; belli bir sınırdan sonra grup içine çekilmekte ve suçlulukla karakterize edilen eğilimler göstermeye başlamaktadır. Bu durum tekerrür suç açısından risk kabul edilebilir. Kişi bir suçlu olarak kabul gördüğünde ve kendisi de suçlu kimliğe aidiyet geliştirdiğinde kaybedecek sosyal bir statüsü ya da yaptırımlar ekseninde değişecek hayat standartları olmamaktadır. Bu çerçevede damganın etkilerinin ve görünürlüğünün azaltılmasına yönelik 4 aşamalı bir süreç önerilmektedir; 1- Söz konusu etkilerin önlenbilmesinde en temel basamak koruyucu ve önleyici mekanizmaların işlevsel hale getirilmesidir. Özellikle suç altkültürünün yaygın olduğu ortamlarda, madde bağımlılığı gruplarında, çocuk ve gençlik hizmetleri kapsamında, öfke kontrol gruplarında ve suç riskinin yüksek olabildiği diğer gruplar için koruyucu ve önleyici sosyal hizmet uygulamalarının yapılandırılması gerekmektedir. 2- Kişilerin kurumsal yaptırıma maruz kalmasının mümkün olduğunca ertelenmesi damgalanma riskini azaltacaktır. Çünkü suç damgası eyleme dayalı olduğundan daha fazla yaptırıma maruz kalmış olmakla ilişkilidir. Bu sebeple onarıcı adalet faaliyetlerinin yaygınlaştırılması, nitelik ve nicelik açısından yeniden düzenlenmesi, kamu yararına çalışma ve para cezalarının öncelikli olarak uygulanması, arabuluculuk faaliyetlerinin yaygınlaştırılması ve işlevselleştirilmesi önemlidir. 3- Kişi yaptırım sürecine girdikten sonra damganın etkilerinin kontrol altında tutulması kurumsal kimliğin dönüştürülmesine bağlıdır. Mahkûmların cezalandırma süreci boyunca suçlu kimliğin dışında kimlikler geliştirebilmesine olanak tanınmalıdır. Kurum içi sosyal faaliyetlerin artırılması,

yetenekler doğrultusunda imkânlar oluşturulması, sanatsal ve yaratıcı faaliyetlerin teşvik edilmesi ve medyada yer bulmasının sağlanması bu açıdan faydalı olabilir. 4- Damgalanmanın etkilerinin kontrol edilmesi sürecin son basamağıdır. Kişinin kurumdan çıktıktan sonra kuruma girmiş olmanın kamusal ve sosyal etkilerine maruz kalmaya devam ettiği görülmektedir. Katılımcıların bu hususta en çok değindikleri damga sembolü sicildir. Sicilin yalnızca ilgili kurumlarda tutulması, işverenlerin adli sicil kaydına erişimlerinin engellenmesi hem kişinin özel hayatına dair gizliliğin korunmasına hem de suç geçmişi nedeniyle kişinin kamu kurum ve kuruluşlarında çalışmalarına yönelik engellerin kaldırılmasına olanak sağlayacaktır. Kamu kurumlarına alımlarda sicil etkeninin esnetilmesi ve yalnızca ilgili suçun çalışma hayatında risk olabilme durumunun söz konusu olduğu durumlarda sürdürülmesi, kişinin suç geçmişinin sosyal yaşamını etkilemesinin engellenmesi hususunda işlevsel olabilir. Damganın etkilerine maruz kalmamak aynı zamanda suçun tekrarlanması olasılığını da belirli ölçülerde düşürecektir. Diğer taraftan kişilerle hem kurum içinde hem de dışarıya çıkma süreçlerinde damgalanmanın ruhsal etkilerinin en aza indirilmesi amacıyla özdeğerlilik çalışmaları yapılması gerekmektedir. Bu çalışmalar yetersizlik, değersizlik, yalnızlık duygularıyla başa çıkmak, depresyonun etkilerini azaltmak, kişisel gelişime odaklanmak, özsaygının telafisi gibi amaçlar içermelidir.

- Araştırma bulgularına göre erkeksi olarak tayin edilen bazı özellikler, kişilerin erkekliği sergilemek ya da telafi etmek amacıyla şiddeti araç haline getirmesine sebep olmaktadır. Katılımcılar erkeklik açısından değer gören nitelikleri erkeğin ‘adam’ olmasına koşul olarak kabul etmekte ve bu ideallere erişebilmek için mücadeleye girmektedir. Aynı zamanda bu idealleri gerçekleştiremeyen erkeklerin güvensizlik ve kaygı duygularını artırmaktadır. Söz konusu niteliklerin bazıları şiddet kullanımını doğrudan bazıları ise dolaylı olarak pekiştirmektedir. Rekabet, öteki odaklılık, otorite ve kontrol, şiddet kapasitesi, koruyuculuk, güçlü olma şeklindedir. Görüşme bulguları aynı zamanda şiddetin kimi zaman toplumsal olarak değer gören bir erkeklik figürüyle ilişkili olabileceği yönündedir. Bu durumlarda şiddete dayalı davranışlar eş, aile ve sosyal çevre tarafından olumlu karşılanmakta, hatta kimi zaman bir gereklilik olarak tahayyül edilmektedir. Bu durum ideal evlilik değerleri aracılığıyla erkek şiddetinin döngüsellğine ve sürdürülmesine çeşitli

düzeylerde katkıda bulunmaktadır. Bu çerçevede suçluluğun yalnızca psikiyatrik ve davranış odaklı bireysel müdahalelerle önlenemeyeceği; makro bir perspektifle ve etkileşimin ihmal edilmediği bir analiz ve müdahale sürecine ihtiyaç duyduğu görülmektedir. Toplumsal bünyeye sirayet etmiş değerlerin yapı sökücü bir düstur çerçevesinde yeniden ele alınması sorunun köktenci çözüm arayışlarına katkıda bulunur. Bu nedenle pedagojik çalışmaların hem birey hem toplum nezdinde güçlendirilmesi, toplumsal bilincin yükseltilmesine yönelik çalışmaların artırılması, toplumsal cinsiyete yönelik farkındalık programlarının artırılması, politik ekseninde toplumsal cinsiyet duyarlılığının geliştirilmesi önemlidir. Söz konusu hedefler doğrultusunda adalet mekanizmalarının toplumsal cinsiyet alanında çalışan STK'larla iş birliğine girmesi ve ortak programlar geliştirmeye açık olması gerekmektedir. Öte yandan kadınlar toplumsal cinsiyete yönelik ayrımcılığın sürdürülmesi açısından kilit noktada bulunmaktadır. Hem evlilik içi ilişkilerde hem de ebeveynlik rolleri kapsamında kadınların dönüşümüne öncelik verilmesi gerekmektedir.

- Araştırma bulguları katılımcıların kendi aileleri içindeki ilişkilerin yıpranmış olduğuna, katılımcılar arasında boşanma deneyiminin yaygın olduğuna, güvensizlik ve kıskançlık gibi sorunların yaşandığına işaret etmektedir. Ayrıca suçla beraber değişen sosyal yaşam da katılımcıların aile içi ilişkilerini olumsuz etkilemektedir. Ancak diğer taraftan katılımcılar aileye suç yaşantısının terk edilmesi açısından merkezi bir konum atfetmektedir. Aile ilişkileri kişilerin cezaevine girmeye yönelik kaygılarını artırarak suç açısından engel teşkil etmektedir. Katılımcılar sıklıkla cezaevine girmenin ebeveynlik rollerini aksatacağı ya da cezaevinden çıktıklarında aile ilişkilerinin eskisi gibi olmayacağına yönelik endişelerini dile getirmişlerdir. Öyleyse aile suçu teşvik ya da terk açısından önemli bir alandır. Bu çerçevede; mahkûmların cezai yaptırım süreçleri süresinde aile ilişkilerinin korunması ve desteklenmesi gerektiği söylenebilir. Mahkûmlar için aile destek programlarının yapılandırılması, ailelerin cezaevi ziyaretlerinin artırılması önemlidir. Ayrıca aile içi sorunların suç açısından risk olması göz önüne alınarak, aile danışmanlığı hizmetlerinin herkes için erişebilir hale getirilmesi, aile ilişkilerinin geliştirilmesine yönelik pedagojik çalışmaların artırılması işlevsel olabilir.

- Araştırma bulguları katılımcıların suça yönelik birbirinden farklı meşrulaştırma stratejileri kullandığını göstermektedir. Katılımcılar bu ekseninde suçu gerekçelendirmekte ve olası koşullar yeniden oluşursa yine aynı davranışı gösterebileceklerine dair bilgi vermektedir. Suçun gerekçelendirilmesi; anlık öfkenin dışa vurumu, aile yüklenen kutsiyet ve namus hassasiyeti, Husumet ve tahrik unsuru- emir ve aşağılamaya düşük tolerans, madde kullanımının etkisi, adalet mekanizmalarına karşı güvensizlik, çevresel unsurlar ve çocukluk deneyimleriyle ilişkilendirme, erkekler arası rekabet ve otorite kaygısı şeklindedir. Katılımcıların kadına yönelik şiddeti ise genellikle mizaç unsuruna ve öfke problemine dayandırdığı ya da cahillik olarak değerlendirerek geçmişe mal ettiği ve basitleştirdiği meşrulaştırma stratejileri söz konusudur. Fonksiyonel olmayan bu düşünce biçimlerinin sürdürülme eğilimi de göz önüne alınarak adalet mekanizmalarının meşrulaştırmaya daha fazla odaklanmasının işlevsel olacağı söylenebilir. Bu çerçevede; cezai yaptırım sürecinde mahkûmlarla bireysel görüşmelerin artırılması ve görüşmelerin bireysel bir plana bağlı olarak ilerlemesi önemlidir.

Araştırma kapsamında diğer bazı öneriler şunlardır;

- Suçla çalışırken kesişimselliklerin ve mahkûmlar arası farklılıkların gözetilmesi daha etkili müdahale programları oluşturmasını sağlar. Kişilerin birbirinden ayrılan deneyimleri ve değişen yaşam koşulları vardır. Ayrıca yaşadığı olayı ve içinde bulunduğu yorumlama şekli de kişiden kişiye değişir. Herkesin aynılaştırıldığı bir ceza mekanizması bir taraftan etkili müdahaleler açısından yetersiz kalmakta, diğer taraftan suçlu kimliği tek bir anlama indirgemektedir.
- Adli sosyal hizmet uzmanlarının fazlasıyla yapılandırılmış sistematik bir müdahalenin dışına çıkması, sezgisel kapasitelerini müdahale sürecine dâhil etmeleri ve mahkûmlarla teması artırmaları gerekmektedir. Danışan/müracaatçı, sorun/rehabilitasyon mantığına indirgenmiş bir müdahale süreci döngüye sokma riski taşımaktadır. Bu doğrultuda alanın teori temeli ile bütünleşmesi gerekmektedir.

- Onarıcı düsturun yerini uyumlaştırıcı düstur almalıdır. Mahkûmlar onarılmaya ihtiyaç duyan patolojik kişiler değillerdir, yalnızca toplumla bütünleşmeye ihtiyaç duyarlar. Bu doğrultuda sosyal hizmetin de suç ile ilişkisini psikolojik odaktan, sosyolojik bir odağa çevirmesi gerekmektedir. Sosyal hizmet suç ve toplumsal cinsiyet alanındaki çalışmalarını kısa süreli ve doğrudan değişime odaklı müdahalelerin yerine postmodernist bir zemine yerleştirilmesi, eleştirel teorinin, çokkültürcü ve baskı karşıtı uygulamaların gücünden yararlanması gerekmektedir.
- Araştırma bulguları suç işleyen erkekler arasında birtakım ortak güzergâhların olduğunu ortaya koymakla beraber suçun her erkek açısından farklı tetikleyicilerle ortaya çıktığını göstermektedir. Yani müşterek deneyimler dahi çeşitlenen pratiklere endekslidir. Bu nedenle erkeklik çalışmalarının erkekler arasındaki ortaklık ve farklılıklara daha fazla odaklanması, erkeklik ve suç ilişkisi açısından yapısökümcü bir düsturun benimsenmesi gerekmektedir. Tekerrür suçun tetikleyicileri göz önüne alındığında hem erkekliğin hem suçun anlamına gömülü olan değerlerin yerinden edilmesi önemlidir.
- Mahkûmlar ya cezaevine girer ve toplum için görünmez olurlar ya da cezaevinden çıkar ve toplum için tehlikeli bir birey olarak görünür olurlar. Diğer bir ifadeyle ya yok sayılırlar ya da varlıkları diğerleri tarafından kaygıyla karşılanır. Mahkûmların görünürlükleri ve görünmezlikleri arasındaki denge korunmalıdır. Mahkûmlar ekonomik, sosyal, hukuki olarak desteklenmeye ihtiyaç duydukları kadar sembolik sermayeleri açısından da güçlendirilmeye ihtiyaç duyarlar. Dengeye ulaşmak üzere damgayla mücadele ve sosyal uyum çalışmalarının yürütülmesi ya da yaptırım sürecinin varoluşsal ekseninde yapılandırılması önemlidir.
- Toplumda suçun en fazla erkeklerce işlenmesi, bu nedenler de cezaevi kültürünün yoğunluklu olarak erkeksi değerlerle ilişkilendirilmesi söz konusudur. Bu durum bir taraftan erkeklerin suçlu mitine hapsedilmesine neden olurken, diğer taraftan erkeksi değerlerin kurum ilişkileriyle yeniden şekillenmesine ve gerçekten bir erkek suçlu kültürü oluşturulmasına neden olmaktadır. Bu nedenle iki uçlu bir yapısöküm hedeflenmelidir. Öncelikle feminist hareketin akademik alanda başardığı tarafsızlığı sahada da aktive etmesi ve bu doğrultuda şiddeti çok boyutlu değerlendirebilme imkânı edinmesi gerekir. Diğer bir ifadeyle postmodernist feminizmin etki alanını genişletmesi gerekmektedir. İkinci olarak ise cezalandırma pratiklerinin erkeksi

görünümünden ayrılması ancak toplumsal cinsiyet çalışmaları ile bağını koruması beklenmektedir.

- Sosyal hizmetin toplumsal cinsiyet eşitliğini sağlama, sosyal değişim ve özgürleştirmeyi teşvik etme gibi hedefleri düşünüldüğünde erkeklerle çalışmanın önemi ön plana çıkmaktadır. Bu çerçevede; toplum merkezlerinin yasal hizmet, beceri geliştirme, danışmanlık, bilgilendirme gibi hizmetlerin erkeklerle yönelik daha kapsamlı programlar geliştirebilmesi ve uygulamaların sürdürülebilir hale getirilmesi önemlidir. Özellikle erkekliğin anlamına, evlilik içi rollere, entelektüel kapasitenin geliştirilmesine, evlilik danışmanlığı ve eğitimlerinin yapılandırılmasına yoğunlaşmak gerekmektedir. Sivil toplum örgütleri, yerel yönetimler, meslek odaları, barolar, sendikalar bu amaç doğrultusunda odaklanılması gereken alanlardır.
- Erkeklerle yönelik çalışmalar genel popülasyonla çalışma ve faille çalışma olarak iki alana indirgenmiş haldedir. Genel popülasyonla çalışma toplumsal cinsiyet odaklı eğitimleri içerirken, faille çalışma sıklıkla duruma patoloji ve rehabilitasyon ekseninde yaklaşarak, toplumsal cinsiyeti odağının dışında bırakmaktadır. Erkek suçluluğunda toplumsal cinsiyete dayalı eğitimler genellikle kadına şiddet vakalarında uygulanmaktadır. Sosyal hizmet müdahaleleri sıklıkla erkek fail olduğunda ortaya çıkan kuruluş hizmetlerine eklenir. Bu nedenle koruyucu-engelleyici ve bilinç yükseltmeye dayalı çalışmalar sayıca daha azdır. Erkeklerle yönelik hizmetlerdeki söz konusu sınırlılıklar ve ön kabuller, eleştirilen toplumsal cinsiyet tahayyüllerini üretmeye devam eder. Öncelikle erkek şiddeti yalnızca kadına yönelmez, ancak toplumsal cinsiyete dayalı şiddet kime yönelirse yönelsin (kadına, diğer erkeğe, eşcinsellere) temelinde aynı kabuller vardır. Erkeklikte şiddet sabit değildir ve doğrusal bir hedefe yönelmez, şiddet uygun ortam bulduğunda erkekliği besler. Dolayısıyla erkeklik ve şiddet arasında döngüsel bir nedensellik söz konusudur. Bu doğrultuda var olan hizmetlerin eleştirel bir değerlendirmesinin yapılması ve erkek suçlulara yönelik çalışmaların toplumsal cinsiyet temelli, farklılıkların ve pratiklerin hesaba katıldığı bir formatta yeniden yapılandırılması önemlidir.

KAYNAKÇA

- Adalet Bakanlığı. (2022, 04 16). *Sıkça Sorulan Sorular - Denetimli Serbestlik Daire Başkanlığı*. Denetimli Serbestlik Daire Başkanlığı: <https://cte-ds.adalet.gov.tr/sss> adresinden alındı
- Adalet Bakanlığı, Ceza Tevkifevleri Genel Müdürlüğü . (2022, 04 16). *Türkiye Cumhuriyeti Adalet Bakanlığı*. DEPAR Programı - CTE - Adalet Bakanlığı: <https://cte.adalet.gov.tr/Home/SayfaDetay/depar-programi> adresinden alındı
- Adalet Bakanlığı, Ceza Tevkifevleri Genel Müdürlüğü. (2022, 04 16). *Psiko-Sosyal Servis Genel Bilgi*. Türkiye Cumhuriyeti Adalet Bakanlığı: <https://cte.adalet.gov.tr/home/sayfadetay/psiko-sosyal-servis> adresinden alındı
- Agamben, G. (2020). *Kutsal İnsan Egemen İktidar ve Çıplak Hayat*. (İ. Türkmen, Çev.) İstanbul: Ayrıntı Yayınları.
- Agllias, K. (2004). Women in corrections: A call to social work. *Australian social work*, 57(4), 331-342. doi:10.1111/j.0312-407X.2004.00163.x
- Akay, A. (2014). Önsöz: Milli Suç Kahramanlığı. V. Yücel içinde, *Kahramanın Yolculuğu Mitik Erkeklik ve Suç Draması*. İstanbul: İstanbul Üniversitesi Yayınları.
- Akbaş, E. (2017). *Sosyal Çalışmada Çağdaş Eleştirel Perspektifler*. Ankara: SABEV Yayınları.
- Akgül, Ç. (2011). *Militarizmin Cinsiyetçi Yüzleri Devlet Ordu ve Toplumsal Cinsiyet*. Ankara: Dipnot.
- Akgün, R. (2017). Adam öldürme suçundan cezaevine giren kadınları suça götüren nedenler ve cezaevi sürecinin incelenmesi . *Doktora Tezi*. Ankara: Ankara Üniversitesi.
- Akkuş, S. (2018). Toplumsal cinsiyet bağlamında inşa edilen erkekliğin kadına yönelik fiziksel şiddet uygulamasının değerlendirilmesi: Manisa örneği. *Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi*. Manisa: Celal Bayar Üniversitesi.
- Alisinanoğlu, F. (2002) Gençlik Dönemi Özellikleri ve Genç Anne-Baba İletişimi. *Eğitim ve Bilim*, 27(123), 62-62.
- Arendt, H. (1997). *Şiddet Üzerine*. (B. Peker, Çev.) İstanbul: İletişim Yayınları.
- Aslan, S. (2017). Sosyal Dışlanma ve Genç Suçluluğu. *Gençlik Araştırmaları Dergisi*, 5(11), 5-36.
- Atay, T. (2004). Erkeklik en çok erkeği ezer. *Toplum ve Bilim*, 101, 11-30.

- Ayan, S. (2007). Aile içi siddete uğrayan çocukların saldırganlık eğilimleri. *Anadolu Psikiyatri Dergisi*, 8, 206-214.
- Aydemir, M., & Tecim, E. (2012). Türk Toplumunda Aile ve Dinin Sosyal Sermaye Potansiyeli. *Selçuk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*(28), 43-59.
- Baksi, Y. (2018). Suça sürüklenen çocuklarda bağlanma, davranış problemleri ve çocukluk çağı travmatik yaşantılarının sosyal hizmet disiplini çerçevesinde değerlendirilmesi: Tekirdağ Çocuk Mahkemesi örneği . *Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi*. İstanbul: İstanbul Üniversitesi Cerrahpaşa.
- Balibar, E., & Wallerstein, İ. (2000). *İrk Ulus Sınıf Belirsiz Kimlikler*. (N. Ökten, Çev.) İstanbul: Metis Yayınları.
- Bauman, Z. (2020). *Kimlik (Benedetto Vechi tarafından gerçekleştirilmiş söyleşiler)*. (M. Hazır, Çev.) Ankara: Heretik.
- Bayer, A. (2020). Modernleşme Sürecinde Aile: Değişen Annelik ve Babalık. *Tevilat*, 1(1), 35-60. doi:10.5281/zenodo.4414805
- Bayrak, D. (Autumn 2021). Risk Faktörleri Bağlamında Suça Sürüklenen Çocuk. In *International Marmara Social Sciences Congress* (s. 226-237). içinde
- Beasley, C. (2008). Rethinking Hegemonic Masculinity İn A Globalizing World. *Men and masculinities*, 11(1), 86-103. doi:https://doi.org/10.1177/1097184X08315102
- Becker, H. (2021). *Hariciler (Outsiders) Bir Sapkınlık Sosyolojisi Çalışması*. (Ş. Geniş, & L. Ünsaldı, Çev.) Ankara: Heretik.
- Besthorn, F. (2003). Radical ecologisms: Insights for educating social workers in ecological activism and social justice. *Critical Social Work*, 4(1), 66-106.
- Besthorn, F., George, S., & Wullf, D. (2014). A postmodern critique of societal discourses of male violence in interpersonal family relationships: a balancing act for social work. *Journal of progressive human services*.
- Bird, S. (1996). Welcome to the men's club: Homosociality and the maintenance of hegemonic masculinity. *Gender & society*, 10(2), 120-132.
- Bosson, J., & Vandello, J. (2011). Precarious manhood and its links to action and aggression. *Current Directions in Psychological Science*, 20(2), 82-86. doi:10.1177/0963721411402669
- Bosson, J., Vandello, J., Burnaford, R., Weaver, J., & Wasti, A. (2009). Precarious Manhood and Displays of Physical Aggression. *Personality and Social Psychology Bulletin*, 35(5), 623-634. doi:10.1177/0146167208331161
- Bosworth, M. (1996). Resistance and compliance in women's prisons: Towards a critique of legitimacy. *Critical Criminology*, 7(2), 5-19.

- Bosworth, M. (2012). Subjectivity and identity in detention: Punishment and society in a global age. *Theoretical Criminology*, 16(2), 123-140. doi:10.1177/1362480612441116
- Bosworth, M., & Carrabine, E. (2001). Reassessing resistance: Race, gender and sexuality in prison. *Punishment & Society*, 3(4), 501-515.
- Bourdieu, P. (1996). On the Family as a Realized Category. *Theory, culture & society*, 13(3), 19-26.
- Bourdieu, P. (2014). Simgesel Sermaye ve Toplumsal Sınıflar. *Cogito*(76), 192-203.
- Bourdieu, P. (2018a). *Eril Tahakküm*. (B. Yılmaz, Çev.) İstanbul: Bağlam Yayıncılık.
- Bourdieu, P. (2018b). *Bir Pratik Teorisi İçin Taslak Kabiliye Üzerine Üç Etnoloji Çalışması*. (N. Ökten, Çev.) İstanbul: İstanbul Bilgi Üniversitesi Yayınları.
- Bourdieu, P., & Wacquant, L. (2003). *Düşünümsel Bir Antropoloji İçin Cevaplar*. (N. Ökten, Çev.) İstanbul: İletişim Yayınları.
- Bridges, T., & Ota, K. (2007). Metrosexual. *The Blackwell Encyclopedia of Sociology*, 1-2.
- Bridges, T., & Pascoe, C. (2014). Hybrid masculinities: New directions in the sociology of men and masculinities. *Sociology Compass*, 8(3), 246-258. doi:10.1111/soc4.12134
- Brownmiller, S. (2005). Against our will: men, women and rape (1975). R. Bergen, J. Edleson, & C. Renzetti içinde, *Violence against women: Classic papers* (s. 5-8).
- Bureau of Justice Statistics. (2010). 02 18, 2022 tarihinde Violence Crime: <https://bjs.ojp.gov/topics/violent-crime> adresinden alındı
- Buschmeyer, A., & Lengersdorf, D. (2016). The differentiation of masculinity as a challenge for the concept of hegemonic masculinity. *NORMA*, 11(3), 190-207. doi:10.1080/18902138.2016.1217672
- Butler, J. (2015). *İktidarın Psişik Yaşamı Tabiyet Üzerine Teoriler*. (F. Tütüncü, Çev.) İstanbul: Ayrıntı.
- Butler, J. (2020). Bedenler ve İktidar, Tekrar. *Cogito*(70-71), 275-290.
- Butler, J. (2020). *Cinsiyet Belası Feminizm ve Kimliğin Altüst Edilmesi*. (B. Ertür, Çev.) İstanbul: Metis Yayınları.
- Byrnes, J., Miller, D., & Schafer, W. (1999). Gender differences in risk taking: A meta-analysis. *Psychological bulletin*, 125(3), 367-383.
- Canetti, E. (2006). *Kitle ve İktidar*. (G. Aygen, Çev.) İstanbul: Ayrıntı Yayınları.

- Carnaghi, A., Maass, A., & Fasoli, F. (2011). Enhancing Masculinity by Slandering Homosexuals: The Role of Homophobic Epithets in Heterosexual Gender Identity. *Personality and Social Psychology Bulletin*, 37(12), 1655-1665. doi:doi:10.1177/0146167211424167
- Carrigan , T., Connell, B., & Lee, J. (1985). Toward a new sociology of masculinity. *Theory and society*, 14(5), 551-604.
- Cheng , C. (1999). Marginalized Masculinities and Hegemonic Masculinity: An Introduction. *The Journal of men's studies*, 7(3), 295-315.
- Chul-Han, B. (2020a). *Psikopolitika Neoliberalizm ve Yeni İktidar Teknikleri*. (H. Barışcan, Çev.) İstanbul: Metis Yayınları.
- Chul-Han, B. (2020b). *Şiddetin Topolojisi*. (D. Zaptçioğlu, Çev.) İstanbul: Metis Yayınları.
- Cihan, Ü., & Karakaya, H. (2017). Kadın-Erkek Kavramları Bağlamında Şiddet ve Şiddetle Mücadelede Sosyal Hizmetin Rolü. *Bolu Abant İzzet Baysal Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 17(4), 297-324.
- Cnaan, R., Draine, J., Frazier, B., & Sinha, J. (2008). Ex-prisoners' re-entry: An emerging frontier and a social work challenge. *Journal of Policy Practice*, 7(2-3), 178-198. doi:10.1080/15588740801938035
- Cohen, D., Nisbett, R., Bowdle, B., & Schwarz, N. (1996). Insult, Aggression, and the Southern Culture of Honor: An "Experimental Ethnography". *Journal of Personality and Social Psychology*, 70(5), 945-960.
- Cohen, D., Vandello, J., Puente, S., & Rantilla, A. (1999). When you call me that, smile!" How norms for politeness, interaction styles, and aggression work together in southern culture. *Social Psychology Quarterly*, 257-275.
- Coles, T. (2008). Finding space in the field of masculinity: Lived experiences of men's masculinities. *Journal of Sociology*, 44(3), 233-248. doi:doi.org/10.1177/1440783308092882
- Collier, R., & Hall, S. (2000). Masculinities and violence. *Criminal Justice Matters*, 42(1), 8-11. doi:10.1080/09627250008552876
- Collins, B. (1986). Defining feminist social work. *Social work*, 31(3), 214-219.
- Connell, R. (1991). Live fast and die young: The construction of masculinity among young working-class men on the margin of the labour market. *The Australian and New Zealand Journal of Sociology*, 27(2), 141-171.
- Connell, R. (2002). On hegemonic masculinity and violence: Response to Jefferson and Hall. *Theoretical Criminology*, 6(1), 89-99. doi:doi.org/10.1177/136248060200600104

- Connell, R. (2019a). *Erkeklikler*. (N. Konukçu, Çev.) Ankara: Phoenix Yayınevi.
- Connell, R. (2019b). *Toplumsal Cinsiyet ve İktidar: Toplum Kişi ve Cinsel Politika*. (C. Soydemir, Çev.) İstanbul: Ayrıntı.
- Connell, R., & Messerschmidt, J. (2005). Hegemonic masculinity: Rethinking the concept. *Gender & society*, 19(6), 829-859. doi:10.1177/0891243205278639
- Crary, J. (2004). *Gözlemcinin Teknikleri On Dokuzuncu Yüzyılda Görme ve Modernite Üzerine* (1 b.). (E. Daldeniz, Çev.) İstanbul: Metis Yayınları.
- Creswell, J. (2013). *Nitel araştırma yöntemleri: Beş yaklaşıma göre nitel araştırma ve araştırma deseni (3. Baskıdan Çeviri)*. (M. Bütün, & S. Demir, Çev.) Ankara: Siyasal Yayın Dağıtım.
- Crossley, N. (1996). Body-Subject/Body-Power: Agency, Inscription and Control in Foucault and Merleau-Ponty. *Body & Society*, 2(2), 99-116. doi:10.1177/1357034X96002002006
- Çalış, N. (2022). İnsan Hakları ve Hukuk Bağlamında Adalet Sisteminin Sosyal Boyutu: Adli Sosyal Hizmet. *The Journal of Social Science*, 6(11), 107-124.
- Çarpar, M., & Gönç Şavran, T. (2019). Beden, Kültür ve Erkeklik: Vücut Geliştirmenin Eril Bir Alan Olarak Savunulması Üzerine Sosyolojik Bir Çalışma. *Spor Bilimleri Araştırmaları Dergisi*, 4(2), 264 - 288. doi:doi.org/10.25307/jssr.629092
- Çelik, G. (2015). Eşine şiddet uygulayan hükümlü erkeklerin özellikleri ve toplumsal cinsiyet algıları. *Doktora Tezi*. Ankara: Hacettepe Üniversitesi.
- Çelik, G. (2017). *Öldüren Erkek(lik)ler: Eşine Şiddet Uygulamış Cezaevindeki Erkekler*. İstanbul: Nota Bene Yayınları.
- Çopur, E., Ulutaşdemir, N., & Balsak, H. (2015). Çocuk ve Suç. *Hacettepe University Faculty of Health Sciences Journal*, 1(2), 120-124.
- De Viggiani, N. (2012). Trying to be something you are not: Masculine performances within a prison setting. *Men and masculinities*, 15(3), 271-291. doi:10.1177/1097184X12448464
- Demez, G. (2005). *Kabadayıdan Sanal Delikanlıya Değişen Erkek İmgesi*. İstanbul: Babil Yayınları.
- Demren, Ç. (2004, 11 16). Erkeklik, ataerkillik ve iktidar ilişkileri. *Hacettepe Üniversitesi Kadın Sorunları Araştırma ve Uygulama Merkezi*. <http://www.huksam.hacettepe.edu.tr/erkek.htm> adresinden alındı
- Dollimore, J. (1986). Homophobia and sexual difference . *Oxford Literary Review*, 8(1), 5-12.

- Dominelli, L. (2021). *Baskı Karşıtı Sosyal Çalışma Teori ve Pratik*. (Ö. Cankurtaran, Çev.) Ankara: Nika Yayınevi.
- Doude , S. (2014). Masculinity and Crime. *The Encyclopedia of Theoretical Criminology*, 1-6.
- Ecevitoglu, P., & Etöz, Z. (2012). *Namus, Töre ve İktidar Kadının Çıplak Hayat Olarak Kuruluşu*. Ankara: Dipnot Yayınları.
- Edleson, J., Lindhorst, T., & Kanuha, V. (2015). *Ending Gender-Based Violence: A Grand Challenge For Social Work*. Cleveland: American Academy of Social Work & Social Welfare.
- Ekmekçi Pektezel, G. (2019). Cinayet suçu hükümlüleri ile cinsel istismar suçu hükümlülerinin suç işleme eğilimleri ile sosyo-demografik özellikleri arasındaki ilişki. *Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi*. Ankara: Hacettepe Üniversitesi .
- Ellialtı, T. (2020). Evlilik öncesi cinsellik, bekaret ve beden disiplini: kadınların “aşk” üzerinden cinsel ahlak mücadelesi. *Cogito*(70-71), 371-397.
- Erbalaban Gürbüz, Ö. (2016). Korkuyorum Anne’de Hegemonik Erkekliğin Yapı Sökümü. *Ankara Üniversitesi İlef Dergisi*, 3(2), 125-142. doi:doi.org/10.24955/ilef.305517
- Erdoğan, İ. (2011). *Medyada Hegemonik Erkek(lik) ve Temsil*. İstanbul: Kalkedon.
- Evans, C., & Burton, D. (2013). Five types of child maltreatment and subsequent delinquency: Physical neglect as the most significant predictor. *Journal of Child & Adolescent Trauma*, 6(4), 231-245. doi:10.1080/19361521.2013.837567
- Fırat, E. (2022, 01 15). "Kadına Karşı Şiddet Uygulayan Erkeklerle Yönelik Sosyal Hizmet Uygulamalarının Değerlendirilmesi: Bir Model Önerisi" Tezi. *Webinar*. CEİD (Cinsiyet Eşitliğini İzleme Derneği). 04 20, 2022 tarihinde <https://ne-np.facebook.com/ceid.dernek/videos/dr-engin-f%C4%B1rat-ile-kad%C4%B1na-kar%C5%9F%C4%B1-%C5%9Fiddet-uygulayan-erkeklerle-y%C3%B6nelik-sosyal-hizmet/256715043238221/> adresinden alındı
- Fırat, G. (2019). Suça sürüklenen çocuklara sunulan sosyal hizmetlerin değerlendirilmesi; Türkiye ve Danimarka örneği. *Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi* . İstanbul: Üsküdar Üniversitesi.
- Fleming, P., Gruskin, S., Rojo, F., & Dworkin, S. (2015). Men's violence against women and men are inter-related: recommendations for simultaneous intervention. *Social Science & Medicine*, 146, 249-256. doi:10.1016/j.socscimed.2015.10.021
- Fontana, B. (2013). *Hegemonya ve İktidar: Gramsci ve Machiavelli Arasındaki İlişki Üzerine*. (O. Gayretli, Çev.) İstanbul: Kalkedon.
- Foucault, M. (1987). *Söylemin Düzeni*. (T. Ilgaz, Çev.) İstanbul: Hil Yayın.

- Foucault, M. (1992). *Hapishanenin Doğuşu*. (M. Kılıçbay, Çev.) Ankara: İmge Kitapevi.
- Foucault, M. (2006). *Deliliğin Tarihi*. (M. Kılıçbay, Çev.) Ankara: İmge Kitapevi.
- Foucault, M. (2011). *Entellektüelin Siyasi İşlevi*. (I. Ergüden, F. Keskin, & O. Akınbay, Çev.) İstanbul: Ayrıntı Yayınları.
- Foucault, M. (2012). *İktidarın Gözü*. (I. Ergüden, Çev.) İstanbul: Ayrıntı Yayınları.
- Foucault, M. (2015). *Biyopolitikanın Doğuşu*. (F. Taylan, Çev.) İstanbul: İstanbul Bilgi Üniversitesi Yayınları.
- Foucault, M. (2016). *Cinselliğin Tarihi*. (H. Uğur Tanrıöver , Çev.) İstanbul: Ayrıntı Yayınları.
- Foucault, M. (2017). *Öznellik ve Hakikat*. (S. Yardımcı, Çev.) İstanbul: İstanbul Bilgi Üniversitesi Yayınları.
- Foucault, M. (2018). *Hermönetiğin Kökeni*. (Ş. Çiltaş Solmaz, Çev.) İstanbul: Ayrıntı Yayınları.
- Foucault, M. (2019). *Biyopolitikanın Doğuşu*. (A. Tayla , Çev.) İstanbul: İstanbul Bilgi Yayınları.
- Foucault, M. (2019a). *Özne ve İktidar*. (F. Keskin, Çev.) İstanbul: Ayrıntı Yayınları.
- Foucault, M. (2019b). *Güvenlik, Toprak, Nüfus*. (F. Taylan , Çev.) İstanbul: İstanbul Bilgi Üniversitesi Yayınları.
- Foucault, M. (2019c). *Öznenin Yorumbilgisi*. (F. Keskin, Çev.) İstanbul: İstanbul Bilgi Üniversitesi Yayınları.
- Foucault, M. (2020). Şen/Gey Bilim Jean Le Bitoux ile Söyleşi. (Ş. Öztürk, Dü.) *Cogito*(70-71), 261-273.
- Gambetti, Z. (2020). Foucault'dan Agamben'e olağanüstü halin sıradanlığına dair bir yanıt denemesi. *Cogito*(70-71), 21-39.
- Garland, D. (1997). Governmentality and the problem of crime: Foucault, criminology, sociology. *Theoretical criminology*, 1(2), 173-214. doi:10.1177/1362480697001002002
- Garret, P. (2016). Confronting neoliberal penalty: Placing prison reform and critical criminology at the core of social work's social justice agenda. *ournal of Social Work*, 16(1), 83-103. doi:https://doi.org/10.1177/1468017314565753
- Gasset, O. (2019). *İnsan ve 'Herkes'*. (G. Işık, Çev.) İstanbul: Metis.

- Gear, S. (2007). Behind the Bars of Masculinity: Male Rape and Homophobia in and about South African Men's Prisons. *Sexualities*, 10(2), 209-227. doi:doi.org/10.1177/1363460707075803
- Geçgin, E. (2019). *Kenardakiler Teoriden Uygulamaya Suç ve Sapma Üzerine Sosyolojik Araştırmalar*. Ankara: Heretik.
- Gerstel, N., Kohler Riessman, C., & Rosenfield, S. (1985). Explaining the symptomatology of separated and divorced women and men: The role of material conditions and social networks. *Social forces*, 64(1), 84-101. doi:10.2307/2578973
- Ghazali, S., Chen, Y., & Aziz, H. (2018). Childhood maltreatment and symptoms of PTSD and depression among delinquent adolescents in Malaysia. *Journal of child & adolescent trauma*, 11(2), 151-158. doi:10.1007/s40653-017-0196-2
- Giddens, A. (2008). *Ulus Devlet ve Şiddet*. (C. Atay, Çev.) İstanbul: Kalkedon.
- Gilmore, D. (1990). *Manhood in the making: Cultural concepts of masculinity*. New Hawen: Yale University Press.
- Global Initiative Against Transnational Organized Crime. (2021). 04 20, 2022 tarihinde The Global Organized Crime Index 2021: <https://globalinitiative.net/analysis/ocindex-2021/> adresinden alındı
- Goffman, E. (2020b). *Toplum İçinde Davranmak Etkileşimlerin Sosyal Düzenine Dair Açıklamalar*. (A. Bölükbaşı, Çev.) Ankara: Heretik.
- Goffman, E. (2021b). *Etkileşim Ritüelleri Yüz Yüze Davranış Üzerine Denemeler*. (A. Bölükbaşı, Çev.) Ankara: Heretik.
- Goffman, E. (1957). Symposium On Preventive And Social Psychiatry. *Characteristic Of Total Institutions* (s. 43-93). Washington, DC: Walter.
- Goffman, E. (2020a). *Karşılaşmalar Etkileşim Sosyolojisinde İki Çalışma*. (S. Çakı, Çev.) Ankara: Heretik.
- Goffman, E. (2021a). *Damga Örselenmiş Kimliğin İdare Edilişi Üzerine Notlar*. (Ş. Geniş, L. Ünsaldı, & S. Ağırnashlı, Çev.) Ankara: Heretik.
- Goffman, E. (2021c). *Kamusal Alanda İlişkiler Toplu Yaşamın Mikro İncelemeleri*. (M. Karakaya, Çev.) Ankara: Heretik.
- Goldberg, H. (2010). *Erkek Olmanın Tehlikeleri Erkeklik Üstünlüğü Mitini Yaşamak*. Ankara: Bilim ve Sanat Yayınları.
- Goodey, J. (1997). Boys don't cry: Masculinities, fear of crime and fearlessness. *The British Journal of Criminology*, 37(3), 401-418.

- Gökçearslan Çiftçi, E. (2008). Kapkaç suçundan hüküm giyenlerin, sosyo-demografik özellikleri, sosyal dışlanma süreçleri, suç ve diğer sapma davranışlar açısından incelenmesi . *Doktora Tezi*. Ankara: Hacettepe Üniversitesi.
- Göksel, H. (2020). Michel Foucault'da İktidar Kurma Pratikleri: Türkiyede Kadın Bedenini, Namusu ve Şiddeti Yeniden Düşünmek. *Cogito*(70-71), 344-371.
- Göktürk, N., Özgenç, İ., & Üzülmüş, İ. (2012). *Ceza Hukukuna Giriş*. Eskişehir: Anadolu Üniversitesi.
- Green , G., Thorpe , J., & Traupmann, M. (2005). The sprawling thicket: Knowledge and specialisation in forensic social work. *Australian Social Work*, 58(2), 142-153. doi:10.1111/j.1447-0748.2005.00199.x
- Güleç, H., Topaloğlu, M., Ünsal, D., & Altıntaş, M. (2012). Bir Kısır Döngü Olarak Şiddet. *Psikiyatride güncel yaklaşımlar* , 4(1), 112-137. doi:https://doi.org/10.5455/cap.20120408
- Güllü , İ. (2014). Suç olgusuna teorik ve eleştirel bir yaklaşım. *Karamanoğlu Mehmetbey Üniversitesi Sosyal ve Ekonomik Araştırmalar Dergisi*, 2014(3), 104-107. doi:10.18493/kmusekad.11567
- Habermas, J. (2002). "*Öteki*" Olmak "*Öteki*"yle Yaşamak Siyaset Kuramı Yazıları. (İ. Aka, Çev.) İstanbul: Yapı Kredi Yayınları.
- Hall, S. (2002). Daubing the drudges of fury: Men, violence and the piety of the 'hegemonic masculinity'thesis. *Theoretical Criminology*, 6(1), 35-61. doi:10.1177/136248060200600102
- Hammel, J. (2007). Toward a gender-inclusive conception of intimate partner violence research and theory: Part 1-traditional perspectives. *International Journal of Mens Health*, 6(1), 36-53. doi:10.3149/jmh.0601.36
- Hanke, R. (1998). The "mock-macho" situation comedy: hegemonic masculinity and its reiteration. *Western Journal of Communication (includes Communication Reports)*, 62(1), 74-93. doi:10.1080/10570319809374598
- Hearn, J. (2004). From hegemonic masculinity to the hegemony of men. *Feminist theory*, 5(1), 49-72. doi:10.1177/1464700104040813
- Hetherington, E. (2003). Intimate pathways: Changing patterns in close personal relationships across time. *Family relations*, 52(4), 318-331. doi:10.1111/j.1741-3729.2003.00318.x
- Hetherington, E., Cox, M., & Cox, R. (1976). Divorced fathers. *Family coordinator*, 25(4), 417-428. doi:10.2307/582856
- Hong, L. (2000). Toward a transformed approach to prevention: Breaking the link between masculinity and violence. *Journal of American College Health*, 48(6), 269-279. doi:10.1080/07448480009596268

- Howe, A. (2008). *Sex, Violence and Crime Foucault and the 'Man' Question*. Routledge-Cavendish.
- Howe, D. (1994). Modernity, Postmodernity and Social Work. *British Journal of Social Work*, 25(4), 513-532. doi:<https://doi.org/10.1093/oxfordjournals.bjsw.a056103>
- Hudson, B. (2002). Restorative justice and gendered violence: Diversion or effective justice? *British Journal of Criminology*, 42(3), 616-634. doi:<https://doi.org/10.1093/bjc/42.3.616>
- Hutchings, K. (2008). Making sense of masculinity and war. *Men and Masculinities*, 10(4), 389-404. doi:[10.1177/1097184X07306740](https://doi.org/10.1177/1097184X07306740)
- Hyslop, I. (2008). Neoliberalism and social work identity. *European Journal of Social Work*, 21(1), 20-31. doi:[doi:doi.org/10.1080/13691457.2016.1255927](https://doi.org/10.1080/13691457.2016.1255927)
- IFSW. (2014, 08 07). *What's Social Work*. 04 20, 2022 tarihinde International Federation of Social Workers: [https://www.ifsw.org/sosyal-hizmet-nedir/#:~:text=%E2%80%9CSosyal%20hizmet%20sosyal%20de%C4%9Fi%C5%9Fimi%20ve,bazl%C4%B1%20meslek%20ve%20akademik%20disiplindir.adresinden alındı](https://www.ifsw.org/sosyal-hizmet-nedir/#:~:text=%E2%80%9CSosyal%20hizmet%20sosyal%20de%C4%9Fi%C5%9Fimi%20ve,bazl%C4%B1%20meslek%20ve%20akademik%20disiplindir.adresinden%20alındı)
- ILO. (2021). *ILO Ankara*. 04 22, 2021 tarihinde Çocuk İşçiliği (ILO-Ankara): [https://www.ilo.org/ankara/projects/child-labour/lang--tr/index.htm#:~:text=Cinsiyete%20g%C3%B6re%20incelendi%C4%9Finde%20C%20%C3%A7al%C4%B1%C5%9Fan%20%C3%A7ocuklar%C4%B1n,66%20C1%20olarak%20tespit%20edilmi%C5%9Ftir.adresinden alındı](https://www.ilo.org/ankara/projects/child-labour/lang--tr/index.htm#:~:text=Cinsiyete%20g%C3%B6re%20incelendi%C4%9Finde%20C%20%C3%A7al%C4%B1%C5%9Fan%20%C3%A7ocuklar%C4%B1n,66%20C1%20olarak%20tespit%20edilmi%C5%9Ftir.adresinden%20alındı)
- Ireland, T., Smith, C., & Thornberry, T. (2002). Developmental issues in the impact of child maltreatment on later delinquency and drug use. *Developmental issues in the impact of child maltreatment on later delinquency and drug use*, 40(2), 359-400. doi:[10.1111/j.1745-9125.2002.tb00960.x](https://doi.org/10.1111/j.1745-9125.2002.tb00960.x)
- Jacops, L., Kim, M., Whitfield, D., Gartner, R., Panichellic, M., & Kattarid, S. (2021). Defund the police: Moving towards an anti-carceral social work. *Journal of Progressive Human Services*, 32(1), 37-62. doi:[doi:doi.org/10.1080/10428232.2020.1852865](https://doi.org/10.1080/10428232.2020.1852865)
- Jakupcak, M. (2003). Masculine Gender Role Stress and Men's Fear of Emotions as Predictors of Self-Reported Aggression and Violence. *Violence and Victims*, 18(5), 533-541. doi:[10.1891/vivi.2003.18.5.533](https://doi.org/10.1891/vivi.2003.18.5.533)
- Jakupcak, M., Lisak, D., & Roemer, L. (2002). The role of masculine ideology and masculine gender role stress in men's perpetration of relationship violence. *Psychology of Men & Masculinity*, 3(2), 97-106. doi:[10.1037/1524-9220.3.2.97](https://doi.org/10.1037/1524-9220.3.2.97)
- Jefferson, T. (1996). Masculinities, Social. *The British Journal of Criminology*, 36(3), 337-347.

- Jefferson, T. (2002). Subordinating hegemonic masculinity. *Theoretical criminology*, 6(1), 63-88. doi:10.1177/136248060200600103
- Jewkes, R., & Morrell, R. (2018). Hegemonic Masculinity, Violence, and Gender Equality: Using Latent Class Analysis to Investigate the Origins and Correlates of Differences between Men. *Men and Masculinities*, 21(4), 547-571. doi:10.1177/1097184X17696171
- Jewkes, Y. (2005). Men Behind Bars: "Doing" Masculinity as an Adaptation to Imprisonment. *Men and masculinities*, 8(1), 44-63. doi:10.1177/1097184X03257452
- Johansson, T., & Ottemo, A. (2015). Ruptures in hegemonic masculinity: the dialectic between ideology and utopia. *Journal of gender studies*, 24(2), 192-206. doi:10.1080/09589236.2013.812514
- Kandiyoti, D. (2013). *Cariyeler Bacılar Yurttaşlar: Kimlikler ve Toplumsal Dönüşümler*. (A. Bora, F. Sayılan, & Ş. Tekeli, Çev.) İstanbul: Metis Yayınları.
- KAOS LG. (2015). Heteroseksist Ayrımcılığın Eşcinsel, Biseksüel ve Trans Yaşamlara Yansımaları. K. LG, & Y. Tar (Dü.) içinde, *Çalışma Hayatında Ayrımcılık ve Ayrımcılığa Karşı Mücadele* (s. 23-35).
- Karademir , A. (2018). Foucault ve Ulusalçılık. *Kaygı. Uludağ Üniversitesi Fen-Edebiyat Fakültesi Felsefe Dergisi*, (30), 159-171. doi:10.20981/kaygi.411477
- Karşahin, H. (2012). Gençlik ve Din. N. Akyüz, & İ. Çapcıoğlu içinde, *Din Sosyolojisi El Kitabı* (s. 237-252). Ankara: Grafiker Yayınları.
- Karp, D. (2010). Unlocking men, unmasking masculinities: Doing men's work in prison. *The Journal of Men's Studies*, 18(1), 63-83. doi:10.3149/jms.1801.63
- Kasımoğlu , A. (2015). Milliyetçiliğe dair çözümlemelerde toplumsal cinsiyet olgusu. *Yalova Sosyal Bilimler Dergisi*, 5(10), 241-273. doi:10.17828/yasbed.73593
- Kaufman, E. (2014). Gender at the border: Nationalism and the new logic of punishment. *Punishment & Society*, 16(2), 135-151. doi:10.1177/1462474513517016
- Keskin , F. (2012). Sunuş: İktidarın Gözü. M. Foucault içinde, *İktidarın Gözü* (s. 11-20). İstanbul: Ayrıntı Yayınları.
- Keskin, F. (2017, 01 26). [YouTube]. Felsefe Seminerleri Dizisi - Ferda Keskin - "Foucault ve Öznellik": <https://www.youtube.com/watch?v=3ZTh8pKcVOY> adresinden alındı
- Keskin, F. (2019). Sunuş: Özne ve İktidar. M. Foucault içinde, *Özne ve İktidar* (s. 11-23). İstanbul: Ayrıntı Yayınları.

- Kessler , A., Connell, R., & Dowsett, G. (1982). *Ockers & disco-maniacs : a discussion of sex, gender and secondary schooling* (2 b.). Stanmore N.S.W.: Inner City Education Centre.
- Kim, M. (2018). From carceral feminism to transformative justice: Women-of-color feminism and alternatives to incarceration. *Journal of Ethnic & Cultural Diversity in Social Work*, 27(3), 219-233. doi:doi.org/10.1080/15313204.2018.1474827
- Koca, C. (2006). Beden Eğitimi ve Spor Alanında Toplumsal Cinsiyet İlişkileri. *Hacettepe Spor Bilimleri Dergisi*, 17(2), 81-99.
- Kondrat, M. (1995). Concept, act, and interest in professional practice: Implications of an empowerment perspective. *Social Service Review*, 69(3), 405-428.
- Kordvani, A. (2002). Hegemonic Masculinity, Domination, And Violence Against Women. *Understanding The Complexities of Violence Against Women* (s. 1-19). Australia: University of Sydney .
- Krysik, J., & Finn, J. (2015). *Etkili Uygulama İçin Sosyal Hizmet Araştırması*. (E. Erbay, Çev.) Ankara: Nika Yayınevi.
- Kupers, T. (2017). Gender and domination in prison. *Western New England Law Review*(39), 427-447.
- Kuzucu, Y. (2011). Değişen babalık rolü ve çocuk gelişimine etkisi [The changing role of fathers and its impact on child development]. *Türk Psikolojik Danışma ve Rehberlik Dergisi*, 4(35), 79-89.
- Kümbetoğlu, B. (2019). *Sosyolojide ve Antropolojide Niteliksel Yöntem ve Araştırma*. İstanbul: Bağlam Yayıncılık.
- Lemert, E. (1951). *Social Pathology; A Systematic Approach To The Theory Of Sociopathic Behavior*. New York: McGraw-Hill.
- Letherby, G. (2003). *Feminist research in theory and practice*. UK: McGraw-Hill Education.
- Lewis, D., Mallouh, C., & Webb, V. (1989). Child abuse, delinquency, and violent criminality. *Child maltreatment: Theory and research on the causes* (s. 707-721). içinde UK Cambridge: Cambridge University Press.
- Lloyd, G. (2021). *Erkek Akıl Batı Felsefesinde 'Erkek' ve 'Kadın'*. (M. Özcan, Çev.) İstanbul: Ayrıntı.
- Lukács, G. (1971). *History and class consciousness Studies in Marxist dialectics*. Cambridge, MA: Mit Press.

- Lusher, D., & Robins, G. (2010). A social network analysis of hegemonic and other masculinities. *The Journal of Men's Studies*, 18(1), 22-44. doi:10.3149/jms.1801.22
- Mackie , E. (2015). Boys Will Be Boys: Masculinity, Criminality, and the Restoration Rake. *The Eighteenth Century*, 46(2), 129-149.
- MacKinnon , C. (1989). Sexuality, pornography, and method:" Pleasure under Patriarchy. *Ethics*, 99(2), 314-346. doi:10.1086/293068
- Major, B., & O'Brien, L. (2005). The social psychology of stigma. *Annu. Rev. Psychol*, 56, 393-421. doi:https://doi.org/10.1146/annurev.psych.56.091103.070137
- Manly, J., Kim, J., Rogosch, F., & Cicchetti, D. (2001). Dimensions Of Child Maltreatmentand Children's Adjustment: Contributions Of Developmental Timing And Subtype. *Development and Psychopathology*, 13(4), 759-782.
- Maral , E. (2004). İktidar, erkeklik ve teknoloji. *Toplum ve Bilim*(101), 127-143.
- Marquart, J. (1986). Prison guards and the use of physical coercion as a mechanism of prisoner control. *Criminology*, 24(2), 347-366. doi:10.1111/j.1745-9125.1986.tb01500.x
- Mathiesen, T. (1966). The sociology of prisons: Problems for future research. *The British Journal of Sociology*, 17(4), 360-379. doi.org/10.2307/589183
- McNay, L. (2020). Foucaultcu Beden ve Deneyimin Dışlanması. *Cogito*(70-71), 315-333.
- Mead, G. (2021). *Zihin Benlik ve Toplum*. (Y. Erdem, Çev.) Ankara: Heretik.
- Merotte, L. (2012). Sexuality in prison: Three investigation methods analysis. *Sexologies*, 21(3), 122-125. doi:doi.org/10.1016/j.sexol.2012.01.009
- Mersky, J., & Reynolds, A. (2007). Child maltreatment and violent delinquency: Disentangling main effects and subgroup effects. *Child maltreatment*, 12(3), 246-258. doi:10.1177/1077559507301842
- Messerschmidt, J. (2019). *Hegemonik Erkeklik Formülasyon Yeniden Formülasyon ve Genişletme*. (G. Çimen, & N. Sümbüloğlu, Dü) İstanbul: Özyeğin Üniversitesi.
- Mevzuatı Geliştirme ve Yayın Genel Müdürlüğü. (2004, 04 26). 5237 Türk Ceza Kanunu - Resmi Gazete. 04 20, 2022 tarihinde https://www5.tbmm.gov.tr/kanunlar/k5237.html adresinden alındı
- Mohanty, C. (1988). Under Western eyes: Feminist scholarship and colonial discourses. *Feminist review*, 30(1), 61-88. doi:10.1057/fr.1988.42
- Morra, N., & Smith, M. (1993). Men in Feminism: Theorizing Sexual Violence. *The Journal of Men's Studies*, 2(1), 15-28. doi:10.3149/jms.0201.15

- Morra, N., & Smith, M. (1993). Men in Feminism: Theorizing Sexual Violence. *The Journal of Men's Studies*, 2(1), 15-28. doi:doi.org/10.3149/jms.0201.15
- Morris, M. (2019). Homophobia. *The Encyclopedia of Women and Crime*, 1-3.
- Mosse, G. (1982). Nationalism and respectability: Normal and abnormal sexuality in the nineteenth century. *Journal of contemporary history*, 17(2), 221-246.
- Mouffle, C. (1979). Hegemony and İdeology in Gramsci. C. Mouffle içinde, *Gramsci and Marxist Theory* (s. 168-203). London: Routledge & Kegan Paul.
- Moustakas, C. (1994). *Phenomenological research methods*. Thousand Oaks: Sage publications.
- Moya , M., Exposito, F., & Ruiz, J. (2000). Close relationships, gender, and career salience. *Sex Roles*, 42(9), 825-846. doi:10.1023/A:1007094232453
- Naessens, L., & Raeymaeckers, P. (2020). A generalist approach to forensic social work: A qualitative analysis. *Journal of Social Work*, 20(4), 501-517. doi:10.1177/1468017319826740
- Nagel, J. (1998). Masculinity and nationalism: Gender and sexuality in the making of nations. *Ethnic and racial studies*, 21(2), 242-269. doi:10.1080/014198798330007
- Nascimento, E., Gomes, R., & Rebello, L. (2009). Violência é coisa de homem? A “naturalização” da violência nas falas de homens jovens. *Ciência & Saúde Coletiva*, 14, 1151-1157. doi:10.1590/S1413-81232009000400021
- Netchaeva, E., Kouchaki, M., & Sheppard, L. (2015). A man's (precarious) place: Men's experienced threat and self-assertive reactions to female superiors. *Personality and Social Psychology Bulletin*, 41(9), 1247-1259. doi:10.1177/0146167215593491
- Neuman, W. (2008). *Toplumsal Araştırma Yöntemleri*. (S. Özge, Çev.) İstanbul: Yayınodası Yayıncılık.
- Nietzsche, F. (2011). *Ahlakın Soykütüğü Bir Polemik*. (Z. Alangoya, Çev.) İstanbul: Kabalcı Yayınevi.
- Oksala, J. (2020). Devlet Şiddetinin Yönetimi: Foucault'da Siyasi İktidarın Yönetimsellik Olarak Yeniden Ele Alınması. *Cogito, Michel Foucault*(70-71), 163-179.
- Oranlı, İ. (2020). Bşyopolitikanın Doğuşu ve Foucault'cu Eleştiri. *Cogito*(70-71), 39-53.
- Öğüt, H. (2017). Erkek Olmak Büyük İmkânsızlık. *Psikeart Erkeklik Özel Sayısı*(50), 72-77.

- Öncül, Ö. (2016). *Adalet Kıskaçında Erkeklik Mahkumların Suça Tutukluğa ve Değişime Dair Düşünceleri*. Ankara: ODTÜ Yayıncılık.
- Özbay, C. (2013). Türkiye’de Hegemonik Erkekliği Aramak. *Doğu Batı*(63), 185-204.
- Özbay, C., & Baliç, İ. (2004). Erkekliğin Ev Halleri. *Toplum ve Bilim*, 101, 89-103.
- Özmkas, U. (2020). Foucault: İktidardan Biyoiktidara. *Cogito*(70-71), 53-82.
- Öztürk, A. (2013). "Erk"ten Erkekliğe, Bebekten Katile. *VII. Ulusal Sosyoloji Kongresi* (s. 229-236). Muğla: Muğla Sıtkı Koçman Üniversitesi.
- Öztürk, A. (2014). Erkeklik ve kadına yönelik aile içi şiddet: eşine şiddet uygulayan erkekler. *Doktora Tezi*. Ankara: Hacettepe Üniversitesi.
- Paglia, C. (2014). *Cinsel Kimlikler Neferiti'den Emily Dickinson'a Sanat ve Çöküş*. (A. Hazaryan, & F. Demirci, Çev.) Ankara: Epos Yayınları.
- Patton, M. (1987). *How To Use Qualitative Methods In Evaluation*. Sage.
- Payne, M. (2020). *Modern Sosyal Hizmet Kuramı*. (K. Karataş, Çev.) Ankara: Nika Yayınevi.
- Pekasıl, A. (2021). Foucault’nun Fikirlerinin Sosyal Çalışma Teori ve Pratiğine Yansımaları. *Toplum ve Sosyal Hizmet*, 32(2), 689-708. doi:10.33417/tsh.819730
- Peterson, V. (1994). Gendered nationalism. *Peace Review*, 6(1), 77-83. doi:10.1080/10402659408425777
- Peterson, V. (1999). Political Identities/Nationalism as Heterosexism. *International Feminist Journal of Politics*, 1(1), 34-65. doi:10.1080/146167499360031
- Phillips, J. (2001). Cultural construction of manhood in prison. *Psychology of Men & Masculinity*, 2(1), 13-23. doi:10.1037/1524-9220.2.1.13
- Pistono, S. (1987). Susan Brownmiller and the history of rape. *Women's Studies: An inter-disciplinary journal*, 14(3), 265-276. doi:10.1080/00497878.1988.9978703
- Pleck, J. (1995). The gender role strain paradigm: An update. *A new psychology of men*, 11-32.
- Powell, J., & Khan, H. (2012). Foucault, social theory and social work. *Sociologie Românească*, 10(1), 131-147.
- Reisch, M. (2002). Defining social justice in a socially unjust world. *Families in Society*, 83(4), 343-354. doi:doi.org/10.1606/1044-3894.17
- Revel, J. (2020). Kimlik, Doğa, Yaşam, Üç Biyopolitika Yapıbozumu. *Cogito*(70-71), 9-20.

- Ricciardelli, R., Maier, K., & Moffat, K. (491-513). Strategic masculinities: Vulnerabilities, risk and the production of prison masculinities. *Theoretical Criminology*, 19(4). doi:doi.org/10.1177/1362480614565849
- Ritzer, G., & Stepnisky, J. (2018). *Modern Sosyoloji Kuramları*. (H. Hülür, Çev.) Ankara: De Ki Basım Yayım.
- Robertson, C., & Burton, D. (2010). An exploration of differences in childhood maltreatment between violent and non-violent male delinquents. *Journal of child & adolescent trauma*, 3(4), 319-329. doi:10.1080/19361521.2010.523065
- Ross, L. (1977). *The intuitive psychologist and his shortcomings: Distortions in the attribution process* (Cilt 10). Stanford, California: Stanford University.
- Rotter, J. (1975). Some problems and misconceptions related to the construct of internal versus external control of reinforcement. *Journal of consulting and clinical psychology*, 43(1), 56-67. doi:10.1037/h0076301
- Sancar, S. (2013). *Türk Modernleşmesinin Cinsiyeti Erkekler Devlet, Kadınlar Aile Kurar*. İstanbul: İletişim Yayınları.
- Sancar, S. (2016). *Erkeklik: İmkansız İktidar Ailede Piyasada ve Sokakta Erkekler*. İstanbul: Metis.
- Sands, R., & Nuccio, K. (1992). Postmodern feminist theory and social work. *Social work*, 37(6), 489-494.
- Scheff, T. (2003). Male Emotions/ Relationships and Violence: A Case Study. *Human Relations*, 56(6), 727-749. doi:10.1177/00187267030566005
- Schnittker, J., & John, A. (2007). Enduring stigma: the long-term effects of incarceration on health. *Journal of health and social behavior*, 48(2), 115-130. doi:10.1177/002214650704800202
- Scully, D. (2019). *Cinsel Şiddeti Anlamak Tutuklu Tecavüzcü Erkekler Üzerine Bir İnceleme*. (Ş. Tekeli, & L. Ayteke, Çev.) İstanbul: Metis Yayınları.
- Segal, L. (1992). *Ağır Çekim: Değişen Erkeklikler Değişen Erkekler*. (V. Ersoy, Dü.) İstanbul: Ayrıntı Yayınları.
- Selçuk, E., & Erkam, M. (tarih yok). *Ceza Hukuku*. İstanbul: İstanbul Üniversitesi.
- Sen, A. (2006). *Kimlik ve Şiddet: Kader Yanılsaması*. (A. Kardam, & Z. Dicleli, Çev.) İstanbul: Türk Henkel Yayınları.
- Sheehan, R. (2012). Forensic social work: A distinctive framework for intervention. *Social Work in Mental Health*, 10(5), 409-425. doi:10.1080/15332985.2012.678571

- Shudak , N. (2018). Phenomenology. B. Frey içinde, *The SAGE Encyclopedia of Educational Research, Measurement, and Evaluation* (s. 1247-1249). SAGE Publications, Inc.
- Sığın , A., & Canatan, A. (2018). Connell’ın. Erkeklikler’’ Teorisinde İşbirlikçi Erkek, Madun Erkek ve Marjinal Erkek: Hegemonik Erkekliğin Kavramsal Hegemonyası. *Sosyal Bilimler Dergisi*, 3(32), 163-175. doi:10.16990/SOBIDER.4715
- Sit, V., & Ricciardelli, R. (2013). Constructing and Performing Sexualities in the Penitentiaries: Attitudes and Behaviors Among Male Prisoners. *Criminal Justice Review*, 38(3), 335-353. doi:doi.org/10.1177/0734016813491965
- Smith, A. (1994). *Milli Kimlik*. (B. Şener, Çev.) İstanbul: İletişim Yayınları.
- Smith, C., & Thornberry, T. (1995). The relationship between childhood maltreatment and adolescent involvement in delinquency. *Criminology*, 33(4), 451-481. doi:10.1111/j.1745-9125.1995.tb01186.x
- Smith, D. (2020). "Masculinity, money, and the postponement of parenthood in Nigeria. *Population and development review*, 46(1), 101-120. doi:10.1111/padr.12310
- Soest, D., & Bryant, S. (1995). Violence Reconceptualized for Social Work: The Urban Dilemma. *Social Work*, 40(4), 549–557. doi:https://doi.org/10.1093/sw/40.4.549
- Süleymanoğlu Dinçer, R. (2020). Çocukların suça sürüklenme nedenleri, tahliye sonrası sorunları, gereksinimleri ve beklentileri: Nitel bir çalışma. *Doktora Tezi*. İstanbul: İstanbul Sabahattin Zaim Üniversitesi .
- Swartz, D. (2011). *Kültür ve İktidar: Pierre Bourdieu'nun Sosyolojisi*. İstanbul: İletişim Yayıncılık.
- Symkovich, A. (2018). Do men in prison have nothing to lose but their manhood? Masculinities of prisoners and officers in a Ukrainian correctional colony. *Men and Masculinities*, 21(5), 665-686. doi:10.1177/1097184X17696172
- Symkovich, A. (2020). Negative visibility and ‘the defences of the weak’: The interplay of a managerial culture and prisoner resistance. *Theoretical criminology*, 24(2), 202-221. doi:10.1177/1362480618779404
- Tapan, M., & Derin, M. (2019). Suça Sürüklenen Refakatsiz Suriyeli Çocuk: Sosyal Hizmet Müdahalesi Olgu Sunumu. *Journal of International Social Research*, 12(64), 855-861. doi:10.17719/jisr.2019.3404
- Tekgöz Obuz, A. (2019). Ekolojik sistem yaklaşımı kapsamında suça sürüklenen ve hakkında danışmanlık tedbir kararı verilen çocuklara yönelik nitel bir çalışma. *Doktora Tezi*. Konya: Selçuk Üniversitesi.
- Tekin, E., & Currie, J. (2006). Does Child Abuse Cause Crime? *Andrew Young School of Policy Studies Research Paper*, 6-31.

- Thomas, J., & Ottemo, A. (2015). Ruptures in hegemonic masculinity: the dialectic between ideology and utopia. *Journal of gender studies*, 24(2), 192-206. doi:10.1080/09589236.2013.812514
- Topçu, G. (2016). Türkiye deki Sosyal Politikaların Aile Merkezliliğine Babalık Tecrübesinden Bakmak Ankara Örneği. *Yayımlanmamış Doktora Tezi*. Ankara: Hacettepe Üniversitesi.
- Toyoki, S., & Brown., A. (2014). Stigma, identity and power: Managing stigmatized identities through discourse. *Human Relations*, 67(6), 715-737. doi:https://doi.org/10.1177/0018726713503024
- Tuncay, T., & Tekin, H. (2021). *Sosyal Hizmet Mesleğinin ABC'si*. Ankara: Nika.
- TÜİK. (2020). *Ceza İnfaz Kurumu İstatistikleri, 2020*. 04 20, 2022 tarihinde Ceza İnfaz Kurumu İstatistikleri, 2020 - TÜİK - Veri Portalı: <https://data.tuik.gov.tr/Bulten/Index?p=Ceza-Infaz-Kurumu-Istatistikleri-2020-37202#:~:text=T%C3%9C%C4%B0K%20Kurumsal&text=Ceza%20infaz%20kurumunda%2031%20Aral%C4%B1k,azalarak%2066%20bin%20831%20oldu.&text=Ceza%20infaz%20kurumlar%C4%B1n%C4%B1n%2031%20Ara> adresinden alındı
- Türk Dil Kurumu Yayınları. (2005). *Türkçe Sözlük*. İstanbul: Alfa Yayınları.
- Vandello , J., Bosson, J., & Cohen, D. (2008). Precarious manhood. *Journal of personality and social psychology*, 95(6), 1325-1339. doi:10.1037/a0012453
- Vandello, J., & Bosson, J. (2013). Hard won and easily lost: A review and synthesis of theory and research on precarious manhood. *Psychology of men & masculinity*, 14(2), 101-113. doi:10.1037/a0029826
- Vandello, J., & Cohen, D. (2003). Male honor and female fidelity: implicit cultural scripts that perpetuate domestic violence. *Journal of personality and social psychology*, 84(5), 997-1010. doi:10.1037/0022-3514.84.5.997
- Wang, Y., Kaiwen, X., Guangjian, C., Mingyi, Q., Shook, J., & Amy, L. (2012). Child maltreatment in an incarcerated sample in China: Prediction for crime types in adulthood. *Children and Youth Services Review*, 34(8), 1553-1559. doi:10.1016/j.childyouth.2012.04.015
- Webb, S. (2019). Resistance , biopolitics and radical passivity. S. Webb içinde, *The Routledge Handbook of Critical Social Work* (s. 148-160). London : Routledge Taylor and Francis Group.
- Weinberg, G. (1972). *Society And The Healthy Homosexual Garden City*. New York: Anchor Brooks.
- Westmarland, N., & Kelly, L. (2013). Why Extending Measurements of ‘Success’ in Domestic Violence Perpetrator Programmes Matters for Social Work. *The*

British Journal of Social Work, 43(6), 1092–1110.
doi:https://doi.org/10.1093/bjsw/bcs049

- Wetherell, M., & Edley, N. (1999). Negotiating Hegemonic Masculinity: Imaginary Positions and Psycho-Discursive Practices. *Feminism & Psychology*, 9(3), 335-356. doi:10.1177/0959353599009003012
- White, N. (1994). About fathers: Masculinity and the social construction of fatherhood. *The Australian and New Zealand Journal of Sociology*, 30(2), 119-131. doi:10.1177/144078339403000202
- Whitehead, A. (2005). Man to man violence: How masculinity may work as a dynamic risk factor. *The Howard Journal of Criminal Justice*, 44(5), 411-422. doi:10.1111/j.1468-2311.2005.00385.x
- Wickrama, T., & Wheeler, B. (2013). Cultural Sociology of Divorce: An Encyclopedia. R. Emery. içinde SAGE publications.
- Yağbasan, M., & Barut, M. (2018). Medyanın Cinsiyetçi Söyleminde Anomik ve Dikotomik Unsurlar: Ayşegül Terzi Örneği. *Karadeniz Teknik Üniversitesi İletişim Araştırmaları Dergisi*, 8(1), 2-21.
- Yarar, B. (2015). *Şiddetin Cinsiyetli Yüzleri*. İstanbul: İstanbul Bilgi Üniversitesi Yayınları.
- Yardımcı, S. (2017). Önsöz Başka Türlü Bir Aşk: Hakikat, Kendilik ve Cinsellik. M. Foucault içinde, *Öznellik ve Hakikat*. İstanbul: İstanbul Üniversitesi Yayınları.
- Yıldırım, A., & Şimşek, H. (2018). *Sosyal Bilimlerde Nitel Araştırma Yöntemleri*. Seçkin Yayıncılık: Ankara.
- Yuval-Davis, N. (2007). *Cinsiyet ve Millet*. İstanbul: İletişim Yayınları.
- Yücel, D., & Gönültaş, B. (2017). *Adli sosyal hizmet-yaklaşım ve müdahale*. Ankara: Nobel Yayınevi.
- Yücel, V. (2014). *Kahramanın Yolculuğu Mitik Erkeklik ve Suç Draması*. İstanbul: İstanbul Bilgi Üniversitesi Yayınları.
- Zengin, A. (2020). Foucault'ya Bir Bakış: Öznenin Cinselliğinden Kendiliğin Haz Ahlakına. *Cogito*(70-71), 333-343.

EK-1. YARI- YAPILANDIRILMIŞ GÖRÜŞME FORMU

• Sosyodemografik Bilgiler

Yaş

İş ve Eğitim Durumu

Medeni Durumu

Yaşadığı Bölge

• **Katılımcıların gündelik yaşam biçiminin, aile ilişkilerinin, evlilik ve çocukluk deneyimlerinin incelenmesi, toplumsal arenada temsil ettiği konumun belirlenmesi, bu doğrultuda katılımcının toplumsal cinsiyet ve suç algısına yönelik ipuçlarının değerlendirmesi.**

1- Sosyal olarak kendinizi nasıl değerlendiriyorsunuz? (Aile, akran ve iş hayatı)

2- Ruhsal olarak kendinizi nasıl değerlendiriyorsunuz? (Tanı, deneyim vb.)

3- Ailenizden genel olarak bahseder misiniz? (Eğitim durumu, meslek, suç geçmişi vb.)

4- Aile ilişkilerinizi nasıl değerlendiriyorsunuz?

5- Çocukluğunuzu nasıl değerlendiriyorsunuz?

6- Eşinizle ilişkinizden bahseder misiniz?

• **Katılımcıların işlediği suçun, suçun tekrarı deneyimlerinin ve bu süreci değerlendirme biçimlerinin şiddete ve işlevlerine dair düşüncelerini tespit etmek ve bu ifadeler içindeki toplumsal cinsiyete yönelik ipuçlarını incelenmesi.**

7- İşlediğiniz suçtan bahseder misiniz? (Zaman, suç türü, sayısı, işleniş biçimi, tekrarlılığı vb.)

8- Suça konu olan eyleminiz hakkında ne düşünüyorsunuz?

9- Suça konu olan eyleminiz sonucunda karşılaştığınız kamusal yaptırımlardan (cezaevi-denetim vb.) bahseder misiniz?

10- Suç sosyal çevrenizde nasıl karşılandı? Söz konusu suçun hayatınıza etkisi ne oldu?

11- Sizi suça konu olan eyleminizi tekrarlamaya iten sebepler nelerdi?

12- Size göre şiddet ne demektir? Gündelik hayattaki hangi davranışlar şiddet olarak değerlendirilebilir?

13- Şiddetin sorun çözmede etkili (işlevsel) olabileceğini düşündüğünüz durumlar var mı?

• **Katılımcının erkeklığe ilişkin düşüncelerini, ideal erkeklığe dair kabullerini, cinsiyetin gündelik hayatlarındaki (aile ve toplum) yerini incelemek ve bu doğrultuda toplumsal cinsiyetin kültürel kökenlerini, katılımcıların cinsiyete dair algıları ve bu algıların onları yönlendirdiği davranış biçimlerini değerlendirmek.**

14- Erkek olmayı nasıl tanımlarsınız?

15- Sizce erkek olmanın avantaj ve dezavantajları nelerdir?

16- Sizce erkeklik toplumsal olarak ne ifade eder? Toplumun bir erkekten beklentisi nedir?

17- Aile hayatınızda cinsiyetin (erkek ve kadın olmanın) etkili olduğu rol ve davranışlar nelerdir?

• **Diğer**

18- Namus kavramı hakkında ne düşünüyorsunuz? Sizin için ne ifade eder?

19- Vatan ne demektir?

20- Eşcinsellik ne demektir? Siz bu konuyu nasıl değerlendiriyorsunuz?

EK-2. GÖNÜLLÜ KATILIM FORMU

Sayın Katılımcı; Bu çalışma Hacettepe Üniversitesi Sosyal Hizmet Bölümü yüksek lisans öğrencisi olan Gizemnur KORDALI tarafından, Hacettepe Üniversitesi Sosyal Hizmet Bölümü'nde görev yapmakta olan Doç. Dr. Burcu HATİBOĞLU KISAT danışmanlığında yürütülmektedir. Çalışmanın katılımcılarını geçmişte tekrar eden biçimde şiddet suçu işlemiş olan yetişkin erkek bireyler oluşturmaktadır. Araştırma katılımcıların erkeklığe ve söz konusu suça ilişkin düşünce ve deneyimlerinin, cinsiyetin gündelik hayatlarındaki (aile ve toplum) yerinin incelenmesini amaçlamaktadır. Araştırmayı yapmak üzere Hacettepe Üniversitesi Etik Kurul Komisyonundan gerekli izinler alınmıştır.

'Tekrar Eden Suç ve Erkeklik Deneyimleri Üzerinden Erkek Şiddetini Anlamak' başlıklı bu araştırmaya katılımınızı onayladığınız takdirde, 25. 06. 2021 ve 15. 05. 2022 tarihleri arasında projenin katılımcısı olacaksınız. Gizlilik ilkesi gereğince katılım için isminizi ya da kimliğinizi açığa çıkaracak bir bilgi vermek zorunda değilsiniz. Çalışma süresince ve sonrasında kişisel bilgileriniz proje dışındaki hiç kimseyle izniniz dışında paylaşılmayacaktır. İsteğiniz halinde toplanan verileri inceleme hakkına sahipsiniz. Bu çalışma kapsamında elde edilecek olan veriler ses kaydına alınacaktır. Kayıtlardan elde edilen veriler yalnızca araştırmacılar tarafından yapılan bilimsel yayınlarda, sunumlarda ve eğitim amaçlı çevrimiçi bir ortamda paylaşılacaktır. Toplanan veriler isminiz belirtilmeksizin, bilgisayarda şifreli bir dosyada tutulacaktır. Ses kaydı yalnızca tarafımca dinlenecek olup, gizliliğiniz korunacaktır. Araştırmaya katılmayı onaylıyorsanız, bu evrakı imzalayıp, taradıktan sonra mail yoluyla araştırmacıya teslim etmelisiniz. Görüşme bu işlemin sonrasında uygun olduğunuz bir zaman diliminde, sizin belirlediğiniz bir görüşme platformu aracılığıyla gerçekleşecektir. Bu çalışmaya katılım gönüllük esasına dayalıdır. Görüşme yaklaşık olarak 45 dakika sürecektir. Bu uygulamada yer alan hiçbir aşama, kişisel rahatsızlık verecek nitelikte değildir. Ancak herhangi bir nedenden ötürü kendinizi rahatsız hissederseniz, görüşmeyi nedenini açıklamaksızın yarıda bırakıp araştırmadan çekilebilirsiniz. Araştırmacı hissettiğiniz rahatsızlığın giderilmesi için gerekli yardımı sağlayacaktır. Böyle bir durumda önceden vermiş olduğunuz bilgilerin araştırmacı tarafından kullanılması, ancak sizin onayınızla

mümkün olacaktır. Çalışma bittikten sonra aşağıda verilen araştırmacı bilgileri ile bana ulaşabilir, çalışmanın sonuçları hakkında bilgi alabilirsiniz. Çalışmaya katılım sağladığınız için teşekkür ederim.

Çalışma hakkında daha fazla bilgi almak ve yanıtlanmasını istediğiniz sorularınız için araştırmayı yürüten Gizemnur Kordalı ile iletişim kurabilirsiniz.

Bu çalışmaya tamamen kendi rızamla katılıyorum ve istediğim zaman yarıda kesip çıkabileceğimi biliyorum. Proje süresince ses kaydı alınacağını biliyorum. Verdiğim bilgilerin bilimsel amaçlı yayımlarda kullanılmasını kabul ediyorum.
(Lütfen bu formu doldurup imzaladıktan sonra veri toplayan kişiye veriniz.)

Tarih:

Katılımcının:

Adı, Soyadı:

Adres:.....

Tel:.....

İmza:

Araştırmacının:

Adı, Soyadı: Gizemnur Kordalı

Adres: Hacettepe Üniversitesi Sosyal Hizmet Bölümü, Beytepe, Ankara, Türkiye.

E-posta:

EK-3. KATILIMCI BİLGİLERİ

Tekrar Eden Suç Deneyimi Bulunan Yetişkin Erkeklerin Sosyo-demografik Bilgileri ve Suç Geçmişine İlişkin Bilgiler

Katılımcılar	Yaşanılan Bölge	Yaş	İş ve Eğitim Durumu	Medeni Durum	Dosya Sayısı	Suç Türleri
Katılımcı 1	Erzincan	51	Ortaokul mezunu, Mobilyacı/Teknik Eğitmen	Evli ve 3 Çocuk babası	4	Basit Yaralama, Tehdit- Hakaret Alkollü Araç Kullanma
Katılımcı 2	Ordu	33	Lise Terk Çalışmıyor	Bekâr	7	Cinayet Ağır Yaralama Basit yaralama Uyuşturucu Ticareti Nitelikli Dolandırıcılık
Katılımcı 3	Hatay	24	Ortaokul Terk Şef Garsonluk	Bekâr	2	Cinayet Ağır Yaralama
Katılımcı 4	Erzincan	33	Lise Terk Mobilyacı	Evli ve 2 Çocuk babası	2	Basit Yaralama
Katılımcı 5	Giresun	31	Lise Terk Çalışmıyor	Bekâr	4	Basit Yaralama Tehdit-Hakaret Alkollü Araç Kullanma
Katılımcı 6	İstanbul	28	Lise Terk Serbest Meslek	Bekâr	3	Cinayet Basit Yaralama
Katılımcı 7	Tunceli	25	Lise Terk Yapı Market İşletmeciliği	Evli ve 2 Çocuk babası	4	Ağır Yaralama Basit Yaralama Tehdit- Hakaret
Katılımcı 8	Konya	41	Ortaokul Terk Kaynakçılık	Evli ve 2 Çocuk babası	3	Basit Yaralama Hırsızlık
Katılımcı 9	Tokat	27	Lise Mezunu Çalışmıyor	Bekâr	5	Basit Yaralama Tehdit-Hakaret Zorla Alıkoyma Cinayete Teşebbüs
Katılımcı 10	Tokat	27	Üniversite Mezunu Çalışmıyor	Bekâr	2	Basit Yaralama Cinayete Teşebbüs
Katılımcı 11	Muğla	28	Üniversite Mezunu Fırın İşletmeciliği	Bekâr	2	Basit Yaralama
Katılımcı 12	Tokat	22	Öğrenci Çalışmıyor	Bekâr	2	Ağır Yaralama Tehdit- Hakaret
Katılımcı 13	Amasya	33	İlkokul Terk Otomobil Tamircisi	Bekâr	4	Cinayet Basit Yaralama Uyuşturucu Ticareti
Katılımcı 14	Adana	31	Lise Mezunu Serbest Meslek	Evli ve 2 Çocuk babası	5	Cinayete Teşebbüs Basit Yaralama Tehdit Hakaret Haneye tecavüz

EK-4. ETİK KURUL İZİNİ

T.C.
HACETTEPE ÜNİVERSİTESİ REKTÖRLÜĞÜ
Rektörlük

Sayı : E-35853172-300-00001678359
Konu : Gizemnur KORDALI Hk. (Etik Komisyon İzni)

29.07.2021

SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ MÜDÜRLÜĞÜNE

İlgi : 22.06.2021 tarihli ve E-12908312-300-00001622734 sayılı yazınız.

Enstitünüz Sosyal Hizmet Anabilim Dalı Yüksek Lisans Programı öğrencilerinden **Gizemnur KORDALI**'nın Doç. Dr. Nilgün KÜÇÜKKARACA danışmanlığında hazırladığı "Tekerrür Şiddet Suçu Deneyimi Kapsamında Erkeklik Algılarının İncelenmesi" başlıklı tez çalışması Üniversitemiz Senatosu Etik Komisyonunun 13 Temmuz 2021 tarihinde yapmış olduğu toplantıda incelenmiş olup, etik açıdan uygun bulunmuştur.

Bilgilerinizi ve gereğini saygılarımla rica ederim.

Prof. Dr. Vural GÖKMEN
Rektör Yardımcısı

Bu belge güvenli elektronik imza ile imzalanmıştır.

Belge Doğrulama Kodu: 2A5B64C2-172F-47F0-A378-238C06D4DF55

Belge Doğrulama Adresi: <https://www.hakkiye.gov.tr/hu-ebys>

Adres: Hacettepe Üniversitesi Rektörlük 06100 Sıhhiye-Ankara

Bilgi için: Duygu Didem İLERİ

E-posta: yazind@hacettepe.edu.tr İnternet Adresi: www.hacettepe.edu.tr Elektronik

Menzur

Ag: www.hacettepe.edu.tr

Telefon:

Telefon: 0 (312) 305 3001-3002 Faks: 0 (312) 311 9992

Kep: hacettepeuniversitesi@hs01.kep.tr

EK-5. ORJİNALLİK RAPORU

	HACETTEPE ÜNİVERSİTESİ SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ YÜKSEK LİSANS TEZ ÇALIŞMASI ORJİNALLİK RAPORU
HACETTEPE ÜNİVERSİTESİ SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ SOSYAL HİZMET ANABİLİM DALI BAŞKANLIĞI'NA	
Tarih: 12/06/2022	
Tez Başlığı : Tekrar Eden Suç ve Erkeklik Deneyimleri Üzerinden Erkek Şiddetini Anlamak Yukarıda başlığı gösterilen tez çalışmamın a) Kapak sayfası, b) Giriş, c) Ana bölümler ve d) Sonuç kısımlarından oluşan toplam 286 sayfalık kısmına ilişkin, 12/06/2022 tarihinde şahsım/tez danışmanım tarafından Turnitin adlı intihal tespit programından aşağıda işaretlenmiş filtrelemeler uygulanarak alınmış olan orijinallik raporuna göre, tezin benzerlik oranı % 2'dir. Uygulanan filtrelemeler: 1- ☒ Kabul/Onay ve Bildirim sayfaları hariç 2- ☒ Kaynakça hariç 3- ☐ Alıntılar hariç 4- ☒ Alıntılar dâhil 5- ☐ 5 kelimeden daha az örtüşme içeren metin kısımları hariç Hacettepe Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Tez Çalışması Orijinallik Raporu Alınması ve Kullanılması Uygulama Esasları'nı inceledim ve bu Uygulama Esasları'nda belirtilen azami benzerlik oranlarına göre tez çalışmamın herhangi bir intihal içermediğini; aksinin tespit edileceği muhtemel durumda doğabilecek her türlü hukuki sorumluluğu kabul ettiğimi ve yukarıda vermiş olduğum bilgilerin doğru olduğunu beyan ederim. Gereğini saygılarımla arz ederim.	
Tarih ve İmza	
Adı Soyadı: Gizemnur KORDALI Öğrenci No: N19136787 Anabilim Dalı: Sosyal Hizmet Programı: Sosyal Hizmet	
<u>DANIŞMAN ONAYI</u> UYGUNDUR. Doç. Dr. Burcu HATİBOĞLU KISAT (Unvan, Ad Soyad, İmza)	

**HACETTEPE UNIVERSITY
GRADUATE SCHOOL OF SOCIAL SCIENCES
MASTER'S THESIS ORIGINALITY REPORT**

**HACETTEPE UNIVERSITY
GRADUATE SCHOOL OF SOCIAL SCIENCES
SOCIAL WORK DEPARTMENT**

Date: 12/06/2022

Thesis Title : Examination of Perceptions of Masculinity in the Scope of Repetitive Violence Experience

According to the originality report obtained by myself/my thesis advisor by using the Turnitin plagiarism detection software and by applying the filtering options checked below on 12/06/2022 for the total of 286 pages including the a) Title Page, b) Introduction, c) Main Chapters, and d) Conclusion sections of my thesis entitled as above, the similarity index of my thesis is 2 %.

Filtering options applied:

1. ☒ Approval and Declaration sections excluded
2. ☒ Bibliography/Works Cited excluded
3. ☐ Quotes excluded
4. ☒ Quotes included
5. ☐ Match size up to 5 words excluded

I declare that I have carefully read Hacettepe University Graduate School of Social Sciences Guidelines for Obtaining and Using Thesis Originality Reports; that according to the maximum similarity index values specified in the Guidelines, my thesis does not include any form of plagiarism; that in any future detection of possible infringement of the regulations I accept all legal responsibility; and that all the information I have provided is correct to the best of my knowledge.

I respectfully submit this for approval.

Date and Signature

Name Surname: Gizemnur KORDALI

Student No: N19136787

Department: Social Services

Program: Social Services

ADVISOR APPROVAL

APPROVED.

Doç. Dr. Burcu HATİBOĞLU
KISAT

(Title, Name Surname, Signature)